DICȚIONARUL ENCICLOPEDIC ILUSTRAT „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

PARTEA I

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI

DE

I.-AUREL CANDREA

PROFESOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI

PARTEA II

DICȚIONARUL ISTORIC ȘI GEOGRAFIC UNIVERSAL

DE

GH. ADAMESCU

PROFESOR, MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" S. A. — BUCUREȘTI

BULEVARDUL REGELE CAROL I, No. 3—5 (fost Academiei)

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

Sec. XIX

HORĂ

H *sm.* A opta literă a alfabetului, a șasea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numirea de „heru" (X).

HA!¹ *interj.* ① Exprimă o surprindere, o satisfacție ¶ 2 Cu sens întrebător: ha? ce zici de asta?

HA!² *interj. (mai adesea repetată de cîteva ori).* Imită rîsul: s'a sborșit țapul, ha! ha! ha! auzi poznă! ha! ha! ha! ciu rîde mult de asta (ALECS.).

HĂ! sau **HÎ!** *interj. (mai adesea repetată)* ① Exprimă o afirmare (în gura unui prost ¶ ② Imită rîsul (unui prost sau unui idiot).

HABĂ *sf. Trans.* Șezătoare, clacă (BUD.) (STAM.): s'o adunat fetele și feciorii la ~ (VIC.).

‡ **HABACIU** *sm.* ① Un fel de haină de a b a: ai vrea poate să umblu în habacii (sic!) ca dumneata? (NEGR.).

○ **HĂBĂDIC** (*pl.*-icuri *sn. Trans.* (ȘEZ.) ♣ HABADIE.

○ **HĂBĂDICARIU** *sn. Trans.* Loc unde sînt grămădite vreascuri multe peste olaltă, vreascuri fără nici un folos (ȘEZ.) [h ă b ă d i c].

○ **HABADIE** *sf. Olten.* ♣ Grămadă de curpeni, de vreascuri: Cînd se coace coarna 'n vii și struguri în hăbădii (MAR.) [srb. h a b a t i j a < h a b a d „boz"].

HABAR *sbst.* ① Știre, veste; cunoștință: de cîte ori n'a fumat tutun de un franc ocaua... fără să aibă ~ (GN.); Jianul... ~ n'avea că era strănepot al lui Cesianus (I.-GH.) ¶ ② Grijă, păs; a nu avea ~, a nu-i păsa de loc: Trăsnea dormea pe hat... și ~ n'avea de frig (CRG.); ~ n'am că m'ar întrece altul (SB.) [tc.].

HĂBĂUC, -UCĂ *adj.* și *sm. f.* ① Tîmpit, idiot: bărbatul era un ~ ca vai de el...; ori-unde mergea... făcea prostii (RET.); nevastă-sa, o hăbăucă cu care puteai înțărca copiii (CAT.) ¶ ② Zăpăcit, buimăcit, năuc: îi trase o palmă de-l zăpăci, îi mîncă bucatele și-l lăsă ~ (I3P.) ¶ 3 A o lua hăbăuca, a umbla razna: în sărbători o luam hăbăuca prin cele sate (CRG.) [ung. dial. h a b ó k a].

HĂBĂUCI (-cesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) tîmpi, a (se) năuci, a (se) face h ă b ă u c: începu muierea să strige că i s'a hăbăucit bărbatul (RV.-CRG.).

HABER = HABAR.

○ **HABNIC** OHABNIC.

○ **HĂBOCA** *sf. Trans.* Silă, violență: i-au luat casa cu ~ (VIC.); a intrat cu ~ în curte (PȘC.); Că pămîntul care-l ții, Cu ~ ori cu dreptul, E al tău, de cînd e satul (RET.).

HABOTNIC *adj.* și *sm.* Bigot, fanatic (*vorb.* de Evrei): s'au luat ~ii la bătaie și s'au părăuit de le-au mers fulgii (GRIG.) [rus. h a b a t n i k ŭ].

HABOTNICIE *sf.* Bigotism, fanatism, caracterul celui h a b o t n i c.

○ **HĂBUC¹** *sm. Mold.* 1 Bucată ruptă din ceva; a rupe, a face ~(i), a rupe în bucăți: ciubotele văru-meu se rup ~ în toate părțile (CRG.); Că l-ar fi tăiat ~ Dacă n'ar fi fost vrăjit (STAM.) ¶ ② Ⓕ Om scurt și spătos (STAM.).

○ **HĂBUC²** *sbst. Olten.* ① ⊙ Năbușeală, zăduf, căldură mare (R.-COD.) ¶ ② Grămadă de mărăcini îndesați (R.-COD.).

○ **HĂBUCEALĂ** *sf. Olten.* 1 — HĂBUC² ① ¶ 2 Doborîrea lăstarilor fără struguri (VIRC.).

○ **HĂBUCI** (-ucesc) *vb. tr. Mold.* A rupe, a sfîșia, a fărîma în bucăți: cine ți-o hăbucit așa sumăieșu? (RV.-CRG.); tronc! în oale... pînă le hăbucește pe toate (SEV.) [h ă b u c¹].

HABUZ — HAVUZ: în cealaltă parte a acestei încăperi... se afla un ~ de piatră (GRIG.).

HAC¹ (*pl.*-curi) *sn.* 1 *Mold. Bucov.* † Plată, simbrie: stăpînul nu i-a plătit, i-a luat hacu'n jumătate (VOR.) ¶ ② Ⓕ Răfuială: a-i veni cuiva de ~, a-l dovedi, a o scoate la capăt cu cineva, a-l da gata: trebue să ne facem luntre și punte și să-i venim de ~ ispravnicului (ALECS.); toate ca toate, dar urîtul îi venea de ~ (CRG.); boala asta mi-a venit de ~ (PAMF.); Ⓟ: nelegiuitului îi vine de ~ necredinciosul (PANN) [tc.].

HAC² (*pl.*-curi) *sn. Mold.* Cuiu de fier ce se bate la talpa ghetelor sau la potcoavele cailor, ca să nu alunece pe ghiață: în locul călcîiului, era potcoavă de fier... cu ~uri dintr'însa, care veneau în capetele potcoavei (ȘEZ.) [rut. h a k < germ. H a k e n].

HĂCĂI (-ăește) *vb. intr.* ♣ A măcăi (*vorb.* de rațe).

HACHIȚE *sf. pl. Mold.* 1 Toane: i-au venit ~le; cu vremea, ~le i-or trece (FLOR.) ¶ 2 Chichițe, nod în papură: cată ~ (RV.-CRG.).

HACIȘ... ➡ HAȘIȘ...

HĂCIU, HÎCIU *sbst.* Cît ~ de loc, nimic: Îi cunoșteai mai de mult? — Ba, cît hăciu (ALECS.) [comp. tc. h i č].

HĂCIUGĂ (*pl.*-gi) *sf. Trans. Bucov. Olten.* ♣ 1 Desiș de brad, brădet tînăr și des, greu de străbătut ¶ ② Trunchiu de copac (*în spec.* de fag) ciuntat la o înălțime de doi metri, de unde apoi răsar lăstare: tot insul are ~ lîngă casă (VIC.) [comp. rut. h a d ž u g a].

HĂCUI (-uesc, -uiu). *vb. tr. Mold. Bucov.* A tăia în bucăți mici, a toca: șezi binișor, că scot satîru și

te... hăcuesc (ALECS.); în borş se hăcue verdeţuri şi ceapă (ŞEZ.) germ. hacken].

HADĂ *sf. Maram.* (BRL.) Neam, familie; tagmă [ung. had].

HĂDĂRAG *sm.* şi ✓ (*pl.*-ge) *sn.*, **HĂDĂRĂU** *pl*-raie) *sn.* 1 ✓ Lemnul cel mai scurt al îmblăciului cu care se lovesc grînele, cînd se îmblătesc (▣ 2497) ¶ 2 Titirez (la moară): moara hîrîia şi hadaragul toată ziua pocănea în teică (SAD.) ¶ ③ *Olten.* Un fel de jujeu ce se pune la gîtul porcului, ca să nu intre în grădini ¶ ④ *Mold.* *pl.* Lemnele de la cele două capete ale năvodului, de care trag pescarii [comp. ung. hadaró].

Fig. 2497. H. Hădărag.

†**HADÎM**, **HADÎN**, *Mold.* **HADÎMB** *sm.* ① Eunuc, scopit: au trimis la dînsul pre un ~ (CANT.); un eunuc, sau cum zic ei un hadîn, mă duse în apartamentul bolnavei (BOL.) ¶ ③ Bou neîntors bine, cal nejugănit bine, rîncaciu (RV.-CRG.) [tc. hadym].

○ **HĂGAŞ** (*pl.*-aşe) *sn. Trans.* Surpătură pe spinarea muntelui făcută de puvoaie (VIC.) [ung. vágás].

HAGIALÎC (*pl.*-icuri) *sn.* Călătorie la locurile sfinte, pelerinaj: le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la ~ (CAR.); Ⓕ: acesta (=mormîntul lui Ştefan cel Mare ar trebui să fie ~ul Romînilor (ISP.) [tc. hağilyk].

HAGIIŢĂ *sf.* ① Soţia unui hagiu ¶ ② Femeie care a făcut pelerinajul la locurile sfinte [comp. şi blg. hadžijka].

HAGIMĂ, **HAJMĂ**, **HAŞMĂ** *sf.* Numele unei specii de ceapă, înrudită cu arpagicul, întrebuinţată la bucate şi în salată *(Allium ascalonicum)* (▣ 2498) [ung. hagyma].

Fig. 2498. Hagimă.

***HAGIOGRAF** 1. *sm.* Autor care scre despre vieţile sfinţilor.

2. *adj.* Cărţi ~e *sau numai* hagiografe, cările Bibliei, în afară de Pentatuc şi de cărţile prorocilor [fr.].

***HAGIOGRAFIC** *adj.* Privitor la hagiografie [fr.].

***HAGIOGRAFIE** *sf.* Ştiiţa lucrurilor sfinte sau a scrrilor despre sfinţi [fr.].

HAGIU *sm.* Cel ce a făcut o călătorie la locurile sfinte, spre a se închina (la Ierusalim — creştinii, la Meca — mahometanii): în dreapta altarului sta în picioare un ~ făcînd cruci peste cruci (D.-ZAMF.); F: a se face ~, a sărăci [tc. hağî].

HAHA(HA)! ☞ HA!²

HAHAM *sm.* 1 ‡ Rabin ¶ ② Cel ce taie vitele şi pasările (după ritul evreesc): se sculă coana Marghiolița, plină de puf ca un ~ (D.-ZAMF.) ¶ ③ *iron.* Dracul: te-a luat ~ul (JIP.) [tc.].

‡**HAHAM-BAŞA** *sm.* Marele rabin: dacă nu l-aş cunoaşte creştin, l-aş crede botezat cu ~ (ALECS.) [tc.].

○ **HAHAU** *sbst. Mold.* Ciomag: cînd oiu pune mîna pe ~ (RV.-CRG.).

HAI!¹ *interj.* — AI!¹

HAI!² *interj.* ① — AIDE! a doua noapte, hai! iar după bani la curţile împăratului (RET.); pînă una alta, hai! de te ospătează puţin (ISP.) ¶ ② Dese ori repetată, arată o acţiune continuă, *in spec.* mersul neîntrerupt pe un drum lung: o ia la papuc şi hai! hai! hai! hai! ajunge în sat la frate-său (CRG.).

HĂI!¹ *interj.* ① Strigăt cu care se îmboldesc, se mînă boii şi vacile: hăi! Bourean, hăi! Plevan ¶ ② Strigătul băieţilor cari umblă la arat cu pluguşorul: se aud pocnetele bicelor... şi strigăte de „mînaţi, măi! şi hăi! hăi! (MAR.); hăi! hăi! la mulţi ani cu fericire, să trăiţi toţi în unire, hăi! hăi! ... (ALECS.) ¶ ③ După un vocativ, cu înţelesul de bre! mă! fă! taci, mamă ~! nu mă mai boci atîta (VLAH.); copilă hăi! Florin nu-i de tine (ALECS.); fetelor, hăi! s'a trecut de şagă (DAM.).

HĂI² (-ăesc *vb. intr.* ① A striga hăi! la vite (spre a le îndemna să tragă, să stea liniştite, etc.): văcarul sta rezemat în bîtă... hăind cînd şi cînd la vre-o vit (S.-ALD.) ¶ ② A striga, a chiui, spre a stîrni vîn tul din culcuş: gonaşii trebuiau să înceapă a ~ de la p ala pădurii (SAD.).

HĂI³, **HÎI** (-ăesc, -îesc) 1. *vb. tr. Mold. Bucov. Trans.* A surpa, a dobori.

2. *vb. refl.* ① A se surpa ¶ ② A se lăsa într'o parte ¶ ③ A se vătăma (FR.-CDR.).

HAIDA! — AIDA! tu ~ cu mine, şi eu îţi voiu afla stăpîn (TICH.).

HAIDAMAC¹ *sm.* ① Om fără căpătîiu, vagabond care trăeşte mai mult din jafuri: o samă de ~i Turci veniseră să prade ţara (ISP.) ¶ ② Vlăjgan, lungan: căpitanul meu... odinioară sergent în pompieri, era un tip de ~ (CAR.) [tc.].

HAIDAMAC², **AIDAMAC** (*pl.*-ace) *sn. Băn.* Bîtă, ciomag: proptind-se cu aidamacul lui cel groaznic (TICH.) [srb. ajdamak].

HAIDAŢ(I)! = AIDAŢI!

HAIDĂU *sm.* Argat însărcinat cu paza unui tamazlîc de vite, bouar, văcar: s'a călugărit mai cu toţi haidăii lui (CRG.); au întrebat pe haidăi a cui îs vitele cele SEV.) [ung. hajtó].

HAIDE(A)! **HAIDEM**! **HAIDEŢI**! = AIDE!...

○ **HAIDOŞ**, **HAIDOŞĂ** (*pl.*-şe) *adj.* şi *sm. f.* (Flăcău) voinic; (fată) voinică, chipeşă: în frunte-le, unul mai haidoş (R.-CDD.); e o haidoşă, ca de treizeci de ani (PR.-CIV.) [comp. HAIDUC, HAIDUCĂ].

HAIDUC *sm.* ① ‡ Soldat de infanterie (în vechea armată ungurească) ¶ ② ‡ Mercenar ungur în armata română ¶ ③ *Maram.* Jandarm; temnicer (BRL.) ¶ ④ Hoţ de codru care aţinea drumul călătorilor bogaţi şi-i jefuia; uneori călca conacele moşierilor sau ale arendaşilor şi le prăda; cetele de haiduci erau formate adesea de ţărani cari, din pricina asupririlor de tot felul, luaseră calea codrului şi căutau să-şi răzbune, prin jafurile lor, asupra celor ce-i împilaseră; cîntecele şi baladele populare preamăresc adesea vitejiile unor haiduci ca Jianu, Tunsu, Corbea, Bujor şi alţii (▪ 2499): Jianul... a lăsat un nume de ~, dar nici n'a fost, nici gînd n'a avut să se facă vre-odată hoţ de codru (I.-GH.) [blg. srb.].

Fig. 2499. Haiduc (de acum o sută de ani).

○ **HAIDUCĂ** *sf. Olten.* (CIAUŞ.) Femeie voinică [haiduc].

HAIDUCESC 1. *adj.* De haiduc: cîntec ~; după o şuerătură de cele haiduceşti... care-mi ţiui multă vreme în urechi (ALECS.).

2. **HAIDUCEASCĂ** *sf.* Numele unui danţ popular (P.PRV.).

HAIDUCEŞTE *adv.* Ca un haiduc, ca haiducii.

HAIDUCI (-cesc) *vb. intr.* A duce viaţă de haiduc.

HAIDUCIE *sf.* ① Viaţă de haiduc: el nu merge în ~ numai pentru dorinţa de a cîştiga bani (ALECS.) ¶ ② F Furt literar: n'apuci să te bucuri de vre-o nevinovată ~... prin codrii literaturii (ODOB.).

HAIHUI U) 1. *adv.* Razna, fără grije; ca un năuc: pleca ~ la cafenea (DEM.); umbla toată ziua ~ (LUNG.).

2. *adj. sm.* Năuc, zănatec; pierde-vară: am un nepot care... iubeşte pe domnişoara Smărăndiţa ca un ~ (ALECS.).

3. *sbst.* Voie bună, chef: răzbătea munţii şi codrii... şi într'un ~ o ducea (ISP.).

HAI LERUI! Refren care se repetă, de multe ori modificat în diferite chipuri, în colindele cîntate la Crăciun [lat. biser. halleluiah].

HAIMANA (*pl.*-nale) 1. *sm. (declinat ca substantivele feminine).* Om fără căpătîiu, care bate drumurile fără nici un rost, vagabond: Bagabonţi, crai, haimanale, ş'alt ori-cum vreţi să-i numiţi (PANN).

2. *adv.* De ~, fără căpătîiu, fără stăpîn: toate ca toate, dar carul său era de ~ (CRG.); bre! care vrea să zică tu eşti stăpîn aici, şi eu îs de ~! (ALECS.); a umbla ~, a umbla vagabond, a bate drumurile fără nici un rost: vreme de cîteva luni de zile a umblat ~ (S.-ALD.) [tc.].

HAIN 1. *adj.* ① ‡ Rebel, trădător ¶ ② De rea credinţă, perfid; duşmănos; rău la inimă,

cîinos, îndrăcit: împăratul Roş, avînd inimă ~ă, nu se mai satură de a vărsa singe (CRG.); Ai mei au fost, se vede, atîta de ~i, Că fondul lor de ură şi l-au sleit întreg (VLAH.).
2. *adv.* Crunt, straşnic, cu duşmănie: o bătea ~, pînă săreau d'o scăpau din mîinile lui (BR.-VN.) [tc.].

HAINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Ⓣ Îmbrăcămintea trupului ce se poartă pe deasupra albiturilor; *mai adesea la pl.*: haine de lucru, de sărbătoare; haine de vară, de iarnă; Ⓕ: cînd natura 'ntreagă se acopere cu o ~ fantastică (ALECS.); Ⓟ: haina face pe om; — hainele nu fac pe om mai de treabă (PANN); — acul este mic dar scumpe haine coase (ZNN.) [srb. h a l j i n a].

HĂINAR *sm.* Cel ce vinde h a i n e gata.

HĂINĂRIE *sf.* Prăvălie în care se vînd h a i n e gata.

○ **HĂINEŢURI** *sf. pl.* Ⓣ *col.* HAINĂ. Haine multe, mulţime de ţoale (CIAUŞ.) (LUNG.).

HAINI (-nesc) *vb. refl.* ① ‡ A deveni h a i n, rebel, a se revolta: aceştiaşi Gothi, mai pre urmă hainindu-se, au prădat şi în Dachia (CANT.) ¶ ② Ⓕ A se lepăda de..., a părăsi.

HAINIE *sf.* ① ‡ Trădare: la greşalele ce învaţă pravila să piarză în furci, cum e hainia şi hiclenşugul (PRV.-MB.) ¶ ② Perfidie, rea credinţă; duşmănie: pacea încheiată între ei, după atîta ~ şi vărsare de singe (VLAH.) [h a i n].

HĂINIŞOARĂ (*pl.*-re), HĂINIŢĂ *pl.*-ţe) *sf.* Ⓣ *dim.* HAINĂ: îşi luă hăiniţele şi zeleti pe nesimţite din curte (MERA)

‡ **HAINLÎC** (*pl.*-curi) *sn.* Trădare, răzvrătire: nu veţi scăpa nici în gaură de şarpe de ~ul lui Mihaiu (ISP.) [tc.].

HĂINUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Ⓣ *dim.* HAINĂ: li s'a remandat... să păzească hăinuţele (VLAH.).

HĂIS A ! *sau* HAIS! *interj.* ① Strigăt cu care se 'ndeamnă boii înjugaţi s'o cîrmească la stînga; *pr. ext.* boul din ~, roata din ~, boul, roata din dreapta: scosei resteul boului din hăis şi mă năpustii asupra Românului, la scoboriş, ei împiedecă roata din hăis cu lanţul (JIP.); boul de pe partea stîngă a tînjelei se numeşte boul de „cea", iar cel de pe partea dreaptă, boul de „hăis" (IK.-BRS.) ¶ ② Uneori şi despre oameni: a face ~, a apuca la stînga: am făcut hăisa pe după gardul jităriei (ALECS.); Ⓕ F: unul zice hăis! altul cea! unul zice sau vrea într'un fel altul într'alt fel (cînd doi inşi nu se pot înţelege [comp. srb. a i s].

○ **HAIŞTE** *sf.* ① Casă rămasă neisprăvită (R.-COD.); o ~ de casă, o moară de casă (CIAUŞ.) ¶ ② Amestecătură, claie peste grămadă, vraişte: în curtea lui... toate sînt ~, stricate (RV.-CRG.).

○ **HAIT**[1] (*pl.*-turi) *sn. Mold.* Iaz făcut anume în care se string apele pîraielor oprite printr'un zăgaz; ridicîndu-se zăgazul, se obţine o creştere a apelor suficientă pentru înaintarea plutelor: cînd se deschid sus ~urile, marile depozite ale rîului, ...un val puternic se aruncă, mişcînd toate în pornirea lui nestăpînită (IRG.); apele pîrăului, grămădite în ~, aşteptau ceasul să umfle undele împuţinate de secetă ale Bistriţei (SAD.) [rut. h a t j „iaz, zăgaz"].

HAIT ![2] *sau* HAITI! *interj.* ① Exprimă o surpriză neplăcută: ~! mi-l şterse potlogarul drept suvenir (ALECS.); ~! m'am dus pe copcă! ~! am păţit-o! ¶ ② Exprimă un fel de îndemn sau poruncă de a porni repede de undeva sau părerea de rău pentru dispariţia unui lucru: haiti! lipseşti dinaintea mea! (CRG.); hait! s'a dus şi comerţul ţării! (ALECS.) [onom.].

HĂIT[1] 1. *adj. p.* HĂI[1].
2. *sbst.* ① Faptul de a hăi: depărtarea le slăbea glasurile, dar puteai înţelege bine ~ul lor (S.-ALD.) ¶ ② Strigătul celor ce umblă la urat cu pluguşorul.

HĂIT[2] *adj. p.* HĂI[2]: crăcana unei furci butucoase şi hăite într'o rînă (VLAH.).

HAITĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Ceată de vînători însoţiţi de cîini ce pornesc la vînat: să vineze cu sprintena... lui ~ de arcaşi, de slujitori, de dulăi şi ogari (ODOB.) ¶ ② Potaie de cîini de vînat; cîrd de lupi: haita lui de dulăi, urlînd în urmă-i cu turbare (ODOB.); o turmă sau ~ de lupi se auzea urlînd în vecinătate (BOL.); *pr. ext.* ceată de oameni flămînzi: Ştefan îşi întărea străjile Nistrului, pe unde iar îşi căutau vad haitele flămînde ale Tătarilor (VLAH.) ¶ ③ Căţea; cîine rău: era să mă mănînce haitele dracului (ALECS.); Am o ~ neagră, Toţi munţii aleargă (GOR.), *ghicitoare despre* „ceaun" ¶ ④ Ⓕ Ⓟ Muiere desfrînată, neruşinată în purtările ei: am să te spînzur... să scap lumea de-o rea şi de-o ~ ca tine (SEZ.) [ung. h a j t a].

HĂITAR *sm.* — HĂITAŞ ①: puşcaşi, ~i, bătăiaşi (ODOB.) h a i t ă].

HĂITAŞ *sm.* ① Cel ce stîrneşte şi goneşte vînatul, gonaş: auzeam glasul hăitaşilor, bubuitul puştilor şi apoi strigăte de chemare (BR.-VN.) ¶ ② Vînătoare cu oameni mulţi: vom face ~ şi-om hăitui, şi coarnele i-om găsi (VOR.) [ung. h a j t á s].

○ **HĂITĂU** *sm. Băn. Trans.* — HĂITAŞ ① [ung. h a j t ó].

○ **HAITEIE**, HĂITEIE *sf. pl.* ① Diferitele părţi din care se compune plugul sau carul ¶ ② Diferitele unelte de plugărie: hăiteiele, boii giugari şi argaţii să fie gata a se apuca de muncă îndată ce timpul se va limpezi (ION.).

HAITI ! ☞ HAIT ![2]

HĂITIC (*pl.*-icuri *sn.* Cîrd, ceată, h a i t ă de lupi: cînd l-am dat la lup, alergam cu el în urma ~ului, ca să-l deprind (D.-ZAMF.); svîrle cu picioarele, parcă s'ar fi bătut c'un ~ de lupi.

HAITIŞ *adj.* ① Se zice despre bou, cînd merge crăcănat, aruncînd un picior sau amîndouă în laturi ¶ ② Despre oameni, ale căror picioare sînt astfel conformate, încît genunchii se ating, iar fluierele şi glesnele sînt depărtate: mergea mai repede cu picioarele lui ~e, decît ar fi mers altul cu picioarele drepte (GN.).

○ **HAITOŞ** *adj.* Vlăjgan, lungan; voinic şi bine făcut (CIAUŞ.) (R.-COD.).

HĂITUI (-uesc) *vb. tr.* şi *intr.* ① A umbla după vînat ¶ ② A scorni fiarele sălbatice din ascunzătoarele lor şi a le goni înaintea vînătorilor: şi hăituind aşa cît au hăituit, au sărit un iepure sălbatic de subt un huciu (SB.) ¶ ③ *Pr. ext.* A lua la goană, a fugări, a urmări pe cineva: ce batjocură-i asta, să hăituească norodul cu slujitori? (ALECS.) ¶ ④ A cutreiera un loc, a umbla încoace şi încolo gonind sau căutînd pe cineva: am zărit jandarmii pe plaiu hăituind poticele (ALECS.) [ung. h a j t a n i].

HĂITUIALĂ *sf.* Faptul de a h ă i t u i; goană vînătorească: îs cuprins din toate părţile ca un lup la ~ (ALECS.).

○ **HĂITUŞCĂ** *sf. Mold. dim.* HAITĂ ④: şi asta are să fie o ~! (SAD.).

○ **HĂIZAŞ** (*pl.*-aşe) *sn.* ① *Trans.* Loc înclinat pe care se dau la vale lemnele din pădure (PSC.) ¶ ② *Mold.* Acoperemîntul casei (SEZ.) [ung. h a j z á s].

HAJMĂ ☞ HAGIMĂ.

HĂJMANDĂU *sm. Trans.* ① Găligan, vlăjgan, măgădău: amu cu ~l ăsta, vai şi amar de zilele mele (RET.) ¶ ② Haimana (PSC.) [comp. HOJMALĂU].

HAL *sbst.* Stare în genere proastă, ticăloasă, de plîns): nu te vezi în ce ~ eşti şi în ce ~ m'ai adus şi pe mine? (VLAH.); (a fi, a ajunge într'un ~ fără de ~, într'o stare cît se poate de proastă [tc.].

HAL(A) ĂL(A).

HALĂ[1] (*pl.*-le) *sf.* ① Vînt puternic, furtună, vijelie groaznică care descopere casele şi desrădăcinează copacii ¶ ② Ⓟ Duh necurat care intră în om şi-l chinueşte ¶ ③ Monstru, dihanie: văzură venind către dînşii o ~ în chipul focului (TICH.) ¶ ④ *Băn. Trans.* Ⓕ Om lacom, care mănîncă de te sperie; vită mîncăcioasă (PSC.) [srb. blg.].

*__HALĂ__[2] (*pl.*-le) *sf.* Piaţă acoperită; clădire unde se vînd de diferiţi neguştori tot felul de lucruri (☛ 2500): ~ de peşti; hala vechiturilor [fr.].

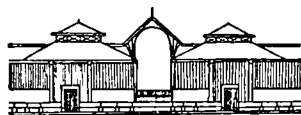

Fig. 2500. Hală.

HALA-BALA — ALA-BALA.

HĂLĂCIUGĂ (*pl.*-gi) 1. *sf.* ① Tufă, desiş de mărăcini, de lăstari: puse în gînd să rămînă p'acolo, prin hălăciuga de pe lîngă mal (ISP.); ~ de brebenei (DLVR.) ¶ ② *Pr. anal. iron.* Păr sbîrlit: în capul ei (e) o ~ de păr cît turnul (JIP.).
2. *adv.* Sbîrlit: cu părul ~ (D.-ZAMF.).

HĂLĂDUI (-uesc) *vb. intr.* ① A scăpa cu viaţă,

a se mîntui ¶ 2 A sta, a trăi undeva liniştit, ferit de primejdii: **Uriaşii cari hălăduiau în Malva au pornit... pe alte tărîmuri** (VLAH.); **de n ar fi lupi colţoşi în lume, bine ar mai ~ turmele** (ALECS.) ¶ 3 A izbuti: **cu mare ce hălăduesc de deschid uşa** (CRG.) [ung. h a l a d n i].

‡ **HĂLĂDUINŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Scăpare, mîntuinţă, locuinţă; traiu: **N'am adăpost de ~ şi în zădar plîng** (STAM.) [h ă l ă d u i].

HALAGEA, **ALAGEA** *sf.* ① Tărăboiu, gălăgie: **dar tu, cînd ne-i întinde halageaua nunţii?** (DLVR.) ¶ ② Păţanie neplăcută, belea; **a-şi căpăta alageaua, a păţi o alagea**, a o păţi rău, a-şi găsi beleaua: **nimeni nu s'a putut atinge de împărăţia mea, fără să-şi capete alageaua** (ISP.) [comp. h ă l ă g i e].

○ **HĂLĂGIE** *sf. Mold. Bucov.* Gălăgie, tărăboiu; gîlceavă, ceartă, sfadă: **săturîndu-se cîteodată de-atîta ~** (CRG.).

○ **HĂLĂI** (-ăesc, -ăiu) *vb. tr. Olten.* ① A face gură, a trăncăni: **ce tot hălăi aici de pomană?** (PŞC.) ¶ ② A certa, a lua la ceartă [comp. **HĂLĂLĂI**].

○ **HĂLĂIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf.* Faptul de a h ă l ă i; gălăgie, larmă mare: **huia cuprinsul pînă departe de hălăiala lor** (LUNG.).

HALAL 1. *adj.* ① Binecuvîntat, cu noroc, cu folos: **copilul numai ce mănîncă e ~, ce îmbracă e haram** (PANN) ¶ ② **~ de**, ferice de: **~ de ţările ce au drumuri de fier!** (ALECS.): **~ de tine**; *F*: **~ să-ţi (să-mi, să-i, etc.) fie!** să-mi (să-ţi, etc.) fie de bine! bravo mie! (ţie, etc.): **de i-ar împinge păcatul să-mi deschidă uşa, ~ să-mi fie!** (CRG).

2. *sbst.* Noroc: **~ pe la noi! apele-s dulci, limpezi ca cristalul şi reci ca ghiaţa** (CRG.) [tc.]

HĂLĂLĂI (-ăesc) *vb. intr.* A face gălăgie, larmă mare: **din guri toţi hălăiau** (PANN) [h ă l ă l a i e].

HĂLĂLAIE, **HALALAIE** *sf.* Gălăgie, larmă mare, tărăboiu: **cînd aleargă căruţa pin cer face mare hălălaie** (GR.-N.); **făcînd o halalaie, de nu-ţi venea să stai ca să-i asculţi** (ISP.).

○ **HALALALT**, **HĂLĂLALT** = **ĂLALALT**.

HĂLANDALA = **ALANDALA**.

○ **HĂLĂOIU** *adj. Bucov. Trans.* (MAR.) (IK.-BRS.) Greoiu, trîndav.

○ **HALASTÎNCĂ** *sf. Mold.* Stambă ordinară: **am să cumpăr o rochie de ~ Floricăi** (ALECS.) [rus. h o l s t i n k a].

○ **HĂLĂŞTEU** — **HELEŞTEU**.

HALAT[1] (*pl.*-aturi) *sn.* ① Haină bărbătească, largă şi lungă, ce se poartă în casă, mai ales dimineaţa (▪ 2501): **Leonida e în ~, în papuci şi cu scufia de noapte** (CAR.); **îşi îmbrăcă un ~ vişiniu cu găitane** (GRL.) [tc.].

Fig. 2501. Halat.

HALAT[2] *sbst.* ① Funie groasă, cu care se leagă corăbiile ¶ ② Lanţul cu care se strînge moara [tc.].

HALAT[3] *sn. mai adesea* **HALATURI** *Mold. Bucov. Băn.* Unelte, scule: **~urile de ţesut** (VOR.); **toiul, ilăul şi toate ~urile de care avea trebuinţă** SEV.) [tc. a l a t].

HALĂU[1], **HĂLĂU**[1] *sbst.* Plasă de prins peşte, crîsnic (▪ 2502): **ia şi tu halăul ăla şi vezi de-i putea să prinzi vr'o fîţă de peşte** (ISP.) [ung. h á l ó].

HALĂU[2] *sbst.* 1 *Bucov. Trans.* Troacă: **troaca sau ~l din care beau vitele apă** (MAR.) ¶ ② *Maram.* (PAP.) Jghiab făcut dintr'un trunchiu de copac şi în care se pune sare pentru oi [**VALĂU**].

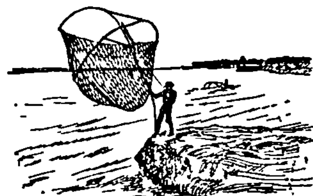

Fig. 2502. Halău.

Fig. 2503. Halbă.

○ **HĂLĂU**[3] *sbst. Olten.* (CIAUŞ.) Ceartă, ocară: **a lua la ~** [h ă l ă i].

*****HALBĂ** (*pl.*-be) *sf.* Pahar de bere de o jumătate de litru (▣ 2503): **i-a zis o vorbă foarte proastă şi i-a turnat o ~ în cap** (CAR.) [germ. H a l b e].

○ **HALBARĂ**, **HALBĂRĂ** (*pl.*-rale) *sf. Mold.* (PAMF.) (ŞEZ.) ① = **FALBALĂ**.

HALCĂ, **ALCĂ** (*pl.*-cale) *sf.* ① Verigă, cerc de metal ¶ ② Scoabă, legătură de fier la ziduri ¶ ③ ‡ Cercul de fier prin care un călăreţ asvîrlea, în fuga calului, geridul asupra adversarului care trebuia să-l prindă, iarăşi în fuga calului [tc.].

HALCĂ[1] (*pl.* **hălci**) *sf.* ① Bucată mare (de carne, de brînză, etc.); codru de pîine, de mămăligă: **a scos... o bucată de pîine şi... o ~ de pastramă** (CAR.); **scoase o ~ de mămăligă cam uscată** (FLOR.); **mai înghiţi o ~ de carne** (DLVR.) ¶ ② *Trans.* Jumătatea unui bostan sau castravete (PŞC.) ¶ ③ *Trans.* Parcelă mică şi îngustă de pămînt (PŞC.) [ung. h a l k].

HALCĂ[2] *sf. Bucov. Trans.* Gălăgie mare, tărăboiu: **S'aude, s'aude Grea ~ la munte** (VOR.).

○ **HALCATĂ** (*pl.*-te) *sf.* Bucată mai mare de carne: **încep să care halcate întregi** (R.-COD.) [h a l c ă + (b u (c) a t ă].

HĂLCI (-cesc) *vb. tr.* A ciopli, a tăia aşchii groase [h a l c ă].

HĂLCITOR *sbst.* Un fel de rîndea [hălci].

*****HALCOGRAF...** = **CALCOGRAF...**

HALDAN, **HĂLDAN** = **ALDAN**.

HALDEU *sm.* ① ● Locuitor din Chaldea ¶ ② *F F* Poreclă dată de călugări preoţilor de mir: **popilor de mir, pe care-i numia Haldei, le cînta antifoanele** (CRG.) [vsl. h a l ŭ d ĕ j n ŭ].

‡ **HALEA** *adj. invar.* şi *adv.* ① Actual, de acum ¶ ② În funcţiune, în activitate (*vorb.* de boieri, în opoziţie cu „paia" şi cu „mazil"): **boierii cei ~ stau împrejurul Domnului cu bastoane lungi în mînă** (I.-GH.) [tc. h a l j ă].

HĂLEALĂ *sf.* Ⓟ ① Faptul de a h ă l i ¶ ② ⊕ Mîncare.

HALEA-MALEA *sf.* Numele unui joc de copii cu mingea, în care se recită aceste cuvinte.

HĂLEŞTEU = **HELEŞTEU**.

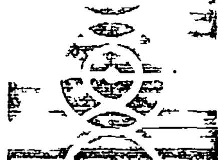
HĂLI, **HALI** (-lesc) *vb. tr.* ① A apuca repede; a înghiţi repede şi cu lăcomie: **vede... un boţ de mămăligă... odat'o şi haleşte şi nu zice nimica** (CRG.) ¶ ② A bate mingea [rut. h a l y t y].

HALICI = **ALICI**.

HALICIU (*pl.*-ice, -iciuri) *sn.* = **ALIC**: **îmi iau eu două halice** (GRL.); **cu haliciuri mi-o lovea** (VOR.).

HALIMA (*pl.*-male) *sf.* ① Colecţiunea de poveşti arabe cunoscută sub numele de „o mie şi una de nopţi": **o poveste lungă şi 'ncurcată, ca din ~** (EMIN.) ¶ ② Povestire sau întîmplare minunată; minunăţie; ciudăţenie: **ce de minunăţii! bre! bre!... parcă-i ~!** (ALECS.); **e o ~ întreagă** (D.-ZAMF.); **nu ţi le mai spuiu p'alealalte, că sînt halimale, domnule** (CAR.) [ngr. < tc.].

*****HALO** (*pl.*-ouri) *sn.* Fenomen atmosferic prin care se ivesc mai multe cercuri colorate şi luminoase în jurul soarelui sau al lunii (▪ 2504) [fr.].

Fig. 2504. Halo.

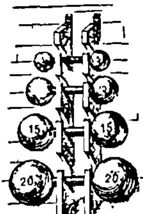
HĂLOS *adj. Băn.* Mîncăcios [h a l ă[1]].

○ **HĂLPĂI** (-ăesc, -ăiu) *vb. tr.* A mînca sau bea repede, cu lăcomie (R.-COD.) [srb. h l a p i t i].

*****HALTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Staţie mică de drum de fier ¶ ② Loc unde se opresc trenurile [germ. H a l t e (s t e l l e)].

HĂLTĂCĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A clăti lichidul dintr'un vas.

*****HALTERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Greutate alcătuită din două ghiulele de fier legate între ele printr'o vargă, cu care se fac exerciţii de gimnastică (▫ 2505) [fr.].

Fig. 2505. Haltere.

○ **HALUB** (*pl.*-be) *sn. Trans.*, **HALUBĂ** (*pl.*-be) *sf. Maram.* (BRL.) (PAP.) (VIC.) ① Haină, îmbrăcăminte, straiu: **că doară-mi cunosc eu ~ele, ce păcate!** (RET.).

*****HALUCINA...** = **ALUCINA...**

○ **HALUIT** *adj.* Pocit de hale, luat din iele [h a l ă].

○ **HALUŞCĂ** *sf. Bucov. Maram.* ✕ GĂLUŞCĂ [rut.].

HALVA *sf.* ✕ Un fel de mîncare orientală dulce, preparată din făină arsă, amestecată cu tahîn şi cu miere sau zahăr; serveşte şi ca mîncare de post: **o mîncat o oca de masline şi-o putină de ~** (ALECS.); **furăm nevoiţi a ne hrăni iarăşi cu ~ şi cu pîine** (BOL.).

HALVAGERIE *sf.* Loc unde se fabrică sau se vinde halva [h a l v a g i u].

HALVAGIU *sm.* ⊕ Fabricant sau vînzător de halva (▣ 2506): **dumnealui au fost ~ vestit peste Dunăre** (ALECS.) [tc. h a l v a ğ y].

Fig. 2506. Halvagiu.

HALVIŢĂ... = ALVIŢĂ. **îi căra la pumni, căutînd să-i ia din mînă o bucată de ~** (I.-GH.).

HAM[1], *mai adesea pl.* HAMURI *sn.* Toate curelele trebuincioase pentru înhămarea unuia sau mai multor cai (▪ 2507): **cînd m'am deşteptat, caii erau prinşi la ~** (ISP.); **două mîrţoage de cai cu ~urile legate cu sfoară** (I.-GH.); **calul... slab, neţesălat, ros de ~ în toate părţile** (BR.-VN.); **cal de ~**, cal de trăsură sau de căruţă, spre deosebire de „cal de şea" sau „cal de călărie": **gură de ~** ☛ GURĂ ⑰ [ung.].

Fig. 2507. Hamuri.
A. 1. Ceafă, comar. — 2. Căpeţală. 3. Fruntar. — 4. Ochelari. — 5. Botniţă. — 6. Dîrlogi, hăţuri. 7. Căpăstru. — 8. Botar, botelniţă. — 9. Pana căpăstrului.
B. 1. Belciug, rac. — 2. Zale. — 3. Gură de ham, pieptar. — 4. Ştreang, şleau. — 5. Strîmtaş, sbalţ. — 6. Gitar, spătar dinainte, grebănar. — 7—8. Strup, crucea hamutului. — 9. Şoldar, spătar dinapoi, copsar, ţoft. — 10. Curar, bucar, vînar. — 11. Pofil. — 12. Valul ştreangului, orcicar, juvăţ, laţ.

HAM![2] *interj.* Imită lătratul cîinelui.

***HAMAC** (*pl.*-acuri) *sn.* Pat de pînză sau de sfoară împletită care se atîrnă orizontal de cîte un capăt, şi în care se odihneşte sau se leagănă cineva (▪ 2508) [fr.].

Fig. 2503. Hamac.

HĂMĂI (-măe, -măeşte) *vb. intr.* A lătra, a face h a m! **un cîine pociltit mai hămăe şi te vesteşte că e la locaş de om** (DLVR.); **prinse şi el să hămăească şi să urle, de răsuna vecinătatea** (GN.); **ce căţeluşă!... cînd hămăia, nici nu-i auzeai glasul** (ALECS.).

HĂMĂIT *sbst.* Faptul de a h ă m ă i; lătrat: **în ~ul întărîtat al unui cîine, pătrunseră într'o ogradă** (SAD.).

HAMAL *sm.* Cel ce are meseria de a căra în spinare, cu coşul, cu sacul, etc. poveri, mai ales în porturi, la gări sau prin tîrguri (▣ 2509): **~ii portului umblau în sus şi în jos, ca furnicile** (ODOB.) [tc.].

HAMALÎC *sbst.* Meseria de hamal [tc.].

Fig. 2509. Hamal.

HAMAM *sbst.* Baie turcească cu aburi [tc.].

‡ **HAMBAC** *sbst.* ① ABAC ¶ ② Socoteală, arta de a calcula: **odată pe săptămînă să-l înveţi ~ul** (STAM.).

HAMBAR (*pl.*-re) *sn.* ① Magazie în care se păstrează grînele: **într'un ~ gol, şi şoarecele să cază, capul o să-şi spargă** (ZNN.); **~e pentru grîu... făcute de mîna lui Chirica** (CRG.) ¶ ② Magazie mai mică, în podul unei mori, cu două despărţituri, una pentru porumb şi alta pentru grîu (ŞEZ.) ¶ ③ Ladă de lemn, în bucătăria săteanului, în care păstrează mălaiul, fasolea, etc. [tc.].

HĂMBĂRAŞ (*pl.*-şe) *sn.* ① *dim.* HAMBAR ¶ ② Postava, în care curge făina la moara.

HĂMEIU, HAMEIU, HEMEIU *sbst.* Plantă acăţătoare, cu flori galbene-verzui, întrebuinţate la fabricarea berii (▪ 2510) (*Humulus lupulus*) [vsl. h m ĕ l j].

Fig. 2510. Hameiu.

○ **HĂMELAUCĂ** *pl.*-ce *sf. Bucov.* = CAMILAUCĂ: **au ieşit monahii, unul cîte unul în hamelaucele lor întunecate** (GRIG.).

HAMESI, HEMESI, HĂMISI (-esesc, -isesc) 1. *vb. intr.* A flămînzi peste măsură, a leşina de foame: **porunci să se dea Ţiganilor de mîncare, ca să nu hămisească** (PANN). 2. *vb. tr.* A lăsa să flămînzească, a chinui cu foamea: **după ce o hămisi cu foamea şi pe ea şi viţelul** (RET.) [comp. alb. h a m ă s „mîncău"].

HĂMESIT, HĂMISIT, HEMESIT (-ESIT, -ISIT) *adj. p.* HĂMESI. Lihnit, leşinat de foame: **hămesiţi de foame, dracii abia suflau** (NEGR.); **hăramul ista e hămisit de foame** (CRG.); **suntem hămeşite de foame** (RET.).

HĂMISI ☛ HĂMESI.

HAMIŞ *adj. Trans. Maram. Oaş.* Prefăcut, viclean, şiret, perfid; isteţ: **Ţiganca, ~ă şi celancă, ca toţi Ţiganii** (RET.) [ung. h a m i s].

HĂMIŞIT ☛ HĂMESIT.

HAMSI ☛ AMSI.

HĂMUI (-uesc, -ue) *vb. intr.* A hămăi, a face h a m! a lătra: **cînii începură a ţilăi şi ~** (RET.): **cîinii... prinseseră a ~ pe 'nfundate** (GRIG.).

HAMURAR *sm.* ⊕ Cel ce face sau vinde h a m u r i.

HĂMURĂRIE *sf.* Locul unde se fac sau se vînd h a m u r i; *col.* cantitate de hamuri: **apoi hămurării, olării, sticlării, locante la fie-care pas** (GN.).

HAMUŞ *sbst. Băn.* Lîna tăiată între picioarele mieilor sau mai ales a oilor, spre a se putea mulge mai uşor.

○ **HĂMUŞI** (-uşesc) *vb. tr.* ① *Băn.* A tunde oilor lîna între picioare, spre a se putea mulge mai uşor ¶ ② A smulge părul (cîinilor) ici şi colo (R.-COD.).

○ **HĂMUŞIT** *adj.* ① *p.* HĂMUŞI ¶ ② Cu părul smuls pe unele locuri: **a văzut lupul pre cîine ~ pre lîngă grumazi** (TICH.); despre boi: **alt bou slab, stîrcit, prăpădit... şi ~** (R.-COD.).

HAMUT (*pl.*-turi) *sn.* O parte a hamului: **înmuiau în fir şi în pietre scumpe... ~urile de pe caii lor** (ODOB.) [blg.].

○ **HAMZA** (*pl.*-zale) *sf. Mold.* Scocul morii.

HAN[1] (*pl.*-nuri) *sn.* ① ‡ Clădire mare cu multe încăperi, un fel de caravanseraiu sau bazar, cu o curte spaţioasă înconjurată de ziduri înalte, în

Fig. 2511. Hanul lui Manuk (după Lancelot).

care se depuneau mărfuri şi se adăposteau oamenii în vremuri de nelinişte ¶ 2 Astăzi: hotel de rînd, în care poposesc sau mînă oamenii peste noapte; ospătărie, birt ordinar (▪ 2511 : o sumă de cară poposesc în curtea ~ului (CAR.); îl rugară să-i îndrepteze la vr'un ~, unde să mîie noaptea (ISP.) [tc.].

HAN[2] *sm.* ① Principe persan ¶ ② Domnul Tătarilor (*în spec.* al celor din Crimeia): fiul vestitului ~ de peste Volga, stăpînul Crimeii (GN.) ¶ ③ **HAN-TĂTAR**, hanul Tătarilor; *pr. ext.* Ⓟ dracul, naiba: scoba-i încalte vin de cel din vremea lui Han-Tatar (ALECS.); sînt trei zile de cînd a telegrafiat, pînă acuma venea şi de la Han-Tătar (D.-ZAMF.); ba cunoaşte-l Han-Tătar să-l cunoască! (RET.); du-te la han-tătaru! [tătăresc h a n].

HANDRALĂU, HĂNDRĂLĂU *sm.* Flăcău ce se tot ţine după fete, curtezan [comp. HOANDRĂ].

HĂNDRĂLUI (-uesc) *vb. intr. Mold.* A flecări, a vorbi fără nici un rost [comp. h o n d r ă i].

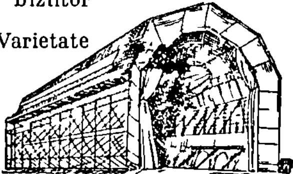
HANDROC = ANDROC.

HANDUR *sm.* şi (*pl.*-re) *sn.* = ALDAN: îşi fac pipe de tuleu, cu vergea de ~e (RET.)

HĂNESC *adj.* Ce ţine de un H a n.

HANG (*pl.*-guri) *sn.* ♩ ① Ison; a ţinea ~ul, *a)* a acompania la muzică; *b)* a însoţi, a întovărăşi; *c)* a ţinea partea cuiva, a-l aproba, a-i face pe plac: Lin vioarele răsună, iară cobza ţine ~ul (EMIN.); toată suflarea şi făptura de prin prejur îi ţineau ~ul (CRG.); tu le dai nas şi le ţii ~ul (CRG.) ¶ ② Ţeava cimpoiului care produce tonul bîzîitor [ung.].

HANGAN *sm.* Varietate de porumb, cu bobul lungăreţ şi mare, cultivat la munte, *în spec.* în localitatea H a n g u.

Fig. 2512. Hangar.

*__HANGAR__ (*pl.*-re) *sn.* Şopron în care se adăpostesc aeroplanele sau dirijabilele (▪ 2512) [fr.].

HANGER, HANGEAR (*pl.*-re, -eruri) *sn.* Pumnal încovoiat ce poartă Turcii la brîu (▪ 2513): îi înfipse deodată hangerul în piept (ISP.); multe... ~uri şi alte arme... dobîndiră acolo ostaşii săi (BĂLC.) [tc.].

Fig. 2513. Hangere.

HANGIOAICĂ (*pl.*-ce), **HANGIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Nevasta unui h a n g i u ¶ 2 Stăpîna unui han: în crîşmă rătăceşte în papuci hangiţa (IK.-BRS.).

HANGIU *sm.* Cel ce ţine un han [tc.].

HANÎMĂ (*pl.*-me) *sf.* Turcoaică nobilă: pe o sofa era hanîma culcată şi învălită la faţă (BOL.) [tc. h a n y m].

HANOS *sm.* Soiu de glăvoacă (*Gobius batrachocephalus*) [ngr. χάννος].

HAN-TĂTAR ☛ HAN[2].

○ **HANŢ** (*pl.*-ţuri) *sn. Trans.* ① Stîrv, hoit ¶ ② *Mold. Bucov.* Mîrţoagă, vită slabă [comp. rut. h a n c a „mîrţoagă"].

HANŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Haină ruptă, sdreanţă: el n'are nimic, hanţele după el, atît (BR.-VN.) ¶ ② *Olten.* Gură, fleancă, clanţă: bun de ~, flecar, guraliv (CIAUŞ.) [comp. rut. h a n c a „mîrţoagă"].

HĂNŢĂU *sbst.* Scăunoaia rotarului, numită şi „scaun de spiţe".

HĂNŢOS *adj. Olten.* (CIAUŞ.) Flecar, guraliv [h a n ţ ă].

HĂOLI = AOLI.

*__HAOS__ (*pl.*-uri) *sn.* 1 Starea confuză şi lipsită de orînduială în care se aflau elementele din care s'a zidit lumea, înainte de creaţiune: parcă s'ar fi deschis zăgazurile vremilor trecute şi ~ul ar fi inundat lumea (D.-ZAMF.) ¶ 2 *F* Amestecătură, neorînduială, confuzie de nedescris: Şi ce ~, ce amestec, De vedenii şi 'ntîmplări (VLAH.); e un ~ negru şi nepătruns (DLVR.); colo departe în ~ul sgomotos al Bucureştilor (CAR.) [gr.].

*__HAOTIC__ *adj.* Confuz, desordonat: viaţa se ridica la o treaptă de exaltare, din care toate se vedeau... de proporţii ~e (CAR.) [fr.].

HAP[1] (*pl.*-puri) *sn.* Globuleţ, dintr'o substanţă medicamentoasă, ce se înghite, pilulă; *F*: a înghiţi ~ul, a răbda, a fi silit să îndure ceva neplăcut [tc.].

HAP[2]! *interj.* Exprimă repeziciunea cu care se înhaţă sau se înghite ceva.

HĂPĂI (-ăesc) *vb. tr.* A mînca înghiţind repede [h a p ![2]].

HAPCĂ *sf.* ① Unealtă de pescuit, alcătuită dintr'o undiţă legată de o sfoară groasă (▪ 2514) ¶ ② CU HAPCA *loc. adv.* Cu de-a sila, pe nedrept, hoţeşte: încărcate cu zaherela strînse cu hapca de pe mănoasele noastre ţinuturi (VLAH.); ca să nu poată lua cineva cu hapca din aceste merişoare (ISP.) [comp. blg. h a p k a „muşcătură"].

Fig. 2514. Hapcă.

HAPLE(A) *sm.* Ⓟ Nerod, nătărău, tont, nătăfleţ: frăţiorului i-a strigat că ori e haple, ori... altceva (CAR.) [blg. h a p l j u].

*__HAPLOLOGIE__ *sf.* Contracţiunea într'o singură silabă a două silabe consecutive care încep cu aceeaşi consonantă. Ex.: dreptate < *dreptătate [gr ἁπλός + λόγος].

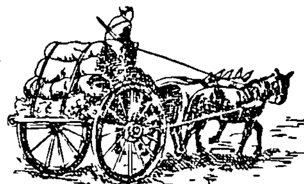
○ **HAPSIN**, HAPSÎN *adj. Mold. Bucov.* ① Lacom (la mîncare): moşneagul, pofticios şi hapsin, se ia după gura babei (CRG.); dulăii din stînă, hapsini şi lacomi ca nişte cîini (GN.) ¶ ② Răutăcios, îndrăcit la inimă, cîinos: se făcuse buclucaş, harţăgos şi de tot hapsin (CRG.); aşa îl apucasem, hapsîn şi cu răutate pentru toţi (SAD.); hapsînul cela vrea numai decît să-ţi taie capul (SB.) [comp. ung. h a p s i „lacom"].

○ **HAPTAC**! *interj. Tr.-Carp.* Comandă militară: drepţi! (BRL.) [germ. h a b t A c h t!].

HAR (*pl.*-aruri) *sn.* ① Calitate sau dar sufletesc care face pe cineva sau ceva mai frumos, mai plăcut, vrednic de admirat, graţie, farmec, nuri; graţia divină, dar dumnezeesc: a frumuseţii haruri goale, ce simţirile-i adapă (EMIN.); se lăţise vîlva... de bunătatea şi ~ul cel mîntuitor al sfîntului (VLAH.) ¶ ② Favoare, hatîr: îl rugă, drept ~, să-i lasa vătăşia de vînători (ODOB.); el aflase ~ înaintea lui Vodă, pentru glumele lui cele nevinovate (ISP.) ¶ ③ Dar, prinos ¶ ④ Mulţumită, slavă [vsl. < gr.].

Fig. 2515. Haraba.

○ **HARABA**, ARABA (*pl.*-bale) *sf. Mold.* ① Car mare de transportat persoane, cu laviţe pentru şezut (▪ 2515): şoseа atunci o haraba încărcată cu muşterii (CAR.); o căruţă braşovenească, fără arcuri, şi mare cît o araba, în care aşeză, afară da calabalîcuri, cel puţin opt oameni (ISP.) ¶ ② Car mare, cu două sau cu patru roate, de transportat mai ales grîne (▪ 2516): Şi-a 'ncărcat... Nouă care ţărăneşti. Nouă harabale boiereşti Şi-a purces la moară la Ivăneşti (MAR.); zi şi noapte curgeau harabale încărcate cu grîu (VLAH.) [tc. a r a b à].

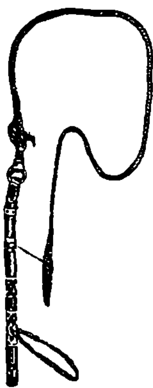

Fig. 2516. Haraba.

○ **HARABAGIE** *sf. Mold.* Cărăuşie, meseria de h a r a b a g i u: harabagia, zicea el, e mai bună, că ai aface tot cu marfă vie (CRG.).

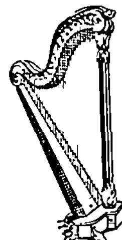
○ **HARABAGIU**, ARABAGIU *sm. Mold.* Căruţaş care conduce o haraba: pe vremea aceea era bine să fii ~ în Tîrgul Neamţului (CRG.); am scăpat de căruţe de poştă, de harabagii nespălaţi, de diligenţe hîrbuite (ALECS.); na-am pomenit cu vătaful de arabagii că vine cu şase care (FIL.) [tc. a r a b a ğ y].

HĂRĂBOR *adj. Băn. Trans.* Sprinten, vioiu, iute (la lucru) [vsl. h r a b r ŭ, srb. h r a b a r].

HARAC — **ARAC**: l'a ascuns sub o claie de ~i (CAR.).
HĂRACI = **ARACI**.
‡ **HARACIU** *pl.*-aciuri *sn.* Tribut pe care principatele românești îl plătiau odinioară Porții: lăcomia Turcilor cere un ~ îndoit (VLAH.) [tc. h a r a č].
HĂRĂCSI (-ăcsesc) *vb. tr.* A lua sînge cuiva (*în spec.* copiilor, făcîndu-le o tăietură ușoară, spre a-i scăpa de moarte): dacă are copii... ți-i hărăcsesc de spasmuri și le discînt de diochiu (ALECS.) [ngr. χαράξω < χαράσσω].
HARAG = **ARAG**: se ridică via pe haragi de care se leagă vițele ei cu teiu (ION.).
○ **HĂRAG** *sm. Trans.* (DENS.) (VIC.) Bățul cu care ciobanii măsoară laptele.
HĂRĂGEL *sm. dim.* **HARAG**: Din copăcel în copăcel se suie pe ~ (CRG.), *ghicitoare despre* „fasole".
HĂRĂGI (-ăgesc) *vb. tr.* A pune h a r a g i la vie sau la fasole (PAMF.).
○ **HĂRĂGICĂ** (*pl.*-gele) *sf. Mold.* — **ZORELE** ① [h a r a g].
HARAIMAN *sbst.* Gălăgie, tărăboiu, zarvă mare: m'am sculat într'un ~: săriți! hoții! săriți! hoții! (BR.-VN.); începuseră să urle și să facă un ~ de se cutremura pămîntul (R.-COD.).
HARAM, **HĂRAM** 1. *adj.* ① Blestemat, afurisit (în opoziție cu „halal"): copilul numai ce mănîncă e halal, ce îmbracă e haram (PANN) ¶ ② De ~, (dobîndit) pe nedrept: răzășia mea mi-ai mîncat-o de haram cu cărți mincinoase (ALECS.); toată bogăția de haram a Tătarilor rămase în mîinile Românilor (VLAH.); au fost bani de haram, și cum au venit, așa s'au dus (SAD.) ¶ ③ ~ de, vai de...: haram de capul vostru! de n'aș fi eu aici... ați păți voi și mai rău (CRG.); ~ că..., păcat că...
2. (*pl.*-muri) *sn.* ① Vită prăpădită, păcătoasă: avea două haramuri de cai suri, mari, dar vlăguiți și hitioni (GRIG.); hăramul ăst de vacă nu-mi place cum calcă (RET.); strigînd cît se putea: nea! haram, mînca-te-ar lupchii! (D.-ZAMF.); despre oameni: acolo niște haramuri de Țigani pescuiau (RET.) ¶ ② A mînca ~, a vorbi prostii, a îndruga minciuni: nu mînca haram, și spune drept, tu ești Gerilă? (CRG.) [tc. h a r a m].
HARAMBAȘĂ, ○ **HĂRĂMBAȘ(Ă)** *sm.* Căpitan de hoți (în cîntecele populare) [tc. h a r a m-b a ș y].
HARAMIN(Ă) *sm.* ① Hoț de codru, haiduc: sînt la poartă o mie și mai bine de haramini levinți (ODOB.) ¶ ② *Pr. ext.* Om nemilos, rău la suflet: noroc... că nu m'a prins melianul și haramninul (pronunțare dialectală „haramńin") de Trăsnea (CRG.) ¶ ③ Poreclă dată Țiganilor [tc. a r a m i].
○ **HARAMNIC** = **HARAPNIC**: desprinse din cuiu un ~, cu care tată-său, în tinerețe, bătea caii nărăviți (D.-ZAMF.).
○ **HĂRANĂ** *sf.* ① = **HRANĂ** ¶ ② Griu, bucate.
○ **HĂRANCĂ** *sf. Mold. Trans.* Femeie rea, nemiloasă, afurisită (dat ca nume de ocară): hăranca de jupîneasă își rînjia dinții (RET.) [h a r a m].
○ **HĂRANI** = **HRĂNI**.
HARAP... = **ARAP...**
HARA-PARA *loc. adv.* = **HARCEA-PARCEA**: cu dracii de la boierul cela, ai făcut ~ (CRG.).
HARAPINĂ = **ARAPINĂ**: mulțumi lui Dumnezeu că a scăpat-o... de harapina spurcată (ISP.).
HARAPNIC (*pl.*-ice) *sn.* Biciu mare, cu codăriștea scurtă, care plesnește tare (▣ 2517): poștașii chiuesc cît le ține gura, pocnind necontenit din ~e (ALECS.); Niță o arse peste spate cu ~ul (S.-ALD.) [rut.].

Fig. 2517. Harapnic.

○ **HĂRĂPSI** (-ăpsesc) *vb. tr. Mold.* (RV.-CRG.) = **HĂRĂCSI**.
HARAR = **ARAR**.
‡ **HĂRĂȚ** *sm.* ① Luptător însărcinat să oprească dușmanul, prin mici încăierări ¶ ② Viteaz, voinic [h ă r ă ț i].
HĂRĂȚI (-ățesc) 1. *vb. tr. Bucov. Mold.* A întărîta, a asmuța, a zădărî: eu am patima miniei, cînd mă hărățește cineva (SB.); fetele îi hărățiau fără leac de grijă (GN.).
2. *vb. refl.* A se încăiera, a se lua la harță [comp. h a r ț ă].
○ **HĂRĂU** *sm. Trans.* = **EREȚE** ①: văzură ~l (uliul) venind cu două fedeleșe pline de apă (RET.).
HĂRĂXI — **HĂRĂCSI**.
HĂRĂZEALĂ (*pl.*-ele) *sf.* Faptul de a h ă r ă z i; dar, drept acordat cuiva: deteră lui această ~ și dar... să hirotonească pe Patriarhul (PRV.-MB.).
HĂRĂZI (-ăzesc) *vb. tr.* ① A dărui, a face un dar, o donațiune, a acorda (un drept, etc.): decorația ce-ți hărăzesc... ți-o anin de nas (ALECS.); o să-i dau copilei darul să poată ~ frumusețe ființei care i-o plăcea ei (CAR.) ② ¶ A închina, a dedica, a consacra: Și această fabulă chiar lor o hărăzesc [ngr. χαρίζω].
HARBAGIC = **ARPAGIC**.
○ **HARBUJEL** *sm. dim.* **HARBUZ**.
HARBUZ (*pl.*-uji) *sm. Mold. Bucov.* ① Pepene verde ¶ ② *Maram.* Dovleac, bostan [tc.].
○ **HARBUZĂRIE** *sf. Mold. Bucov.* Pepenărie, loc semănat cu h a r b u j i: furînd noaptea harbuji și zămoși de prin harbuzării (ALECS.).
HARC = **ARC**.
HARCĂT (*pl.*-te) *sn. Bucov.* Strigăt, răcnet, tărăboiu: abia au venit la vorbă din ~ele ei (SB.) [rut. h a r k i t].
○ **HĂRCĂTI** (-ătesc) *vb. intr. Bucov.* A răcni, a striga, a face gură: începea a rîde și a ~..., de se răsuna pămîntul (SB.) [h a r c ă t].
HARCEA-PARCEA *loc. adv.* A face ~, a tăia în bucăți, a face mici fărîme: să mi-l faceți ~, să mi-l scuturați, să mi-l sfîșiați (ISP.).
○ **HARCHINĂ** (*pl.*-ni) *sf. Mold.* Bucată (de mămăligă, de slănină): dîndu-ne și nouă cîte-o ~ (CRG.); o ~ de costiță afumată (VLAH.).
○ **HARDUGHIE** *sf. Mold.* Clădire mare, veche și dărăpănată: auzi hîtru! să-i dau bunătate de fată... pe-o ~ veche (ALECS.).
○ **HARDUGHIT** *adj. Mold.* Dărăpănat, prăpădit, istovit: cît sînt de bătrînă și de ~ă (ALECS.) [h a r d u g h i e].
‡ **HARECILUI** *vb. tr.* A adjudeca (la mezat): posturile se precupețesc, se hareciluesc în piață (ALECS.) [h a r e c i u].
‡ **HARECI(U)!** *sau* **ARECI!** 1. *interj.* Strigătul cu care cel însărcinat să vîndă un lucru la mezat închide licitația, adjudecînd obiectul asupra aceluia ce a oferit mai mult: una, două, trei, hareci! (ALECS.); areci! areci! odată, de două ori; cine dă mai mult? (FIL.).
2. *sbst.* ① Adjudecare ¶ ② Mezat [tc. h a r e č].
HAREM (*pl.*-muri) *sn.* ① Apartament rezervat femeilor într'o casă (la Turci) ¶ ② Toate femeile dintr'un harem ¶ ③ Odinioară, apartamentul din palatul domnesc în care locuia Doamna și femeile de la Curte ¶ ④ Toate femeile care locuiau în acest apartament [tc.].
○ **HĂREȚE**, ○ **HĂREȚE**, ‡ **HĂREȚ** *sm.* = **EREȚE**.
***HARFĂ** (*pl.*-fe) *sf.* Instrument muzical, de formă triunghiulară, cu coarde de lungime neegală, care se vibrează cu degetele (▣ 2518): la sunetele harfei lor, pietrele nu s'au mai mișcat (VLAH.) [germ.].

Fig. 2518. Harfă.

† **HARGALÎC** = **AGĂRLÎC**: a fost trecut... cu tot ~ul curții din tîrg la curtea mare de subt pădure (GRIG.).
○ **HARGAT...** — **ARGAT...**
○ **HĂRHĂLAIE** *sf. Mold. Bucov.* Amestec de glasuri sgomotoase; tărăboiu, larmă: mă trezii... într'o harhalaie infernală de sunete (ALECS.) [h ă r h ă t i].
○ **HĂRGHELĂ** (*pl.*-le) *sf. Băn.* = **HERGHELIE**.
○ **HARHAR** *sm. Mold. Bucov.* Nume de batjocură adresat Evreului: îi snopea ~ul cu o nuia de alun (GRIG.) [comp. rut. h a r h a r a „femeie rea"].
○ **HARHĂT** (*pl.*-te *sn. Mold. Bucov.* Gălăgie, larmă, tărăboiu, hărmălaie [comp. h a r c ă t].
○ **HĂRHĂTI** (-tesc) *vb. intr.* ① *Mold. Bucov.* A face gălăgie, a vorbi mai mulți deodată ¶ ② A lătra mulți deodată [harhăt].
HARIPĂ... = **ARIPĂ...**
○ **HARÎNG** *sn.* (*pl.*-ge) *Olten. Trans.* Clopot (la biserică) [ung. h a r a n g].

HARMALAIE *sf.* Arababură; gălăgie, tărăboiu, larmă, zarvă: **după două ceasuri de sbucium şi de ~, cazarma era măturată** (VLAH.).

HARMAN = **ARMAN.**

HARMĂSAR... = **ARMĂSAR...**

† **HARMAŢĂ** (*pl.*-ate, -ăţi *sf.* *Bucov.* Tun: **pocneşte inima... ca dintr'o ~ de tare** (SB.); **a pornit a împuşca prin hărmăţi** (GRIG.) [pol.].

HARMIG = **ARMIG.**

*__HARNAŞAMENT__ (*pl.*-te *sn.* Tot tacîmul unui cal [fr.].

HARNIC *adj.* ① † Vrednic, destoinic, capabil: **tîlhar de la tîlhar nu-i ~ să fure** (SB.); **nimeni nu era ~ să-l vadă sau să-l aibă** (GRIG.) ¶ ② Sîrguincios, muncitor, iute şi cu spor la lucru: **slugă ~ă; nevastă ~ă; mai nu-l prindea somnul de ~ ce era** (CRG.); **atît de ~ se arăta în ale slujbei** (ISP.) [vsl. *h a r ĭ n ŭ].

HĂRNICEL *adj. dim.* **HARNIC.**

HĂRNICI *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face h a r n i c.

HĂRNICIE *sf.* ① † Vrednicie, destoinicie ¶ ② Sîrguinţă: **prin muncă, cinste şi ~ am ajuns unde mă vedeţi** (ISP.); **cu hărnicia se alungă sărăcia** (VOR.) [h a r n i c].

HĂRNICUŢ *adj. dim.* **HARNIC: Dragă mi-i mîndra micuţă, Că la cîmp e ~ă** (IK.-BRS.).

*__HARPĂ__ *pl.*-pe *sf.* **HARFĂ: cîntînd pe nişte harpe în formă de dreptare şi cu zece coarde fie-care** (ODOB.) [fr.].

○ **HARPACAŞ** **ARPĂCAŞ.**

HARPAGIC, ○ **HARPAGICĂ** = **ARPAGIC.**

*__HARPIE__ *sf.* ① Numele a trei monştri fabuloşi, cu obrazul de femeie iar cu corpul şi cu ghiarele de vultur ¶ ② Ⓕ Femeie rea şi arţăgoasă, sgripţoroaică [fr.].

*__HARPIST__ *sm.*, **HARPISTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Care cîntă (cîntăreţ, cîntăreaţă din harpă: **acolo sînt şi harpiste... şi cîntăreţi cu flautul... şi trîmbiţaşi** (ODOB.) [fr.].

HARŞ! *sau* **HÎRŞ!** — **HARŞT(I!** *sau* **HÎRŞT(I)!** *interj.* Exprimă sgomotul produs prin lovirea puternică, prin apucarea repede, smulgerea, spintecarea, retezarea, etc. unui lucru: **cum îl vede, harşt! îi apucă căciula şi o dă lui Tîndală** (R.-COD.); **hîrşt! odată s'a repezit şi a prins una în ghiare** (BR.-VN.); **şi, hîrşt! îi taie un cap, şi mai hîrşt! şi mai taie unul** (ISP.); **a scos sabia şi face hîrşt! împăratului capul** (VOR.); **atuncea Petrea... harşti! capul cu sabia** (SB.).

HARŞA (*pl.*-şale) *sf.* Pătură, cioltar ce se aşterne pe cal sub şea: **caii domneşti acoperiţi cu grele harşale de fir şi de mătăsuri** (ODOB.); **un cal îmbrăcat cu o ~ muiată în fir de cel mai bun** (ISP.) [tc. h a ş à].

○ **HARŞCHINĂ** **HARCHINĂ: Luînd harşchina 'n spinare, Vrea să iasă s'o croească** (SPER.).

○ **HĂRŞNI** -nesc *vb. tr.* A reteza dintr'odată: **ostaşii îi hărşnesc şi acestuia capul** (SB.) [h a r ş!].

HARŞT(I ! ☞ **HARŞ!**

○ **HĂRŞUI,** **HÂRŞUI** -uesc *vb. tr.* A apuca repede, a înşfăca: **cum i-a părut că doarme omul, a şi hărşuit botica** (SB.).

○ **HART!** *interj.* *Olten.* Cuvînt cu care se îndeamnă calul s'o ia înaintea boilor (la arat), sau să vie la loc, cînd iese din brazdă (CIAUŞ.) (TUT.).

HARTĂ (*pl.* hărţi) *sf.* ☆ Reprezentarea grafică a globului pămîntesc sau ceresc, a unei ţări, a unei localităţi, din punctul de vedere geografic, geologic, istoric, astronomic, etc.: **~ geografică; ~ astronomică** [ngr.].

HARTAN (*pl.*-ne), **HARTAN.** *Mold.* **HARTAM** (*pl.*-me) *sn.* ① ✕ Bucată (de carne, etc. tăiată sau ruptă) din ceva: **dîndu-le... şi cîte un hartan de friptură** (I.-GH.); **Ar fi bine, de-ar putea, Vr'un hărtan şi el să-şi ia** (SPER.); **fie-care îşi tăie un hartan din mămăliga aurie** (N.-UR.) ¶ ② Sdreanţă: **şi-l înhăţă de hartanele zăbunului** (DLVR.).

HĂRTĂNI (-ănesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) rupe în bucăţi, a (se) sfîşia: **ca şi cum l-ar fi hărtănit o fiară sălbatică** (DLVR.); **hainele de pe dînsa se hărtăniseră** (ISP.) ¶ ② A reteza: **îi mai hărtănea cu paloşul o bucată din trup** (VLAH.) [h a r t a n].

HĂRTĂNIT *adj. p.* **HĂRTĂNI.** Rupt, sfîşiat, sdrenţuit: **armăsarul sfăşiat, ~ de sus pînă jos şi plin de sînge** (ISP.); **ţăranilor rupţi, hărtăniţi, galbeni de foame şi de mizerie** (BR.-VN.).

HARTA-PALE *adv.* Tăiat în bucăţi: **păru-i zace ~** (TOC.).

HĂRTĂPĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A face bucăţi, a face harcea-parcea: **cînd eşti mic, scundac, văzut-ai că te hărtăpălesc toţi** (JIP.) [h a r t a - p a l e].

HARTA-PARTA = **HARCEA-PARCEA.**

○ **HARTIC** **HARTIG** **ARTIC**[2].

HARTOFILAX *sm.* Arhivar, bibliotecar al unei biscrici sau mănăstiri: **~ul iaste ispravnicul tuturor lucrurilor... ţiind întorcăturile şi nuntele sau logodnele** (PRV.-MB.) [gr. χαρτοφύλαξ].

‡ **HARTOFOR** = **CARTOFOR.**

○ **HARTOI** (-oesc), **HARTUI** (-uesc) *vb. tr.* şi *refl.* *Mold.* A cîrmi, a (se) da în lături: a (se) pleca într'o parte, a (se) povîrni: **cu mare greu hartoeşte carul într'o parte** (CRG.); **peste clocotul lor repede alunecă pluta, hartuindu-se ca o sanie** (VLAH.) [comp. rut. h a r t u v a t y „a căuta să tragă la ţărm”].

† **HARŢ**[1] (*pl.*-ţuri) *sn.* = **HARŢĂ: se luă cu dînsul la ~** (MAR.); **un cal bun, ucis fiind în ~ au început a putrezi** (TICH.) [ung. h a r c].

HARŢ[2] = **HARŢI.**

HARŢĂ *sf.* ① ‡ ✕ Încăierare între avantgarde sau între mici detaşamente ale armatelor protivnice: **se apuca şi la ~ cu Turcii ce stau de pază în acel loc** (BĂLC.) ¶ ② ✕ ‡ Luptă, bătaie ¶ ③ Încăierare: **se luau iute la ~, parc'ar fi fost necăjiţi unul pe altul** (DLVR.); **luîndu-se la ~ cu trei soldaţi** (I.-GH.) [h a r ţ].

HARŢAG, **HĂRŢAG** ① = **ARŢAG** ¶ ② *Băn.* Bătaie, luptă: **după hărţag, cu suliţa în spini** (TICH.).

HĂRŢĂGAŞ = **ARŢĂGAŞ: Dar în sat era şi-un popă Zurbagiu şi ~** (SPER.).

HĂRŢĂGOS = **ARŢĂGOS: învenînat şi ~ ca o fată care a îmbătrînit nemăritată** (VLAH.).

HĂRŢAŞ *sm.* ✕ Soldat care se ia la h a r ţ ă, luptător: **Pleînd, pe cîmp se 'nşiră în grupe de ~i** (ALECS.).

HARŢI, **HÎRŢI** *sm. pl.*, **HÎRŢA** *sf.* Săptămîna cînd e permis să se mănînce de frupt Miercurea şi Vinerea: **numai... în cele 12 zile şi în harţi, cînd se începe triodul şi în săptămîna brînzii** (PRV.-MB.); **săptămîna de la începutul cîşlegilor de după Paşti şi cea de la sfîrşit e hîrţa, adecă se mănîncă de-a valma carne** (VOR.); **de la Crăciun şi pînă la Bobotează e hîrţa** (VOR.); **în săptămîna hîrţii sau cîrneleag... aduce... şi trei purcei grijiţi gata** (CRG.) [comp. H a r ţ i b u r].

HARŢIBUR, **ARŢIBUR,** **ARŢIVUR** *sm.* Nume de ocară aplicat Armenilor, din cauza pretinsei credinţe că s'ar închina unui cîine cu acest nume [comp. ngr. ἀρτζιβούρτσι „săptămîna a doua înaintea păresimilor”].

HĂRŢUI (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A obosi cu h a r ţ a, cu atacuri repeţite: **cu alte cete de oştiri, el îi hîrţuia necontenit** (ISP.) ¶ ② A nu da pace, a nu slăbi de loc, a înteţi, a zădărî, a necăji în tot chipul cu lucruri de nimic, de puţină importanţă: **madama îl hărţueşte ca să-şi aducă aminte** (BR.-VN.); **prea am fost hărţuiţi din toate părţile** (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se lua la harţă, la bătaie, a se încăiera: **oameni de aceia cari s'au hărţuit odinioară cu Sobieţchi** (CRG.); **începură a se ~ zi şi noapte cu duşmanul** (BĂLC.).

HĂRŢUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* Faptul de a (se) h ă r ţ u i; încăierare: **oastea lui Ştefan ieşea... şi da Turcilor cîte o ~ bună** (ISP.); **la hotar, hărţuielile cu Turcii şi cu Tătarii nu se mai curmau** (VLAH.).

○ **HASA** *sf.* *Mold.* Pînză de calitate inferioară, madipolon [tc. h a s s à].

○ **HASCĂ** *sf.* *Mold.* Mai multe piei ce se pun spre a lărgi căputa deasupra la cioboată [pol. h a s k a].

HASMAŢUCHIU = **ASMAŢUCHIU.**

○ **HASNĂ,** **HAZNĂ** *sf.* *Trans.* Folos: **Ce hasnă că tot slujesc, şi nimic n'agonisesc** (SAD.) [ung. h a s z o n].

○ **HĂSNUI,** **HĂZNUI** (-uesc) *vb. tr.* şi *intr.* *Trans.* A fi de folos, a folosi [h a s n ă].

○ **HAST(A)** = **AST(A).**

○ **HAŞCĂ**[1] (*pl.*-şti) *sf.* *Mold.* *Bucov.* Copac (*în spec.* brad) uscat şi scorburos: **au tras într'o pădure subt o ~, foarte naltă şi groasă** (SB.) [refăcut din *pl.* h a ş t i < rut. c h a ş t i „tufiş, desiş”].

○ **HAŞCĂ**[2] *sf.* *Trans.* Tigaia de la puşcă sau pistol.

○ **HAŞCĂ**[3] *sf.* *Băn.* Un fel de praştie făcută din coajă de teiu sau de salcie.

○ **HAŞCĂ**[4] *sf.* *Trans.* (FR.-CDR.) Piele (de bou) [comp. **HASCĂ**].

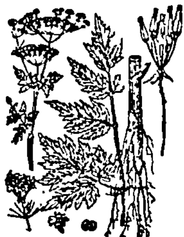
HAȘCHIE = AȘCHIE.

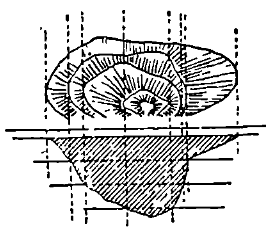
*__HAȘIȘ__ *sbst.* Preparat narcotic extras din foile unui soiu de cînepă *(Cannabis indica)*, care fumat sau mestecat în gură produce un fel de beție particulară: obicinuit în Orient [fr. < ar.].

HAȘMĂ ☛ HAGIMĂ.

○ **HAȘMACIUCĂ** *sf. Trans.* ♣ Plantă ierboasă cu flori albe, rar gălbui, dispuse în mici umbele la vîrful tulpinii și ramurilor *(Anthriscus silvestris)* (▣ 2519) [tc. a s m a č y k].

○ **HAȘMĂNDĂU** *sm. Olten.* Pierde-vară, om fără căpătîiu, haimana (CONV.).

Fig. 2519. Hașmaciucă.

Fig. 2520. Hașuri.

*__HAȘURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* Trăsături, mai adesea paralele, ce se fac pe o hartă, spre a indica accidentele de teren sau natura terenului (▣ 2520) [fr. h a c h u r e].

HAT¹ (*pl.*-turi) *sm.* ⊘ ① Fâșie de pămînt nearat, lăsată ca o cărare, care desparte două ogoare, două grădini sau servește de hotar între două proprietăți: trăsnea dormea pe ~... și habar n'avea de frig (CRG.) ¶ ② Cîmp nelucrat, pîrloagă, țelină [rut. h a t i „zăgaz”].

HAT² ☛ AT.

○ **HATALĂU**. HĂTĂLĂU *sm. Mold.* ① = HANDRALĂU: dragul mătușii își aduce ~ acasă (SAD.) ¶ ② Amant, ibovnic: se țin hatalăii după tine ca lumea după urs (RV.-CRG.) [comp. rut. h a t a l a j! *interj.* imitînd galopul unui cal].

‡ **HATALM** *sbst.* Amendă: acestuia să-i fie certarea cu bani, ce se zice să plătească ~ (PRV.-MB.) [ung. h a t a l o m].

○ **HĂT** *adv. Mold. Bucov. Trans.* Foarte (tîrziu, departe, etc.); (departe, tîrziu, mare, bine, etc.) de tot: murat pînă la piele și înghețat ~ bine (CRG.); ~ peste douăzeci și mai bine de ani (BR.-VN.); după ce am văzut pădurea rămasă ~ în urmă (GN.); pînă se făcu stogul ~ mare (RET.); cîte un turn de biserică apare ~ încolo (IRG.) [rut. h e t].

‡ **HATAIA** *sf.* ▩ Stofă de mătase: asta este ~ de Veneția sadea (FIL.) [tc. h a t a i].

○ **HĂTĂRAG** = HĂDĂRAG ①.

○ **HĂȚI** (-țesc) *vb. tr. Bucov.* ① A iezi, a închide cu un zăgaz, cu o stavilă; a opri curgerea (unei ape), trecerea (pe un drum), a baricada: s'a apucat să hătească Prutul, ca să înnece oamenii (VOR.); începură... să taie copacii... și să-i hătească de-a curmezișul plaiului (MAR.) ¶ ② A arunca, a asvîrli: o apucă repede de picioare și o hăți în fîntînă (SB.) [rut. h a t y t y].

○ **HATIE** *sf. Mold. Bucov.* Îngrămădire de nuiele și de pietre spre a regula cursul unei ape sau spre a o împiedeca de a se revărsa; iezătură (RV.-CRG.) (STAM.) [h a t].

‡ **HATIȘERIF** (*pl.*-ifuri) *sn.* ☪ Poruncă a Sultanului scrisă de însăși mîna sa: să-l scoată ~ de domnie vecinică de la împărăție (N.-COST.) [tc.].

HATÎR (*pl.*-îruri) *sn.* ① Semn de dragoste sau de prieteșug, favor, grație: a face un ~, a acorda o favoare; mă pizmuesc pentru ~ul și trecerea ce am la Măria ta (FIL.) ¶ ② Favoare sau protecție acordată cuiva de un slujbaș al Statului, pe nedrept și în paguba altuia: mi s'a dat de ~ un surugiu cu șase cai în loc de opt (I.-GH.) ¶ ③ Plac, plăcere, poftă: a făcut-o de ~ul meu: pentru ~ul meu învăț flautul (NEGR.); a-i strica ~ul, a-i strica pofta, a nu-i face pe plac: nu vru să strice ~ul lui Ercule (ISP.) [tc.].

‡ **HATMAN** *sm.* ① ⚔ Căpetenia unei oștiri (la vechii Poloni și la Cazaci) (▣ 2521) ¶ ② Odinioară, în Moldova, mare boier de divan, al patrulea în rang după marele logofăt, însărcinat cu comanda armatei, în timp de pace și de războiu ¶ ③ în Muntenia, odinioară, căpetenia zapciilor de divan [pol. h e t m a n].

‡ **HĂTMĂNESC** *adj.* De h a t m a n, privitor la hatman: tusese față la statul ~ (GRIG.).

‡ **HĂTMĂNIE** *sf.* ① Demnitatea, rangul de h a t m a n ¶ ② Ministerul de războiu.

HAȚ! *sau* HĂȚ!¹ *interj.* Exprimă gestul pe care-l face cineva spre a apuca, spre a înhăța ceva: eu atunci, haț! de sumanul moșneagului (CRG.); nici una nici alta, haț! un par și tronc! în oale (SEV.); Hăț! de barbă, ia-l de plete (SPER.)

Fig. 2521. Hatman.

HĂȚ² (*mai adesea pl.* HĂȚURI) *sn.* Curea sau frînghie lungă, făcînd parte din hamuri, cu ajutorul căreia se conduc caii înhămați (▣ 2522): apuc ~urile în mîna stîngă și m'arunc pe șăoaș (ALECS.): vizitii... cu ~urile în mînă, își petreceau vremea cu glume (I.-GH.).

HĂȚ³! *sau* HIȚ! *interj.* ① = HÎRȚ(I)²! și hiț! în sus, hiț! în jos, nu găsi ușa pe unde să iasă (ISP.); și hiț! în dreapta, hiț! în stînga, pînă descuie ușa omului (DLVR.) ¶ ② Strigăt cu care se îndeamnă calul s'o apuce la dreapta.

○ **HĂȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Olten. Băn.* Turmă mare de porci.

○ **HĂȚAG** (*pl.*-aguri *sn. Trans.* (PĂC.) ♣ Pădurice cu tufe dese, mărunte [comp. HĂȚIȘ].

HĂȚĂI ☛ HIȚĂI.

HĂȚAȘ (*pl.*-șe) *sn.* ① Cărare prin pădure, pe unde trec fiarele sălbatece: ~ul căprioarelor cu sprincene (CRG.); am zărit ursul... p'un ~ și-am tras în el (LUNG.) ¶ ② Poteca pe unde se duc oile la pășune ¶ ③ Potecă, drum pe coasta unui munte: o luăm pe ~e și scoborîm în Găvan (VLAH.) [comp. HĂȚIȘ].

HĂȚI (-ățesc) *vb. tr.* ① A sgîlții ¶ ② A înhăța [h ă ț!³].

HĂȚIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ① ♣ Tufiș de mărăcini, desiș; luncă mică deasă și mărăcinoasă: printr'acel ~ felurit de arbori ce se 'ndeasă și se 'mpletecesc (ODOB.); li se urise a mai mînea seara prin scorburi și prin ~uri (ISP.); ați umblat o jumătate de zi prin crînguri, prin ~uri (BR.-VN.) ¶ ② *Trans.* (PĂC.) (VIC.) Potecă prin pădurile de munte [comp. HĂȚAG, HĂȚAȘ].

HAȚMAȚUCHI(U) = ASMAȚUCHIU.

○ **HĂȚOAGĂ** (*pl.*-ge) *sf. Mold.* = HĂȚAȘ ②: la hăitău, vînătorul bun trebue să s'ație la ~ (RV.-CRG.).

HĂȚUI (-uesc) *vb. tr.* ① A mîna caii, a-i cîrmi trăgînd de hățuri: trebuia acuma să hățuească singur caii (SB.); îmi puteam abia ~ murgul meu încoace la voi (GRIG.) ¶ ② Ⓕ A reține, a înfrîna, a stăpîni: poftele lumii... să le înfrînezi și să le hățuești (CANT.); mă duc să-i hățuesc pe creditori (ALECS.) [h ă ț²].

Fig. 2522. Hățuri.

HĂȚUIT *sbst.* Faptul de a h ă ț u i: Am să-l iau la ~, Ca pe-un cal rău, nestrunit (ALECS.).

HĂU (*pl.*-uri) *sn.* ① Prăpastie, adîncime fără fund: ocna părăsită, hăul fioros și răsunător, în fundul căruia nu te poți uita (VLAH.) ¶ ② Greutate, necaz: duce hăul casei, fără să cîrtească (ISP.) ¶ ③ Cît ~l, niciodată, cît e lumea: nu-l mai vezi om de treabă, cîtu-i ~l (SEZ.).

○ **HĂUGAȘ** (*pl.*-șe) *sn. Mold.* ① = FĂGAȘ ¶ ② Ogaș; șanț făcut de puhoaie pe drumuri: ei se sbat pe de lături și dau prin ~e (ALECS.).

HAUI, HĂUI ☛ AUI: hăue valea și se cutremură toată ca de-o năprasnică dărâmare de munți (VLAH.); iapa... nichează odată de haui văzduhul și urlă toată curtea (ISP.).

HAULI, HĂULI (-lesc) *vb. intr.* ① A chiui: Trece hoțul haulind, Pe cărare coborînd (ALECS.); Și flăcăii vin pe luncă Hăulind (COȘB.); toată ziua îmbla și hăulea prin cea săcreată de pădure (RET.) ¶ ② A cînta: Apoi cînd Românul doina hăulește El pe frunza verde întîiu o numește (DON.); Tu ai fost cu tot uitată În creanga Dumbrăvii-roșii, ce Românul hăulește (STAM.) ¶ ③ A vui: numai Argeșul... trece

hăulind pe spintecătura văilor (VLAH.) ¶ ④ A lătra prelung: hăulea căţeaua cea bătrînă (PĂC.) [onom.].

HAULIT, **HĂULIT** *sbst.* Faptul de a hauli; lătrat prelung: hăulitul lugubru al cinelui (PĂC.).

HĂUNI (-nește, haună) *vb. intr. Trans.* A urla, a lătra: lupii hăunesc (VIC.) [onom.].

HAUT — AVAT.

‡ **HAVADIȘ** (*pl.*-ișuri) *sn.* Noutate, veste, știre: îmi fac capul ceaslov de ~uri (FIL.) [tc. havadiš].

HAVAET = AVAET.

HAVAIU *adj.* Azuriu, albastru ca cerul: cu barej havaiu legată la cap (CAR.) [tc. havayi].

† **HAVALEA** (*pl.*-alele) *sf.* ① ‡ Ordin al Porții de a se vărsa bani sau de a se contribui în natură, în socoteala haraciului; însăși această contribuție ¶ ② *Mold.* Angara, podvadă: bir n'aveți a da și havalele nu faceți (CRG.); beilicuri, podvezi și havalele numai noi am făcut (VLAH.) [tc. havalè].

○ **HAVAN** (*pl.*-nuri *sn. Mold.* Piuliță [tc.].

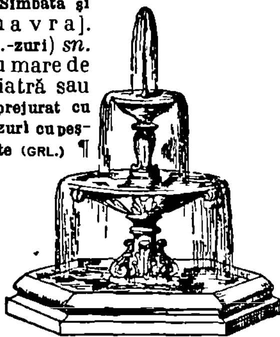
'HAVANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Țigară de foi de calitate superioară din tutun importat din Havana): pufăia dintr'o ~ (VLAH.) [fr.].

HAVAT — AVAT.

HAVUT — AVUT.

HAVRĂ (*pl.*-re) *sf.* Sinagogă: și ne certam ca prin havre (ALECS.); intram Sîmbăta și în havra lor (GRIG.) [tc. havra].

HAVUZ, AVUZ (*pl.*-zuri) *sn.* ① Basin, rezervoriu mare de apă, construit din piatră sau ciment: un havuz împrejurat cu zid de piatră (C.-RAD.): avuzuri cu peștișori roșii din străinătate (GRL.) ¶ ② Fîntînă țîșnitoare (▪ 2523): o grădină... avînd la mijloc un ~ cu șadirvan (C.-RAD.) [tc.].

Fig. 2523. Havuz.

HAZ *sbst.* ① Plăcere pe care o simte cineva sau pe care o face altuia, grație; a face ~ de cineva *sau* de ceva, a-i fi plăcut, a simți bucurie, atracție: tata nu știa carte... și nici mult ~ nu făcea de dînsa (CRG.); a face ~ pe cineva, a-l simpatiza, a avea simpatie pentru cineva: poetul Marțial, pe care însă Traian nu-l prea făcea ~ (ODOB.); spune d-ta numai atîta, că mă face haz ministru(l) (ALECS.); îl făceau ~ fiindcă era plin de originalitate (I.-GH.): a avea ~, a fi cu ~, a fi nostim, a avea o atracție deosebită: tot ce făcea îl prindea și avea ~ (CAR.) ¶ ② Veselie pe care o simte cineva sau pe care o stîrnește prin felul lui nostim de a fi, prin glumele sau vorbele lui spirituale: dar din toți cine era mai cu ~? era domnu Agachi Flutur (ALECS.); un moșneag... de tot ~ul (CRG.); a face ~, a se veseli, a petrece glumind; a petrece, a face glume pe seama altuia, a-l lua în bătaie de joc: lumea face un ~ nespus (CAR.); făcură ~ de dînsul și începură a-l lua în zeflemea (ISP.) ¶ ③ Glumă, anecdotă glumeață: și mustața răsucindu-și Spune ~uri fel de fel (VLAH.) [tc. hazz].

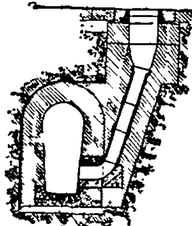
'HAZARD *pl.*-duri) *sn.* ① Întîmplare (norocoasă sau nenorocoasă, brodeală: are ceva miraculos, în care ~ul joacă un rol extraordinar (ALECS.); joc de ~, joc de noroc ¶ ② Primejdie, risc: ~urile războiului [fr.].

'HAZARDA (-dez) 1. *vb. tr.* A lăsa în voia norocului sau întîmplării; a expune primejdiei, riscului. 2. *vb. refl.* A se încumete; a se expune [fr.].

HAZLIU *adj.* Plin de haz, nostim, spiritual; plăcut; glumeț, vesel: îi plăcea să povestească despre lucruri plăcute și hazlii (CAR.); nu știa ce să mai facă de bucurie că are un băiet așa de ~ (CRG.).

HAZMAN ASMAN.

HAZNĂ (*pl.*-nale) *sf.* 1 Tesaurul Statului, vistieria țării: banii tuturor curgeau girlă în haznalele domnești (VLAH.) ¶ ② Încăpere, cămară, boltă, ladă, unde se păstrează banii și alte scule prețioase, visterie: am să-l dau în haznaua cu banii (CRG.); să mai mergem și pe la haznaua împărătească (ISP.) ¶ ③ Canal, rezervor unde se scurg murdăriile dintr'o latrină, cloacă (▪ 2524): arunca în sus din ~ stropii de noroiu (I.-GH.) [tc.].

Fig. 2524. Hazna.

○ **HAZNĂ**... ☞ HASNĂ....

‡ **HAZNADAR**, HAZNATAR *sm.* ‡ Vistiernicul Sultanului sau al Domnitorului: protectorul acestui Turc... devenî vizir și protejatul, mare haznatar (ALX.) [tc. haznadar].

○ **HĂZOS** *adj. Mold.* Plin de haz: și alte iznoave hăzoase ca aceste (CRG.); nu-i frumoasă, da-i hăzoasă (ȘEZ.).

○ **HAZULIU** ① — HAZLIU ¶ ② Nurliu: fata-i hazulie și m'a fărmăcat de-acum (CRG.).

HE! *adesea repetat* **HE! HE!** *sau* **HE! HEI!** *interj.* ① Exprimă o îmbărbătare, o mirare, o asigurare: ~! ~! măi femeie, decît ai crește un băiet de suflet, mai bine ai crește un cine (FLOR.) ¶ ② Strigăt cu care chemăm pe cineva: ~! Trăsnea, măi! scoală! știi tabla? (CRG.) ¶ ③ = HĂT: Enache Stupu... mort, ~! acum de mulți ani (GRL.) [onom.].

○ **HEBĂ** *sf. Trans.* (VIC.) (CONV.) De ~, în zadar [ung. hiaba].

'HEBDOMADAR EBDOMADAR.

'HECATOMBĂ, = ECATOMBĂ.

HECELA (-cel *vb. tr. Trans.* A dărăci [hecelă].

○ **HECELĂ**, HEHELĂ (*pl.*-le) *sf. Trans.* Darac, gilă [ung. ecselö, hèhel].

'HECTAR (*pl.*-are) *sn.* Măsură de suprafață agrară egală cu 100 de ari [fr.].

'HECTOGRAM (*pl.*-ame) *sn.* Greutate de 100 de grame [fr.].

'HECTOLITRU *pl.*-tri) *sm.* Măsură de capacitate de 100 de litri [fr.].

'HECTOMETRIC *adj.* Privitor la hectometru [fr.].

'HECTOMETRU (*pl.*-tri) *sm.* Măsură de lungime de 100 de metri [fr.].

○ **HEGHEȘ** *adj. Trans.* Cu coarnele ascuțite: Ferește-mă, drăguț Doamne, De junică ~ă, De leliță leneșă (IK.-BRS.) [ung. hegyes].

'HEGIRA, 'EGIRA *sf.* Era mahometanilor, care datează de la fuga lui Mahomet de la Meca la Medina (19 April, anul 622 d. Chr.) [fr.].

HEHEI! = EHEI.

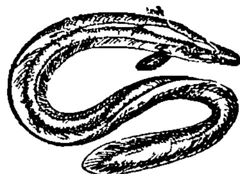
○ **HEHELĂ** ☞ HECELĂ.

HEI! *adesea repetat* **HEI! HEI!** *interj.* ① Strigăt cu care chemăm sau îmbărbătăm pe cineva: ~! prietene... scoală-te de o ia, că se arde (ISP.); ~! ~! răbdare, Arvinte fătu-meu, răbdare! (ALECS.) ¶ ② EI! ~! ce-ți spuneam eu că ai uitat românește! (ISP.); ~! cînd mi-ar ajuta Dumnezeu să'nhaț un post... ! (ALECS.) ¶ ③ Exprimă uneori mirarea, necazul, etc. ¶ ④ = HĂT: tocmai tîrziu, hei! aflară... că au văzut un băietandru călare (ISP.) [onom.: comp. și EHEI!].

○ **HEICUI** (-uesc) *vb. tr. Trans.* A da înapoi: heicuește puțin carul cu boi (PȘC.).

HEIU *sn. Mold. Trans.* *întrebuințat aproape numai la pl.* HEIURI. ① Locurile de lîngă casă ¶ ② Clădiri de pe lîngă casă, acareturi [ung. hely].

HEL *sm.* Soiu de țipar (*Anguilla anguilla*) (▪ 2525) [ngr. χέλυ].

Fig. 2525. Hel.

HELBET! *interj.* De sigur, las' pe mine, fii fără grije: ~! dacă-i pe-aceea, apoi și noi avem temeiuri (ALECS.); fă-ți datoria cum știi, c'apoi om oiu fi și eu, ~! (CRG.); pîn'atunci, ~! avem credit destul (CAR.) [tc. elbet].

HELEȘTEU, ELEȘTEU (*pl.*-tee) *sn.* Lac sau baltă artificială săpată pentru a se prăsi sau păstra pește înăuntru; iaz cu pești (▪ 2526): acest împărat avea o pescuină, adecă un heleșteu de pește (SB.); a treia zi... plecă iarăși la mar-

Fig. 2526. Heleșteu.

ginea eleşteului (ISP.); cîţi răzeşi avînd locuri în care se pot face eleştee cu zăgazuri... să se aşeze între dînşii (LEG.-CAR.) [ung. halastó].

HELGE *sf. Mold. Bucov.* Nevăstuică albă: cînd îl muşcă pe cineva ~a, numai atunci poate scăpa să nu moară, dacă numără o baniţă de pasat (VOR.); alb ca ~a, foarte alb, alb ca zăpada [ung. hölgy].

Fig. 2527. Helicon.

***HELICON** (*pl.*-oane) *sn.* Instrument de alamă, cu rolul de contrabas, în muzica militară; fiind foarte mare, executantul îl petrece peste cap, sprijinindu-l de umăr şi ţinînd pavilionul la spate (▣ 2527) [fr.].

***HELIOGRAF** (*pl.*-afe) *sn.* Instrument destinat a face semnale telegrafice prin reflectarea razelor solare într'o oglindă plană (▣ 2528) [fr.].

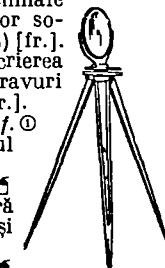

Fig. 2528. Heliograf.

***HELIOGRAFIE** *sf.* ① Descrierea soarelui ¶ ② Arta de a face gravuri printr'un procedeu fotografic [fr.].

***HELIOGRAVURĂ** (*pl.*-uri) *sf.* ① Gravură obţinută cu ajutorul heliografiei ¶ ② Fototipie [fr.].

***HELIOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară diametrul aparent al soarelui şi al planetelor [fr.].

***HELIOSCOP** (*pl.*-pe) *sn.* Ochian cu sticla afumată sau colorată, spre a putea observa petele solare [fr.].

***HELIOSTAT** (*pl.*-te) *sn.* Instrument care permite să se proecteze razele solare într'un punct fix, cu toată mişcarea de rotaţiune a pămîntului (▣ 2529) [fr.].

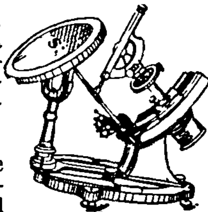

Fig. 2529. Heliostat.

***HELIOTERAPIE** *sf.* Metodă de vindecare care consistă în a expune acţiunei razelor solare tot corpul bolnavului sau numai o parte din el [fr.].

***HELIOTIPIE** *sf.* Reproducerea prin tipar a unui negativ fotografic [fr.].

***HELIOTROP** *sn.* Agată de coloare verde-închis cu pete roşcate [fr.].

***HELIU** *sbst.* Gaz care există în cantitate enormă în soare şi în cantităţi infime pe suprafaţa pămîntului; e corpul cel mai uşor după hidrogen [fr. hélium].

○ **HELTIUGĂ** *sf. Mold.* (PAMF.) Mîncare proastă.

HEM... HEM... *conj.* Şi... şi..., tot... tot..., ori... ori...: voia... hem să mergem în călătorie, hem să nu-şi prea obosească caii (ISP.) [blg. < tc.].

***HEMATINĂ** *sf.* Pigment roşu al sîngelui [fr.].

***HEMATITĂ** (*pl.*-te) *sf.* Peroxid natural de fier, de coloare roşie sau brună; fiind foarte tare, serveşte la şlefuirea şi lustruirea metalelor [fr.].

***HEMATOZĂ** *sf.* Transformarea sîngelui negru în sînge arterial (roşu) prin acţiunea oxigenului din aer introdus în plămîni [fr.].

***HEMATURIE** *sf.* Simptom caracterizat prin prezenţa sîngelui în urine [fr.].

HEMEIU ☛ HĂMEIU.

HEMESI... ☛ HĂMESI...

***HEMICICLU** = EMICICLU.

***HEMION** *sm.* Măgar sălbatec, de mărimea catîrului, care trăeşte în Asia apuseană cu deosebire pe platourile înalte ale Mongoliei (▣ 2530) [fr.].

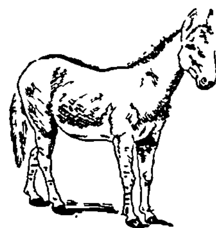

Fig. 2530. Hemion.

***HEMIPLEGIE** ☛ EMIPLEGIE.

***HEMISFERĂ...** = EMISFERĂ...

***HEMISTIH** = EMISTIH.

***HEMOGLOBINĂ** *sf.* Substanţă albuminoidă, feruginoasă, cristalizabilă, care este materia colorantă a globulelor roşii din sînge la toate vertebratele [fr.].

***HEMOPTIZIE** *sf.* Scuipare de sînge pricinuită de o hemoragie în bronhii sau în plămîni [fr.].

***HEMORAGIE**, EMORAGIE *sf.* Mare scurgere de sînge în afara sau în interiorul corpului [fr.].

***HEMOROIDAL**, EMOROIDAL *adj.* Privitor la hemoroizi, ce ţine de trînji: sînge ~ [fr.].

***HEMOROIZI**, EMOROIZI *sm. pl.*, HEMOROIDE, *EMOROIDE *sf. pl.* Trînji [fr.].

***HEMOSTATIC** *adj.* Se zice despre un medicament întrebuinţat pentru a opri o scurgere de sînge [fr.].

‡ **HENDEC**, HENDICHIU = HINDICHIU.

HENGHER, HINGHER *sm.* Om plătit de autoritate ca să prindă şi să omoare cînii vagabonzi din oraşe: ca hengherii, cînd omoară cînii (PANN) [săs. hoengər < germ. Henker].

HEP! HEP! *interj.* ① Strigăt cu care vînătorii sau excursioniştii se chiamă unul pe altul din depărtare ¶ ② Strigăt adresat Evreilor în batjocură: hep! hep! hep!... s'a supărat tîrtanul! (ALECS.).

***HEPATIC** *adj.* ① Privitor la ficat, ce ţine de ficat: celule ~e ¶ ② Localizat în ficat: colici ~e [fr.].

○ **HEREAN** = HREAN.

HER *sm.* Numele literei X din alfabetul cirilic [vsl. hĕrŭ].

***HERALDIC**, ERALDIC 1. *adj.* Privitor la blazon

2. HERALDICĂ, ERALDICĂ *sf.* Ştiinţa blazonului [fr.].

HERĂST(R)ĂU ☛ FERESTRĂU.

‡ **HERB** (*pl.*-buri) *sn. Mold.* Stemă, blazon, marca ţării: Lună, soare şi luceferi El le poartă 'n a lui ~ (EMIN.); ~ul ţării noastre, carele cap de bou ţine (CANT.) [pol.].

***HERCULEAN**, ERCULEAN *adj.* Ca a lui Hercule, ce aparţine lui Hercule: cînd vor să arate pe cîte cineva că e vîrtos... zic că are putere erculeană (ISP.) [fr. herculéen]

○ **HEREAN** = HREAN.

HERED- = ERED-

HERESEU, HERESTRĂU = FERESTRĂU: Un paloş mare cu zimţi, Ca cînd era hereseu (STAM.).

HERETE ☛ ERETE.

† **HERETISI**, HIRITISI, ○ FIRITISI (-isesc) *vb. tr.* ① ‡ A saluta ¶ ② † A felicita: începu... să heretisească pe împărat pentru scăparea fie-si (ISP.); hai să-l hiritisim pentru fericirea lui (ALECS.); oamenii se firitiseşc, ca să fie cum mai bine peste an (VOR.) [ngr. χερετίζω].

† **HERETISIRE** *sf.* Faptul de a heretisi; felicitare: cu aceste vorbe de ~ întîmpină pe moş Apeş un prieten (ISP.).

HERGHELEGIU ☛ HERGHELIGIU.

HERGHELIE, ERGHELIE *sf.* ① Mare număr de iepe cu armăsarii lor ce se ţin pe cîmp pentru prăsilă (▣ 2531): ciurezile şi herghelîile umblau slobode pe imaşuri (VLAH.); să te duci să-mi aduci herghelia de iepe, cu armăsarul ei cu tot (ISP.) ¶ ② Ⓕ Ca termen de ocară, adresat unei femei: ajungă-ţi de-amu, herghelie! (CRG.) ¶ ③ Locul unde se cresc cai şi se ocupă de prăsila lor [tc. hergelè].

Fig. 2531. Herghelie.

HERGHELIGIU, HERGHELEGIU *sm.* Păzitorul, îngrijitorul unei herghelii: bărbatul Floarei... era herghelegiu, şi aşa petrecea toată viaţa pe cal (D.-ZAMF.); logofătul Stoian era băiat de herghelegiu (S.-ALD.) [tc. hegeleği].

○ **HERING** *sm.* Scrumbie (▣ 2532) [germ. Häring].

‡ **HERIE**, FIERIE, *sf.* ① Taxă fixată de Domn pentru reluarea unui proces, cu scop de a garanta stabilitatea lucrului judecat ¶ ② *Olten* Veche măsură de capacitate (=1 oca) făcută de tinichea; ocaua lui Cuza.

*HERMAFRODIT, ERMAFRODIT 1. *adj.* Se zice de o plantă în care există organele de reproducere pentru amîndouă sexele, adică și stamine și un pistil. 2. *sm.* Persoană care are amîndouă sexele [fr.].

Fig. 2532. Hering.

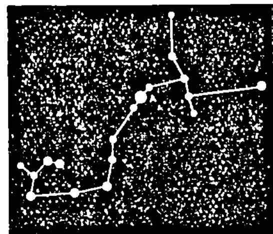
*HERMELIN, ERMELIN HERMINĂ [germ.].
*HERMENEUTICĂ = ERMENEUTICĂ.
*HERMETIC, ERMETIC *adj.* Care astupă sau închide astfel (un vas, etc.), încît să nu poată pătrunde nimic înăuntru; — *adv.*: a astupa ~ [fr.].
*HERMINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Un fel de nevăstuică din țările nordice, a cărei blană e albă ca zăpada, iarna, și de coloare cafenie deschisă, vara; cacom (▣ 699) *(Mustela erminea)* ¶ ② Blana albă a acestui animal [fr.].
*HERNIE *sf.* *Mold.* Vătămătură, boșorogeală [fr.].
HERUVIC (*pl.*-icuri) *sn.* Imn în onoarea heruvimilor, cîntat de preot la liturghie: în liniștea ~ului... ieșea preotul cu sfintele daruri (LUNG.) [gr.].
HERUVIM *sm.* Înger care vine imediat după arhangheli, în ierarhia cerească: frumos ca un ~ (BR.-VN.): ...sufletul blînd L-au dus ~ii la Domnul (D.-ZAMF.) [vsl. c h e r u v i m ŭ].
‡ HERVANEA *sf.* ① Mantie domnească care a înlocuit, cu începere din a. 1832, vechea cabaniță [tc. h a r v a n y].
○HETERIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* *Trans.* Pădure tînără și deasă de mesteacăn (PĂC.).
*HETERO- = ETERO-.
HETMAN = HATMAN.
○HEȚE *sf. pl.* *Olten.* Hățuri (☛ HĂȚ).
*HEXAEDRU ☛ EXAEDRU.
*HEXAGON ☛ EXAGON.
*HEXAGONAL ☛ EXAGONAL.
*HEXAMETRU *sm.* ① Vers grecesc sau latin alcătuit din șase picioare care toate sînt dactile sau spondee ¶ ② Versul alexandrin francez [fr.].
*HEXAPOD *adj.* Cu șase picioare: insecte ~e [fr.].
HI! *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers: hi! breazule, nu te lenevi! (ALECS.); hi! zmăoaicele tatei, îndemnați înainte! (CRG.).
○HIA... = FIA...
*HIADELE *sf. pl.* ☆ Grup de stele la capul constelațiunii Taurului, din care cea mai luminoasă e Aldebaran (= luceafărul porcesc) (▣ 2533) [fr. < gr.].

Fig. 2533. Hiadele.

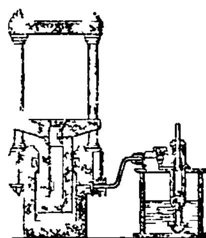
*HIAT (*pl.*-aturi) *sn.* Întîlnirea, fără a forma un diftong, a două vocale, din care prima la sfîrșitul unui cuvînt sau al unei silabe, iar cealaltă la începutul cuvîntului sau silabei următoare. Ex.: da-ar, cu un, boul [lat.].
○HIBĂ *sf.* *Tr.-Carp.* ① Greșală, cusur, vină ¶ ② Grije, habar [ung.].
*HIBERNA (-nez) *vb. intr.* A petrece iarna în amorțeală (*vorb.* de unele animale) [fr.].
*HIBERNANT *adj.* Se zice despre un animal care, în timpul iernii, zace într'o stare de amorțeală: animale ~e [fr.].
*HIBERNAȚIUNE HIBERNAȚIE *sf.* Starea de amorțeală a unui animal, în timpul iernii [fr.].
*HIBRID, IBRID *adj.* ① Corcit, care e născut din două specii deosebite, ca, de pildă, catîrul ¶ ② Cuvînt ~, ori-ce cuvînt format din elemente împrumutate din limbi deosebite [fr.].
○HICĂI (-ăeso) *vb. tr.* *Bucov.* A lua la goană cu bătăi, cu strigăte și ocări.
HICI *adv.* De loc, de fel, nicidecum: ne îmbulzim mai cu drag la mămăligă... și la muncă, ~ (JIP.) [tc].
○HICIU — HUCIU.
HICLEAN... ☛ VICLEAN...
*HIDALGO *sm.* Nobil spaniol (de sînge curat creștinesc): Macul, subțiratec și înalt cu un ~ (D.-ZAMF.) [span.].
*HIDOS *adj.* Grozav de urît, de slut, scîrbos, respingător, groaznic la vedere: reacțiunea cu tot ce are ea mai oribil și mai ~ (CAR.); — *adv.*: vulturii... ai căror cioc... răsare hidos din ale lor grumazuri (ODOB.) [fr.].
*HIDRĂ, IDRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Monstru fabulos pe care cei vechi și-l închipuiau ca un șarpe uriaș sau ca un balaur cu 7, 9 sau 100 de capete care creșteau îndată la loc, dacă le tăia cineva (▪ 2534); hidra de la Lerna, numită astfel după mlaștinile Lernei, de pe țărmurile golfului Argos: află că era o idră, adică o scorpie grozavă... că are aripi și nouă capete (ISP.) ¶ ② Ⓕ Rău care crește din ce în ce mai mult, cu cît se silește cineva să-l curme: hidra anarhiei, ereziei; în zadar hidra (=năvălitorii barbari) turbează (ALECS.) ¶ ③ Gen de polipi abia vizibili cu ochiul liber (▣ 2535) ¶ ④ ☆ Hidra, numele a două constelațiuni, una în emisfera boreală (▣ 2536) și alta în emisfera australă [fr. h y d r e].

Fig. 2534. Hidră.

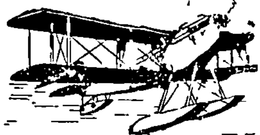

Fig. 2535. Hidră.

Fig. 2536. Hidra.

*HIDRACID *sm.* Acid format din combinarea hidrogenului cu un alt corp simplu (*în spec.* cu fluorul, clorul, bromul, iodul sau sulful) [fr.].
*HIDRAT *sm.* Combinațiunea unui oxid metalic cu apă, în care aceasta din urmă joacă rolul unui acid: ~ de sodiu [fr.].
*HIDRATA (-atez) *vb. refl.* A se combina cu apa [fr.].
*HIDRATAT *adj.* Care conține apă în stare de combinațiune: calce ~ă [fr.].
*HIDRATAȚIUNE *sf.* Faptul de a se hidrata [fr.].
*HIDRAULIC 1. *adj.* ① Mișcat de apa adusă prin țevi: orgă ~ă ¶ ② Care are de scop să aducă apa în țevi: lucrări ~e ¶ ③ Var ~, care se întărește în apă ¶ ④ Presă ~ă, care exercită o presiune cu ajutorul apei (▣ 2537) ¶ ⑤ Mașină ~ă, care ridică apa la înălțimi. 16.500
2. *HIDRAULICĂ *sf.* Știința care se ocupă cu conducerea și cu ridicarea apelor [fr.].

Fig. 2537. Presă hidraulică.

*HIDROAEROPLAN (*pl.*-ne) *HIDR(O)AVION- (*pl.*-oane) *sn.* Aeroplan prevăzut cu plute care-i permit să-și ia sborul pe apă și să revie iarăși pe suprafața ei (▪ 2538) [fr.].

Fig. 2538. Hidroaeroplan.

*HIDROCARBONAT *sm.* Carbonat care conține apă în stare de combinațiune chimică [fr.].
*HIDROCARBURĂ *sf.* Ori-ce corp format prin combinarea hidrogenului cu carbonul. Cele mai însemnate sînt: benzina, metanul, esența de terebentină, naftalina, acetilena, etc.; petrolul, vaselina și parafina sînt amestecuri de hidrocarburi [fr.].
*HIDROCEFAL *adj.* și *sm.* Care sufere de hidrocefalie [fr.].
*HIDROCEFALIE *sf.* Boală caracterizată

prin strîngerea anormală de lichid într'o parte a capului [fr.].

*HIDRODINAMIC 1. *adj.* Privitor la legile mişcărilor fluidelor.

2. *HIDRODINAMICĂ. *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu mişcările fluidelor [fr.].

*HIDROELECTRIC *adj.* Privitor la energia electrică obţinută prin forţa hidraulică: uzină ~ă [fr.].

*HIDROFIL *adj.* Care absoarbe apa: bumbac ~ [fr.].

*HIDROFOB *adj.* şi *sm.* Turbat, atins de turbare [fr.].

*HIDROFOBIE *sf.* Turbare, caracterizată mai adesea prin groaza de apă [fr.].

*HIDROGEN *sbst.* Metal gazos, incolor, fără miros şi fără gust, în stare pură şi foarte inflamabil; e cel mai uşor din toate corpurile cunoscute (de 14 ori şi jumătate mai uşor decît aerul), din care cauză se întrebuinţează la umflarea baloanelor. Intră în combinaţiunea unui mare număr de corpuri organice şi organizate. Apa nu e decît o combinaţiune de două volume de hidrogen cu un volum de oxigen [fr.].

*HIDROGRAF *adj.* şi *sm.* Care se ocupă de hidrografie: inginer ~ [fr.].

*HIDROGRAFIC *adj.* Privitor la hidrografie [fr.].

*HIDROGRAFIE *sf.* ① Descrierea mărilor şi a cursurilor de apă de pe suprafaţa pămîntului, dintr'o ţară, etc. ¶ ② Ştiinţa care se ocupă cu această descriere [fr.].

*HIDROLOG *sm.* Cel ce se ocupă de hidrologie [fr.].

*HIDROLOGIC *adj.* Privitor la hidrologie [fr.].

*HIDROLOGIE *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu studiul apei în genere, cu proprietăţile diferitelor ape şi cu aplicaţiunea lor la tratamentul boalelor [fr.].

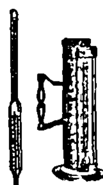
*HIDROMANŢIE *sf.* Pretinsă artă de a prezice viitorul după observaţiunea apei [fr.].

*HIDROMEL *sbst.* Băutură fermentată făcută din apă şi miere [fr.].

*HIDROMETRIC *adj.* Privitor la hidrometrie [fr.].

*HIDROMETRIE *sf.* Partea hidrodinamicei care tratează despre modul de a măsura cantitatea, iuţeala şi forţa apelor curgătoare [fr.].

*HIDROMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară cantitatea de apă căzută în timpul unui an într'un loc oare-care de pe suprafaţa pămîntului, pluviometru (2539) [fr.].

Fig. 2539. Hidrometre.

*HIDROPAT *adj.* şi *sm.* Care caută să vindece numai cu ajutorul apei [fr.].

*HIDROPATIE *sf.* Metodă de a vindeca numai cu ajutorul apei [fr.].

*HIDROPIC 1. *adj.* şi *sm.* Care sufere de hidropizie (Ⓟ „dropicos").

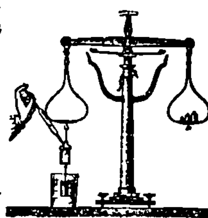
2. *HIDROPICĂ *sf.* = HIDROPIZIE [fr.].

*HIDROPIZIE *sf.* Boală caracterizată prin grămădirea anormală a unui lichid seros într'o parte a trupului, mai adesea în abdomen (Ⓟ „dropică").

*HIDROSFERĂ (*pl.*-re) *sf.* Masele de apă a oceanelor şi mărilor care înconjoară globul pămîntesc [germ. Hydrosphäre].

*HIDROSTATIC 1. *adj.* Privitor la echilibrul fluidelor; balanţă ~ă, aparat cu ajutorul căruia se demonstrează că un corp cufundat în apă pierde o greutate egală cu aceea a volumului de apă deplasat (2540).

2. *HIDROSTATICĂ *sf.* Partea fizicei care se ocupă cu legile echilibrului fluidelor [fr.].

Fig. 2540. Balanţă hidrostatică.

*HIDROTERAPIC *adj.* Privitor la hidroterapie [fr.].

*HIDROTERAPIE *sf.* Tratarea boalelor cu ajutorul apei rece (băi, duşuri, etc.) [fr.].

HIE... ☞ FIE...

*HIENĂ (*pl.*-ne) *sf.* Animal carnivor care trăeşte în Asia şi Africa şi se hrăneşte mai ales din stîrvuri, aşa că pătrunde uneori şi în cimintire, spre a desgropa morţii; animal respingător prin urîţenia lui şi prin urletu-i sinistru (*Hyaena*): (2541): plimbîndu-se de colo pînă colo ca o ~ în cuşca ei (CAR.) [fr.].

Fig. 2541. Hienă.

*HIERATIC ☞ IERATIC.

*HIEROGLIF... ☞ IEROGLIF...

○ HIGHIDIŞ *sm. Trans.* Lăutar, scripcar [ung. hegedüs].

*HIGH-LIFE (*cit.* hai-laif) *sbst.* Societatea aleasă, lumea mare [engl.].

*HIGIENĂ, IGIENĂ *sf.* Ştiinţa care studiază mijloacele de păstrare a sănătăţii [fr.].

*HIGIENIC, IGIENIC *adj.* Conform cu (h)igiena, bun pentru sănătate: băutură ~ă [fr.].

*HIGIENIST, IGIENIST *sn.* Cel ce se ocupă cu higiena [fr.].

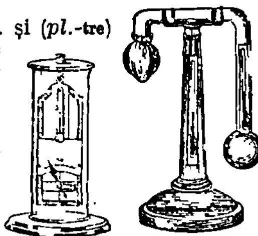
HIGIU = HUCIU: E culcată 'n faţa coastei sau în ~l dintre plaiuri (ODOB.).

*HIGROMETRIC *adj.* ① Care absoarbe umezeala din aer ¶ ② Starea ~ă a aerului, starea de umezeală a aerului, la un moment dat [fr.].

*HIGROMETRIE *sf.* Partea fizicei care se ocupă cu măsurarea cantităţii de vapori de apă conţinuţi în aer sau într'un gaz, la un moment dat [fr.].

*HIGROMETRU *sm.* şi (*pl.*-tre) Instrument cu care se măsoară starea de umezeală a aerului, la un moment dat (2542, 2543) [fr.].

*HIGROSCOP (*pl.*-cape) *sn.* Instrument care arată starea higrometrică a aerului (2544) [fr.].

Fig. 2542, 2543. Higrometre.

HIHĂI (-ăesc) *vb. intr.* A da chiote, a chiui, a chicoti [onom.].

HIHĂIT *sbst.* Chiuit, chiot: rîdeau, izbind pămîntul după ~ul flăcăilor pletoşi (DLVR.) [hihăi].

HIHOT (*pl.*-te) *sn.* Hohot (de rîs sau de plîns), chiot: cu ~e se mărturisia (LET.) [hihoti].

HIHOTI (-otesc) *vb. intr.* A chicoti: rîseră fetele şi se veseliră, hihotind (tipărit greşit hihotînd) şi glumind între ele (ISP.) [rut. hyhotaty].

Fig. 2544 Higroscop.

○ HILER = FILER.

○ HILERI = FILERI.

HILIMICĂ = FILIMICĂ.

HILOSCOS = FIROSCOS.

*HIMEN *sbst.* ① Membrana fecioriei ¶ ② = HIMENEU [fr.].

*HIMENEU (*pl.*-euri) *sn.* Căsătorie, cununie [fr.].

*HIMENOPTERE 1. *sf. pl.* Ordin de insecte caracterizate prin patru aripi membranoase şi goale, din care cele superioare sînt mai lungi, ca la furnici, viespi, etc. (☞ VIESPE).

2. *HIMENOPTER *adj.* şi (*pl.*-ere) *sn.* Ce face parte din himenoptere; insectă ~ă, insectă din ordinul himenopterelor [fr.].

*HIMERĂ... ☞ CHIMERĂ...

*HIMIC, *HIMIE = CHIMIC, CHIMIE.

HIN... = FIN...

○ HINDICHIU (*pl.*-chiuri) *sn.* ① *Mold. Bucov.* Şanţ ¶ ② Jghiabul teascului de struguri [tc. kendek].

HINGHER ☞ HENGHER.

○ **HINȚEU** (*pl.*-**tee**) *sn. Mold. Tr.-Carp.* Trăsură boierească acoperită, caleașcă, rădvan: **porunci cocișului să prindă șase cai la un ~** (RET.) [ung. h i n t ó].

***HIOID** *adj.* și *sbst.* Se zice despre un os situat între limbă și laringe [fr. h y o ï d e].

○ **HIOLĂ** *sf. Mold.* ① Adîncime: **în făr' de fund hrube, în hiola mării... te ascunzi cu dînsa** (STAM.) ¶ ② **în ~,** tîrînd după sine: **apucînd între ei undele Lotrului... le duc în ~ de vale, clăbucindu-le de stînci** (VLAH.).

HIOR... = **FIOR...**

***HIPER-**, prefix întrebuințat în compuneri spre a da cuvîntului un înțeles de superioritate, de exces [fr. < gr.].

***HIPERBOLĂ, IPERBOLĂ** (*pl.*-**le**) *sf.* ① Figură de retorică care consistă în exagerarea adevărului asupra unui lucru — augmentîndu-l sau micșorîndu-l foarte mult — spre a produce o mai vie impresiune asupra auditorului sau cititorului. Ex.: **a alerga iute ca săgeata, cît un uriaș de mare, i se făcuse inima cît un purice** ¶ ② Curbă compusă din două ramuri infinite opuse la convexitatea lor, astfel ca diferența distanțelor dintre fie-care din punctele ei și dintre două puncte fixe numite „focare" să fie totdeauna egală cu axa (▫ 2545) [fr.].

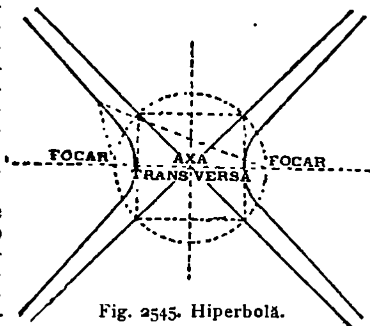

Fig. 2545. Hiperbolă.

***HIPERBOLIC, IPERBOLIC** *adj.* ① Care exagerează mult ¶ ② Care are forma unei hiperbole [fr.].

***HIPERBOLOID** (*pl.*-**de**) *sn.* Suprafață rezultată din revoluțiunea unei hiperbole în jurul uneia din axele sale [fr.].

***HIPERBOREAN, HIPERBOREU** *adj.* Se zice despre regiunile situate la extremitatea de miază-noapte a globului pămîntesc și despre popoarele, animalele și plantele ce trăesc acolo [fr.].

***HIPERCLORHIDRIE** *sf.* Turburare a funcțiunilor de secrețiune a stomacului, caracterizată prin augmentarea cantității de acid clorhidric în sucul gastric [fr.].

***HIPERCRITIC** *sm.* Critic sever care nu iartă nici cele mai mici greșeli [fr.].

***HIPERCRITICĂ** *sf.* Critică exagerată, pătimașă [fr.].

***HIPERESTEZIE** *sf.* Sensibilitate excesivă și dureroasă [fr.].

***HIPERMETROP** *adj.* și *sm.* Care e atins de hipermetropie, presbit, etc. [fr.].

***HIPERMETROPIE** *sf.* Presbitism [fr.].

***HIPERTROFIA** (-**fiez**) *vb. tr.* A cauza o hipertrofie [fr.].

***HIPERTROFIE** *sf.* Creștere considerabilă a volumului unui organ fără ca țesătura-i intimă să fie modificată: **hipertrofia inimii** [fr.].

***HIPIC** *adj.* Privitor la cai: **concurs hipic** [fr.].

***HIPNOTIC** 1. *adj.* Care face să doarmă, care aduce somn.
2. (*pl.*-**ice**) *sn.* Tot ce provoacă somnul [fr.].

***HIPNOTISM** *sbst.* Somn care poate fi provocat la persoanele nervoase și mai ales la cele isterice, punîndu-le să privească țintă la un obiect lucitor așezat la 15—20 cm. departe de ochii lor sau privindu-le cîtva timp, de la o mică distanță, drept în ochi [fr.].

***HIPNOTIZA** (-**izez**) *vb. tr.* A adormi prin hipnotism [fr.].

***HIPNOTIZATOR** *sm.* Cel ce poate să adoarmă pe cineva prin hipnotism [fr.].

***HIPNOZĂ** *sf.* ① Boala somnului la Negrii din Africa ¶ ② Somn provocat prin mijloace artificiale [fr.].

***HIPO-**, prefix întrebuințat în compuneri spre a da cuvîntului un înțeles de inferioritate; ☞ și **IPO...** [fr. < gr.].

***HIPOCAMP** *sm.* ① Animal fabulos care avea corpul unui cal cu două picioare și se termina printr'o coadă de pește (▣ 2546) ¶ ② Mic pește de mare, numit și „cal-de-mare", din cauza asemănării capului său cu al calului (• 2547) [fr.].

Fig. 2546. Hipocamp.

Fig 2547. Hipocamp.

***HIPOCENTAUR** *sm.* Animal fabulos, jumătate om și jumătate cal (▣ 2548) [fr.].

Fig. 2548. Hipocentaur.

•***HIPOCRIT...** = **IPOCRIT...**

***HIPODROM** (*pl.*-**muri**) *sn.* ① La Grecii vechi, circ destinat curselor de cai și de care ¶ ② Astăzi, cîmp unde se fac alergări de cai (▣ 2549) [fr.].

***HIPOFAG** *adj.* și *sm.* Care mănîncă carne de cal [fr. h i p p o p h a g e].

***HIPOFAGIE** *sf.* Alimentațiunea cu carne de cal [fr. h i p p o p h a g i e].

***HIPOGASTRU** *sbst.* Partea inferioară a pîntecelui [fr.].

***HIPOGEU** (*pl.*-**gee**) *sn.* Subterană săpată în inima unui munte în care vechii Egipteni depuneau, căutînd să nu fie descoperită, mumia unui rege sau unui înalt demnitar [fr.].

Fig. 2549. Hipodrom.

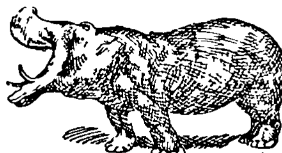

Fig. 2550. Hipogrif.

***HIPOGRIF** (*pl.*-**fe**) *sn.* Animal fabulos. jumătate cal și jumătate vultur (▣ 2550) [fr.].

***HIPOHONDRU** = **IPOHONDRU.**

***HIPOLOGIE** *sf.* Știința despre cal [fr.].

***HIPOPOTAM, IPOPOTAM** *sm.* ① Mare mamifer pachiderm, greoiu, cu pielea groasă de aproape 5 cm., care trăește în fluviile și lacurile mari ale Africei (▫ 2551) ¶ ② Om foarte gros și greoiu: **e un ~** [fr.].

Fig. 2551. Hipopotam.

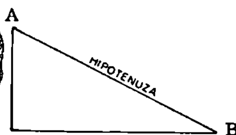

Fig. 2552. A. B. Hipotenuză.

○ **HIPOTĂ** = **PIPOTĂ.**

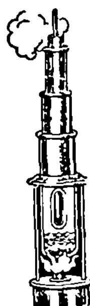
***HIPOTECĂ...** = **IPOTECĂ...**

***HIPOTENUZĂ, IPOTENUZĂ** (*pl.*-**ze**) *sf.* Laturea care, într'un triunghiu dreptunghiu, este opusă unghiului drept (• 2552) [fr.].

***HIPOTEZĂ...** = **IPOTEZĂ...**

***HIPSOMETRIC** *adj.* Privitor la hipsometrie [fr.].

*HIPSOMETRIE sf. Partea geodeziei care se ocupă cu măsurarea înălțimilor [fr.].
*HIPSOMETRU (pl.-tre) sn. Termometru foarte sensibil care servește la măsurarea înălțimii unui loc deasupra nivelului mării (2553) [fr.].

Fig. 2553. Hipsometru.

○ HIR¹ sbst. Tr.-Carp. Veste, știre [ung.].
HIR²... = FIR...
HIRAV ☛ FIRAV.
HIREAN = HREAN.
○ HIREȘ¹, HIRIȘ¹ adj. Tr.-Carp. Vestit, renumit; mîndru; frumos [ung. h i r e s].
HIREȘ², HIRIȘ² = FIREȘ.
○ HIRIBĂ = HRIBĂ [ung. h i r i b a].
○ HIRISĂU... = FERESTRĂU...
○ HIRIȘ¹ ☛ HIREȘ¹.
○ HIRIȘ² = FIREȘ.
HIRIȘCĂ = HRIȘCĂ.
HIRITISI = HERETISI.
HIROM... = CHIROM...
HIROTONI (-nesc), HIROTONISI (-isesc) vb. tr. (și refl.) ① A da (a primi) h i r o t o n i a: dat-au adecă Patriarhului... să hirotonească pe Mitropoliți (PRV.-MB.); înalt prea Sfîntul... l-a hirotonisit și l-a povățuit să se poarte frumos (VLAH.) ¶ ② iron. A (se) consacra.
HIROTONIE sf. Investire cu darul preoției prin punerea sacramentală a mîinilor și prin binecuvîntarea arhiereului [gr.].
HIROTONISI ☛ HIROTONI.
○ HIRTĂ = FIRTĂ.
HIRURG... = CHIRURG...
*HISTER... = ISTER...
*HISTOLOGIE, ISTOLOGIE sf. Partea anatomiei care studiază țesuturile organice considerate din punctul de vedere microscopic [fr.].
*HISTRION sm. Actor bufon, la Romani: comedie pe care o jucară cetățenii din Roma, luînd titlul de ~i (ODOB.) [lat.].
○ HIȘTEAG (pl.-eaguri) sn. Olten. (CIAUȘ.) (VÎRC.) Pădurice deasă, desiș.
○ HITIO(A)N adj. Mold. Tr.-Carp. Slab (în spec. despre vite), prăpădit: avea el două haramuri de cai suri, mari, dar vlăguiți și hitioni (GRIG.); oile lui slăbiseră și se făcuseră... hitioane (SB.) [ung. h i t v á n y].
‡HITLEAN... = VICLEAN...
HÎC! interj. Un fel de gîfîit pe care-l scoate cineva cînd e izbit sau se izbește tare de ceva: i-am tras un pumn, o făcut ~! și-o căzut de-a rostogolu (ALECS.).
○ HÎCII ☛ HÎȘÎI.
HÎCIU ☛ HACIU.
○ HÎCNI = ICNI: gemînd și hîcnind, pășește clătinîndu-se înainte (SB.).
○ HÎD adj. Mold. Tr.-Carp. Grozav de urît, slut: se întîlnește cu o babă ~ă și gîrbovită (RET.); Așa-i de nalt și ~ la față (D.-ZAMF.) [comp. rut. h y d „scîrbă”].
○ HÎDACHE sm. (SEZ.) Unul din epitetele date de popor diavolului, ca tip al urîțeniei [h î d].
HÎI ☛ HAI².
† HÎJ sbst. Mold. ① ‡ Cocioabă, colibă: zăcînd trupul în acel ~ de vreascuri (DOS.) ¶ ② Mold. Șură, hambar mic (RV.-CRG.) (PAMF.) [pol. h y z, rut. c h y ž a].
○ HÎLBE sf. pl. Bucov. Trans. Maram. Lături, spălături de vase, rămășițe din ale mîncării ce se dau la porci.
○ HÎLBOANĂ (pl.-ne) sf. Bucov. Maram. Mold. = BULBOANĂ.
○ HÎLBUȘOARE, HÎLBUȚE sf. pl. dim. HÎLBE: după ce ajunse scroafa acasă și căpătă... hîlbuțe calde (RET.).
○ HÎLDÎBÎC! = BÎLDÎBÎC.
○ HÎLM (pl.-muri) sn. Trans. Dîmb, movilă, gîlmă [vsl. c h l ŭ m ŭ].
○ HÎLPAV, HÎLPOV adj. și adv. Mold. Lacom: începe a bea hîlpav la apă rece (CRG.); lupul nostru începe a mînca hîlpov (CRG.) [dintr'un radical slav h l a p-].
○ HÎLTAV adj. Mold. Trans. (RV.-CRG.) (VIC.) — HÎLPAV [comp. HÎLTI].
○ HÎLTI (-tesc) vb. tr. Mold. A bea lacom și mult.
○ HÎLTIUGĂ sf. F Mold. Mîncare proastă, ca niște lături sau spălături de vase.
○ HÎLTÎBÎC! = BÎLDÎBÎC!
○ HÎLȚÎNA (-în) vb. tr. = HÎȚÎNA.

HÎM! sau HM! interj. Exprimă bănuiala, îndoiala sau neîncrederea: hîm! hîm! aici miroase a carne de om de pe tărîmul celălalt (ISP.).
○ HÎMB sbst. Olten. (CIAUȘ.) ① Oală mare ¶ ② F Femeie voinică, mare la trup.
○ HÎNDICHIU = HINDICHIU.
○ HÎNSĂ adv. Trans. Într'una, necontenit, mereu.
HÎR! interj. ① Imită mîrîitul cînelui sau al pisicii: (pisica) se chiamă hîrîitoare, n'auzi cum face ~! ~! (ISP.) ¶ ② Imită sunetul produs de organele de respirație, cînd sînt bolnave ¶ ③ P că ~! că mîr! ☛ MÎR.
HÎRĂ¹ sf. Băn. Trans. ① P Tuse rea ¶ ② Un fel de boală, ca rîia, la vite ¶ ③ Un fel de mătreață a vitelor pline de păduchi.
HÎRĂ² sf. ① Băn. Mîrîit, lătrat înnăbușit ¶ ② Olten. Ceartă, neînțelegere: a intrat hîra în ei [h î r î i].
○ HÎRĂU sm. Trans. (PÁC.) = ERETE ①.
HÎRB (pl.-buri, -be) sn. ① = CIOB ①: șade hîrbu'n cale și rîde de oale (CRG.); : rîde ~ul de oala spartă sau rîde ciobul de ~, se zice cînd rîde unul de altul pentru un cusur pe care-l are și el ¶ ② = CIOB ②: Lumina cu mucul negru într'un ~ un roș opaiț (EMIN.) ¶ ③ F Căzătură, lepădătură, ființă istovită care nu mai e bună de nimic ¶ ④ F Dărăpănătură, casă dărăpănată: casa... popii...acum era tot ~ (SLV.) ¶ ⑤ Blid, strachină, vas pentru gătit bucate: în ~ ...se frig și costițe de porc afumate (SEZ.); : și-a găsit ~ul capacul, tigva dopul și lelea bărbatul (PANN) [blg.].
○ HÎRBĂLUI (-uesc) vb. tr. și refl. Băn. A (se) sparge, a (se) face cioburi, a (se) dărăpăna [h î r b].
HÎRBAR, HÎRBAREȚ adj. ① Care trăește pe lîngă unii și pe lîngă alții, fără căpătîiu, fără stăpîn (ca porcul sau cînele care-și vîră botul prin h î r b u r i l e unora și altora): nu e familie de Țigan care să nu aibă un porc, hîrbar ca și stăpînii (MAR.); trebue să înceapă iar traiul de cîine hîrbar (BR.-VN.); ar fi murit pe o grămadă de gunoiu, ca un cîine hîrbar fără stăpîn (CAR.) ¶ ② Îndrăzneț, obraznic: ce hîrbareți mai sunt tinerii în ziua de astăzi (GN.); dintre toți locuitorii... Obăienii erau mai hîrbari (S.-ALD.).
○ HÎRBĂRI (-ăresc) 1. vb. intr. Olten. ① A trăi ca un h î r b a r ¶ ② A trăi laolaltă cu altul, a duce aceeași viață.
2. vb. tr. A crește pe lîngă casă purcei (TUT.) (R.-COD.).
○ HÎRBEICĂ (pl.-ci) sf. Băn. Cratiță de tuciu sau de lut (cu trei picioare) [h î r b].
○ HÎRBELIȘTE sf. Olten. Lucru vechiu, stricat, de aruncat; car sau plug stricat [h î r b].
○ HÎRBOC (pl.-oace) sn. (RV.-CRG.) = HÎRBEICĂ.
HÎRBUI (-uesc) vb. tr. și refl. ① A (se) fărîma, a (se) preface în h î r b u r i, a se strica, a se hodorogi, a se dărăpăna: de ce nu-ți închipuești ș'un car? al meu l-ai hîrbuit de tot (CRG.); vin', dacă vrei să te hîrbuesc ca pe-o droșcă veche (ALECS.) ¶ ② (refl.) A o duce cu chiu cu vai, a-și cîrpi viața (CIAUȘ.).
HÎRBUIT adj. ① p. HÎRBUI ¶ ② Fărîmat, prefăcut în hîrburi, hodorogit, dărăpănat: nu venea... decît în butca sa cam ~ă de vremuri (GRIG.).
HÎRBUȘOR (pl.-oare), HÎRBUȚ (pl.-uțe) sn. dim. HÎRB.
HÎRCĂ (pl.-ci) sf. ① Țeasta capului, cutia osoasă a creerilor, craniu, tidvă, scăfîrlie: cap de geniu, ori de vită, tot o ~ scofîlcită (VLAH.); cîte hîrci și cîte ciolane de oameni, și de dobitoace a împrăștiat în luncile lui (DLVR.) ¶ ② Căpățînă, cap: începu să spuie cum că vai de hîrca unde creieri nu e (PANN) ¶ ③ F Nume de ocară dat unei babe bătrîne, babornița, cotoroanță: s'a îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie (CRG.); baba-hîrcă ☛ BABĂ [rut. h y r k a].
HÎRCĂI (-ăesc), HÎRCÎI (-îiu) vb. intr. ① A răsufla cu greu, făcînd să se audă un sunet răgușit, ca un sforăit surd (ca tuberculoșii sau cei ce sînt în agonie), a horcăi: căzu răsturnat pe spate, hîrcăind de turbare (NEGR.) ¶ ② A tuși din piept [onom.].
HÎRCĂIT sbst., HÎRCĂITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a h î r c î i ¶ ② Sunetul scos de cel ce hîrcîește, horcăit: pe la miezul nopții aud un grozav hîrcăit (NEGR.).
HÎRCÎI ☛ HÎRCĂI.

HÎRCIOG *sm.* ① Un fel de șoarece mare, cu blană frumoasă, care-și adună, pentru iarnă, provizii sub pămînt *(Cricetus frumentarius)* (• 2554: **dacă toamna găsim grăunțe multe în găurile de ~i, e... semn de iarnă grea** (GRM.) ② *Băn. Trans.* Guzgan, șobolan [ung. h ö r c - s ö g].

Fig. 2554. Hirciog.

○ **HÎRCONÎ** (-nesc) *vb. intr. Băn.* A sforăi, a horcăi: **se făcu că horcănește dus** (CĂT.).

HÎRDĂIAȘ (*pl.*-așe) *sn.* ◊ *dim.* **HÎRDĂU.**

HÎRDĂU (*pl.*-dae) *sn.* ① ◊ Vas de lemn, alcătuit din doage, din care două mai lungi și găurite, care servesc ca toarte sau mănuși, prin care se vîră un drug spre a se putea mai ușor ridica sau purta; ciubăr (• 2555): **vedrele și hirdaiele în care adunau ciobanii laptele** (ISP.) ¶ ② ⊕ Arest [ung. h o r d ó].

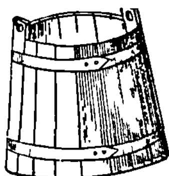

Fig. 2555. Hirdău.

○ **HÎRETE** = **ERETE** ①.

○ **HÎRGAN** (*pl.*-ane) *sn. Băn.* ◊ Vas de tinichea, de vre-o jumătate de litru, cu care se măsoară laptele la stînă [comp. **HÎRGĂU**].

○ **HÎRGĂU** (*pl.*-gae, -găi) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ◊ ① Vas mare de lut smălțuit pentru fiert mămăliga, pentru gătit bucate, pentru spălat vasele, etc. ¶ ② = **HÎRBEICĂ**: **în hîrburi mari de ceaun se face friptură, ținînd loc de ~ ori de tigaie** (ȘEZ.) ¶ ③ *pl.* Vase de bucătărie, blide [comp. srb. h r g „tivgă"].

HÎRÎI (-îiu) 1. *vb. intr.* ① A da un sunet înfundat sau hodorogit (*vorb.* de un mecanism, *în spec.* stricat): **rîșnițele hîrîiau și oamenii și-așteptau rîndul... lîngă foc** (SAD.); **iar cîrsteiul... să hîrîie ca un ceasornic, cînd îl întorci** (BR.-VN.) ¶ ② A hîrcăi: **și 'n coșul pieptului se auzea răsuflarea cum hîrîie** (VLAH.) ¶ ③ A horăi, a sforăi: **hîrîie boierul, zăvodul cel din lanțuh doarme dus** (ALECS.) ¶ ④ A mîrîi (*vorb. în spec.* de cîini): **hîrîie boierul ca zăvodul cel din lanțuh** (ALECS.) ¶ ⑤ A tîrî.

2. *vb. refl.* ① A se certa, a se ciondăni: **mă hîrîiam cu dînsa ca mița cu cînele** (FLOR.) ¶ ② A se tîrî: **nu vezi cum te hîrîi prin toate pietrele?** (D.-ZAMF.) [h î r].

HÎRÎIALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a h î r î i: **un fel de ~ sălbatecă ieși din pieptul cadavrului** (D.-ZAMF.).

HÎRÎIT *adj. p.* **HÎRÎI.** Faptul de a hîrîi: **răsună lunca de cîntecele pitpalacilor și de hîrîitul cîrsteilor** (BR.-VN.).

HÎRÎITOR 1. *adj. verb.* **HÎRÎI.** Care hîrîie.

2. **HÎRÎITOARE** *sf.* Jucărie de copii care produce un sunet hîrîitor (• 2556, 2557): **n'au cu ce să-și cumpere fluiere și hîrîitori** (DLVR.).

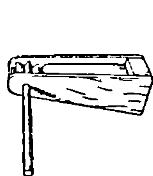

Fig. 2556. Hîrîitoare.

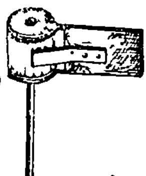

Fig. 2557. Hîrîitoare.

HÎRÎITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* = **HÎRÎIT.**

○ **HÎRJII...** = **HÎRȘII...**

○ **HÎRJOANĂ** (*pl.*-ne) *sf. Mold. Bucov.* Joc între copii sau între flăcăi și fete, la țară, în care rîd, fac haz, se pișcă sau se îmbrîncesc în glumă: **ne luam la ~ și nu puteam adormi de incuri** (CRG.); **se apucă la danțuri, jocuri și hîrjoane** (SB.) [h î r j o n i].

○ **HÎRJONI** (-onesc) *vb. refl. Mold. Bucov.* A se lua la hîrjoană, a glumi între ei sărutîndu-se sau îmbrîncindu-se: **mergeam tot sburdînd și hîrjonindu-ne** (CRG); **ea îmbla pe la șezători numai ca să se hîrjonească cu flăcăii** (SB.); **Sînt bine, dorm, mănînc, alerg, mă hîrjonesc** (DON.).

HÎRLAV *adj.* Scîrbos, murdar: **negri, încenușați, mucegăioși, ~i la văz** (JIP.) [blg. h ă r l j a v].

HÎRLEȚ (*pl.*-țe) *sn. Mold. Bucov.* Lopată de fier, cazma: **de se va afla vre-un lucrător... să vie furat vre-o sapă sau vre-un ~** (PRV.-LP.); **~ul lucrătorilor atinse o piatră care răsuna a gol** (GN.) [vsl. r y l ĭ c ĭ].

HÎRN *ads. Olten.* (CIAUS.) ① = **CÎRN** ¶ ② = **FÎRN.**

○ **HÎRSENIE** *sf.* Sgîrcenie (RV.-CRG.) [h î r s i t].

HÎRSI[1] (-sesc) *vb. refl.* A se arăta sgîrcit, a se scumpi, a nu se îndura să cheltuească.

HÎRSI[2] (-sesc), **HÎRȘI** (-șesc) *vb. refl.* ① A se deprinde cu nevoile, a se deda cu ceva greu, neplăcut: **trebue să-l deprinzi... ca să se hîrsească cu munca, cu sudoarea** (ISP.); **ăi de la roată se 'nhamă mai cu dor și se hîrșesc cu nevoile** (JIP.) ¶ ② A se istovi.

○ **HÎRSIT**[1] *adj. p.* **HÎRSI**[1]. Sgîrcit: **~a de mătușă nu mă slăbea din fugă** (CRG.).

○ **HÎRSIT**[2], **HÎRȘIT** *adj. p.* **HÎRSI**[2], **HÎRȘI.** Deprins, dedat: **oameni aleși pe sprînceană... hîrsiți la necazuri** (ISP.).

HÎRȘ! ☞ **HARȘ.**

○ **HÎRȘĂU** = **ARȘĂU.**

HÎRȘCĂI (-ăesc), **HÎRȘCÎI** (-iesc) 1. *vb. intr.* ① A produce un sgomot ca acele cînd se freacă două obiecte unul de altul, a hîrșîi: **bătrînul hîrșcăi un chibrit pe părete și-aprinse luminarea** (VLAH.) ¶ ② A stîlci (în bătăi): **scăpînd cu mare greu din mînile lor, hîrșcăit și stîlcit** (CRG.).

2. *vb. refl.* A se freca: **grinzile încep să joace sub noi, se hîrșcie pe colții stîncilor** (VLAH.).

○ **HÎRȘEU** = **ARȘĂU.**

HÎRȘIE, **HĂRȘIE** *sf.* ◊ Piele de miel, de obiceiu neagră, cu lîna creață și măruntă, din care se fac mai ales căciuli: **își puse în cap căciulița lui cea de hîrșie** (ISP.); **în cap purta naltul calpac de hîrșie fumurie** (ODOB.); **purtau în cap un glob rotund de hărșie brumărie** (I.-GH.).

HÎRȘÎI (-șiesc), **HÎRȘII** (-șiesc) 1. *vb. intr.* A produce un sgomot ca acela cînd se freacă două obiecte unul de altul sau cînd se sgîrie ceva: **unghiile se hîrșîiră c'un sgomot fioros pe chembrica roșie** (VLAH.); **umbla hîrșîind coada pe zăpadă** (N.-UR.); **birja hîrșîind cu roatele de marginea trotuarului** (D.-ZAMF.).

2. *vb refl.* A se deprinde cu ceva greu, a se deda cu ceva neplăcut: **se hîrșiește cu necazurile** (PANN).

HÎRȘÎIT, **HÎRȘIIT** *sbst.* Faptul de a hîrșîi; sgomotul, sunetul produs de un lucru ce hîrșiește: **auz hîrșîitul unui chibrit** (CAR.).

HÎRȘNI (-nesc) *vb. tr. Bucov.* A tăia dintr'o lovitură, a reteza: **i-au tăiat un cap și au prins să-l hîrșnească și celalalt** (SB.) [h a r ș !].

○ **HÎRȘTIOAGĂ** (*pl.*-ge) *sf.* ① Vită bătrînă: **zise (vacii) cu glas amenințătoriu: „da nu mă înstrîmba, ~ !"** (SB.) ¶ ② ◊ Oaie bătrînă care nu mai are dinți, băbană.

○ **HÎRTAN** (*pl.*-ane), **HÎRTĂU** (tae) *sn.* = **HARTAN**: **rupînd un hîrtan din Ceahlău... s'a pogorît cu el în puterea nopții** (VLAH.); **Sultanul a dat lui Alexandru... un bun hîrtău în Asia pe malul Mării Negre** (I.-GH.).

○ **HÎRTE**, **HÎRȚ** *sm. Băn.* Șoarece: **de un hîrț se teme și se sparie** (TICH.) [comp. srb. h r č i c a].

HÎRTIE *sf.* ① Foaie subțire fabricată din diferite substanțe (celuloză, sdrențe, paie, etc.) pe care se scrie, se tipărește, cu care se împachetează ceva, etc.: **~ de scris; ~ de tipar; ~ de împachetat; ~ de țigară; ~ sugătoare; ~ de desen; ~ timbrată; alb ca hîrtia** ¶ ② Ori-ce foaie de hîrtie pe care e scris sau tipărit ceva ¶ ③ Act, document, titlu, legitimație, etc.: **Are un sac de ~ Și un petic de moșie** (ȘEZ.) ¶ ④ Petițiune, cerere, jalbă: **să facem noi o ~ la ispravnic** (R.-COD.) ¶ ⑤ ‡ Foaie de impunere a birului, a dărilor ¶ ⑥ **Hîrtie-monedă**, bilet de bancă, bancnotă ¶ ⑦ Ori-ce titlu, acțiune sau hîrtie negoțiabilă în comerț sau la Bursă: **hîrtii de Stat**, efecte de Stat [ngr. Χαρτί].

HÎRTIERIE *sf.* ① Fabrică de h î r t i e ¶ ② Diferite mărfuri de hîrtie, papeterie.

HÎRTIOARĂ (*pl.*-re), **HÎRTIUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* **HÎRTIE** ¶ ② Ⓟ Scrisorică, bilețel: **Na această hîrtiuță, mergi la vierul cu ea** (PANN).

HÎRTOP *sm.* și (*pl.*-oape) *sn.*, **VÎRTOP** *sn.* și **VÎRTOAPĂ**, **HÎRTOAPĂ** (*pl.*-pe, -opi) *sf.* ① ‡ Vizuină, văgăună: **Duse-mă printre peșteri afunde, Prin groape, vîrtoape întunicoase** (BD.-DEL.) ¶ ② Crăpătură adîncă, groapă mare săpată de apă: **printre hîrtoape și bolovani scoborîm, scoborîm mereu ca în adîncul unei prăpăstii** (VLAH.); **în adînci vîrtopi... de povață lipsit, să cadă** (CANT.) ¶ ③ Adîncătură, scufundătură, groapă în drum: **sania... lovește... de un hîrtop ascuns și mă saltă** (GRIG.) ¶ ④ Ⓕ Greutate, dificultate, hop: **tu te chinui și ele te scot din hîrtoapă** (JIP.) [vsl. v r ŭ t ŭ p ŭ].

○ **HÎRȚ**¹ ☞ HÎRTE.

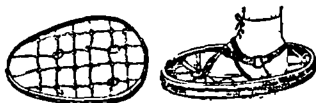
HÎRȚ²! **HÎRȚI**! *interj. numai în loc.* ~! încoace, ~! încolo, ~! în sus, ~! în jos *sau* ~! încoace, scîrți! încolo, spre a arăta diferite sforțări făcute într'o direcțiune sau alta: cînd veni la al șaptelea (glas), hîrț! în sus, hîrț! în jos, îl uitase (ISP.); hîrți! încoace, scîrți! încolo, carul se dă înapoi (CRG.).

HÎRȚ³, **HÎRȚĂ**, **HÎRȚI**¹ ☞ HARȚI.

HÎRȚI!² ☞ HÎRȚ².

HÎRȚOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* Hîrtie veche, fără valoare, de lepădat; acte, documente vechi: a răscolit vraturi de hîrțoage uitate în funduri de lăzi (VLAH.); se ține mîndru, că are hîrțoage vechi, cu peceți care nu mai sînt acum (SAD.).

HÎRZOB, **VÎRZOB** (*pl.*- oabe, -oburi) *sn.* ① Vîrtej sau funie groasă cu care se scoboară sau se ridică ceva din adîncimi: ne coborîm cu hîrzobul pe gura strîmtă și întunecoasă a ocnei (VLAH.); făcură un hîrzob cu care să-și deie drumul în iad (CRG.); *F*: coborît cu ~ul din cer, deștept din cale afară, de neam ales, cu stea în frunte: ai bani? ești boier; n'ai bani? poți să fii coborît cu hîrzobul din cer, tot de geaba (D.-ZAMF.) ¶ ② Cerc de lemn, cu sfori sau fâșii de teiu împletite la mijloc, care se pune la budacă și pe care se așază strecurătoarea cu cașul de curînd închegat, ca să se scurgă zărul (▣ 2558): Rămăsese spînzurat Un hîrzob ce-l pun ciobanii pe putini la strecurat (SPER.) ¶ ③ Coșuleț făcut din cetină de brad, în care se păstrează păstrăvii afumați: îmi scrie că trimete cîteva hîrzoabe de păstrăvi... de la munte (ALECS.); păstrăvii uscați se așază în hîrzoabe făcute cu frunze de brad (ION.) ¶ ④ *sm.* Cerc de lemn cu sfori legate cruciș și curmeziș în formă de plasă care se leagă de fie-care picior; cu vîrzobii se poate umbla ușor pe zăpadă, fără ca piciorul să se scufunde în ea (▣ 2558): cu vîrzobii în picioare, cu pușca la umăr, mergeam fără grijă (N.-UR.); *pr. anal.* opincă rea (VIC.) ¶ ⑤ *Olten.* Încrețiturile de la opinci (CIAUȘ.) [blg. vŭrzopŭ].

Fig. 2558. Hîrzob.

HÎȘ! *interj.* Strigăt cu care se alungă găinile sau alte păsări, întrebuințat uneori, în mod ironic, și pentru oameni: Hîș! pasăre de-acolea, Că doar nu ești fiica mea (IK.-BRS.); hîș! mînca-te-ar uliul să te mănînce (SB.).

HÎȘCĂ¹ ☞ HOAȘCĂ.

HÎȘCĂ² *sf. Trans.* (PȘC.) Pielea vitelor care au suferit de o boală, pierzînd părul sau lîna.

○ **HÎȘCALĂ** *sf. Trans.* ① Oaie bătrînă ¶ ② Piele slabă (VIC.) [comp. HÎȘCĂ²].

HÎȘÎI (-șiesc), **HÎȘÂI** (-șăesc), **HUCII** (-ciu,-ciesc) *vb. tr.* A alunga (găinile etc.), strigînd „hîș!.

○ **HÎȘTIOAGĂ** = HÎRȘTIOAGĂ.

○ **HÎTCÎI** (-îiu) *vb. tr. Mold.* A alunga, a pune pe goană cu strigăte, a huidui.

○ **HÎTRU** *adj. Mold. Bucov.* Isteț, deștept; șiret: păcat de-așa flăcău, că mare ~-i și pe plac (ALECS.); o Țigancă foarte hîtră și înșelătoare (SB.) [vsl. chytrŭ].

HÎȚ! ☞ HÂȚ².

HÎȚA! *interj.* Imită mișcarea aceluia care se tîrăște sau se urnește încet și treptat din loc [comp. HÎȚÂI].

○ **HÎȚĂ**¹ (*pl.*-țe) *sf. Olten. Băn.* Mulțime (50-200) de porci (VÎRC.) (CIAUȘ.).

○ **HÎȚĂ**² (*pl.*-țe) *sf. Trans.* (VLAH.) Săniuță cu care se joacă copiii.

HÎȚÂI, **HÂȚÂI** (-țâiu), **HÎȚÎI** (-țîiu) *vb. tr.* A mișca, a împinge încoace și încolo, a sgî(l)ţîi: puse mîna pe bărbat și-l hîțîi (DLVR.); hîțîi copaciul, pînă ce-l scoase din rădăcină (ISP.) [hâțî²].

HÎȚÎNA (-țîn) 1. *vb. tr.* ① A sgî(l)țîi, a sgudui, a face să se clatine, să se cutremure (cineva sau ceva mișcat, împins cu putere încoace și încolo): hîțînă ușile de pe poduri (GRL.) ¶ ② A mișca ușor într'o parte și într'alta, a legăna încoace și încolo.

2. *vb. refl.* A se sgî(l)țîi, a se sgudui, a se clătina: îcni dihania de se hîțînă pădurea (FLOR.); odată s'au hîțînat geamurile, cînd a nechezat calul (R.-COD.).

○ **HÎȚUI**, **HÂȚUI** (-uiu) *vb. tr.* și. *refl. Olten.* A (se) legăna [hîța].

○ **HÎZANIE**, **HÎZENIE** *sf. Mold. Bucov.* Urîțenie, urîciune, sluțenie, ființă hîdă; monstru: în loc să cază el în cuptor, căzu hîzania de babă (ȘEZ.); n'ai vrea tu să te mîntuești de hîzenia asta de mire? (SB.).

***HLAMIDĂ**¹ (*pl.*-de) *sf.* Ⓘ Un fel de manta pe care o purtau Grecii și Romanii și care se încheia pe umărul drept cu o copcă: Strălucind sub arme scumpe, sub hlamide consulare (ALECS.) [fr.].

HLAMIDĂ² (*pl.*-ide, -âmizi) *sf.* Ⓘ ① Mantie împărătească (la Bizantini) (▪ 2559): pe dînsul avea o ~ de sevaiu roșu, cu palme de fir pe poale (ODOB.); Am să fiu încoronat, Cu ~ îmbrăcat Și cu sceptru înarmat (ALECS.) ¶ ② Ⓕ: soarele pune hlămizi de argint pe umerii stîncilor (VLAH.) [gr.-biz.].

○ **HLANDAN** = ALDAN.

‡ **HLAP** *adj.* (MX.) Nevrednic, nemernic [vsl.].

‡ **HLĂPIE** *sf.* (LET.) Nevrednicie, nemernicie [hlap].

○ **HLEAB** (*pl.*-buri) *sn. Mold. Bucov.* ① Lucru stricat, hîrbuit, vechitură: cu un ~ de pușcă împrumutat (GN.); și-a înhămat cei doi căluți de moștenire la un ~ de brișcă (IRG.) ¶ ② Căzătură (de om), moșneag, babă: știe și ~ul de baba mea de acasă (CRG.).

Fig. 2559. Hlamidă.

HLEIOS *adj.* Argilos, lutos, format din hleiu: un loc ~, plin de mlaștine (NEGR.); pămîntul ~ pus pe limbă, se lipește de dînsa și primește ori-și-care formă, cînd îl frămîntă cineva (ION.).

HLEIU *sbst.* Lut, pămînt galben argilos: alumina se află în mare cîtime unită cu siliciul și formează lutul, hleiul și pămînturile cele grase (ION.); cazmalele începură să bată în hleiul năsipos al malului (SAD.) [rut. hlej].

○ **HLIOAPĂ** *sf.* (RV.-CRG.) (BUGN.) = LIOAPĂ [comp. rut. chljapaty „a flecări"].

HLISĂ = CLISĂ.

○ **HLIZĂ** (*pl.*-ze) *sf. Mold.* Petec de moșie, sfoară de moșie.

○ **HLIZI** (-izesc) *vb. refl. Mold. Bucov. Maram.* A rîde într'una, fără rost, de toate nimicurile; a rîde înfundat în bătaie dejoc, din obrăznicie sau din prostie; a chicoti: te poftesc... să nu te hlizești așa dinaintea mea, că doar nu sîntem de-o samă amîndoi (ALECS.); se acățăra pe cele garduri și se hlizea cu ceilalți băieți (CRG.) [comp. blg. hljězjase].

○ **HLOBĂ**, **HLUBĂ** (*pl.*-be) *sf. Mold. Bucov.* Fie-care din cele două rude la trăsură sau căruță, între care se înhamă calul: Roaiba vine fără stăpîn și se izbește cu hlubele în poartă (SAD.) [rut. oh(o)loblja].

○ **HLUJ**, **HLUJAN**, **HLUJER** *sm. Mold. Bucov.* ① Cocean, tulpina bățoasă a unora din plante: mătura... se face din coceanul sau hlujul plantei numite mălaiu-tătăresc (PAMF.); cînepa... de toamnă e mică și groasă în hlujan (VOR.); porcii mănîncă păstăile și hlujenii de mazăre cu multă lăcomie (ION.) ¶ ② Cocean de porumb (după ce s'au cules știuleții).

HLUPAV = HÎLPAV.

HM! *interj.* Exprimă îndoiala, neîncrederea [☞ HÎM!].

HO! *interj.* Strigăt de oprire (pentru animale și oameni), stai! oprește-te! ajunge! destul! ho! că nu sînteți la cocină (CAR.); la streajă, un fel de logofăt... (strigă) ho! ho! și oprește trenul (I.-GH.).

○ **HOAGĂ** (*pl.*-ge) *sf. Olten. Băn.* ① Vâlcea ¶ ② Scufundătură de pămînt plină cu apă: cei doi prieteni uneori se strecurau printr'o ~ adîncă (N.-UR.) [comp. OGAȘ].

○ **HOALĂ** (*pl.*-le) *sf. Trans.* (PÂC.) Vultur pleșuv negru (*Vultur monachus*).

HOANCĂ¹, **HOANGHINĂ** *sf.* Termeni de ocară sau de batjocură dați unei babe bătrîne, și rele, baborniță, hîrcă: întrebă de soacră-sa, numind-o, ca de obiceiu, hoanca (D.-ZAMF.); hoanghină bătrînă ce ești (CRG.).

○ **HOANCĂ**² *sf. Trans. Băn.* Adîncătură între două dealuri [srb. hunka].

○ **HOANDRĂ** *sf. Mold.* ① Sdreanță ¶ ② Femeie sdrențăroasă, murdară, neîngrijită [ung. handra].

HOANGHINĂ ☞ HOANCĂ¹.

○ **HOANTĂ** (*pl.*-te) *sf.* = HOANCĂ[1]: îi mai cîrpește o palmă, de vede hoanta stele verzi și-i mai sare un dinte (R.-COD.).

○ **HOARĂ** ☛ OARĂ[2].

HOARCĂ = HOANCĂ[1]: veni o slăbănoagă și ~ de babă (CĂT.).

○ **HOARNĂ** ☛ HORN.

HOASPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ① Pojghița de pe grăunțele cerealelor, de pe fasole, mazăre, cînepă, etc.: grîul... spălat bine, pentru a se curăți de ~, se pune la fiert (SEZ.) ¶ ② *pl. Trans.* Talași, așchiile luate de tîmplar cu rîndeaua: aștern pe fundul sicriului geluituri, adică... hoaspe de elău (MAR.).

HOAȘCĂ, HÎȘCĂ (RV.-CRG.) ① = HOANCĂ[1]: mizerabila aia de hoașcă (VLAH.) ¶ ② Vită bătrînă, prăpădită (CIAUȘ.) [rut. h a š k a ,,viperă"].

HOAȚĂ ☛ HOȚ.

○ **HOBAIE** *sf.* ① Vale înfundată (GR.-N.) (VIC.) ¶ ② Rîpă prăpăstioasă (R.-COD.).

HOBÎC (*pl.*-icuri) *sn.* Groapă, scufundătură pe drum făcută de ape (CIAUS.) (RV.-CRG.) (PAMF.).

HOBOROC = OBOROC.

HOBOT (*pl.*-te) *sn.* ① Partea saniei numită și ,,botniță)" sau ,,cruce" (2560) ¶ ② *Mold. Bucov. Trans.* Tulpan de lînă sau de mătase cu care se învelește capul miresei după cununie, sovon, zovon, balț, tulbent, procov: au rămas... numai mireasa... cu ~ul rupt (SB.); Tulpănașe de mătasă... Mie ~ de mireasă (VOR.) ¶ ③ Ⓕ Văl: Noaptea își întindea pe încetul tristul ei ~ (NEGR.) [blg. h o b o t ŭ ,,bot, rît"].

Fig. 2560. Hobot.

○ **HOBOTÎ** (-otesc) = ÎNHOBOTA.

○ **HOC!** 1 *interj. Băn.* Strigăt cu care se îndeamnă boii s'o ia spre dreapta, cea!

‡ **HOCHIM** (*pl.*-muri) *sn.* Poruncă în scris din partea Sultanului: au trimes ~urile Împăratului la Tătari (VLAH.) [tc. h ü k ü m].

***HOCKEY** *sbst.* Numele unui sport, de origine engleză, în care jucătorii, după niște regule stricte, lovesc cu o bîtă cîrjoiată un balon greu de 160 gr. pe care caută să-l aducă în cîmpul adversarilor (2561) [engl.].

Fig. 2561. Hockey.

○ **HODĂ** (*pl.*-de) *sf. Trans.* (BUD.) (MAI.) Lișiță de apă, sarce [ung.].

○ **HODĂCAI**, (-ăesc), HODÎCÎI (-iesc) *vb. intr. Olten. Băn.* A șchiopăta: și-a fost scrintit și un picior și umbla hodăcăind (CĂT.) [h o d î c].

○ **HODAIE** *sf. Trans.* ① = ODAIE ¶ ② Colibă, adăpost al ciobanilor; stînă.

○ **HODAIȚĂ** = HOPAIE.

○ **HODINĂ...** ☛ ODIHNĂ...

○ **HODÎC!** *interj. Olten. Băn.* Imită sgomotul produs de mersul unui om care șchioapătă, șontic!

○ **HODÎR!** *sau* ODÎR! *interj.* Strigăt cu care se alungă cînii.

○ **HODNOG**, HODNOGIU *sm. Trans. Maram.* (BUD.) (BRL.) Locotenent [☛ HOTNOG].

○ **HODOLAN** (*pl.*-ane) *sn. Trans.* (VIC.) Ciolan.

HODOLEAN = ODOLEAN.

○ **HODOLONI(U)** (*pl.*-oanie) *sn. Băn.* = HODOLAN.

HODOROAGĂ, ODOROAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* ① Lucru vechiu, hîrbuit, stricat ¶ ② Casă veche, dărăpănată: primăria e o hodoroagă căreia i s'au adaus un cucurig de lemn (IRG.) ¶ ③ Car vechiu care hodorogește: pentru un petec de pămînt și o hodoroagă de moară (VOR.); mai cumpără o odoroagă de căruță (ISP.) ¶ ④ Ⓕ Căzătură, moșneag, babă bătrînă, slabă ce abia se mai ține pe picioare: fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerșetoare (CAR.); baba, odoroaga dracului, se ținea ca Neaga-reaua de capul lui (ISP.) ¶ ⑤ Ⓕ Flecar, palavragiu, toacă-gură, gură-spartă, moară-stricată, persoană căreia-i umblă gura într'una, hodorogind ca o moară stricată [comp. h o d o r o g].

HODOROG![1] 1. *interj.* Imită sgomotul produs de mișcarea unui lucru vechiu, hîrbuit, stricat: ~ încolo, ~! pe dincolo, carul se strică (CRG.).

2. *sbst.* ① Lucru vechiu, hîrbuit, stricat, hodoroagă ¶ ② Ⓕ Căzătură, moșneag, bătrîn ce abia se mai ține pe picioare: ah! ~ șiret, căci n'am știut! (DLVR.); și un ~ ca socru-său avea să i se împotrivească! (GRL.) [comp. h ă d ă r a g].

HODOROG[2] (*pl.*-oage) *sn.* Un fel de coș fără fund cu care se pescuește în lacurile mici.

HODOROGEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a h o d o r o g i ¶ ② Sgomot, gălăgie ce se face cu obiecte lovite unele de altele care hodorogesc: cu vătraiul face o ~ și un tărăboiu, de-ți ia auzul (CRG.).

HODOROGI, ODOROGI (-ogesc) 1. *vb. intr.* ① A face sgomot cu un lucru stricat, hîrbuit, ca un car gol ce umblă pe pietre: auzea polobocul rostogolindu-se și hodorogind în urma lui (ODOB.); comoara fuge de odorogește și face sgomot, ca și cum ar umbla niște care (PAMF.) ¶ ② A face sgomot scotocind prin vase, răscolindu-le, lovindu-le sau răsturnîndu-le: după ce hodorogi prin toate ulcelele, aduse și unt (ISP.) ¶ ③ A face sgomot ca o moară veche, stricată: credeai curat că-i o moară stricată. ce tot hodorogește și nu se mai oprește (GRIG.) ¶ ④ Ⓕ A toca din gură: țăranul, cînd merge, tropăește și cînd vorbește, hodorogește (CRG.); Din gură hodorogește chiar ca o moară de vînt (ALECS.) ¶ ⑤ A strica, a dărăpăna: băutura de prisos odorogește mințile Românului (JIP.).

2. *vb. refl.* A se dărăpăna, a se hîrbui: vremea trecea, nadișanca se hodorogea (GRL.); unele (mașini) fac explozie, altele se odorogesc (DLVR.) [h o d o r o g[1]].

HODOROGIT, ODOROGIT 1. *adj.* ① *p.* (H)ODOROGI ¶ ② Stricat, hîrbuit, dărăpănat: nu găsi decît un tron hodorogit (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Prăpădit de boală sau de bătrînețe, șubred: e el cam ~, și cam aduce din picior (VLAH.).

2. *sbst.* = HODOROGEALĂ: mă deștept în ~ul scoarțelor de la car (S.-ALD.).

HODOROGITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* (BUD.) = HODOROGEALĂ.

HODORONC-TRONC! *interj.* Exclamație întrebuințată cînd cineva aruncă dintr'odată o vorbă nepotrivită ori face sau se întîmplă ceva la care nu te așteptai de loc: spune-le nițel mai cu moț, iar nu așa, ~! ca din topor (ISP.); și, ~! ca din senin... auzi o gălăgie... că parcă se cutremura pămîntul (DLVR.); se isprăvea printr'un ,,adio", ce cădea așa, ~! fără nici un motiv (VLAH.) [comp. h o d o r o g[1]].

○ **HODROBEIE**, HODROBELE *sf. pl.* ① Catrafuse: ia-ți hodrobelele și șterge-o (PSC.) ¶ ② Tot felul de vase întrebuințate la stînă.

○ **HODULEȚ** = HUDULEȚ.

○ **HOGAȘ** (*pl.*-șe) *sn.* ① = FĂGAȘ ¶ ② Hățaș, poteca pe unde se duc oile la pășune ¶ ③ Petec de pămînt pe o costișă: Tot m'aș duce, duce-m'aș Tot la vale pe ~ (SEZ.) [comp. HOAGĂ].

HOGE *sm.* ① Preot turc: o dispută înfocată se aprinse între muftiul și ~a (BĂLC.) ¶ ② Dascăl învățat (la Turci): Nastratin ~a [tc. h o ğ a].

○ **HOGEAC**, HOGEAG ☛ OGEAC.

○ **HOGNOGIU** *sm. Trans. Maram.* (BUD.) (PAP.) = HODNOG.

○ **HOHER(IU)** *sm. Trans. Maram.* ① Călău, gîde: cumpăr-l-ar hoheriu din Gherla, să-l cumpere (RET.) ¶ ② *Mold.* Hengher [ung. h ó h é r].

HOHOT (*pl.*-te) *sn.* Izbucnire sgomotoasă de rîs sau de plîns: În ~e de rîs ale altor tovarăși de seama lui (BR.-VN.); rîdea... și se ținea la piept și la pîntece... de ~ele ce-l podidise (ODOB.); femeile și copiii izbucniră într'un ~ de jale (DLVR.) [sl. c h o c h o t ŭ].

HOHOTI (-otesc) *vb. intr.* A rîde sau a plînge cu h o h o t: și hohotind de rîs, a strigat tare încît a acoperit tot sgomotul (CAR.); Hohotind a 'mpins cadavrul în prăpastia adîncă (COȘB.); casa mică... hohotea de plîns (LUNG.).

○ **HOI**[1]! *interj. Trans. Maram.* Strigăt, cu care ne adresăm cuiva, hei! măi!

○ **HOI**[2] (-oesc) *vb. refl. Trans.* A se hîrjoni (cu fetele).

HOINĂ ☛ OINĂ.

HOINAR *adj.* și *sm.* Vagabond, (om) fără căpătîiu, haimana: au umblat ei... așa ~i... de colo pînă

colo (CAR.); ~ și pribeag... își petrecu viața, furișîndu-se prin tufe și vizuini (ODOB.); — *adv*: cînd bătea el ~ drumurile (CAR.) [h o i n a].

HOINĂRI (-ăresc) *vb. intr.* A umbla h o i n a r, haimana, vagabond, fără căpătîiu, a bate drumurile fără nici un rost: nu mai ~ prin a lume, ca să nu ajungi fără nici un căpătîiu (ISP.); toată ziua hoinăream călări pe la conacele moșiei (VLAH.); hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua (CAR.).

HOIS(A)! = HĂIS(A)! *Mold.*: Te dau toate de sminteală Ș'apuci hoisa 'n loc de ceală! (ALECS.).

○ **HOIȘTE** *sf. Trans.* (PĂC.) = OIȘTE.

HOIT (*pl.*-turi) *sn.* ① Mortăciune, stîrv: vînătorii au luat ~ul de labele dinapoi și l-au tîrît afară (CAR.); muștele... se năduseră la ~ul iepei (SB.) ¶ ② Carne (de vită tăiată): începe a dumica la bălaur... și, cît clipești, era o grămadă de ~ din el (RET.) ¶ ③ Om gras peste măsură: am văzut eu și ~uri mari și nici de-o lume (CRG.).

○ **HOJMA** *adv. Mold. Bucov.* Mereu, într'una, necontenit, neîncetat, necurmat, pururea: cum era să am încredere într'un om care ~ rîde și glumește? (ALECS.); ~ mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele trei tinere (CRG.); nu știți nimic, măcar că ~ cetiți (NEGR.) [rut.].

○ **HOJMALĂU** *sm. Mold. Bucov.* Om mare la trup și prost, cu mintea de copil: doi hojmalăi se și luase după mine (CRG.).

○ **HOLĂ** (*pl.*-le) *sf. Trans.* Javră, potaie.

HOLBA (-bez) *vb. tr.* și *refl.* ① A căsca tare ochii: profesorul holbează ochii la mine și mai aiurit (CAR.); capra... holbînd ochii lung prin casă (CRG.); se holbară din nou la numele lui Bulboceanu (D.-ZAMF.) ¶ ② Cu ochii holbați, căscînd tare ochii: eu rămăsesem încremenit cu ochii holbați (NEGR.) [lat. v o l v ĕ r e].

○ **HOLBOACĂ** = BULBOACĂ.

HOLBOANĂ (*pl.*-ne) *sf. Mold. Bucov.* = BOLBOANĂ.

HOLBURĂ, HOLBORĂ, ○HOLBÎRĂ... = VOLBURĂ...

○ **HOLCĂ** *sf. Mold. Bucov. Trans.* Gălăgie, sgomot, larmă [rut.].

○ **HOLCI** (-cesc) *vb. intr. Mold. Bucov. Trans.* A face gălăgie [h o l c ă].

HOLDĂ (*pl.*-de) *sf.* Cîmp, lan, fâșie de pămînt cu un singur fel de semănături; semănăturile de pe un astfel de cîmp: intrau din miriște ori din islaz în vre-o ~ (BR.-VN.); de jur împrejur nu vezi decît holde și livezi (VLAH.); unde fusese ieri pădurea... acum era numai o ~ de mălaiu-mărunt (RET.) [ung. h o l d].

HOLDIȘOARĂ (*pl.*-re), HOLDIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* HOLDĂ.

HOLERĂ *sf.* ① Boală epidemică, caracterizată prin dureri grozave de stomac, prin diaree și vărsături (▣ 2562): peste noapte a și dat holera peste mine și m'a frămîntat și m'a sgîrcit circel (CRG.) ¶ ② Ⓕ *F* Ființă (*în spec.* femeie) nesuferită prin răutatea ei, ciumă: piei, necuratule, de pe fața pămîntului, să scape lumea de o ciumă și de o ~ ca tine (ISP.) ¶ ③ Plantă spinoasă, cu flori verzi, numită și „cătină", „cornuță", „dracilă", „scaiete-muscălesc", „spin muscălesc", etc. (*Xanthium spinosum*) [rus.].

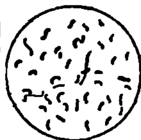

Fig. 2562. Bacterii de holeră.

○ **HOLERCĂ**, HOLÎRCĂ, HORELCĂ, HORILCĂ, HORINCĂ (*pl.*-ci) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Rachiu: cei ce purta boalele printre oameni, mai cu seamă holera, stăruia ca s'o numească holercă (SB.); Și vin și holercă, Tot într'o balercă (GOR.), *ghicitoare despre* „ou"; Cînd ședeam la noi pe vatră Beam horincă pipărată (BRL.) [h o r i l c ă].

‡ **HOLM** (*pl.*-muri) *sn.* Deal, hîlm [ung. h a l o m].

‡ **HOLMUROS** *adj.* Deluros [h o l m].

○ **HOLOATĂ** (*pl.*-te) *sf. Mold.* = HOLOTĂ ②.

† **HOLOTĂ** *sf.* ① Pedestrime, gloată ¶ ② *Mold.* Grămadă; amestecătură [rut. h o l o t a].

○ **HOLTEIAȘ** *sm. dim.* HOLTEIU: Și cînd eram ~, Umblam seara prin oraș (IK.-BRS.).

○ **HOLTEI** (-teesc) *vb. intr. Mold. Trans.* A petrece viața de h o l t e i u, a trăi ca flăcău pînă la însurătoare: Și spală și haina mea Care-am holteit cu ea (SEZ.).

○ **HOLTEIE** *sf. Mold. Trans.* ① Starea de h o l t e i u: trebue numai decît să pui capăt holteiei (ALECS.); nerod acel ce laudă holteia (NEGR.) ¶ ② Timpul petrecut ca flăcău: zi către tată-tău să-ți dea paloșul din ~ (RET.).

○ **HOLTEIU** *sm. Mold. Trans.* Om neînsurat, celibatar, flăcău: am fost de două ori logodit, dar... am rămas ~ (GN.); nu cumva să spui cuiva că ești însurat... să zici că ești ~ (RET.); ~ tomnatic, flăcău tomnatic: Sînteți însurat...? — Ba nu!... sînt încă tot ~, ~ tomnatic, precum vedeți (ALECS.) [rut. h o l' t j a j].

○ **HOLTERIU** *sm. Trans.* (FR.-CDR.) = HOLTEIU.

HOLTUANĂ... = ALTOIU...

○ **HOLUȚĂ** = HOLOTĂ.

HOMAN = OMAN.

***HOMEOPAT** *sm.* Partizan al homeopatiei.

***HOMEOPATIC** *adj.* Privitor la homeopatie [fr.].

***HOMEOPATIE** *sf.* Sistem de vindecare inventat de Hahnemann, care pretindea că lecuește boalele cu medicamente introduse în corp și care provocau simptomele aceleiași boale; încetîndu-se apoi cu medicamentele, adică cu cauza boalei, urmează să dispară și efectul, adică însăși boala [fr.].

***HOMERIC**, OMERIC *adj.* ① Privitor la Homer ¶ ② Rîs ~, rîs sgomotos, cu hohote, astfel numit după un pasagiu al Iliadei, în care Homer arată pe zei izbucnind în hohote de rîs, văzîndu-l pe Vulcan șchiopătînd ¶ ③ Războiu ~, războiu foarte mare, uriaș: voiu păstra cea mai adîncă taină asupra unui războiu omeric ce am avut cu niște amazoane (ALECS.) [fr.].

○ **HOMET(E)** *sm.* (R.-COD.), (VÎRC.) = NĂMETE.

○ **HOMOC** *sbst. Băn.* Deal de nisip [comp. srb. h u m].

○ **HONDRĂI** (-ăesc), HONDRĂNI (-ănesc) *vb. intr.* A flecări, a vorbi fără rost: Domnul Hristos îi întoarse spatele, îl lăsă să hondrănească (ISP.); cînd o fi să hondrănim surda, să flecărim... (JIP.) [ung. h a d a r n i].

○ **HONDROC** = ANDROC.

HONIPSI (-sesc) *vb. tr.* ① A mistui, a digera: de două luni de cînd stomacul ei n'a mai honipsit nimic (BR.-VN.) ¶ ② Ⓕ A nu putea ~ pe cineva, a nu-l putea suferi: să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot ~ (CAR.) [ngr. χονέυσω < χονέυω].

○ **HONT¹** *adj. Trans.* (PȘC.) Șchiop, schilav.

○ **HONT²** *sbst. Trans.* (FR.-CDR.) Un fel de roabă întrebuințată de mineri [germ. H u n d].

○ **HONTÎC!** *interj.* = ȘONTÎC! pleacă și mutul, ~! ~! ~! înaintea cumnaților (R.-COD.) [h o n t + ș o n t î c].

○ **HONTOLOG** *adj.* și *sm. Băn.* = HONT¹.

HONȚ *sm.* Poreclă dată Sasului [germ. H a n s „Ioan", cu pronunțarea săsească].

HONVED (*pl.*-ezi) *sm.* Soldat din miliția ungurească [ung.].

HOP! 1. *interj.* ① Strigăt cu care se însoțește sau se exprimă o săritură peste ceva sau o săltătură; Ⓟ: să nu zici hop! pîn' nu-i sări, nu face planuri, nu te bucura de izbîndă, pînă n'ai înlăturat greutatea sau primejdia ¶ ② Deodată, ca din senin (cînd sosește cineva pe neașteptate, sau se amestecă deodată în vorbă sau într'o treabă): Cînd deodată, ~! și baba înainte i-a ieșit (SPER.); și cum zice vorba asta, hop! și Prislea...: „Ileana și Ileana, că, de unde nu, îmi fac seamă singur" (CAR.).

2. (*pl.*-puri) *sn.* ① Șanț, groapă, adîncătură în mijlocul drumului: roatele săreau din ~ în hop (I.-GH.); drumul era scurt, ...dar plin de ~uri și de șanțuri (D.-ZAMF.); își proțăpesc cu greu carele prin ~uri (LUNG.) ¶ ② Ⓕ Greutate, piedică, obstacol: trecurăm, cum trecurăm pîn' aci, ...mai avem un ~ (ISP.); un mic ~ mai e de trecut (VLAH.) [onom.].

HOPA! *interj.* ① Strigăt cu care se însoțește sau se exprimă o săritură sau o săltătură, hop! cuvînt pe care-l rostesc copilașii cînd se întîmplă să cadă: a zis ~! și-a sărit groapa (PANN); uneori cădea, atunci zicea și ea ~! și se scula cu... trudă (VLAH.) ¶ ② ~ țopa ☛ HOPAI ¶ ③ A face ~, *a)* a se ridica în picioare (*vorb.* de un copilaș); *b)* a sălta un copil pe genunchi: Miron îl luă pe genunchi să-l facă ~ (VLAH.) [comp. h o p!].

HOPAI! *interj. urmată adesea de* ȚOPA(I)! *sau* ȚUPA(I)! spre a exprima o săltătură la joc [comp. h o p! și h o p a!].

HOPĂI (-ăiu, -ăesc) *vb. tr.* și *intr.* *F* A sălta: ea ședea și-l hopăia (SEZ.) [h o p!].

○ **HOPAIE**, **HOPAIȚĂ** *sf. Trans.* (PAC.) Roată sau lemn pe care se înfăşură paie şi se aprinde în seara lăsatului de brînză.

HOPAIȚ = OPAIȚ.

HOPĂTAIE *Trans.* (CONV.), *Olten.* HOPARIȚĂ (VÎRC.) *sf.* Flăcăraie.

HOPUROS *adj.* Plin de h o p u r i (*vorb.* de un drum).

HOR![1] *interj.* Imită sgomotul sforăitului: Noapte bună, moş Arvinte, Fă hor! hor! de-acu 'nainte (ALECS.).

HOR[2] (*pl.*-ruri) *sn.* = COR [ngr.].

HORĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Dans național, în care toți dănțuitorii se prind de mîini şi formează un cerc mare care, după tactul muzicii, se mişcă întreg, cînd la dreapta, cînd la stînga, cîştigînd mereu cîte un pas mai mult spre dreapta (▪ 2563): în jurul lor, în roata largă, se mişcă încet, în dulce legănare, strămoşasca ~, joc potolit, tacticos în care se prind şi oamenii mai în vîrstă... (VLAH.); a se prinde în ~; Ⓕ: a intra în ~, a se băga, a se amesteca într'o afacere, într'o intrigă, într'un războiu, etc., după ce a stat înainte ca simplu spectator; Ⓟ: ai intrat în ~ trebue să joci, dacă te-ai băgat într'o afacere, dacă ai început ceva, trebue să urmezi pînă la capăt ¶ ② Cîntecul, aria, melodia după care se dansează hora ¶ ③ *Trans. Maram.* Cîntec, doină, baladă ¶ ④ Partea bisericii, unde stă corul; absidă ¶ ⑤ ☆ HORA, numele popular al constelațiunii Coroana boreală (☛ ▣ 1499) [gr. Χορός].

Fig. 2563. Horă.

○ **HORĂI** (-ăesc) *vb. intr. Mold. Bucov.* A sforăi: şi 'ncepem a ~, de parcă dormeam cine ştie de cînd (CRG.); ian auzi-l cum horăeşte! parcă-i un ogeac aprins (ALECS.); doarme ca un butuc şi horăeşte ca o locomotivă (GN.) [h o r!].

HORĂILĂ *sm.* Poreclă dată unuia care h o r ă e ş t e, cînd doarme: lăsați-mă singur cu domnul ~ ăsta (ALECS.).

HORĂIT *sbst.*, **HORĂITURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Mold. Bucov.* Faptul de a h o r ă i, sforăit: nevinovatul ~ al Englezului ce dormea (ALECS.).

HORAIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans.* ① Broboadă (PŞC.) ¶ ② *pl.* Ulițe, locuri de umblat printre case, în sate şi oraşe (BUD.): Ce-i mai bun Ca calul bun, Că te duce... Pe toate horaițele (MAR.).

○ **HORĂTENII** = ORĂTENII.

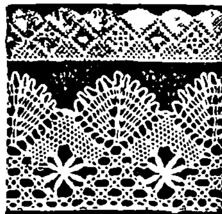
† **HORBĂ**[1] (*pl.*-be) *sf. Trans.* Gloată, mulțime.

† **HORBĂ**[2] = VORBĂ.

HORBĂCĂI = ORBĂCĂI: începe să se întunece, şi noi horbăcăim mereu (VLAH.).

○ **HORBI** = VORBI.

HORBOTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Dantelă (▪ 2564): înflorituri migăloase, fine ca o ~ (VLAH.); alături, Saşa lucra la o ~ (D.-ZAMF.) ¶ ② *Pr. ext.* Dantelură, înfloritură sculptată: biserica... zidită toată în piatră... în minunata-i ~ de sculpturi (VLAH.).

Fig. 2564. Horbote.

HORBOTAT *adj.* Dantelat, împodobit cu h o r b o t e: ciucuri mari şi perdele ~e (VLAH.).

HORBOȚICĂ (*pl.*-țele) *sf.* *dim.* HORBOTĂ.

HORCĂI, ORCĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. intr.* ① A hîrcîi: se ridică amenințător, orcăind ca o fiară rănită (DLVR.) ¶ ② A sforăi: Țiganul începu a horcăi, dînd să cunoască că el a adormit (RET.); polițaiul horcăie cu capul pe masă (CAR.); toți au adormit: unii pufuie, alții orcăie (DLVR.) [onom.].

HORCĂIALĂ, ORCĂIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.*, (H)ORCĂIT *sbst.* Faptul de a h o r c ă i; sgomot produs de cel ce horcăeşte: după fie-ce gîlgîitură de sînge, o horcăială surdă (CAR.); în tăcerea dimineții, se aud bine horcăieli... femeile dormeau duse (CAR.); răsuflarea lui era o orcăială care se stingea din ce în ce (DLVR.); un horcăit surd şi adînc îi răsună în piept (GRL.); în duhoarea şi orcăitul celorlalți... Sentino tresare din visuri (DLVR.).

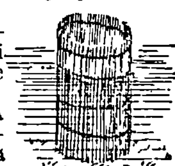
HORCĂNI (-ănesc) *vb. intr.* A sforăi: începu să horcănească, parcă n'ar fi dormit de cînd lumea (DLVR.) [comp. h o r c ă i].

○ **HORCOTI** (-tesc) *vb. intr. Mold. Maram.* A hîrcîi, a sforăi; a gîîîi: Am o mătuşă Cu guşă, Toată ziua horcoteşte, Iar noaptea se odihneşte (GDR.); Cînd păşeşte, horcoteşte, Guşa i se horcoteşte (BRL.) [comp. HORCĂI].

***HORDĂ** (*pl.*-de) ① *sf.* Gloată, popor rătăcitor: nu cred că am scăpa teferi din mijlocul acestei horde de barbari (ALECS.) ¶ ② Laie: ~ de Țigani [fr.].

○ **HORELCĂ** ☛ HOLERCĂ.

HOREȚ (*pl.*-țe) *sn.* Împletitură de nuiele de forma unui coş cilindric pentru prins peşte (▪ 2565) [comp. o r i e].

Fig. 2565. Horeț.

HORHĂI (-ăesc) *vb. intr.* A umbla încoace şi încolo, în neştire, fără rost, rătăcind: toată noaptea am horhăit prin întuneric (PAMF.); horhăind el, cînd pe o cărare, cînd pe un drum părăsit (CRG.).

HORHOLINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Poreclă dată unei fete bătrîne: Mărită-te, ~! Nu şedea fată bătrînă (MAR.) ¶ ② Țigancă bătrînă; hoaşcă bătrînă, cotoroanță: Dar horholina ha bătrînă (TDC.); tiptil-tiptil se apropie de ~ şi-i vîrî coada în gură (PAC.).

○ **HORHOTI** = HORCOTI.

○ **HORHUNĂ** *sf. Bucov.* Țigancă (bătrînă): intră apoi în casă şi spune purdeilor şi horhunei cum a înceluit pe Român (MAR.).

○ **HORI** (-oresc) *vb. tr.* şi *intr. Tr.-Carp.* A cînta (doine, cîntece de dor şi jale): nime nu horea frumos ca Mihaiul lui moş Mihnea (RET.); În pădure naşte, în pădure creşte, Vine-acasă şi horeşte (GDR.), *ghicitoare despre* „fluier"; steteau uimite pe cînd trecea păstoraşul împărat, doinind şi horind (EMIN.) [h o r ă].

○ **HORILCĂ** ☛ HOLERCĂ.

○ **HORINCĂ** *sf. Trans. Maram.* = HOLERCĂ [h o r i l c ă + p a l i n c ă].

○ **HORÎ** (-ărăsc) *vb. tr. Mold.* A cosi cu hreapca (fîn, ovăs, mohor, etc.): trifoiul... se horăşte şi se clădeşte în stog (ION.).

○ **HORIŞTE**, HORITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Rotocol mare de fîn, adunat din poloage ori risipit din clăițe, ca să se usuce; din el se face o căpiță: adunatul (fînului) în horiştea căpițelor la podina stogului (ION.); ori-cît de uscat ar fi (fînul), de-l apucă în horitură razele despre seară... se jilăveşte (LUNG.) [h o r î].

○ **HORN** (*pl.*-nuri) *sn. Mold. Bucov.* ① Coş (pentru fum): Vîntul şueră prin ~uri, răspîndind înfiorare (ALECS.); mezinul se vîrî iute în ~ (CRG.) ¶ ② (*pl.* hoarne), de unde s'a refăcut şi un *sg.* HOARNĂ, HORNĂ *Trans. Mold.* Coşul pe unde iese fumul pînă ajunge la pod (de aci încolo începe „ogeagul"): hoarnele plafonului, prin care trece fumul, nu se ridică deasupra acoperişului (PAC.); o undă de vînt se strecură pe hoarnă (SAD.); mă laşi singură cuc, să mă înțeleg cu greierul din hoarnă (FLOR.) [rut.].

○ **HORNAR** *sm. Mold. Bucov.* Coşar, cel ce mătură h o r n u r i l e: soseau ~ii ca să curețe ogeagurile (GRIG.).

○ **HORODINCĂ** *sf. Mold.* Numele unei hore, de origine ruteană: ne cînta din fluier doina... horodinca.. hori şi alte cîntece (CRG.) [H o r o d y n k a, un oraş în Galiția].

○ **HOROIU** *sm.* ① ~-DE-BRAD = GHIONOAIE ② ¶ ② ~-VERDE = VĂRDARE.

○ **HOROPSI** (-sesc) *vb. tr. Mold. Bucov.* A oropsi, a asupri, a chinui, a maltrata: îi horopseşte şi-i țuhăeşte mai rău decît pe vite (CRG.); destul m'a horopsit şi m'a bătut (SAD.); ce pătiseră horopsiții de oameni... n'am să v'o spun (GRIG.).

***HOROSCOP** *sbst.* Ghicirea viitorului după poziția stelelor, citirea în stele [fr.].

○ **HORP!** *interj.* Imită sunetul produs de o sorbitură repede: dînd fundurile afară la cîte o bute, ~! ş'o sugea dintr'o singură sorbitură (CRG.).

○**HORPĂI** (-ăesc) *vb. tr.* A sorbi dintr'odată: **Copiii... horpăiau mîncarea singuri** (SPER.) [h o r p!].

○**HORŞ** *sbst. Trans.* (FR.-CDR.) O unealtă pentru scobitul şindrilelor [ung. h o r g y].

HORŞTI *sbst.* = **MĂLAIUL-CUCULUI**².

*****HORTENSIA** *sf.* Frumos arbust cu frunzele totdeauna verzi, cu flori mari, trandafirii, albe sau de un albastru-deschis; se cultivă ca plantă ornamentală *(Hydrangea hortensia)* (2566) [fr.].

*****HORTICOL** *adj.* Privitor la grădinărie [fr.].

*****HORTICULTOR** *sm.* Cel ce se ocupă cu cultura grădinilor [fr.].

*****HORTICULTURĂ** (*pl.*-ri) *sf.* Grădinărit, cultura grădinilor de flori [fr.].

○**HORŢIŞ** *adv. Mold.* De-a curmezişul; pieziş: **o ceată nestrăbătută de oameni cari se uitau ~ la el** (GN.).

○**HORVAT** = **CROAT**.

HOSPĂ = **HOAŞPĂ**.

†**HOSPODAR** *sm.* ① ‡ Titlu ce purtau odinioară Domnii români ¶ ② *Bucov.* = **GOSPODAR** [pol. rut.].

*****HOSTIE** *sf.* Victimă jertfită zeilor (la Greci şi Romani) (2567); animal adus ca jertfă lui Dumnezeu de către vechii Evrei [lat.].

Fig. 2566. Hortensia.

Fig. 2567. Hostie.

○**HOSTOCHINĂ** (*pl.*-ne) *sf. Mold.* Rămăşiţa de la seminţele oleioase după ce s'au strivit la teasc: **hostochina de malaiu, de cînepă, de in, de nuci... şi altele, ce rămîne în teasc după ce se scurge oloiul** (ION.) [comp. h u ş t e].

HOŞCOTINĂ *sf.* = **HOAŞCĂ**: **ajungi ~, din cruce de voinic ce eşti** (JIP.).

○**HOŞTINĂ** → **BOŞTINĂ** [rut. h u š t ý n a].

○**HOT**[1] *interj. Băn.* Strigăt cu care se îndeamnă calul s'o apuce la dreapta.

○**HOT**[2] *sbst. Trans.* (VIC.) Bucium făcut din scoarţă de salcie.

HOTAR (*pl.*-re) *sn.* ① Marginile unei ţări, linie de despărţire între două ţări, graniţă, frontieră ¶ ② Marginea unei moşii: **nici un muritor n'a îndrăznit să calce hotarele mele pînă aicea** (ISP.); **hai, tată, să-ţi arăt hotarele** (ALECS.), se zice, în ironie, cuiva care, fiind mai tînăr sau mai nepriceput, caută să dea sfaturi altuia mai priceput ¶ ③ ‡ Ţinut ¶ ④ Ⓕ Capăt, sfîrşit: **aşa curge vremea şi... ne tîrăşte cu ea pînă la ~ul vieţii** (OLVR.) ¶ ⑤ Ⓕ Margine: **lăcomia păginilor nu mai avea ~** (ISP.); **fără ~**, nemărginit, neţărmurit, nesfîrşit: **o jale fără margini, un dor fără ~** (ALECS.) [ung. h a t á r].

○**HOTĂRAŞ** *adj. Trans.* (DENS.) = **HOTĂRÎŞ**.

HOTĂRÎ (-ărăsc) **1**. *vb. tr.* ① A fixa, a însemna h o t a r u l unei moşii, a hotărnici: **Măi băiete, băiete, Hotărăşte-ţi grădina** (ŞEZ.) ¶ ② A orîndui: **soarta a hotărît altfel cu mine** ¶ ③ A îndupleca pe cineva, care stă la îndoială să facă într'un fel: **l-am hotărît să plece** ¶ ④ A-şi pune în gînd, după oarecare chibzuială sau şovăială, să facă un lucru, a alege într'un fel, a statornici, a decide: **am hotărît să plec din ţară; apoi hotărîră să mai facă o încercare** (ISP.) ¶ ⑤ A fixa: **i-am hotărît o leafă bună** (ALECS.) ¶ ⑥ A osîndi: **or să mă giudice ca pe-un hoţ şi pe urmă or să mă hotărască la moarte** (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se mărgini, a da drept hotar: **se hotărăşte cu dînşii acea ţară** (M.-COST.); **aici se hotărăşte judeţul Neamţu cu judeţul Suceava** (VLAH.) ¶ ② A alege într'un fel, a-şi pune în gînd, după oare-care chibzuială sau şovăială, să facă un lucru, a se decide: **se hotărî a se duce tocmai acolo să-i aducă leacul** (ISP.); **s'a hotărît să se lase de fumat.**

HOTĂRÎRE *sf.* ① Faptul de a h o t ă r î, rezultatul acestei acţiuni: **a lua o ~; luă ~a nestrămutată a ţinea feciorii pe lîngă sine** (CRG.); **n'a fost putinţă să-l în toarcă din ~a sa** (ISP.) ¶ ② Sentinţă, deciziune, ceea ce orîndueşte judecata.

○**HOTĂRÎŞ** *adj.* şi *adv.* Vecin, cu care se mărgineşte la h o t a r: **sat ~.**

HOTĂRÎT *adj.* ① *p.* **HOTĂRÎ** ¶¶ C **NEHOTĂRÎT** ¶ ② Care nu stă la chibzuri sau la îndoială, care dă înainte, neclintit: **un om ~; cu glas ~;**—*adv.*: **li spuse-ră verde 'n faţă şi ~** (SB.) ¶ ③ Anumit, fixat: **o sumă ~ă; într'o zi ~ă** ¶ ④ **Articol ~**, articol definit, acela care în româneşte, se pune în urma substantivului sau adjectivului (-**l**, -**le**, -**a**, -**lui**, **etc.** = articol enclitic) sau înaintea substantivului şi adjectivului (**cel, cea, cei, cele; al, a, ai, ale** = articol proclitic).

HOTĂRÎTOR **1**. *adj. verb.* **HOTĂRÎ**. Care hotărăşte: **simţii că a sosit ora hotărîtoare să mă apropin de dînsa** (GN.); **îşi adună toate puterile pentru o luptă hotărîtoare** (VLAH.); **cu glas ~.**

2. *adv.*: **chiamă pe tata şi-i zice ~: „spune-i şi d-ta băietului... ce se cuvine"** (CRG.).

HOTARNIC **1**. *adj.* Pus spre a însemna h o t a r u l: **piatră ~ă.**

2. *sm.* Cel ce măsoară, hotărniceşte moşii: (**inginer**) **~; atunci să puie ~ii pietre şi celelalte semne de hotare** (LEG.-CAR.).

3. ‡ **HOTARNICĂ** *sf.* Act de hotărnicie.

HOTĂRNICI (-cesc) *vb. tr.* A măsura şi însemna hotarele unei moşii, a ridica planul unei moşii şi a-i fixa hotarele [h o t a r n i c].

HOTĂRNICIE *sf.* Măsurarea şi însemnarea hotarelor unei moşii [h o t a r n i c].

*****HOTEL** (*pl.*-eluri) *sn.* Casă mare cu multe odăi mobilate, se ce închiriază călătorilor cu ziua sau cu luna [fr.].

*****HOTELIER** *sm.* Cel ce ţine un hotel, stăpînul unui hotel [fr.].

‡**HOTNOG**(**IU**) *sm.* Sutaş, căpitan: **cum ajunse la Suceava, porunci hotnogilor să-i ţie oameni la îndemînă** (VLAH.) [ung. h a d n a g y; comp. **HODNOG**].

HOTR... → **VOTR...**

○**HOTROAPĂ** (*pl.*-pe) *sf. Maram.* (BRL.) (VIC.) (PAP.) = **HÎRTOAPĂ**.

HOŢ *sm.*, **HOAŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Cel ce are obiceiul de a fura; cel ce trăeşte de pe urma furturilor: **~ de codru**; Ⓟ: **~ul fură şi jură —; ~ul de la ~ învaţă —; omul de ~ul din casă nu se poate feri;** *iron.* **~ul de păgubaş**, despre cel căruia i s'a furat ceva şi mai e năpăstuit; Ⓟ: **~ul e cu un păcat şi păgubaşul cu două** *sau* **cu o mie**, uneori păgubaşul face păcatul de a învinovăţi de furt pe alţii nevinovaţi; **la stăpînul scump, sluga hoaţă** (ZNN.) ¶ ② Ⓕ Şiret (şireată), ştrengar: **ian auzi hoţii de bărbaţi cum se veselesc făr' de noi!** (ALECS.): **după ce hoaţa de vulpe a aruncat o mulţime de peşte pe drum** (CRG.) ¶ ③ **De-a hoţii**, joc de copii.

HOŢESC *adj.* De h o ţ, privitor la hoţi.

HOŢEŞTE *adv.* Ca un hoţ, ca hoţii: **a început Grecul să ne omoare ~** (I.-GH.); **o să te fac să mănînci un miel fript ~** (FIL.) [h o ţ e s c].

HOŢI (oţesc) **1**. *vb. tr.* A fura: **Şi după ce împărţiră Toate cîte le hoţiră** (PANN).

2. *vb. intr.* A duce o viaţă de h o ţ, a tîlhări: **Mulţi creştini ai omorît, Cît în ţară ai hoţit?** (ALECS.).

HOŢIE *sf.* ① Faptul de a fura, furtişag ¶ ② Lucrul furat, furt ¶ ③ Viaţa de h o ţ; tîlhărie: **hoţind ei amu cît au hoţit, li se urîse şi hoţia de la un timp** (SB.).

HOŢIME *sf. col.* **HOŢ**. Mulţime de hoţi; toţi hoţii.

HOŢIŞ *adv.* Ca h o ţ i i, hoţeşte.

HOŢOMAN *sm.*, **HOŢOMANCĂ** *sf.* ① *F* H o ţ, hoaţă: **Marţafoi porniţi spre rele şi pe faţă hoţomani** (PANN) ¶ ② Ştrengar ¶ ③ Şiret, pişicher: **hoţomanul de Pavel mi-a făcut-o** (CRG.); **dar dă-l în bubă, zice hoţomana de femeie** (RET.).

HOŢOMĂNIE *sf.* Purtare sau faptă de h o ţ o m a n.

○**HOZATE** *sf. pl. Trans.* Unelte, lucruri de casă; bagaj, calabalîc, catrafuse (VIC.) (PSC.) [ung. h o z a t a l „transport"].

‡ **HRĂBOR** *adj.* Curajos, viteaz [vsl. h r a b ŭ r ŭ; comp. şi HARĂBOR].
‡ **HRĂBORIE** *sf.* Curaj, vitejie [h r ă b o r].
C **HRACONIT** *sbst.* Scuipat mucos ce se elimină prin tuse, flegmă: Noaptea încă să-l muncească Singe roş şi ~ (ALECS.).
O **HRAIŞTE** = VRAIŞTE.
HRAM (*pl.*-muri) *sn.* 1 Biserica, în raport cu patronul ei: ~ul sfîntului Dumitru; îi pune numele de „Sfîntul Niculai", după cum este şi ~ul bisericii din Humuleşti (CRG.) ¶ ② Ziua în care se serbează patronul bisericii: să fi văzut ce era aici la sfîntul Ilie, cînd se prăznuia ~ul bisericii (VLAH.); Ⓕ *F*: ce ~ ţine, ce fel de om este: parcă nu-l văd eu ce ~ ţine? (GRL.); află-ne ce ~ ţin şi de unde i-a adus vîntul p'aici (VLAH.) [vsl. h r a m ŭ].
HRANĂ *sf.* ①✕ Mîncarea cu care-şi întreţine cineva viaţa, nutriment ¶ ② *Băn.* Nutreţ ¶ 3 ♣ HRANA-VACII, plantă, cu flori albe, cultivată adesea pentru nutreţ *(Spergula arvensis)* (▣ 2568) ¶ ④ Ⓕ Tot ce contribue la desvoltarea inimii, minţii: ştiinţa este hrana sufletului [vsl. h r a n a].

Fig. 2568. Hrana-vacii.

HRĂNACIU 1. *adj.* Cel ce mănîncă mult, mîncăcios; ce are nevoie de multă h r a n ă: caii... din partea muntelui... sînt hrănaci şi plini de foc (ION.).
2. *sm. f.* ✓ Cel ce bagă bucatele de treierat în batoză.
HRĂNI (ă-nesc) 1. *vb. tr.* ① A da hrană, a îngriji cu de-ale mîncării, a nutri: o cinstea ca pe o mamă, ca pe una ce-l hrănise şi-l crescuse (ISP.) ¶ ② A întreţine viaţa, a fi o hrană suficientă: un singur aliment nu poate să hrănească pe om ¶ ③ *Maram.* (PAP.) A sătura ¶ ④ Ⓕ A întreţine o stare sufletească: Cînd inima hrăneşte o tainică dorinţă (ALECS.) ¶ ⑤ Ⓕ A întreţine puterea unui lucru, a desvolta, a întări: citirea hrăneşte mintea.
2. *vb. refl.* ① A lua hrană, a mînca spre a-şi întreţine viaţa, a se nutri: creştea legumi şi gobăi... şi aşa se hrănea şi ea (SB.); rău te hrăneşti cu mîncarea în traista altuia (ZNN.) ¶ ② Ⓕ A se întreţine, a se desvolta, a se întări prin educaţiune ¶ ③ A se sătura (PAMF.) [vsl. h r a n i t i].
HRĂNIT *adj.* ① *p.* HRĂNI ¶¶ C NEHRĂNIT ¶ ② Ⓕ Care şi-a desvoltat educaţia, şi-a întărit, şi-a înzestrat mintea, sufletul: generaţie... hrănită cu aspiraţiuni înalte (I.-GH.) ¶ ③ Vin ~, vin vechiu, întreţinut.
HRĂNITOR *adj. verb.* HRĂNI. Care hrăneşte ¶¶ Ⓒ NEHRĂNITOR.
† **HRANIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf. Bucov.* ● Graniţă [rut.].
HRĂNIŢĂ, HRENIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ = URDA-VACII².
O **HRAPĂ** *sf. Mold.* (ŞEZ.) (RV.-CRG.) ⛰ Coastă prăpăstioasă, rîpoasă [comp. rut. c h r a p a].
HRĂPACIU, HRĂPĂREŢ, HRĂPAREŢ *adj.* Răpareţ, răpitor: cu toţii au îndopat pe Grecul hrăpăreţ şi lacom (N.-UR.); asupra ţărilor române... se 'ntind hrăpareţe mîinile vecinilor (VLAH.) [h r ă p i].
HRĂPI (-ăpesc) *vb. tr.* = RĂPI: hrăpeau la vite şi la oameni, cu care se hrăneau (ISP.).
HRĂPITOR 1. *adj. verb.* HRĂPI. Care răpeşte: se abătuseră ca nişte corbi ~i... asupra ţărilor noastre (ALECS.).
2. *sm.* Cel ce răpeşte, jefuitor: a gonit pe ~ul scaunului părintesc (ISP.).
HRAŞPĂ = RAŞPĂ.
O **HREAMĂT** *sn. Mold.* ① = FREAMĂT: Iar ~ul creşte şi scade, ca 'n spulber de viscol purtat (VLAH.) ¶ ② Vuiet: Lătrat, urlet, ~ mare (DON.) ¶ ③ Tropotul cailor (RV.-CRG.) [f r e a m ă t, refăcut după rut. h r e m i t y „a dudui".
HREAN *sbst.* ♣ Plantă cultivată pentru rădăcina ei cărnoasă, cu gust înţepător *(Cochlearia armoracia)* (▣ 2569): cică ~ul are la rădăcină un vierme care-l roade (ALECS.); *de aci*, Ⓟ: trăeşte ca viermele în ~, despre un om care s'a obicinuit cu necazurile, cu traiul rău [vsl. h r ě n ŭ].
HREANIŢĂ ☞ HRENIŢĂ ①.

HREAPCĂ (*pl.*-epce) *sf. Mold.* ①✓ O nuia strîmbă sau o grebliţă, cu colţii lungi, aşezată la coasă, ce slujeşte la cositul orzului şi ovăsului: holdele tăiate cu hreapca au paiele mai lungi decît acele secerate (ION.) ¶ ② Rămurele strînse după curăţitul nuielelor pentru araci; se pun în malduri pe gard, în vîrful paielor ¶ ③ ♣ Pădure tînără, plină de lăstari (GR.-N.) [comp. HREASC, HREAST].

Fig. 2569. Hrean.

O **HREASC** (*pl.*-scuri) *sn. Trans.* (BUD.) (CONV.) = VREASC.
‡ **HREAST** = VREASC
O **HREBĂN** *sm. Maram.* Pieptene de tras lîna [rut. h r e b i n].
O **HREBINCĂ** *sf. Maram.* (BRL.) Scîndură prevăzută la un capăt cu un fel de dulăpior peste care se pun pieptănuşii de tras lîna [rut. h r e b i n k a].
HRENIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ ① Plantă aspră la pipăit, cu flori mici albe, ce creşte prin semănături şi locuri cultivate; numită şi „hreaniţă" *(Lepidium campestre)* (▣ 2571) ¶ ② Plantă, cu flori albe mici, originară din Europa meridională, cultivată pentru frunzele ei întrebuinţate ca salată; numită şi „caprilemă" sau „creson" *(Lepidium sativum)* (▣ 2570) ¶ ③ = NĂSTUREL ¶ ④ = URDA-VACII 2.

Fig. 2570. Hreniţă.

Fig. 2571. Hreniţă.

O **HRENTUI**, HRINTUI (-uesc) *vb. tr.* şi *refl. Mold.* A (se) strica; a (se) hodorogi: punînd vergele pintre pături, ca să nu se hrentuească urzala (CRG.); cari au străbătut văile României pe drumuri hrintuite (VLAH.).
O **HRENUI** (-uesc) *vb. tr. Mold.* A amărî (viaţa cuiva) [h r e a n].
O **HREPCUI** (-uesc) *vb. tr. Mold.* ✓ A cosi cu h r e a p c a.
O **HREŞTIURI** *sf. pl.* Vreascuri [comp. HREASC, HREAST].
O **HRIB** *sm.*, HRIBĂ *sf. Mold.* ♣ Mănătarcă: un călugăr mic, spin, cu faţa zbîrcită ca un ~ (VLAH.) [rut. h r y b].
O **HRINCĂ** (*pl.*-ci) *sf. Mold. Bucov.* ✕ Bucată mare de mămăligă prăjită şi rece: scoţînd o ~ îngheţată din desagi (CRG.); a găsit pe un colţ de masă... cîteva hrinci de mămăligă (GRIG.).
HRISOLIT (*pl.*-ite) *sn.* ⊕ Ori-ce piatră preţioasă de un galben-verzuiu: ~ iaste ca în chipul aurului... şi de toate lucrurile pîntecelui tămăduieşte (PRV.-MB.) [ngr. Χρυσόλιθος].
HRISOV (*pl.*-oave) *sn.* Document, act întărit cu iscălitura şi pecetea domnească, prin care se întăriau sau se hărăziau cuiva drepturi asupra unei proprietăţi, asupra unei boierii, unui privilegiu, etc. (▣ 2572) [gr. χρυσόβουλον].
‡ **HRISOVOLIT** *sm.* Contribuabil din clasa potentaţilor sau privilegiaţilor [gr.].
HRISTOFOR *npr. m.* ♣ IARBA-SFÎNTULUI-~ = ORBALŢ.
† **HRISTOITIE** *sf.* ⛪ Viaţă conformă cu morala creştină: chir Ianulea, om cu ~ făcea feţe feţe (CAR.); nu-i nici creştin cu ~, nici părinte bun, nici om cinstit (ALECS.) [ngr.].
HRISTOS *npr. m.* ⛪① Mîntuitorul; a se ruga de cineva ca de Domnul ~, a stărui mult, a se ruga cu multă stăruinţă; a chinui ca pe Domnul ~ (CIAUŞ.), a chinui rău; a se uita la cineva ca la ~ (VLAH.), a iubi din

Fig. 2572. Hrisov de la Constantin Brîncoveanu.

suflet, a adora pe cineva ¶ ② (*pl.* **hristoși**) *sm.* Mîntuitor al lumii, Mesia: **se vor scula hristoșii mincinoși** (BIBL.) [gr. χριστός].

HRIȘCĂ *sf.* ① ♣ Plantă alimentară, originară din Asia, cu flori albe roșietice așezate în ciorchină, cultivată pentru boabele ei care servesc la îngrășatul păsărilor și la pregătirea unui fel de griș *(Polygonum fagopyrum)* (▣ 2573) ¶ ② ✱ **CĂRĂBUȘ-DE-** ~, **GÎNDAC-DE-** ~ — **CĂRĂBUȘEL** [ung. h a r i c s k a].

Fig. 2573. Hrișcă.

HRIȘCAR *sm.* ✱ = **CĂRĂBUȘEL**.

‡ **HRIZMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* Mir [gr.].

‡ **HRONIC** 1. *adj.* = **CRONIC**. 2. *sn.* Cronică [gr.].

‡ **HRONOGRAF** (*pl.*-**furi**) *sn.* Cronică [gr.].

‡ **HRONOMETRU** = **CRONOMETRU**.

○ **HROPOTÌ** (-**tesc**) *vb. intr. Trans.* (BUD.) A horcăi, a hîrcîi.

○ **HRUBĂ** (*pl.*-**be**) *sf. Mold. Bucov.* Gaură sub pămînt, subterană: **se face o ~ în jos care merge pe subt albia Oltului și răspunde dincolo pe celălalt mal** (VLAH.); **trecînd odată pe sub o ~ lungă, care-i zic tunel** (ALECS.) [rut. h r u b a].

○ **HUC** *adv. Maram.* De tot.

HUCEAG (*pl.*-**guri**), **HUCIU** (*pl.*-**ciuri**) *sn. Mold. Bucov.* (BRL.) (PAP.) ♠ Pădure tînără și deasă; tufiș, desiș, crîng, hățiș: **La mijloc de codru des, Toate păsările ies, Din huceag de aluniș, La voiosul luminiș** (EMIN.); **acățîndu-se de jnepi și de rămurelele hucilor** (GRIG.); Ⓕ: **a umbla huciu-marginea**, a umbla fugar (de la școală): **de unde pînă atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huciu-marginea** (CRG.).

○ **HUCHIT** ☛ **HUPIT**.

○ **HUCHIUM** *sbst. Mold.* Bucată: **aruncă în cea traistă un ~ de mămăligă** (FLOR.).

○ **HUCI!** = **HIȘ!**

HUCIU[1] ☛ **HUCEAG**.

○ **HUCIU**[2] *sbst. Trans.* (VIC.) (PĂC.) ▩ Ragilă, h e c e l ă, unealtă de scărmînat lîna.

○ **HUCIUÌ** (-**uesc**) *vb. tr.* A alunga găinile, a hîcîi, a hîșîi (ȘEZ.) [h u c i !].

○ **HUDĂ** (*pl.*-**de**) *sf.* ① *Olten. Trans.* Spărtură în gard sau în zid, pe unde se poate trece ¶ ② *Trans.* Gaură: **pînă voiu afla un stupuș ca să astup huda** (RET.) ¶ ③ *Băn.* Gaură ascunsă, loc tainic ¶ ④ *Trans.* ⚒ Ocnă, baie (PȘC.).

○ **HUDICIOARĂ** (*pl.*-**re**) *sf. dim.* **HUDIȚĂ**: **la capătul hudicioarei dinspre pîrău** (GRIG.).

○ **HUDIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. Mold. Bucov.* Ulicioară: **apucăm a ne sui pe o ~ rău pavată** (ALECS.) [h u d ă].

○ **HUDRĂ** (*pl.*-**re**) *sf. Trans.* ① Spărtură în gard sau în zid (BUD.) ¶ ② Gaură (CONV.) [h u d ă].

○ **HUDUBĂ** (*pl.*-**be**) *sf. Trans.* (DENS.) Colibă, bordeiu.

○ **HUDUBAIE**, **UDUBAIE** *sf. Mold.* ① Pasăre monstruoasă: **Unghie de gaie, Cap de udubaie** (PAMF.) ¶ ② Monstru: **iese la iveală... o hudubaie afurisită ce aducea la picioare cu un zmeu... la cap cu mama pădurii, la trup c'o gadină înfricoșată** (FLOR.).

○ **HUDUBÎȘT!** *interj.* (PAMF.) (R.-COD.) = **BÎLDÎBÎC!**

○ **HUDUBLEAJĂ** (*pl.*-**je**) *sf. Olten.* (VÎRC.) (R.-COD.) Uliu, pasăre mare: **ce ~ o fi aia, mă?** (LUNG.).

○ **HUDUDOIU**, **UDUDOIU** (*pl.*-**doaie**) *sn. Olten.* ① Șanț mare făcut de ploi; pîrăiaș ¶ ② *pl.* Locuri rele de umblat, cu surpături, cu scufundături, văi periculoase: **răscoli toate pădurile și toate hududoaiele** (MAR.) [srb. h u d o-u d o l j e „vale rea"].

○ **HUDULEȚ**, **HULUDEȚ** (*pl.*-**ețe**) *sn. Mold.* ① Bețișor scurt și rotund ¶ ② ▩ Fusul țevii de la suveică, numit și „lemnuș" sau „surcel" (ȘEZ.) ¶ ③ Cuiul ce trece prin urechile proțapului (la car) [rut. c h o d y l' c e].

○ **HUDUMAC** (*pl.*-**ace**) *sn. Trans.* (PAMF.) (RV.-CRG.) Ciomag.

○ **HUDUROAIE** *sf. pl. Trans.* (CONV.) Locuri sălbatice [comp. **HUDUDOIU**].

○ **HUET**, **HUIT** (*pl.*-**te**) *sn. Mold. Bucov.* ① = **VUET**: **de departe s'aude, ca huetul mării, freamătul învălmășit al mulțimii** (VLAH.) ¶ ② Sgomot, gălăgie, larmă: **ață... de găsești, să nu iei, că-ți poți lua boală, junghiu sau huit în casă** (VOR.) [h u i].

○ **HUHURA** (-**hur**) *vb. intr. Mold.* A striga în gura mare, a chiui: **flăcăii huhură chiuind** (SEV.); **eu n'am de lucru, m'apuc de huhurat** (GR.-N.) [h u h u r e z].

HUHUREZ, **HUHUREȚE** *sm.* = **CIUHUREZ**: **ochii cei rotunzi, ca de huhurez, tot le jucau în cap** (SAD.); Ⓟ: **a sta ca un huhurez** (RV.-CRG.) (VLAH.), a sta singur, părăsit de toți; **a se face huhurez** (VIC.), a se tupila.

○ **HUHUREZA** (-**ezez**) *vb. intr. Trans.* (FR.-CDR.) = **HUHURA**.

○ **HUÌ** (**huesc**) *vb. intr. Mold. Bucov.* = **VUÌ**: **cînd huește**

pădurea, e semn că are să se strice vremea (SEZ.); huia mahalaua de bocetele mele (VLAH.) [o n o m.; comp. și srb. h u j i t i].

○ **HUIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf. Mold.* (PAMF.) Auială; vîjîit [h u i].

○ **HUIB** *adj.* și *sm. Mold.* (PAMF.) Năuc.

HUIDEO! ✓ **UIDEO!** *interj.* ① Strigăt cu care se alungă porcii sau alte animale: se luară după dînsul (= după lup) cu chiote și cu uideo! (ISP.) ¶ ② *Pr. ext.* Strigăt cu care se alungă oamenii cu ocară: începu a-i da cu huideo! încît bietul om... o luă la fugă (FIL.); a da cu ~, a lua la goană, a alunga cu ocară, cu strigăte de huideo! [srb. u j d o! strigăt cu care se alungă porcii].

HUIDUI, ✓ **UIDUI** (-uesc, -uiu) *vb. tr.* A da cu h u i d e o, a alunga cu strigăte de ocară: păzitorii ulițelor îi huiduie și-i înjură cumplit (JIP.); un lacheu galonat și mînușat ieși afară și ne huidui (GN.).

HUIDUITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Strigăt de ocară. de huideo: s'aude venind din susul stradei niște huiduituri sguduitoare (CAR.) [h u i d u i].

○ **HUIDUMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Femeie urîtă și mătăhăloasă (R.-COD.) (PSC.) ¶ ② ⊕ Om prost, nătîng.

***HUILĂ** *sf.* ⊕ Cărbune de pămînt, mai ușor decît antracitul, de coloare neagră-lucioasă, care arde ușor dînd un fum gros și negru; conține 80-85 % carbon și multe materii volatile: e de origine vegetală, ca și antracitul, dar nu e tot așa de vechiu ca acesta; se găsește în unele terenuri secundare (carbonifere) din Anglia, Belgia și Franța; e întrebuințat la scoaterea gazului de luminat, la fabricarea coksului, gudronului, etc. [fr. h o u i l l e].

***HUILIER** *adj.* ⊕ Ce conține huilă: țară ~ă [fr.].

***HUILIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ⚒ Mină de cărbuni de pămînt [fr.].

○ **HUIMĂ** (*pl.*-me) *sf.* = **HUIDUMĂ** ①: o șterge huima în fundul pădurii (R.-COD.).

○ **HUIT** ☛ **HUET.**

○ **HUIU** *adj. Trans.* (PSC.) Prost, nătărău [ung. h ü l y e].

HUIUIU! = **UIUIU!**

HULĂ¹ (*pl.*-le) *sf.* ① Defăimare a celor sfinte, blasfem, pîngărire: prin hulele și strigările tale sparii pe astă femeie nevinovată (NEGR.) ¶ ② Ocară, injurie: ca Iuda el merită hula și blăstămul omenirii (ALECS.) ¶ ③ Nume rău: și muierile-i făceau tot mîncare bună, să nu le meargă hula (RET.) ¶ ④ *Olten. Băn.* Om rău, netrebnic, care nu-și dă seama de ce face [vsl. h u l a].

***HULĂ**² (*pl.*-le) *sf.* Agitațiune a valurilor mării [fr. h o u l e].

○ **HULCHI** ☛ **HULPI.**

HULI (-ulesc) *vb. tr.* ① A defăima cele sfinte, a rosti vorbe de ocară împotriva divinității, a blasfema: nenorocito, nu huli!... uiți că ești în ceasul morții! (NEGR.); e păcat să hulească și să spurce sfînta masă cu vorbe urîte (VLAH.) ¶ ② A ocărî: Mîndră, de cînd ne iubim, Vreme-i să ne și hulim (IK.-BRS.) [vsl. h u l i t i].

○ **HULIAIU** *sbst. Mold.* (SEZ.) = **GULEAIU** [rut. h u l j a t y „a face chef"].

○ **HULIGAIE** = **ULIGAIE.**

HULIGAN *sm.* ① Găligan, măgădău; om mare și spătos ¶ ② Haidamac.

HULITOR 1. *adj. verb.* **HULI.** Care hulește.

2. *sm.* Cel ce hulește împotriva celor sfinte, blasfemator.

○ **HULIU** = **ULIU.**

○ **HULMAN,** **ULMAN** *sm. Băn.* U l i u mare.

○ **HULPAV** = **HÎLPAV:** ~a Rusie care-și pregătea o nouă Polonie în țărilé noastre (VLAH.).

○ **HULPE** = **VULPE:** pentru iarnă, avea o mîndră cațaveică c u anã de ~ (SAD.).

○ **HULPI** (-pesc), **HULCHI** (-chesc) *vb. refl. Mold.* ✓ ① A buieci, a crește prea repede, fără a lega bine, din pricina ploilor îndelungate (*vorb. în spec.* de grîu) ¶ ② A se scurge laptele din boabele de grîu, din pricina negurilor (DAM.).

○ **HULTAN** ☛ **VULTAN.**

HULTENIOALĂ, **HULTENIOARĂ** (*pl.*-le) *sf.* ♣ = **VULTURICĂ** [h u l t a n].

○ **HULTUAN(Ă)** = **ALTOIU** [ung. o l t v á n y].

○ **HULTUI** (-esc) *vb. tr. Mold.* = **ALTOI:** fuseseră hultuiți cu cîte o săgeată între umeri (GN.).

○ **HULTUR** = **VULTUR.**

○ **HULUB** *sm. Mold. Bucov.* — **PORUMB** 1: se înălțaseră în stol sute de ~i (GRL.); pe un arin bătrîn doi ~i sălbatici rîdeau de jocul rațelor (SAD.) [rut h o l u b].

HULUBĂ, **ULUBĂ** (*pl.*-be) *sf.* = **BLOBĂ:** se vîra între hulube și aștepta pînă ce ieșea boierul (GRL.); caii se desprinsese din ulube și nu se mai vedea (CAR.).

○ **HULUBĂRIE** *sf. Mold. Bucov.* = **PORUMBAR** 2: intrau pe rînd... pe subt poarta înaltă, cu foișor și cu ~ în vîrf (GRL.) [h u l u b].

○ **HULUBAȘ** *sm. Mold. Bucov.* *dim.* **HULUB:** sînt tineri și se iubesc ca doi ~i (VLAH.).

○ **HULUBIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov. dim.* ① **HULUB:** ~ albă 'n pene Mîndru-mi cîntă prin dughene (VOR.) ¶ ② Ⓕ = **PORUMBIȚĂ** ②: așa-i că mai ușor am pătrunde în cușca unde zace hulubița? (GN.) ¶ ③ ♣ Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, galbenă-portocalie; numită și „vinețică", „vinețele" sau „pîinișoare" (*Russula aurata*).

HULUDEȚ ☛ **HUDULEȚ.**

○ **HULUI** (-uesc) *vb. tr.* și *refl. Trans. Mold.* A (se) dărîma, a (se) surpa: parcă s'a uluit casa asupra ei (SLV); lasă că nu se hulnește cerul pe tine (PAMF.) [ung. h u l l a n i].

HUMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Pămînt argilos, de coloare albăstruie, întrebuințat la țară pentru lipit și spoit casele: se apucă de făcu din ~ niște oameni (ISP.); am fost și eu... un boț cu ochi, o bucată de ~ însuflețită (CRG.); rîndunelele... s'au înșirat cu toatele pe la cuiburile de ~ (GRL.) ¶ ② Ⓕ *F* Spoială (pe obraz), suliman: Aste tîrgovețe Ce se dau hoima cu ~ (NEGR.) [blg. h u m a].

HUMĂRIE *sf.* Loc, groapă de unde se scoate h u m ă: sătencele... întrebuințează huma ce se scoate din humării sau gropi (PAMF.).

○ **HUMBAR** (*pl.*-are) *sn. Olten. Trans.* (CIAUȘ.) (DENS.) Ladă mare în care se păstrează grîncle, mălaiul sau făina pentru trebuințele casei [h a m b a r].

***HUMERUS** *sbst.* Osul brațului; e unul din oasele cele mai lungi ale corpului: se îmbucă în scobitura omoplatului și se întinde pînă la cot (☛ **SCHELET**) [fr. < lat.].

○ **HUMOAIE** *sf. Mold.* (SEZ.) H u m ă vînătă, întrebuințată mai ales la spoitul vetrei și cuptorului.

***HUMOR** *sbst.* Vervă comică, dispoziție sufletească care face să se dea convorbirii un caracter plin de haz [engl. h u m o u r].

HUMOS *adj.* Plin de h u m ă, format din humă, argilos.

HUMUI (-uesc) *vb. tr.* A lipi sau a vărui cu h u m ă: călcă lut și lipi cuptiorul, îl humui și-l griji (CRG.).

***HUN** *sm.* ☛ **P. IST.**

○ **HUNCSFUT** ☛ **HUNSFUT.**

○ **HUNIE** *sf.* Pîlnie mare de lemn întrebuințată la cramă pentru a turna vinul în butoiu [blg. h u n i j a < tc. h u n i].

○ **HUNSFUT,** **HUNȚFUT,** **HUNCSFUT** *sm. Tr.-Carp. Mold.* Om ticălos, netrebnic, javră [ung. h u n c-(f)u t < germ. H u n d s f o t t].

HUP! *interj.* = **HOP!** îmflară (cîinele) de coadă și de picioare. apoi cu dînsul hup! pe fereastră afară (TICH.).

HUPA! *interj.* = **HOPA!**

HUPĂ *sf.* = **GUPĂ.**

HUPĂI = **HOPĂI.**

HUPIT *adj.* ① *Olten.* Lihnit de foame, pocîltit, hămesit ¶ ② *Mold.* ♣ (*mai adesea* huchit). Nedesvoltat bine, copt înainte de vreme, pripit: s'au copt fasolele, dar îs mai mult huchite (RV.-CRG.).

HUR! *interj.* Imită huruitul unui car sau unei trăsuri.

HURA! ☛ **URA!** [fr. h o u r r a!].

○ **HURC** *sbst. Olten. Băn.* Vînătoare, goană după fiarele sălbatece.

○ **HURCAȘ** *sm. Băn.* Vînător [h u r c].

○ **HURCUI** (-uesc) *vb. tr. Băn. Olten.* A umbla după vînat [h u r c].

○ **HURCUIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf. Olten.* (VÎRC.) Vînătoare [h u r c u i].

○ **HURDOIU** (*pl.*-oaie) *sn. Trans.* (VIC.) Putineiu [comp. HÎRDĂU].

○ **HURDOARE** = URDOARE.

HURDUCA, URDUCA (-uc) 1. *vb. tr.* şi *refl. Mold. Tr.-Carp.* ① A se) sdruncina, a (se) sgudui (*vorb. în spec.* de un car, de o trăsură): bolovanii... te hurducau în trăsură de-ţi sguduiau creierii (GRL.); nu mă hurducaţi aşa, că de-abia am mîncat (ALECS.); se aşeză pe scăunaşul cel strîmt din faţă... unde sălta, sărmanul, de i se hurducau măruntăile (GN.); cînd harabaua se hurduca, ori trecea prin apă, copiii săltau de bucurie (SLV.) ¶ ② A hurui, a durăi [comp. HURDUI].

HURDUCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf. Mold. Tr.-Carp.* ① Sdruncinătură, sguduitură: de hurducătura roatelor începeau să zîngănească şi să joace farfuriile prin blidare (GRIG.); de l-oiu prinde... am să-l satur de droşcă... să-i trag o ~... s'o pomenească (ALECS.) ¶ ② Huruitură; duduitură: la miezul nopţii auzi hurducături de căruţă (RET.); cînd au auzit... hurducătura de la uşă... s'au speriat foarte tare (SB.) [h u r d u c a].

○ **HURDUI** (-uesc, -uiu) *vb. tr. Mold. Băn. Trans.* A hurui, a zîngăni, a lovi, a ciocni vasele unul de altul: du-te acasă... şi hurduie vasele, ca să audă ea că trebue apă (RET.) [comp. HURDUCA].

○ **HURDUITURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Mold. Băn. Trans.* Huruitură; zîngănit: cum auzi hurduitura, hop! iute sări... şi se duse după apă la fîntînă (RET.); acele hurduituri şi sunete ce făcea buţile prăvălindu-se (CANT.) [h u r d u i].

HURDUP! *interj.* (COST.) = HUZDUP!

○ **HURDUZĂU** *sbst. Olten. Trans.* (BUD.) (VIC.) (VÎRC.) Funie lungă şi groasă.

HURDUZ-BURDUZ *adv.* Ⓟ Bălăbănindu-se şi lovindu-se ca un butoiaş, sau alt lucru similar, ce se transportă atîrnat de ceva: umflă-l în spinare şi-l adă aici ~ (ALECS.); ~, Din Ţarigrad adus (Sub laiţă pus) (SB.) (GOR.), *ghicitoare despre* „bostan" *şi despre* „cîntar" [h u r d u i; comp. şi ceh h u r d y-b u r d y].

○ **HUREZ** *sm. Mold.* = CIUHUREZ: ...sus în turn, ca un ~, Un bătrîn, pîndind cu ochiul, taina dulce o surprinde (ALECS.).

○ **HUREZA** *vb. intr. Olten. Băn.* A chioti, a da chiote: Cu săbiile sdrîngănind Şi din gură hurezînd (CAT.).

***HURIE** *sf.* ① Femeie ce Turcul va avea ca soţie în paradisul lui Mahomet: oare preumblatu-s'a vre-odată în această grădină una din acele cadîne frumoase care devin hurii pe ceea lume? (ALECS.) ¶ ② Femeie de o frumuseţe răpitoare: huriile cu ochi negri, cu faţa albă ca mărgăritarul Orientului (BOL.) [tc. h u r i].

○ **HURLOIU** ☛ URLOIU.

○ **HURLUI...** ☛ URLUI...

○ **HURLUP** ☛ URLUP.

HURMUZ, URMUZ *sbst.* ① Mărgăritar fals, de sticlă: îşi atîrnă şiragurile de hurmuz şi mărgele la gît (GRL.); A sfărmat-o pasul vremii ca pe-o boabă de hurmuz (VLAH.); hurmuzuri *pl.*: erau albe, gătite cu flori şi hurmuzuri (SAD.) ¶ ② Frumos arbust, originar din Canada, cu flori trandafirii, cu fructele ca nişte boabe de cireşe, albe ca zăpada, ce persistă uneori şi iarna; numit şi „corale-albe" (*Symphoricarpus racemosus*) (☞ 2574) [tc. H u r m u z, oraş pe lîngă golful Persic, de unde s'au importat întîiu în Europa mărgăritarele de sticlă].

Fig. 2574. Hurmuz.

○ **HUROAIE** *sf. Olten.* (VÎRC.) Ur(l)uială.

HURSUZ, URSUZ *adj.* Posomorît, posac, îmbufnat: glumeţ era moş Nichifor... dar, de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz (CRG.); parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de hursuze (GRL.); iar vine noaptea, noaptea ursuză, plină de spaimă şi de vedenii (VLAH.) [tc. u g-h u r s u z „nenorocos, de rău augur"].

HURSUZLÎC, URSUZLÎC, URSUZLUC (*pl.*-îcuri, -ucuri) *sn.* Piază rea, întîmplare nenorocoasă: probabil pentru ca să spargă ursuzlîcul, zicî dumneata (CAR.); o cam sfeclisem şi mă aşteptam la cine ştie ce ursuzlucuri (ISP.) [tc. u r s u z l u k].

○ **HURTĂ**, ○ VURTĂ *sf. Mold. Bucov.* ① Cu hurta, cu vurta, cu toptanul, cu grămada, cu ghiotura: ş'apoi ce mi-i cere, aşa cu hurta? (CRG.); dacă vrei un galben pe tot, îl iau cu vurta (ALECS.) ¶ ② La vurtă, fără a mai alege, toţi laolaltă: tu omori pe toţi la ~, fie ei săraci sau bogaţi (SB.); popa... pomeneşte (la liturghie) la hurtă pe monahi şi ieromonahi, pe stariţi, pe mitropoliţi şi pe soţiile şi copiii lor (CRG.) [rut. n a h u r t, h u r t o m].

HURUI[1], URUI[1] (-uesc, -uiu) 1. *vb. intr.* ① A face un sgomot ca roatele unui car sau unei trăsuri pe caldarîm, sau ca nişte pietre ce se rostogolesc lovindu-se unele de altele, a durui: un pod nesfîrşit huruie sub roate (IRG.); Treceau bărbaţi, treceau femei, Şi uruiau trăsuri pe stradă (COŞB.); cărbuni, piatră, baloturi grele de mărfuri s'asvîrl huruind pe jghiaburi de lemn (VLAH.) ¶ ② A hîrîi ¶ ③ A gongoni (despre porumbei).

2. *vb. refl. Băn. Trans.* A se surpa, a se nărui: la marginea oraşului văzu o casă care era să se huruie de veche (RET.).

†**HURUI**[2], URUI[2] (-uesc) *vb. tr. Băn. Olten.* A u r l u i: în rîşniţe... cucuruzul se urueşte pentru a se da vitelor (LIUB.).

HURUIALĂ[1], URUIALĂ[1] (*pl.*-ieli) *sf.* Huruit, huruitură: acele uliţi strîmte... care-ţi împuie urechile cu uruiala (DLVR.); se aude prin toată uruiala un sunet de timbru (CAR.) [(h) u r u i[1]].

○ **HURUIALĂ**[2], URUIALĂ[2] *sf.* = URLUIALĂ [h u r u i[2]].

HURUIT[1], URUIT[1] *sbst.*, HURUITURĂ, URUITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Sgomotul făcut de roţile trăsurilor pe caldarîm, de ale vagoanelor pe şine, sau de pietrele ce se rostogolesc lovindu-se unele de altele: huruitul roatelor... răsună clar şi prelung (IRG.); s'a auzit uruitul şi fluieratul unui tren (BR.-VN.); nu se mai auzea uruitul trăsurilor pe bolovanii uliţei (GRL.); se aud huruituri de roate (LUNG.); uruitura şi gălăgia speriau păsările cringurilor (DLVR.) [(h)u r u i[1]].

○ **HURUIT**[2], URUIT[2] *adj. p.* HURUI[2]. Surpat, năruit, dărîmat.

HURUITOARE *sf.* = HÎRÎITOARE.

HURUITURĂ ☛ HURUIT[1].

HUSAR *sm.* ① Soldat de cavalerie ungur (☞ 2575 A: nedeprinsă oastea lui Mihai-Vodă cu acel fel de oaste... ~ii (M.-COST.); Badea 'nalt ca s'un ~, Lelea pînă la pieptar (IK.-BRS.) ¶ ② Soldat de cavalerie în Franţa, în vechea Rusie, etc., a cărui uniformă semăna cu a husarului ungur (☞ 2575B): un corp de başibuzuci... surprinsese un regiment de ~i (Ruşi) la Cetate (I.-GH.) [ung. h u s z á r].

Fig. 2575. Husari.
A. Husari unguri.—B. Husari ruşi.

HUSĂRESC *adj.* De h u s a r (i): uniformă husărească; Ţipa haine husăreşti Şi 'mbrăca călugăreşti (ALECS.-P.).

HUSĂREŞTE *adv.* Ca husarii, în felul husarilor: îmbrăcat ~, cu nădragi strîmţi şi cu chiveră (ALECS.) [h u s ă r e s c].

HUSĂRIME *sf.* *col.* HUSAR: năpădeşte 'n ~ şi'ncepe a tăia (NEGR.).

○ **HUSĂŞ**, HUSOŞ *sm. Mold. Tr.-Carp.* Veche monedă de argint ungurească de 20 de cruceri,

sfanţ: nu face băiatul ista atîţia husăşi... cîţi am dat eu pentru dînsul pînă acum (CRG.); într'altă pivniţă erau numai bani de argint: taleri şi husoşi ca laptele de frumoşi (RET.) [ung. h u s z a s].

○ **HUSCĂ** *sf. Mold. Bucov.* Calup de sare obţinut prin fierberea apei sărate de izvor sau din bălţile sărate: e datină ca naşii... să ducă preotului... o găină, o ~ de sare şi un şip de rachiu (MAR.) [rut. h u s k a (s o l y)].

HUSMEŢ = HUZMEŢ.

○ **HUSOŞ** ☛ HUSĂŞ.

○ **HUŞMET** *sbst. col.* Se zice despre oile şi berbecii, slabi sau îmbătrîniţi, cari se taie pînă a nu veni iarna (PĂC.) (R.-COD.).

○ **HUŞTE** *sf. pl. Mold. Bucov.* ✕ Tărîţele ce rămîn în fundul putinei cu borş, după ce s'a învechit: ca să se înăcrească mai de grabă, se pun şi puţine ~ din borşul cel vechiu sau puţin aluat dospit (VOR.) [rut. h u š t a „drojdii"].

○ **HUŞTIUL(I)UC!** *interj.* = BÎLDÎBÎC: umflaţi-l pe sus, copii, şi huştiuliuc! în fîntînă (ALECS.); l-am dat pe arendaşul acestor moşii huştiuluc! colo, în apa Sucevei (GRIG.).

○ **HUŞTUPINĂ** (*pl.*-ine) *sf.* Mîrţoagă, uţupină, oţopină: de ce nu te-ai pitit bine, să nu te găsească, ~? (R.-COD.).

○ **HUTUCHI** ☛ HUTUPI².

○ **HUTUPALĂ** *sm. iron. Trans.* Poreclă dată unui om mîncăcios, lacom, mîncău (ŞEZ.) [h u t u p i].

○ **HUTUPI¹** (-upesc) *vb. tr. Trans.* (BUD.) (ŞEZ.) (CONV.) A mînca cu lăcomie, a se îndopa, a înfuleca.

○ **HUTUPI²** (-upesc), HUTUCHI (-uchesc) *vb. tr. Mold.* A îmbrînci: în casă de spete m'a hutuchit (GR.-N.); apucă ţapăn fata şi o hutuchi în cazan cît ai clipi (FLOR.).

○ **HUTUTUIU** *adj.* şi *sm. Mold.* Năuc, zăpăcit; smintit, într'o ureche: rămăsei uluit ca un ~ (FLOR.).

HUŢ (*pl.*-ţuri) *sn.* Leagăn, scrînciob mic [h u ţ u].

○ **HUŢA!** *sau* UŢA! *interj.* Exclamaţia unui copil care se dă în leagăn: Huţa, huţa cu căruţa Pîn' la lelea Măriuţa (MAR.); Uţa, uţa, tot aşa, Măi voinice, nu te da! (ALECS.); a (se) da ~, a (se) legăna, a sălta un copilaş: se bucură şi el de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huţa (CRG.); n'ai vrea tu să vezi... pe copiii-ţi, dîndu-se uţa în şalvarii tăi? (DLVR.) [onom.].

○ **HUŢĂI** (ţăiu) *vb. tr.* şi *refl.* A (s) da h u ţ a; a (se) legăna.

HUŢAN *sm.* ● Rutean din partea muntoasă a Galiţiei orientale şi din Bucovina [rut. h u c u l].

○ **HUŢĂNEASCĂ** *sf. Mold. Bucov.* Numele unui dans popular (ŞEZ.) [H u ţ a n].

○ **HUŢINA** (-in) *vb. tr.* şi *refl. Bucov.* A (se) legăna; a (se) hîţîna: dacă se pune cineva pe scaun şi se huţină, stîrneşte huitul în casă (VOR.) [h u ţ a].

○ **HUŢUPI** (-upesc) *vb. refl.* A se opinti din răsputeri ca să ridice ceva greu (R.-COD.).

○ **HUŢUŢ** *sbst. Trans.* (VIC.) Leagăn [h u ţ].

○ **HUŢUŢA** (-uţ) *vb. tr.* şi *refl. Trans.* A (se) legăna, a sălta pe picioare (un copilaş): mama... punîndu-l cu picioruţele pe căputa picioarelor sale... începe a-l ~ în sus şi 'n jos (MAR.) [h u ţ u ţ].

○ **HUZDUP!** *interj. Trans.* Imită sgomotul căderii sau azvîrlirii unui corp, al săriturii neaşteptate dintr'un loc, etc.: îl prinse de un picior şi altul de alt picior, şi ~! cu el în fundul fîntînii (RET.); adecă şi din făină, ~! o pungă cu bani (RET.).

○ **HUZDUPA** (-dop) *vb. tr. Trans.* A înghiţi lacom, a se îndopa, a înfuleca: fata, fiind mai lacomă... îndată huzdopă amîndouă merele (RET.); aşa huzdoapă de gîndeşti că fug Turcii după el (VIC.) [h u z d u p !].

†**HUZMEŢ** (*pl.*-eturi) *sn.* ① ‡ ‡ Venit principal al ţării pe care-l acapara Domnul şi-l vindea la mezat: otcupurile sau ~urile... se vindeau la mezat de Marele-Vistier (I.-GH.); toate ~urile se cumpărau de boieri (C.-RAD.) ¶ ② † Funcţiune, slujbă (în genere bine retribuită sau care aducea venituri grase): ia-i ~ul din mînă şi vei vedea cum va veni ţara întreagă cu jelbi împotriva lui (FIL.).

†**HUZMETAR** *sm.* Funcţionar, slujbaş: goana ce dedeau ~ilor vitregi (DLVR.) [h u z m e t].

○ **HUZUR** *sbst. Mold. Bucov.* Traiu comod, viaţă tihnită, plină de mulţumire, în pace şi belşug: trăiam cum trăiam, greu, dar în oare-care ~ (ALECS.); trăia acuma Negoiţă în ~, ce cu gîndul nu gîndise (CAR.); trăiau în ~ moşnegii, dar nu risipeau (DEM.) [tc.].

○ **HUZURI** (-uresc) *vb. intr. Mold. Bucov.* A trăi în h u z u r, a duce o viaţă comodă, în pace şi belşug: Ipate se îndemna cu dînsul, uitase acum de urît şi huzurea de bine (CRG.); satele huzuresc pe mîndrele-i dealuri (VLAH.); vechea şcoală în care a huzurit atîţia ani tatăl meu ca învăţător (GRIG.).

DIN ANTOLOGHION (CÎMPULUNG 1643)

IROZI

I[1] *sm.* A noua literă a alfabetului; a treia din seria vocalelor.

‡ **I**[2] *conj.* Şi [vsl.].

I[3] ! *interj.* ① *F* Exclamaţie de bucurie: **i! ce bine-mi pare!** ¶ ② Exclamaţie de mirare, de durere, etc.: **I! Aleodor dragă, dară grea palmă mai ai!** (ISP.) ¶ ③ = **HI!** **am zis Doamne ajută! şi i! i! i! mişcă la drum, băiete!** (ISP.).

I[4] *pron. pers. dativul sg. m. şi f. şi acuzativul pl. m. de la* EL [lat. i l l i].

I[5] *vb.* Formă enclitică pentru **e, este: nu-i bun; o-mu-i muritor.**

IA![1] *interj.* ① Exprimă (dinaintea unui imperativ) un îndemn sau o îmbărbătare: **~ lasă-i şi tu, măi nevastă, lasă-i!** (CRG.); **~ uită-te, neiculiţă, ce mi s'a întîmplat** (ISP.); **ia nu te mai lua după fleacuri!** ¶ ② Însoţeşte un gest, spre a atrage privirea sau luarea aminte a celui ce ascultă: **era numai ~ atîtica de mare** ¶ ③ *F* Dinaintea unei afirmări sau unui răspuns, spre a arăta că ceeace se spune sau se face nu prezintă vre-un interes, e lipsit de ori-ce importanţă: **De unde îl găsişi, preoteasă? — Ia, în coşul cu fusele** (ISP.) [blg.].

‡ **IA**[2] *conj.* **~... ~...**, ori... ori...: **să aducă răspuns cum a fi: ~ pace, ~ nepace** (NEGR.) [srb. tc. j a... j a].

IA[3] *imper. sg. al verbului* A LUA.

***IAC** *sm.* Animal mamifer, de mărimea unui bivol, cu corpul acoperit de peri lungi, lînoşi şi cu o coadă ca a calului; trăeşte în cete în Tartaria şi pe înălţimile din platoul Tibetului *(Poephagus grunniens)* (▣ 2576) [fr. y a k].

Fig. 2576. Iac.

† **IACA** (*pl.*-**cale**) *sf.* Ⓣ Guler de haină femeiască, pelerină [tc.].

IACĂ[1], **IACA** *interj.* ① Vezi! uite! iată! **iacă-l; iacăne ajunşi; Da unde te duci...? — Iaca, unde oiu vedea cu ochii** (ISP.) ¶ ② **Iac'aşa**, numai aşa: **nu doară de mînioasă..., ci iac'aşa să vadă cum îs voinicii** (RET.) ¶ ③ **Numai ~(ce)**, deodată, fără veste: **mergînd mai departe, numai iaca ce dă de un cuptor** (CRG.).

○ **IACĂ**[2] *sf. Mold.* Bunică: **Tinca e prea tînără încă... ş'apoi nu vreau s'ajung ~ de pe-acu** (ALECS.).

IACĂTĂ *interj.* ① Iată, iacă: **~ legam snopi în cîmp, şi snopul mieu sus se rădică** (PAL.); **eu aşa am bătut găina, şi iacătă-o cum se ouă** (CRG.); **~, o să-i dau copilei darul să poată hărăzi frumuseţe fiinţei care i-o plăcea** (CAR.) ¶ ② **Numai ce ~ (ce)**, deodată, fără veste: **şi numai ce ~ că leul începe a şovăi** (ISP.); **şi numai ~ că vine mistreţul** (ISP.) [i a c ă + i a t ă].

***IACINT**, ‡ **IACHINT** *sm.* Nume pe care-l poartă diferite varietăţi de rubin, de cuarţ şi de topaz: **iachint... iaste ca mohorît şi se află la mijlocul laturilor Schitiei** (PRV.-MB.) [fr. h y a c i n t h e, gr. ὑάκινθος].

IAD (*pl.*-**duri**) *sn.* ① Locaşul întunecos, situat în fundul pămîntului, unde, după concepţia religioasă, păcătoşii sufăr, după moarte, chinuri nesfîrşite, infern: **un cîine cu două capete ieşit din întunecimea ~ului** (ISP.); *F*: **talpa ~ului**, cotoroanţă bătrînă şi răutăcioasă, despre care crede poporul că are legături cu necuratul, tălpoiu, calul dracului, tălpăşiţa dracului: **o parte din băbetu satului... s'au preschimbat în babe talpa ~ului care, pentru păcatele lor, vor arde în focul nestins al iadului** (JIP.) ¶ ② **Piatra ~ului**, nitrat de argint: **să presori steclă pisată şi amestecată cu praf de piatra ~ului** (ALECS.) [vsl. a d ŭ].

IADĂ (*pl.* **iede**) *sf.* Femela i e d u l u i: **unde a sărit capra, mai presus sare iada** (PANN).

IADEŞ (*pl.*-**şe**) *sn.* ① Os crăcănat din capul pieptului la găini (▣ 2577) ¶ ② Prinsoare între două persoane ce se face cu acest os, dintre care aceea pierde rămăşagul care, la primirea unui obiect din mîna celeilalte, uită să rostească vorba „iadeş“ [tc. j a d e s „mi-aduc aminte"].

Fig. 2577. Iadeş.

○ **IAGĂR** *sm. Băn.* Vînător [germ. J ä g e r].

○ **IAGOD** *Băn. Olten.*, **IAGUD** *Olten. sm.* Dud: **aci la umbra unui ~ durmea un om cu gura căscată** (NOV.).

***IAGUAR** *sm.* Mare animal carnivor din America, lung de 1,45 m. şi înalt de 80 cm., cu părul scurt, moale şi des, de coloare roşcată cu numeroase pete negre *(Felis onca)* (▣ 2578) [fr. j a g u a r].

Fig. 2578. Iaguar.

IAHNIE *sf.* Mîncare de zarzavat cu bucăţi de carne sau peşte: **~ de fasole; ~ de peşte** [tc. j a h n i].

*IAHT ☛ YAHT.

○ IALOVIȚĂ (*pl.*-țe *sf. Mold. Bucov.*) Vacă îngrășată pentru tăiere: **începe Flăminzilă a cărăbăni de-odată în gură... cîte-o ~ întreagă** (CRG.); **tainul zmeului este... douăsprezece ialovițe fripte** (SB.) [sl. j a l o v i - c a].

IAMĂ *sf.* F Jaf, pradă; **a da sau a face iama**: a se năpusti (spre a înhăța, spre a prăda, etc.): **cîți-va flăcăi dau iama prin fete** (DLVR.); **ca un prost te-am lăsat să dai iama în averea mea** (ALECS.); **făcură o iama, o harapara nemaipomenită** (GN.) [tc.].

‡IAMAC *sm.* Ajutor: **o laviță... pe care ședeau logofeții și ~ii trebuincioși pentru scrierea poruncilor** (FIL.) [tc.].

IAMAȘ — IMAȘ.

17.000 *IAMB *sm.* ① Picior în versul grec sau latin compus dintr'o silabă scurtă urmată de una lungă, (⏑ —): **Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile** (EMIN.) ¶ ② *pl.* Poezie satirică foarte înțepătoare [fr. < gr.].

*IAMBIC *adj.* Compus din iambi: **vers ~** [fr.].

‡IAMURLUC (*pl.*-ce) *sn.* Manta de ploaie [tc.].

IAN *interj.* Exprimă (dinaintea unui imperativ), un îndemn sau o îmbărbătare, ia: **~ taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului** (CRG.); **tu fată, ian vină, chiamă cinele cela!** (SLV.) [i a [1]].

○ IANCĂR (*pl.*-re), IANCĂL (*pl.*-le) *sn. Băn.* Un fel de veston sau jiletcă cu mîneci [germ. J a c k e].

IANICER = IENICER.

IANUAR(IE) *sm.* Întîia lună a anului [gr.].

IAPĂ (*pl.* iepe) *sf.* ① Femela calului; **a bate șeaua, să priceapă iapa**, a se adresa cu mustrări, cu povețe, cu observațiuni altei persoane decît aceleia pe care o privesc spusele noastre, spre a o face pe aceasta să priceapă ce voim sau ce trebue să facă; **a umbla după cineva ca mînzul după iapă**, a-l urma pas cu pas, a se ținea mereu după el; **dă-ți, popo, pintenii și bate iapa cu călcîiele**, se zice cînd, stăruim pe lîngă altul să ne cedeze un lucru de care el însuși are mare nevoie; **caută Nan iapa și el călare pe ea**, se zice cînd vedem pe cineva căutînd un lucru pe care-l ține în mînă sau îl are la dînsul; F: **să te duci unde a dus mutul iapa (și Țiganul cîrlanul)!** să pleci, să nu te mai întorci, să nu te mai văd înaintea ochilor; ☛ FĂTA ¶ ② O parte a jugului ferestreului de munte, numită și „mîtcă" sau „tînjală" ¶ ③ Ciocîrlie, țenchiu de legat pluta de mal ¶ ④ *pl.* Tălpigi (la războiul de țesut): **apasă prea tare asupra iepelor și... dă cu toată puterea** (SLV.) ¶ ⑤ *Trans.* (PĂC.) Niște căpriori întrebuințați la scaunul podului casei [lat. e q u a].

IAPRAC *sm.* Somn mic.

IAR, IARĂ 1. *adv.* 1 Din nou, încă odată: **ești pămînt și iară pămînt vei fi** (PAL.); **a doua zi... iar lua mama nănașa din coardă și iar ne înăpăia** (CRG.); **iar ai venit?** ¶ 2 De asemenea, la fel, și el: **moșneagul avea o fată și baba, iar o fată** (CRG.).

2. *conj.* Întrebuințată la începutul unei propozițiuni, spre a arăta o deosebire sau o împotrivire, (însă, pe cînd, pe cîtă vreme, etc.): **plecară cu toții, ~ eu rămăsei acasă; unii n'au ce mînca, iar alții, aruncă banii pe fereastră.**

IARĂȘI *adv.* Iar, din nou, încă odată: **ducîndu-se ~ la vînat..., se pomeni ~ dinaintea acelui palat** (ISP.) [i a r ă + - ș i].

IARBĂ (*pl.* ierburi, ierbi) *sf.* 1 Ori-ce plantă anuală sau cu tulpină anuală care nu devine niciodată lemnoasă, ci rămîne moale și fragedă: **~ verde; a sta culcat pe ~; ca frunza și ca iarba** ☛ FRUNZĂ; **din pămînt, din ~ verde**, *a)* de ori-unde se va găsi, fie cît de departe sau cît de greu de găsit: **din pămînt, din ~ verde, să te duci să-mi aduci herghelia** (ISP.); *b)* deodată, fără veste, fără să se știe cum și de unde: **îndată răsări, ca din pămînt, din ~ verde, un smochin mare** (ISP.); **~ de leac**, buruiană de leac, plantă medicinală; **a căuta ca iarba de leac**, a căuta un lucru, greu de găsit, cu stăruință, ca și cum nu ne putem lipsi de el; **așteaptă, murgule, să paști ~ verde**, se zice cuiva care e tot amînat cu vorbe, cu făgăduieli care nu se vor împlini niciodată ¶ ② Însoțit de un *adj.* sau de un *sbst.*, designează un mare număr de nume de plante: **~-ALBĂ**, plantă ierboasă, cu frunzele vărgate cu linii verzi și albe-trandafirii sau gălbui; cultivată adesea ca plantă ornamentală; numită și „ierbăluță" sau „panglicuță" *(Phalaris arundinacea)* (▪ 2579); **~-ALBASTRĂ**, plantă ierboasă, cu tulpina și cu frunzele vîrtoase, cu flori mai adesea violacee *(Molinia coerulea)* (▪ 2580); **~-AMARĂ = GRANAT[2]**; — **IARBA-ASINULUI = LUMINIȚĂ**; — **~-ASPRĂ = ȚAPOȘICĂ[1]**; — **~-BĂLOASĂ = TĂTĂNEASĂ**; — **IARBA-BĂLȚII = PĂIUȘ** ③;

Fig. 2579.
Iarbă-albă.

Fig. 2580.
Iarbă-albastră.

Fig. 2581.
Iarbă-bărboasă.

— **IARBĂ-BĂRBOASĂ**, plantă ierboasă, cu florile verzi sau roșii-cafenii, dispuse ca un mănunchiu de spice; numită și „costrei", „iarbă-ghimpoasă" sau „mohor (negru)" *(Panicum crus galli)* (▪ 2581); — **IARBA-BROAȘTELOR**, mică, plantă erbacee acuatică, cu flori albe și frunze cordiforme, ce plutesc deasupra apei; numită și „limba-broaștei" sau „mușcatul-broaștelor" *(Hydrocharis morsus ranae)* (▪ 2583); — **IARBA-BUBEI — PĂPĂLĂU**; — **IARBA-CAILOR = FLOCOȘICĂ**; — **IARBA-CANARAȘULUI** ☛ **CANARAȘ**; — **IARBA-CERBILOR — PIEPTĂNARIȚĂ**; — **IARBA-CIUMEI[1]** ☛ **CIUMĂREA**; — **IARBA-CIUTEI[1]** ☛ **CIUTĂ**; — **IARBA-CIUTEI[2] = URECHELNIȚĂ**; — **IARBA-CÎINELUI** ☛ **CÎINE**; — **IARBA-CÎMPULUI**, plantă ierboasă cu florile verzi-alburii sau violacee,

Fig. 2582.
Iarba-cîmpului.

Fig. 2583.
Iarba-broaștelor.

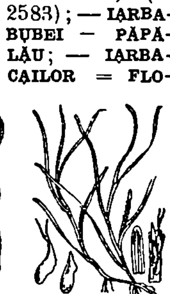

Fig. 2584.
Iarbă-de-mare

Fig. 2585.
Iarbă-de-urechi.

Fig. 2586.
Iarbă-grasă.

Fig. 2587.
Iarbă-deasă.

așezate în spice; numită și „iarba-vîntului" sau „păiuș" *(Agostis alba)* (▪ 2582); — **IARBA-COCOȘULUI = COCOȘEL[1]** ☛ **COCOȘEL** ⑤; — **IARBA-CODRULUI = MĂTRĂGUNĂ**; — **IARBA-DATULUI-ȘI-A-FAPTULUI = FECIORICĂ**; — **IARBĂ-DE-BOALE, IARBĂ-DE-**

TOATE-BOALELE = **USTUROIȚĂ**; — **IARBA-DE-COSITOR** = **BARBA-URSULUI**; — **IARBĂ-DE-CURCĂ** = **FUMĂRIȚĂ**; — **IARBĂ-DE-DURORI** = **COADA-COCOȘULUI**; — **IARBĂ-DE-FRIGURI** = **TRAISTA-CIOBANULUI**; — **IARBĂ-DE-LINGOARE(LUNGOARE)**[1] ☛ **LINGOARE**; — **IARBĂ-DE-LUNGOARE**[2] = **USTUROIȚĂ**; — **IARBĂ-DE-LUNGOARE**[3] = **GĂLBĂJOARĂ**; — **IARBĂ-DE-MARE**, plantă ierboasă acuatică cu tulpina plutitoare și cu frunzele în formă de panglici; crește sub apă pe fundul mării; cu frunzele uscate ale acestei plante se umplu perne și saltele *(Zostera marina)* (▣ 2584); — **IARBĂ-DE-NEGI** = **ROSTOPASCĂ**: — **IARBĂ-DE-SGAIBĂ** = **SGRĂBUNȚICĂ**; — **IARBĂ-DE-ȘOALDINĂ** ☛ **ȘOALDINĂ**; — **IARBĂ-DE-STRĂNUTAT** = **ROTOȚELE-ALBE**; — **IARBĂ-DE-URECHI**, plantă ierboasă cu frunzele cărnoase, late și lungărețe sau ovale, cu flori galbene-verzui; numită și „iarba-urechii", „iarbă-grasă", „oloisă" sau „verzișoară" *(Sedum maximum)* (▣ 2585); — **IARBĂ-DE-VĂTĂMĂTURĂ** = **VĂTĂMĂTOARE**; — **IARBĂ-DEASĂ**, plantă ierboasă cu tulpini, subțiri, delicate, cu flori verzui, dispuse cîte 2--5 în mici spice *(Poa nemoralis)* (▣ 2587); — **IARBA-DEGETELOR** = **CINCI-DEGETE**; — **IARBA-DRAGOSTEI** = **LIMBA-CUCULUI**; — **IARBA-DRUMURILOR** = **FRUNZĂ-DE-POTCĂ**; — **IARBĂ-DULCE**[1] = **LEMN-DULCE**; — **IARBĂ-DULCE**[2] = **ROURICĂ**; — **IARBĂ-ENGLEZEASCĂ** = **ZIZANIE**[1]; — **IARBA-FECIOAREI** *sau* **IARBA-FECIORILOR** = **FECIORICĂ**; — **IARBA-FIARELOR** *sau* **FIERULUI** ☛ **FIER**; — **IARBA-FETEI** ☛ **IARBĂ-MOALE**; — **IARBĂ-FLOCOASĂ** = **CĂTUȘNICĂ** și **TALPA-GÎȘTEI**[1]; — **IARBA-GĂII** ☛ **GAIE**; — **IARBĂ-GHIMPOASĂ** = **IARBĂ-BĂRBOASĂ** și **GHIMPARIȚĂ**; — ~ **-GRASĂ**[1], mică plantă erbacee grasă cu tulpina ramificată întinsă pe pămînt, cu frunzele cărnoase și lucitoare, cu flori galbene; numită și „grașiță" sau „porcină"; vlăstarele tinere ale acestei plante se mănîncă ca salată *(Portulaca oleracea)* (▣ 2586); — ~ **-GRASĂ**[2] = ~ **-DE-URECHI**; — ~ **-GRASĂ**[3] **URECHELNIȚĂ**; — **IARBA-IEPURELUI** = **TREMURĂTOARE**; — ~ **-LĂPTOASĂ** = **AMĂREALĂ**; — **IARBA-LUI-DUMNEZEU** = **LEMNUL-DOMNULUI**; — **IARBA-LUPULUI** = **IARBA-CIUTEI**[1]; — ~ **-MARE**, frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă, vîrtoasă și păroasă, ramificată în partea superioară; face flori galbene dispuse în capitule mari și frumoase la vîrful tulpinei; e întrebuințată de popor contra tusei și altor boale, iar femeile își spală părul cu rădăcina ei fiartă în apă, ca să crească lung; numită și „oman" (• 2588); — **IARBA-MIȚEI** = **CĂTUȘNICĂ**; — **IARBĂ-MIROSITOARE** = **VIȚELAR**; — **IARBA-MLAȘTINII** = **RUGINĂ** I; — **IARBĂ-MOALE**, plantă ierboasă, cu tulpina în patru muchi, cu frunze lungi și ascuțite, aspre pe margini, cu flori albe, așezate la vîrful tulpinii; numită și „iarba-fetei" *(Stellaria holostea)* (▣ 2590); — **IARBĂ-NEAGRĂ**[1], mic arbust, cu frunze mici, cu flori trandafirii, mai rar albe *(Calluna vulgaris)* (• 2589); — **IARBĂ-NEAGRĂ**[2], plantă ierboasă, cu tulpina în patru muchi, ca și pețiolul frunzelor, cu flori brune-purpurii pe din afară, galbene-verzui pe dinăuntru *(Scrophularia umbrosa)* (• 2592); — **IARBĂ-NEAGRĂ**[3] = **BUSUIOC-SĂLBATIC**; — **IARBĂ-NEAGRĂ**[4] = **BUBERIC**; — **IARBA-NEBUNILOR** — **SPÎNZ**[1]; — **IARBA-OSULUI**[1], mic arbust, cu flori galbene, ce crește pe coline și pe pășunile uscate din munți; numit și „ferestrău", „mălăoiu", „ruje" sau „ruja-soarelui" *(Helianthemum chamaecistus)* (• 2591); — **IARBA-OSULUI**[2] = **MĂLĂOAIE**; — **IARBA-OVĂSULUI** = **OBSIGĂ**; — **IARBA-PĂRULUI** = **PERIȘOR**[1]; — **IARBA-PORCULUI** = **BRÎNCĂ**; — **IARBA-PURICELUI**[1] *sau* **PURICILOR** = ~ **-ROȘIE**[7]; — **IARBA-PURICELUI**[2] = **PURICARIȚĂ**; — ~ **-PUTUROASĂ**, plantă ierboasă, cu flori albe, dispuse în umbele; numită și „buruiană pucioasă" sau „pucioagnă" *(Bifora radians)* (▣ 2593); — **IARBA-RAIULUI** = **VETRICE**[1]; — **IARBA-RÎNDUNELEI** = **ROSTOPASCĂ**; — **IARBA-RANEI** = **VĂTĂMĂTOARE**; — ~ **-ROȘIE**[1], plantă ierboasă, cu tulpina roșiatică, cu frunzele dințate și flori gal-

Fig. 2588.
Iarbă-mare.

Fig. 2589.
Iarbă-neagră.

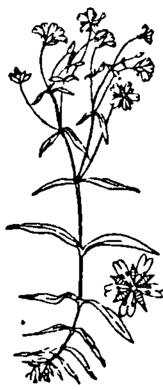

Fig. 2590.
Iarbă-moale.

Fig. 2591.
Iarba-osului.

Fig. 2592.
Iarbă-neagră.

Fig. 2593.
Iarbă-puturoasă.

Fig. 2594.
Iarbă-roșie.

Fig. 2595.
Iarbă-roșie.

Fig. 2596.
Iarba-șarpelui.

Fig. 2597.
Iarbă-scăioasă.

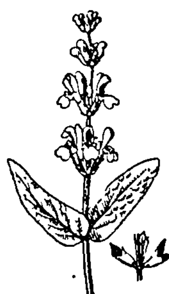

Fig. 2598.
Iarba-Sf. Ioan.

Fig. 2599.
Iarba-surzilor.

-bene; numită și „cîrligioară" *(Bidens cernuus)* (▪ 2594); — ~-ROȘIE² DENTIȚĂ; — ~-ROȘIE³ = TRESTIE-DE-CÎMPURI; — ~-ROȘIE⁴ RĂCULEȚ; — ~-ROȘIE⁵ = DINTELE-DRACULUI; — ~-ROȘIE⁶ — PUNGULIȚĂ; — ~-ROȘIE⁷, plantă ierboasă, cu flori albe trandafirii sau roșii purpurii, dispuse în spice cilindrice *(Polygonum persicaria)* (▣ 2595); — ~-SĂRATĂ BRÎNCĂ și SĂRICICĂ; — IARBA-ȘARPELUI¹, plantă, cu frunzele acoperite cu peri aspri, cu flori albastre, rar roșii sau albe, căutate de albine; se credea odinioară că e bună contra mușcăturii șerpilor; numită și „ochiul-mîței" *(Echium vulgare)* (▪ 2596);— IARBA-ȘARPELUI² = MAMA-PĂDURII; — IARBA-ȘARPELUI³, plantă cu tulpina de jur împrejur păroasă, cu flori albastre sau roșietice; e întrebuințată de popor ca leac contra mușcăturii șerpilor, numită și „șopîrliță" sau „ventrilică" *(Veronica latifolia)*; — ~-SCĂIOASĂ, mică plantă ierboasă, cu tulpini numeroase întinse pe pămînt, cu flori verzui sau violete, așezate cîte două în spice mici în vîrful tupinei *(Tragus racemosus)* (▣ 2597); — ~-SFÎNTĂ = LEMNUL-MAICII-DOMNULUI; — IARBA-SFÎNTULUI-HRISTOFOR ORBALȚ; — IARBA-SFÎNTULUI-IOAN¹, plantă, originară din sudul Germaniei, cu flori albastre, și cu un miros foarte tare; numită și „șerlai" *(Salvia sclarea)* (▣ 2598); — IARBA-SFÎNTULUI-IOAN² = RĂSCOAGE; — IARBA-SGAIBEI = SGRĂBUNȚICĂ; — IARBA-STUPULUI = ROINIȚĂ¹; — IARBA-SURPĂTURII = FECIORICĂ; — IARBA-SURZILOR, plantă ierboasă, cu flori albe gălbui *(Saxifraga aizoon)* (▣ 2599); — IARBA-TĂIETURII = VINDECEA; — IARBA-TÎLHARULUI = ORBALȚ; — IARBA-TUNULUI = URECHELNIȚĂ; — IARBA-UNTULUI = VERIGEL; — IARBĂ-USTUROASĂ, plantă ierboasă, cu tulpina cenușie și acoperită de peri, cu frunzele dințate și cu flori roșii-purpurii ce miros ușor a usturoiu; numită și „usturoi-de-lac" *(Teucrium scordium)* (▣ 2600); — IARBA-VÎNTULUI¹, plantă ierboasă, cu flori violacee sau verzui, dispuse în spice mici *(Agrostis spica venti)* (▣ 2601); — IARBA-VÎNTULUI ²·³·⁴· = CĂTUȘNICĂ, IARBA-CÎMPULUI și OBSIGĂ; — IARBA-VĂTĂMĂTURII = GHIMPARIȚĂ; — IARBA-VULTURULUI, plantă cu tulpina dreaptă și vîrtoasă, cu flori galbene, dispuse în capitule numeroase reunite la vîrful tulpinei *(Hieracium umbellatum)* (▣ 2602) ¶ ③ ~ de pușcă, praf de pușcă ¶ ④ ~ pucioasă, sulf, pucioasă: toomind într'o nucă metiutea ~ pucioasă (CANT.) ¶ ⑤ Iarba acului, antimoniu sulfurat [lat. h ĕ r b a].

Fig. 2600. Iarbă-usturoasă.

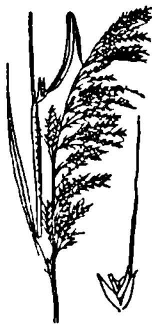
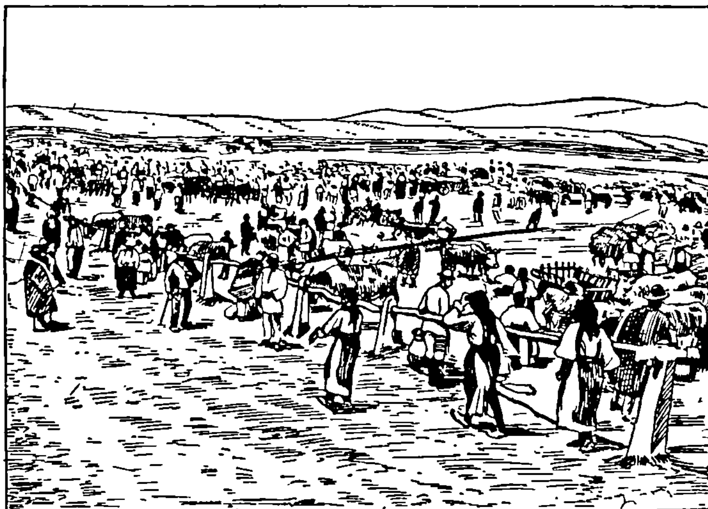

Fig. 2601. Iarba-vîntului.

Fig. 2602. Iarba-vulturului.

*IARMĂ (*pl.*-male) *sf.* Somn de mărime mijlocie.

*IARD (*pl.*-iarzi) *sm.* Măsură de lungime întrebuințată în Anglia, egală cu 0,914 m. [engl. y a r d].

IARMAROC (*pl.*-oace) *sn. Mold. Bucov.* Bîlciu (▪ 2603): toamna, mai ales, pe vremea ~ului de la Rîureni (VLAH.); într'un tîrg mare, unde se ținea ~ vestit, odată la

Fig. 2603. Iarmaroc.

zece ani (CAR.); a ajuns la spartul ~ului, la spartul tîrgului, prea tîrziu, cînd totul s'a sfîrșit [rut. j a r m a r o k < germ. J a h r m a r k t].

○ IARMURCĂ (*pl.*-ci) *sf. Mold. Bucov.* Tichia pe care o poartă Evreii habotnici: pe creștet avea un fes mic, asemenea iarmurcei jidovești (EMIN.); apoi își lua iarmurca de pe capul său ras (GRIG.) [rut. j a r m i v k a].

IARNĂ (*pl.* ierni) *sf.* Anotimpul rece, între toamnă și primăvară, care începe la 21 Decembre și ține pînă la 21 Mart; ⓟ: omul cuminte își cumpără vara sanie și iarna car; Ⓑ: iarna n'o mănîncă lupii, iarna, cu convoiul ei de ger și zăpezi, întîrzie cîteodată, dar vine neapărat; ~ friguroasă; ~ aspră; ~ ploioasă; ~ tîrzie; în toiul iernii; la ~, iarna viitoare; a petrece iarna la țară; grădină de ~, sală mare, mai ales într'un hotel, împodobită cu plante, și cu geamuri mari cari dau într'o grădină [lat. h i b ĕ r n u m].

○ IARTAGAN ☞ IATAGAN.

○ IASACCIU *sm.* ⚔ Soldat turc dat pentru paza unei persoane, cavaz: Tătar-Mizilul, care trecea cu iasacciul unui elciu (I.-GH.) [tc. j a s a k č y].

IASCĂ *sf.* Materie spongioasă foarte ușoară, care ia imediat foc dintr'o scînteie; se prepară dintr'un burete ce crește pe fagii bătrîni, pe mesteacăni, pe meri, pe pruni și pe sălcii, numit „babiță" sau „burete de iască" (▣ 2604): scapără și-i dă foc cu o bucățică de ~ aprinsă (CRG.); se uscase ca iasca (DLVR.); Ⓕ se zice despre o mîncare uscată, fără gust: eu mă lupt cu un bulgăr de iască ce-mi stă în gît (ALECS.) [lat. ĕ s c a].

Fig. 2604. Iască.

‡ IASÎC *sbst.* Joc de noroc cu o monetă aruncată în sus și în care cîștigă cel ce a nimerit partea (fața sau dosul) cu care va cădea la pămînt; jocul de-a rișca: unii jucau nuci, alții ~ și tura (FIL.) [tc. j a z y].

IASMĂ = IAZMĂ.

IASOMIE *sf.* Mic arbust acățător, originar din India și cultivat la noi pentru florile-i albe, frumoase și foarte mirositoare; din lemnul ei se fac, în Turcia și în Egipt, ciubuce pentru lulele *(Jasminum officinale)* (▣ 2605): iasomii... încadrau ferestrele și ușa de la scară, de păreau niște tablouri (I.-GH.); alee cu bolți de verdeață... ulucile îmbrăcate cu ~

(BR.-VN.); se vedeau o mulţime de ciubuce de antep şi de ~ (FIL.) [ngr.].

*IASP, ‡ IASPIS ⊕ Varietate de cuarţ compact, dur, opac, colorat în galben, roşu, etc. de diferite substanţe străine şi mai ales de oxizi metalici [gr.].

IAŞMAC *sbst.* Vălul cu care Turcoaicele îşi acopăr faţa: Prin ~ul feţei tale Am văzut un foc ceresc (BOL.) [tc.].

IATĂ *interj.* ① Iacă: iată-l; iată-ne ajunşi; tată, ~ acest om de omenie m'a scăpat azi din foc (RET.) ¶ ② Numai ce ~, deodată, fără veste: numai ce ~ că se întoarce cu un merişor rumeior şi aurit (ISP.) [sl. e t o].

IATAC, *Mold.* (I)ETAC (*pl.*-ce) *sn.* Odaie de culcare: sosteso încă domniţele în iatac (VLAH.); uşa se deschise de la un ietac din fund (D.-ZAMF.); din etacul postelnicesei se deschise o galerie (NEGR.) [tc. j a t a k].

Fig. 2605. Iasomie.

Fig. 2606. Iatagan.

IATAGAN, *Mold.* IARTAGAN (*pl.*-ane) *sn.* Sabie încovoiată, cu două tăişuri, purtată de Turci la brîu (2606): un silaf, în care erau înfipte două trei pistoale şi un iatagan (ISP.); mi-am pus pistoalele şi iartaganul la brîu (ALECS.); în părete îmi făcui o panoplie... unde aninai un iatagan vechiu (GN.) [tc. j a t a g a n].

IAU *ind. prez. de la* A LUA.

IAURGIU *sm.* Cel ce face sau vinde iaurt (2608) [tc. j o u r t ğ ù].

IAURT *sbst.* Lapte închegat şi acrit cu frunze de stejar; ℗: cine s'a fript cu ciorba, suflă şi în ~ ☛ FRIGE [tc. j o g u r t].

IAVAŞ *adv.* Ⓕ Încet, binişor [tc.].

IAVAŞA (*pl.*-şale) *sf.* Cleşte de apucat nasul cailor, cînd se potcovesc (2607) [tc. j a v a š á].

IAZ (*pl.*-zuri) *sn.* ① Canal abătut din cursul unui rîu, spre a duce apa la o moară sau

Fig. 2607. Iavaşa.

Fig. 2608. Iaurgiu.

la o fabrică: gîrla curge liniştită, ca o pînză, prin ~ul înalt (LUNG.) ¶ ② *Mold.* Baltă, heleşteu ¶ ③ *Mold. Trans.* ‡ Zăgaz, stăvilar, iezătură: mulţi au dat de pre ~ în heleşteu (M.-COST.) [sl. j a z ŭ].

IAZĂR ☛ IEZER.

IAZMĂ¹ (*pl.* iezme) *sf.* ① Stafie, nălucă, vedenie (de noapte), spectru, fantomă; duh necurat: se tîrau ca nişte iezme de noapte şi ca nişte stafii (ISP.); Ⓕ: iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni (ODOB.) ¶ ② Femeie foarte slabă, numai piele şi oase: se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase (ODOB.); mama Stanca... cu adevărat o ~ ajunsese (DLVR.) ¶ ③ Monstru: o pusese acolo, ca să vie o ~ de mare şi s'o mănînce (ISP.).

○ IAZMĂ² = AGHIAZMĂ.

*IBIDEM *adv.* Tot acolo, în acelaşi loc [lat.].

*IBIS *sm.* Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung; locueşte în ţinuturile calde din Asia, Africa şi America; era venerată de vechii Egipteni (*Ibis religiosa*) (2609) [fr.].

Fig. 2609. Ibis.

IBÎNCĂ ☛ EBÎNCĂ.

○ IBOMNIC... = IBOVNIC...

○ IBOSTE *sf. Maram.* (PAP.) Dragoste [IUBOSTE].

IBOVNIC *sm.*, IBOVNICĂ (*pl.*-ce) *sf.* Iubit(ă), drăguţ(ă), amorez (amorează): muierea făcuse pregătirile ce arătai, aşteptînd să-i vie ibovnicul (ISP.) [vsl. l j u b o v ĭ n i k ŭ].

IBRIC (*pl.*-ice) *sn.* ① Vas de metal, cu gîtul lung şi recurbat, în care se prepară cafeaua turcească (2610) ¶ ② Vas de metal, de tuciu, etc., în care se pune apă pentru spălat pe mîini, etc.: un lighian de lut cu ~ pentru spălat (CRG.) [tc.].

Fig. 2610. Ibric.

IBRICEL (*pl.*-cele) *sn. dim.* IBRIC.

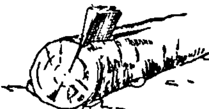
‡ IBRICTAR *sm.* Slujbaş al Curţii sub Fanarioţi, care prezenta Domnului ibricul de spălat pe mîini [tc.].

*IBRID ☛ HIBRID.

IBRIŞIM, *Mold.* IBRIŞIN *sbst.* ① Mătase răsucită, pentru cusut sau brodat: i-au dăruit... cîte trei pungi de ibrişim cu cîte o mie de galbeni (CAR.), Ⓕ: a merge ~, a merge strună ¶ ② Ⓕ Bobîrnac, aluziune fină şi muşcătoare: ne şi trage un ibrişin pe la nas despre fata popei (CRG.) [tc. i b r i š i m].

IBRIŞIMGIU *sm.* Negustor de ibrişim: părea că dispreţueşte... calpacul de blană al Armeanului ~ (FIL.) [tc. i b r i š i m ğ i].

○ IC (*pl.* icuri) *sn.* ① *Trans. Băn.* (NOV.) (PĂC.) Pană de despicat lemne (2611) ¶ ② Ţintă de lemn la piatra mişcătoare a morii sau rîşniţei [ung.].

Fig. 2611. Ic.

ICEA = AICEA.

‡ ICHILIC *sm.* Măsură de capacitate de 50 de dramuri: dau cîte un ~ la toţi fraţii (FIL.) [tc.].

ICHIU (*pl.*-iuri) *sn.* Arşic sfredelit, în găurile căruia s'a turnat plumb, şi cu care se aruncă din depărtare în celelalte arşice, *Mold.* „ţap": dacă intra odată cu ichiul în armean..., nu mai lăsa oscior pentru ceilalţi băieţi (I.-GH.) [tc. j e k „una" *sau* i k i „doi"].

*ICHT... = IHT...

ICI *adv.* = AICI; ici... colo, într'o parte... într'alta: ~ o casă, colo o casă, tot una cîte una (SLV.); rar se mai pomenea, pe ~, pe colea, de cîte un Cantemir (I.-GH.); ~ şi) colo, ~ (şi colea, *sau* pe ~, pe colea, colo şi colo, din loc în loc, din cînd în cînd: casele albe... răsar ~ colo prefirate pe tăpşane (VLAH.).

‡ ICI-AGA *sm.* ① Ofiţer al palatului (la Turci) (2612) ¶ ② ‡ Slujitor la curtea domnească (la Romîni) [tc. i č - a g a s y].

‡ ICIOGLAN *sn.* ‡ Copil de casă, paj (la Sultani şi la Domnii romîni): se porni... spre Ungaria... ducînd cu dînsul dervişi, femei, icioglani, eunuci (BALC.); ediclîii şi icioglanii stau înmărmuriţi dinaintea lui (NEGR.) [tc. i č - o g l a n y].

Fig. 2612. Ici-aga.

○ ICLEAN... = VICLEAN...

○ ICNI (-nesc) *vb. intr. Mold.* ① A geme înnăbuşit: plăieşii... icniau şi-şi muşcau buzele de frig şi necaz (CRG.) ¶ ② A face sforţări spre a vărsa (din stomac): Muma pădurii icni de vr'o trei ori şi dete afară dintr'însa pe Busuioc (ISP.) [blg. i k n a h ŭ < i k a m ŭ „sughiţ"].

ICOANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① ‡ Chip asemănător ¶ ② Chip de sfînt, pictură înfăţişînd imaginea unui sfînt, chipul Maicii Domnului, etc. (2613): cu ochiu groaznic de minte, ea privi icoana 'n faţă (VLAH.); ~ făcătoare de minuni; frumoasă ca

Fig. 2613. Icoană.

o ~, foarte frumoasă; fie-care caută să aibă ~ la care să se închine (ZNN.); Ⓔ: a purta pe la icoane, a duce de nas ¶ 3 Ⓕ Imagine: icoana sufletului; îi lunecă blînd prin minte icoana duioasă a mă-sei (VLAH.) [vsl. i k o n a < gr.].

ICONAR *sm.* Zugrav sau vînzător de i c o a n e.

ICONIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* ICOANĂ: vindea o ~ făcătoare de minuni (CAR.).

***ICONOCLAST** *sm.* ① Spărgător, sfărîmător de icoane ¶② Membru al sectei de eretici din imperiul de Orient (sec. V—VIII) care se ridicau împotriva cultului icoanelor [fr.].

***ICONOGRAFIE** *sf.* Partea artelor frumoase și a arheologiei care studiază icoanele și picturile religioase [fr.].

ICONOM... ☞ ECONOM...

ICONOSTAS (*pl.*-se) *sn.* 1 Perete împodobit cu icoane, între cor și altar, tîmplă, catapeteazmă ¶ 2 Măsuță înaltă cu placa înclinată ca un pupitru unde e pusă icoana Învierii, a hramului sau a vre-unei sărbători, pe care o sărută oamenii cînd intră în biserică: icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe ~ul din dreapta (ODOB.); cădea în genunchi dinaintea ~ului și se ruga lui Dumnezeu ca să-l lumineze (I.-GH.) [vsl. < gr.].

***ICOSAEDRU** *sm.* Figură geometrică cu douăzeci de fețe (▪ 2614) [fr.].

Fig. 2614. Icosaedru.

ICOSAR, Ⓟ ICUSAR, ICUȘAR *sm.* Veche monetă turcească de argint în valoare de 20 de lei vechi: salbele de galbeni împărătești și ~i turcești zornăiau la gîtul celor avute (DLVR.); doi icusari plătise Mogorogea lui Pavăl pentru ciubote (CRG.); îi mai dădeam și cîte un sfert de icușar de cap de oaie cu miel (GR.-N.) [ngr.].

ICRE *sf. pl.* 1 Ouşoarele peştilor, racilor, broaştelor, etc.: ~ de crap, de știucă, de morun; ~ moi; ~ negre; ~ tescuite; Ⓘ: a trimite pe cineva după ~ verzi, a-l trimite să colinde de colo pînă colo după căutarea unui lucru imaginar ¶ ② Ⓟ Pulpa piciorului: cînd îi plesni pulpa în două, sări din ~le lui o fată cu părul de aur (DLVR.) [vsl. i k r a].

ICRIȘOARE *sf. pl. dim.* F ICRE ①: ~ moi cît se poate de multe (CRG.).

ICTENIE = ECTENIE.

***ICTER** *sbst.* Gălbinare [fr.].

ICUI (-uesc) 1. *vb. tr. Trans.* A înfige un i c, a vîrî o pană.

2. *vb. refl.* Ⓕ A se înfige.

ICUMENIC = ECUMENIC: sinod ~ să se strîngă (CANT.) [gr.].

ICUSAR, ICUȘAR ☞ ICOSAR.

***IDE** *sf. pl.* A 15-a zi a lunilor Mart, Mai, Iulie și Octombre și a 13-a a celorlalte luni, în calendarul vechilor Romani: ~le erau consacrate lui Jupiter [lat.].

***IDEAL** *adj.* 1. ① Care există numai în închipuire, în imaginațiune: o lume ~ă ¶ ② Desăvîrșit, care întrunește toate perfecțiunile, fără nici un cusur: o frumusețe ~ă.

2. (*pl.*-luri) *sn.* Perfecțiune, desăvîrșire, culme (a fericirii, a frumuseții, etc.) concepută de cineva, fără a o putea realiza vreodată: ~ul fericirii; ~ pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este (EMIN.); pentru brutar, ~ul libertății ar fi dreptul de a impune consumatorilor pîine lipsă la gram (I.-GH.) [fr.].

***IDEALISM** *sbst.* 1 Doctrină filosofică care pretinde că lucrurile materiale nu există. sau că nu le vedem așa cum sînt în realitate ¶ ② Tendință către ideal [fr.].

***IDEALIST** *sm.* Partizan al idealismului: ce ~ ciudat mai era și unchiu-său în felul lui! (D.-ZAMF.) [fr.].

***IDEALITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este ideal: intră în casă, senin, fericit, cu o puternică notă de ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

***IDEALIZA** (-izez) *vb. tr.* A înfățișa sau a-și reprezenta un lucru ca perfect, desăvîrșit, ideal, a da un caracter ideal unei persoane, unui lucru: geniul sau talentul au știut... să idealizeze instinctele și faptele vînătorești ale omului (ODOB.) [fr.].

***IDEE** *sf.* ① Reprezentarea pe care și-o face spiritul despre un lucru real sau nu: Bine e să știi, la moarte... c'ai muncit să-ți scoți în lume, Din al creierului sbucium, ca pe-un diamant, ideea (VLAH.); ideea adevărului frumosului ¶ ② Amintire, aducere aminte; gînd, minte: mi-a ieșit din ~ ¶ ③ Părere: o ~ îndrăzneață; ce ~! auzi dumneata! ce-ți mai trece prin gînd! ¶ ④ ~ fixă, aceea care nu-ți mai iese din minte, care te stăpînește cu totul, de care nu te mai poți desbăra ¶ ⑤ Totalul credințelor: ideile nouă ¶ ⑥ Concepțiunea fundamentală, schița, planul unei opere de artă sau de literatură ¶ ⑦ Ⓕ Un pic, o leacă, numai atîtica: o ~ de vin ¶ ⑧ *pl.* Visuri goale, închipuiri deșerte: se nutrește cu idei [fr.].

***IDEM** *pron.* și *adv.* Același, tot astfel [lat.].

***IDENTIC** *adj.* și *adv.* Asemenea, la fel (cu altul, cu altceva), cu totul deopotrivă: avem uneori conștiința c'am mai trecut cîndva, de mult, prin niște împrejurări ~e ca acelea în care ne aflăm (VLAH.) [fr.].

***IDENTIFICA** (-fic) 1. *vb. tr.* ① A face identic ¶ ② A alătura, a apropia cu mintea două lucruri, considerîndu-le identice.

2. *vb. refl.* ① A deveni identic, la fel ¶ ② Ⓕ A se pătrunde cu totul de sentimentele altuia [fr.].

***IDENTITATE** *sf.* ① Ceea ce face ca un lucru să fie cu totul deopotrivă cu altul, ca două sau mai multe lucruri să fie cuprinse într'aceeași idee ¶ ② ± Egalitate sau ecuațiune în care cei doi membri sînt absolut aceeași (d. e. 2 − 2) ¶ ③ Constatarea, recunoașterea că o persoană anumită e chiar aceeași despre care e vorba: act de ~ [fr.].

***IDEOGRAFIC** *adj.* ① Privitor la ideografie: scrierea Chinezilor este ~ă ¶ ② Semn ~, semn cu care se exprimă o idee [fr.].

***IDEOGRAFIE** *sf.* Reprezentarea unei idei printr'un semn grafic, printr'o figură [fr.].

***IDEOLOG** *sm.* ① Cel ce se ocupă cu ideologia ¶ ② Metafizician ¶ ③ Creator al unui sistem ipotetic; utopist, visător [fr.].

***IDEOLOGIE** *sf.* ① Știința ideilor și a operațiunilor minții ¶ ② Filosofia sensualistă [fr.].

‡ **IDICLIU** ☞ IEDECLIU.

***IDILĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Mică poemă pastorală sau cîmpenească ¶ ② Dragoste curată și naivă [fr.].

***IDIOMĂ** *sf.*, și IDIOM (*pl.*-me) *sn.* ① Graiu, limbă ¶ ② Graiul particular al unui ținut [fr.].

***IDIOMATIC** *adj.* Ce aparține unui idiom: expresiune ~ă [fr.].

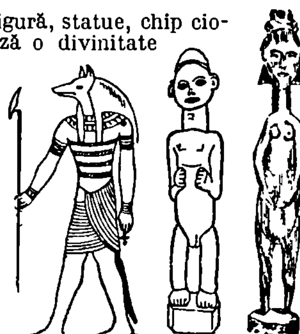
***IDIOSINCRASIE** *sf.* ① Temperament particular al unui individ ¶ ② Dispoziție care face ca un medicament să producă asupra unui individ un efect pe care nu-l produce asupra altuia; aversiune particulară pentru anumite lucruri, pentru anumite medicamente, etc. [fr.].

***IDIOT, -OATĂ** (*pl.*-te) *adj.* și *sm. f.* Tîmpit(ă), lipsit(ă) de minte, neghio(a)b(ă): să judec cum judecă lumea, rea și idioată (VLAH.); mînia lui, sinceră și idioată, era ridiculă (DLVR.) [fr.].

***IDIOTISM** (*pl.*-me) *sf.* Construcțiune, locuțiune, vorbă particulară unei limbi [fr.].

***IDIOȚIE** *sf.* ① Tîmpenie, stupiditate, neghiobie ¶ ② Starea unui individ lipsit de inteligență din naștere [fr.].

IDOL *sm.* ① Figură, statue, chip cioplit care înfățișază o divinitate falsă și la care se închină cineva, boz (▣ 2615): înmulțindu-se atuncea creștinii, ~ii începuse a nu se mai băga în seamă (CANT.) ¶ ② Persoană sau lucru la care se ține foarte mult, care se slăvește peste măsură, la care se închină cineva ca la o divinitate: fata aceasta era ~ul părinților ei; banul e ~ul sgîrcitului, avarul se închină la banii lui ¶ ③ F Ⓟ Demon, drac: vino de mă scapă de ~ul ăsta de vrăjmaș (ISP.) [vsl. < gr.].

Fig. 2615. Idoli.

***IDOLATRA** (-trez) *vb. tr.* ① A se închina la

idoli ¶ ② Ⓕ A iubi cu foc, nebuneşte: **această mamă îşi idolatrează copiii** [fr.].

*IDOLATRIE *sf.* ① Închinare la idoli ¶ ② Ⓕ Iubire peste măsură, la nebunie [fr.].

*IDOLATRU *adj.* şi *sm.* ① Care se închină la idoli ¶ ② Ⓕ Care iubeşte, slăveşte ceva sau pe cineva ca pe o divinitate [fr.].

IDOLESC *adj.* De idol: **uşile capiştilor idoleşti au deşchis** (CANT.).

IDOLIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Ⓟ Femeie rea, drăcoaică: **femeia cu desăvîrşire rea e o ~** (JIP.) [idol].

‡ IDOLOLATRIE *sf.* = IDOLATRIE: **cu alte măgulituri şi amăgituri vrea să-i tragă la ~** (CANT.) [gr.].

‡ IDOLOLATRU = IDOLATRU: **Constantin Marele... bine în şcoalele Athinii învăţat, rău om, rău credincios, rău ~ au ieşit** (CANT.) [gr.].

IDR... ☛ HIDR...

IE¹ *sf.* (*mai adesea* ‖ *pl.*) ① Vintre, stinghii ¶ ② Salba sau guşa boului (▣ 2616) [lat. ilia].

Fig. 2616. I. Ie.

IE² *sf.* ① Cămaşă scurtă, împodobită cu cusături de mătase şi cu fluturi, purtată de ţărance (▣ 2617, 2618): **ia era de borangic subţire... şi împodobită cu mătăsuri, fir şi fluturaşi de aur** (ISP.); **cu ~ albă ca laptele, împănată cu flori galbene** (RET.); **Iese mîndra la portiţă, Numa 'n ~ şi 'n creţinţă** (IK.-BRS.) [lat. linea].

Fig. 2617. Ie.

Fig. 2618. Ie.

IEBÎNCĂ = EBÎNCĂ.

IED *sm.* Puiu de capră: **era odată o capră care avea trei iezi** (CRG.) (▣ 2619) [lat. haedus].

Fig. 2619. Ied.

IEDEC, EDEC (*pl.*-ecuri) *sn.* ① ‡ Cal de paradă, povodnic: **mulţi armăsari nechezînd, povodnici, edecuri cu harşale de sus pînă jos** (ODOB.) ¶ ② Remorcă (▣ 2620); **a trage la ~**, a remorca: **remorcaţia este ceea ce Turcii numesc edec, adică să se tragă barca în susul apei după mal, prin mijlocirea oamenilor** (BOL.); **un pescar turc trăgea la edec... caicul său încărcat** (ODOB.) ¶ ③ *pl.* Dependenţe, atenanse, accesorii: **pe unde se 'ntindeau palatele şi ~urile Mitropoliei, astăzi e obor de vite** (VLAH.) ¶ ④ Giuvaer sau obiect vechiu păstrat de la părinţi: **pleacă, ducînd pe mînă un tartan, edec rămas de la părinţi** (BAS.) [tc.].

Fig. 2620. Iedec.

‡ IEDECLIU, EDECLIU, EDICLIU, IDICLIU *sm.* Slugă la palatul domnesc: **se pomenea pe la miezul nopţii cu vizita unui edecliu domnesc** (I.-GH.); **chilii călugăreşti în care şedeau idiclii, neferii şi iciolanii domneşti** (FIL.); **ediclii şi iciolanii stau înmărmuriţi dinaintea lui** (NEGR.) [tc. jedekli].

IEDERĂ (*pl.*-re) *sf.* Plantă cu frunze verzi-lucitoare, care se acaţără pe arbori, pe stînci şi pe ziduri umede (*Hedera helix*) (▣ 2621): **bal-coane ruginite de cari atîrnă vrejuri uscate de ~** (VLAH.); **pe zidul... muced şi învechit se întinsese lungi ramuri de ~ stufoasă** (ODOB.) [lat. hĕdĕra].

Fig. 2621. Iederă.

○ IEDUI (-uesc) *vb. tr.* şi *intr. Trans.* A chinui; a trăi rău, a se tortura ca în iad (VIC.) (PĂC.) (CONV.).

IEDUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* IADĂ: **Nu după multă vreme ieduţa se născu** (DON.).

IEFTIN *adj.* şi *adv.* ① Cu un preţ mic (contrariul lui „scump"): **o casă ~ă; a cumpăra, a vinde ~** ¶ ② Care nu se scumpeşte, care nu se uită la preţ: **scump la tărîţe şi ~ la făină** ☛ FĂINĂ ¶ ③ Uşor, fără multă pagubă: **am scăpat ~** [gr.-biz. εὐθηνός].

IEFTINĂTATE *sf.* Starea lucrului ieftin (c „scumpete").

IEFTINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A lăsa, a face, a începe să vîndă mai ieftin: **brutarii au ieftinit pîinea.**
2. *vb. refl.* A deveni mai ieftin: **legumele s'au ieftinit.**

IEFTIOR *adj.* şi *adv. dim.* IEFTIN. Cam ieftin, ceva mai ieftin: **a cerut... o bărdacă de vin mai ~** (CAR.).

○ IEGĂRI (-ăresc) *vb. tr. Tr.-Carp.* A vîna [iagăr].

IELE *sf.* ① Ⓟ Zîne rele, în număr de trei sau şapte, care paralizează pe om, îl pocesc sau îi răpesc mintea, în timpul somnului; au obiceiul de a juca pe verdeaţă, iar locul unde au jucat se cunoaşte de către unii, căci acolo iarba pare a fi ca şi arsă; ele sînt stăpînele vînturilor şi mai poartă numirile de Vîntoasele, Dînsele, Frumoasele, Milostivele, Şoimanele, etc. (▣ 2622): **un vînt rău a dat pe semne peste dînsa, sărmana! Ielele i-au luat gura şi picioarele** (CRG.); **ştiu că a pus piciorul în urma Ielelor, şi i s'au sgîrcit vinele** (JIP.); **luat din ~**, paralizat: **este luat din ~, care i-au sorbit şi mintea şi inima, sărmanul** (ISP.); *de aci*, **din-tru-iele** (VLAH.), reumatism ¶ ② COARDA-IELELOR — SILNIC [ele, *pron. f. pl.*, termen eufemistic, poporul ferindu-se de a pronunţa numele lor adevărat, de teamă ca zînele să nu se răzbune asupra lui].

Fig. 2622. Jocul ielelor.

○ IEMURLUC, IMURLUC (*pl.*-uce) *sn. Olten.* ① Surtuc [IAMURLUC].

IENICER, IANICER *sm.* ① Soldat dintr'un corp de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (▣ 2623, 2624): **un ienicer cu mustaţă de un cot şi cu coşcogea sabie în mînă** (ALECS.); **paşa din Iaşi, văzînd că nu poate scoate pe ianiceri din ţară, ceru ajutor** (NEGR.) ¶ ② Ⓕ Tîlhar, om crud: **vrea să zică eşti comunist, ienicer** (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

Fig. 2623. Ienicer (ţinută de ceremonie).

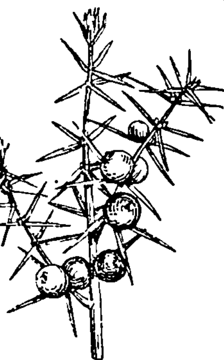

Fig. 2624. Ienicer (ţinută de campanie).

IENICERESC *adj.* De ienicer: **toată sălbăticia ienicerească îi revenise ca prin farmec** (GN.).

IENICERIME *sf. col.* IENICER. Corpul ienicerilor: **trecură... pe pod la Rusciuc... ~a şi o parte din tunurile şi muniţiile de războiu** (BALC.).

IENUPĂR 1. *sm.* ♣ Arbust totdeauna verde, din fam. coniferilor, ce crește prin pădurile stîncoase și pășunile pietroase din regiunea muntoasă; numit și „jneapăn", „jireapăn", „cetină", etc. *(Juniperus communis)* (▣ 2625 : **printre afini și ienuperi sui... pînă în vîrful muntelui** (ODOB.).

Fig. 2625. Ienupăr.

2. **IENUPERE** *pl. f.* Fructele, în formă de bobițe, ale ienupărului, întrebuințate în medicină, la prepararea unei băuturi alcoolice, etc. [comp. j n e a p ă n].

IEPAR *sm.* ⊕ Hoț de cai [i a p ă].

IEPE ☛ **IAPĂ**.

○ **IEPILĂ** (*pl.*-le *sf.* *Băn.* (L'UB.) Pîringă [i a p ă + srb. k o b i l a; comp. **COBÎLĂ**].

IEPȘOARĂ (*pl.* -re), **IEPȘUNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ✶ *dim.* **IAPĂ**. Iapă tînără: **să-mi dai pînă 'n sară o iepșoară** (R.-COD.); **atît stăpîna cît și iepșuna se simțiră a fi luat în pinteoe** (ISP.).

Fig. 2626. Iepurari.

IEPURAR *sm.* ✶ Vultur de coloare ruginie, cu coada cenușie vărgată cu negru, numit și „hultan" *(Aquila chrysaetos)* (▪ 2626) [i e p u r e].

IEPURAȘ *sm.* ① ✶ *dim.* **IEPURE** ¶ ② Șoldan, vătuiu ¶ ③ — **IEPURE** ⑤.

IEPURE *sm.* ① ✶ Animal rozător, foarte fricos, de coloare roșcată pe spinare și albă pe pîntece, cu urechile lungi, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte, ceea ce-i permite să alerge foarte repede *(Lepus timidus)* (▪ 2627): **fricos ca un** ~; **dormeam noaptea somnul iepurelui** (GN.); **a alerga ca un** ~; Ⓕ: **puteai prinde iepuri cu el** (RET.), era foarte voios; Ⓟ: **departe Griva de** ~ ☛ **GRIV**; **a prinde ~le cu carul**, a face un lucru alene, cu mare încetineală; **se lovește ca ~le la biserică** *sau* **ce are a face scripca cu ~le?** se zice cînd două lucruri nu se potrivesc de loc; **cîți iepuri la biserică**, nici unul; **mai știi de unde sare ~le!** mai știi ce poate să se întîmple, ce poate să facă, fără să te aștepți; **cine gonește** (*sau* **cine aleargă după**) **doi iepuri nu prindei nici unul**, cine vrea două lucruri deodată nu se alege cu nici unul, cine vrea prea mult nu rămîne cu nimic; ☛ **OALĂ** ¶ ② Ⓟ *iron.* **Dumnezeu să-l iepure!** Dumnezeu să-l ierte! ¶ ③ **~-DE-CASĂ, ~-DE-MOSC**, iepure cu urechile mai mult lipsite de păr, cu coada și picioarele mai scurte decît ale iepurelui obicinuit; trăiește sub pămînt în galerii pe care și le sapă singur *(Lepus cuniculus)* (▣ 2628) ¶ ④ ♣ **IARBA-~LUI = TREMURĂTOARE**; — **OSUL-~LUI**, plantă cu miros greu, cu flori trandafirii, grămădite la vîrful ramurilor spinoase; numită și „asudul (*sau* sudoarea)-calului", „dîrmotin", etc.; rădăcina ei e întrebuințată în medicină *(Ononis spinosa)* (▣ 2629); — **UMBRA-~LUI**, plantă ierboasă, cu tulpină înaltă, cu flori galbene-verzui, al cărei fruct sînt niște bobițe roșii *(Asparagus collinus, A. polyphyllus)*; — **URECHEA-IEPURELUI**, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în umbele terminale; numită și „lăutoare", „urechea-tătărască" sau „urechelniță" *(Bupleurum rotundifolium)* (▪ 2630) ¶ ⑤ Stratul de carne de pe coastele porcului (PAF.) [lat. l ĕ p o r e m].

Fig. 2627. Iepure

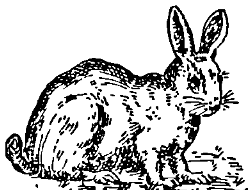

Fig. 2628. Iepure-de-casă.

Fig. 2629. Osul-iepurelui.

Fig. 2630. Urechea-iepurelui.

IEPURESC *adj.* De i e p u r e: **descriindu-le... viața cea iepurească, cum că e cea mai ticăloasă** (TICH.).

IEPUREȘTE *adv.* Ca un iepure: **fugind tot ~ și ea după mine** (CRG.); **a dormi ~**, a dormi cu ochii deschiși: **stau ascunși prin tufișuri și dormeau ~** (S.-ALD.) [i e p u r e s c].

IEPURILĂ *sm.* Poreclă dată unui om fricos ca un i e p u r e (PSC.).

IEPUROAICĂ (*pl.*-ce), ○ **IEPUROAIE** *sf.* ✶ Femela i e p u r e l u i: **am lăsat iepuroaica acolo și n'am știut cum să fug spre trăsură** (BR.-VN.).

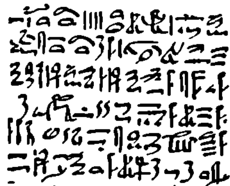
IEPUROIU *sm.* ✶ *augm.* **IEPURE**: **a prins niște iepuroi și vrea să-i jumulească** (CRG.).

IERARH *sm.* ⛪ Persoană bisericească de o treaptă înaltă, arhiereu; **sfinții trei ~i**, sfinții Vasile cel Mare, Grigore Bogoslovul și Ioan Gură de aur, sărbătoriți de biserica ortodoxă la 30 Ianuar [vsl. < gr.].

***IERARHIC** *adj.* Ce ține de o ierarhie, așezat după ierarhie: **ordine ~ă** [fr. h i é r a r c h i q u e].

***IERARHIE** *sf.* Rînduiala și subordinarea deosebitelor trepte ale fețelor bisericești, ale rangurilor, ale demnităților, gradelor, etc.: **în ideea ei despre ierarhia slugilor, ea se socotea un personagiu important** (BR.-VN.) [fr.].

***IERATIC**, **HIERATIC** *adj* ① Privitor la cele sfinte ¶ ② Ce aparține preoților: **costum ~** ¶ ③ **Scriere ~ă**, scrisoarea cursivă a vechilor Egipteni, simplificată din cea hieroglifică, întrebuințată și înțeleasă numai de preoții lor (▣ 2631) [fr.].

Fig. 2631. Papirus cu scriere ieratică.

IERBĂLUȚĂ *sf.* ♣ Mare plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă, vîrtoasă, care ajunge uneori pînă la 1,50 m. înălțime, frunzele late, ascuțite și aspre spre margine, și cu flori dispuse în spice mici; crește prin fînețele mlăștinoase și pe lîngă ape *(Phalaris arundinacea)* (▣ 2632) [i a r b ă].

Fig. 2632. Ierbăluță.

IERBAR[1] (*pl.*-re) *sn.* ✶ Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, numită mai adesea „burduhan" sau „borhan" [i a r b ă].

***IERBAR**[2] (*pl.*-re) *sn.* Colecțiune de plante conservate între foi de hîrtie [fr. h e r b i e r + i a r b ă].

IERBĂRIE *sf.* ① I a r b ă în cantitate mare ¶ ② ⚔ Proviziune de iarbă de pușcă ¶ ③ ⚔ Magazia unde se ține iarba de pușcă: **puse foc la ierbăria Turcilor care sări în slava cerului** (ISP.).

‡**IERBĂRIT** *sbst.* Dare pentru pășunatul vi-

telor: **plăteam ~ de vita mare un sfanţ** (GR.-N.) [i a r b ă].

IERBIŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ♣ *dim.* IARBĂ.

IERBOS *adj.* ① Plin de iarbă, unde creşte iarbă multă ¶ ② ♣ **Plantă ierboasă**, plantă ale cărei tulpini şi ramuri, mai adesea verzi, de consistenţa frunzelor, nu devin lemnoase, ci se usucă şi pier după cîteva luni de vegetaţie [lat. h ĕ r b o s u s].

IERBUŞOARĂ (*pl.*-re), IERBUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ *dim.* IARBĂ: **muntele cu ierbuţa lui pufoasă... le însufleţeşte** (JIP.).

***IEREMIADĂ** (*pl.*-de) *sf.* Tînguire, jelanie, plîngere deasă şi supărătoare [fr.].

IEREŞ ☛ EREŞ.

IEREU *sm.* Preot [sl. j e r e j < gr.].

IERHĂ ☛ ERHĂ.

IERI *adv.* Ziua dinainte de astăzi, ziua trecută: **a plecat ~; n'am să uit ziua de ~**; Ⓕ *F*: **a căuta ziua de ~**, a căuta ceva fără nici un rost, ce nu se poate găsi, a-şi pierde vremea în zadar; ☛ ALALTĂIERI [lat. h ĕ r i].

○**IERIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* *Olten. Băn.* ♣ Grîu de primăvară [srb. j a r i c a].

IERNA (-nez) 1. *vb. intr.* ① A petrece iarna: **Tu, foamete lungă, unde ai iernat? — La săracu 'n pungă şi mai mult sub pat** (PANN) ¶ ② A petrece cu oile în ţinuturi apărate de ger.

2. *vb. tr.* A ţinea oile la iernatec [lat. h ī b ĕ r n a r e].

○**IERNĂREŢ** *adj.* Iernatec, de i a r n ă.

IERNAT *sbst.* Faptul de a i e r n a; iernatec: **S'au fost dus cu tot, cu turme să le ducă la ~** (SPER.).

IERNATEC, -ATIC 1. *adj.* De iarnă: **Trece-un cîrd de corbi iernateci prin văzduh croncănitori** (ALECS.); **pădurile apar ca nişte pete negre pe fundul alb al tabloului iernatic** (I.-GH.).

2. *sbst.* Adăpostire în timpul iernii, *în spec.* petrecerea iernii cu turmele de oi în locuri mai apărate de ger; locul unde se petrece iarna cu oile [lat. h ī b ĕ r n a t ĭ c u s].

○**IERNIŢĂ**, IERNUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* IARNĂ: **cît fu iernița de lungă... tot cărără gunoiu** (RET.).

***IEROGLIF**, HIEROGLIF (*pl.*-fe) *sn.* Numele dat fiecăruia din semnele întrebuinţate în scrierea sacră şi oarecum oficială a vechilor Egipteni (▣ 2633): **printre ieroglifele templelor egiptene** (ODOB.) [fr.].

***IEROGLIFIC**, HIEROGLIFIC *adj.* ① Format din(h)ieroglife, scris cu (h)ieroglife: **scrisoare ~ă** ¶ ② Ⓕ Indescifrabil, greu de înţeles [fr.].

IEROMONAH *sm.* Preot călugăr: **călugărul, de va fi şi preot, adecă ~, iaste mai mare decît popa mirean** (PRV.-MB.) [vsl. < gr.].

a		h	
ā		h	
ă		h	
i		s	
ī		s	
u		ş	
ū		q,k	
b,v		k	
p		g,k	
f		t	
m		th	
n		d,t	
r		d,t,ğ	
l			

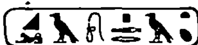

Fig. 2633. Ieroglife.

IERTA (iert) 1. *vb. tr.* ① A renunţa de a pedepsi sau de a se răzbuna (pentru o greşală, pentru o vină, pentru o insultă, etc.), a trece cu vederea (o greşală, un păcat): **meriţi o pedeapsă aspră, dar te iert de astă dată; iartă-ne, Doamne, greşelile noastre! Dumnezeu să-l (s'o) ierte!** *Trans.* **fie iertat, (iertată)**, se zice cînd se pomeneşte de un răposat: **de cîte ori îl văd, îmi aduc aminte pe fie iertat taică-meu** (SLV.); **l-a iertat Dumnezeu**, a murit (*vorb.* de cineva care s'a chinuit mult înainte de moarte); **Doamne iartă-mă!** *a)* se întrebuinţează după un blestem, spre a atenua efectul lui: **mînca-i-ar pămîntul să-i mănînce, Doamne iartă-mă!** (CRG.); *b)* spre a se scuza de o greşală nepermisă: **puteţi întreba şi pe coconu...** (nu-şi aminteşte numele), **cum, Doamne iartă-mă, îi zic?** (ALECS.) ¶ ② A scuti (de o datorie, de un bir, etc.): **să ştiţi că v'am iertat de toate datoriile** (VLAH.) ¶ ③ A scuza: **de-i avea vreme să te duci... bine de bine, iară de nu, să te ierte** (CRG.); **iartă-mă, te rog, că nu te-am aşteptat** ¶ ④ A cruţa: **moartea nu iartă pe nimeni** ¶ ⑤ A îngădui, a da voie, a permite: **Paşa ne iertă să scriem pe la ai noştri în ţară** (BOL.); **de m'a ~ vremea să pot veni** (CRG.): **nu mă iartă puterile**, nu pot, nu mi-e cu putinţă.

2. *vb. refl.* A ierta unul pe altul, a se împăca; Ⓟ: **ei se ceartă, ei se iartă** [lat. *l ī b ĕ r t a r e].

IERTĂCIUNE *sf.* ① *F* Ⓟ Iertare: **văz că ai de gînd să-ţi cei ~ de la mine ca toţi fricoşii** (ISP.); **rămîne acum să dobîndeşti ~a Adelei** (ALECS.) ¶ ② † **A-şi lua ~**, a-şi lua rămas bun (*vorb.* de cel ce pleacă): **mergînd boierì să-şi ia ~ şi să se întoarcă înapoi** (LET.); de la cineva care e pe patul morţii: **au mers tot norodul de i-au sărutat mîna luîndu-şi ~** (NEC.) ¶ ③ *Trans.* Cuvîntare în versuri, la nunţi (în care oratorul cere iertare rudelor din partea mirilor) şi la înmormîntări (în care se cere ca cei rămaşi în viaţă să-l ierte pe mort) [i e r t a].

IERTARE *sf.* Faptul de a i e r t a şi rezultatul acestei acţiuni: **~a greşelilor, păcatelor; vă cer ~**, *F*: **să am ~**.

IERTAT *adj.* ① *p.* IERTA ¶¶ © NEIERTAT ¶ ② Îngăduit, permis: **mie nu-mi este ~ să scriu decît numai atunci cînd pot spune un adevăr** (I.-GH.) ¶ ③ Scutit (de bir, etc.): **cela ce va fi ~, acela să nu plătească vamă** (PRV.-MB.) ¶ ④ Foarte bătrîn, uitat de Dumnezeu; **femeie ~ă**, femeie în vîrstă (care nu mai are menstruaţie).

IERTĂTOR *adj. verb.* IERTA. Care iartă.

○**IERUGĂ**, IRUGĂ (*pl.*-gi) *sf.* *Olten. Băn. Trans. Oaş.* Iazul morii [srb. j a r u g a].

○**IERUNCĂ** (*pl.*-ci) *sf.* *Mold.* = GĂINUŞA-DE-MUNTE: **crescută la umbra brazilor... între ierunci şi căprioare** (GN.); **vameşul ne ospătează cu păstrăvi proaspeţi şi cu ierunci** (VLAH.) [comp. vsl. j a r ę b ĭ şi germ. R e b h u h n].

IESLE *sf. pl.* Despărţitura, jghiabul dintr'un staul sau grajd în care se pune fînul şi celălalt nutreţ pentru vite (▣ 2634, 2635): **patru iepe sirepe... legate... la nişte ~ cu totul şi cu totul de aramă** (ISP.); *sg.* **un cirlan, legat la ieslea grajdului, nincheză** (DLVR.); **deasupra ieslei în care s'a născut Mîntuitorul** (I.-GH.) [vsl. j a s l i].

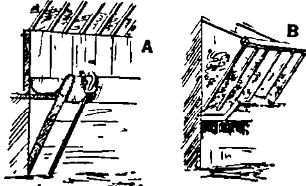

Fig. 2634. A. Iesle de boi. B. Iesle de cai.

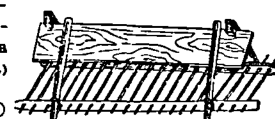

Fig. 2635. Iesle de oi.

IEŞI (ies) *vb. intr.* ① A merge afară (© „a intra"): **~ din odaie; ~ din oraş; ~ din baie; ~ la plimbare; ~ din albie**, a se revărsa; Ⓟ: **~ afară**, a se duce la privată ¶ ② A nu mai sta undeva: **bolnavul a început să iasă din casă** ¶ ③ A nu mai sta închis, a scăpa, a se libera: **~ din închisoare** ¶ ④ A scăpa dintr'o situaţie grea: **~ din încurcătură** ¶ ⑤ A se arăta înaintea ochilor, a se ivi, a apărea: **soarele iese de sub orizont; ~ la lumină; ~ la iveală** ¶ ⑥ A răsări din pămînt, a creşte: **iarba iese din pămînt; copilului i-au ieşit dinţii** ¶ ⑦ A-şi trage obîrşia, originea: **~ dintr'o casă nobilă** ¶ ⑧ A rezulta, a avea urmări: **cine ştie ce o să mai iasă de-aci; unde-o ieşi să iasă!** ¶ ⑨ A ajunge, a rămînea în cele din urmă într'o stare anumită, a deveni: **~ la pensie; ~ învingător; toate învăţăturile lui îi ies înde bine** (ISP.); **tot ce făcea îi ieşea d'andoaselea** (ISP.); **Unde o ~ să iasă, sînt deprinşi a suferi** (PANN); **toate prorociile rămaseră zadarnice şi ieşiră de minciună** (BALC.) ¶ ⑩ A nu mai fi, a înceta de a fi (ceva, undeva, etc.): **~ din iarnă; ~ din serviciu; ~ din copilărie; ~ din modă** ¶ ⑪ A dispărea (despre colori, pete, etc.), a-şi pierde coloarea: **iese la spălat** ¶ ⑫ A se depărta, a se abate: **~ din subiect; ~ din cuvîntul, din sfatul cuiva; să nu ieşi din cuvîntul calului ce ţi-ai ales** (ISP.); **nimeni nu îndrăznea să iasă din vorba Banului** (I.-GH.) ¶ ⑬ **A-i ~ din minte, din gînd**, a uita; **a-şi ~ din minţi, din fire, din sărite**, a-şi pierde mintea, firea, sărita ¶ ⑭ **~ din mîna cuiva**, a fi lucrat, făcut de cineva: **tot ce iese din mîna lui e o adevărată lucrare de artă** ¶ ⑮ **A-i ~** (îna-

inte), a-i veni în cale, a-l întîmpina: **i-a ieşit un popă înainte, i-a ieşit cu plin, cu gol (înainte)** ¶ ⑯ A se răspîndi, a se lăţi: **a ieşit svonul, vestea că...**; ⑰: **decît să-ţi iasă nume rău, mai bine ochii din cap** ¶ ⑰ A muri (*vorb.* de vite), a pieri [lat. e x ī r e].

IEŞIRE *sf.* ① Faptul de a i e ş i ¶ ② Locul, uşa pe unde se iese de undeva.

† **IEŞITOARE** *sf.* Privată [i e ş i].

IEŞITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Parte ce apare mai scoasă, mai ieşită afară: **oraşul e revărsat pe o ~ de mal împlîntată în valuri** (VLAH.) [i e ş i].

IEZĂTURĂ, IEZITURĂ (*pl.*-turi) *sf. Mold. Bucov.* Zăgaz, stavilă: **se înjghebase din rămăşiţele de vălătuci şi de grinzi un fel de iezătură** (GRIG.); **la iezitura acestui iaz se afla mai de mult o moară** (MAR.) [i e z i].

IEZER, IAZER, IAZĂR (*pl.*-re) *sn.* ● Lac adînc: **în dreptul insulei Bîrzina, se 'ntinde, pe ţărmul stîng, marele iezer Suhai** (VLAH.); **au început, dîndu-se preste cap, a sări în iazer** (TICH.) [vsl. j e z e r o].

IEZI (-zesc) *vb. tr.* A opri apa printr'un zăgaz, printr'o iezătură: **apa o iezeşti şi o abaţi pe de altă parte** (NEC.); **cic'o vrut dracul odată să iezască Bistriţa** (VLAH.) [i a z].

IEZIŞOR *sm.* *dim.* IED: **nu ştia unde să fete, ca să nu-i îngheţe ~ii** (SB.).

IEZITURĂ ☛ IEZĂTURĂ.

***IEZUIT** *sm.* ¹ Membru al Societăţii lui Isus, ordin religios întemeiat în 1534 de Ignaţiu de Loyola cu scopul de a combate erezia şi de a propovădui evanghelia în lume (▪ 2636) ¶ ② Ⓕ Ipocrit, făţarnic [fr.].

Fig. 2636. Iezuiţi.

***IEZUITIC** *adj.* Privitor la Iezuiţi; propriu Iezuiţilor [fr.].

***IEZUITISM** *sbst.* ① Doctrina Iezuiţilor şi felul de a se purta al adepţilor ei ¶ ② Lipsă de sinceritate, făţărnicie [fr.].

○ **IEZURE** = VIEZURE.

IFIFLIU *adj.* Ⓟ Lefter, afif, fără nici un ban în pungă: **era om de seamă, însă cam ~..., fiind împovărat de trei fete** (CAR.) [tc. h a f i f l i].

IFOS (*pl.*-se) *sn.* ① Demnitate: **un bal fără slujitori la scară şi 'n tindă, n'are nici ~ nici ighemonicon** (ALECS.) ¶ ② Aer trufaş, pretenţios: **stătu... lîngă cucoana Luxiţa cu un ~ de adevărat stăpîn al trăsurii** (GN.); **i s'a dus gîndul la ~ele primăresei... care se uita la ea de sus** (BR.-VN.); **cu ce ~ îşi dă capul pe spate** (VLAH.) [ngr. ὕφος].

‡ **IGHEMONICON** *sbst.* Ƒ Demnitate (în port şi atitudine), purtare măreaţă (potrivită unei înalte stări sociale): **să şed cu dînşii la taifasuri pe divan... cu tot ~ul boieresc** (ALECS.) [ngr.].

IGHIPTEAN *sm.* Ⓟ Faraon, poreclă dată Ţiganului (considerat ca originar din E g i p t): **uite aşa o păţiră cioarele şi graurii de ighipteni** (JIP.).

***IGIENĂ...** ☛ HIGIENĂ...

IGLIŢĂ (*pl.*-ţe *sf.* ¹ Ac lung cu o crestătură la vîrf cu care se lucrează la ciorapi, la horbote, etc. (▣ 2637): **un tărtănaş conabiu, făcut cu igliţa** (CAR.) ¶ ② Un fel de undrea cu care se lucrează plasa de pescuit [sl. i g l i c a].

Fig. 2637. Igliţă.

IGNAT *sm.* Ⓓ Sfînt serbat la 20 Decembre, zi în care poporul taie porcul îngrăşat pentru Crăciun: **era în ziua de ~, cînd am trecut Dunărea pe ghiaţă** (I.-GH.); **unii abia aşteaptă ~ul, să-şi taie grăsunul** (DLVR.); **în ziua de ~, după ce înjunghiară porcii şi-i pârpăliră în foc de paie** (DLVR.) [vsl. I g n a t i e].

***IGNEU** *adj.* ① De natura focului, de foc ¶ ② Produs prin acţiunea focului: **terenuri ignee** [fr. < lat.].

***IGNIŢIUNE** *sf.* Starea unui corp în combustiune sau înroşit în foc [fr.].

***IGNIVOR** *adj.* Care mănîncă foc [fr.].

***IGNOBIL** *adj.* Mîrşav, josnic, scîrbos [fr.].

***IGNOMINIE** *sf.* Mîrşăvie, ticăloşie, josnicie [fr.].

***IGNORA** (-orez) *vb. tr.* A nu şti, a nu cunoaşte [fr. < lat.].

***IGNORANT**, -ANTĂ *adj.* şi *sm. f.* Neştiutor, -toare, care nu ştie nimic, fără învăţătură, neînvăţat(ă) [fr. < lat.].

***IGNORANTISM** *sbst.* ✢ Sistemul acelora cari pretind că ştiinţa e vătămătoare omului [fr.].

***IGNORANŢĂ** *sf.* Neştiinţă, necunoştinţă, neştire: **ura... neîmpăcată... pe care instinctiv o poartă... ignoranţa încontra culturii** (VLAH.) [fr.].

IGRASIE *sf.* Ƒ Umezeală (a pereţilor casei): **se trezesc vorbind despre igrasia odăiţelor** (BR.-VN.) [ngr.].

IGRASIOS *adj.* Ƒ Plin de i g r a s i e, umed: **casă igrasioasă.**

***IGUAN** *sm.* Reptilă foarte mare din America centrală şi meridională carnea şi ouăle căreia sînt comestibile (▣ 2638) [fr.]

Fig. 2638. Iguan.

***IGUANODON(T)** *sm.* Reptilă care se întîlneşte ca fosilă în terenurile secundare inferioare şi cretacee; se hrănea cu iarbă şi ajungea pînă la 12 metri lungime (▣ 2639) [fr.].

Fig. 2639. Iguanodont.

IGUMEN ☛ EGUMEN.

IHA! *interj.* Strigăt de mirare, de uimire.

○ **IHNEA** (*pl.*-nele) *sf. Mold. Bucov.* ✕ IAHNIE: **în locul acestor lături, vei face o ~ cu ceapă** (ALECS.).

***IHNEUMON** *sm.* Mamifer carnivor digitigrad al cărui corp ajunge pînă la 0,65 m. lungime cu o coadă de aproape 59 de cm.; e înalt numai de 15 cm., aşa că pare mai curînd că se tîrăşte decît umblă; se hrăneşte cu tot felul de animale, cu ouă şi chiar cu fructe; vechii Egipteni îl considerau ca sfînt, pentrucă, după credinţa lor, distrugea ouăle de crocodil; e numit şi „mangustă" *(Herpestes ichneumon)* (▣ 2640) [fr.].

Fig. 2640. Ihneumon.

IHNI = ICNI.

***IHTIOFAG** *adj.* Care se hrăneşte cu peşte [fr.].

***IHTIOLOGIC** *adj.* Privitor la ihtiologie: **fauna ~ă a României** [fr.].

***IHTIOLOGIE** *sf.* Partea zoologiei care se ocupă cu descrierea peştilor; istoria naturală a peştilor [fr.].

***IHTIOSAUR(US)** *sm.* Fosil antediluvian,

Fig. 2641. Ihtiosaurus.

un fel de reptilă marină foarte mare, al cărei schelet se regăseşte în terenul jurasic şi în lias (▪ 2641) [fr.].

IIE¹ = IE¹.

IIE² = IE².

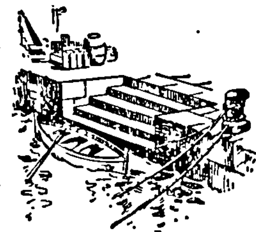
IIŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Ⓣ *dim.* IE².

‡ **IJDĂRI** (-ărăsc), IJDERI (-erăsc), IJDERI (-eresc) 1. *vb. tr.* A da naştere, a zămisli. 2. *vb. refl.* A lua naştere.

○ **IJDENI** (-enesc) *vb. tr. Maram.* (BRL.) A crea, a face [probabil = IJDĂRI].

‡ **IJDERI**, IJDERI ☛ IJDĂRI.

IJE *sm.* Numele slovei Н din alfabetul cirilic [vsl.].
ILARIE = CHEFAL-MIC.
*__ILARITATE__ *sf.* Veselie neașteptată cu izbucniri de rîsete [fr.].
○ **ILĂU** (*pl.*-ăe), ILEU (*pl.*-ee) *sn.* *Mold. Bucov. Trans.* ☞ Nicovală: Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău (EMIN.); dă faurul în ileu, tot dă și nu mai încetează (SLV.) [ung. ü l ő].
ILEANĂ *sf.* *Bucov.* = GÎNDAC-VERDE.
*__ILEGAL__ *adj.* și *adv.* Nelegal, împotriva legii, nedrept [fr.].
*__ILEGALITATE__ *sf.* Lucru împotriva legii, făcut cu călcarea legii, nedreptate [fr.].
*__ILEGITIM__ *adj.* Nelegitim [fr.].
○ **ILENUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *Bucov.* — BĂLIGAR [I l e a n ă].
ILER *sm.* Pojar [ngr.].
○ **ILEU** ☞ ILĂU.
ILIC (*pl.*-ce) *sn.* ① Pieptar țărănesc de dimie, neîmblănit, împodobit cu găitane, care se poartă vara: surugiul... îmbrăcat cu... ~ de postav, cusut cu găitanuri (ALECS.); îmbrăcat cu cămașa și cu ițarii albi și cu un ~ negru (SAD.); subt poalele dealului se deslușeau cete de Turci cu ~e albastre (S.-ALD.) [tc. j e l e k].
‡ **ILICHIE** *sf.* (P) Vîrstă [ngr.].
*__ILICIT__ *adj.* Nepermis, oprit de lege [fr.].
ILIE ☞ PÂLIE.
○ **ILILIAC** *sm.* *Băn.* = LILIAC¹.
*__ILIMITAT__ *adj.* Nelimitat, fără margini, nemărginit, nețărmurit [fr.].
‡ **ILIȘ** *sbst.* Un fel de dare extraordinară [ung. é l é s].
*__ILIZIBIL__ *adj.* De necitit, care nu se poate citi, necitet: scrisoare ~ă [fr.].
*__ILOGIC__ *adj.* Nelogic, contra logicii [fr.].
*__ILOT__ *sm.* ① Sclav (la vechii Spartani): Atenianii... înhămau pe iloți la pietre de moară (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ Om degradat, decăzut.
*__ILUMINA__ (-inez) 1. *vb. tr.* ① A lumina, a răspîndi, a revărsa lumină ¶ ② A face iluminație ¶ ③ Ⓕ A lumina mintea, duhul, sufletul.
2. *vb. refl.* A se lumina: figurile lor se iluminează, și piepturile lor suspină (ALECS.) [fr.].
*__ILUMINAT__ 1. *adj. p.* ILUMINA.
2. *sm.* ① Vizionar religios care se crede luminat de Sfîntul Duh ¶ ② *pl.* Numele unor eretici și al unei secte filozofice.
*__ILUMINAȚIUNE__, ILUMINAȚIE *sf.* ① Faptul de a ilumina ¶ ② Mare număr de lumini și de focuri aprinse în semn de veselie, cu prilejul unei serbări, etc. ¶ ③ F Lumină extraordinară pe care o revarsă Dumnezeu în sufletul unor oameni ¶ ④ Ⓕ Inspirațiune subită [fr.].
*__ILUSTRA__ (-trez) *vb. tr.* și *refl.* ① A(se) face vestit, strălucit: s'au ilustrat în științe, în arte și în litere (I.-GH.) ¶ ② A împobodi o carte cu gravuri, cu desenuri [fr.].
*__ILUSTRAT__ 1. *adj. p.* ILUSTRA. ① Vestit, strălucit ¶ ② Împodobit cu gravuri, cu desenuri ¶¶ c NEILUSTRAT.
2. ILUSTRATĂ (*pl.*-te) *sf.* Carte postală împodobită cu desenuri, cu o vedere fotografică, etc.
*__ILUSTRAȚIUNE__, ILUSTRAȚIE *sf.* ① Faptul de a ilustra, de a face vestit, ilustru ¶ ② Strălucire; celebritate ¶ ③ Personaj vestit, ilustru: ne-am pomenit cu dînșii oameni mari, ilustrațiuni fără știrea lor și a lui Dumnezeu (I.-GH.) ¶ ④ Desen, gravură ce împodobește o carte, poză [fr.].
*__ILUSTRU__ *adj.* Vestit, faimos, renumit, strălucit prin meritele sale [fr.].
*__ILUZIE__ ☞ ILUZIUNE.
*__ILUZIONA__ (-nez) 1. *vb. tr.* A cauza iluziuni.
2. *vb. refl.* A-și face iluziuni [fr.].
*__ILUZIUNE__, ILUZIE *sf.* ① Părere înșelătoare, amăgire a simțurilor sau a minții care ne face să vedem lucrurile altfel decît cum sînt ele sau de a lua un lucru închipuit drept realitate: Nu-ți întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris (VLAH.); a-și face iluzii, a-și face păreri, a se amăgi pe sine ¶ ② Nălucire, gîndire și închipuire chimerică; vis [fr.].
*__ILUZORIU__ *adj.* ① Amăgitor, care înșală sub o aparență mincinoasă ¶ ② Zadarnic, deșert, care nu se va realiza niciodată: făgăduieli iluzorii [fr.].
† **IM** *sbst.* *Olten. Băn. Trans.* Murdărie, necurățenie; noroiu [lat. l i m u s].
† **IMA** (im) *vb. tr.* și *refl.* *Băn.* A (se) murdări, a (se) mînji [i m].
‡ **IMĂCIUNE** *sf.* Murdărie: ~a care astăzi pre obrazele noastre au căzut (CANT.) [i m a].
*__IMACULAT__ *adj.* Nepătat, neprihănit, preacurat [fr. < lat.].
*__IMAGINA__ (-inez) *vb. tr.* și *refl.* ① A(-și) închipui, a(-și) reprezenta un lucru în minte ¶ ② A născoci [fr.].
*__IMAGINABIL__ *adj.* Ce se poate închipui, imagina [fr.].
*__IMAGINAR__ *adj.* ① Închipuit, ce se află numai în închipuirea, în imaginația omului ¶ ② Bolnav ~, om care-și închipue numai că e bolnav [fr.].
*__IMAGINATIV__ *adj.* Născocitor, care are mare înlesnire de a-și imagina ceva, care are o imaginație vie [fr.].
*__IMAGINAȚIUNE__, IMAGINAȚIE *sf.* ① Închipuire, facultatea ce posedă mintea de a-și închipui un lucru pe care ochii nu-l văd: acea putere nepătrunsă a spiritului pe care o numim imaginațiune (CAR.) ¶ ② Darul artiștilor și literaților de a născoci ceva și de a exprima cu talent concepțiunile lor ¶ ③ Părere neîntemeiată ¶ ④ Idee ciudată, extravagantă [fr.].
*__IMAGINE__ *sf.* ① Chip, reprezentarea unui lucru prin pictură, sculptură, etc. ¶ ② Asemănare: Dumnezeu a făcut pe om după ~a sa ¶ ③ Chipul reflectat în apă sau într'o oglindă ¶ ④ Închipuire ce-și face cineva despre un lucru, idee ¶ ⑤ Metaforă prin care ideea ce se exprimă e redată cu mai multă vioiciune, aproape pipăită, cu ajutorul unor asemănări sau împerecheri de cuvinte [lat. i m a g i n e m].
○ **IMALĂ** *sf.* *Băn. Trans. Bucov.* Murdărie, noroiu, tină, glod: frumusețea fără înțelepciune este ca o floare în ~ (TICH.); i s'au înfipt carul în imala aceea (SB.) [i m a].
○ **IMALOS** *adj.* *Băn.* = IMOS [i m a l ă].
IMAM, IMAN *sm.* Preot mahomedan: Acum de mult imamul din minarea cîntase (ALECS.); fie-care mahala își are geamia ei, cu cîte un iman, adică popă, care e dator să facă rugăciunile la ceasurile hotărîte (CAR.) [tc. i m a m].
IMAM-BAILDI *sbst.* Mîncare turcească preparată din pătlăgele vinete împănate și coapte în untdelemn: hm! zise el, astea pe turcește se chiamă ~ (D.-ZAMF.) [tc.].
IMAMEA (*pl.*-mele) *sf.* Căpătîiul de chihlibar al ciubucului: ciubucele cu imamele de chihlimbar se înfățișară pe dată dinaintea lor, după obiceiul pămîntesc (GN.) [tc. i m a m è].
IMAN ☞ IMAM.
*__IMANENT__ *adj.* ① Care rămîne constant, statornic: forță ~ă ¶ ② Care există și lucrează totdeauna în același fel într'un lucru oare-care: justiția e ~ă sufletului omenesc [fr.].
*__IMANENȚĂ__ *sf.* Starea a tot ce este imanent [fr.].
○ **IMAȘ** (*pl.*-așuri) *sn.* *Mold. Tr.-Carp.* Islaz, pășune: Mînă boii la izvoare și îi paște la ~ (ALECS.); cirezile și herghelille umblau slobode pe ~uri (VLAH.) [ung. n y o m á s].
*__IMATERIAL__ *adj.* Care nu e (făcut din) materie: sufletul e ~ [fr.].
*__IMATERIALITATE__ *sf.* Însușirea a tot ce este imaterial: ~a sufletului [fr.].
*__IMBARCA__ (-barc) 1. *vb. tr.* A pune, a încărca într'o luntre, într'o corabie, etc.
2. *vb. refl.* A se urca într'o corabie, pe un vapor, spre a face o călătorie [fr.].

Fig. 2642. Imbarcader.

*__IMBARCADER__ (*pl.* -ere) *sn.* Locul de pe mal, cheiul unde se îmbarcă călătorii (2642) [fr.].

ANGLIA

ARGENTINA

ARMENIA

AUSTRIA

BELGIA

BOLIVIA

BRAZILIA

BULGARIA

CEHO-SLOVACIA

CHILI

CHINA

COLUMBIA

DANEMARCA

ECUADOR

EGIPT

ELVEȚIA

FINLANDA

FRANȚA

GERMANIA

GRECIA

ITALIA

IUGOSLAVIA

JAPONIA

LETONIA

LITUANIA

MEXICO

NORVEGIA

OLANDA

PERSIA

POLONIA

PORTUGALIA

ROMANIA

SPANIA

STATELE-UNITE

SUEDIA

TURCIA

UNGARIA

***IMBARCAȚIUNE** *sf.* Caic, luntre, corăbioară, etc., ori-ce vas mic cu care se poate călători pe apă [fr.].

***IMBECIL** *adj.* Neghiob, nerod, gogoman, slab de minte [fr.].

***IMBECILITATE** *sf.* Slăbiciune a minții, neghiobie, nerozie [fr.].

***IMBERB** *adj.* ① Care n'are barbă; spînatec; căruia nu i-a crescut încă barba ¶ ② Tinerel, foarte sau prea tînăr [fr.].

***IMBIBA** (-ibez, -ib) 1. *vb. tr.* A muia un lucru în apă sau în alt lichid, spre a suge lichidul sau a fi pătruns de el: ~ **un burete.**

2. *vb. refl.* ① A suge lichidul, a fi pătruns de lichid ¶ ② Ⓕ A se adăpa, a fi pătruns: ~ **cu idei false** [fr.].

IMBIR — **GHIMBIR.**

***IMBROGLIO** *sbst.* ① Încurcătură, arababură ¶ ② Piesă de teatru a cărei intrigă este foarte încurcată [it.].

‡ **IMBROHOR** *sm.* Cel ce îngrijea de grajdurile sultanului [tc.].

***IMEDIAT** 1. *adj.* ① Nemijlocit, neîntîrziat, care lucrează sau se face, se întîmplă numai decît, fără întîrziere: **cauză ~ă; plecare ~ă** ¶ ② Care urmează numai decît: **succesor ~.**

2. *adv.* ① Îndată, numai decît, pe loc ¶ ② Nemijlocit, de-a dreptul [fr.].

***IMEMORIAL** *adj.* Străvechiu, așa de vechiu, încît nu se mai ține minte de cînd a început; de cînd lumea și pămîntul [fr.].

***IMENS** *adj.* ① Nemăsurat, nemărginit: **spațiul e ~** ¶ ② Peste măsură de mare, foarte întins, cît nu se poate cuprinde cu ochii: **parcul ~ din spatele castelului** (VLAH.) [fr.].

***IMENSITATE** *sf.* ① Nemărginire, nemărginit,

întindere sau mărime fără margini, spațiul nemărginit: **ce măreață jale în ~a tăcută!** (DLVR.) ¶ ② Prea mare întindere: **~a mării** [fr.].

*IMERSIUNE *sf.* Cufundare în apă [fr.].

*IMIGRÀ (-**grez**) *vb. intr.* A veni să se așeze, să se stabilească într'o țară străină [fr.].

*IMIGRANT, -**TĂ** (*pl.*-**te**) *adj.* și *sm. f.* Care vine să se stabilească într'o țară străină [fr.].

*IMIGRAȚIUNE *sf.* Faptul de a imigra; stabilirea străinilor într'o țară [fr.].

*IMINENT *adj.* Care amenință să se întîmple foarte curînd, foarte apropiat: **un pericol ~; războiul devenise... ~** (I.-GH.) [fr.].

*IMINENȚĂ *sf.* Starea, caracterul a tot ce este iminent: **iminența primejdiei** [fr.].

IMINEU, **IMINIU** *sm.* ① Pantof boieresc de marochin galben: **dacă nu-l ajungea cu nuiaua, scotea imineu(l) din picior și-l asvîrlea după dînsul** (I.-GH.) ¶ ② *pl.* Pantofi groși, cu vîrful ascuțit, purtați astăzi la țară: **poartă... în picioare ciupici, ori pantofi, ori iminei** (JIP.); **Miu... sărută iminiii ciaușului** (DLVR.) [tc. jemeni].

*IMITÀ (-**it**, -**itez**) *vb. tr.* ① A face sau a căuta să facă întocmai ca altul, a se lua după altul, după pilda altora ¶ ② A lua de model ¶ ③ A căuta într'o lucrare literară sau artistică, să urmeze pilda altora, să se asemene cu felul de a lucra al altora ¶ ④ A preface, a reproduce întocmai: **~ iscălitura cuiva** ¶ ⑤ A se asemăna: **această stofă imită catifeaua** [fr.].

*IMITABIL *adj.* ① Ce se poate imita ¶ ② Ce trebue imitat, de imitat, de urmat [fr.].

*IMITATIV *adj.* Care imită; **armonie ~ă**, așezare de cuvinte cu scopul de a produce, prin sunetele acestora, un efect identic cu al obiectului însuși (ex.: **un tropot de copite potop cotropitor** (ALECS.), imită tropotul cailor) [fr.].

*IMITATOR, -**TOARE** *sm. f.* Care imită sau se silește să imite pe altul, să se apropie de felul lui de a fi, de a se purta, de a scrie, etc. [fr.].

*IMITAȚIUNE, **IMITAȚIE** *sf.* ① Faptul de a imita și rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Operă literară sau artistică făcută în așa fel încît să imite alta întocmai ¶ ③ Contrafacere, lucru căruia i se dă aparența unui alt lucru făcut dintr'o materie mai prețioasă: **mănuși de imitație de mătase** (CAR.).

*IMN (*pl.*-**nuri**) *sn.* ① Cîntec, poemă în onoarea zeilor sau a eroilor ¶ ② Cîntare în onoarea divinității ¶ ③ Cîntare bisericească compusă din strofe ¶ ④ Cîntec național (☞ **TABELA XXV**): **muzicile regimentelor intonară ~ul național** [fr. hymne].

*IMOBIL 1. *adj.* ① Nemișcat, care nu se mișcă ¶ ② Nemișcător: **bunuri ~e** ¶ ③ Ⓕ Statornic, neclintit.

2. (*pl.*-**ile**) *sn.* ① Avere nemișcătoare, clădire, acaret ¶ ② *pl.* Clădiri, moșii, păduri, vii, etc., averi ce nu se pot transporta din locul lor [fr.].

*IMOBILIAR *adj.* ① Nemișcător, ce nu se poate transporta: **bunuri ~e** ¶ ② Privitor la o avere nemișcătoare, la o clădire, la o moșie, etc. [fr.].

*IMOBILITATE *sf.* Nemișcare, starea unui lucru, unei persoane care nu se mișcă: **în ~a și tăcerea lor păreau a fi de ipsos** (VLAH.) [fr.].

*IMOBILIZÀ (-**izez**) 1. *vb. tr.* A da calitatea de imobil: **~ o rentă; ~ banii**, a-i păstra fără să aducă vre-un venit.

2. *vb. refl.* A sta pe loc, fără a se schimba, fără a progresa [fr.].

*IMOLÀ (-**olez**) *vb. tr.* ① A jertfi ¶ ② A măcelări [fr.].

*IMOLAȚIUNE *sf.* Jertfire, înjunghiere [fr.].

*IMORAL *adj.* ① Lipsit de principiile de morală: **îl știa păcătos și ~** (VLAH.) ¶ ② Împotriva bunelor moravuri sau a principiilor de morală [fr.].

*IMORALITATE *sf.* Caracterul a tot ce este imoral [fr.].

*IMORTAL *adj.* Nemuritor, fără moarte, neperitor [fr.].

*IMORTALITATE *sf.* Nemurire [fr.].

*IMORTALIZÀ (-**izez**) 1. *vb. tr.* A da nemurirea; a face nemuritor, neperitor: **sînt lucrări geniale... care au imortalizat pe acei cari le-au săvîrșit** (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se face nemuritor în amintirea oamenilor [fr.].

*IMORTELE *sf. pl.* = **FLORI-DE-PAIE** și **PLEVAIȚĂ** [fr.].

○ IMOS *adj. Olten. Băn. Trans.* Plin de noroiu, murdar, soios: **hainele de pe dînsul erau imoase, dehl.. ce să-i zici, ca de văcar** (ISP.) [lat. līmosus].

○ IMOSÀ (-**sez**) *vb. tr.* și *refl. Olten. Trans.* A (se) murdări [imos].

*IMPACIENT *adj.* Nerăbdător; neastîmpărat [fr.].

*IMPACIENTÀ (-**tez**) 1. *vb. tr.* A face să piardă răbdarea, a scoate din răbdări.

2. *vb. refl.* A-și pierde răbdarea [fr.].

*IMPACIENȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* Nerăbdare; neastîmpăr [fr.].

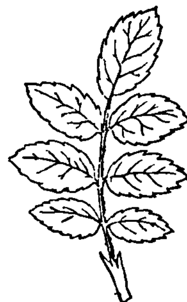

Fig. 2643. Frunză compusă imparipenată.

*IMPARIPENAT *adj.* Se zice despre frunzele compuse care prezintă perechi de frunzulițe la dreapta și la stînga, iar în vîrf o frunzuliță nepereche (▣ 2643) [fr.].

*IMPARISILABIC *adj.* Se zice, în unele limbi (în latina, etc.) despre substantivele și adjectivele care au la genitiv o silabă mai mult decît la nominativ. Ex.: **homo, cu genitivul hominis, e un substantiv ~** [fr.].

*IMPARȚIAL *adj.* Nepărtinitor, care ține parte nici unuia nici altuia [fr.].

*IMPARȚIALITATE *sf.* Nepărtinire: **promite că va conduce desbaterile cu ~a-i cunoscută** (CAR.) [fr.].

*IMPAS (*pl.*-**asuri**) *sn.* ① Înfundătură, fundătură, ulicioară fără ieșire ¶ ② Ⓕ Strîmtoare, situațiune încurcată, de unde nu se poate ieși [fr.].

*IMPASIBIL *adj.* ① Nesimțitor, nepăsător, căruia nu-i pasă de durere, de suferință ¶ ② Care nu se lasă înduplecat sau înduioșat: **judecător ~** [fr.].

*IMPASIBILITATE *sf.* Nesimțire, nepăsare; calm neturburat [fr.].

*IMPECABIL *adj.* ① Care nu e în stare să păcătuească sau să greșască ¶ ② Fără nici un cusur, perfect, desăvîrșit [fr.].

*IMPECABILITATE *sf.* Starea celui impecabil [fr.].

*IMPENETRABIL *adj.* ① De nepătruns, prin care nu se poate pătrunde ¶ ② Care nu se poate cunoaște sau lămuri ¶ ③ Care-și ascunde cu îngrijire gîndul, părerile, sentimentele sau planurile [fr.].

*IMPENETRABILITATE *sf.* ① Starea a tot ce este impenetrabil ¶ ② Proprietate în virtutea căreia două corpuri nu pot ocupa același spațiu în același timp [fr.].

*IMPERATIV 1. *adj.* ① Poruncitor: **ton ~** ¶ ② **Mandat ~**, obligațiunea deputatului ales de a vota totdeauna așa cum i-au cerut alegătorii ¶ ③ **Propozițiune ~ă**, aceea care conține un verb la imperativ sau care exprimă a poruncă.

2. (*pl.*-**ive**) *sn.* Mod al verbului care exprimă o poruncă sau o rugăminte [fr. < lat.].

*IMPERCEPTIBIL *adj.* ① Care nu poate fi zărit sau simțit ¶ ② Foarte mic ¶ ③ Care scapă pătrunderii noastre [fr.].

*IMPERCEPTIBILITATE *sf.* Starea a tot ce este imperceptibil [fr.].

*IMPERFECT 1. *adj.* Nedeplin, nedesăvîrșit.

2 (*pl.*-**te**) *sn.* Timp al verbului care arată o lucrare trecută care nu se isprăvise încă în momentul cînd se săvîrșea sau se întîmpla altă lucrare [lat.].

*IMPERFECȚIUNE, **IMPERFECȚIE** ① *sf.* Starea a tot ce este neterminat, nedesăvîrșit, imperfect ¶ ② Mic cusur, mic defect: **oare-cari imperfecțiuni de forme care denotă o epocă de scădere** (ODOB.) [fr.].

*IMPERIAL 1. *adj.* Împărătesc: coroană ~ă (▣ 2644).
2. *sm. pl.* ⚔ Trupele vechiului imperiu germanic.
3. *sm.* Monedă rusească de aur (numită și „pol-~"), în valoare de 10 ruble (▪ 2645) [fr.].

Fig. 2644. Coroană imperială.

Fig. 2645. Pol imperial.

*IMPERIALĂ (*pl.*-le) *sf.* Partea deasupra, de pe acoperiș, a unei diligențe, a unui tramvaiu, etc. [fr.].
*IMPERIALISM *sbst.* Tendința unui Stat de a cuceri, de a acapara cît mai multe țări, de a-și lărgi cît mai mult hotarele [fr.].
*IMPERIALIST *sm.* ① Partizan al imperiului ¶ ② Care susține imperialismul [fr.].
*IMPERIOS *adj.* ① Care poruncește astfel că nimeni nu îndrăznește să nu se supună, poruncitor; autoritar ¶ ② Neapărat trebuincios: o necesitate imperioasă [fr.].
*IMPERIU (*pl.*-rii) *sn.* ① Stăpînire, domnie; dominațiune ¶ ② Puterea absolută a unui șef ¶ ③ ● Împărăție, țară mare al cărei suveran poartă titlul de împărat ¶ ④ Ⓕ Întindere vastă.
*IMPERMEABIL *adj.* Prin care nu pătrunde, nu poate trece apa sau alt lichid: stofă ~ă [fr.].
*IMPERMEABILITATE *sf.* Starea a tot ce este impermeabil [fr.].
*IMPERSONAL *adj.* ① Care nu se aplică, care nu aparține unei persoane anumite ¶ ② Verb ~ *sau* unipersonal, verbul care arată că se conjugă numai la a 3-a persoană singular, precum, plouă, ninge, tună, fulgeră, trebue, se cade, etc. ¶ ③ Moduri ~e, nume dat infinitivului și participiului, pentrucă nu-și schimbă forma după persoane [fr.].
*IMPERSONALITATE *sf.* Însușirea a tot ce este impersonal [fr.].
*IMPERTINENT *adj.* ① Obraznic; a deveni ~, a se obrăznici ¶ ② Ofensator, grosolan: vorbe ~e [fr.].
*IMPERTINENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Obrăznicie ¶ ② Vorbă sau faptă ofensătoare [fr.].
*IMPERTURBABIL *adj.* Pe care nimic nu-l poate turbura, care nu se mișcă de nimic, neturburat; liniștit, stăpîn pe sine [fr.].
*IMPERTURBABILITATE *sf.* Neturburare, starea celui imperturbabil [fr.].
*IMPESTA (-tez) *vb. tr.* ① A (în)ciuma, a molipsi de ciumă sau de o boală contagioasă ¶ ② Ⓕ A corupe ¶ ③ A împuți, a răspîndi un miros puturos [fr. e m p e s t e r].
*IMPETUOS *adj.* ① Năprasnic, năvalnic, care se mișcă cu repeziciune și cu violență ¶ ② Ⓕ Furtunos, care nu se poate reține [fr.].
*IMPETUOZITATE *sf.* ① Caracterul a tot ce este impetuos ¶ ② Ⓕ Furie, violență; vioiciune prea mare [fr.].
*IMPIEGAT *sm.*, -ATĂ (*pl.*-te) *sf.* Slujbaș, funcționar inferior, amploiat: tînărul are aerul unui ~ de minister (CAR.) [it.].
*IMPIETATE *sf.* ① Nelegiuire, faptă sau vorbă împotriva celor sfinte ¶ ② Dispreț față de cele sfinte sau față de ce e respectat de toți [fr.].
*IMPLACABIL *adj.* Neîmpăcat, neîndurat, neînduplecat [fr.].
*IMPLACABILITATE *sf.* Neîmpăcare, neîndurare [fr.].
*IMPLICA (-ic) *vb. tr.* ① A amesteca, a încurca pe cineva într'o pricină, într'o vină, a-l face să ia parte la răspundere ¶ ② A coprinde împreună, în același timp, a avea drept urmare: cugetarea implică existența [fr.].
*IMPLICIT *adj.* și *adv.* ① Care nu e exprimat în mod deslușit, în termeni formali, dar care rezultă neapărat din cele zise ¶ ② Propoziți(un)e ~ă, care conține într'un singur termen subiectul și predicatul. Ex.: Pleacă! [fr.].
*IMPLORA (-or) *vb. tr.* A ruga cu stăruință, a (se) ruga fierbinte; cu foc, cu lacrimi: Smerit îngenunche, te roagă să-l ierți..., Cu cît te imploră, mai aprig îl certi (VLAH.) [fr.].
*IMPOLITEȚĂ (-țe) *sf.* ① Lipsă de politeță, nepoliteță, vorbă, faptă nepoliticoasă ¶ ② Mojicie [fr.].
*IMPONDERABIL *adj.* Așa de ușor, încît nici nu poate fi cîntărit [fr.].
*IMPOPULAR *adj.* Nepopular [fr.].
*IMPORT (*pl.*-turi) *sn.* Introducerea în țară a unor mărfuri din străinătate [i m p o r t a].
*IMPORTA (-port) *vb. tr.* ① A face import, a aduce mărfuri străine într'o țară ¶ ② A introduce ceva străin (un obiceiu, o datină, o modă, etc.) ¶ ③ A fi important, a avea însemnătate; a-i păsa [fr.].
*IMPORTANT *adj.* ① Însemnat, de seamă, de mare interes ¶ ② Cu trecere, cu vază ¶ ③ Care-și dă ifose, plin de aroganță [fr.].
*IMPORTANȚĂ *sf.* ① Însemnătate, starea unui lucru însemnat prin el însuși sau prin urmările ce poate să aibă ¶ ② Trecere, vază, influență ¶ ③ Trufie arogantă; ifos [fr.].
*IMPORTATOR *sm.* Cel ce face comerțul de import [fr.].
*IMPORTAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a importa ¶ ② Import [fr.].
*IMPORTUN 1. *adj.* Supărător, plicticos, care plictisește prin stăruința sa, prin întrebările sale.
2. *sm.* Mosafir nepoftit [fr.].
*IMPORTUNA (-unez) *vb. tr.* A plictisi, a supăra, a incomoda [fr.].
*IMPORTUNITATE *sf.* ① Faptul de a importuna ¶ ② Stăruință importună, plictisitoare, supărătoare [fr.].
*IMPOSIBIL 1. *adj.* Cu neputință, ce nu se poate.
2. *sbst.* Lucru cu neputință (de făcut, de îndeplinit) [fr.].
*IMPOSIBILITATE *sf.* Neputință, lipsă de putință [fr.].
*IMPOSTOR *sm.* Amăgitor, înșelător, mincinos [fr.].
*IMPOSTURĂ (*pl.*-uri) *sf.* Înșelătorie, amăgire, minciună [fr.].
*IMPOTENT *adj.* și *sm.* Neputincios [fr.].
*IMPOTENȚĂ *sf.* ① Neputință ¶ ② Beteșug [fr.].
*IMPOZANT *adj.* Impunător, măreț, falnic, arătos [fr.].
*IMPOZIT (-ite) *sn.* ① Bir, dare, dajdie: ~e directe, indirecte; ~ global ¶ ② ⚔ ~ul sîngelui, îndatorirea de a face serviciul militar [ref. după fr. i m p ô t].
*IMPRACTICABIL *adj.* ① Ce nu se poate săvîrși, îndeplini ¶ ② Pe unde nu se poate umbla sau trece, nestrăbătut: drum ~ [fr.].
*IMPRECAȚIUNE *sf.* Blestem; rugă făcută spre a aduce nenorocire pe capul cuiva [fr.].
*IMPREGNA (-gnez) 1. *vb. tr.* ① A pătrunde între părticelele unui corp: uleiul impregnează fitilul lămpii ¶ ② Ⓕ A face să pătrundă în minte.
2. *vb. refl.* A fi pătruns, a fi plin de [fr.].
*IMPRESARIU *sm.* Cel ce conduce, pe socoteala lui, o întreprindere teatrală [fr.].
*IMPRESCRIPTIBIL *adj.* Ce nu poate fi prescris, tăgăduit, stins, ce nu poate fi atins de prescripțiune: drepturi ~e [fr.].
*IMPRESIONA (-onez) *vb. tr.* ① A produce o schimbare în starea unui obiect, a lăsa o urmă asupra lui: lumina impresionează azotatul de argint ¶ ② A produce un efect asupra simțurilor: cum mă impresionau toate în dimineața aceea (VLAH.) ¶ ③ A mișca inima [fr.].
*IMPRESIONABIL *adj.* Ușor de impresionat ¶¶ Ⓒ NEIMPRESIONABIL [fr.].
*IMPRESIONABILITATE *sf.* Însușirea cuiva de a fi lesne impresionat [fr.].
*IMPRESIONISM *sbst.* Școală de pictură modernă care caută să dea impresia mișcării și colorii obiectelor, așa cum a fost văzută sau simțită, de artist, fără a se preocupa de compoziție [fr.].
*IMPRESIONIST *sm.* Pictor care lucrează după impresionism [fr.].
*IMPRESIUNE, IMPRESIE *sf.* ① Urmă lăsată de un obiect asupra altuia, întipărire ¶ ② Ti-

par, tipărire, tipăritură (a unei cărţi, a unei gravuri, etc.) ¶ ③ Efectul acţiunii unui corp asupra altuia sau asupra organelor omului: ~ de frig ¶ ④ F Efectul pe care o cauză oare-care îl produce asupra simţurilor sau asupra minţii: impresi(un)ile din copilărie; impresi(un)i de călătorie; scria pe o cărticică... toate impresiile zilei (BR.-VN.) [fr.].

*IMPRIMA (-im) *vb. tr.* ① A întipări, a lăsa o urmă pe o suprafaţă oare-care ¶ ② A tipări ¶ ③ A comunica, a transmite [fr.].

*IMPRIMAT 1. *adj. p.* IMPRIMA ¶¶ C NEIMPRIMAT ¶ ① Întipărit ¶ ② Tipărit.

2. (*pl.*-ate) *sn.* Tipăritură, foaie tipărită.

*IMPRIMERIE *sf.* ① Tipar, artă de a tipări ¶ ② Localul unde se tipăreşte, tipografie [fr.].

*IMPROPRIU *adj.* ① Nepotrivit: termen ~; expresiune improprie ¶ ② Nedestoinic, neapt [fr.].

*IMPROVIZA (-izez) 1. *vb. tr.* şi *intr.* ① A face pe dată, fără nici o pregătire, versuri, un discurs, o bucată de muzică, etc.: cîntînd din gîtlej şi improvizînd versuri (GN.) ¶ ② A face un lucru oare-care fără pregătire.

2. *vb. refl.* A fi improvizat, a se face deodată, a se da drept (cineva sau ceva): s'a improvizat actor [fr.].

*IMPROVIZATOR *sm.* Cel ce improvizează [fr.].

*IMPROVIZAŢIUNE, IMPROVIZAŢIE *sf.* Faptul de a improviza; lucrul improvizat [fr.].

*IMPRUDENT *adj.* Nesocotit, nechibzuit, lipsit de prudenţă [fr.].

*IMPRUDENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Lipsă de prudenţă, de chibzuială, nesocotinţă [fr.].

*IMPUDIC *adj.* Neruşinat, fără ruşine [fr.].

*IMPUDICITATE *sf.* Neruşinare, lipsă de pudoare [fr.].

*IMPULS (*pl.*-suri) *sn.*, *IMPULSIUNE *sf.* Îndemn, imbold(ire), ghies [fr.].

*IMPULSIV 1. *adj.* Care lucrează prin împingere, prin îmboldire.

2. *sm.* Cel ce lucrează ca împins de o putere lăuntrică pe care nu o poate stăpîni; om pornit, care nu stă să judece înainte de a lucra [fr.].

*IMPUNĂTOR *adj. verb.* IMPUNE. ① Care impune, falnic, măreţ ¶ ② Care umple de admiraţiune, de respect ¶ ③ Considerabil, foarte mare: forţe impunătoare.

*IMPUNE (-pun) 1. *vb. tr.* ① A pune o dare, un impozit, a supune la un bir, la o plată ¶ ② A însărcina, a sili pe cineva să facă un lucru neplăcut, penibil ¶ ③ A inspira respect, teamă ¶ ④ ~ tăcere, a face să tacă, a porunci să tacă ¶ ⑤ A sili să primească pe cineva: a vrut să ne impună o creatură de a lui.

2. *vb. refl.* A sili să fie primit: a se ~ într'o societate [fr. imposer, refăcut după a pune].

*IMPUNITATE *sf.* Nepedepsire, scăpare, ocrotire de pedeapsă [fr.].

*IMPUR *adj.* Necurat; murdar; spurcat [fr.].

*IMPURITATE *sf.* Lipsă de curăţenie, necurăţenie: murdărie; spurcăciune [fr.].

*IMPUTA (-ut) *vb. tr.* A învinovăţi pe cineva, a-l face vinovat de ceva, a-i pune în socoteală o faptă blamabilă [fr.].

*IMPUTARE *sf.* ① Faptul de a imputa ¶ ② Mustrare, învinovăţire (pentru o faptă blamabilă).

*IMPUTAŢIUNE *sf.* Compensarea unei sume cu alta [fr.].

*IMUN *adj.* De care nu se mai poate lipi o boală microbiană [lat.].

*IMUNITATE *sf.* ① Scutire de dări, de impozite, de sarcini ¶ ② Prezervare de o boală microbiană [fr.].

*IMUNIZA (-izez) *vb. tr.* A face pe cineva să nu se mai lipească de el o boală microbiană, cu ajutorul unui ser special [fr.].

○ IMURLUC (*pl.*-uce) *sn. Olten.* Ⓣ Suman, haină scurtă înflorată cu găitane (purtată de obiceiu de Ţigani) [iamurluc].

IN¹ (*pl.* inuri) *sn.* ① Plantă textilă, cu paiul, drept, cu foi mici ascuţite şi flori albastre sau albe, din ale cărei fibre topite (muiate în apă), bătute, meliţate, dărăcite şi pieptănate, se prepară un fuior din care se ţes diferite pînzeturi; din seminţele ei se prepară un uleiu sicativ şi se fac cataplasme (*Linum usitatissimum*) (▣ 2646): pînză de ~; sămînţă de ~ ¶ ③ ~-DE-CÎMP = INEAŢĂ ②; — ~ -SĂLBATEC = LINARIŢĂ.

Fig. 2646. In.

IN² = IAN.

*INABORDABIL *adj.* ① Unde nu poţi trage la ţărm ¶ ② De care nu te poţi apropia [fr.].

*INACCEPTABIL *adj.* Ce nu se poate primi, ce nu trebue acceptat [fr.].

*INACCESIBIL *adj.* ① Unde nu se poate ajunge, de care nu se poate apropia, pe care nu se poate urca cineva: munte ~ ¶ ② De care nu te poţi apropia, spre a-i vorbi [fr.].

*INACORDABIL *adj.* Ce nu se poate acorda [fr.].

*INACTIV *adj.* Neactiv, care stă fără să lucreze [fr.].

*INACTIVITATE *sf.* Neactivitate, lipsă de activitate [fr.].

*INACŢIUNE *sf.* Nelucrare, încetarea ori-cărei acţiuni [fr.].

*INADMISIBIL *adj.* Ce nu se poate primi, de neadmis [fr.].

*INADMISIBILITATE *sf.* Caracterul a tot ce nu este admisibil [fr.].

*INADVERTENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Nebăgare de seamă ¶ ② Greşală făcută din nebăgare de seamă [fr.].

*INALIENABIL *adj.* Ce nu poate fi înstrăinat (vîndut, dăruit, etc.): bunuri ~e; libertatea intelectuală este... un drept ~ al omului (I.-GH.) [fr.].

*INALTERABIL *adj.* ① Ce nu se poate altera sau strica ¶ ② Ⓕ Neclintit: prietenie ~ă; adevărata iubire, vecinic tînără şi ~ă nu trăeşte decît din admiraţie (VLAH.) [fr.].

⊙ INAMIC = INIMIC.

*INAMOVIBIL *adj.* Care nu poate fi scos sau mutat dintr'o slujbă, dintr'o funcţiune, pe cale administrativă, într'un mod arbitrar [fr.].

*INAMOVIBILITATE, *sf.* Calitatea a tot ce este inamovibil [fr.].

*INANITATE *sf.* Deşertăciune, zădărnicie [fr.].

*INANIŢIE *sf.* Slăbiciune pricinuită de lipsa de hrană [fr.].

*INAPLICABIL *adj.* Ce nu se poate aplica [fr.].

*INAPRECIABIL *adj.* ① Ce nu se poate preţui sau măsura din cauza micimii: o diferenţă ~ă ¶ ② Ce nu se poate preţui din cauza înaltei valori, din cauza mărimii: o bunătate ~ă [fr.].

INAR *sm.* Neguţător care vinde torturi de in: ~ii cumpără chitele de in pe care-i toro şi femeile iarna (ION.).

INĂRICĂ *sf.* = LINARIŢĂ.

INĂRIŢĂ *sf.* Mică plantă erbacee, acuatică, cu tulpini foarte fragile dispuse în mici tufe, cu flori verzui; creşte cufundată în apă, prin lacuri sau bălţi (*Najas minor*) [in].

INĂRIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Pasărică cu ciocul scurt şi ascuţit, cu aripile lungi, cu coada de 5-6 cm., cu penele de coloare brună-roşcată, iar pe pîntece albe amestecate cu cafenii (*Fringilla linaria*) (▣ 2647) [in].

Fig. 2647. Inăriţă.

○ INAT (*pl.*-aturi) *sn. Olten. Băn.* Ceartă, gîlceavă; încăpăţinare: foarte frumoasă închipuirea zarvei şi a ~ului (TPL.) [srb.].

*INATACABIL *adj.* Ce nu se poate ataca, ce nu poate fi defăimat [fr.]

*INAUGURA (-urez) *vb. tr.* ① A deschide publicului, pentru întîia oară, în mod solemn, un edificiu, un muzeu, o şcoală, etc.; a desveli, a

consacra un monument, o statuă, etc. ¶ ③ Ⓕ A începe, a face începutul [fr.].

***INAUGURAL** *adj.* Privitor la o inaugurațiune: **discurs ~** [fr.].

***INAUGURAȚIUNE**, ***INAUGURARE** *sf.* ① Faptul de a i n a u g u r a ¶ ② Ceremonie prin care se deschide sau se predă publicului o clădire, prin care se consacră un monument, etc. [fr.].

○ **INC** (*pl.* **incuri** *sn.* *Mold.* Sburdăciune, poftă de joc și de rîs (la copii): **copila părintelui, cum era sprințară și plină de ~uri, a bufnit de rîs** (CRG.).

***INCADRA** ☞ **ÎNCADRA**.

***INCALCULABIL** *adj.* ① Ce nu se poate calcula ¶ ② Peste măsură de mare, considerabil [fr.].

***INCALIFICABIL** *adj.* Ce nu se poate califica, cît nu se poate mai rău, mai nevrednic, etc.: **a avut o purtare ~ă** [fr.].

***INCANDESCENT** *adj.* ① Înfierbîntat, pînă s'a făcut alb ca para focului ¶ ② Ⓕ Aprins, plin de foc [fr.].

***INCANDESCENȚĂ** *sf.* ① Starea unui corp încălzit pînă a devenit alb ca para focului ¶ ② Ⓕ Aprindere, surescitare extremă ¶ ③ **Lămpi electrice cu ~**, acelea în care lumina e produsă prin incandescența, într'un spațiu golit de aer, a unui fir foarte subțire sub acțiunea curentului care trece prin el (☞ 2648) [fr.].

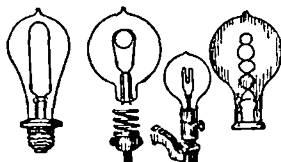

Fig. 2648. Lămpi cu incandescență.

***INCAPABIL** *adj.* ① Care nu poate, nu e în stare să facă un lucru ¶ ② Nedestoinic, nevrednic, nepriceput, neîndemînatec ¶ ③ Care e lipsit prin lege de anumite drepturi sau exclus de la anumite funcțiuni [fr.].

***INCAPACITATE** *sf.* ① Defectul aceluia care nu e capabil; nedestoinicie, nevrednicie, nepricepere, neîndemînare ¶ ② Starea unei persoane pe care legea o lipsește de anumite drepturi [fr.].

***INCARCERA** (**-erez**) *vb. tr.* A băga la carceră, la închisoare, a întemnița [fr.].

***INCARNA** (**-nez**) *vb. tr.* și *refl.* A (se) întrupa, a lua trup omenesc, a se face om [fr.].

***INCARNAT** 1. *adj.* De o coloare roșie ca a cărnei.

2. *sbst.* Coloare roșie ca a cărnii [fr.].

***INCARNAȚIUNE**, **INCARNAȚIE** *sf.* Întrupare; taina prin care cuvîntul lui Dumnezeu s'a făcut trup [fr.].

***INCASA** (**-asez**) *vb. tr.* A primi, a strînge, o sumă ce trebue plătită [ref. după fr. e n c a i s s e r].

***INCASATOR**, **-TOARE** *sm. f.* Care î n c a s e a z ă banii, sumele ce trebuesc plătite de diferite persoane.

***INCAS(S)O** *sbst.* Toate sumele încasate, de o casă de comerț, de bancă, într'o zi, într'o săptămînă, etc. și care se află în casă [it.].

***INCENDIA** (**-diez**) *vb. tr.* ① A da foc, a pune foc (unei clădiri, etc.) ¶ ② Ⓕ A ațița la războiu, la revoltă, etc. [fr.].

***INCENDIAR** 1. *adj.* ① Aprinzător, care poate lua foc, care poate provoca un incendiu: **materii ~e** ¶ ② Ⓕ Care ațîță la revoltă, la războiu: **discurs ~**.

2. *sm.* Cel ce dă foc unei clădiri, etc., autorul unui incendiu [fr.].

***INCENDIU** (*pl.*-**dii**) *sn.* ① Foc mare care mistue o clădire, o pădure, etc. ¶ ② Ⓕ Turburări mari într'un Stat, răscoale, războaie, etc. [fr.].

***INCERT** *adj.* ① Nesigur ¶ ② Nedumerit [fr.].

***INCERTITUDINE** *sf.* ① Nesiguranță ¶ ② Nedumerire, îndoială [fr.].

***INCEST** 1. *sn.* Amestecare de sînge, unire între rude de sînge, oprită de legi.

2. *sm.* Cel ce s'a făcut vinovat de această călcare a legii [fr.].

***INCESTUOS** *adj.* Vinovat de incest [fr.].

***INCHIZIȚIUNE**, **INCHIZIȚIE** *sf.* ① Cercetare, anchetă, perchiziție riguroasă ¶ ② Tribunal eclesiastic, înființat odinioară în Apus, cu deosebire în Spania, spre a urmări și a pedepsi pe eretici, pe Evrei, pe necredincioși [fr.].

***INCHIZITOR** *sm.* ① Membru al inchiziției, judecător făcînd parte din inchiziție ¶ ② Cel ce face anchete, cercetări judecătorești minuțioase [fr.].

***INCHIZITORIAL** *adj.* ① De inchizitor ¶ ② Foarte riguros, foarte aspru ¶ ③ Arbitrar: **măsură ~ă** [fr.].

***INCIDENT** (*pl.*-**te**) 1. *sn.* ① Întîmplare neașteptată, de puțină însemnătate, în cursul unei întreprinderi, unei afaceri ¶ ② Contestație accesorie făcută de avocat în timpul judecării unui proces: **a ridica un ~**.

2. *adj.* ① **Rază ~ă**, direcțiunea rectilinie pe care o urmează o rază de lumină sau calorică care cade pe o suprafață ¶ ② **Propoziție ~ă**, propoziție intercalată între termenii unei alte propozițiuni [fr.].

***INCIDENTAL** *adj.* și *adv.* ① (Care se produce) întîmplător ¶ ② Accesoriu, secundar ¶ ③ **Propoziție ~ă**, propoziție incidentă [i n c i d e n t].

***INCIDENȚĂ** *sf.* ① Întîlnirea unei raze de lumină sau de căldură cu o suprafață; **unghiu de ~**, unghiul pe care-l face o rază de lumină cu normala, adică cu perpendiculara dusă prin punctul de incidență la suprafața pe care cade; **punct de ~**, punctul unde o rază de lumină sau de căldură cade pe o suprafață ¶ ② Caracterul unei propoziții incidente [fr.].

***INCINERA** (**-erez**) *vb. tr.* A reduce ceva în cenușă, *în spec.* a arde un cadavru [fr.].

***INCINTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Spațiu îngrădit, loc închis, sală: **incinta tribunalului** [fr. e n c e i n t e].

***INCIZĂ** (*pl.*-**ze**) *sf.* Mică propozițiune, cu sens complet, intercalată într'altă propoziție sau într'o frază [fr.].

***INCIZIUNE**, **INCIZIE** *sf.* Crestătură, tăietură făcută de a lungul cu un instrument ascuțit [fr.].

***INCIZIV** 1. *adj.* ① Care taie; **dinți ~i**, dinții cei lați din față, destinați să taie alimentele (☞ 2649) ¶ ② Ⓕ Mișcător.

2. *sm.* Dinte inciziv [fr.].

***INCLINA** (**-in**) 1. *vb. tr.* A pleca (în jos), a apleca: **ea-și inclină capul în perini și închise ochii** (EMIN.).

2. *vb. intr.* ① A fi (a)plecat ¶ ② Ⓕ A avea aplecare, a fi dispus.

3. *vb. refl.* ① A se (a)pleca ¶ ② A-și îndoi corpul, a face plecăciuni, a se prosterna ¶ ③ A înceta de a mai rezista, a se supune [fr.].

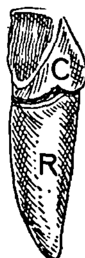

Fig. 2649. Dinte inciziv. C. Coroană. — R. Rădăcină.

***INCLINAT** *adj.* ① *p.* **INCLINA** ¶ ② Plecat, aplecat; într'o poziție oblică în raport cu orizontul: **plan ~**, suprafață plană care face un unghiu ascuțit cu orizontul și cu ajutorul căreia se ușurează ridicarea și coborîrea greutăților mari.

***INCLINAȚIUNE**, **INCLINAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) inclina, aplecare ¶ ② Starea unui lucru inclinat ¶ ③ Pozițiunea mai mult sau mai puțin oblică a unei drepte în raport cu o altă dreaptă sau cu un plan; a unui plan în raport cu alt plan ¶ ④ Ⓕ Aplecare firească către un lucru: **are ~ pentru pictură** ¶ ⑤ Lucrul pentru care are cineva aplecare ¶ ⑥ Simpatie, iubire: **căsătorie de ~** ¶ ⑦ Persoana pentru care are cineva iubire, simpatie ¶ ⑧ **~a acului magnetic**, unghiul, variabil după localități, pe care-l face un ac magnetic, mobil în jurul unei axe orizontale și așezat în planul meridianului magnetic (☞ 2650) [fr. i n c l i n a t i o n și i n c l i n a i s o n].

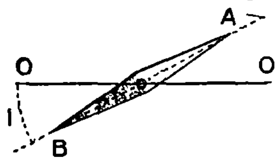

Fig. 2650. Inclinațiune. O. O. Orizontul. — A. B. Acul magnetic. OB. — Unghiul de inclinațiune.

***INCLUZIV** *adv.* Cuprins, împreună cu: **de la 15 pînă la 25 Mai ~** [fr.].

***INCOATIV** *adj.* Se zice despre verbele car arată un început de acțiune [fr.].

***INCOERCIBIL** *adj.* ① Care nu poate fi strîns, comprimat și reținut într'un spațiu oarecare: **gaz ~** ¶ ② F Ce nu poate fi înfrînat, oprit [fr.].

***INCOERENT** *adj.* ① Lipsit de coerență, de legătură între părți ¶ ② Ⓕ Fără șir, fără legătură între ele: **idei ~e** [fr.].

***INCOERENȚĂ** *sf.* ① Lipsă de coerență, de legătură între părți ¶ ② F Lipsă de șir, de legătură între ele: **incoerența ideilor** [fr.].

***INCOGNITO** 1. *adv.* Fără a fi cunoscut, fără a se face cunoscut, tiptil: **a călători ~**.
2. *sbst.* **A păstra ~**, a nu voi să se facă cunoscut: **cu gulerul paltonașului ridicat, păstrînd cel mai strict ~** (GN.) [it.].

***INCOLOR** *adj.* ① Fără coloare, care n'are nici o coloare ¶ ② Ⓕ Searbăd, fără vlagă: **stil ~** [fr.].

***INCOMBUSTIBIL** *adj.* Care nu poate arde [fr.].

***INCOMBUSTIBILITATE** *sf.* Însușirea lucrului incombustibil [fr.].

***INCOMENSURABIL** *adj.* ① Se zice despre două cantități care n'au o măsură comună ¶ ② Atît de mare încît nu se poate măsura [fr.].

***INCOMOD** *adj.* Ce nu e comod, care-ți vine peste mînă, de care nu te poți sluji ușor; supărător [fr.].

***INCOMODA** (-**odez** *vb. tr.* A pricinui jenă, supărare; a face rău, a produce o boală ușoară [fr.].

***INCOMODITATE** *sf.* ① Lipsă de comoditate, jenă, supărare ¶ ② Indispoziție, boală ușoară [fr.].

***INCOMPARABIL** *adj.* și *adv.* Fără seamăn, neasemănat, neasemuit, cu care nu se poate compara nimeni sau nimic [fr.].

***INCOMPATIBIL** *adj.* ① Care nu e compatibil, nu se potrivește, nu se împacă cu altul sau cu altceva ¶ ② Se zice de două funcțiuni ce nu se pot exercita în acelaș timp de o singură persoană [fr.].

***INCOMPATIBILITATE** *sf.* ① Starea de nepotrivire între două lucruri ce nu pot exista în acelaș timp, ce nu se împacă unul cu altul ¶ ② Imposibilitate legală ca două funcțiuni să fie ocupate în același timp de o singură persoană [fr.].

***INCOMPETENT** *adj.* ① Care nu e competent, care n'are căderea de a judeca o pricină ¶ ② Ⓕ Care nu se pricepe, care n'are cunoștințele necesare spre a-și da părerea, de a se rosti într'o materie sau alta [fr.].

***INCOMPETENȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* ① Lipsă de competență: **incompetența unui tribunal** ¶ ② F Neputința în care se găsește cineva, din pricina nepriceperii sau neștiinței, de a se rosti într'o chestiune [fr.].

***INCOMPLET** *adj.* Nedeplin, care nu e complet, căruia-i lipsește o parte [fr.].

***INCONSCIENT** ☛ **INCONȘTIENT**.

***INCONSECUENT** *adj.* Care nu e consecuent, care se contrazice cu sine însuși în zisele sau faptele sale [fr.].

***INCONSECUENȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* Lipsă de consecuență; nesocotință [fr.].

***INCONSOLABIL** *adj.* Care nu poate fi mîngîiat, nemîngîiat [fr.].

***INCONSTANT** *adj.* Care nu e constant, nestatornic, schimbăcios [fr.].

***INCONSTANȚĂ** *sf.* Nestatornicie [fr.].

***INCONȘTIENT**, **INCONSCIENT** *adj.* Care nu e conștient, care nu știe ce face, care (se) face în neștire, care se face de cineva fără a-și da seama [fr.].

***INCONȘTIENȚĂ**, **INCONSCIENȚĂ** *sf.* Neștire, lipsă de conștiință [fr.].

***INCONTESTABIL** *adj.* și *adv.* (De) netăgăduit, ce nu se poate contesta [fr.].

***INCONVENIENT** (*pl.*-**te**) *sn.* ① Neajuns, desavantaj; urmări neplăcute într'o întreprindere ¶ ② Împrejurare supărătoare care intervine într'o afacere [fr.].

***INCORECT** *adj.* ① Necorect, cu greșeli, greșit ¶ ② Necinstit [fr.].

***INCORECTITUDINE** *sf.* Purtare necorectă, necinstită [i n c o r e c t + c o r e c t i t u d i n].

***INCORECȚIUNE** *sf.* Lipsă de corecțiune (a stilului, a desenului, etc.), greșală împotriva regulelor (gramaticei, stilului, etc. [fr. .

***INCORIGIBIL** *adj.* Care nu se poate îndrepta, care nu poate fi corijat: **hoț, copil ~** [fr.].

***INCORPORA** (-**orez**) *vb. tr.* ① A uni, a împreuna mai multe lucruri, pentru a face un singur corp, un singur tot ¶ ② A întrupa, a face să intre într'un corp religios, politic, militar [fr.].

***INCORPORAL** *adj.* ① Lipsit de corp: **sufletul e ~** ¶ ② Care n'are existență materială: **drepturile și creanțele sînt ~e** [fr.].

***INCORPORARE** *sf.* Faptul de a se i n c o r p o r a, întrupare.

***IN-CORPORE** *adv.* Cu toții împreună [lat.].

***INCORUPTIBIL** *adj.* Care nu se lasă a fi corupt, care nu poate fi mituit: **judecător ~** [fr.].

***INCORUPTIBILITATE** *sf.* Însușirea celui incoruptibil [fr.].

○ **INCOT** (*pl.*-**te**) *sn. Mold.* Sburdălnicie, sbeguire: **nici noaptea să nu mă pot odihni de ~ele voastre ?** (CRG.) [comp. **INC**].

***INCREDUL** *adj.* Care nu e credul, care nu crede lesne ori-ce [fr.].

***INCREDULITATE** *sf.* ① Firea, starea omului care nu crede cu ușurință ¶ ② Necredință (în materie religioasă) [fr.].

***INCRIMINA** (-**inez**) *vb. tr.* ① A învinui, a arunca vina (unei crime asupra cuiva ¶ ② A face să treacă o faptă oare-care drept crimă: **~ purtarea cuiva** [fr.].

***INCRIMINAȚIUNE** *sf.* Faptul de a incrimina, învinuire; starea unei persoane incriminate [fr.].

***INCRUSTA** (-**tez**) 1. *vb. tr.* ① A înfrumuseța, a împodobi un obiect cu ornamente băgate, înfipte în suprafață: **~ o mobilă cu fildeș** ¶ ② A acoperi cu un strat pietros, văros, care formează un fel de coaje: **apa incrustează țevile canalului**.
2. *vb. refl.* A se acoperi cu un strat pietros [fr.].

***INCRUSTAȚIUNE**, **INCRUSTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) incrusta și rezultatul acestei acțiuni; obiectul incrustat ¶ ② Coaja văroasă, stratul pietros ce se formează pe un obiect ce a zăcut multă vreme în apă ¶ ③ Depozit de săruri pe pereții și pe țevile unui cazan [fr.].

***INCUB** *sm.* Un fel de duh rău care chinuește pe oameni noaptea [fr.].

***INCUBAȚIUNE**, **INCUBAȚIE** *sf.* ① Clocire ¶ ② Perioada între momentul cînd cineva a fost atacat de un agent infecțios și momentul cînd se arată primele simptome ale boalei [fr.].

***INCULCA** (-**culc**) *vb. tr.* A băga în cap, a întipări în minte [fr.].

***INCULPA** (-**pez**) *vb. tr.* A învinovăți, a învinui [fr.].

***INCULPAT** 1. *adj. p.* **INCULPA**.
2. *sm.* Acuzat, cel învinovățit de un delict, de o crimă.

***INCULPAȚIUNE** *sf.* Învinovățire, acuzare, acuzațiune, pîră [fr.].

***INCULT** *adj.* ① Necultivat, nelucrat, părăginit ¶ ② Ⓕ Care n'a primit nici o învățătură, nici o educație [fr.].

***INCUMBA** (-**cumb**) *vb. intr.* A fi impus, a fi silit, a avea obligațiunea [fr.].

***INCUNABUL** 1. *adj.* Tipărit în primii ani după invențiunea tiparului (între 1455 și 1500).
2 (*pl.*-**le**) *sn.* Carte tipărită în a doua jumătate a veacului al xv-lea [fr.].

***INCURABIL** *adj.* și *sm.* Care nu se mai poate vindeca, fără leac [fr.].

***INCURIE** *sf.* Negrijă, nepază, lipsă de grijă, neglijență [fr.].

***INCURSIUNE** *sf.* ① Năvală, năvălirea în timp de războiu într'o țară dușmană ¶ ② Ⓕ Studiu, lucrare, cercetare făcută de un învățat într'o direcție în afară de specialitatea sa [fr.].

○ **INDE** = **UNDE**.

***INDECENT** *adj.* Necuviincios [fr.].

***INDECENȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* Necuviință [fr.].

***INDECIS** *adj.* ① Nehotărît ¶ ② Îndoielnic, nesigur ¶ ③ Vag, greu de distins [fr.].

*INDECIZIUNE *sf.* Nehotărîre; șovăială [fr.].
*INDECLINABIL *adj.* Nedeclinabil, care nu se poate declina [fr.].
*INDEFINIT 1. *adj.* ① Fără margini, care nu e limitat, mărginit: **durată ~ă; congediu ~** ¶ ② Al cărui înțeles e vag și nehotărît, nedefinit: **cuvinte ~e.**
2. *sbst.* Ceea ce e indefinit [fr.].
*INDELEBIL *adj.* Care nu se poate șterge, neșters, neperitor [fr.].
*INDELICATEȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Lipsă de delicateță ¶ ② Purtare grosolană [fr.].
*INDEMN *adj.* Fără a suferi o pagubă; teafăr [fr.].
*INDEMNITATE *sf.* = INDEMNIZARE ② [fr.].
*INDEMNIZĂ (-izez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) despăgubi de o pierdere [fr.].
*INDEMNIZARE *sf.* ① Faptul de a i n d e m n i z a ¶ ② (Sumă dată drept) despăgubire.
*INDEPENDENT *adj.* ① Care nu depinde de nimeni; care nu e supus nici unei alte puteri, neatîrnat: **Stat ~** ¶ ② Care nu se pleacă dinaintea nimănui: **caracter ~** ¶ ③ Care n'are nici un raport, nici o legătură cu altceva [fr.].
*INDEPENDENȚĂ *sf.* ① Starea unei persoane, unui lucru care nu depinde de alta sau de altceva ¶ ② Condițiunea unui Stat care nu e supus altuia; neatîrnare [fr.].
*INDESCIFRABIL *adj.* De neînțeles, de nedescurcat, de necitit [fr.].
*INDESCRIPTIBIL *adj.* Ce nu se poate descrie, de nedescris [fr.].
*INDESTRUCTIBIL *adj.* Ce nu se poate distruge, ce nu poate fi dărîmat [fr.].
*INDEX (*pl.*-exuri) *sn.* ① Tabla de materii, cuprinsul unei cărți (*în spec.* în ordine alfabetică): **~ alfabetic** ¶ ② Catalogul cărților condamnate de autoritatea bisericească: **carte pusă la ~,** carte interzisă; Ⓕ: **a pune pe cineva la ~,** a opri, a interzice de a se avea de-a-face cu el, a-l arăta ca nevrednic, periculos ¶ ③ Degetul arătător [fr. < lat.].
INDIAN 1. *adj.* ● Din India.
2. *sm.*, INDIANĂ (*pl.*-ene) *sf.* Locuitor din India.
3. INDIANĂ *sf.* Pînză de bumbac, fabricată la început în India.
*INDICA (-dic) *vb. tr.* A arăta [fr.].
*INDICATIV 1. *adj.* Care indică.
2. (*pl.*-ve) *sn.* Mod al verbului care arată o stare sau o acțiune reală [fr.].
*INDICATOR 1. *sm.* Cel ce indică, arătător.
2. (*pl.*-toare) *sn.* ① Carte sau cărticică în care sînt însemnate orele de plecare și de sosire ale trenurior; mersul trenurilor ¶ ② Numele a diferite aparate adaptate la cazanele mașinilor cu aburi, spre a arăta starea de tensiune a aburului, nivelul apei din cazan, etc. [fr.].
*INDICAȚIUNE, INDICAȚIE *sf.* ① Faptul de a indica, arătare ¶ ② Înștiințare, informațiune, indiciu, semn după care putem cunoaște ceva [fr.].
*INDICE *sbst.* I n d e x, tablă de materii (*în spec.* în ordine alfabetică).
*INDICIU (*pl.*-cii) *sn.* Semn, urmă după care judecăm că un lucru există [fr. i n d i c e].
*INDICTION *sbst.* Perioadă convențională de 15 ani, fără altă legătură cu fenomenele astronomice care au servit la alcătuirea calendarelor, și al cărei punct de plecare este anul 313 d. Chr.; ca element cronologic, el servă, împreună cu crugul soarelui, crugul lunii, mîna de aur, etc., spre a calcula sau a reconstitui data exactă a unui eveniment, indicată cu aceste elemente în diverse acte și inscripții [vsl. < gr.].
*INDIFERENT 1. *adj.* ① De care nu-ți pasă sau nu trebue să-ți pese; **mi-e ~,** puțin îmi pasă, mi-e tot una ¶ ② Neînsemnat, de puțină importanță: **am vorbit de lucruri ~e** ¶ ③ Căruia nu-i pasă de nimic, nepăsător, pe care nu-l mișcă nimic: **om ~.**
2. *adv.* ① Într'un mod indiferent, cu nepăsare, cu răceală ¶ ② Fără deosebire [fr.].
*INDIFERENTISM *sbst.* Doctrina acelora cari sînt indiferenți în materie religioasă sau politică [fr.].
*INDIFERENȚĂ *sf.* Nepăsare [fr.].
*INDIGEN *adj.* și *sm.* ● ① Originar din acea țară, pămîntean, de baștină, băștinaș ¶ ② Stabilit într'o țară din timpuri străvechi [fr.].
*INDIGENAT (*pl.*-ate) *sf.* ① Calitatea de a fi indigen ¶ ② Împămîntenire [fr.].
*INDIGEST *adj.* ① Greu de mistuit; ce nu se poate mistui ¶ ② Ⓕ Rău alcătuit, încurcat, greoiu: **carte ~ă** [fr.].
*INDIGESTIUNE, INDIGESTIE *sf.* Indispoziție, stricarea stomacului pricinuită de o mistuire grea sau de o întrerupere a digestiunii, aplecare [fr.].
*INDIGNA (-nez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) necăji din cale afară, a (se) supăra foc, a (se) mînia [fr.].
*INDIGNARE, *INDIGNAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a (se) i n d i g n a ¶ ② Supărare la culme, sentiment de mînie sau de dispreț provocat de o faptă nedreaptă, nedemnă sau rușinoasă [fr.].
*INDIGO *sbst.* ① Materie colorantă, solidă, de un albastru frumos, extrasă din sucul unor plante ¶ ② Coloarea albastră obținută prin văpsirea cu această materie, lulachiu [fr.].
*INDIRECT *adj.* ① Care nu e direct ¶ ② Care nu merge de-a dreptul, care ocolește: **întrebare ~ă** ¶ ③ **Complement ~** *sau* **nedrept,** acela asupra căruia nu cade de-a dreptul acțiunea verbului ¶ ④ **Discurs ~,** vorbire în care zisele unei persoane sînt raportate la persoana a treia ¶ ⑤ **Contribuțiuni ~e,** dările pe obiectele de comerț și de consumațiune [fr.].
*INDISCIPLINĂ (*pl.*-ine) *sf.* Nesupunere, lipsă de disciplină [fr.].
*INDISCRET 1. *adj.* ① Lipsit de discrețiune: **întrebare ~ă; privire ~ă,** care se oprește unde e oprit, unde nu se cuvine ¶ ② Care nu știe să păstreze taină, care nu știe să-și ție limba.
2. *sm.* Om indiscret [fr.].
*INDISCREȚIUNE, INDISCREȚIE *sf.* ① Lipsă de discrețiune: **ascunzînd obiectul... ca și cum se temea de indiscreția zidurilor** (CAR.) ¶ ② Faptă indiscretă ¶ ③ Destăinuirea unui secret [fr.].
*INDISCUTABIL 1. *adj.* ① Ce nu se poate discuta ¶ ② Care nici nu trebue discutat, din cauză că e prea evident.
2. *adv.* În mod indiscutabil, nici nu încape vorbă [fr.].
*INDISOLUBIL *adj.* ① Ce nu se poate disolva într'un lichid ¶ ② Ⓕ Ce nu se poate desface sau despărți: **prietenie ~ă; căsătorie ~ă** [fr.].
*INDISOLUBILITATE *sf.* ① Proprietatea unui corp care nu se poate disolva într'un lichid ¶ ② Însușirea unui lucru care nu poate fi desfăcut, despărțit, anulat: **~a căsătoriei religioase** [fr.].
*INDISPENSABIL 1. *adj.* ① De care nu poți fi scutit ¶ ② De care nu se poate lipsi cineva, neapărat trebuincios.
2. INDISPENSABILI *sm. pl.* Ⓣ F Izmene [fr.].
*INDISPONIBIL *adj.* De care legea sau anumite împrejurări nu permit să se dispună: **avere ~ă** [fr.].
*INDISPONIBILITATE *sf.* Starea unui lucru indisponibil [fr.].
*INDISPOZIȚIUNE, INDISPOZIȚIE *sf.* ① Boală ușoară, alterare ușoară și trecătoare a sănătății ¶ ② Ⓕ Dispoziție nefavorabilă pentru cineva sau ceva [fr.].
*INDISPUNE (-pun) *vb. tr.* ① A îmbolnăvi ușor, a face rău ¶ ② Ⓕ A supăra, a face nemulțumit, a-l aduce într'o dispoziție puțin favorabilă [fr.].
*INDISPUS *adj.* ① *p.* INDISPUNE ¶ ② Cam bolnav, care nu prea se simte bine ¶ ③ Ⓕ Rău dispus față de cineva.
*INDIVID *sm.* ① Ori-ce ființă care se socotește ca o unitate printre ființele de aceeași speță ¶ ② Ori-ce ființă organizată, animal sau vegetal ¶ ③ Persoană, ins ¶ ④ Om pe care nu-l cunoaștem, și pentru care n'avem nici o considerație: **cine e acest ~ ?** [fr.].
*INDIVIDUAL 1. *adj.* ① Propriu individului, ce privește pe un individ ¶ ② Care privește pe fie-care în parte sau numai pe o singură persoană.
2. *adv.* ① În mod individual, izolat, fie-care în parte ¶ ② Fie-care pentru sine, în ceea ce privește pe însăși persoana sa [fr.].

***INDIVIDUALIŞM** *sbst.* ✣ Sistem de filosofie care pune drepturile individului mai presus de acelea ale societății [fr.].

***INDIVIDUALITATE** *sf.* ① Totalul caracterelor care deosebesc pe un individ de toți aceia din speța sa ¶ ② Personalitate [fr.].

***INDIVIDUALIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A considera, a privi un lucru în mod individual, izolat ¶ ② A face ca o ființă să aibă un caracter propriu care s'o deosebească de toate celealte ființe din aceeași speță [fr.].

***INDIVIZ** *adj.* ① Care nu se poate împărți, devălmășesc: **succesiune ~ă** ¶ ② Care stăpînește un lucru împreună cu alții, devălmaș [fr.].

***INDIVIZIBIL** *adj.* ① Care nu e divizibil, care nu se poate împărți; de nedespărțit: **un atom e ~** ¶ ② ± Se zice despre un număr întreg care nu se poate împărți exact cu alt număr [fr.].

***INDIVIZIBILITATE** *sf.* Caracterul lucrului indivizibil [fr.].

***INDIVIZIUNE** *sf.* Starea unui lucru indiviz sau a persoanelor ce stăpînesc ceva în comun, devălmășie [fr.].

***INDOCIL** *adj.* Nesupus, neînțelegător, care învață cu anevoie, care e greu de cîrmuit [fr.].

***INDOCILITATE** *sf.* Caracterul celui indocil [fr.].

***INDO-EUROPEAN** *adj.* Se zice despre fiecare din rasele și limbile arice, care au o origine comună și s'au întins din părțile Indiei pînă la extremitatea de apus a Europei; **limbi indo-europene,** limbile sanscrită, balto-slavice, grecească, italică, celtică și germanică [fr.].

***INDO-GERMANIC** *adj.* = **INDO-EUROPEAN** [germ.].

***INDOLENT** *adj.* ① Nesimțitor, nepăsător, tembel, asupra căruia nimic nu face cea mai mică impresiune ¶ ② Care nu-și dă cea mai mică osteneală, care nu e în stare să facă cea mai mică strădaință, leneș, trîndav [fr.].

***INDOLENȚĂ** *sf.* Starea celui indolent [fr.].

INDRIȘAIM *sm.* ♣ **SÎNGELE-VOINICULUI** și **MUȘCATĂ: pe măsuța de mijloc se vedeau... mănunchi de gălbioare și ~** (D-ZAMF.) [tc. y t r i - ș a h i].

***INDUBITABIL** *adj.* Neîndoios, (de) netăgăduit [fr.].

***INDUCE** (-duc) *vb. tr.* ① A împinge, a îndemna pe cineva să facă un lucru; **~ în eroare,** a face să greșească. a înșela cu dinadinsul ¶ ② A face o inducțiune, a trage o consecință, o urmare [fr. i n d u i r e, refăcut după d u c e].

***INDUCTIV** *adj.* Care recurge la inducțiune; **metodă ~ă,** care pornește de la particular la general[fr.].

***INDUCȚIUNE** *sf.* ① ✣ Mod de a raționa în virtutea căruia se admite un lucru neverificat, pentrucă s'a constatat existența, realitatea unui alt lucru de același ordin, de aceeași natură ¶ ② ✣ Consecuența, urmarea ce se trage din acest raționament ¶ ③ ✣ Metodă de raționament prin care se aplică la toate faptele de aceeași speță ceea ce s'a observat numai la unele din ele; inducțiunea procedează de la particular la general, de la consecuențe la principii, de la efecte la cauză ¶ ④ Desvoltarea unui curent electric prin influența unui alt curent sau al unui magnet: **curent de ~; ~ electrică; ~ electro-magnetică; bobină de ~** ☛ **BOBINĂ** ② [fr.].

***INDULGENT** *adj.* Îngăduitor, care iartă ușor, care nu e strașnic; **a fi ~,** a trece cu vederea, a fi îngăduitor, a ierta ușor [fr.].

***INDULGENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Îngăduință, ușurință de a ierta ¶ ② Iertare a pedepselor temporale, pentru păcate, acordată de papă în anumite împrejurări [fr.].

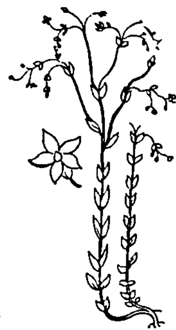
***INDUSTRIAL** 1. *adj.* ⊕ ① De industrie, privitor la industrie ¶ ② Care izvorăște din industrie, produs de industrie: **bogății ~e** ¶ ③ **Centru ~,** centru unde sînt multe manufacturi, fabrici.

2. *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu industria [fr.].

***INDUSTRIALISM** *sbst.* ① Sistem social care consideră industria ca scopul de căpetenie al omului ¶ ② Preponderența industriei [fr.].

***INDUSTRIE** *sf.* ⊕ ① Totalitatea mijloacelor de care se servește omul spre a transforma materiile prime, acomodîndu-le trebuințelor vieții ¶ ② Meșteșug, ori-ce profesiune mecanică sau comercială ¶ ③ Ⓕ **Cavaler de ~,** om care trăește din escrocherii, care se servește de mijloace necinstite spre a trăi, pungaș, șarlatan [fr.].

INEAȚĂ *sf.* ♣ ① Mică plantă delicată, cu tulpina filiformă, cu flori mici, albe; crește prin livezi și pășuni umede, cu deosebire la munte; numită și „inușor" sau „mărgeluță" *(Linum catharticum)* (▪ 2651) ¶ ② Plantă ierboasă cu tulpini numeroase, cu flori albastre-azurii; crește prin fînețe și poeni nisipoase; numită și „in-de-cîmp" sau „inușor" *(Linum austriacum)* [in].

Fig. 2651. Ineață.

***INEDIT** *adj.* Care nu s'a publicat încă, netipărit, care nu s'a dat în vileag [fr.].

***INEFABIL** *adj.* De nespusi de negrăit, care nu poate fi exprimat prin cuvinte: **zîmbind luminos cu ~a satisfacție a dobitocului** (CAR.) [fr.].

***INEFICACE** *adj.* Fără efect, care nu produce nici un efect, nefolositor [fr.].

***INEFICACITATE** *sf.* Lipsă de eficacitate, de efect, de folos [fr.].

***INEGAL** *adj.* ① Neegal, care nu e egal ¶ ② Care nu e neted, gloduros, grunțuros: **teren ~** ¶ ③ Schimbăcios: **caracter ~** [fr.].

***INEGALITATE** *sf.* ① Neegalitate, lipsă de egalitate ¶ ② Starea unei suprafețe care nu e netedă ¶ ③ Neregularitate: **~a pulsului** ¶ ④ ☆ Neregularitate în mersul astrelor: **~a diurnă, seculară** ¶ ⑤ Felul de a fi al unei persoane care are un caracter schimbăcios ¶ ⑥ **Inegalități sociale,** lipsa de egalitate, nepotrivirea între diferitele clase ale societății [fr.].

INEL (*pl.*-ele) *sn.* ① Cerc de fier sau de alt metal pentru legat ceva, veriga, belciug: **~ele lanțului** ¶ ② Cerculeț de aur, de argint, etc., ce se pune în deget (▪ 2652): **~ de logodnă, de cununie;** Ⓕ: **tras ca prin ~,** svelt, cu talia subțire ¶ ③ *pl.* Două belciuge mari de fier atîrnate de frînghii ce sînt legate de un portic de gimnastică (▣ 2653) ¶ ④ *Pr. ext.* Tot ce seamănă cu un inel: *a)* cîrlionț, buclă: **~ele părului, negru ca păcura** (DLVR.); *b)* despre părțile corpului unui vierme: **~ele viermelui** [lat. a n e l l u s].

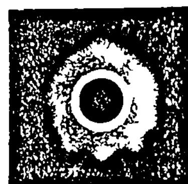

Fig. 2652. Inele. Fig. 2653. Inele.

INELAR 1. (*pl.*-are) *sn.* Degetul de lîngă cel mic, pe care se poartă de obiceiu i n e l e l e.

2. *sm.* = **FLUTURE-INELAT.**

***INELAT** 1. *adj.* ① Așezat în formă de i n e l e: **FLUTURE-INELAT** ☛ **FLUTURE** ¶ ② Împodobit cu multe inele ¶ ③ ☆ **Eclipsă ~ă,** eclipsă în care soarele, întunecat de lună, apare în jurul acesteia numai ca un inel luminos (▪ 2654)

2. **INELATE** *sf. pl.* Grupă mare de animale al căror corp e format dintr'un șir de i n e l e, cum sînt **viermii.**

Fig. 2654. Eclipsă inelară.

INELUȘ *pl.*-ușe) *sn. dim.* **INEL.**

INELUȘ - ÎNVÎRTECUȘ *sbst.* Joc de copii, în care un i n e l trece din deget în deget, iar unul din copii

trebue să ghicească la cine se află: **după clacă, se puneau cu toții la jocuri: de-a ~... (I.-GH.)** [i n e l u ș + î n v î r t i].

*__INEPT__ *adj.* ① Netrebnic, nedestoinic, lipsit de bun simț, de însușirile cerute ¶ ② Neghiob, nesăbuit, stupid [fr.].

*__INEPȚIE__ *sf.* ① Netrebnicie, nedestoinicie, lipsă totală de bun simț, de însușirile cerute ¶ ② Neghiobie, năucie, stupiditate: **inepții... ieșite cu duiumul de sub teascurile tipografiilor (VLAH.)** [fr.].

*__INERENT__ *adj.* Legat în mod nedespărțit de ceva, nedeslipit: **greutatea e ~ă materiei** [fr.].

*__INERENȚĂ__ *sf.* Calitatea a tot ce este inerent [fr.].

*__INERT__ *adj.* ① Lipsit de activitate, de mișcare (din natură): **materia ~ă** ¶ ② Ⓕ Care nu se mișcă, nu se urnește cîtuși de puțin, trîndav: **spirit ~** [fr.].

*__INERȚIE__ *sf.* ① Starea a tot ce e inert, ce n'are mișcare proprie: **inerția materiei** ¶ ② Proprietate generală a materiei în virtutea căreia un corp nu poate, de la sine, să-și modifice starea de repaus sau de mișcare ¶ ③ **Forța de ~ a unui corp**, rezistența pe care o opune un corp, în raport cu masa sa, mișcării pe care lovitura unui corp străin caută să i-o imprime ¶ ④ Ⓕ Lipsă de activitate a voinței sau a minții [fr.].

*__INEVITABIL__ *adj.* De neînlăturat, care nu se poate evita [fr.].

*__INEXACT__ *adj.* Care nu e exact, greșit [fr.].

*__INEXACTITATE__ *sf.* Lipsă de exactitate, neexactitate, greșală [i n e x a c t].

*__INEXORABIL__ *adj.* Neînduplecat, neîmblînzit, neîndurat, care nu se lasă a fi înduplecat prin rugăciuni: **tiran ~; severitate ~ă** [fr.].

*__INEXPERIENȚĂ__ *sf.* Lipsă de experiență, nedeprindere [fr.].

*__INEXPERIMENTAT__ *adj.* ① Care n'are experiență, nedeprins ¶ ② A cărui încercare nu s'a făcut încă, neîncercat: **procedeu ~** [fr.].

*__INEXPLICABIL__ *adj.* ① Care nu se poate explica ¶ ② De care nu-și poate da seama cineva, pe care nu-l poți pricepe, neînțeles; ciudat: **un caracter ~** [fr.].

*__INEXPLORAT__ *adj.* Care n'a fost explorat, necălcat (de picior de om): **insulă ~ă** [fr.].

*__INEXPLOZIBIL__ *adj.* Care nu poate face explozie [fr.].

*__INEXPRESIV__ *adj.* Lipsit de expresiune [fr.].

*__INEXPRIMABIL__ *adj.* Care nu se poate arăta sau reda prin cuvinte, nespus [fr.].

*__INEXPUGNABIL__ *adj.* ① ⚔ Ce nu se poate lua cu asalt: **cetate ~ă** ¶ ② Ⓕ Care rezistă la ori-ce atac, care nu se lasă a fi biruit: **virtute ~ă** [fr.].

*__IN-EXTENSO__ *adv.* Pe larg, în întregime, fără a lăsa ceva afară: **a reproduce un discurs ~** [fr.< lat.].

*__IN-EXTREMIS__ *adv.* Pe patul de moarte, cînd omul trage să moară: **căsătorie ~; testament făcut ~** [fr. < lat.].

*__INEXTRICABIL__ *adj.* Ce nu se poate descurca [fr.].

*__INFAILIBIL__ 1. *adj.* ① Care nu poate să nu se întîmple, neapărat; sigur ¶ ② Care nu poate să dea greș, fără greș, care nu se poate înșela.

2. *adv.* În mod sigur, negreșit; fără greș [fr.].

*__INFAILIBILITATE__ *sf.* ① Însușirea a tot ce este infailibil ¶ ② Însușirea aceluia care nu poate să dea greș, să se înșele vre-odată: **~a papei** [fr.].

*__INFAM__ *adj.* și *sm.* ① Înfierat, veștejit de legi sau de oameni ¶ ② Mișel(esc), ticălos, mîrșav ¶ ③ Rușinos [fr.].

*__INFAMANT__ *adj.* Care face infam, care pătează cinstea, necinstitor: **supliciul ~ între doi tîlhari (CAR.); pedeapsă ~ă** [fr.].

*__INFAMIE__ *sf.* ① Înfierare, veștejire publică ¶ ② Mișelie, mîrșăvie, faptă ticăloasă, rușinoasă, nevrednică de un om cinstit, ticăloșie ¶ ③ *pl.* Ocări, vorbe de ocară care pătează cinstea cuiva [fr.].

*__INFANTE__ *sm.* Titlu dat copiilor regelui Spaniei (odinioară și ai Portugaliei), în afară de primul născut [sp.].

*__INFANTERIE__ *sf.* ⚔ Pedestrime, soldățime care umblă și se luptă pe jos (2655, 2656) [fr.].

*__INFANTERIST__ *sm.* Soldat din i n f a n t e r i e.

Fig. 2655.
Md. Moldova. — Mt. Muntenia. — O. Ofițer. — S. Soldat.

Fig. 2656.
Md. Moldova. — Mt. Muntenia. — O. Ofițer. — S. Soldat.

*__INFANTICID__ 1. *sm.*, **-IDĂ** (*pl.* **-ide** *sf.* Care(-și omoară un copil (*în spec.* nou născut).

2. (*pl.* **-ide**) *sn.* Omorul unui copil (mai ales nou născut) [fr.].

*__INFANTIL__ *adj.* Privitor la copiii din vîrsta fragedă [fr.].

*__INFATIGABIL__ *adj.* Neobosit [fr.].

*__INFECT__ *adj.* ① Puturos, împuțit ¶ ② Scîrbos, mîrșav [fr.].

*__INFECTA__ (**-tez**) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) împuți ¶ ② A (se) face infect, primejdios prin prezența unui principiu veninos sau morbid, a (se) molipsi ¶ ③ Ⓕ A (se) corupe moralicește [fr.].

*__INFECȚIOS__ *adj.* Care infectează; molipsitor [fr.].

*__INFECȚIUNE__, **INFECȚIE** *sf.* ① Putoare, împuțire ¶ ② Îmbolnăvire prin molipsire ¶ ③ Starea unei substanțe care conține un principiu contagios sau care răspîndește un miros puturos ¶ ④ **Focar de ~**, locul de unde s'a răspîndit o molimă, o boală molipsitoare [fr.].

*__INFERIOR__ 1. *adj.* ① Așezat dedesubt sau mai jos ¶ ② De jos, se zice despre partea unei țări, despre un rîu care se află mai aproape de mare sau de locul unde se varsă: **Moldova inferioară; cursul ~ al Oltului; Dunărea inferioară** ¶ ③ Mai pre jos, mai mic în grad, în rang, în merit: **funcționar ~**.

2. *adv.* Mai (pre) jos.

3. *sm.* Cel ce e mai pre jos, mai mic în rang, etc.: **nu stă de vorbă cu ~ii** [fr.].

*__INFERIORITATE__ *sf.* Stare mai pre jos, inferioară, valoare mai mică [fr.].

*__INFERN__ (*pl.* **-nuri**) *sn.* ① Iad ¶ ② Ⓕ Loc unde se chinuește cineva [lat.].

*__INFERNAL__ *adj.* ① Din iad, ce ține de iad: **spirit ~; divinitate ~ă** ¶ ② Spăimîntător, groaznic, al dracului: **sgomot ~**, sgomot asurzitor ¶ ③ **Mașină ~ă** ☞ **MAȘINĂ** [fr.].

*__INFESTA__ (**-tez**) *vb. tr.* A bîntui [fr.].

*__INFEUDA__ (**-dez**) 1. *vb. tr.* A da moșie spre a fi ținută ca feud.

2. *vb. refl.* ① A se recunoaște ca vasal, ca supus

cuiva ¶ ② Ⓕ A se da cu totul, cu trup și suflet, a se alipi, a adera (la un partid) [fr.].

***INFIDEL** *adj.* ① Necredincios ¶ ② **Memorie ~ă**, care nu ține bine minte ¶ ③ **Traducere ~ă**, care se depărtează de original, neexactă [fr.].

***INFIDELITATE** *sf.* Necredință [fr.].

***INFILTRA** (-trez) *vb. refl.* ① A pătrunde, a se strecura, a trece ca printr'o strecurătoare, ca printr'un filtru (*vorb.* de un lichid care străbate printre porii, găurile, crăpăturile, etc. unui corp solid) ¶ ② Ⓕ A pătrunde încetul cu încetul, a se strecura [fr.].

***INFILTRAȚIUNE**, INFILTRAȚIE *sf.* Faptul de a se infiltra; pătrundere, strecurare [fr.].

***INFIM** *adj.* Cel mai de jos, cel din urmă; cît se poate de mic [fr.].

***INFINIT** 1. *adj.* ① Nemărginit, fără margini ¶ ② Nesfîrșit ¶ ③ Nemăsurat (de mare), foarte mare.

2. *sbst.* Nemărginire, ceea ce e fără margini; **la ~**, fără sfîrșit.

3. *adv.* Foarte, extrem, nemăsurat: **~ de mic** [fr.].

***INFINITATE** *sf.* ① Nemărginire, starea a tot ce este infinit ¶ ② Număr foarte mare, mulțime nenumărată [fr.].

***INFINITEZIMAL** *adj.* ± Privitor la cantitățile nemăsurat de mici: **calcul ~** [fr.].

***INFINITIV** 1. (*pl.*-ve) *sn.* Modul verbului care arată numai felul lucrării care se poate face, și aceasta în mod nehotărît, fără a se spune de către cine se face lucrarea, cum se face sau în ce timp se face. Ex.: **cu picioarele putem umblà și alergà, cu ochii putem vedeà, cu nasul putem mirosi**, etc.

2. *adj.* **Propoziți(un)e ~ă**, aceea al cărei verb principal este la infinitiv [fr.].

***INFIRM,-MĂ** *adj.* și *sm. f.* Slăbănog, bolnăvicios, neputincios, beteag [fr.].

***INFIRMA** (-firm) *vb. tr.* ① A slăbi ¶ ② A anula: **~ o hotărîre judecătorească** [fr.].

***INFIRMATIV** *adj.* Care anulează: **sentință ~ă** [fr.].

***INFIRMERIE** *sf.* Sală unde stau sub îngrijire bolnavii dintr'un pension, dintr'o cazarmă, etc. [fr.].

Fig. 2657. Infirmieră.

***INFIRMIER** *sm.*, **-ERĂ** (*pl.* - ere) *sf.* Acela, aceea care îngrijește pe bolnavi într'o infirmerie sau într'un spital (▪ 2657) [fr.].

***INFIRMITATE** *sf.* ① Slăbirea funcțiunilor unui organ ¶ ② Neputință, beteșug ¶ ③ Ⓕ Slăbiciune morală: **prostia e o ~** [fr.].

***INFLAMA** (-amez) 1. *vb. tr.* ① A aprinde, a da foc, a pune în flacăre ¶ ② Ⓕ A ațița ¶ ③ A produce o inflamație.

2. *vb. refl.* ① A lua foc, a se aprinde ¶ ② Ⓕ A se înfierbînta, a se anima ¶ ③ A se umfla, a se obrinti [fr.].

***INFLAMABIL** *adj.* Care se aprinde ușor [fr.].

***INFLAMABILITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este inflamabil [fr.].

***INFLAMAT** *adj.* Umflat, obrintit [fr. enflammé].

***INFLAMAȚIUNE**, INFLAMAȚIE *sf.* ① Aprindere ¶ ② Umflătură dureroasă însoțită de roșeață și de căldură într'o parte a corpului, obrinteală [fr.].

***INFLEXIBIL** *adj.* ① Nemlădios, care nu se poate încovoia ¶ ② Ⓕ Neînduplecat, neîndurat, nemilos, tare de inimă [fr.].

***INFLEXIBILITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce este inflexibil ¶ ② Ⓕ Neînduplecare, neîndurare [fr.].

***INFLEXIUNE** *sf.* ① Schimbarea tonului sau accentului, în cîntare sau vorbire ¶ ② Fie-care din terminațiunile substantivelor sau verbelor, cînd se declină sau se conjugă ¶ ③ Deviațiune, abatere a razelor luminoase care trec dintr'un mediu într'altul mai mult sau mai puțin refringent [fr.].

***INFLIGE** (-ig) *vb. tr.* A da o pedeapsă [fr.].

***INFLORESCENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Felul cum sînt așezate florile pe o plantă (▪ 2658) [fr.].

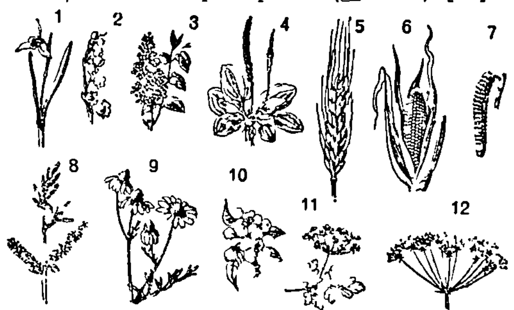

Fig. 2658. Inflorescențe.
1. Floare solitară (Ghiocel). — 2. Ciorchină (Coacăză). — 3. Ciorchină (Liliac). — 4. Spic simplu (Pătlagină). — 5. Spic compus (Griu). — 6. Știulete (Porumb). — 7. Mițișor (Alun). — 8. Mițișor (Salcie). — 9. Capitulă (Mușețel). — 10. Corimb (Păr). — 11. Umbelă (Pătrunjel). — 12. Umbelă (Alunele).

***INFLUENT** *adj.* Cu trecere, care are influență, trecere: **un critic ~** [fr.].

***INFLUENȚA** (-țez) *vb. tr.* A avea, a exercita o influență asupra unei persoane sau unui lucru, a înrîuri [fr.].

***INFLUENȚĂ**[1] (*pl.*-țe) *sf.* ① Acțiune fizică sau morală pe care o persoană sau un lucru o exercită asupra altei persoane sau asupra altui lucru, înrîurire: **influența climei asupra sănătății** ¶ ② Trecere, autoritate, ascendent [fr.].

***INFLUENȚĂ**[2] *sf.* Gripă [fr. influenza].

***IN-FOLIO** *adj.* și *sm.* ① Format sau volum în care fie-care coală de tipar e îndoită numai în două ¶ ② **Un ~**, o carte cu acest format [fr.].

***INFORM** *adj.* ① Care n'are o formă lămurită, deslușită ¶ ② Fără formă, cu o formă grosolană, pocit: **un animal ~** ¶ ③ Care nu e făcut după formele prescrise: **act ~** [fr.].

***INFORMA** (-mez 1. *vb. tr.* A înștiința, a încunoștiința, a face cunoscut.

2. *vb. intr.* A instrui o afacere criminală.

3. *vb. refl.* A cerceta, a lua informațiuni [fr.].

***INFORMAȚIUNE**, INFORMAȚIE *sf.* ① Act judiciar care constată depunerile martorilor cu privire la o crimă sau un delict ¶ ② (*mai adesea pl.*) Cercetări, lămuriri cu privire la o persoană sau la un lucru [fr.].

***INFORMATOR** *sm.*, **-TOARE** *sf.* Acela, aceea care dă sau culege informațiuni [fr.].

***INFRACȚIUNE** *sf.* Călcare (a unei legi, unei ordonanțe, unei învoieli, etc.) [fr.].

***INFRUCTUOS** *adj.* Care nu folosește la nimic, nefolositor, fără folos, fără spor, zadarnic [fr.].

***INFUZIUNE**, INFUZIE *sf.* ① Opărire, turnarea unei ape fierbinte peste o plantă, peste un medicament, spre a extrage din ele principiile solubile ¶ ② Lichidul, băutura care rezultă din această opărire [fr.].

***INFUZORII** 1. *sf. pl.* Clasă de animale microscopice, din grupa protozoarelor, cu organism foarte simplu, care trăesc mai ales în apele stătătoare (▪ 2659).

2. **INFUZORIU** *sn.* Animal din clasa infuzoriilor: **infuzorii abia văzuți cu ochii** (EMIN.) [fr.].

Fig. 2659. Infuzorii.

***INGENIOS** *adj.* ① Născocitor, plin de spirit, foarte iscusit, îndemînatec: **om ~** ¶ ② Făcut cu multă iscusință, cu multă îndemînare: **mașină ingenioasă** [fr.].

***INGENIOZITATE** *sf.* Însușire a celui ingenios, iscusință, mare îndemînare [fr.].

***INGERINȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* Amestec nelegal, intervenire fără drept: **s'au făcut inerințe a alegeri** [fr.].

***INGINER** *sm.* ① Cel ce face planurile pentru construcțiunile civile sau militare și care conduce lucrările: ~ **de poduri și șosele**; ~ **de mine** ¶ ② *F* Ⓟ ~ **de poduri**, haimana, vagabond, om fără căpătiiu, batepoduri, cel ce umblă de colo pînă colo pe drumuri, fără nici un rost și fără să lucreze [fr.].

***INGINERIE** *sf.* Arta și profesiunea de inginer.

INGLENDISI = ENGLENDISI.

INGLEZ... = ENGLEZ...

INGLINGEA = ENGLENGEA.

***INGRAT, -TĂ** *adj.* și *sm. f.* ① Nerecunoscător, nemulțumitor: **prieten** ~; **e un** ~, **o ingrată** ¶ ② Care nu răsplătește osteneala depusă sau cheltuelile făcute; neroditor, sterp: **muncă** ~**ă**; **studiu** ~; **pămînt** ~ [fr.].

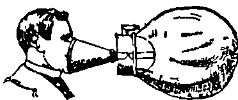
***INGRATITUDINE** *sf.* Nerecunoștință [fr.].

***INGREDIENT** (*pl.*-te) *sn.* Tot ce intră în compunerea unui medicament, unei băuturi, unui preparat oare-care [fr.].

***INGUINAL** *adj.* Privitor la vintre [fr.].

***INHALA** (-alez) *vb. tr.* A trage în piept, a aspira (aburi, gaze, etc.) [fr.].

***INHALAȚIUNE, INHALAȚIE** *sf.* Tragerea în piept, în plămîni a unor aburi sau gaze, ca mijloc de vindecare (▣ 2660) [fr.].

Fig. 2660. Inhalațiune.

INIBAHAR ☛ ENIBAHAR.

***INIC** *adj.* Nedrept [fr.].

***INICHITATE** *sf.* Nedreptate, faptă nedreaptă: **cîte inichități strigătoare nu e silit judecătorul să săvîrșească!** (BR.-VN.) [fr.].

†**INIE** *sf. Băn. Trans. Olten.* Sloiu subțire de ghiață, moale și fărîmicioasă, care plutește pe apă [vsl.].

○**INIGEA** *sf. Olten.* Tutun turcesc tăiat mărunt (VÎRC.): **Tutun de-ăl tocat, Tutun** ~, **De-ăl de bea Pașa** (GR.-N.) [tc.].

INIMĂ (*pl.*-mi) *sf.* ① Organ cărnos situat în partea stîngă a pieptului și, care trimite prin artere, pînă la extremitățile corpului, sîngele ce i-a fost adus prin vine (▣ 2661): **i-a înfipt cuțitul în inimă**; **boală de** ~; **bătaie de** ~; **îmi bate inima**; Ⓕ: **aici bătea inima țării, cu toate grijile și bucuriile ei** (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Partea pieptului unde se aude bătînd inima: **a-și duce mîna la** ~ ¶ ③ *F* Stomac; pîntece: **la picior totdeauna să fii cald, și 'nfășură inima cu brîul** (JIP.); **a-l durea inima**; **durere de** ~; **a se ținea cu mîinile de** ~; **a i se pune soarele drept** ~ (CRG.) (VLAH.) *sau* **în dreptul inimii** (GN.), a i se face foame; **pe inima goală** (PAMF.), nemîncat ¶ ④ Se zice mai ales despre inimă cînd resimte unele senzațiuni fizice pricinuite de anumite stări sufletești: **a i se bate inima**, a fi neliniștit, a-i fi teamă; **a i se face inima cît un purice**, a-i fi grozav de frică, a se speria grozav; **a-i crește inima** (**de bucurie**); **a-i trece** (*sau* **a-i da**) **un fier ars prin** ~ ☛ FIER; **a i se strînge inima** (**de durere, de milă**); **a i se rupe inima**; Ⓟ: **milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima**; **a-i sări inima din loc** (**de frică**): **să nu mai văd capete tăiate, că sare inima din mine** (NEGR.); **a tresărit, de parcă i-a dat inima dintr'însul** (CRG.); **trăgea Dinică cu arcușul de te ardea la** ~ (I.-GH.); (**a ofta, etc.**) **din băierile inimii**, din fundul, din adîncul inimii ¶ ⑤ Ⓕ Inima socotită ca sediu al pasiunilor, ca organ al sensibilității, suflet: **a avea o** ~ **bună, rea, nobilă, de aur**; **a fi bun, rău, negru la** ~; **a avea o** ~ **de piatră**; **a fi fără** ~; **a-l durea inima**, a-i fi milă; **a avea un foc la** ~; **a avea ceva pe** ~; **a i se pune o piatră pe** ~; **a-i cădea** (*sau* **a i se ridica**) **o piatră de pe** ~; **a-i sta pe** ~; **a-și călca pe inimă**; **a rămînea cu inima friptă**; **a nu le pune toate la inimă**; **a-i rîde inima**; **nu mai aveam** ~ **în mine de bucurie** (ISP.); **a-și răcori** (*sau* (P **a-și săra**) **inima**; **a-și deschide inima**, *a)* a-i arăta dragoste, interes, milă; *b)* a-i spune tot ce are pe suflet, a-i încredința taina: **n'avea cui să-și deschidă inima** (VLAH.); **îmi zice, îmi spune inima**, am presimțirea: **la plecare, parcă-mi spunea inima mie ceva** (BR.-VN.); **a citi în inima cuiva**; ☛ OCHIU ¶ ⑥ Ⓟ **Bună să-ți fie inima!** ca răspuns la o salutare: — **Bun ajunsul, vere!** — **Bună să-ți fie inima!** (RET.) ¶ ⑦ **Din toată inima, cu drag** ~, (foarte) bucuros ¶ ⑧ Dispoziție, stare sufletească bună sau rea: **cu inima bună** (CIAUȘ.), vesel, voios; **omul se îmbată și de** ~ **rea și de** ~ **bună** (PANN); ~ **rea**, mîhnire; **a-și face** ~ **rea**, a se necăji, a se mîhni; **porecla de „**~ **rea" i s'a născocit..., nu atît în înțelesul de om rău,... cît în înțelesul de om amărît și iubitor de singurătate** (BR.-VN.); **a strica inima cuiva**; **a i se strica inima**; **cînd a văzut că în sfîrșit sosește și un băiat în casă, i s'a mai dres inima** (VLAH.); **a-l trage inima** (**spre ceva**; **cu tragere de** ~ ¶ ⑨ Conștiință: **a fi cu inima împăcată** ¶ ⑩ Curaj: **a-i veni inima la loc**; **a prinde** (**la**) ~: **după ce mai prinse nițică** ~... **se repezi asupra acelui balaur** (ISP.); **a se muia la** ~, **a se împuțina cu inima**, a-și pierde curajul: **o parte din ostași se moaie la** ~ (ISP.); **nu te 'mpuțina cu inima** (CRG.); **a-și lua inima 'n dinți**, a se îmbărbăta, a-și face curaj; **a-și călca pe** ~, a lua o hotărîre energică, după oare-care șovăire ¶ ⑪ Dragoste, iubire: **a-și da inima**; **a cîștiga inima**; **a-i fura inima**; **a avea la** ~, a iubi; **a iubi din toată inima**; *F*: **a-i cădea tronc la inimă**, a se îndrăgosti ¶ ⑫ Se întrebuințează uneori în mod Ⓕ, în opoziție cu „minte", „spirit": **a forma spiritul și inima copiilor**; alte ori, în opoziție cu „gură": **omul nu caută ce-i în** ~, **ci ce-i în gură** (ZNN.); **ce are în** ~, **are și în** ~; **ce e în inima treazului e în gura celui beat** ¶ ⑬ Ⓕ Mijloc, centru, interior, partea cea mai dinăuntru: **cînd ajunseră în inima pădurii, încremeniră cu toții** (DLVR.); **se 'nfundă dincolo de Padina, în inima Olteniei** (VLAH.); **vestita bisericuță scobită în inima unei stînci** (VLAH.) ¶ ⑭ Partea din mijloc a unui trunchiu de copac, miez ¶ ⑮ **Inima carului**, partea din mijloc a carului care leagă osia dinainte cu cea dinapoi: **l-au rugat... s'o lege subt inima carului, că așa a scăpa-o de la moarte** (SB.) ¶ ⑯ Toiu, miez: **ai rupt inima tîrgului** (PANN); **în inima iernii**; **inima vinului**, partea cea mai concentrată a vinului, care se scoate după ce s'a lăsat afară iarna, ca să înghețe (PAMF.) ¶ ⑰ Desen geometric în formă de inimă (▣ 2662) [lat. anĭma].

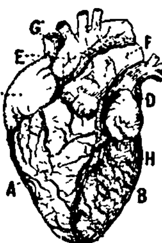
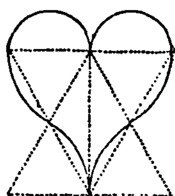

Fig. 2661. Inima. A. Ventriculul drept. — B. Ventriculul sting. — C. Auriculul drept. — D. Auriculul sting. — E. Aorta. — F. Artera Pulmonară. — G. Vina cavă superioară. — H. Vasele inimii.

Fig. 2662 Inimă.

INIMEI *sm. pl. Olten.* = IMINEI.

***INIMIC, -CĂ** *adj.* și *sm. f.* Dușman(ă), vrăjmaș(ă) [lat.].

***INIMICIE, *INIMICIȚIE** *sf.* Dușmănie, vrăjmășie [lat.].

INIMIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* INIMĂ.

***INIMITABIL** *adj.* Ce nu poate fi imitat [fr.].

INIMOIU (*pl.*-oaie) *sn.* ① Unealtă a șindrilarilor (N.-UR.) ¶ ② Inima carului.

INIMOS *adj.* ① Curajos, plin de inimă: **puțini erau la număr ostașii lui, dar inimoși, încercați în lupte** (VLAH.) ¶ ② Iubitor, sentimental: **bat'o norocul de fată, prea e inimoasă** (DLVR.) ¶ ③ Ciudos, care se supără de ori-ce (VOR.).

INIMOȘIE *sf.* ① Însușirea celui inimos, curaj, bărbăție: **cu cît nevoile veneau mai grele peste dînsul, cu atîta inimoșia lui creștea** (GN.) ¶ ② Sentimentalism.

INIȘTE *sf.* Cîmp semănat cu in: **se desfășură în soare galbene lanuri de grîn și iniști albastre** (VLAH.).

INIȚĂ *sf.* = TORTEL [in].

***INIȚIA** (-țiez) *vb. tr.* ① A primi pe cineva într'o asociație secretă, în sînul unei secte religioase, făcîndu-l să participe la ceremoniile uzitate la această adunare, la misterele acelei religiuni, etc. ¶ ② A instrui, a învăța, a comunica primele noțiuni într'o știință, într'o artă [fr.].

***INIȚIAL** 1. *adj.* Începător, (cu) care (se) începe: **iuțeala** ~**ă**; **literă** ~**ă**.

2. **INIȚIALĂ** (*pl.*-le) *sf.* Literă începătoare, întîia literă a unui cuvînt (▪ 2663, 2664) [fr.].

*INIȚIARE sf. ① Faptul de a i n i ț i a ¶ ② Admiterea într'o societate secretă, într'o sectă, la cu-

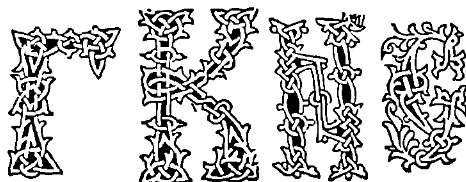
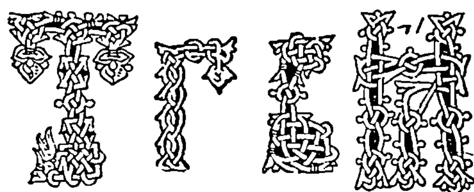

Fig. 2663. Inițiale din *Liturghierul slavonesc* din a. 1508.

noașterea misterelor paganismului ¶ ③ Ceremonia uzitată cu prilejul acestei admiteri.

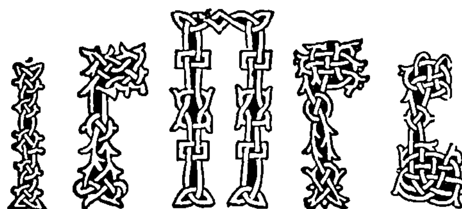
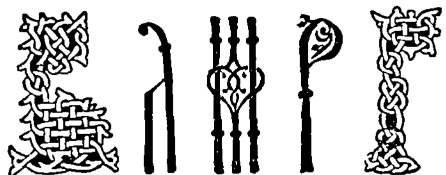

Fig. 2664. Inițiale din *Evangheliarul slavonesc* din a. 1512.

*INIȚIAT, -TĂ adj. p. INIȚIA și sm. f. Care a fost primit(ă) cu ceremoniile obicinuite, într'o societate secretă, într'o sectă, etc.; care a învățat primele noțiuni dintr'o știință, dintr'o artă ¶¶ c NEINIȚIAT.

*INIȚIATIVĂ (pl.-ve) sf. Lucrarea, fapta, dreptul aceluia care propune sau săvîrșește întîiu un lucru, care-i face începutul: a lua inițiativa; a avea inițiativa ; muncitorul trebue să învețe a nu aștepta îmbunătățirea sa decît numai de la propria sa ~ (I.-GH.) [fr.].

*INIȚIATOR sm. Cel ce inițiază [fr.].

*INJECTA (-tez) vb. tr. ✗ A introduce un lichid, cu o seringă, într'o parte a corpului, într'o rană [fr.].

*INJECTAT adj. ① p. INJECTA ¶ ② Roșit prin năvălirea unei mari cantități de sînge: ochi injectați.

*INJECTOR sm. ✗ Instrument întrebuințat pentru facerea injecțiunilor [fr.].

*INJECȚIUNE, INJECȚIE sf. ✗ ① Faptul de a injecta ¶ ② Lichidul care se introduce cu seringa într'o parte a corpului [fr.].

*INJURIE sf. ① Insultă, (vorbă de) ocară ¶ ② Ⓕ Pagubă; urmare supărătoare: injuriile timpului [fr.].

*INJURIOS adj. Insultător, de ocară, care ofensează: vorbe injurioase [fr.].

*INJUST adj. Nedrept [fr.].

*INJUSTIȚIE sf. Nedreptate [fr.].

*INOCENT, -TĂ adj. și sm. f. Nevinovat(ă) [fr.].

*INOCENȚĂ (pl.-țe) sf. Nevinovăție [fr.].

*IN-OCTAVO sau IN-8° 1. adj. Se zice despre formatul unei cărți ale cărei coale de tipar au fost îndoite în opt și formează 16 pagini.
2. sn. O carte de acest format [fr.].

*INOCULA (-lez) vb. tr. ✗ ① A altoi, a introduce în corp microbul unei boale molipsitoare ¶ ② Ⓕ A introduce, a vîrî în minte [fr.].

*INOCULAȚIUNE, INOCULAȚIE sf. ① ✗ Altoire, introducerea (în corpul unui individ) microbului unei boale molipsitoare (vărsatul, etc.) ¶ ② Ⓕ Propagarea unor idei, unor doctrine [fr.].

*INODOR adj. Fără miros [fr.].

*INOFENSIV adj. Nevătămător, care nu poate să vatăme, care nu poate face nici un rău [fr.].

*INOPORTUN adj. Ce nu e la vreme, care nu e oportun: vizită ~ă [fr.].

*INOPORTUNITATE sf. Caracterul lucrului inoportun: ~a unei cereri [fr.].

*INORGANIC adj. ① Care nu e organizat, care n'are viață ¶ ② Se zice despre corpurile compuse care nu conțin carbon, prin opoziție cu „corpurile organice" care conțin carbon [fr.].

‡ INOROG sm. Animal fabulos înfățișat cu un cap de cerb, cu trupul unui cal și cu un corn lung în mijlocul frunții (2665) [vsl.].

Fig. 2665. Inorog.

*INOVA (-vez) vb. tr. și intr. A face o înnoire, a înnoi, a introduce ceva nou într'o religie, într'un guvern, în obiceiuri, în știință, etc. [fr.].

*INOVATOR sm. Cel ce inovează [fr.].

*INOVAȚIUNE, INOVAȚIE sf. ① Înnoire, faptul de a inova ¶ ② Noutatea, prefacerea, schimbarea introdusă în felul acesta [fr.].

IN PETTO loc. adv. it. În minte; în taină.

*IN-QUARTO sau IN-4° 1. adj. Se zice despre formatul unei cărți ale cărei coale de tipar au fost îndoite în patru și formează 8 pagini.
2. sn. O carte de acest format [fr.].

ÎNS ☞ ÎNS.

*INSALUBRITATE sf. Starea, caracterul a tot ce este insalubru [fr.].

*INSALUBRU adj. Nesănătos, vătămător sănătății [fr.].

*INSANITATE sf. ① Nebunie ¶ ② Faptă sau vorbă de om smintit [fr.].

*INSAȚIABIL adj. Nesăturat [fr.].

*INSCRIPȚIUNE, INSCRIPȚIE sf. ① Ceea ce se scrie sau se sapă pe o placă de metal, pe marmoră, pe piatră, spre a păstra amintirea unui eveniment, spre a arăta destinația unui monument, etc.; pisanie ¶ ② Înscrierea unui student în registrul unei Facultăți ¶ ③ Înregistrare [fr.].

*INSECTĂ sf., ✓ INSECT (pl.-te) sn. Clasă imensă de mici animale nevertebrate, fără schelet interior și cu corpul format din inele; unele sînt fără aripi, iar altele au cîte două sau patru aripi; Ⓟ: gînganie, gîză, gîndac, jivină, etc. [fr.].

*INSECTICID 1. adj. Care omoară insectele: praf ~.
2. (pl.-ide) sn. Praf, substanță care omoară insectele [fr.].

*INSECTIVOR 1. adj. Care se hrănește cu insecte: mierla și cîrtița sînt ~e.
2. (pl.-ore) sn. ① Animal care se nutrește cu in-

secte ¶ 2 *pl.* Ordin de mamifere, din care fac parte cîrtița, ariciul, etc. [fr.].

***INSENSIBIL** 1. *adj.* ① Nesimțitor ¶ ② Ce abia se simte, se vede, se aude; abia auzit, aproape nevăzut.

2. *adv.* Pe nesimțite [fr.].

***INSENSIBILITATE** *sf.* Nesimțire [fr.].

***INSENSIBILIZA** (-izez) *vb. tr.* A face nesimțitor, a anestezia [fr.].

***INSENSIBILIZATOR** *sm.* Ceea ce produce nesimțirea: **cloroformul e un ~** [fr.].

***INSENSIBILIZAȚIUNE, INSENSIBILIZAȚIE** *sf.* 1 Faptul de a insensibiliza ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni, stare de nesimțire [fr.].

***INSEPARABIL** *adj.* Nedespărțit [fr.].

***INSERA** (-rez) *vb. tr.* ① A introduce: **~ o clauză** ② A publica (într'un ziar): **~ un articol, un anunț** [fr.].

***INSERȚIUNE, INSERȚIE** *sf.* 1 Faptul de a insera ¶ 2 Rezultatul acestei acțiuni, ceea ce s'a inserat [fr.].

***INSIDIOS** *adj.* ① Care întinde curse: **avocat ~** ¶ 2 Viclean, făcut pentru a cădea în cursă: **chestiune insidioasă: manoperă insidioasă** [fr.].

***INSIGNII** *sf. pl.* Semnele caracteristice ale unui grad, ale unei demnități [fr.].

***INSINUA** (-uez) 1. *vb. tr.* ① A băga cu dibăcie, ușor și pe nesimțite ¶ ② Ⓕ A băga, a strecura în capul cuiva cu iscusință și pe nesimțite, cu un cuvînt subțire, o idee pe care n'o rostim precis: **~ o calomnie**.

2. *vb. refl.* ① A pătrunde pe nesimțite, a se strecura ¶ 2 A se băga cu iscusință și cu încetul, a se pune bine pe lîngă cineva, a se vîrî sub pielea cuiva [fr.].

***INSINUANT** *adj.* Care are dibăcia de a se insinuà: **alergător, îndemînatec, ~, de sigur ar fi ajuns departe** (VLAH.); **e un om simpatic, diplomat, ~** (BR.-VN.) [fr.].

***INSINUARE, *INSINUAȚIUNE, INSINUAȚIE** *sf.* ① Faptul de a(se) insinua ¶ ② Mod iscusit prin care se dă a înțelege ceea ce nu se spune de-a dreptul, Ⓟ cuvînt subțire: **o ~ perfidă** ¶ ③ Dibăcia de a se luà bine pe lîngă cineva, de a se vîrî sub pielea cuiva [fr.].

***INSIPID** *adj.* ① Fără gust, anost ¶ ② Ⓕ Searbăd, fără haz, fără nici o noimă, nesărat: **un discurs ~; reflecții ~e de ale celor ce nu pot cugeta încet** (VLAH.) [fr.].

***INSIPIDITATE** *sf.* Calitatea a tot ce este insipid [fr.].

***INSISTA** (-sist) *vb. intr.* A stărui [fr.].

***INSISTENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Stăruință [fr.].

***INSOLAȚIUNE, INSOLAȚIE** *sf.* Boală produsă de o prea mare arșiță a soarelui sau de o dogoare prea mare a focului; Ⓟ soare sec [fr.].

***INSOLENT, -TĂ** *adj.* și *sm. f.* ① Obraznic(ă), nerușinat(ă) ¶ ② Care ofensează modestia, pudoarea: **un lux ~** ¶ ③ Nemeritat, peste măsură de mare: **un noroc ~** [fr.].

***INSOLENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Obrăznicie, nerușinare, prea mare îndrăzneală ¶ ② Faptă sau vorbă obraznică, nerușinată [fr.].

***INSOLUBIL** *adj.* ① Care nu se poate topi, disolva ¶ ② Care nu se poate rezolva, deslega: **o problemă ~ă** [fr.].

***INSOLUBILITATE** *sf.* Însușirea celor insolubile [fr.].

***INSOLVABIL** *adj.* Care nu poate plăti, care n'are cu ce plăti, neplatnic [fr.].

***INSOLVABILITATE** *sf.* Neputință de a plăti [fr.].

***INSOMNIE** *sf.* Neputință de a adormi, lipsă de somn, nesomn, nedormire [fr.].

***INSONDABIL** *adj.* De nepătruns [fr.].

***IN SPE** *loc. adv. lat.* Trăgînd nădejde, cu speranța (de a deveni, de a căpăta ceva).

***INSPECTA** (-tez) *vb. tr.* A cerceta, a controla cu autoritate sau cu o misiune specială [fr.].

***INSPECTOR** *sm.*, **INSPECTOARE** *sf.* Acela, aceea care are funcțiunea de a inspecta, de a controla activitatea altor funcționari, etc. [fr.].

***INSPECTORAT** (*pl.*-ate) *sn.* ① Funcțiunea de inspector ¶ 2 Durata acestei funcțiuni ¶ ③ Localul, biroul inspectorului [fr.].

***INSPECȚIUNE, *INSPECȚIE** *sf.* ① Faptul de a inspecta ¶ 2 Cercetare făcută de un inspector ¶ ③ Funcțiunea, postul de inspector [fr.].

***INSPIRA** (-spir) 1. *vb. tr.* ① A trage aerul în plămîni ¶ ② Ⓕ A face să se nască în inimă, în spirit, oare-care sentimente, gîndiri ¶ ③ Ⓕ A primi inspirațiuni divine ¶ ④ Ⓕ A povățui, a sfătui.

2. *vb. refl.* A fi inspirat [fr.].

***INSPIRAT** *adj.* (și *sm.*) 1 *p.* **INSPIRA** ¶ ② Care a primit inspirațiuni ¶¶ Ⓒ **NEINSPIRAT**.

***INSPIRATOR** *adj.* și *sm.* ① Care inspiră ¶ ② Care contribue, care ajută la tragerea aerului în plămîni: **mușchi ~i** [fr.].

***INSPIRAȚIUNE, INSPIRAȚIE** *sf.* 1 Tragerea aerului în plămîni ¶ ② Ⓕ Sentiment, cugetare care pare că ia naștere deodată în inimă, în spirit ¶ ③ Entuziasm ce însuflețește pe poet, pe artist ¶ ④ Starea sufletului, a spiritului, ale cărui sentimente sau cugetări par a fi comunicate de divinitate ¶ ⑤ Povață, sfat, idee de a face ceva: **am urmat inspirația dumitale** [fr.].

***INSTALA** (-alez) 1. *vb. tr.* 1 A pune pe cineva, cu oare-care solemnitate, în posesiunea unei demnități, unei funcțiuni ¶ ② A așeza pe cineva într'un loc.

2. *vb. refl.* ① A se așeza într'un loc ¶ ② A se încuiba [fr.].

***INSTALATOR** *sm.* Cel ce instalează (conducte de gaz, de apă, electricitate, etc.) [fr.].

***INSTALAȚIUNE, INSTALAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) instala (într'o demnitate, într'o funcțiune) ¶ ② Așezarea, orînduirea interiorului (mobilelor, etc.) unei case [fr.].

***INSTANTANEITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este instantaneu [fr.].

***INSTANTANEU** 1. *adj.* ① Care se întîmplă într'o clipă: **moarte instantanee** ¶ ② Care ține numai o clipă ¶ ③ Care se face într'o clipă: **fotografie instantanee**.

2. (*pl.*-nee) *sn.* Fotografie instantanee [fr.].

***INSTANȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Proces intentat înaintea unui tribunal civil; **tribunal de primă ~**, tribunal care judecă toate contestațiunile civile ce depășesc competența judecătoriei de pace [fr.].

***INSTIGA** (-ig) *vb. tr.* A ațîța, a îmboldi, a îndemna pe cineva să facă un lucru [fr.].

***INSTIGATOR** *sm.*, **INSTIGATOARE** *sf.* Care ațîță, îmboldește, îndeamnă la ceva: **Rusia este tratată... de instigatoarea insurecțiunii grecești** (I.-GH.) [fr.].

***INSTIGAȚIUNE, INSTIGAȚIE** *sf.* Faptul de a instiga; ațîțare, îmbold(ire), îndemn(are) [fr.].

***INSTINCT** (*pl.*-te) *sn.* ① Pornire firească, independentă de gîndire, în virtutea căreia lucrează animalele ¶ ② Iscusință, dibăcie, inteligență particulară fie-cărui animal ¶ ③ Mișcare, pornire care ne face să lucrăm fără a ne gîndi ¶ ④ Aplecare, aptitudine firească și irezistibilă: **a avea ~ul muzicii** [fr.].

***INSTINCTIV** 1. *adj.* Ce naște, ce pornește din instinct: **într'o mișcare ~ă de trup și de suflet** (DLVR.).

2. *adv.* În mod instinctiv; fără voie, pe negîndite: **ura pe care ~ o poartă dobitocia în contra inteligenții** (VLAH.).

***INSTITUI** (-tuiu) *vb. tr.* ① A înființa, a întocmi, a stabili un lucru nou ¶ ② A pune, a așeza într'o funcțiune ¶ ③ **~ un moștenitor**, a numi moștenitor prin testament [fr.].

***INSTITUT** (*pl.*-te) *sn.* ① Societate de literați, de învățați, de artiști mari ¶ ② Școală particulară, casă de educațiune: **~ de băieți, de fete** ¶ ③ Denumire adoptată de diferite stabilimente: **~ de arte grafice; ~ de frumusețe** ¶ ④ *pl.* Operă în care sînt expuse principiile generale ale dreptului: **~ele lui Justinian** [fr.].

***INSTITUTOR** *sm.*, **INSTITUTOARE** *sf.* ① Cel ce institue, înființează ¶ ② Cel ce predă instrucțiunea în școalele primare din comunele urbane [fr.].

***INSTITUȚIUNE, INSTITUȚIE** *sf.* ① Faptul de a institui ¶ ② Lucrul instituit, așezămînt: **asistența**

publică este o frumoasă ~ ¶ ③ Casă de educațiune, școală: ~ de orbi [fr.].

***INSTRUCTIV** *adj.* Care instruește, care învață, plin de învățăminte: carte ~ă [fr.].

***INSTRUCTOR** *sm.* ① Cel ce instruește ¶ ② ⚔ Militar gradat care exersează pe tinerii soldați: sergent ~ [fr.].

***INSTRUCȚIUNE**, INSTRUCȚIE *sf.* ① Faptul de a instrui, de a da învățătură, învățămînt ¶ ② ~ publică, învățămînt predat sub direcțiunea și supravegherea Statului ¶ ③ Învățătură ¶ ④ Știință, cunoștințe dobîndite: are o ~ solidă ¶ ⑤ ⚔ Exercițiu făcut de soldați, de recruți ¶ ⑥ *pl.* Lămuriri, ordine date cuiva pentru conducerea unei afaceri: vei primi instrucțiunile mele ¶ ⑦ Informațiunile adunate, cercetările făcute de un judecător pentru a pune o pricină în stare de a fi judecată ¶ ⑧ Judecător de ~, judecător însărcinat cu adunarea informațiunilor, dovezilor, cu cercetările privitoare la o crimă, la un delict, etc. [fr.].

***INSTRUI** (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A învăța pe cineva, a da învățătură ¶ ② A dresa, a deprinde un animal ¶ ③ A înștiința, a da de știre, a informa ¶ ④ A face cercetări, a aduna informațiuni, dovezi, etc. privitoare la o crimă, la un delict, etc.: ~ un proces.

2. *vb. refl.* ① A învăța, a studia, a dobîndi învățătură ¶ ② A fi în cercetarea unui judecător (*vorb.* de o crimă, de un delict, etc.) [fr.].

***INSTRUIT** *adj.* ① *p.* INSTRUI ¶ ② Învățat ¶ Ⓒ NEINSTRUIT.

***INSTRUMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Unealtă, sculă, aparat, mașină cu care se lucrează ceva: ~ de chirurgie, de optică; ~ agricol ¶ ② ♩ ~ de muzică, cu care se cîntă; instrumentele de muzică se împart în: *a)* ~e cu coarde (☞ COARDĂ[1] ④); *b)* ~e de suflare sau ~e de vînt (fluierul, cavalul, naiul, flautul, piculina, clarineta, fagotul, piculina...; trombonul, trompeta, cornul, saxofonul...; orga, armoniul, acordeonul, etc.); *c)* ~e de percusiune (xilofonul, clopotul, gongul, timpanul, toba, daireaua etc.) ¶ ③ F Persoană sau lucru care slujește pentru un anumit scop, care duce la un anumit sfîrșit: el a fost ~ul fericirii noastre [fr.].

***INSTRUMENTA** (-tez) 1. *vb. intr.* A redacta un contract, un proces-verbal sau alt act public.

2. *vb. tr.* ♩ A face instrumentațiune: dacă s'ar ispiti cineva să cerce a ~ și a vocaliza prin codri muzică clasică (ODOB.) [fr.].

***INSTRUMENTAL** *adj.* ① Care slujește de instrument ¶ ② ♩ Care se execută cu instrumente: muzică ~ă [fr.].

***INSTRUMENTAȚIUNE**, INSTRUMENTAȚIE *sf.* ♩ Modul cum sînt dispuse armonic, într'o partițiune, bucățile muzicale care trebue executate de instrumente [fr.].

***INSTRUMENTIST** *sm.* ♩ Muzicant care cîntă dintr'un instrument [fr.].

***INSUBMERSIBIL** *adj.* Care nu poate fi scufundat [fr.].

***INSUBORDINAȚIUNE**, INSUBORDINAȚIE *sf.* Nesupunere [fr.].

***INSUBORDONAT** *adj.* Nesupus, care deseori nu se supune ordinelor, disciplinei, etc.: școlar ~ [fr.].

***INSUBORDONAȚIUNE** = INSUBORDINAȚIUNE.

***INSUFICIENT** *adj.* și *adv.* Neîndestulător, care nu e de ajuns [fr.].

***INSUFICIENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Starea a tot ce este insuficient, neîndestulare ¶ ② Starea aceluia care n'are priceperea necesară ca să îndeplinească anumite cerințe, să săvîrșească cu bine un lucru, nepricepere ¶ ③ Starea unui organ care nu-și mai îndeplinește bine funcțiunea [fr.].

***INSUFLA**, ÎNSUFLA (-flu) *vb. tr.* ① A face să pătrundă suflînd ¶ ② A inspira [fr.].

***INSULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Ostrov, întindere de pămînt, mai mare sau mai mică, înconjurată de toate părțile de apă (• 2666) [fr.].

***INSULAR** 1. *adj.* Care locuește într'o insulă.
2. *sm.* Locuitorul unei insule [fr.].

***INSULTA** (-sult) *vb. tr.* A ocărî cu vorba sau cu fapta, a necinsti cu vorbe de ocară: Fiți blînzi cu cei ce vă insultă, iertați pe cei ce vă lovesc (VLAH.) [fr.].

Fig. 2666. Insulă.

***INSULTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Ocară; vorbă de ocară, ofensă gravă [fr.].

***INSULTĂTOR** 1. *adj. verb.* INSULTA. Care insultă; de ocară.
2. *sm.* Cel ce insultă dese-ori, mereu.

***INSUPORTABIL** *adj.* și *adv.* Nesuferit, de nesuferit [fr.].

***INSURECȚIUNE** *sf.* Răscoală, răzvrătire, revoltă [fr.].

***INSURGENT** *sm.* Răsculat, răzvrătit, rebel [fr.].

INTABULA, ÎNTĂBULA (-ulez) *vb. tr. Tr.-Carp.* A înscrie, a înregistra (casa și pămîntul) în cartea funduară: Hai mîndră 'n a mele-olate, Că-s în bancă 'ntăbulate (BRL.) [germ. intabulieren].

○ **INTABULAȚIUNE**, INTABULAȚIE *sf. Tr.-Carp.* Faptul de a intabula [germ.].

***INTACT** *adj.* ① Neatins; întreg ¶ ② Curat, nepătat ¶ ③ Nebîntuit [fr.].

***INTANGIBIL** *adj.* Nepipăit, care nu se poate pipăi [fr.].

***INTEGRAL** 1. *adj.* și *adv.* ① În întregime, de-a întregul, (în) total: plată ~ă ¶ ② ± Calcul ~, partea calculului infinitezimal care ne arată urcarea de la cantitățile infinit de mici la cantitățile finite de la care derivă.

2. INTEGRALĂ (*pl.*-le) *sf.* ± Cantitatea finită a cărei diferențială este însăși cantitatea infinit de mică [fr.].

***INTEGRANT** *adj.* Care intră în alcătuirea unui întreg: piciorul este o parte ~ă a corpului omenesc [fr.].

***INTEGRITATE** *sf.* ① Întregime, starea unui lucru păstrat în întregime, fără să-i lipsească nimic ¶ ② Ⓕ Însușirea unei persoane integre [fr.].

***INTEGRU** *adj.* Prea cinstit, care nu se lasă a fi corupt, care nu poate fi mituit: judecător ~ [fr.].

***INTELECT** *sbst.* Minte, inteligență [germ. < lat.].

***INTELECTUAL** 1. *adj.* ① Privitor la intelect: fenomen ~ ¶ ② Spiritual, care nu e material.

2. *sm.* Persoană care și-a cultivat mintea și se servește numai de inteligență spre a judeca lucrurile [fr.].

***INTELIGENT** *adj.* ① Deștept, înzestrat cu inteligență ¶ ② Care arată, dovedește inteligență ¶ ③ Priceput, iscusit [fr.].

***INTELIGENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Deșteptăciune, facultatea și ușurința de a pricepe ¶ ② Minte: inteligenței alese nu se opresc dinaintea nici unui obstacol (I.-GH.) ¶ ③ Pricepere, înțelegere, iscusință ¶ ④ *Trans.* Intelectualii, oamenii învățați [fr.].

***INTELIGIBIL** *adj.* și *adv.* Ușor de înțeles [fr.].

***INTEMPERANȚĂ** *sf.* Necumpătare [fr.].

***INTEMPERIE** *sf.* ○ Turburare în atmosferă, schimbare a vremii cu ploi, ninsoare, vînturi, etc. [fr.].

***INTEMPESTIV** *adj.* Care nu e făcut la timpul prielnic, la vremea care se cuvine, la momentul oportun [fr.].

***INTENDANT** *sm.* ⚔ Ofițer pus în capul unei intendențe militare [fr.].

***INTENDANȚĂ** = INTENDENȚĂ.

***INTENDENT** *sm.* ① Persoană însărcinată cu supravegherea slugilor și administrarea unei case, unei moșii, unui mare așezămînt, unui serviciu public ¶ ② ⚔ = INTENDANT.

***INTENDENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Direcțiunea, administrarea afacerilor ¶ ② ⚔ ~ MILITARĂ, corp de ofițeri și de trupă, însărcinat cu serviciile admi-

EXPLICAȚIUNI LA TABELA XXVI: INTERIOARE DE CASE ȚĂRĂNEȘTI

1. Rășinari (Transilvania). — 2. Nereju (Putna). — 3. Fundul-Moldovei (Bucovina). — 4. Rășinari (Transilvania). — 5. Transilvania. — 6. Drăguș (Făgăraș). — 7. Vrancea (Putna). — 8. Buzău (după fotografii comunicate în parte de Prof. D. Gusti, Seminarul de Sociologie din București).

nistrative ale armatei, cu hrana, îmbrăcămintea, etc. ([•] 2667) [fr.].

Fig. 2667. Intendență militară.
I. Intendent. — O. Ofițer. — C. Căpitan. — E. Elev de administrație.

*__INTENS__ *adj.* Foarte tare, puternic, strașnic: **sgomot ~; frig ~** [fr.].

*__INTENSITATE__ *sf.* Grad de tărie sau de activitate a unui lucru, a unei însușiri, a unei puteri: **~a frigului, căldurii** [fr.].

*__INTENSIV__ *adj.* ⁄ **Cultură ~ă,** aceea care face să se producă cît mai mult pe o mică întindere de pămînt cultivat [fr.].

*__INTENTA__ (**-tez**) *vb. tr.* ⚖ A începe, a porni o acțiune judiciară: **~ o acțiune, un proces,** a trage în judecată [fr.].

*__INTENȚIE__ ☛ **INTENȚIUNE.**

*__INTENȚIONAL__ *adj.* Privitor la intenție [fr.].

*__INTENȚIONAT__ *adj.* Anume, dinadins, cu anumite intențiuni, cu gînd (bun sau rău) [fr.].

*__INTENȚIUNE,__ **INTENȚIE** *sf.* Gîndul, cugetul, hotărîrea de a face ceva: **a avea ~a de a...,** a avea de gând să... [fr.].

*__INTERCALA__ (**-alez**) *vb. tr.* ① A adăuga o zi lunii Februarie în anii bisecți ¶ ② A adăuga, între altele, a introduce un cuvînt, o frază, un capitol, o foaie, etc. [fr.].

*__INTERCALAR__ *adj.* Adăugat, introdus: **zi ~ă,** ziua care se adaugă la sfîrșitul lui Februarie în anii bisecți [fr.].

*__INTERCEDE__ (**-ced, -cedez**) *vb. intr.* A interveni, a stărui în favoarea cuiva [fr.].

*__INTERCEPTA__ (**-tez**) *vb. tr.* ① A opri în cale, în treacăt: **~ lumina** ¶ ② A opri pe nedrept un lucru trimis altuia: **~ o scrisoare** [fr.].

*__INTERCOSTAL__ *adj.* Care e situat între coaste: **nevralgie ~ă** [fr.].

*__INTERDICȚIUNE,__ **INTERDICȚIE** *sf.* ① Faptul de a interzice, interzicere, oprire de a face un lucru, de a se servi de ceva ¶ ② Oprirea de a continua exercițiul unei funcțiuni ¶ ③ ⚖ Starea unui individ căruia judecata i-a interzis exercițiul funcțiunilor sale, căruia i-a luat dreptul de a-și administra averea și a dispune de ea cum vrea; **a pune sub ~,** a pune sub epitropie ¶ ④ ⚖ **~a drepturilor cetățenești, civile sau de familie,** pierderea cu totul sau în parte, pe un timp anumit, a acestor drepturi, ca pedeapsă corecțională [fr.].

*__INTERES__ (*pl.*-**ese**) *sn.* ① Dobîndă; **daune-interese,** despăgubirea ce se cuvine cuiva pentru o pagubă ce i s'a pricinuit ¶ ② Folos, ceea ce e pentru noi de o importanță, de un folos oare-care, ceea ce ne atinge de aproape: **~ul renumelui nostru** ¶ ③ Sentiment de simpatie care ne face să luăm parte la ceea ce privește o persoană, la ceea ce i se întîmplă: **a purta ~ cuiva** ¶ ④ Parte pe care o are cineva într'o întreprindere: **a avea un ~ într'o casă de comerț** ¶ ⑤ Băgare de seamă, atenție, curiozitate pe care o deșteaptă cineva sau ceva în noi: **a asculta un discurs cu ~** ¶ ⑥ Însușire care face ca un lucru să atragă luarea noastră aminte, să ne captiveze mintea: **dramă lipsită de ~** [it.].

*__INTERESA__ (**-esez**) 1. *vb. tr.* ① A da o parte din cîștig: **~ într'o afacere** ¶ ② A avea oare-care importanță, a privi de aproape: **aceasta interesează sănătatea mea** ¶ ③ A atrage luarea aminte, băgarea de seamă, curiozitatea: **povestirea lui mă interesează** ¶ ④ A inspira interes, bunăvoință, simpatie: **trista lui situațiune mă interesează** ¶ ⑤ A-i păsa: **ce te interesează?**

2. *vb. refl.* ① A lua parte într'o afacere ¶ ② A avea interes, bunăvoință pentru cineva [fr.].

*__INTERESANT__ *adj.* Care interesează [fr.].

*__INTERESAT__ *adj.* ① Care are partea lui de folos, de cîștig într'o afacere ¶ ② Care ține prea mult la interesele sale bănești: **dacă te-ar auzi cineva, ar crede... că sînt un om ~ (ALECS.)** [fr.].

*__INTERFERENȚĂ__ *sf.* Fenomen prin care două unde luminoase sau sonore, întîlnindu-se, se pot slăbi sau întări unele pe altele [fr.].

*__INERFOLIA__ (**-oliez**) *vb. tr.* A intercala (la legat) foi albe între foile unei cărți [germ.].

*__INTERIM__ *sbst.* Timpul în care o persoană exercită provizoriu o funcțiune vacantă sau al cărei titular lipsește; **ad-interim,** provizoriu, vremelnic: **ministru ad-interim** [fr.].

*__INTERIMAR__ *adj.* și *sm.* Care funcționează provizoriu, ad-interim [fr.].

*__INTERIMAT__ (*pl.*-**te**) *sn.* Starea unui funcționar care exercită postul ad-interim; timpul cît exercită o astfel de funcțiune [fr.].

*__INTERIOR__ 1. *adj.* ① Care se află înăuntru, dinnăuntru ¶ ② Care e în minte, în suflet și nu se manifestă în afară, lăuntric: **o bucurie interioară.**

2. *adv.* Pe dinăuntru.

3. (*pl.*-**orurí**) *sn.* ① Partea dinăuntru: **~ul unei clădiri (☛ TABELA XXVI)** ¶ ② Partea dinăuntru a unui vagon, a unui tramvaiu: **n'am găsit loc în ~** ¶ ③ ● Partea centrală a unei țări ¶ ④ Vatra, traiul din casă, viața în sînul familiei ¶ ⑤ Tablou care înfățișează părțile interioare ale unei clădiri, sau numai o odaie și adesea o scenă de familie [fr.].

*__INTERJECȚIUNE,__ **INTERJECȚIE** *sf.* Una din cele zece părți de cuvînt care e de fapt o exclamațiune sau un strigăt prin care se exprimă bucuria, durerea, mirarea, spaima, etc., cu care chemăm sau îndemnăm pe cineva, cu care se imită un sgomot oare-care, etc.: **of! aoleo! bre! hi! hop! buf!** [fr.].

*__INTERLINIAR__ *adj.* Scris sau tipărit între rînduri, între linii: **traducere ~ă** [fr.].

*__INTERLOCUTOR__ *sm.*, **-TOARE** *sf.* Persoana care vorbește cu alta, convorbitor [fr.].

*__INTERMEDIAR__ 1. *adj.* Așezat la mijloc, între două: **spațiu ~.**

2. *sm.* ① Mijlocitor ¶ ② Mijlocire [fr.].

*__INTERMEDIU__ (*pl.*-**dii**) *sn.* ① Petrecere (balet, dans, cor) între actele unei piese de teatru ¶ ② ♩ Compoziție instrumentală care servește ca legătură între două acte ale unei opere dramatice [fr.].

*__INTERMEZZO__ *sbst.* = **INTERMEDIU** [it.].

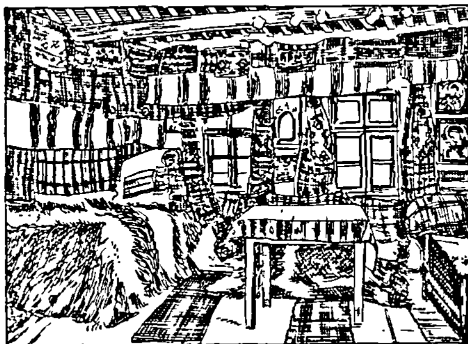
*__INTERMINABIL__ *adj.* Nesfîrșit, care nu mai ia sfîrșit, care nu se mai isprăvește [fr.].

*__INTERMITENT__ *adj.* Care încetează și începe iar: **friguri ~e; puls ~,** puls care bate neregulat [fr.].

*__INTERMITENȚĂ__ (*pl.*-**țe**) *sf.* ① Caracterul, însușirea a tot ce este intermitent ¶ ② Intervalul care separă accesele de friguri sau ale unei alte boale [fr.].

*__INTERN__ 1. *adj.* ① Care e înăuntru, dinăuntru, interior, lăuntric: **boală ~ă** ¶ ② Care e hrănit

1

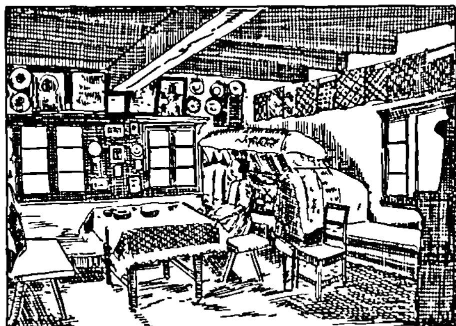
2

3

4

5

6

7

8

şi doarme într'un institut, într'o casă de educaţiune: **şcolar ~**.

2. *sm.*, **INTERNĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Student(ă) în medicină care locueşte în spital şi ajută pe medic în funcţiunile sale [fr.].

*__INTERNA__ (-**nez**) *vb. tr.* A sili pe cineva să stea într'o localitate sau într'un loc anumit, din care n'are voie să iasă: **~ pe prizonieri; ~ într'o casă de nebuni** [fr.].

*__INTERNAT__ (*pl.*-**te**) *sn.* ① Casă de educaţiune unde elevii primesc hrana şi locuinţa ¶ ② Funcţiunea şi calitatea unui intern (într'un spital) [fr.].

*__INTERNAŢIONAL__ 1. *adj.* Dintre două sau mai multe naţiuni, care are loc de la o naţiune la alta: **expoziţie ~ă; drept ~**, dreptul ginţilor.

2. **INTERNAŢIONALĂ** (*pl.*-**le**) *sf.* ① Ligă socialistă a muncitorilor din toate ţările; numită şi **internaţionala roşie** ¶ ② Cîntec socialist revoluţionar [fr.].

*__INTERNAŢIONALISM__ *sbst.* ① Starea legăturilor internaţionale ¶ ② Teoria acelora cari propovăduesc dispariţiunea ideii de patrie în folosul unui fel de asociaţiune a tuturor naţiunilor [fr.].

*__INTERNAŢIONALIST__ 1. *adj.* Privitor la internaţionalism: **doctrină ~ă**.

2. *sm.* Partizan al internaţionalismului [fr.].

*__INTERNUNŢIU__ *sm.* Ministru inferior nunţiului, trimis extraordinar sau reprezentant al papei pe lîngă o ţară străină [it.].

*__INTEROCEANIC__ *adj.* Dintre două oceane, care pune în legătură două oceane: **canal ~** [fr.].

*__INTEROGA__ (-**ogez**) *vb. tr.* A pune întrebări spre a afla adevărul [fr.].

*__INTEROGATIV__ *adj.* Care serveşte ca întrebare; **propoziţiune ~ă**, care exprimă o întrebare [fr.].

*__INTEROGATORIU__ (*pl.*-**rii**) *sn.* ① Partea unei cercetări judiciare sau a desbaterilor în cursul unui proces care constă din întrebările puse de jüdecător şi răspunsurile date de acuzat ¶ ② Proces verbal ce conţine aceste întrebări şi răspunsuri [fr.].

*__INTEROGAŢIUNE__, **INTEROGAŢIE** *sf.* ① Faptul de a interoga; întrebare pusă cuiva ¶ ② **Semn de ~**, semnul ? pus în urma unei propoziţiuni interogative, semn de întrebare [fr.].

*__INTERPELA__ (-**elez**) *vb. tr.* ① A întreba ¶ ② A cere cuiva, a soma pe cineva să dea un răspuns, spre a da socoteală asupra unui fapt: **~ pe ministrul de războiu** [fr.].

*__INTERPELATOR__ *sm.* Cel ce adresează o interpelaţiune [fr.].

*__INTERPELAŢIUNE__, **INTERPELAŢIE** *sf.* ① Faptul de a interpela ¶ ② Acţiunea unui deputat sau a unui senator care cere miniştrilor explicaţiuni asupra unui fapt [fr.].

*__INTERPOLA__ (-**olez**) *vb. tr.* A adăuga, a introduce, a intercala într'un text cuvinte sau fraze care nu se aflau înainte acolo, falsificînd astfel originalul [fr.].

*__INTERPOLATOR__ *sm.* Cel ce interpolează [fr.].

*__INTERPOLAŢIUNE__, **INTERPOLAŢIE** *sf.* ① Faptul de a interpola ¶ ② Pasaj interpolat într'un text [fr.].

*__INTERPRET__ *sm.*, **INTERPRETĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* ① Tîlmaciu, cel ce traduce dintr'o limbă într'alta, cel ce explică la două persoane, care vorbesc fie-care într'o limbă deosebită, ceea ce-şi spun una alteia ¶ ② Comentator, tîlcuitor, cel ce desluşeşte, explică înţelesul unui text, unei legi ¶ ③ Acela sau aceea ce face să se cunoască gîndul, intenţiunile cuiva: **a fi ~ul sentimentelor cuiva** [fr.].

*__INTERPRETA__ (-**etez**) *vb. tr.* ① A traduce dintr'o limbă într'alta, a tălmăci ¶ ② A comenta un text, a tîlcui, a desluşi, a lămuri ¶ ③ A explica, a ghici un lucru prin inducţiune: **~ un vis** ¶ ④ A lua în înţeles bun sau rău, a da un sens adevărat sau fals: **~ tăcerea cuiva ca o mărturisire** ¶ ⑤ A face o interpretaţiune literară sau artistică [fr.].

*__INTERPRETARE__, ***INTERPRETAŢIUNE, INTERPRETAŢIE** *sf.* ① Faptul de a interpreta ¶ ② Tîlcuirea unui text: **~a Bibliei** ¶ ③ Luare într'un înţeles bun sau rău, adevărat sau greşit ¶ ④ **~ literară, artistică**, stilul, modul pe care-l întrebuinţează un scriitor, un compozitor de muzică, un pictor, etc., pentru a traduce sentimentul său asupra vieţii sau naturii; felul în care un actor, un muzicant, un gravor, etc. ştie să redea, să oglindească sentimentul autorului [fr.].

*__INTERPUNCŢIUNE__ *sf.* Punerea semnelor de repaus (punct, virgulă, etc.) între cuvinte sau între propoziţiuni: **semne de ~** [lat.].

*__INTERPUNE__ (-**pun**) 1. *vb. tr.* ① A pune un lucru între alte două ¶ ② Ⓕ **~ autoritatea sa**, a face să intervie autoritatea sa.

2. *vb. refl.* ① A se pune la mijloc între alţi doi ¶ ② Ⓕ A interveni ca mijlocitor, a mijloci [fr. i n t e r p o s e r, refăcut după p u n e].

*__INTERREGN__ (*pl.*-**nuri**) *sn.* Răstimpul între două domnii, timpul în care tronul unui regat este vacant [fr.].

*__INTERSECŢIUNE__, **INTERSECŢIE** *sf.* Punctul unde se taie două linii, două suprafeţe sau două volume (• 2668) [fr.].

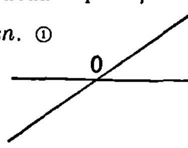

Fig. 2668. O. Punct de intersecţie.

*__INTERSTIŢIU__ (*pl.*-**ţii**) *sn.* ① Intervalul, locul gol între părţile unui corp ¶ ② Crăpătură [fr.].

*__INTERTROPICAL__ *adj.* ① Aşezat între tropice ¶ ② Care vine din, care creşte în ţinuturile dintre tropice [fr.].

*__INTERURBAN__ *adj.* Între două localităţi, între oraşe diferite: **comunicaţie telefonică ~ă** [germ.].

*__INTERVAL__ (*pl.*-**le** *sn.* ① Distanţa, spaţiul între două locuri ¶ ② Distanţa de la un timp la altul, răstimp ¶ ③ Raportul între două sunete muzicale [fr.].

*__INTERVENI__ (-**vin, -viu**) *vb. intr.* ① A se amesteca, a lua parte într'o afacere ¶ ② A mijloci, a lucra ca mijlocitor ¶ ③ A se întîmpla, a se produce întîmplător [fr.].

*__INTERVENŢIUNE__, **INTERVENŢIE** *sf.* ① Faptul de a interveni ¶ ② Amestec ¶ ③ Mijlocire ¶ ④ Operaţie (chirurgicală [fr.].

*__INTERVERTI__ (-**tesc**) *vb. tr.* A schimba, a răsturna şirul, ordinea [fr.].

*__INTERVIEW__ (*pl.*-**wuri**) *sn.* Convorbirea unui ziarist cu o persoană, spre a-i cunoaşte părerile asupra unei chestiuni şi a le publica în ziar [engl.].

*__INTERZICE__ (-**zic**) *vb. tr.* ① A opri (pe cineva de la un lucru), a nu da voie ¶ ② A suspenda pe un preot ¶ ③ A declara pe cineva, prin hotărîre judecătorească, incapabil de a-şi administra averea şi a dispune de ea după voie [fr. i n t e r d i r e, refăcut după a z i c e].

*__INTERZIS__ *adj.* ① *p.* **INTERZICE** ¶ ② Oprit ¶ ③ Suspendat ¶ ④ Declarat incapabil de a dispune de averea sa.

*__INTESTIN__ 1. *adj.* Lăuntric, care se petrece în interiorul unei societăţi, unui Stat: **certe ~e**.

2. (*pl.*-**ne**) *sn.* Maţ: **~ul gros, ~ul subţire; durere de ~e** [fr.].

*__INTESTINAL__ *adj.* Privitor la intestine, de maţe [fr.].

*__INTIM__ 1. *adj.* ① Care e mai înăuntru, mai adînc, mai de seamă, mai esenţial: **natura ~ă a unui corp** ¶ ② Care e în adîncul sufletului: **convingere ~ă** ¶ ③ Strîns unit, foarte de aproape: **prietenie ~ă**.

2. *adv.* ① În mod intim ¶ ② Foarte adînc, foarte de aproape; strîns (unit) [fr.].

*__INTIMA__ (-**imez**) *vb. tr.* ① A da (o poruncă), a porunci: **~ ordinul de a pleca** ¶ ② A chema, a cita în faţa unei Curţi de Apel [fr.].

*__INTIMAT__ *sm.* Cel chemat de către apelant în faţa Curţii de Apel [fr.].

*__INTIMIDA__ (-**idez**) 1. *vb. tr.* A băga frica în cineva, a speria.

2. *vb. refl.* A se speria, a intra frica în cineva [fr.].

*__INTIMITATE__ *sf.* ① Însuşirea a tot ce leagă în mod strîns ¶ ② Adîncul, taina sufletului ¶ ③ Prietenie strînsă [fr.].

*INTITULA (-ulez) 1. *vb. tr.* A da un titlu unei scrieri.
2. *vb. refl.* A-și da un titlu [fr.].
INTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* = SCÎNTEIUȚĂ ②.
*INTOLERABIL *adj.* Ce nu se poate tolera, de neîngăduit, (de) nesuferit, de neîndurat: o purtare ~ă; un frig ~ [fr.].
*INTOLERANT *adj.* Care nu e tolerant, neîngăduitor [fr.].
*INTOLERANȚĂ *sf.* Lipsă de toleranță [fr.].
*INTONA (-onez) *vb. tr.* ① A pune tonul, a accentua ¶ ② ♩ A cînta începutul unui cîntec ¶ ③ ♩ A începe să cînte [fr. entonner].
*INTONAȚIUNE, INTONAȚIE *sf.* ① ♩ Modul de a compune un cîntec, de a observa tonul ¶ ② Diferitele tonuri pe care le ia cineva vorbind sau citind: începe să istorisească, cu intonații convingătoare (BR.-VN.) [fr.].
*INTOXICA (-ichez) *vb. tr.* și *refl.* A(-și) introduce o otravă în organism, a (se) otrăvi [fr.].
*INTOXICAȚIUNE, INTOXICAȚIE *sf.* Faptul de a (se) intoxica, otrăvire [fr.].
INTRA (intru) ‡ și ○ ÎNTRA (întru) *vb. intr.* ① A merge înăuntru, a veni înăuntru (C „A IEȘI"): ~ în casă; ~ în oraș; ~ în baie; ~ pe ușă, pe fereastră; (F: ~ în viață, a se naște ¶ ② F A fi primit, admis: ~ într'o societate, într'o familie, la Academie ¶ ③ A se băga, a se amesteca, a lua parte: ~ în joc, în horă, într'o afacere; ~ în vorbă; ~ la stăpîn, a se băga slugă; ~ în armată, a se face soldat; ~ în pușcărie, a fi băgat la închisoare ¶ ④ ~ în scenă, *a)* a veni pe scenă, spre a-și juca rolul; *b)* F a lua parte la ceva, după ce a fost simplu spectator ¶ ⑤ A pătrunde: cuiul a intrat numai pe jumătate în zid; ~ în pămînt ¶ ⑥ A încăpea, a fi cuprins, conținut: nu intră pe ușă, de gras ce e; două în opt intră de patru ori; F: a-i ~ în cap, în minte, în gînd ¶ ⑦ A face parte integrantă: în această băutură intră și alcool ¶ ⑧ A începe să lucreze, să se ocupe de ceva: ~ în serviciu; ~ în slujbă; ~ în materie, a începe să trateze subiectul ¶ ⑨ A începe să fie: ~ în războiu; ~ în iarnă; ~ în convalescență, în agonie; a intrat în 50 de ani ¶ ⑩ A ajunge, a cădea într'o situație grea, neplăcută: ~ în belea, în bocluc, ~ în păcat(e) ¶ ⑪ A fi cuprins de un sentiment neplăcut: a intrat frica într'însul; intrase spaima în păgîni (ISP.); ~ la grije ¶ ⑫ ♠ A fi păgubit (la joc), a pierde, a cădea platcă: vream să-mi scot banii pierduți, și am intrat cu alți două sute de lei ¶ ⑬ A se strînge, a se micșora, a se îngusta: rufele au intrat la spălat [lat. intrare].
*INTRADUCTIBIL *adj.* De netradus, care nu se poate traduce [fr.].
*INTRANSIGENT *adj.* Care ține morțiș la convingerile, la părerile, la principiile sale și nu face nici o concesiune asupra lor [fr.].
*INTRANSIGENȚĂ *sf.* Însușirea celui intransigent [fr.].
*INTRANSITIV *adj.* Se zice despre un verb care poate avea după el numai un complement indirect și care nu poate răspunde la întrebările ce? pe cine? ci numai la întrebările unde? de unde? cînd? cum? etc.: verbele a dormi, a fugi, a intra, a zăcea, etc. sînt verbe ~e [fr.].
INTRARE, † ÎNTRARE *sf.* ① Faptul de a intra ¶ ② Intrarea în Biserică (a Maicii Domnului), sărbătoare ce se ține de biserica creștină în 21 Noemvre, în amintirea zilei cînd Sfînta Fecioară fu însoțită de părinții ei în templul din Ierusalim; numită de popor și „Ovidenie" ¶ ③ Locul pe unde se intră: l-am lăsat la ~ ¶ ④ Dreptul de a intra undeva (la un spectacol, la o conferință, la o expoziție, etc.): bilet de ~; am plătit ~a.
*INTREPID *adj.* ① Nefricos, îndrăzneț, curajos, viteaz ¶ ② Care nu se dă înapoi, care nu se lasă cu una cu două [fr.].
*INTREPIDITATE *sf.* Însușirea celui intrepid [fr.].
*INTRIGA (-ighez) 1. *vb. intr.* A unelti, a face intrigi.
2. *vb. tr.* A pune pe gînduri, a da de gîndit, a îngrijora, a încurca: știrile acestea mă intrighează [fr.].
*INTRIGĂ (*pl.*-gi *sf.* ① Uneltiri, fapte, vorbe făcute sau spuse în ascuns, pentru a face să izbutească sau să se strice o afacere: unelti mii de tainice intrigi (ODOB.) ¶ ② Incidentele, diferitele întîmplări care formează nodul unei piese de teatru [fr.].
*INTRIGANT, INTRIGANTĂ (*pl.*-te) *adj.* și *sm.f.* Care face intrigi; care bagă vrajba, zizania între alții [fr.].
*INTRINSEC *adj.* ① Care e înăuntru, care e cuprins într'un lucru, care alcătuește partea-i cea mai de seamă: calități ~e ¶ ② Valoare ~ă, valoarea pe care o are un lucru prin el însuși, independent de ori-ce convențiune [fr.].
*INTRODUCĂTOR ☞ INTRODUCTOR.
*INTRODUCE (-duc) 1. *vb. tr.* ① A face să intre undeva, a băga, a vîrî ¶ ② A face să fie primit, admis într'o societate, în casa cuiva ¶ ③ A face să fie adoptat, primit de toți: ~ o modă.
2. *vb. refl.* ① A intra; a pătrunde: hoții s'au introdus în casă ¶ ② A fi primit, a se adopta: s'a introdus și la noi obiceiul acesta [lat.].
*INTRODUCERE, *INTRODUCȚIUNE, INTRODUCȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) introduce ¶ ② Primire, admitere într'o societate ¶ ③ Studiu pregătitor: introducere la fizică ¶ ④ Precuvîntare, capitolul, discursul din fruntea unei cărți, în care se tratează generalitățile, înainte de intrarea în materie [fr.].
*INTRODUCTIV *adj.* Care servă de introducere, de început [fr.].
*INTRODUCTOR, INTRODUCĂTOR, -TOARE *adj.* și *sm. f.* Care introduce [fr.].
*INTRUS *adj.* și *sm.* Adus pe nedrept, venit fără rost, nepoftit [fr.].
*INTUITIV *adj.* Care se percepe, pe care-l prinde mintea imediat: învățămînt ~; acea facultate ~ă, este darul cel mai prețios pentru om (ODOB.) [fr.].
*INTUIȚIUNE, *INTUIȚIE *sf.* ① Cunoștință care se impune imediat minții, fără intervenția raționamentului ¶ ② Facultatea de a înțelege iute, de a ghici, de a presimți ce are să se întîmple: este înzestrat cu o adevărată intuițiune în materii de așa anevoioasă critică (ODOB.) [fr.].
INȚURĂ *sf.* ① Plantă ierboasă, cu tulpina vîrtoasă care poate ajunge pînă la 1,25 m. înălțime, cu frunze mari, eliptice și flori galbene; crește pe coastele munților; numită și „ochimea" *(Gentiana lutea)* (▪ 2669) ¶ ② GHINȚURĂ ¶ ③ = LUMÎNĂRICA-PĂMÎNTULUI.

Fig. 2669. Ințură.

*INUMAN *adj.* Neuman, neomenos [fr.].
*INUNDA (-und) *vb. tr.* ① A acoperi cu apă (o întindere de pămînt), a se revărsa, a înneca, a potopi ¶ ② A muia de tot, a scălda: lacrimile-i inundară fața; o sudoare rece îi inundă fruntea (GN.); am fost inundați de ploaie ¶ ③ F A năpădi, a copleși, a se revărsa ca un potop: barbarii inundară Europa ¶ ④ F A se întinde: noaptea inundase pămîntul, cu aerul ei cel negru (EMIN.) [fr.].

Fig. 2670. Inundație.

*INUNDABIL *adj.* Care se poate inunda, care poate fi inundat: regiune ~ă [fr.].

*INUNDAȚIUNE, INUNDAȚIE *sf.* ① Faptul de a inunda ¶ ② Revărsarea apelor, înnec, potop (▪ 2670) ¶ ③ Apele revărsate ¶ ④ Ⓕ Năpădire, copleșire, cotropire (de către o mulțime care năvălește într'o țară ¶ ⑤ Ⓕ Mulțime mare de lucruri, potop: o ~ de broșuri [fr.].

INUȘOR *sm.* ♣ = INEAȚĂ ① ②.

*INUTIL 1. *adj.* Nefolositor, netrebuincios, care nu e de nici un folos, de care n'ai nevoie, de prisos, zadarnic.

2. *adv.* Fără folos, în zadar, de geaba [fr.].

*INUTILITATE *sf.* ① Lipsă de folos, netrebuință, zădărnicie ¶ ② Lucru nefolositor, de prisos[fr.].

*INVADA (-adez) *vb. tr.* ① A cotropi, a năvăli, a năpădi: ~ o țară ¶ ② A se întinde peste tot, a se răspîndi [lat. i n v a d ĕ r e].

*INVALID 1. *adj.* ① Schilod, beteag, care nu mai poate munci din cauza infirmității, a rănilor, a bătrîneții ¶ ② ⚖ Nul (din punctul de vedere legal), fără valoare.

2. *sm.* ① Cel rămas neputincios de pe urma rănilor sau bătrîneței ¶ ② ⚔ Soldat invalid: un ~ de războiu [fr.].

*INVALIDA (-dez) *vb. tr.* ① ⚖ A anula, a face nul: ~ un act ¶ ② ✪ A declara că o alegere este nulă: ~ alegerea unui deputat [fr.].

*INVARIABIL 1. *adj.* Neschimbat, care nu se schimbă.

2. *adv.* (În mod) neschimbat [fr.].

*INVARIABILITATE *sf.* Neschimbare, calitatea a tot ce rămîne neschimbat [fr.].

*INVAZIUNE, INVAZIE *sf.* ⚔ Năvală, năvălire (a unei armate vrăjmașe într'o țară); cotropire; *pr. ext.* o ~ de lăcuste; F : ~a unei boale [fr.].

*INVECTIVĂ (*pl.*-ve) *sf.* Ocară, vorbă de ocară, înjurătură [fr.].

*INVENTA (-tez) *vb. tr.* ① A născoci, a afla cel dintîiu, un lucru nou: ~ o mașină ¶ ② A scorni: ~ o minciună; nu mai știe ce să mai inventeze, ca să poată scăpa [fr.].

*INVENTAR (*pl.*-are) *sn.* ① ⚖ Înscrierea amănunțită într'o listă, într'un registru a tuturor obiectelor, actelor, banilor aflători într'o casă sau ale unei persoane decedate ori interzise; beneficiu de ~, ☞ BENEFICIU ¶ ② ⚖ Catagrafie, înscriere și evaluare a mărfurilor aflate în prăvălie, pe care o face un negustor în fie-care an, spre a constata cîștigul sau paguba [fr.].

*INVENTARIA = INVENTORIA.

*INVENTATOR, -TOARE *sm. f.* Acela (aceea) care inventează; născocitor, aflător; scornitor [fr.].

*INVENTIV *adj.* Care are darul, talentul de a inventa, de a născoci, de a găsi ceva nou: spirit ~ [fr.].

*INVENTORIA (-riez) *vb. tr.* A face un inventar [fr.].

*INVENȚIUNE, INVENȚIE *sf.* ① Facultatea de a inventa ¶ ② Faptul de a inventa, născocire, aflare ¶ ③ Lucrul inventat: fotografia e o frumoasă și foarte folositoare ~ ¶ ④ Scornire, scornitură, plăsmuire, minciună ¶ ⑤ ⚖ Alegerea ideilor, argumentelor care convin mai bine pentru tratarea unui subiect [fr.].

*INVERS 1. *adj.* ① Care se face d'andoasele, pe dos, întors, începînd de la urmă, de la coadă ¶ ② ± Raport ~, raportul dintre două cantități, din care una crește, pe cînd cealaltă scade ¶ ③ ± Cantități ~e, acelea al căror produs e egal cu unitatea.

2. *adv.* D'andoasele.

3. *sbst.* Ceea ce se face d'andoasele, în sens invers [fr.].

*INVERSIUNE *sf.* ⚖ Schimbarea ordinii firești a cuvintelor dintr'o frază [fr.].

*INVESTI (-tesc) *vb. tr.* ① A pune în posesiunea unei demnități, unei puteri, unui drept ¶ ② ⚔ A împresura, a înconjura cu armată [fr.].

*INVESTIGATOR, -TOARE *adj.* și *sm. f.* Care face cercetări amănunțite [fr.].

*INVESTIGAȚIUNE, INVESTIGAȚIE *sf.* Cercetare amănunțită [fr.].

*INVESTITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Punerea în posesiune a unei demnități, a unei puteri, a unui drept [fr.].

*INVETERAT *adj.* Învechit, înrădăcinat, care a prins rădăcini adînci după trecerea unui timp îndelungat: obiceiu ~ [fr.].

*INVIDIA (-diez) *vb. tr.* A pizmui, a jindui [lat.].

*INVIDIE *sf.* Pizmă, jind [lat.].

*INVIDIOS *adj.* și *sm.* Care pizmuește, pizmaș, pizmătăreț [lat.].

*INVINCIBIL *adj.* De neînvins, de nebiruit, de neîntrecut [fr.].

*INVIOLABIL *adj.* ① Care nu se poate, care nu trebue să fie violat sau călcat: un jurămînt ~; un drept ~ ¶ ② ⚖ De care nimeni nu se poate atinge, care nu poate fi pedepsit, care nu poate fi urmărit de lege: persoana ambasadorului este ~ă [fr.].

*INVIOLABILITATE *sf.* Însușirea a tot ce este inviolabil [fr.].

*INVITA (-vit) *vb. tr.* ① A pofti, a chema, a ruga să vie, să asiste: ~ la nuntă, la o serbare, la masă, la dans; Ⓕ: vremea frumoasă ne invită la plimbare ¶ ② A îndemna, a pofti: îl invitară să se explice; te invit să taci [fr.].

*INVITARE *sf.* = INVITAȚIUNE.

*INVITAT 1. *adj. p.* INVITA ¶¶ Ⓒ NEINVITAT.

2. *sm.* Persoană poftită (la nuntă, la serbare, la masă, etc.).

*INVITAȚIUNE, INVITAȚIE *sf.* Faptul de a invita: bilet de ~ [fr.].

*INVIZIBIL *adj.* Nevăzut, care nu se poate vedea; a se face ~, a se face nevăzut, a pieri din ochi [fr.].

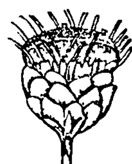
*INVIZIBILITATE *sf.* Starea a tot ce este invizibil [fr.].

*INVOCA (-voc) *vb. tr.* ① A chema în ajutor ¶ ② F A cita în favoarea sa: ~ legea [fr.].

*INVOCATOR *sm.* Cel ce invoacă puterile inculte, duhurile necurate [fr.].

*INVOCAȚIUNE, INVOCAȚIE *sf.* ① Faptul de a invoca, chemare în ajutor ¶ ② ⛪ Hram ¶ ③ ✒ Rugăciune adresată de un poet muzei sau divinității, la începutul operei sale, pentru ca să-l inspire [fr.].

*INVOLUCRU (*pl.*-re) *sn.* ♣ Totalitatea bracteelor care se află la baza unei umbele sau care înconjoară un capitul (▪ 2671) [fr.].

Fig. 2671. Involucru.

*INVOLUNTAR *adj.* și *adv.* Fără voie: cînd am ajuns la viitoare, eu m'am oprit ~ (VLAH.) [fr.].

*INVULNERABIL *adj.* Care nu poate fi rănit [fr.].

○ IO = EU.

‡ IOACHIM *sm.* ⊛ Veche monedă germană, numită de aceștia J o a c h i m s taler: să plătească în toți anii prințului, de fie-care casă, un ~ (BĂLC.).

IOAN, Ⓟ ION *npr. m.* ① ⊛: A vorbit și nea ~, se zice cînd se amestecă cineva în vorba altora și spune o prostie ¶ ② ⛪ Sfîntul ~ Botezătorul, Ⓟ Sînt-Ion, sărbătoare a bisericii creștine prăznuită la 7 Ianuarie; Nașterea Sfîntului ~ Botezătorul, Ⓟ Sînziene *sau* Drăgaică, sărbătoare prăznuită la 24 Iunie ¶ ③ ♣ FLOAREA-SFÎNTULUI- ~ = DRĂGAICĂ ①; — IARBA-SFÎNTULUI- ~ ☞ IARBĂ [vsl. < gr.].

○ IOBAG(IU) *sm. Tr.-Carp.* ‡ Rumân, vecin, șerb, clăcaș (▪ 2672): părintele Pamfil e fiu de țăran iobag (RET.); un proprietar silind în ziua de Precup pe un iobagiu al său ca să lucreze (FR.-CDR.) [ung. j ó b b á g y].

○ IOBĂGIE *sf. Trans.* ‡ Starea de servitute a Românilor din Ardeal, în trecut: fugeau de mincinosul traiu al ~i (DLVR.) [i o b a g].

○ IOBĂGIME *sf. col. Trans.* ‡ Toți i o b a g i i.

IOC *adv.* F Nimic, de loc, cîtuși de puțin [tc.].

*IOD *sbst.* ⚗ Corp simplu, metaloid, de coloare cenușie, care se transformă la căldură în aburi de o frumoasă coloare violetă; e întrebuințat în medicină și în ⚙ fotografie; tinctură de ~ ☞ TINCTURĂ [fr.].

Fig. 2672. Iobag.

*IODAT *adj.* Care conține iod: **sirop ~** [fr.].
*IODOFORM *sbst.* Compus organic format din carbon, iod și hidrogen, cu miros de șofran; e foarte întrebuințat ca antiseptic [fr.].
*IODURĂ *sf.* Compus format din unirea iodului cu un alt element, afară de hidrogen și de oxigen; uzitat în medicină și în fotografie [fr.].
IOFCA (*pl.*-**cale**) *sf.* Aluat subțire, din făină și ouă, tăiat în bucățele pătrate care se fierb și se pun în supă [tc. j u f k á].
*IOLĂ ☛ **YOLĂ**.
ION[1] ☛ **IOAN**.
*ION[2] *sm.* Fie-care din atomii materiali, încărcați cu electricitate, ce provin din disocierea unui electrolit într'o soluțiune apoasă [fr.].
*IONIC *adj.* ① ● Propriu Ioniei (veche regiune din Asia Mică) ¶ ② **Ordin ~**, unul din cele trei ordine de arhitectură greacă, caracterizat printr'un capitel împodobit cu volute (▣ 2673)¶ ③ **Filosofie ~ă**, filosofie sensualistă ai cărei reprezentanți mai vestiți au fost

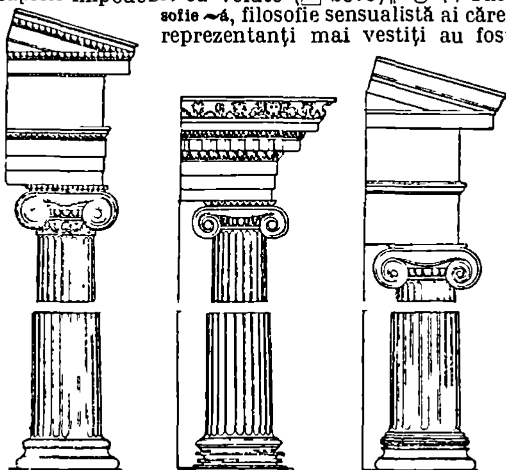

Fig. 2673. Ordinul ionic.

Thales din Milet, Anaximene și Anaxagora [fr.].
IORDAN *npr.* ① ● Numele rîului în care s'a botezat Mîntuitorul ¶ ② Sfințirea apei în ziua de Bobotează [vsl. < gr.].
○ **IORDĂNI** (-**nesc**) *vb. tr.* și *refl.* A (se) stropi cu apa sfințită din ziua de Bobotează [I o r d a n].
○ **IORGAN** (*pl.*-**ane**) *sn. Bucov.* Plapomă: **au... ~e împlute cu pămucă și mițe de lînă** (LIUB.) [srb.].
IORGOVAN *sm. Băn.* = **LILIAC** [srb.].
IORTOMAN, ORTOMAN *adj.* (*numai în poezia populară*) ① Bogat în turme (*vorb.* de ciobani) ¶ ② Voinic, viteaz.
○ **IOSAG** (*pl.*-**aguri**) *sn. Tr.-Carp.* ① Moșie: **ce mai mori la ~ul acela, ce mai făgădău de piatră** (RET.) ¶ ② Avere (imobilă), bogăție: **Nu ți-ai vîndut ~u, Ca să mergi cu gheizășu** (BRL.) [ung. j ó s z á g].
IOTA 1. *sf.* Numele grecesc al literei grecești ι.
2. **IOTĂ** (*pl.*-**te**) *sf. în expr.* **nici (cît, măcar) o ~**, nici o trăsătură de condeiu; cîtuși de puțin: **nu pot să schimb nici o iotă... din hotărîrea mea** (ISP.); **nu pricepea nici o iotă din toată încurcătura asta** (D.-ZAMF.); **fără însă a se depărta nici cît o iotă** (ISP.) [gr.].
○ **IOTE!** *interj.* Ia te uită! uită-te! uite!
IOV *sm.* O varietate de salcie ce crește prin pădurile umede de la munte; numit și „răchită-moale", „salcie-moale" sau „răchită-puturoasă" (*Salix caprea*) (▣ 2674) [comp. sl. i v a].

Fig. 2674. Iov.

IPCĂRIGE *sf. pl.*, **IPSORIȚĂ** *sf.* Plantă cu flori albe trandafirii, foarte mici și numeroase, ce formează o întinsă și frumoasă paniculă; crește pe cîmp și pe locuri nisipoase; numită și „gipsariță" (*Gypsophila paniculata*) (▣ 2675) [i p s o s].
*IPECACUANA *sf.* Arbust originar din America de Sud, ale cărui rădăcini sînt întrebuințate în medicină ca vomitive, tonice,

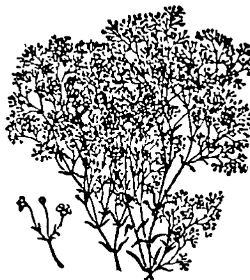

Fig. 2675. Ipcărige.

Fig. 2676. Ipecacuana.

purgative și sudorifice (*Uragoga ipecacuanha*) (▣ 2676) [fr.].
IPER... = **HIPER...**
IPINGEA ☛ **IPÎNGEA**.
IPISTAT = **EPISTAT**.
IPÎNGEA, IPINGEA, EPÎNGEA, EPINGEA (*pl.*-**gele**) *sf.* ① Manta cu glugă, pentru vreme de ploaie, făcută din dimie neagră, purtată mai ales de sătenii cari fac negoț cu vite, de vizitii, etc. (▣ 2677): **epingeaua acopere corpul ca și gheba, însă... este mult mai largă și mai lungă** (MAN.); **dacă nu au parale, să le iei epingelele** (I.-GH.); **lupului de i-ar fi frică de ploaie, ar purta ipingea** (PANN) ¶ ② Pătură pe șaua calului: **și-a cumpărat... tot dichisul de călărie, de la pătură și șa pîn'la ipingea** (CAR.); **unde se găsește șaua, se cere și ipingeaua** (PANN) [tc. j a p y n g á].
IPN... = **HIPN...**
IPO... = **HIPO...**
‡ **IPOCHIMEN** (*pl.*-**ene**) *sn.* Persoană; personaj [ngr.].
‡ **IPOCOMISAR** *sm.* Sub-comisar: **~ii... strigau la birjari să ție rîndul** (D.-ZAMF.) [ngr. ὑπο + c o m i s a r].
*IPOCONDRIAC *adj.* și *sm.* Cel ce sufere de ipocondrie [fr.].
*IPOCONDRIE *sf.* ① Turburare nervoasă care face pe cineva să se creadă atins de diferite boale grave: **vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta?** (ODOB.) ¶ ② Tristețe, melancolie [fr.].

Fig. 2677. Ipingea.

*IPOCONDRU *sm.* ① Fie-care din cele două părți laterale ale regiunii superioare a abdomenului: **~l drept, ~l stîng** ¶ ② Cel ce sufere de ipocondrie: **mi-a venit să rîz și l-am tratat de ~** (I.-GH.) [fr.].
*IPOCRIT, -TĂ (*pl.*-**te**) *adj.* și *sm. f.* Fățarnic(ă) [fr.].
*IPOCRIZIE *sf.* Fățărnicie: **aceste vulpi cu două picioare... întrec în ~ și vicleșug pe cele cu patru picioare** (FIL.) [fr.].
† **IPODIACON** *sm.* Sub-diacon [ngr.].
*IPODROM = **HIPODROM**.
IPOHONDRIE = **IPOCONDRIE**: **de mare belea mi se pare că m'ai dat... cu ipohondriile dumitale** (CAR.); **de la o vreme îmi venise stenahorie și ~** (ALECS.) [ngr.].
IPOSTAS (*pl.*-**ase**) *sn.* ① Față, înfățișare, ființă, persoană: **Dumnezeu are trei ~e și o singură natură** ¶ ② Înfățișare, chip: **a fost victima acelui agent cu două ~e** (I.-GH.) [gr.].
*IPOTECA (-**echez**) *vb. tr.* A da ca ipotecă; a amaneta o casă: **~ casele; pămîntul nu-i al dumitale... și nu poți să-l ipotechezi** (BR.-VN.) [fr.].
*IPOTECĂ (-**eci**) *sf.* Drept care permite creditorului de a se despăgubi de banii ce i se datorează cu imobilul care i-a garantat plata datoriei; amanet [fr.].
*IPOTECAR *adj.* ① Care are drept de ipotecă **18.000**
¶ ② Privitor la o ipotecă [fr.].
*IPOTETIC *adj.* Întemeiat, bazat pe o ipoteză [fr.].
*IPOTEZĂ (*pl.*-**ze**) *sf.* Presupunere, supoziție din care se trag diferite consecuențe [fr.].
‡ **IPROCI** *adv.* Etc., și așa mai departe, și altele [vsl.].

IPSORIȚĂ ☛ IPCĂRIGE.

IPSOS *sbst.* ⊕ = GHIPS [ngr. γύφος].

○ **IR** (*pl.* **iruri**) *sn. Mold. Trans.* Alifie: **negustor de băcan, ~uri, ghileală** (CRG.): **îi voiu pune un ~ care s'o vindece repede** (N.-UR.) [ung.].

IRĂ *sf. Olten.* (CONV.) (TUT.) Cureluşă subţire de meşină cu care cos ciobanii cojoacele [srb. i r a „meşină"].

IRADEA (*pl.*-**dele**) *sf.* ‡ Ordin, decret al Sultanului [tc. i r a d è].

***IRADIA** (-**diez**) *vb. intr.* şi *refl.* A se întinde, a se răspîndi în toate direcţiile ca şi razele soarelui [fr.].

***IRADIAŢIUNE**, **IRADIAŢIE** *sf.* ① Emisiunea, răspîndirea razelor: **~a razelor solare** ¶ ② Împrăştierea în toate direcţiunile, pornind dintr'un punct central [fr.].

***IRASCIBIL** *adj.* Iute la fire, care se mînie uşor [fr.].

***IRASCIBILITATE** *sf.* Defectul unei persoane care se mînie uşor [fr.].

‡ **IRAT** (*pl.*-**aturi**) *sn.* ‡ Venit domnesc din dările ce se plăteau: **ce agoniseală nedreaptă cu numire de ~uri ale boierilor!** (C.-RAD.) [tc. i r a d].

***IRAŢIONAL** *adj.* ① ✢ Contrar raţiunii ¶ ② ± **Expresie ~ă**, care cuprinde radicale [fr.].

***IREALIZABIL** *adj.* Ce nu se poate realiza, împlini; de neîmplinit: **de cîte ori nu m'am gîndit şi eu la asta, ca la un vis ~!** (VLAH.) [fr.].

○ **IREAN** = HREAN.

***IRECUZABIL** *adj.* Care nu poate fi recuzat, respins, care trebue să se primească: **mărturie ~ă** [fr.]

***IREDENTISM** *sbst.* ✪ Doctrină politică în numele căreia o naţiune reclamă anexarea tuturor ţinuturilor în care populaţiunea vorbeşte aceeaşi limbă ca şi a ei [fr.].

***IREDENTIST** *adj.* şi *sn.* ✪ Partizan al iredentismului [fr.].

***IREDUCTIBIL** *adj.* ① ✗ Care nu poate fi readus la starea normală: **fractură ~ă** ¶ ② ± Care nu poate fi exprimat în termeni mai simpli, care nu mai poate fi simplificat: **fracţiune ~ă** [fr.].

***IREFUTABIL** *adj.* Care nu poate fi combătut: **argument ~** [fr.].

***IRELIGIOS** *adj.* ⛪ ① Care n'are religie ¶ ② Contrar religiunii, care nu respectă religia [fr.].

***IRELIGIOZITATE** *sf.* ⛪ Lipsă de sentimente religioase [fr.].

***IREMEDIABIL** *adj.* şi *adv.* Fără leac, care nu se mai poate îndrepta [fr.].

***IREMISIBIL** *adj.* De neiertat, care nu merită a fi iertat [fr.].

***IREPARABIL** *adj.* Ce nu se mai poate îndrepta, de nereparat: **se vedea... neputincios... în faţa unui ~ dezastru** (VLAH.) [fr.].

***IREPROŞABIL** 1. *adj.* Căruia nu i se poate face nici un repros, căruia nu se poate găsi nici o vină, fără nici un cusur; desăvîrşit.

2. *adv.* În mod ireproşabil [fr.].

IREŞ (*pl.*-**esuri**) *sn.* — EREŞ: **nu mai crede tu în toate ~urile** (ISP.); **ghicitorile şi ~urile rostite pînă să se gătească cina** (ODOB.) [ngr.].

***IRESPONSABIL** *adj.* Neresponsabil, căruia nu i se poate cere socoteală de actele sale [fr.].

***IREVOCABIL** *adj.* ① Care nu poate fi revocat, rechemat, retras ¶ ② Care nu poate fi anulat ¶ ③ Asupra căruia nu se mai poate reveni, nestrămutat: **hotărîre ~ă** [fr.].

***IREZISTIBIL** *adj.* Căruia nu i se poate împotrivi nimeni, căruia nu-i poate rezista cineva: **se crede frumos, fermecător, ~** (VLAH.); **natura-l înzestrase cu talent de orator de o putere ~ă** (CAR.) [fr.].

○ **IRIBIŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf. Băn.* 🐦 = POTÎRNICHE [srb. j e r e b i c a].

***IRIDENT...** IREDENT...

***IRIDIUM** *sbst.* ⊕ Metal alb, descoperit în 1803 asociat cu osmiu în mineraiurile de platină [fr.].

***IRIGA** (-**ighez**) *vb. tr.* ✓ A stropi livezile, ţarinile, cu apa adusă în canale [fr.].

***IRIGABIL** *adj.* ✓ Ce se poate iriga uşor [fr.].

***IRIGATOR** (*pl.*-**toare**) *sn.* ① Aparat pentru stropirea aleelor, trotuarelor, etc. ¶ ② ✗ Aparat cu care se fac spălături interne (▪ 2678) [fr.].

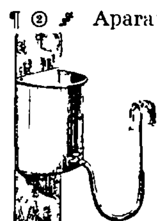

Fig. 2678. Irigator.

***IRIGAŢIUNE**, **IRIGAŢIE** *sf.* ① ✓ Stropirea metodică a livezilor şi ţarinilor cu apa adusă în canale: **săpa de-a lungul ogoarelor canale de irigaţie** (VLAH.) ¶ ② ✗ Stropirea unei părţi bolnave [fr.].

IRIMĂ = INIMĂ.

IRINDEAUA *sf. Olten.* (CIAUŞ.) (R.-COD.) Numele unui joc repede, vioiu, săltăreţ.

***IRIS** *sbst.* ① ☉ Membrana colorată din interiorul ochiului, în a cărei gaură din centru se află pupila (▪ 2679: **în (ochiul) cel drept avea o pată pe ~** (DLVR.) ¶ ② ✿ = STÎNJINEI [fr.].

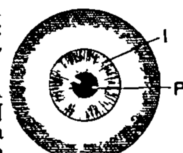

Fig. 2679. I. Iris. P. Pupila.

***IRITA** (-**it**) 1. *vb. tr.* ① A mînia, a necăji, a supăra foc ¶ ② A întărîta, a surexcita, a aţîţa ¶ ③ ✗ A determina o durere într'un organ.

2. *vb. refl.* ① A se aprinde de mînie, a se supăra foc ¶ ② A se întărîta ¶ ③ ✗ A deveni mai dureros [fr.].

***IRITABIL** *adj.* Care se irită uşor, supărăcios: **e aşa de... ~ de cîtva timp şi luptă să se stăpînească** (VLAH.) [fr.].

***IRITABILITATE** *sf.* ① Felul de a fi al unei persoane iritabile ¶ ② ⚲ Proprietatea unelor ţesuturi sau elemente anatomice de a intra în activitate sub influenţa unor agenţi excitanţi [fr.].

***IRITANT** *adj.* ① Care irită, care întărîtă ¶ ② Care surexcită organele [fr.].

***IRITAŢIUNE**, **IRITAŢIE** *sf.* ① Faptul de a (se) irita ¶ ② Starea unei persoane iritate ¶ ③ ⚲ Mărirea, surexcitarea activităţii proprii unui element anatomic, viu, a organului unui om sau animal viu [fr.].

IRIŢĂ *sf.* ✿ = TORTEL.

***IRIZAT** *adj.* Care prezintă colorile curcubeului: **sidef ~** [fr.].

***IRIZAŢIUNE**, **IRIZAŢIE** *sf.* ① Apariţiunea colorilor spectrului solar pe suprafaţa unor minerale ¶ ② Aceste colori înseşi: **frumoase irizaţii** [fr.].

***IRLANDEZ** 1. ● *adj.* Din I r l a n d a, privitor la Irlanda.

2. *sm.*, **IRLANDEZĂ** (*pl.*-**ze**) *sf.* Locuitor, locuitoare din Irlanda.

IRMILIC *sm. Mold.* ⓿ Veche monedă turcească de argint, care circula în Moldova, icosar: **Trei desagi de ~i şi de galbeni veneţici** (ALECS.); **l-am văzut la chefuri umplînd cobza lăutarului cu ~i** (GN.) [tc.].

‡ **IRMIZIU** 1. *adj.* Roşu închis: **vin ~**.

2. *sbst.* Piele de această coloare.

IRMOLOGHION *sbst.* ⛪ Carte bisericească cuprinzînd irmoase [gr.].

IRMOS (*pl.*-**oase**) *sn.* ⛪ Primul vers care arată cuprinsul şi melodia celorlalte versuri, numite tropare, dintr'o cîntare bisericească: **cînd îl vedeam... cîntînd ~ul... în biserică, inima îmi bătea mai tare** (SLV.) [gr.].

IROD *npr. m.* 1. Numele împăratului Iudeii, pe vremea naşterii Mîntuitorului.

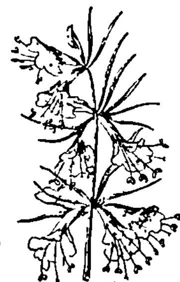
2. **IROZI** *sm. pl. Mold.* Vicleim (▪ 2680): **nu-i voie să umblaţi cu păpuşele şi cu Irozii** (ALECS.).

3. **IROD** *sm.* Mască; paiaţă: **încălţat cu ciubotele galbene... de ţi se părea că-i un ~ de cei frumoşi** (CRG.); **Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii** (EMIN.) [ngr.].

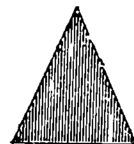

Fig. 2680. Irozi (după T. Papahagi).

*IRONIC *adj.* şi *adv.* Cu ironie, batjocoritor: dînsa îl privi pe sub sprîncene, zîmbind ~ (D.-ZAMF.) [fr.].
*IRONIE *sf.* ① Figură de retorică prin care cineva zice contrarul de ceea ce vrea să se înţeleagă, luare în rîs, zeflemea: o ~ fină ¶ ② Ironia soartei, contrast pe care-l prezintă două fapte apropiate şi care seamănă cu o bătaie de joc [fr.].
○ IROSEALĂ *pl.*-seli) *sf. Mold.* Faptul de a (se) i r o s i, risipă, prăpădire.
○ IROSI (-osesc *vb. tr.* şi *refl. Mold.* A (se) risipi, a (se) prăpădi, a (se) părădui: vaca îmi irosea ogrinjii din căruţă (CRG.); nutreţul ce li se dă se iroseşte şi se strică, mai mult decît se întrebuinţează (ION.); şi toate s'au irosit, ca şi cînd n'ar mai fi fost (VLAH.) [a f i e r o s i].
‡ IROU *sm.* = EROU [vsl. i r o j < gr.].
IRUGĂ ☛ IERUGĂ.
IRUNCĂ = IERUNCĂ.
*IRUPŢIUNE, IRUPŢIE *sf.* ① Năvală, năvălire neaşteptată a duşmanului într'o ţară ¶ ② Năpădire, intrare neaşteptată şi bruscă ¶ ③ Revărsare fără de veste a apelor unui rîu, unui fluviu [fr.].
ISAIA-DĂNŢUEŞTE ☛ DĂNŢUI.
ISCA (se iscă) *vb. refl.* A lua naştere, a se produce, a izbucni pe neaşteptate: cînd se isca sfadă între dînşii, la acest împărat mergeau. . la judecată (ISP.); mici neînţelegeri se iscau la tot ceasul (VLAH.) [bg. i s k a m i s e „îmi vine pofta să..."].
ISCĂLI (-ălesc) *vb. tr.* şi *refl.* A-şi pune semnătura, a (se) subscrie: ~ un act, o poliţă [vsl. i s k a l ŭ „am cercetat"].
ISCĂLITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Semnătură, numele iscălit pe un act, etc.: mi-a furat iscălitura, pentru ca să facă o plastografie (ALECS.); iscălitura lui ajunsese să aibă trecere chiar şi dincolo de Lipsca (I.-GH.) [i s c ă l i].
‡ ISCHIUZAR, IŞCHIUZAR *adj.* Dibaciu, şiret, pişicher: începe tu, că eşti mai ischiuzar (ALECS.) [tc. i ş g ü z a r].
‡ ISCHIUZARLÎC, IŞCHIUZARLÎC (*pl.*-îcuri) *sn.* Şiretenie, pişicherlîc [i s c h i u z a r].
† ISCOADĂ (*pl.*-de *sf.* Spion, cercetaş: Ştefan, prin iscoadele lui, ştia toate mişcările vrăjmaşului (BALC.); trimiseră gonaci şi iscoade în toate părţile (BALC.) [vsl. s ŭ h o d a].
ISCODEALĂ (*pl.*-deli), ISCODENIE, ISCODITURĂ (*pl.*-turi *sf.* Lucru născocit, născocitură, invenţiune: se strîngeau acolo... minunile iscodeniilor toate (CAR.).
ISCODI (-odesc 1. *vb. tr.* ① A cerceta, a spiona: Ştefan puse de iscodi şi află totul ce voia (ISP.); trebue să fie un trămis de undeva, pentru a ~ casele oamenilor (CRG.) ¶ ② A născoci: acei înrăutăţiţi au iscodit deosebite pîri mincinoase (NEGR.); el îşi frămînta mintea ca să iscodească o minciună gogonată (ALECS.).
2. *vb. refl.* A se ivi, a se arăta: acolo, la pădurea neagră, se iscodise o scorpie (ISP.) [vsl. s ŭ h o d i t i].
ISCODITOR, -TOARE *adj.* şi *sm. f.* Care i s c o d e ş t e: la adăpost de ochii ~i şi stupizi ai lumii, să trăeşti liniştit (VLAH.); uneltitori de rele, iscoditori de desbinări (ODOB.); babele... prefăcute şi iscoditoare (CRG.); Baiazid... puse ~i pe la toate vadurile (VLAH.).
‡ ISCUSENIE *sf.* Măiestrie, lucru de artă, făcut cu meşteşug [i s c u s i].
‡ ISCUSI (-usesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face mai ager, mai isteţ, a (se subţia (mintea) [vsl. i s k u s i t i].
† ISCUSIME *sf.* Iscusinţă; măiestrie, pricepere [i s c u s i].
ISCUSINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Însuşirea celui iscusit, dibăcie, pricepere, îndemînare: cu o ~ de sălbatic, el îşi pregătea armele (I.-GH.); auzind de... iscusinţa acestui fierar, a căpătat şi el gust la fierărie (SB.) [i s c u s i].
ISCUSIT *adj.* ① *p.* ISCUSI ¶¶ Ⓒ NEISCUSIT ¶ ② Dibaciu, îndemînatec, ager, priceput, isteţ: peste ce profesor înţelept şi ~ a dat! (CRG.); băiatul, de ce creştea, d'aia se făcea mai isteţ şi mai ~ (ISP.).
‡ ISCUŞENIE *sf.* Încercare, experienţă; ispitire; cercetare [vsl.].
ISG... = IZG...
ISIHIE *sf.* Ⓟ Linişte, tihnă: să mă bucur în ~ de rodul îndelungatei mele trude (CAR.) [ngr. ἡσυχία].
*ISLAM, *ISLAMISM *sbst.* ① Religia musulmană: se va vedea triumful islamismului prin sdrobirea lui Mihai şi a armatei lui (BALC.) ¶ ② Toate ţările musulmane: spre mormîntul căruia călătoreau hagii din multe părţi ale Islamului (IRG.) [fr. < tc.].
*ISLANDEZ 1. ● *adj.* Din I s l a n d a, privitor la Islanda.
2. *sm.*, ISLANDEZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Islanda.
ISLAZ, IZLAZ (*pl.*-azuri) *sn.* Loc de păşune pentru vitele locuitorilor dintr'o comună: boii... intrau din mirişte ori din islaz în vre-o holdă (BR.-VN.) [srb. i z l a z].
ISM... IZM...
ISNAF (*pl.*-afuri) *sn.* ① Corporaţie, breaslă: populaţiunea oraşelor se compunea din meseriaşi şi neguţători împărţiţi în ~uri sau corporăţii (I.-GH.) ¶ ② Breslaş; meseriaş: pe cine dintre ~i ori cupeţi or prinde, să-l tunză ridiche (CAR.) [tc. e s n a f].
ISNOAVĂ ☛ IZNOAVĂ.
*ISOCRON *adj.* Care durează acelaşi timp, care se face în acelaşi spaţiu de timp: mişcări ~e; oscilaţiile pendulului sînt ~e [fr.].
*ISOCRONISM *sbst.* Egalitate de durată: ~ul micilor oscilaţii ale pendulului [fr.].
*ISODINAMIC *adj.* Care are aceaşi intensitate: linie ~ă, aceea care trece prin punctele pămîntului în care forţa magnetică e aceeaşi [fr.].
*ISOEDRIC *adj.* Care are feţele egale: cristal ~ [fr.].
*ISOGON *adj.* Ale căror unghiuri sînt egale [fr.].
*ISOMER *adj.* Corpuri ~e, corpuri care deşi prezintă aceeaşi compoziţie, au totuşi proprietăţi fizice şi chimice mai mult sau mai puţin deosebite: hidrocarbure ~e [fr.].
*ISOMERIE *sf.* Starea unui corp compus care este isomer cu altul [fr.].
*ISOMORF *adj.* Care are aceeaşi formă ca şi alt corp [fr.].
*ISOMORFISM *sbst.* Starea corpurilor isomorfe [fr.].
ISON *sbst.* Notă prelungită cu care isonarul însoţeşte melodia cîntată de psalt: o ţine una şi bună, chiar ca un palamar cu ~ul la biserică (ALECS.); a ţinea ~ul, a acompania cu vocea sau cu un instrument cîntarea altuia, a ţinea hangul: fata cîntă înainte, ţinîndu-şi ~ul singură pe chitară (D.-ZAMF.); valurile, cu vîjiitul lor..., ţin ~ orchestrei de pe mal (VLAH.); multă vreme mi-ai ţinut ~ul numai într'o strună (ALECS.); *pr. ext.*: cumpăna puţului... ţine ~ul berzelor de pe coşare (D.-ZAMF.); Ⓕ a ţinea partea cuiva, a-l aproba, a-i face pe plac [ngr.].
ISONAR *sm.* Corist, cîntăreţ la cor (în biserică): împreună cu alţi băieţi. ~i ai bisericii (CRG.) [i s o n].
ISOP *sm.* Mic arbust, foarte frumos şi mirositor, cu flori albastre, mai rar albe; e originar din Orient, şi se cultivă adesea ca plantă ornamentală *(Hyssopus officinalis)* (2681) [vsl. < gr.].

Fig. 2681. Isop.

*ISOSCEL *adj.* Se zice despre un triunghiu cu două laturi egale (2682) sau despre un trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale [fr.].
*ISOTER 1. *adj.* Se zice în meteorologie, despre ori-ce linie care trece prin toate punctele de pe pămînt care, în timpul verii, au aceeaşi temperatură mijlocie.
2. ISOTERĂ *sf.* O linie isoteră oare-care [fr.].

Fig. 2682. Triunghiu isoscel.

*ISOTERM *adj.* Care posedă o temperatură egală; linie ~ă, aceea care trece prin toate locurile de pe pămînt care au aceaşi temperatură mijlocie anuală [fr.].
*ISPANIC *adj.* ● Privitor la Spania, spaniol: peninsula ~ă [fr.].
*ISPANISM (*pl.*-me) *sn.* ① Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba spa-

niolă ¶ ② Fel de vorbire particular limbii spaniole [fr.].

*ISPANIST sm. Persoană care se ocupă în special cu studiul limbii și literaturii spaniole [fr.].

*ISPANO-AMERICAN adj. ● Se zice despre națiunile din America care vorbesc limba spaniolă [fr.].

*ISPANOFIL, -ILĂ adj. și sm. f. Se zice despre străinii cari iubesc pe Spanioli, cari arată dragoste pentru cultura și istoria Spaniei [fr.].

ISPAS sbst. Sărbătoare care cade la 40 de zile după Paști, Înălțarea Domnului: am un nepoțel numai de zece ani, i-a împlinit la ~ (ALECS.) [vsl. sŭpasŭ].

ISPAȘĂ sf. Despăgubire pentru stricăciunile făcute de vite într'o țarină, într'o livadă, etc.; constatarea la fața locului a acestor stricăciuni: a chemat pe primar la curte și a făcut ~ la fața locului; nici bătaia pentru plăți de ~ nu l-au putut vindeca (BR.-VN.) [ispăși; comp. pol. ispasz „pagubă făcută de vite"].

ISPĂȘENIE, ISPĂȘANIE sf. ① = ISPĂȘIRE ¶ ② = ISPAȘĂ: osebit de aceasta, sînt ispășaniile de păduri (FIL.).

ISPĂȘI (-ășesc) vb. tr. ① A avea de suferit, a-și lua osînda de pe urma unui păcat, unei fapte rele, unei vine, a expia: urs ai să rămîi pînă îți vei ~ păcatele (ISP.); iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispășit, vai! și eu, păcătoasa-mi rătăcire (ODOB.) ¶ ② A prețui paguba făcută de vite într'o țarină, într'o livadă, etc.: și-l chiamă să fie de față, cînd se va ~ cinepa și cireșele (CRG.) [vsl. sŭpasiti].

ISPĂȘIRE sf. Faptul de a ispăși, expiațiune.

ISPĂȘITOR adj. și sm. Care ispășește.

ISPISOC (pl.-oace) sn. Mold. ‡ Vechiu act domnesc scris slavonește; hrisov, document: am ispisoace multe, ascunse colo 'n pod (ALECS.) [vsl. *ispisŭkŭ; comp. rus. spisokŭ].

ISPITĂ (pl.-te) sf. ① Îndemn spre rău, spre păcat, dispoziție a minții care ne împinge să facem un lucru rău, nepermis, tentațiune: trecuse o clipă printr'o ~ primejdioasă (D.-ZAMF.); se rugă puțin, ca să se depărteze de el ispita Satanei (ISP.); Și 'ncărcat de-o frumusețe dătătoare de ispite (VLAH.); a cădea în ~; a băga în ~, a duce în ~, a-l îndemna mintea să facă ceva rău, nepermis: nu ne duce în ~, ci ne izbăvește de cel rău; la ce cugeți tu oare?... strigă el, cînd auzi că ea vrea să-l bage în ~ (ISP.) ¶ ② Lucru care ispitește, atrage, care provoacă ispita: ispitele lumii sînt multe și de tot felul (ODOB.) ¶ ③ pl. Încercări, nevoi: trecuse prin fel de fel de ispite și nevoi (ISP.) [ispiti].

ISPITI (-itesc) 1. vb. tr. ① A cerceta, a supune la cercare: scrise... la niște filosofi vestiți, ca să vie să ispitească cu învățăturile lor pe fiul său (ISP.); atunci Dumnezeu a voit să-i ispitească credința (ISP.) ¶ ② A duce în ispită, a tenta: măestria cu care era făcut acel nod o ispiti să se cerce (ISP.) ¶ ③ A afla: ispitise mai de de mult că fiicele Chiajnei... treceau printr'acea horă (ODOB.).

2. vb. refl. A se încerca: în zadar ea se ispitise a-l răsturna (BĂLC.); Simion nici nu s'a mai ispitit să tăgăduească (VLAH.) [vsl. ispytati].

ISPITIT adj. ① p. ISPITI ¶ ② Tentat ¶ ③ Încercat; experimentat.

ISPITITOR, -TOARE adj. și sm. f. Care ispitește, tentator: e trupul și chipul Sofiei, cu gura ei ispititoare (BR.-VN.).

ISPOL sbst. Lopățică, căuș cu care se scoate apa intrată în luntre (▪ 2683): un Român sta cu ~ul în mînă (S.-ALD.) [blg. izpolŭ].

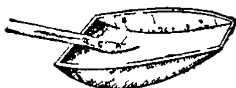

Fig. 2683. Ispol.

ISPOVEDI... ☛ SPOVEDI...

ISPRAVĂ (pl.-ăvi) sf. ① Faptă, lucrare isprăvită, săvîrșită bine, îndeplinită cu succes: chiar mort, oasele mele se vor bucura în mormînt de isprăvile tale (ISP.); în sens rău și iron.: tot orașul fierbea de isprăvile lui și-l arăta cu degetul (VLAH.); bună ~ făcuși și de astădată! ¶ ② Izbîndă într'o întreprindere, succes: Ercule făcu cele mai mari isprăvi de vitejie (ISP.); cu prea multă grabă, nu faci nici o ~ (ZNN.) ¶ ③ Rezultat, urmare: iată frumoasele isprăvi a învățăturii papistașilor! (NEGR.); a nu face nici o ~; a se întoarce fără ~ ¶ ④ ‡ Autorizație: nu va putea el singur cu voia lui să ia, ce trebuiaște să ia ~ de la judecătoriu (PRV.-MB.) ¶ ⑤ ‡ Rost, motiv: bărbatul... să o bată... iară nu cu vrăjmășie, fără vină și fără ~ (PRV.-MB.) ¶ ⑥ De ~, a) de treabă, cum se cade: ai noștri s'au ales tot oameni harnici și de ~ (VLAH.); era un bărbat nu se poate mai de ~ (CAR.); b) bine de tot; cu desăvîrșire, cu totul: a dormi de toată isprava (ZNN.); duduca Bălașa înălbi cu de ~ la cap (GN.); de nu să va face greșala de tot, de ~... atunce răpitoriul nu să va certa cu moarte (PRV.-LP.) [vsl.].

ISPRĂVI (-ăvesc) 1. vb. tr. ① A duce la bun sfîrșit, a săvîrși cu bine, a duce la capăt bun, a izbuti: am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba (ISP.); mers-am eu asupra ei cu bătălie, dar n'am isprăvit nimica (EMIN.) ¶ ② A sfîrși, a termina, a fi gata: Ⓟ cine începe multe, puține isprăvește; n'ai isprăvit încă? ¶ ③ F A da gata ¶ ④ A găti, a ajunge la capăt, a nu mai avea: am isprăvit lemnele ¶ ⑤ ‡ A obține, a dobîndi, a procura: trimițînd Ștefan-Vodă... să-i isprăvească steag de domnie (M.-COST.).

2. vb. refl. ① A se sfîrși, a lua sfîrșit ¶ ② A se găti, a se termina, a nu mai fi: s'au isprăvit bucatele; de unde tot iei și nu pui, curînd se isprăvește (PANN) [vsl. ispraviti].

ISPRĂVIT 1. adj. p. ISPRĂVI ¶¶ C NEISPRĂVIT.

2. sbst. Sfîrșit.

† ISPRAVNIC, ○ ISPRAMNIC sm. ① ‡ Administrator; vătaf: (agonisita) aceasta de o vei chivernisi bine, vei lua, ca un ispravnic bun, plată de la Dumnezeu (ANT.-IV.) ¶ ② ‡ Reprezentant, mandatar: cela ce va sudui pre ~ul cuiva, nu să chiamă cum au suduit pre acela ce iaste ispravnic, ce pre stăpînu-său (PRV.-LP.) ¶ ③ ‡ Tutore, curator, epitrop: cela ce va fi ispravnic vreunui cucon micșor (PRV.-MB.) ¶ ④ ‡ Moștenitor, legatar: acesta ispravnic, cumu-și va muri stăpînul, într'acel ceas poate să ia aceale bucate de la moșnean (PRV.-MB.) ¶ ⑤ † Ⓟ Prefect: hai să facem noi o hîrtie la ispravnic! (R.-COD.) [vsl.].

‡ ISPRĂVNICAT (pl.-aturi) sn. Isprăvnicie: datorii are... să înștiințeze cu cărți de publicație toate ~ele (LEG.-CAR.) [ispravnic].

ISPRĂVNICEASĂ, ○ ISPRĂMNICEASĂ (pl.-cese) sf. Ⓟ Soția ispravnicului: să mă fac isprăvnicească! alta nu doresc pe lume (ALECS.).

ISPRĂVNICEL, ISPRĂMNICEL sm. Mai marele peste argații unei moșii, pus el însuși sub ordinele vătafului de curte (= Mold. „fecior boieresc"): s'a băgat întîiu isprăvnicel pe moșia boierului (S.-ALD.); numai tu știi cîte ghioldișuri... ai mîncat la strigătul isprăvincelului (LUNG.) [ispravnic].

ISPRĂVNICESC adj. De ispravnic.

ISPRĂVNICI (-icesc) vb. tr. și refl. iron. A (se) face ispravnic: în sfîrșit, cu mila lui Dumnezeu, m'am isprăvnicit! (ALECS.).

ISPRĂVNICIE, ○ ISPRĂMNICIE sf. ① Funcțiunea de ispravnic ¶ ② Localul ispravnicului: tîrziu, vin la ~ să se judece doi creștini (R.-COD.) ¶ ③ ‡ Calitatea de tutore, epitropie: nici ispravnicul sau fiiu-său nu vor putea să ia prea săraca căreia-i iaste ispravnic, pînă nu se va slobozi isprăvnicia (PRV.-MB.) ¶ ④ ‡ Administrațiune.

*ISRAELIT 1. adj. Privitor la Evrei, de Evreu: religia ~ă.

2. sm., ISRAELITĂ (pl.-te) sf. Evreu, Evreică.

○ IST(A) = ACEST(A).

○ ISTALALT = ĂSTALALT.

‡ ISTECIUNE sf. Istețime: și-a cîștigat mica lui boierie prin muncă și ~a minții lui (FIL.) [isteț].

*ISTERIC 1. adj. ① Privitor la isterie: izbucni într'un plîns, nervos, ~ (VLAH.) ¶ ② Atins de isterie.

2. sm. f. Persoană atinsă de isterie [fr.].

*ISTERICALE sf. pl. F Criză de nervi, acces isteric: pe nevastă-mea o apucase un rîs cu ~ (BR.-VN.); a apucat-o ~ pe babă (ALECS.) [ngr. ὑστερικά].

*ISTERIE sf. Boală nervoasă caracterizată prin turburări ale sensibilității, prin convulsiuni, delir, accese de plîns sau de rîs, etc. [fr.].

ISTEȚ adj. Ager la minte, deștept, priceput, iscusit: muierea era foarte isteață..., iar bărbatul un hă-

băuc (RET.); Anecdota, calamburul, acolo fiind la preț, Cată-le prin almanahuri, și vei trece de ~ (VLAH.) [vsl. i s t ĭ c ĭ].

ISTEȚI (-ețesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face i s t e ț.

ISTEȚIE, **ISTEȚIME** *sf.* Agerime a minții, deșteptăciune, pricepere, iscusință: n'are nici agerimea de minte, nici istețìa, nici îndrăzneala Ovreilor (BR.-VN.); el întrecea la învățătură și istețime pe toți copiii (ISP.) [i s t e ț].

○ **ISTINA** *adv. Băn.* Adevărat [srb.].

***ISTM** (*pl.*-muri) *sn.* ● Limbă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent (▣ 2684): ~ul de Suez; ~ul de Corint [fr.].

Fig. 2684. Istm.

***ISTOLOGIE** ☛ HISTOLOGIE.

‡ **ISTORI** = ISTORISI.

***ISTORIC** 1. *adj.* ① ‡ Privitor la istorie: narațiune ~ă, lucrare ~ă; nume ~, care e renumit în istorie ¶ ② Care s'a întîmplat de curînd: faptul acesta e ~.

2. *sbst.* Simpla povestire a faptelor în ordinea și în împrejurările în care s'au produs.

3. *sm.* Cel ce scrie istoria [fr.].

***ISTORIE**¹ *sf.* ① ‡ Povestirea întîmplărilor vrednice de însemnat din viața unuia sau mai multor popoare, a celor privitoare la întreaga omenire, la o epocă oare-care, la o singură persoană: istoria Grecilor, Românilor, universală; istoria lui Napoleon; istoria bisericească; istoria civilizațiunii ¶ ② ✑ Carte în care se povestesc aceste întîmplări; operă istorică compusă de un scriitor: istoria lui Tucidide ¶ ③ Istoria sacră *sau* biblică, istoria veche a Evreilor și a primilor creștini ¶ ④ Istoria antică *sau* veche, aceea a popoarelor care au existat înainte de nașterea lui Cr. ¶ ⑤ Istoria medie *sau* a evului mediu, de la 395 pînă la 1453 ¶ ⑥ Istoria modernă, de la 1453 pînă în zilele noastre ¶ ⑦ Istoria contemporană, aceea care povestește faptele petrecute în epoca în care trăim ¶ ⑧ Povestire în genere ¶ ⑨ Istoria naturală, descrierea ființelor și corpurilor (animale, plante, minerale) care există pe suprafața sau în interiorul pămîntului [lat.].

ISTORIE² *sf.* F ① Povestire: Chelului despre chelie să nu-i spui vre-o ~ (PANN) ¶ ② Întîmplare, eveniment: s'a întîmplat odată o ~, care a rămas de pomină în casă la noi (BR.-VN.); începuseși să-mi spui istoria de seară (CAR.) ¶ ③ *pl.* Ceremonii, fasoane [ngr.].

ISTORIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Povestire mică, i s t o r i e glumeață: a povestit o mulțime de istorioare țărănești (I.-GH.).

***ISTORIOGRAF** *sm.* ‡ Cel ce e însărcinat în mod oficial să scrie istoria unei epoci [fr.].

***ISTORIOGRAFIE** *sf.* ‡ Arta de a scrie istoria [fr.].

ISTORISI (-isesc) *vb. tr.* A povesti: nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui (BR.-VN.) [ngr. ἱστορήσω < ἱστορῶ].

ISTORISIRE *sf.* ① Faptul de a i s t o r i s i ¶ ② Povestire: nu voiu să mă depărtez de la șirul istorisirii mele (GN.).

‡ **ISTORNIC** *sm.* ‡ Istoric, cel ce scrie istoria cuiva: precum al ei ~ lumea au încredințat (DON.) [i s t o r i e].

ISTOV *sbst.* ① ‡ Sfîrșit, capăt ¶ ② De ~, cu totul, cu desăvîrșire; bine de tot: mi-au furat iscălitura... cu gînd de a mă calici de ~ (ALECS.); i-au învins de ~ (SB.); l-a bătut de ~ (PAMF.) [vsl.].

ISTOVEALĂ *sf.* Faptul de a (se) i s t o v i: istoveala puterilor devenea pe fie-care zi mai mare (D.-ZAMF.).

ISTOVI (-ovesc) 1. *vb. tr.* ① ‡ A isprăvi, a sfîrși ¶ ② A da gata, a prăpădi, a nimici: abia istovise pe balaur și numai iacătă că se pomeni cu unchiul fetelor (ISP.); atîtea necazuri l-au istovit cu totul.

2. *vb. refl.* ① ‡ A se isprăvi, a se sfîrși, a lua sfîrșit ¶ ② A se prăpădi, a se nimici; nu-i va da drumul, pînă nu se va ~ de tot în închisoare (ISP.) ¶ ③ A se slei, a seca: i s'au istovit puterile; plînse, pînă i se istoviră lacrimile (ISP.); și ca într'o groapă fără fund se istoveau averile, fără s'o poată umplea (VLAH.) [i s t o v].

ISTOVIT *adj.* ① *p.* ISTOVI ¶ ② Sleit, secat de

puteri, prăpădit de boală sau de muncă: Iat'o scoborînd la vale, galbenă și ~ă (VLAH.).

ISTOVITOR *adj. verb.* ISTOVI. Care istovește: istovitoarea spaimă a zilelor fără credință... iată ce o gonea din casa asta frumoasă (VLAH.).

† **ISTRAVĂ** (*pl.*-ăvi) *sf.* Risipă; stricăciune: să fie cineva cu mare priveghiere (la velniță), ca să nu să facă ~ (DRĂGH.); nu face ~ cu chita (VIC.) [i s t r ă v i].

† **ISTRĂVI** (-ăvesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) risipi, a (se) prăpădi [vsl. s ŭ t r a v i t i].

† **ISTRĂVITOR** *adj. verb.* ISTRĂVI. Risipitor: fata asta bogată era leneșă și istrăvitoare (VOR.).

ISV... = IZV...

IȘALA! *interj.* Strigăt de bucurie pentru izbîndirea unui lucru (bravo! ura!): ~! am închis baragladina! (ALECS.) [tc.].

‡ **IȘCHIUZAR** ☛ ISCHIUZAR.

○ **IȘCOALĂ** = ȘCOALĂ [ung.].

‡ **IȘLIC**, **ȘLIC** *pl.* (-ice) *sn.* ⛀ ① Odinioară căciulă domnească de sobol, purtată de Vodă și de Doamna: șlicul de samur (al domniței Rucsanda) era împodobit cu un surguciu alb (NEGR.) ¶ ② Căciulă îmblănită, în patru colți sau rotundă ca un balon, purtată de boieri (mai tîrziu și de boiernași și de lăutari), a cărei mărime varia după rangul boieriei (☛ TAB. XXVII): pre mueri pre ceale ce iau doi bărbați... le poartă cu pieile goale pre măgari și le bat cu două comanace sau cu două ișlice (PRV.-MB.) = ... cu două șlice (PRV.-LP.); p'atunci forma ișlicului nu era numai o fantazie... fie-care trebuia să poarte ișlicul după teapa lui (I.-GH.) [pol. s z l y k < tc. b a š l y k].

‡ **IŞLICAR** *sm.* ① Fabricant sau vînzător de işlice: ~ii pot fi mîndri de un fin al isnafnlui lor (I.-GH.) ¶ ② *iron.* Purtător de işlic, boier cu obiceiuri învechite: numeau pe cei bătrîni: rugini învechite, ~i, strigoi şi cîte le mai venea în minte (CRG).

○ **IŞLOC** (*pl.*-oace), IŞLOG (*pl.*-oage) *sn. Băn. Trans.* Fluture de alamă ce se coase pe cămăşi [ung. islóg].

IŞPITAL (*pl.*-ale,-aluri) *sn. Trans.* Spital: Jumătate-s împuşcate. Şi la ~ băgate (IK.-BRS.) [ung. ispitaly].

***ITALIAN** 1. *adj.* ● Din Italia, care locueşte sau s'a născut în Italia: limba ~ă.

2. *sm.*, ITALIANCĂ (*pl.*-ience) *sf.* Locuitor, locuitoare din Italia.

***ITALIC** 1. *adj.* Din, privitor la Italia veche: popoarele ~e.

2. ITALICE *sf. pl.* Caractere cursive [fr.].

ITALIENESC *adj.* Italian.

ITALIENEŞTE *adv.* ① După obiceiul, în felul Italienilor ¶ ② În limba italiană [italienesc].

***ITINERAR** (*pl.*-are) 1. *sn.* ① Drumul pe care-şi propune cineva să-l urmeze într'o călătorie ¶ ② Descrierea locurilor vizitate de un călător ¶ ③ Tablou, carte în care e însemnat drumul de urmat pentru a merge de la un loc la altul.

2. *adj.* Privitor la drumuri: Kilometrul e o măsură ~ă [fr.].

ITROS *sbst.* Utrenie: Să fii, gazdă, veselos, Ca să mergem la ~, La naşterea lui Hristos (BRL.) [comp. srb. jutros „azi dimineaţă"].

IŢ ☛ IŢE.

○ **IŢA** iţez *vb. intr.* A şchiopăta din cînd în cînd, din pricina unei dureri de picior (IUT.): ce tot iţezi din picioare? (ŞEZ.).

IŢĂI ☛ IŢII².

IŢARI *sm. pl.* Ⓣ Nădragi strîmţi ţărăneşti, foarte lungi şi încreţiţi de la genunchi în jos, uneori împodobiţi cu găitane, făcuţi din lînă subţire, ţesută în două iţe şi nedată la piuă (▪ 2685): îmbrăcaţi cu... ~ de ţigaie şi încălţaţi cu opincuţe (CRG.); ţăranii desculţi, cu ~i sumeşi pînă deasupra genunchilor (VLAH.).

Fig. 2685. Iţari.

IŢE *sf. pl.* ① Cele două sau mai multe rînduri de fire de lînă sau de bumbac înlăşurate pe cîte o spetează (lată de vre-o 15 cm. şi lungă de peste 1 m.) cu care, la războiul de ţesut, se înalţă jumătatea firelor urzelii şi se coboară cealaltă jumătate, producînd ceea ce se numeşte „rost", prin care se introduc firele bătăturii; iţele trec prin nişte scripeţi şi sînt legate cu o sfoară de un băţ paralel cu băţul vatalelor şi care se chiamă „băţul iţelor" (▪ 2686) ¶ ② IŢ *sg.* Fiecare din aceste speteze înfăşurate cu fire: un iţ se urcă, prin mişcarea picioarelor, pe cînd celălalt se coboară (DAM.); cu iţul măsoară statul bolnavului (NOV.) ¶ ③ A ţese în două, în trei ~, a ţese cu două, trei, etc. rînduri de speteze la iţe ¶ ④ *Pr. ext.* Firele unei ţesături, unei urzeli: un păianjen ce-şi urzea în ticnă ~le sale (ODOB.) ¶ ⑤ F A încurca ~le, a încurca planurile [lat. licium, *pl.* licia].

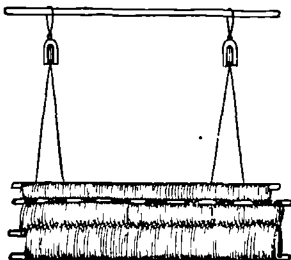

Fig. 2686. Iţe.

○ **IŢI** iţesc *vb. refl. Mold. Bucov.* ① A se uita o clipă, a arunca o privire pe furiş: nu cumva... să te iţeşti la dînsul, că are un ochiu otrăvit (CRG.) ¶ ② *Bucov.* A se ivi o clipă, a se arata numai şi a dispărea imediat: se iţeau dungi de fulgere cari se apropiau tot mai tare (GRL.) ¶ ③ A se svoni (R.-COD.).

○ **IŢII**¹ *interj. Mold.* Cucu! strigătul aceluia care, în jocurile copilăreşti, scoate puţin capul afară din locul unde s'a ascuns şi-l retrage apoi după acest semnal convenţional: ţii drag îngeru, îl vezi prin vis... iţi face ~! (ALECS.).

IŢII² (iţiesc, IŢĂI (-ăesc) *vb. refl. Mold.* = IŢI: cîte un clopot vînat se iţieşte din smocul frunzelor mărunte (IRG.); deasupra crengilor albe, ca de zăpadă, crucea de abia se iţeşte într'o sclipire (GRL.); păsărica se făcea nevăzută pe după un bolovan, de unde se iţăia şi se scufunda în apă (N.-UR.).

IU! = CHIU! să sari în sus şi să strigi: iu! iu! iu! să trăească! (SB.).

IUB *sbst. Olten.* Dragoste, iubire: De dragu nevestelor şi de ~u fetelor (GR.-N.) [iubi].

† **IUBEŢ** 1. *adj.* Iubitor, drăgăstos; îndrăgostit: Anselmo era de fel mai ~ (CAR.).

2. *sm.*, IUBEAŢĂ (*pl.*-eţe) *sf.* Amorez, amorează, drăguţ(ă) [vsl. ljubĭcĭ].

IUBI (-besc) 1. *vb. tr.* A avea drag, a simţi dragoste, a-i fi scump: iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi; ~ ca ochii din cap; F *iron.*: îl iubesc ca sarea 'n ochi, nu-l pot suferi.

2. *vb. refl.* A avea relaţiuni de dragoste; a se avea dragi [vsl. ljubiti].

IUBIRE *sf.* ① Faptul de a iubi ¶ ② Sentimentul celui ce iubeşte, dragoste, amor: ~ înfocată; ~ de neam; adevărata ~... nu trăeşte decît din admiraţie (VLAH.) ¶ ③ Patimă, pasiune: ~ de argint.

IUBIT 1. *adj. p.* IUBI ¶¶ C NEIUBIT.

2. *sm.*, IUBITĂ *pl.*-te *sf.* Persoana pe care o iubeşte cineva; drăguţ(ă), amorez, amorează.

IUBITOR, -TOARE *adj. verb.* IUBI şi *sm. f.* (Persoana) care iubeşte: era judecător drept şi iubitor de pace (ISP.).

‡ **IUBOSTE** *sf.* Dragoste, iubire [vsl. ljubostĭ].

IUDA 1. *npr. m.* ~ Iscariotul, apostolul care a trădat pe Mîntuitor, vînzîndu-l pentru 30 de arginţi; punctul lui ~, numărul 13.

2. IUDĂ *sf.* ① Trădător ¶ ② Poreclă dată Evreului: Tataraşul, pe unde nu se pomenea ţipenie de iudă, astăzi este înghesuit de lifte pîngărite (ALECS.) ¶ ③ Cămătar: era raiu... pînă se pripăşi... pe plaiurile noastre, iuda de caţaon (DLVR.) [vsl. < gr.].

***IUDAIC...** ☛ JUDAIC...

IUDE *sf. pl.* ① Unul din numeroasele nume date de popor Ielelor ¶ ② Grămadă de copaci doborîţi de vînt (ca efect al Ielelor purtătoare de vînturi) [Iuda].

‡ **IUDEU** *sm.* ● Locuitor din Iudea, Evreu [gr.].

○ **IUDI** (-desc) *vb. tr. Mold. Bucov.* A aţîţa, a îndemna, a instiga: diavolul l-a iudit pe sf. Ilie de a ucis pe tată-său şi pe mumă-sa (VOR.) [rut. judyty].

IUFT (*pl.*-turi) 1. *sn.* Piele groasă (de viţel, de bou sau de bivol): cizme mari, răspîndind mirosul caracteristic al ~ului rusesc (CAR.).

2. *adv.* Ⓟ ~ de parale (PANN), lefter [rus.].

○ **IUGĂR** (*pl.*-ăre) *sn. Băn.* JUGER ②.

***IUGOSLAV** 1. *adj.* ● Din Iugoslavia.

2. *sm.* Locuitor din Iugoslavia [srb.].

○ **IUJDĂ** *sf. Trans.* (FR.-CDR.) (VIC.) Muncă, trudă, opinteală.

○ **IUJDI** (-desc) *vb. refl. Trans.* (CONV.) (ŞEZ.) (VIC.) A se opinti.

***IULIAN** *adj.* ☛ CALENDAR ②.

IULIE *sm.* Numele lunii a şaptea a anului, Ⓟ luna lui Cuptor [gr.].

IUNCĂR, IUNCHER *sm.* ① Elev al unei şcoale militare care a pira la gradul de ofiţer (în Germania, Rusia, etc.) ¶ ② Cadet (odinioară, la noi): Bălcescu... intrat foarte de timpuriu în serviciul militar ca iuncher (I.-GH.); slujeşte în oaste ca iuncăr şi 'n acelaşi timp face poezii (CAR.) [rus. junkerŭ].

IUNIE *sm.* A şasea lună a anului, Ⓟ Cireşar [gr.].

‡ **IUO** *adv.* Unde [lat. ubi].

† **IUREŞ**, IURUŞ 1. (*pl.*-şuri) *sn.* Năvală, atac: iuruşul cel dintîiu rare-ori izbuteşte... om mai trage alt iuruş la vreme (ALECS.); Scrîşnind, luptătorii, în iureş, ca iarba sub coasă cădeau (VLAH.); a da ~, a da năvală, a năvăli.

2. *interj.* Strigăt de atac: cînd oiu striga iuruş! să săriţi cu toţii (ALECS.); şi toţi cu o gură deodată au strigat

sub iuruș! (ȚICH.); cei doi căpitani, strigînd iureș! se năpustiră cu toții asupra lui Zobie (DLVR.) [tc. j ü r i š].

‡ **IUS** *sm.* Numele slovei cirilice Ѫ [vsl.].

○ **IUȘCĂ** (*pl.* **iuști**) *sf. Mold.* ① Biciușcă, biciu scurt de curele împletite (SEZ.): **mormăia tot drumul, arzînd necontenit cu iușca pe Roaiba (IK.-BRE.)** ¶ ② Lovitură, plesnitură cu biciușca: **Radu... n'are de lucru, jup! o ~ peste coada motanului (VLAH.).**

○ **IUȘDĂ... = IUJDĂ...**

‡ **IUȘOR = UȘOR.**

○ **IUȘTI!** *interj. Mold.* Imită plesnitura biciului.

‡ **IUȘURA... = UȘURA...**

***IUTĂ** *sf.* ♣ Plantă, originară din India, ale cărei frunze se mănîncă ca și spanacul sau lăptucile și din a cărei scoarță se obțin fibre textile întrebuințate la fabricarea a diferite țesături *(Corchorus)* (▣ 2687) [germ.].

Fig. 2687. Iută.

○ **IUTAC** *adj. dim.* **IUTE.** Cam iute (JIP.) (CIAUȘ.) (R.-COD.).

IUTE 1. *adj.* ① ‡ Violent, aprig, cumplit ¶ ② Care nu-și poate stăpîni firea, pornit spre mînie: **e un om ~; preoteasa era ~, mînia lui Dumnezeu (VLAH.); ~ ... se chiamă omul ce se mînie de grabă, dar căruia de grabă-i și trece (VDR.)** ¶ ③ Piperat, înțepător, pișcător: **ardeiu ~** ¶ ④ Care se mișcă, umblă sau aleargă repede: **e ~ la picior.**

2. *adv.* Repede: **~ ca săgeata, ca fulgerul, ca gîndul** [vsl. l j u t ŭ].

IUTIȘOR 1. *adj. dim.* **IUTE.**

2. *adv.* Cam iute: **fugi, săracul, iutișor (GRIG.).**

○ **IUȚARI** *sm. pl. Mold.* ♣ Ciuperci comestibile, cu carnea albă, fragedă și i u t e ca piperul; numită și „bureți-iuți", „bureți-piperați", „iuțișori", etc. *(Lactarius piperatus).*

IUȚEALĂ (*pl.*-**eli**) *sf.* ① Caracterul a tot ce este iute, graba cu care se mișcă ceva, repeziciune: **iuțeala calului; iuțeala ardeiului** ¶ ② Spațiul pe care-l percurge un corp într'o secundă, viteză: **iuțeala vîntului** [i u ț i].

IUȚI (-**țesc**) 1. *vb. tr.* A grăbi, a zori: **iuțind boii cu coada ascuțită a furcii (DLVR.); din cînd în cînd își iuțește pasul (VLAH.).**

2. *vb. intr.* A se grăbi, a se mișca mai i u t e: **ei încep să iuțească, dînd ocol poloboculul (ODOB.).**

3. *vb. refl.* ① A se prea grăbi, a o lua prea iute: **zmeul se căi că s'a iuțit, și-i spuse o minciună (ISP.)** ¶ ② A se înflăcăra, a se aprinde, a se întărîta: **ambasadorul... se iuțește, strigă, bate din picior (I.-GH.).**

† **IUȚIME** *sf.* = **IUȚEALĂ: ~a picioarelor (CANT).**

IUȚIȘORI *sm. pl.* = **IUȚARI.**

† **IUVI** = **IVI.**

○ **IUZ** *sbst. Trans.* (FR.-CDR.) = **IZ.**

‡ **IUZBAȘA** *sm.* ⚔ Căpitan peste o sută de fustași cari păzeau la poarta curții domnești [tc. y ü z - b a š y].

‡ **IUZLUC** *sm.* Veche monedă turcească de o sută de parale [tc. y ü z l ü k].

IVĂR (*pl.* **ivere**) *sn.* ① = **CLANȚĂ** ¶ ② Încuietoare, veriga cu care se închide o ușă (▪ 2688: **Nae o dă în lături, trage ~ul și deschide (CAR.); trase ~ul ușii cu dibăcie (DLVR.)** [srb. i v e r].

Fig. 2688. Ivăr.

IVEALĂ *sf.* Ieșirea la lumină, arătarea unui lucru care a stat ascuns, care n'a fost încă văzut: **a ieși la ~; să se caute dacă capetele balaurului, care stau colea la ~, au și limbile lor (ISP.); a da la ~, a scoate la ~,** a da pe față, a scoate la lumină, a da în vileag [i v i].

IVI (**ivesc**) 1. *vb. tr.* A da pe față, a arăta, a da la iveală, a lăsa să se vadă.

2. *vb. refl.* A ieși la iveală, a se arăta, a apărea: **pe malul sting, căsuțe albe se ivesc dintre copaci (VLAH.); Cine ești? cum îndrăznești Gol aici să te ivești? (DON.)** [vsl. j a v i t i].

***IVORIU** *sbst.* Fildeș [fr. i v o i r e].

○ **IZ** *sbst. Mold.* Miros greu pe care-l capătă vinul sau alte lichide din cauza mucegaiului sau altor pricini, șmac; mirosul acesta comunicat vaselor în care au stat aceste lichide: **buțile, ca să nu mai păstreze ~ul acel rău de mucegaiu, se vor curăți (ION.); untdelemnul... căpătase ~ul local (ALECS.)** [ung.].

○ **IZADĂ** *sf. Olten. Băn.* Risipă.

○ **IZAFLA** (-**aflu**) *vb. tr. Băn.* A a f l a.

○ **IZĂRÎ** (-**ărăsc**) *vb. refl.* A se prăpădi, a se potopi, a pieri: **are să se izărească lumea (PAMF.)** [rus. i z z o r i t ĭ].

IZBĂ[1] (*pl.*-**be**) *sf.* Căsuță de lemn a țăranilor ruși: **marele duce... se mirui și lîngă o ~ întinse o masă mare (DLVR.)** [rus.].

IZBĂ[2] (*pl.*-**be**) *sf.* F Izbitură: **îi dă o ~ în pămînt și-l îngroapă pînă 'n gît (SEV.)** [i z b i].

IZBAVĂ *sf.* Faptul de a izbăvi, scăpare [vsl.].

IZBĂVI (-**ăvesc**) 1. *vb. tr.* A mîntui, a scăpa: **nu ne duce în ispită, ci ne izbăvește de cel rău; într'o săptămînă m'au izbăvit de podoabă (CRG.).**

2. *vb. refl.* A se mîntui, a se scăpa; a se cotorosi: **s'a izbăvit Ipate și de dracul și de babă (CRG.)** [vsl.].

IZBĂVITOR, -TOARE *adj. verb.* (și *sm. f.*) **IZBĂVI.** Care izbăvește, mîntuitor.

IZBELIȘTE *sf.* ① Loc, situațiune unde e expus cineva tuturor loviturilor (soartei, etc.: **ca lutul de pre lîngă drumuri... în prav și pulbere sdruncinîndu-se, cu vînturile se holburește și... în ~ se leapădă (CANT.); aruncat în ~a nenorocirilor (VLAH.)** ¶ ② **De ~,** *a)* expus tuturor loviturilor soartei, lăsat în voia întîmplărei, părăsit de tot; *b)* fără stăpîn: **are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de ~ (CRG.)** [i z b i].

IZBI (-**besc**) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) lovi tare de ceva sau cu ceva: **ramurile copacilor o izbeau peste față (ISP.); ~ cu capul de pereți; ~ cu palma peste obraz** ¶ ② A ataca: **el scrise apoi lui Teuffenbach... spre a-și uni puterile cu ale lui și a ~ împreună pre vrăjmași (BĂLC.)** ¶ ③ Ⓕ (franțuzism). A impresiona, a surprinde, a frapa: **schimbarea lui m'a izbit** [vsl. i z b i t i].

IZBITOR *adj. verb.* **IZBI.** ① Care izbește ¶ ② Ⓕ Frapant, impresionant, surprinzător: **aveau o asemănare izbitoare; versul lui Eminescu răsare într'un relief ~ (VLAH.).**

IZBITURĂ (*pl.*-**turi**) *sf.* ① Faptul de a (se) i z b i ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni, lovitură puternică: **un gealat, c'o ~ de topor, îi sbură capul de pe umeri (VLAH.); numai după izbitura porțiței, coana Mändița văzuse că nu-i lucru curat (GR.-N.).**

IZBÎNDĂ (*pl.*-**înzi**) *sf.* ① Biruință, victorie: **Ah! pot să mor de-acum, am zis, A noastră e izbînda (ALECS.)** ¶ ② † Răzbunare ¶ ② Reușită, succes: **încercase, timp de un an, fără ~, să practice avocătura (BR.-VN.)** [i z b î n d i].

IZBÎNDI (-**desc** 1. *vb. tr.* ① A împlini, a aduce la îndeplinire, a realiza: **ce gîndeam, și izbîndeam (CRG.).**

2. *vb. intr.* ① † A birui ¶ ② A izbuti, a reuși: **făcu o rugăciune lui Dumnezeu să-i fie de ajutor și să izbîndească (ISP.)** ¶ ③ **A-și ~ asupra cuiva,** a se răzbuna: **voia ca să-și izbîndească pentru moartea fraților săi (ISP.).**

3. *vb. refl.* A se împlini, a se realiza: **i se izbîndi visul (DLVR.)** [vsl. i z b ą d ą].

IZBÎNDITOR *adj. verb.* **IZBÎNDI.** ① Care izbîndește ¶ ② Biruitor, victorios: **se întoarseră izbînditori, după... cele mai mari isprăvi de vitejie (ISP.).**

† **IZBRĂNI** (-**ănesc** *vb. tr.* și *refl.* A (se) răfui: **de va da datornicul... averea sa... ca să se izbrănească de datorie (LEG. CAR.).**

IZBUCNI, ○ **SBUCNI** (-**nesc**) *vb. intr.* ① A ieși cu violență, a se năpusti afară cu sgomot, a năpădi: **cînd era trăsnit rău cu leuca... sbucnea afară, sfărma cana de pămînt și țipa (SAD.); a izbucnit un vulcan** ¶ ② A țîșni: **sîngele îi izbucni din gură ca un șipot (DLVR.)** ¶ ③ A se produce, a se ivi deodată în mod violent: **a izbucnit un foc, turburări; de azi pînă mîni poate să izbucnească o răscoală (ALECS.)** ¶ ④ A se porni deodată, cu sgomot: **~ în plîns; strigăte de proslăvire sbucnesc din mii de guri (VLAH.); un hohot de rîs sbucni din pieptul meu (GN.)** [vsl. *i z b u k n ą t i].

IZBUTI (-**tesc**) *vb. intr.* A isprăvi cu bine, a ieși la un capăt bun, a o scoate la căpătîiu, a reuși: **este adevărat că am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat (ISP.).**

○ **IZDA** (**dau**) *vb. tr. Băn.* A trăda; a denunța [srb. i z d a t i].

○ **IZDAT** *sbst. Băn. Olten.* ✱ Ⓟ Colici intestinale, crampe la stomac [srb.].

†**IZGOANĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Faptul de a i z g o n i, prigoană, goană.

IZGONI (-**nesc**) *vb. tr.* A goni dintr'un loc, dintr'o ţară, a alunga: **multe sărindare mai dăduse el... ca să-i poată ~ dracii de la casă** (CRG.); **au început... a se ruga fel şi chip să nu-l izgonească** (SB.) [vsl. i z g o n i t i].

○ **IZGORI** (-**orăsc**) *vb. refl.* ✓ A se încinge (*vorb.* de spicele de grîu sau de alte cereale) [srb.].

○ **IZÎDĂ** *sf.* *Olten. Trans.* Risipă [i z î d i].

○ **IZÎDI** (-**îdesc**) *vb. tr.* *Olten. Trans.* A face risipă, a risipi.

○ **IZÎNĂ** *sf.* *Olten.* ① Murdărie de praf, de năduşală, etc. (pe rufe, etc.) ¶ ② Boală; nevoie, pacoste.

○ **IZÎNI** (-**înesc**) *vb. refl.* *Olten. Băn.* A se pipernici, a se chinci, a se prizări.

○ **IZÎNIT** *adj. p.* **IZÎNI**. Pipernicit, chircit, nedesvoltat bine.

IZLAZ ☛ **ISLAZ**.

IZMĂ (*pl.*-**me**) *sf.* ♣ Plantă mirositoare, numită şi „mintă", cu frunzele dinţate, cu flori albe-trandafirii, din care se cunosc numeroase varietăţi: ~-**PROASTĂ** *sau* ~-**SĂLBATECĂ**, numită şi „mintă-sălbatecă", „minta-calului" sau „voeştniţă" *(Mentha silvestris)* (▪ 2689); — **IZMA-BROAŞTEI** *sau* **IZMA-BROAŞTELOR**, ~-**BROŞTEASCĂ**, **IZMA-BĂLŢILOR**, numită şi „minta-broaştei (broaştelor)" *(Mentha aquatica)* (▣ 2690); — ~-**BUNĂ** *sau* ~-**DE-LEAC**, numită şi „mintă-de-grădină", din care se extrage esenţa de mentă, întrebuinţată în medicină *(Mentha piperita)* (▪ 2691); — ~-**CREAŢĂ**, numită şi „mintă-creaţă", ale cărei frunze sînt de asemenea întrebuinţate în medicină *(Mentha crispa)* (▪ 2692).

Fig. 2689. Izmă-sălbatică.

Fig. 2690. Izma-broaştei.

Fig. 2691. Izmă-bună.

Fig. 2692. Izmă-creaţă.

IZMENE *sf. pl.* Ⓣ ① Pantaloni de pînză ce se poartă ca rufă, pe dedesubt: **alergară, care în cămaşă, care în ~, să vadă ce e de bietul moş** (TICH.); Ⓟ: **a da ~ pe călător**, a încredinţa un lucru unei mîini nesigure, necinstite (CIAUŞ.) ¶ ② **IZMANĂ** *sf. sg.* Fie-care crac al iznemenelor: **un crac de izmană** (CIAUŞ.) [vsl. i z m ě n a „schimb(are)"; comp. s c h i m b u r i].

IZMENI (-**enesc**) 1. *vb. tr.* A da o altă înfăţişare, a schimba cu totul; a schimonosi.

2. *vb. refl.* ① A se schimba în rău, a se sminti: **pe semne că s'a izmenit lumea** (ISP.) ¶ ② A se preface, a face pe mofturosul, a se fasoli: **ia, nu te mai ~!** ¶ ③ A se schimonosi, a se schimba, a face mutre [vsl. i z m ě n i t i].

IZNOAVĂ (*pl.*-**ve**) *sf.* ① Înnoitură, lucru nou, nepomenit, născocitură: **m'am jurat să nu-mi mai bat capul cu asemenea iznoave** (GN.) ¶ ② Poznă; znoavă: **îţi venea să te strici de rîs de iznoavele lui Ivan** (CRG.) ¶ ③ **De** ~, din nou: **calcă de ~ învoiala ce făcuse** (ISP.); **să face de ~ socoteala** (JIP.) [vsl. i z ŭ n o v a „din nou"].

*__IZOLA__ (-**olez**) 1. *vb. tr.* ① A pune, a face să stea singur, de-o parte, a despărţi de alţii: **mai este o altă cauză însemnată care izolează... pe publicul de scriitorii săi** (VLAH.) ¶ ② ⚗ A scoate un corp dintr'o combinaţie din care face parte: ~ **hidrogenul conţinut în apă** ¶ ③ ⚡ A face ca un corp pe care voim să-l electrizăm să nu vie în atingere cu un alt corp bun conducător de electricitate.

2. *vb. refl.* A sta singur, retras, fără a veni în atingere cu alte persoane [fr.].

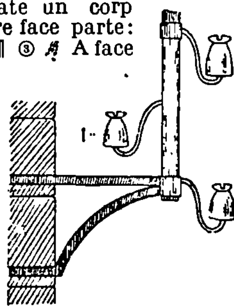

Fig. 2693. I. Izolator.

*__IZOLANT__ *adj.* ⚡ Care izolează [fr.].

*__IZOLATOR__ (*pl.* -**toare**) *sn.* ⚡ Aparat, suport (de sticlă, de porţelan, de gutapercă, etc.) care serveşte să izoleze corpul pe care voim să-l electrizăm de altele bune conducătoare de electricitate (▣ 2693) [fr.].

○ **IZVARNIŢĂ** *sf.* *Maram.* ⛟ Zăr: **restul ce a rămas, după ce s'a scos caşul, se numeşte ~** (BRL.).

IZVOD (*pl.*-**oade**) *sn.* ① † Manuscris: **în izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut** (EMIN.) ¶ ② ‡ Text, versiune ¶ ③ ‡ Copie: **au mers solul... arătîndu-i şi izvoadele cele scoase de pre scrisorile lui ce scrisese la Hanul** (M.-COST.) ¶ ④ † Listă, însemnare, catastif: **nu se cuvine să fiu trecută la ~u pensiilor** (ALECS.); **ne chemă pe toţi de-a rîndul după ~ul ce ţinea în mînă** (GN.) ¶ ⑤ Model (de desen sau de cusătură): **cămăşi de in... încărcate cu fluturi şi cusuturi migăloase în felurite colori şi izvoade** (VLAH.) ¶ ⑥ † Tip (de clădire, etc.): **acilă vede cineva şi felurime de izvoade de zidiri** (C.-RAD.) [vsl.].

IZVODI (-**odesc**) 1. *vb. tr.* ① ‡ A crea, a da naştere, a produce ¶ ② ‡ A redacta; a întocmi ¶ ③ ‡ A traduce ¶ ④ † A copia (un text, un model, etc.): **începură a-i da... mulţi bani, numai să le dee năframa, să izvodească florile de pe dînsa** (SB.) ¶ ⑤ A născoci, a inventa, a plănui: **după cîteva zile spune tatălui său ce izvodise el să facă** (ISP.); **ştiu dinainte ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului** (CRG.).

2. *vb. refl.* A lua naştere, a se produce [vsl. i z v o d i t i].

IZVODITOR *adj. verb.* (şi *sm.*) **IZVODI** ① Care izvodeşte ¶ ② ‡ Istoric, istoriograf; scriitor: **am dat peste un hronic bulgăresc... însă fără numele şi fără porecla izvoditoriului scris** (CANT.).

‡ **IZVODITURĂ** (*pl.*-**turi**) *sf.* Născocire, scornire: **întîiaşi dată Ellinilor izvoditura minciunilor dînd** (CANT.) [i z v o d i].

○ **IZVON** (*pl.*-**oane**) *sn.* *Băn. Trans.* ⛟ Clopot ce se atîrnă de gîtul berbecilor [comp. **ZVON**].

IZVOR (*pl.*-**oare**) *sn.* ① ● Apă care iese sau ţîşneşte din pămînt şi din care uneori se formează ape mari curgătoare: ~ **mineral**; ~ **termal** ¶ ② ● Locul de unde-şi ia naştere un rîu, obîrşie: **izvoarele Dunării** ¶ ③ Ⓕ Originea, pricina, cauza: **de ce ascunzi de noi ~ul mîhnirilor tale?** (ISP.) ¶ ④ Ⓕ Locul, ţara unde anumite producţiuni se găsesc în belşug şi de unde se împrăştie aiurea: **Peru e ~ul metalelor preţioase** ¶ ⑤ Ⓕ Loc de unde, persoană de la care îşi procură cineva informaţiunile: **o anecdotă pe care am căpătat-o dintr'un ~ vrednic de toată încrederea** (CAR.) ¶ ⑥ *pl.* Documente, texte originale, de mîna 'ntîiu: **pentru această lucrare, am consultat toate izvoarele** ¶ ⑦ **Izvoarele vieţii**, principalele organe indispensabile existenţei fiinţelor ¶ ⑧ ⛪ ~**ul tămăduirii**, sărbătoare ce cade în prima Vineri după Paşti, zi în care, după credinţa poporului, buruienile şi apele de izvoare tămăduesc toate boalele [vsl.].

IZVORAŞ (*pl.*-**şe**), **IZVOREL** (*pl.*-**ele**) *sn. dim.* **IZVOR**.

IZVORÎ (-**orăsc**) *vb. intr.* ① A-şi lua naştere (*vorb.* de un curs de apă), a-şi avea obîrşia: **Oltul izvorăşte din Ardeal**; *pr. anal.*: **lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor** (NEGR.); Ⓕ: **oameni mulţi, zoriţi... izvorăsc mereu de după muchea dealului** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ A purcede, a porni, a-şi avea originea, a lua naştere: **în Norvegia şi 'n Italia izvorăşte o literatură nouă** (VLAH.) [i z v o r].

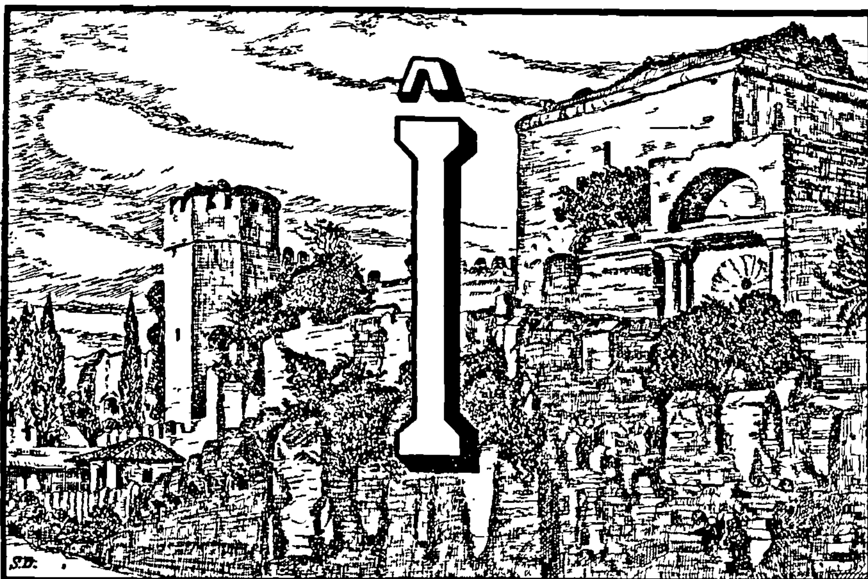
‡ **IZVOZI** (-**ozesc**) *vb. tr.* A însemna, a specifica: **în cartea aceea era izvozit cu ce moarte or omorî pre Duca-Vodă** (MUST.) [i z v o d].

Sec XVI

Sec XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec XVIII

Sec XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

ÎNCHISOAREA DE LA GALATA ÎN CARE A STAT CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Î *sm.* A zecea literă a alfabetului, care reprezintă un sunet special limbii române.

ÎI[1] *dat. sg. pers. a 3-a m.* şi *f.* a pronumelui personal enclitic: ~ **dau** [lat. i l l i].

ÎI[2] *vb.* Ⓟ = **ESTE, E:** ~ **mare.**

ÎI[3] *vb.* Ⓟ = **VEI:** ~ **face.**

ÎL *acuz. sg.* aton al pronumelui **EL:** ~ **ascult** [lat. i l l u m].

ÎMBĂIA (-ăiez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) băga, a (se) scălda într'o b a i e: **grădinarul puse de-l îmbăie, îl primeni şi-i dete de îmbrăcă nişte haine care să mai semene a argat** (ISP.); **se duse la baie şi... se îmbăie preotul** (PRV.-MB.).

ÎMBĂIERA (-baier) 1. *vb. tr.* ① A lega cu un b a i e r, ¶ ② Ⓕ A înnădi, a lega, a înşira: **în loc de a ~ cu anevoinţă... descrieri rău nemerite** (ODOB.).
2. *vb. refl. Olten.* ① A se încheia la haină (VÎRC.) ¶ ② A se lega, a se înnoda, chiotorile cămăşii: **cămăşuţa, cu care se îmbracă copilul mai întîiu, nu se îmbaieră** (T.-BUD).

ÎMBĂIERAT *adj.* ① *p.* **ÎMBĂIERA** ¶ ② Legat cu baier(e): **geanta ~ă de gîtu-i gheboşat** (ODOB.) ¶ ③ Ⓕ **loază ~ă**, prost, nătîng.

ÎMBĂLA (-băl, -ălez, ○ -bal) *vb. tr.* ① A umplea de b a l e: **cine a fost muşcat sau numai îmbălat de un tricoliciu** (SB.); **trîmbiţaşul începe iar să îmbăleze trîmbiţa** ¶ ② A muia cu scuipat; ~ **tortul**, a muia tortul cu scuipat, ca să fie mai lesne de tors sau de învîrtit pe fus; **cîtă putere i s'a dus femeii îmbălînd tortul** (SB.) ¶ ③ Ⓕ A ocări, a înjura cu cuvinte triviale.

ÎMBĂLĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a î m b ă l a ¶ ② Bale, scuipat ¶ ③ Ⓕ Ocară, înjurătură trivială.

ÎMBĂLEGA (-baleg) *vb. tr.* A murdări cu b a l e g ă.

ÎMBĂLORA (-orez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A-şi umplea gura de b a l e ¶ ② Ⓕ **A-şi ~ gura**, a ocărî: **îmi tot îmbălorez gura pe bărbat de geaba** (CRG.).

***ÎMBĂLSĂMA** (-ămez) *vb. tr.* ① A injecta anumite substanţe aromatice în vinele unui cadavru, spre a-l împiedeca de a putrezi ¶ ② A răspîndi un miros foarte plăcut, a parfuma: **un dulce miros de răşină îmbălsăma aerul căldicel** (VLAH.); **rozetele şi micşunelele ne îmbălsămează cu dulcele lor parfum** (NEGR.) [b a l s a m, după fr. e m b a u m e r].

○ **ÎMBĂLŢA** (-balţ) *vb. tr. Trans.*, **ÎMBĂLŢUI** (-uesc) *Maram.* (PAP.) A pune b a l ţ u l pe capul miresei, a înzăvoni, a înhobota.

ÎMBĂRBĂTA (-ătez) 1. *vb. tr.* A încuraja, a da, a inspira curaj, bărbăţie, a însufleţi: **hatmanii leşeşti, vrînd să îmbărbăteze pre ai săi, şi-au pus şi ei capetele** (GR.-UR.); **dacă simţi că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă iarăşi** (ISP.).
2. *vb. refl.* A prinde curaj: **Românii se îmbărbătează mai presus de firea omenească** (BĂLC.) [b ă r b a t].

ÎMBĂRBURA (-urez) *vb. tr.* ☛ **BARBURA: ce mai aştepţi Barbura? îmbărburează-te încai, în loc de căline, cu cocoloaşe** (JIP.).

ÎMBĂTA (-băt) *vb. tr.* şi *refl.* ① A face (a deveni) beat, a (se) ameţi cu băutură; ~ **cu apă rece** ☛ **APĂ**; *vorb.* de un miros: **trecură prin grădină unde mirosul florilor îi îmbăta** (ISP.) ¶ ② Ⓕ A (-şi) ameţi mintea, a încînta, a fermeca: **Nici nu te 'mbăta de vorba cui ar sta să te admire** (VLAH.): **se îmbătară cu totul de plăceri** (JIP.) [lat. * i m b ĭ b ĭ t a r e].

ÎMBĂTĂTOR *adj. verb.* **ÎMBĂTA.** Care îmbată: **Nu te da la buţi cu vin, Că vinu-i ~, De voinici înşelător** (VOR.); Ⓕ: **un miros ~.**

ÎMBĂTRÎNI (-înesc) 1. *vb. tr.* A face b ă t r î n: **gîndurile îl îmbătrînesc pe om** (SLV.); **suge, suge, că doar nu te-a îmbătrînit calea bisericii** (DLVR.); Ⓟ: **femeia a îmbătrînit pe dracul.**
2. *vb. intr.* A deveni bătrîn: **lupul cînd îmbătrîneşte, toate javrele îl latră** (PANN); Ⓟ: **pomul, dacă îmbătrîneşte, pune-i paie şi-l pîrleşte**, la bătrîneţe, omul nu mai e bun de nimic; Ⓟ: **cine schimbă stăpînii, slugă îmbătrîneşte.**

‡ **ÎMBE** ☛ **ÎMBI.**

ÎMBELŞUGARE *sf.* B e l ş u g, îndestulare, prisosinţă, abundenţă.

ÎMBELŞUGAT *adj.* Î n b e l ş u g, îndestulat, abundent.

○ **ÎMBETI** (-etesc) *vb. tr. Olten.* A împături [b a t ă].

ÎMBEZNA 1. *vb. tr.* A arunca în prăpastie.
2. *vb. refl.* A se face întunerec b e z n ă: **după ce se îmbeznase cam bine, plecară pe cale** (RET.).

‡ **ÎMBI** *pron. m.*, **ÎMBE** *f.* Amîndoi, amîndouă [lat. *a m b i, a m b a e].

ÎMBIA (-biu) 1. *vb. tr.* ① A îndemna: **cine va îmbia pre slugă... să se despartă de stăpîn... anatema** (PRV.-MB.); **îmbia tot una pe bărbatu-său ca să-i alunge de-acasă** (SB.) ¶ ② A invita, a pofti: **negustorul bea şi 'mbie pe tînăr** (CAR.); **îi arătă toate felurile de flori... şi o îmbie şi pe dînsa să le miroasă** (ISP.); **n'a aşteptat să-l mai îmbie şi a doua oară** (SB.) ¶ ③ ~ **cu ceva**, a oferi: **sînta Duminică a îm-**

biat o cu alta mai urîtă și mai mică (SB.); primește cu ce te îmbiem, că te îmbiem cu inimă curată (RET.).

2. *vb. refl. Trans..* A se oferi, a-și oferi serviciile: merge el față la curțile împăratului și se îmbie slugă (RET.).

† **ÎMBIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf. Trans.* Faptul de a î m b i a, invitațiune: mulțămesc, bădișorule, pentru ~ (SB.).

ÎMBIELȘUGARE = ÎMBELȘUGARE.

ÎMBIETURĂ (*pl* -turi *sf.* Faptul de a îmbia, invitațiune; îndemn: auzind tata aceste îmbieturi... strigă către femeia sa (SB.).

ÎMBINA -bin *vb. tr.* și *refl.* A se împreuna capăt la capăt, a se uni laolaltă: ~ două lemne; crapă vîrful unui stejar... apoi lasă să se îmbine lemnul cum a fost (RET.) [lat. *i m b i n a r e b i n i].

ÎMBINARE *sf.* Faptul de a se î m b i n a; locul unde se îmbină: drumul se încovoaie pe îmbinările colnicelor (VLAH.).

ÎMBINAT *adj. p.* ÎMBINA. Împreunat: și-ascundea mîndria sub niște sprîncene ~e (DLVR.).

ÎMBÎCSEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Starea a tot ce e îmbîcsit: îmbîcseala aerului roșește flacăra făcliilor (CAR.) [î m b î c s i].

ÎMBÎCSI (-sesc *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) îndesa, a (se) ticsi, a (se înțesa ¶ ② A face sau a deveni înnăbușitor: s'a îmbîcsit aerul. s'a lăsat o duhoare apăsătoare (LUNG.) [☛ BÎCSI].

ÎMBÎCSIT *adj. p.* ÎMBÎCSI. ① Ticsit, îndesat, înțesat: băieții... cu trăistile ~e de nuci și colaci (PAC.) ¶ ② Plin de praf, de unsoare, etc: barba și mustățile cărunte și ~e de cenușă (DLVR.): cu o barbă roșcovană, ~ă de praf și de fum de tutun (D.-ZAMF.) ¶ ② Înnăbușitor: îmbulzeală mare... un aer stătut și ~ (VLAH.).

ÎMBÎRLIGAT *adj.* — BÎRLIGAT: venea (vițelul ... cu coada ~ă, cu botul întins (VLAH.).

† **ÎMBLA...** ☛ UMBLA...

○ **ÎMBLĂCIU**, MLĂCIU *mai adesea pl.* ÎMBLĂCII *sn. Mold. Trans.* ✓ Unealtă agricolă cu care se bat, se îmblătesc, se treieră grînele grîul, orzul, ovăzul, secara, etc.), ca să se scuture boabele (☛ 2694): în sate... se bat grînele cu îmblăciul (IRG.); sămînța de in și de cînepă să se scoată cu îmblăciul, pînă a nu se pune în baltă (DRAGH.); treieratul se făcea înainte vreme prin baterea cu mlăciul sau prin călcatul cu vitele (MAI.); fratele lor cel mic îmblătește, nu cu îmblăcii (RET.) [comp. ÎMBLĂTI].

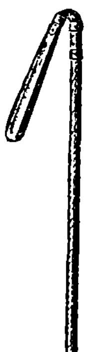

Fig. 2694. Îmblăciu.

ÎMBLĂNI (-ănesc *vb. tr.* A căptuși cu b l a n ă: un cepchen verde îmblănit numai cu samur (ISP.).

ÎMBLĂTI (-ătesc) *vb. tr.* ① ✓ A treiera, a bate grînele cu îmblăcii: fratele lor cel mic îmblătește, nu cu îmblăcii (RET.) ¶ ② Ⓕ F A bate sdravăn, a ciomăgi: ciocoiul s'a coborît din rădvan și a prins să îmblătească pe bietul Țigan (SB.); se puse jiloveața pe esecutor și-l îmblăti cum se cade, încît abia avu timp să fugă (RET.) [vsl. m l a t i t i].

ÎMBLĂTITOR *sm.* ✓ Cel ce î m b l ă t e ș t e, treierător: doară n'a împărți el grîul cu ~ii (RET.).

ÎMBLET ☛ UMBLET.

ÎMBLÎNZI (-zesc) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) blînd ¶ ② A face să piardă instinctele sălbatece, a domestici ¶ ③ A astîmpăra, a potoli: părintele... aducînd pitaci și colaci... ne-a îmblînzit și treaba mergea strună (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A deveni (mai) blînd ¶ ② A se domestici ¶ ③ A se astîmpăra, a se potoli: Dunărea... s'a îmblînzit și s'a dat învinsă în mîinile lor (VLAH.) [lat. *i m b l a n d î r e].

Fig. 2695. Îmblînzitor de lei.

ÎMBLÎNZITOR 1. *adj. verb.* ÎMBLÎNZI. Care îmblînzește.

2. *sm..* ÎMBLÎNZITOARE *f.* Persoană care îmblînzește animalele (☛ 2695): ~ de lei.

ÎMBOBOCI (-ocesc *vb. intr.* ✿ A face boboci, a începe a înflori: și mugurii pe creangă se văd îmbobocind (ALECS.).

ÎMBOBOCIT *adj. p.* ÎMBOBOCI. Cu boboci, care a făcut boboci, care a început să înflorească.

ÎMBOBOROJI (-ojesc) *vb. tr.* și *refl.* A (și) înfășura capul cu o basma, cu o legătură, a se îmbrobodi în mod ridicul: cu capul îmboborojit într'o basma (D.-ZAMF.) [comp. î m b o l b o j i].

ÎMBODOLI (-olesc) *vb. tr.* și *refl. Mold. Bucov.* ① = ÎMBOBOROJI: s'au îmbodolit bine pe față (SB.); cucoanele erau îmbodolite pînă la ochi (SAD.) ¶ ② A (se) înfășura corpul, a (se) îmbrăca cu o haină largă, nepotrivită: îmbodoliți în surtuce și jachete, croite nu pe măsura lor (NEGR.) [comp. î m b o l d o r i].

ÎMBOGĂȚI (-ățesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face b o g a t: se uită la boierii pre carii el i-a înălțat și i-a îmbogățit (NEGR.).

ÎMBOI (-oesc) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) ① A se împletici ¶ ② A se încovoia, a se apleca cît să fie aproape să cadă.

ÎMBOLBOJI (-ojesc) *vb. tr.* și *refl.* = ÎMBOBOROJI.

ÎMBOLD (*pl.*-duri) *sn.* Îndemn, stimulare: aripile îi dedean un ~ neînțeles (BAS.) [î m b o l d i].

ÎMBOLDI (-desc) 1. *vb. tr.* ① A îndemna vitele la mers înțepîndu-le cu b o l d u l, cu strămurarea: mînați de cornacii ce-i încalecă și-i îmboldesc (ODOB.); și începu să-l îmboldească cu un băț mai lunguieț (PANN) ¶ ② F A mîna, a împinge, a ațîța, a îndemna să facă ceva: recunosc că și tu m'ai îmboldit... ca să-mi iau licența (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se mîna, a se împinge: undele repezi ce se goneau și se îmboldeau cu vuet amorțit (ODOB.).

ÎMBOLDITOR *adj. verb.* ÎMBOLDI. ① Care îmboldește ¶ ② Ⓕ Înțepător: Cu vorbe îmbolditoare, îl atinge unde-l doare (PANN).

○ **ÎMBOLDORI** (-oresc) *vb. tr.* și *refl.* ÎMBODOLI: o îmboldorește bine și o duce la foc (R.-COD.).

ÎMBOLNĂVI ☛ BOLNĂVI.

○ **ÎMBONȚA** (-onț) *vb. refl. Olten. Băn.* A se bosumfla.

○ **ÎMBONȚAT** *adj. p.* ÎMBONȚA. Bosumflat, supărat.

○ **ÎMBORĂȘCÂI**, ÎMBOROȘCĂI(-ăesc) *vb. refl. Olten.* A da cu coarnele și picioarele în pămînt (*vorb.* de vite), a se împunge unele pe altele.

ÎMBORȚOȘA (-oșez) *vb. tr.* Ⓟ A face b o r ț o a s ă, grea.

‡ **ÎMBOURA** (-ur) *vb. tr.* A înfiera cu b o u r u l [☛ BOUR].

ÎMBRĂCA (-brac) 1. *vb. tr.* Ⓣ ① A pune cuiva hainele: ~ copilul, păpușa; i-aș îmbrăca toată casa și oastea cu un fus de tort (SB.) ¶ ② A-și pune o haină: ~ haina pe dos ¶ ③ A-i ședea, a-i veni bine sau rău (*vorb.* de o haină: haina asta nu-l îmbracă bine ¶ ④ A da haine: ~ pe un sărac ¶ ⑤ A acoperi cu o stofă. cu un tapet, a tapisa: a îmbrăca pereții cu mătase; acest podeț îl îmbrăcaseră acum cu covoare și cu scoarțe scumpe (GRIG.) ¶ ⑥ A încadra: am să îmbrac și icoana ceea (RV.-CRG.) ¶ ⑦ F A acoperi: cîmpul e îmbrăcat cu zăpadă.

2. *vb. refl.* ① A-și pune hainele ¶ ② F A se acoperi [lat. *i m b r a c c a r e].

ÎMBRĂCĂMINTE *sf.* ‡ÎMBRĂCĂMÎNT (*pl.*-inte) *sf.* Ⓣ Toate lucrurile ce servesc cuiva ca să se î m b r a c e: i-a juruit un juncănaș, pe lîngă mîncare și îmbrăcăminte, și l-a pus la lucru (SB.); îmbrăcămintele călugărilor sînt asemene lăcuitorului den pustie (PRV.-MB.).

ÎMBRĂCAT *adj. p.* ÎMBRĂCA ¶¶ Ⓒ NEÎMBRĂCAT, DESBRĂCAT.

○ **ÎMBRĂCINA** (-inez) *vb. refl. Trans. Oaș.* A-și lega, a-și prinde nădragii, pantalonii [b r ă c i n ă].

ÎMBRĂȚIȘA (-ișez), *Mold. Trans.* ÎMBRĂȚOȘA (-oșez) 1. *vb. tr.* ① A strînge, a cuprinde în brațe: dacă se văzu scăpat, îmbrățișă pe mîntuitorul său și-i mulțumi (ISP.): pe toți îi îmbrățoșa cu dragoste (VLAH.) ¶ ② A întreprinde, a se apuca de ceva: ~ tot felul de lucrări; ~ o carieră ¶ ③ A concepe în întregime cu mintea: ~ o știință ¶ ④ A adopta, a primi: nu mă îndoiesc că îmbrățișase catolicismul (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se strînge, a se cuprinde în brațe [b r ă ț i ș].

ÎMBRĂȚIȘARE, *Mold. Trans.* **ÎMBRĂȚOȘARE** *sf.* Faptul de a (se î m b r ă ț i ș a, cuprindere în brațe: **se încleștase amîndoi într'o îmbrățișare lungă și nervoasă** (EMIN.).

ÎMBRĂZDA (-dez) *vb. tr.* A trage b r a z d e, a brăzda: **te duceai de puneai plugul și îmbrăzdai cîte-o bucată cît vedeai cu ochii** (GR.-N.).

ÎMBREBENA (-enez , **ÎMBREBENI** (-enesc *vb. tr.* și *refl.* A (se) împodobi (cu flori, etc. : **se mișca în valuri ca o pînză îmbrebenată cu flori** (OLVR.) ; **să se îmbrebenească ea cu gălbenele și bujori** (OLVR.) [b r e a b ă n].

ÎMBRÎNCĂTURĂ = **ÎMBRÎNCITURĂ**: **o ~ aruncă pe ucigaș pe canapea** (NEGR.).

ÎMBRÎNCEALĂ (*pl.*-celi *sf.* Îmbrîncitură: **după cîte-va îmbrînceli, Raluca izbuti să-l dea pe ușă afară** (OLVR.) [î m b r î n c i].

ÎMBRÎNCI (-cesc) 1. *vb. tr.* ① A da b r î n c i: **mă îmbrînci fără veste așa de tare, că... căzui jos** (GN.) ¶ ② Ⓕ A îndemna, a împinge: **nu numai spre binele lui îl îmbrîncește pe om rîvna științei** (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* A-și da brînci, a se împinge: **muierile speriate se îmbrînceau și alergau țipînd** (OOOB.).

ÎMBRÎNCITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a î m b r î n c i ¶ ② Brînci, împinsătură: **Glumește numai cu gura, iar nu și cu 'mbrîncitura** (PANN).

○ **ÎMBRÎNZI** (-zesc) *vb. tr.* A paște (oile, caprele) în vederea mulsului: **merge să îmbrînzească caprele** (VOR.) [b r î n z ă].

ÎMBRÎNZIT *adj.* Gătit, umplut cu b r î n z ă: **face mămăligă ~ă** (CRG.).

ÎMBROBODEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a (se) î m b r o b o d i ¶ ② Lucrul cu care (se) îmbrobodește cineva: **o ~ ce nu mai există azi în Moldova decît la femei bătrîne** (VOR.) ; **scoțînd acele îmbrobodeli,... rămaseră cu fețele astfel precum le făcuse Dumnezeu** (FIL.).

ÎMBROBODI (-odesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (-și) înfășura capul cu o b r o b o a d ă, cu un văl, etc.: **nevestele se piaptănă cu conciu și se îmbrobodesc cu ștergare lungi** (VLAH.) ¶ ② *F* A acoperi ca și un văl: **lacrimile îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui** (BĂLC.) ; **un nor de fum îmi îmbrobodi un moment vederile** (GN.) ¶ ③ Ⓕ *F* A înșela, a-l face să creadă lucruri ce nu sînt: **pe acești bărbați mai adesea îi îmbrobodesc femeile lor** (ISP.).

○ **ÎMBROȘCĂI** = **ÎMBOROȘCĂI**.

ÎMBRUMAT *adj.* Acoperit cu b r u m ă; Ⓕ: **înfipse cuțitul într'o felie de pepene și se puse a scoate semințele ~e de zahăr** (D.-ZAMF.).

○ **ÎMBRUȚA** (-uț) *vb. tr. Băn.* A împunge, a înțepa.

ÎMBUCA (-buc) 1. *vb. tr.* ① A băga în gură, a mînca, a lua cîte o îmbucătură: **vînătorul nu află alt adăpost, spre a ~ sau a dormi ziua** (OOOB.); **băietul îmbucă repede ce îmbucă, ș'apoi se duce după trebi** (CRG.); Ⓕ: **Jijia, îmbucînd apele Meletinului, scaldă ogoarele ce se răzoresc pe luncă** (VLAH.) ¶ ② A face să intre un lucru într'altul, o bucată de lemn, etc. într'alta, a prinde una de alta ¶ ③ A umplea: **iese, stinge luleaua. și o îmbucă din nou cu tutun** (GRL.) ¶ ④ ‡ A vorbi de rău, a ponegri: **cu multe cuvinte rele l-au îmbucat în urechile domnu-său** (GR.-UR.).

2. *vb. refl.* A intra un lucru într'altul, a se prinde una de alta [lat. *i m b u c c a r e].

ÎMBUCĂTĂȚI ☛ **ÎMBUCĂȚI**.

ÎMBUCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Atîta cît bagă cineva dintr'odată în gură, cînd mănîncă, bucată: **de leneș ce era, nici îmbucatura din gură nu și-o mesteca** (CRG.); **a scoate și îmbucătura din gura omului** (ZNN.) ¶ ② Partea, locul unde două lucruri se îmbucă unul într'altul: **așeză fie-care lemnișor la îmbucătura lui și clădi foișorul din nou** (ISP.) [î m b u c a].

○ **ÎMBUCĂTURI** (-uresc) *vb. tr.* A da să mănînce, a hrăni; a mînca î m b u c ă t u r ă cu îmbucătură: **prinse a ~ pe purcelaș cu ce avea mai bun** (RET.); **cum e Românu. vrea să mai îmbucăturească pe cineva** (R.-COD.).

ÎMBUCĂȚI, **ÎMBUCĂTĂȚI** (-ățesc) *vb. tr.* = **BUCĂȚI**: **în loc să îmbucățească moșia, a început a o împreuna și mări** (ION.).

○ **ÎMBUCURA** (-ur) *vb. tr.* și *refl.* A (se) b u c u r a: **soția... nu-l îmbucurase nici cu un ord** (SB.); **bătrînii aveau la cine să se îmbucure** (RET.).

ÎMBUCURĂTOR *adj. verb.* **ÎMBUCURA**. Care bucură, care aduce bucurie: **o știre îmbucurătoare**.

ÎMBUFNA (-nez) *vb. refl.* A se bosumfla, a se supăra: **se înbufnară de rușinea ce pățise** (ISP.) [b u f n ă].

ÎMBUFNAT *adj. p.* **ÎMBUFNA**. Bosumflat, supărat.

ÎMBUIBA (-buib, -buibez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) îndopa cu mîncare: **pe alții îi îmbuibă cu norocul, ca pe curcani cu nuci** (OLVR.); **se reped la stîrvuri și se îmbuibă cu mortăciuni** (OOOB.); **cel ce se îmbuibează cu mîncare multă, se face greoiu, leneș** (ISP.); F : **se 'mbuibă pe nemestecate cu un repertoriu de formule și de clișeuri liberale** (CAR.) ¶ ② Ⓕ A (se) îndopa cu bunătăți, a da, a căpăta de toate în belșug, peste măsură.

○ **ÎMBUIECI** = **BUIECI**.

ÎMBUIESTRU... = **BUIESTRU**...

○ **ÎMBUIMĂCI** (-ăcesc) = **BUIMĂCI**: **cum sta el așa îmbuimăcit** (RET.).

ÎMBUJORA (-orez *vb. tr.* și *refl.* A (se) face roșu ca un b u j o r: **vîntul cel rece i-a îmbujorat obrazul.**

ÎMBUJORAT *adj. p.* **ÎMBUJORA**. Rumen la față, roșu ca un bujor: **cu niște obraji mari și îmbujorați** (VLAH.).

ÎMBULZEALĂ (*pl.*-zeli) *sf.* ① Înghesuială: **pe tot brîul cheiului e ~, fierbere, amestec de limbi** (VLAH.) ¶ ② Îngrămădire prea mare de lucruri [î m b u l zi].

ÎMBULZI (-zesc) 1. *vb. tr.* ① A îndesa, a strînge vîrtos ¶ ② A înghesui: **îmbulzind cei de pre urmă pre cei dinainte, au căzut în șanțuri** (M.-COST.); **oamenii se făcuseră roată împrejurul lui Tolpa și-l îmbulzeau** (ISP.) ¶ ③ A veni cu grămada undeva, a da busna în mare număr: **clienții nu-l îmbulzeau, dar tot cîștiga 500 de lei pe lună** (VLAH.) ¶ ④ F A îngrămădi; a plictisi cu stăruințe, cu cereri: **tot îmbulzindu-mă cu cererile și poftele sale** (SB.).

2 *vb. refl.* ① A se înghesui: **se îmbulzeau studenții cu miile, unul peste altul** (I.-GH.) ¶ ② F A se îngrămădi, a se înfățișa în mare număr: **se 'mbulzeau s'o ceară văduvii și junii** (PANN) [b u l z].

ÎMBULZIT *adj. p.* **ÎMBULZI**. ① Înghesuit ¶ ② Îngrămădit ¶ ③ Pipernicit: **se mirară și doftorii cît de puținel și de ~ era** (RET.).

ÎMBUMBA (-bumb) 1. *vb. tr.* ① A pune b u m b i, nasturi ¶ ② A încheia bumbii, nasturii.

2. *vb. refl.* A-și încheia bumbii, nasturii: **Toderița dintr'un bumb se desbumba și în altul se îmbumba** (VOR.).

ÎMBUNA (-bunez, -bun), **ÎMBUNI** (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A face mai b u n: **ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunează** (BR.-VN.) ¶ ② A lua cu binele, a potoli, a împăca: **el îmbună pe Ștefan, dăruindu-i trei castele în Ardeal** (ISP.); **găsi atîtea vorbe de alintare, c'o îmbună** (VLAH.) ¶ ③ A măguli, a linguși.

2. *vb. refl.* ① A se potoli, a se împăca: **se mai îmbună împăratul de cuvîntul lui Neghiniță** (OLVR.); **îl indigna ca pe un copil, dar tot el singur se îmbuna** (D.-ZAMF.) ¶ ② A se lua cu bine, a se linguși: **cercă să se îmbuneze pe lîngă soția sa** (GN.); **credeau că ei sunt vinovați... și nu știau cum să se îmbunească pe lîngă el** (RET.).

ÎMBUNARE *sf.* ① Faptul de a (se) î m b u n a ¶ ② Măgulire, lingușire.

ÎMBUNĂTĂȚI (-ățesc) *vb. tr.* A (se) face mai bun (*vorb.* de un lucru), a aduce (a ajunge) în stare mai bună, a (se) îndrepta, a (se) ameliora: **nu știe sărmanul... cum să-și îmbunătățească soartea** (SB.) [b u n ă t a t e].

○ **ÎMBUNĂTĂȚIMA** = **ÎMBUNĂTĂȚI**.

ÎMBUNĂTĂȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î m b u n ă t ă ț i ¶ ② Stare mai bună, ameliorare.

ÎMBUNĂTĂȚITOR 1. *adj. verb.* **ÎMBUNĂTĂȚI**. Care îmbunătățește.

2. *sm.* Cel ce îmbunătățește.

‡ **ÎMBUNĂTOR** *adj. verb.* **ÎMBUNA**. Lingușitor: **aduna oameni de nimică și ~i** (M.-COST.).

○ **ÎMBUNĂTURĂ** (*pl.*-turi *sf.* Măgulire, lingușire; vorbă bună, măgulitoare, lingușitoare: **văzînd de la o vreme îmbunăturile boierilor... s'au înșelat Despot-Vodă** (M.-COST.) [î m b u n a].

ÎMBUNI ☛ **ÎMBUNA**.

○ **ÎMBURDA** (-burd) *vb. tr.* și *refl. Trans. Băn. Oaș.* A (se) răsturna: **~ carul; se îmburdă și adoarme ca pămîntul** (MERA).

ÎMBUTUCIT *adj.* Prins în b u t u c i: cu picioarele ~e.

○ **ÎMLĂTI** = ÎMBLĂTI.

ÎMM... ☛ ÎNM...

ÎMPĂCA (-pac) 1. *vb. tr.* 1 A face pace între unul și altul, a împăciui: erau certați, dar i-am împăcat; văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm (CRG.) ¶ 2 A mulțumi, a face să fie mulțumit, a satisface: nu poți ~ toată lumea; Postind și făcînd păcate, pe Dumnezeu nu-l împaci (PANN) ¶ ② A potoli, a liniști: copilul se puse pe plîns, de n'a putut nici un vraciu să-l împace (ISP.).

2. *vb. refl.* 1 A face pace cu altul, a se împăciui: pasă întîiu de te împacă cu fratele tău, și atunci îți du darul tău lui Dumnezeu (PRV.-MB.) ¶ ② A trăi în bună pace: zece Români pot ședea într'o casă, că se împacă, dar două femei ba (ZNN.) ¶ ③ A se mulțumi, a fi satisfăcut: nu mă pot împăca cu starea aceasta de lucruri; nu putea să se împace cu gîndul ca Marte să-și aleagă alt soț (SLV.) ¶ ④ A se potoli, a se liniști ¶ ⑤ A cădea la învoială, a se înțelege: ciu vedea eu ce treabă-i face, și ne om ~ noi (CRG.) [lat. *i m p a c a r e].

ÎMPĂCĂCIOS *adj.* Care se î m p a c ă lesne, conciliant.

ÎMPĂCĂCIUNE *sf.* Faptul de a se î m p ă c a: fără a pierde timp, puse mijlocitori de ~ (ISP.); așa trăeau de la un cîrd de vreme, cu certuri și împăcăciuni (D.-ZAMF.).

ÎMPĂCAT *adj. p.* ÎMPĂCA ¶¶ C NEÎMPĂCAT Liniștit; mulțumit, satisfăcut: a fi cu inima ~ă; văd că ești voinic și... de aceea-ți și încredințez fata cu cuget ~ (JIP.).

***ÎMPACHETA** (-etez) *vb. tr.* A pune, a lega într'un pachet [fr. e m p a q u e t e r].

ÎMPĂCIUI (-uesc) *vb. tr.* A împăca, a face p a c e, a restabili, a mijloci pacea între unul și altul.

ÎMPĂCIUIRE *sf.* Faptul de a î m p ă c i u i, împăcăciune: putea să silească pe Rusia la o ~, izolînd-o (I.-GH.).

ÎMPĂCIUITOR 1. *adj. verb.* ÎMPĂCIUI. Care împăciuește, conciliant: vorbe împăciuitoare.

2. *sm.* Cel ce împăciuește, ce mijlocește pacea între două persoane, conciliator.

ÎMPĂDURI (-uresc) *vb. tr.* ♣ A planta cu p ă d u r i, a transforma în păduri.

ÎMPĂIA (-păiez) *vb. tr.* ① A umplea cu p a i e: ~ o saltea ¶ 2 ~ un animal, a îndesa cu paie pielea unui animal, ca să arate cum a fost viu.

ÎMPĂIENJENI, ÎMPĂI(E)JENI (-enesc), ✓ ÎMPĂI(E)NJENA (-enez) *vb. tr.* și *refl.* 1 A (i se) acoperi ochii cu o ceață (ca și cu o pînză de p ă i a n j e n), a turbura vederea: o ceață întunecoasă îi împăiejenește ochii (DLVR.); am simțit că mi se împăinjenează ochii și mi-a turburat văzul (ISP.); a treia zi începe fața omului a se strica și a se împăejena (PRV.-MB.); ochii mi se împăinjenesc și mă dor de atîta lumină (VLAH.) ¶ ② A face să nu se mai distingă bine: seara începea să împăienjenească dulce formele din valea Podenilor (CAR.).

○ **ÎMPĂIVĂNA** (-ănez), ÎMPĂIVĂNI (-ănesc) *vb. tr.* *Mold. Olten. Trans.* A împiedeca calul legînd cu o fringhie unul din picioarele dinainte de un picior dinapoi [p ă i v a n].

ÎMPĂMÎNTENI (-enesc) *vb. tr.* și *refl.* ⚙ A (se) face cetățean al unei țări, a-i da drepturile civile și politice, a (se) naturaliza: *pr. ext.*: atîtea litere prisoselnice... începuseră a se împămînteni în limba noastră (NEGR.) [p ă m î n t e a n].

ÎMPĂMÎNTENIRE *sf.* ⚙ 1 Faptul de a î m p ă m î n t e n i ¶ 2 Drepturile căpătate prin împămîntenire, indigenat.

ÎMPĂNA (-ănez) *vb. tr.* 1 A împodobi cu pene; a pune pene de pasăre: de nu s'ar fi împănat săgeata cu penele vulturului (CANT.) ¶ 2 ✕ A străpunge carnea și a vîrî în găuri slănină ¶ ③ A înțesa, a umplea peste tot: să împănăm așa dară orașele noastre... cu Rumâni neaoși (JIP.) ¶ ④ A astupa un lucru într'o gaură, ca să nu poată fi văzut sau să scape de acolo: îl duse într'o scorbură și-l împănă acolo cu pene (R.-COD.) ¶ 5 *Olten. Trans.* A împodobi cu flori ¶ 6 A înțepeni cu o pană, cu un cuiu de lemn [lat. *i m p i n n a r e].

ÎMPĂNAT *adj. p.* ÎMPĂNA. ① Împodobit cu pene ¶ ② *Olten. Trans.* Împodobit cu flori: cu iie albă ca laptele, ~ă cu flori galbene (RET.) ¶ ③ ✕ Cu carnea străpunsă și umplută în găuri cu slănină ¶ ④ Înțesat, plin peste tot: codrii și drumurile (erau) ~e de cete de hoți cari jefuiau (I.-GH.) ¶ ⑤ Înțepenit cu un cuiu de lemn.

ÎMPĂRA (-ărez) 1. *vb. tr.* ① A pune în țeapă: Acum la treizeci de mii aproape de tîlhari păgîni el împărase (BD.-DEL.) ¶ ② A aduce la cunoștința tuturor (print'un semn înfipt în vîrful unui proțap sau unui par): Pierduse-un ceasornic Și... satul l-a 'mpărat prin vornic (SEV.).

2. *vb. refl.* A se înțepa într'un par: de va intra dobitocul în vie... și... se va ~ în gard și va muri (PS.-SCH.) [lat. i m p a l a r e].

ÎMPĂRAT *sm.* ① ♔ Suveranul unui imperiu, stăpînitorul unei țări foarte întinse: ~ul Rusiei, Germaniei, Austriei ¶ ② Ⓟ Rege, craiu, domn (*în spec.* în graiul basmelor): ~ul Verde, ~ul Roșu *sau* Verde-~, Roșu-~: și ~ul, fratele craiului, se numia Verde-~; și ~ul Verde nu avea feciori, ci numai fete (CRG.); Ⓟ: Țiganul, cînd s'a văzut ~, întîiu pe tat'-său l-a spînzurat; ☛ CHIOR, ORB ¶ ③ ☛ ARȘIC ¶ ④ ~UL-PĂSĂRILOR PITULICE 2 [lat. i m p ĕ r a t o r].

ÎMPĂRĂTEASĂ (*pl.*-tese) *sf.* ① ♔ Soția unui î m p ă r a t: a fost un împărat și o ~ ¶ ② ♔ Suverana, stăpînitoarea unui imperiu ¶ ③ Crăiasă, regină ¶ ④ Singura femelă dintr'un stup de albine, matcă ¶ ⑤ ♣ Plantă acățătoare, veninoasă, cu flori albe-verzui, care produce niște boabe negre; crește pe garduri; numită și „brei", „curcubețea", „mutătoare", etc. (▪ 2696) ¶ ⑥ ♣ = MĂTRAGUNĂ.

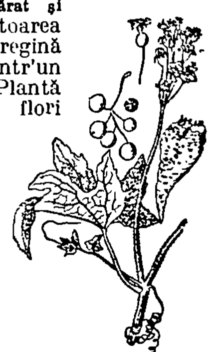

Fig. 2696. Împărateasă.

ÎMPĂRĂTESC *adj.* ① De î m p ă r a t, a împăratului: curte împărătească; îi trimise în dar o coroană împărătească (ISP.): vama împărătească să n'o ocolești (PANN) ¶ ② Galben ~, galben austriac: salbele de galbeni împărătești... zornăiau la gîtul celor avute (DLVR.) ¶ ③ F Strălucit, foarte îmbelșugat, vrednică de un împărat: am întins pe plută o masă împărătească (GN.) ¶ ④ *F* Ⓟ De mîna 'ntîiu, neîntrecut: de pre față se cunoștea că era bețiv ~ (ISP.) ¶ ⑤ *Olten.* (CIAUȘ.) Casa împărătească, primăria; pătule împărătești, pătule de rezervă, la primării, pentru anii secetoși ¶ ⑥ ⛪ Uși împărătești, ușa (în două canaturi) din mijlocul tîmplei: îl duseră în sfîntul altar prin ușile împărătești (ISP.) ¶ ⑦ ⛪ Sărbători împărătești, sărbătorile mari, mai însemnate ale bisericii creștine: biserică mare și falnică, dar goală chiar la sărbătorile împărătești (DLVR.).

ÎMPĂRĂTEȘTE *adv.* Ca un împărat: a trăit acolo ~; o să petrecem ~ (ALECS.) [î m p ă r ă t e s c].

ÎMPĂRĂTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* 1 Împărăteasă tînără: împăratul și împărătița ședeau de vorbă (FLOR.) ¶ ② Fată de î m p ă r a t, prințesă.

ÎMPĂRĂTUȘ[1] *sm.* = PITULICE ②.

○ **ÎMPĂRĂTUȘ**[2], PĂRĂTUȘ *sm.* *Mold. Tr.-Carp.* Omușor: Și ți-oiu săca rădăcinile Din împărătuș, De sub împărătuș, Din vinele grumazilor... (BRL.) [*p ă r a t, *sg.* refăcut din *pl.* p ă r a ț i < lat. p a l a t i u m; ☛ PĂRAȚ].

ÎMPĂRĂȚEL *sm.* ① *dim.* ÎMPĂRAT ¶ ② — PITULICE ②.

ÎMPĂRĂȚI (-ățesc) 1. *vb. tr.* ‡ A face î m p ă r a t.

2. *vb. intr.* A domni (în calitate de împărat): țara, în care împărățea fratele cel mai mare, era tocmai la o margine a pămîntului (CRG.); Ⓕ: Ca 'ntr'un țintirim împărățește adînca tăcere (VLAH.).

ÎMPĂRĂȚIE *sf.* 1 ● Țară foarte întinsă stăpînită de un î m p ă r a t, imperiu ¶ ② ‡ Țara turcească, Turcia ¶ ③ † Domnie, stăpînire: sub împărăția lui Traian; fericiți cei săraci cu duhul, căci a lor este împărăția cerurilor; Ⓕ: dangătul clopotului ră-

sună... în fioroasa ~ a nopții (VLAH.) ¶ ④ ‡ Împărăția-ta, titlu cu care se adresa cineva împăratului.

ÎMPĂREA *vb. refl.* — PĂREA.

ÎMPĂRECHIA, ÎMPERECHIA (-chiez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) împreuna, formînd p e r e c h i perechi ¶ ② A (se) combina: aceste părți... se împerechiază între ele... și dau naștere nenumăratelor corpuri în chimie (BR.-VN.) ¶ ③ A (se) învrăjbi, a (se) desbina: se împărechiară boierii... în două părți: o parte, ținea cu casa Ieremiei-Vodă, iară altă parte cu casa lui Simeon-Vodă (M.-COST.).

ÎMPĂRECHIAT, ÎMPERECHIAT *adj. p.* ÎMPĂRECHIA. ① Împreunat spre a forma o pereche ¶ ② Combinat: cu fie-care din aceste scene vînătorești se află împărechiată cîte o scenă religioasă (ODOB.) ¶ ③ ‡Desbinat, învrăjbit ¶ ④ ‡ Îndoielnic, nesigur: de va fi lucrul împărechiat, știut-au au n'au știut, atunce ciede judecătorinl să nu fie știut (PRV.-MB.).

ÎMPĂRECHI(E)RE, ÎMPERECH(I)ERE *sf.* ① Faptul de a (se) î m p e r e c h i a ¶ ② † Desbinare, neunire, vrajbă: în țara ieșească erau multe zarve și împărecheri pentru craiul lor (MUST.); aduse împărecheri între noroade și aceste împărecheri grămădise asupra bietei țări nevoi și mai mari (ISP.) ¶ ③ ‡ Îndoială, dubiu, nesiguranță.

† **ÎMPĂROȘA** (-oșez) *vb. tr.* A acoperi cu mult păr; a face să fie p ă r o s: pustnicii... împăroșîndu-și capetele (PRV.-MB.).

ÎMPĂRTĂȘENIE *sf.* ⛪ Cuminecătură (ce se dă unui muribund), grijanie: venise preotul să-i dee ~ (GN.); cum a murit de grabnic, departe de țara lui, fără ~, fără luminare! (ALECS.) [î m p ă r t ă ș i].

ÎMPĂRTĂȘI (-ășesc) 1. *vb. tr.* ① A face p ă r t a ș la ceva, a da și altuia o parte din ceva: nestematele odoare cu care îl împărtășise soarta (ODOB.) ¶ ② ⛪ A cumineca, a griji ¶ ③ A lua parte la ceva, a participa: împărtășesc cu voi bucuria de a vă vedea scăpați; ~ soarta cuiva, a avea aceeași soartă: Porojan însă nu împărtăși soarta celorlalți Țigani (ALECS.); ~ părerea cuiva, a fi de aceeași părere: nu putem ~ părerea nici a unora nici a altora (CAR.) ¶ ④ A transmite, a comunica, a face să treacă asupra altuia: cînd rîdea, împărtășea și altora veselia lui ¶ ⑤ A da de știre, a face cunoscut: le-am împărtășit această veste plăcută; și fiindcă n'am nici o taină la sufletul meu, vi-l împărtășesc și d-voastră aici (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A avea parte de ceva, a se face părtaș la ceva: împărtășiți-vă toți din roadele muncii sale (ODOB.) ¶ ② ⛪ A lua sfînta grijanie, a se griji, a se cumineca: (e) om cu frica lui Dumnezeu care se spovăduește și se'mpărtășește de cinci ori pe an (ALECS.).

ÎMPĂRTĂȘIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î m p ă r t ă ș i ¶ ② Împărtășenie.

○ **ÎMPĂRTAȘTINĂ**, ÎMPĂRȚAȘTINĂ (*pl.*-ini) *sf.* *Trans. Maram.* (PȘC.) (PAP.) Împărțeală (a unui teren): ne-a făcut ~ la loc [î m p ă r ț i].

ÎMPĂRȚEALĂ (*pl.*-eli) *sf* ① Faptul de a î m p ă r ț i, împărțire; rezultatul acestei acțiuni: o neînțelegere se ivi între dînșii la împărțeala cîștigului (CAR.); și nu ești mulțumit cu împărțeala ce s'a făcut? (CRG.).

ÎMPĂRȚI (-part, -părțesc) 1. *vb. tr.* ① A da mai multora cîte o parte, a distribui: se opriră în pridvor ca să împartă praf și plumbi la pușcași (ALECS.); Ⓟ: cine împarte, parte-și face, cel ce împarte un lucru, are grijă să oprească pentru dînsul o parte mai mare, mai bună: F: nu se pricepe să 'mpartă trei paie la doi măgari, se zice despre unul foarte nepriceput ¶ ② A face mai multe părți, a despărți; i-a împărțit în trei categorii ¶ ③ A separa, a despărți două persoane; † a divorța: cel ce va ucide pre cela ce va intra la mijloc să-i împartă... acela nu se va certa (PRV.-MB.) ¶ ④ A avea de a face, a avea vre-o legătură: ce am eu a ~ cu tîlharii? (ALECS.) ¶ ⑤ ± A face operațiunea împărțirii.

2. *vb. refl.* ① A se desface în mai multe părți, a se despărți, a se separa ¶ ② ‡ A se despărți (*vorb.* de soți), a divorța: bărbatul după ce se va ~ de muiare (PRV.-MB.) ¶ ③ ± A cuprinde de un număr exact de ori un alt număr mai mic: 20 se împarte cu 5 [lat. i m p a r t ī r e].

ÎMPĂRȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î m p ă r ț i și rezultatul acestei acțiuni, împărțeală ¶ ② ± Diviziune, operațiune care are de scop, dîndu-se două numere, numite unul „împărțitor" iar celălalt „deîmpărțit", să se găsească un al treilea număr, numit „cît" care, înmulțit cu împărțitorul, să redea pe deîmpărțit.

ÎMPĂRȚITOR 1. *adj. verb.* ÎMPĂRȚI. Care împarte.

2. *sm.* ① ✉ Cel ce împarte scrisorile, factor, poștaș: ~ de scrisori; într'o dimineață, ~ul aduse o scrisoare care amărî inima Tincuței (D.-ZAMF.) ¶ ② ± ☛ ÎMPĂRȚIRE.

ÎMPĂRȚITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Împărțeală, împărțire [î m p ă r ț i].

ÎMPĂTIMIRE *sf.* P a t i m ă: sărut cu 'mpătimire ai tăi... umeri (EMIN.).

○ **ÎMPĂTRA** (-trez) *vb. intr. Olten.* (CIAUȘ.) A o sfecli, a nu o scoate la capăt, a nu mai ști ce să facă: ei, araca 'n de mine, am împătrat-o cu asta, n'o mai isprăvesc (RV.-CRG.).

○ **ÎMPĂTREALĂ** (*pl.*-eli) *sf.* ⚒ A lua (pămînt) cu ~, a da arendașului din patru una pentru pămîntul luat să-l lucreze: a avut și 6 pogoane semănate cu grîu în pămîntul luat cu ~ (ION.) [î m p ă t r i].

ÎMPĂTRI (-tresc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face de p a t r u ori mai mare, mai numeros ¶ ② Ⓟ A împărți în patru.

ÎMPĂTRIT *adj. p.* ÎMPĂTRI. De patru ori mai mare, mai mult.

ÎMPĂTURA (-tur). ÎMPĂTURI (-uresc) *vb. tr.* A îndoi (o hîrtie, o rufă, o haină), a strînge în p ă t u r i: scrise o carte pe o foaie de hîrtie, o împătură în patru (RET.); pe ea (= pe ladă) erau împăturate hainele lui (RET.); adiata.. oamenii o luau o împătureau și o puneau pe fundul lăzii (LUNG.).

ÎMPĂVĂZAT *adj.* Acoperit cu p a v ă z a.

ÎMPEDECA ☛ ÎMPIEDECA.

ÎMPELIȚA (-ițez) *vb. refl.* A se întrupa, a se incarna: pentru noi s'au împelițat și pentru noi păcătoșii fu om (PR.-GOV.); o să te împelițezi din cap pînă în călcîie în chip de om muritor (CAR.) [p e l i ț ă].

ÎMPELIȚAT 1. *adj. p.* ÎMPELIȚA. ① Întrupat, incarnat ¶ ② Drac ~, drac în chip, cu trup de om; *de aci*: ~, afurisit, dat dracului, îndrăcit: e ~ căprarul, nu-i dai de fund (DLVR.); a izbîndit împotriva împelițaților vrăjmași ai omenirii (ISP.); înțepenise ~a, sgîindu-se cu ochii acolo (ISP.).

2. ÎMPELIȚATUL *sm.* Necuratul, diavolul, dracul.

ÎMPERECHIA ☛ ÎMPĂRECHIA.

ÎMPESTRI ☛ ÎMPISTRI.

ÎMPESTRIȚA (-ițez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face p e s t r i ț, a (se) colora felurit; a (se) forma pete de diferite colori: mii de pîraie... împestrițează matca sa... nisipoasă (ODOB.); noroiul și bolovanii de piatră se împestrițau cu băltoacele întinse d'a curmezișul drumurilor (DLVR.); Ⓕ: limba patriei se împestriță formînd un gerg ce se întinse ca o pecingine (NEGR.).

ÎMPESTRIȚAT *adj. p.* ÎMPESTRIȚA. Colorat felurit, cu pete de diferite colori; Ⓕ: vorbește o limbă ~ă cu cuvinte franțuzești.

ÎMPESTRIȚĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Lucru î m p e s t r i ț a t; faptul de a fi împestrițat.

ÎMPETECI (-ecesc), ÎMPETICI (-icesc) *vb. tr.* ① A pune un p e t e c, a cîrpi ¶ ② A forma ca niște petece prinse laolaltă.

ÎMPETELAT *adj.* Împodobit cu p e t e a l ă, cu beteală.

ÎMPETRI = ÎMPIETRI.

ÎMPEȚI (-ețesc) *vb. tr.* A peți: N'am venit ca să prînzim, Am venit ca să 'mpețim (VOR.); a pleca, a se duce, a veni împețit, a pleca, etc. cu scopul de a peți, de a cere în căsătorie: tratează-mă bine, că viu împețit (D.-ZAMF.); îi spuse că el a venit împețit (ISP.) [î n p e ț i t].

ÎMPICIOROGA (-ogez, -orhez) 1. *vb. tr.* A ajuta să se ridice în picioare (*vorb.* de un bolnav, de cineva lipsit de putere .

2. *vb. refl.* A căpăta putere, a putea sta în picioare, a se întrema [p i c i o r o a g e].

ÎMP(I)EDECA, ÎMP(I)EDICA (-dec, -dic) 1. *vb. tr.* ① A pune o piedică la picioarele calului, etc.: după ce ajunse în hotar, împiedecă caii (RET.); caii cari pasc prin acele locuri, dacă sunt împiedecați cu piedici de fier,

se despiedică și se slobod (ȘEZ.) ¶ ② A pune o piedică la roata unui car, etc., la coboriș: împiedecă la deal și despiedecă la vale, se zice de cineva care le face toate pe dos; Ⓕ: are gura împiedecată, e cu limba legată, abia îi scoți vorba din gură ¶ ③ A opri în loc, a-i pune piedici, a nu lăsa să înainteze, să facă ceva: vrea să strige dar nu poate, îl împiedecă un nod în gîtlej (BR.-VN).

2. vb. refl. A se lovi de ceva sau de cineva în mers, în drum, de un lucru care stă în cale: se împiedică și căzu lat cu fața în sus (DLVR.); ce făceau, ce dregeau, li se păru că tot de el se împiedecă (ISP.); Ⓕ: ochii se împiedicară... de acest tronișor (ISP.) [lat. impĕdĭcare].

ÎMPIEDECARE sf. ① Faptul de a împiedeca ¶ ② Ceea ce împiedecă.

ÎMPIEDECĂTOR 1. adj. verb. ÎMPIEDECA. Care împiedecă.

2. sm. Cel ce împiedecă: Papa... mare ponoslu au trimis .. craiului leșesc, ca unui ~ de bine creștinesc (N.-COST.).

+**ÎMPIEDECĂTURĂ** (pl.-turi) sf. — ÎMPIEDECARE 2: cîteva împiedecături înainte ieșindu-ne (CANT.).

ÎMPIELMA (-pielm, -mez) vb. tr. și intr. ① A pune în mălaiu puțină făină de grâu ¶ ② A încălzi puțintel apa sau a-i adăuga puțină apă rece, dacă e prea fierbinte (RV.-CRG.) [pielm].

ÎMPIETRI (-tresc vb. tr. și refl. ① A (se) schimba în piatră, a (se face de piatră, tare ca piatra: trăsni de trei ori cu biciul... și-i împietri acolo locului (ISP.); Ⓕ: li s'a împietrit inima ¶ ② A pune pietre spre însemnarea hotarului unei moșii.

ÎMPIETRIT adj. p. ÎMPIETRI. ① Schimbat în piatră: au aflat toate ~e, și curți și oameni și dobitoace (SB.); Ⓕ: inimă ~ă, inimă nemiloasă, nesimțitoare ca piatra ¶ ② Înmărmurit, înlemnit: cum sta baba ~ă, dracul îi și dă în gînd una (CRG.).

ÎMPIEZIȘAT adj. Așezat piezìș: poteci și potecuțe... tot împoncișate și ~e (ISP.).

ÎMPILA (-ilez) vb. tr. ① A apăsa cu greutate: Soarta-mi împilează viața la pămînt (PANN) ¶ ② Ⓕ A asupri, a nedreptăți, a prigoni: nevoile bieților creștini împilați de acest crunt stăpînilor (ISP.): ai săi totdeauna l-au împilat (NEGR.) [probabil din pile, pl. dispărut al lui piuă, cu însemnare proprie de „a da la piuă"].

ÎMPILARE sf. Faptul de a împila, asuprire, nedreptate, prigonire: nedreptățile și împilările ce căzuse pe capul bieților locuitori (ISP.); trebue... să-i dau tot sprijinul pentru ~a celui nedreptățit (BR.-VN.).

ÎMPILĂTOR 1. adj. verb. ÎMPILA. Care împilează.

2. sm. Asupritor; prigonitor: îi ocrotea împotriva ~ilor (ISP.); procesul se judecă, cu atîta meșteșug din partea ~ului, atît de slab din partea celui împilat (BR.-VN.).

○ **ÎMPILDUI** (-uesc) vb. refl. A se prici, a se certa unul cu altul, a se împotrivi din vorbe: de, mă vere, să ne 'mpilduim și să ne omorîm pentru nimica toată (R.-COD.) [pildă].

ÎMPILI (-ilesc vb. tr. ① A prinde, a înțepeni cu cuie ¶ ② A pipernici: împili copilul, de rămase numai cît un snop (RET.).

ÎMPINGE -ping; pf. împinsei; part. împins) vb. tr. ① A se opinti să miște din loc, să dea pe cineva sau ceva înainte sau înapoi, cu mîna sau corpul; a da brînci: ~ înainte, înapoi, mai departe; ~ pe ușă afară; ~ înăuntru; împinge pe cucoană-sa în heleșteu de se 'nneacă (SB.); Ⓟ: o trag, nu vine, o 'mping, nu merge (ZNN.), ori-cum fac, nu pot s'o scot la capăt ¶ ② ‡ A alunga, a izgoni: au venit cu oaste și au împins pre Roman-Vodă den țară (GR.-UR.) ¶ ③ Ⓕ A îmboldi, a îndemna: un știu ce l-a împins la o astfel de hotărîre; de i-ar ~ păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie (CRG.) [lat. impĭngĕre.

ÎMPINS adj. ① p. ÎMPINGE ¶ ② Ⓕ Îmboldit, îndemnat ¶ ③ C NEÎMPINS.

ÎMPINSĂTURĂ pl.-turi sf Faptul de a împinge; rezultatul acestei acțiuni: căpitanul, surprins de această ~ neașteptată, s'a repezit ca fulgerul îndărăpt (SB.).

ÎMPINTENA (-en, -enez vb. tr. A da pinteni, a înțepa cu pintenii: împintenează armăsarul cel cumplit (FLOR.).

ÎMPISTRI, **ÎMPESTRI** (-tresc) vb. tr. ① A împodobi, a văpsi cu diferite colori; a încondeia ouă ¶ ② A broda, a înflori, a chindisi: fetele, pînă sînt mai mici, învață... să împistrească gulere, pumnași și piepturi la chimeși (LUB.) [vsl. pystriti].

ÎMPISTRITURĂ (pl.-turi) sf. ① Colorațiune în diferite colori; încondeiere a ouălor ¶ ② Desenuri, flori. etc. sculptate pe lemn sau brodate pe pînză: face împistrituri pe furci la fete și neveste (MAN.) [împistri].

ÎMPIZMUI (-uesc), ‡ **ÎMPIZMULUI** (-uesc) vb. refl. A se pune în pizmă, în vrajbă cu cineva, a se învrăjbi: nu se teme că-și va aduce vre-o primejdie... fiind el împizmuluit și cu Tătarii (NEC.).

○ **ÎMPÎCLIȘAT** adj. Supărat (PAMF.) [pîclă].

ÎMPÎCLIT adj. Foarte întunecat de o pîclă deasă.

○ **ÎMPÎNZI** (-zesc) vb. tr. și refl. Mold. A (se) întinde ca o pînză, a (s)e lăți, a (se) răspîndi, a (se) împrăștia peste tot: proviziile armatei pe care... sutele de cosași ce împînzisem pe întinsele fînețe (ION.); împînzise dincolo de meterezele Carpaților (VLAH.); pasările... împînziră, care 'ncotro, largul cîmpiei încropite (GRL.); Ⓕ: pe cînd în mintea lui cutezătoare se împînzea un vis măreț (VLAH.).

ÎMPÎSLIT adj. Îmbîcsit: barba și mustățile aspre și ~e (CAR.) [pîslă].

ÎMPLĂTOȘAT adj. ① Acoperit cu o platoșă: Troadenii... cu mînă întrarmată și cu piept ~ (CANT.) ¶ ② Pr. ext. Cu pieptul acoperit: un copilaș ce se născu ~ cu un piept de aur (ISP.).

ÎMPLEA ☛ UMPLEA.

ÎMPLETECI, **ÎMPLETICI** (-cesc) 1. vb. tr. ① A împleti, a încolăci: Mînile împletecea și Turcilor le graia (IK.-BRS.); musca... își desmorți labele de dinapoi, împleticindu-le una de alta (CAR.) ¶ ② Ⓕ A încurca, a îngăima: întindea și împletecea cuvintele (GRIG.).

2. vb. refl. ① A se încolăci, a se împleti: printr'acel hățiș felurit de arbori ce se 'ndeasă și se 'mpletecesc (ODOB.); brațele ei fine se împleticiră de corpul cel robust al fanariotului (FIL.) ¶ ② A se împreuna, a se încurca: cela ce se va împletici cu a doua nuntă... acela să nu poată fi episcop. au preot (PRV.-MB.) ¶ ③ A șovăi, a i se încurca picioarele, gata să cadă: am îndemnat calul care se 'mpletecea, parcă băuse și el (CAR.); Țiganul se împletici în noroiu (DLVR.); s'ar fi repezit să-l bată, dar simți că i se împleticesc picioarele (VLAH.).

ÎMPLETI (-etesc) vb. tr. ① A întrețese firele răsucite de păr, de cînepă, nuielele, etc., ca spre a forma o coadă, o funie, un coș, etc.: împletindu-și părul, a cărui aur se strecura prin mînuțele-i de ceară (EMIN.); fetele-și împletesc în cozi panglicuțe și flori de cîmp (VLAH.); ~ o funie; ~ cosiță albă ☛ COSIȚĂ; ~ o cunună; ~ colaci ¶ ② A face ochiuri cu iglița sau cu undrelele spre a lucra broboade, ciorapi, etc.: împletind la ciorapi dinaintea porții sale (CAR.) ¶ ③ Ⓕ Dor cu dor să-și împletească, prinse'n dragoste nebună (VLAH.); ideea umilinții se împletea în mintea ei (D.-ZAMF.) [pleată].

Fig. 2697. Împletitul ciorapilor.

ÎMPLETIT 1. adj. p. ÎMPLETI: avea o biciușcă de cele de cînepă, ~ă de mîna lui (CRG.).

2. sbst. Faptul de a împleti: ~ul ciorapilor ([▪] 2697); ~ul coșurilor.

ÎMPLETITOR 1. adj. verb. ÎMPLETI. Care împletește.

2. sm. Cel ce împletește (coșuri, rogojini, etc.): țăranii dunăreni, plugari, pescari, ~i de rogojini (VLAH.).

ÎMPLETITURĂ (pl.-turi) sf. Ori-ce lucru împletit: ~ de păr; fetele (se dau) la cusături... la împletituri de tot felul (I.-GH.): ~ de mătase; ~ de sîrmă (▪ 2698): uriașa ~ de fier pe care aleargă sguduitoarele trenuri (VLAH.); peronul gării, decorat cu ~ de brad (CAR.); împletitura capului, părul împletit și răsucit pe cap.

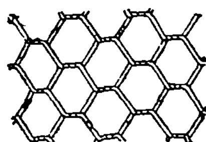

Fig. 2698. Împletitură de sîrmă.

○ **ÎMPLETUCI** (-ucesc) vb. refl. Bucov. = ÎMPLETECI: picioarele se împletuceau după el (VOR).

○ **ÎMPLIMBA** — PLIMBA: plecînd să se împlimbe prin împărăţie, s'a întîlnit cu o hală de şarpe (SEZ.).

ÎMPLINI (-inesc) 1. *vb. tr.* ① A umplea, a întregi, a completa, a adăuga ceea ce lipseşte, a face să fie deplin: ~ un formular; ~ o lipsă; de la voi voiu să împlinesc paguba săracilor (LET.) ¶ ② A avea pe deplin: într'o zi tocmai cînd copilul împlinea 15 ani (ISP.) ¶ ③ A ajunge la sfîrşitul unui termen pentru care s'a învoit cineva să slujească, etc.: cum şi-a împlinit anul, iată că-i piere viţeluşa (SB.) ¶ ④ A face întocmai, a îndeplini, a satisface: ~ o cerere, o dorinţă, voia cuiva, o rugăminte, o făgăduinţă, o datorie, o poruncă, o slujbă; parcă era un făcut de n'am putut să vă împlinesc cererea (ISP.); Ⓟ: nu făgădui ce nu poţi ~ (PANN); a-şi ~ somnul, a dormi de ajuns, cît are obiceiul să doarmă: de se 'ntîmpla vre-odată să nu-şi împlinească somnul, era a doua zi mahmur (GN.) ¶ ⑤ A o ~ cu cineva, a isprăvi, a o sfîrşi, a fi gata: ian ascultă, măi bade, poartă-te bine cu boierii, o împlineşti cu mine (ALECS.) ¶ ⑥ † A executa, a pune secuestru: mîni e vadeaua birului şi vine să ne împlinească (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A deveni deplin: ieri s'a împlinit luna de cînd a plecat ¶ ② A i se ~ (anul, luna, etc.), a i se încheia termenul (de un an, de o lună, etc., de cînd e în slujbă, pentru care s'a învoit, etc.): ei! stăpîne, chiar azi mi s'au împlinit anii de slujbă (CRG.) ¶ ③ Ⓕ A i se înfunda: hait, i s'a împlinit lui Tache,... nenea e supărat foc (D.-ZAMF.); mai trimese... să-i aducă din iad... cîinele cel cu trei capete... cu gînd că acum i se va împlini şi lui Ercule (ISP.) ¶ ④ A se realiza, a se întîmpla aievea, întocmai: dorinţa lui se împlini numai cît te ştergi la ochi (ISP.); fie-care îşi are steaua sa, şi ce-i e scris, i se împlineşte (D.-ZAMF.) [lat. *implenire].

ÎMPLINIT *adj.* ① *p.* ÎMPLINI ¶ C NEÎMPLINIT ¶ ② Plin, deplin.

ÎMPLINITOR *sm.* ① Cel ce împlineşte ¶ ② Executor, cel ce vine să strîngă dările şi, în caz de neplată, să vîndă avutul datornicului: birnicul... nu cunoaşte decît biciul ~ului (VLAH.).

ÎMPLÎNTA (-plînt) 1. *vb. tr.* ① ‡ ✤ A planta, a răsădi ¶ ② A băga în pămînt; a înfige: ~ un cort, un steag; îşi împlîntă ghiarele cele lungi şi negre în moi (RET.): ca şi cum i-ar fi împlîntat în rărunchi un junghiu roşit în foc (CAR.); Ⓕ: multe idei moderne am împlîntat în spirite (I.-GH.).

2. *vb. refl.* ① A se înfige: o lamă sclipitoare de oţel se 'mplîntă în malul drept (VLAH.); buzduganul... s'a împlîntat într'un munte de piatră (RET.) ¶ ② A se îngloda: cultivatorul cel mic... se împlîntă în datorii şi scăpătează (ION.) ¶ ③ A se înţepeni; a se fixa; a se aşeza într'un loc, a se înrădăcina (după fr. implanter [lat. implantare].

○ **ÎMPLOUR** = ÎMPROOR.

ÎMPLUT... ☛ UMPLUT...

ÎMPODOBI (-obesc *vb. tr.* şi *refl.* A (-şi pune podoabe, a (se) înfrumuseţa, a (se) găti cu podoabe: ~ cu flori; Aceleaşi cadre 'mpodobesc păreţii (VLAH.); împăratul puse de împodobi palaturile şi cetatea cît se poate mai frumos (ISP.); mă duc să mă împodobesc cu straie de-a cucoanei Todosia (ALECS.); Ⓕ: Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune şi frumoase (CRG.).

○ **ÎMPOGODEALĂ** *sf.* Bună înţelegere, învoială: flăcăul, supărat că-i stricase împogodeala, iese după el (R.-COD.); dacă n'au copii, cum ciuma să fie ~ între ei? (LUNG.) [împogodi].

○ **ÎMPOGODI** (-odesc) *vb. refl.* A trăi în bună înţelegere; a se învoi: se împogodesc să fugă amîndoi d'acolo (R.-COD.); nu vezi dumneata că nu ne-am împogodit din preţ? (LUNG.) [srb. pogoditi].

ÎMPONCIŞA 1. *vb. tr.* A întoarce, a îndrepta în direcţia opusă.

2. *vb. refl.* ① A se împotrivi, a se opune ¶ ② A se uita urît la cineva (PAMF.) [poncis].

ÎMPONCIŞARE *sf.* ① Faptul de a (se) imponcişa ¶ ② Opunere, opoziţie, împotrivire; desbinare: în aşa ~ de idei se aflau boierii bătrîni cu tineretul (CRG.); vrajma şi împoncişările dintre creştini făcu pe Turci să-şi bată joc de cruce (ISP.).

ÎMPONCIŞAT *adj.* ① *p.* ÎMPONCIŞA ¶ ② Opus, aşezat într'o direcţie opusă: două şiruri de dealuri... din ce în ce mai repezi şi mai ~e (VLAH.); poteci şi potecuţe tot ~e şi împiezişate, încît se rătăcea printr'însele (ISP.) ¶ ③ Îndărătnic: la oamenii cei nesmeriţi şi împoncişaţi ce nu ascultă, n'avem a le da nice-o învăţătură (PRV.-MB.).

ÎMPOPORA (-orez *vb. tr.* şi *refl.* A (se) popula popor.

ÎMPOPOŢONA (-onez), **ÎMPOPOŢA** (-oţez), **ÎNŢOŢONA** (-onez *vb. tr.* şi *refl.* ① Ⓕ A (se dichisi, a (se găti, a se împodobi prea din cale afară, peste buna cuviinţă; de unde vezi că m'am împopoţonat? sînt de-abia îmbrăcată (NEGR.); luînd de pe viu şi de pe mort, să aibă cu ce se împopoţona (CRG.); unele muieri... se 'nţoţonează ca Paparudele (JIP.) ¶ ② Ⓕ A se împodobi cu un titlu: acel crăişor care s'a împopoţonat şi el cu numele de împărat (CAR.).

† **ÎMPOSESUI** (-iesc) *vb. tr. Mold.* A arenda, a da cu arendă: am imposesuit moşia... cu 3000 galbeni pe an (ALECS.) [posesie].

ÎMPOSPĂIA (-ăiez) *vb. tr.* A încărca, a umplea (cu necurăţenii, cu praf; a împestriţa: limba aţi stricat-o şi aţi împospăiat-o cu vorbe necurate de la oraş (JIP.) pospaiu].

ÎMPOTMOLI, POTMOLI (-olesc) *vb. refl.* ① ⚓ A da de fundul apei şi a nu mai putea înainta (*vorb.* de o corabie) ¶ ② A (se) îngloda, a (se) înfunda în noroiu: picioarele lor desculţe se împotmoliră în nămolul răcoros al unor bălţi nesfîrşite (DEM.) [potmol].

ÎMPOTRIVĂ, ‡ ÎMPROTIVĂ 1. *adv.* ① Opus; a sta ~, a se opune, a rezista, a fi protivnic a fi neprielnic: dară norocul mi-a stat împotrivă (ISP.); a intrat... cu multă mulţime de Turci, şi n'a fost cine le sta împrotivă (GR.-UR.) ¶ ② Cu totul altfel, într'un mod cu totul deosebit: mai mult crede judecătoriul mărturiile carii arată vrăjmăşia bărbatului decît aceia ce grăesc împrotivă. de zic că nu e aşa (PRV.-LP.) ¶ ③ DIMPOTRIVĂ, *a)* protivnic, neprielnic: vremea a fost prea dimpotrivă... şi numai un om a venit azi în pădure (CRG.); *b)* cu totul altfel, din contra.

2. ÎMPOTRIVA, *prep.* (construită cu *gen.*) ① În dreptul, în faţa, peste drum de ¶ ② În opoziţie cu, contra, în contra: s'au răsculat împotriva asupritorilor; împotriva voinţei mele; leac împotriva frigurilor; împotriva mea [în + vsl. protivŭ].

ÎMPOTRIVEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a se împotrivi, împotrivire, opunere: după cîteva şoptiri, îmbrăţişări şi împotriveli (DLVR.).

ÎMPOTRIVI (-ivesc) *vb. refl.* ① A se pune împotriva cuiva, a nu voi, a nu lăsa să se facă, a căuta să împiedice ceea ce vrea altul, a se opune: vrei să pleci? nu mă împotrivesc; luau bani... fără ca nimeni să îndrăznească a li se ~ (I.-GH.) ¶ ② A ţine piept, a se lupta împotriva: dar cine s'ar putea ~ cu acea bidiganie spurcată? (RET.); nici o femeie nu era în stare să se împotrivească nurilor săi ademenitori (GN.).

ÎMPOTRIVIRE *sf.* Faptul de a se împotrivi, opunere, rezistenţă: cu toate împotrivirile femeii, el a stăruit... să nu se despartă de ea (CAR.).

ÎMPOTRIVITOR *adj. verb.* ÎMPOTRIVI. Care se împotriveşte.

ÎMPOVĂRA (-ărez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) încărca cu o povară, cu o sarcină grea; Ⓕ: ~ de păcate, de griji; nu e nevoie să ne mai împovărăm viaţa şi cu minciuni (D.-ZAMF.) ¶ ② A însărcina cu o lucrare grea: slujba cu care te-a împovărat împăratul (ISP.).

ÎMPOVĂRAT *adj p.* ÎMPOVĂRA. ① Încărcat cu o povară, greu încărcat; Ⓕ: ~ de griji ¶ ② ÎMPOVĂRATĂ *adj. f. Trans.* Însărcinată, grea, borţoasă.

ÎMPOVĂRĂTOR *adj. verb.* ÎMPOVĂRA. Care împovărează: devenise un impozit foarte ~ pentru o populaţiune săracă (I.-GH.).

ÎMPRĂŞTIA (-tiu), *Băn.* ÎMPRĂŞCHIA (-chiu) *vb. tr.* şi *refl.* ① A se risipi încoace şi încolo: vîntul mi-a împrăştiat foile; iară noi şcolarii... ne-am împrăştiat pe la casele noastre (CRG.); a se ~ ca puii de potîrniche ¶ ② A (se) răspîndi, a (se) lăţi: ~ o veste; ca toate veştile ce se nasc şi se împrăştie în timpi de tulburări (ALECS.); au împrăştiat zvonul că ar cam suferi de vr'un farmec (DLVR.); belşugul răspîndea cheful pretutindeni (NEGR.); împrăştiind spaima şi neorînduiala în oastea păgînă (VLAH.) ¶ ③ A pune pe fugă, a izgoni în desordine: ~ duşmanii; Ⓕ: pastoralele d-lui Florian nu-mi pot ~ melancolia (NEGR.) [praştie, ○ praşchie].

ÎMPRĂŞTIAT *adj.* ① *p.* ÎMPRĂŞTIA ¶¶ ©

NEÎMPRĂȘTIAT ¶ ② Sat ~, ale cărui case sînt risipite ici și colo: satul Broștenii fiind ~, mai ca toate satele de la munte (CRG.).

ÎMPRĂȘTIERE *sf.* Faptul de a (se) împrăștia, risipire, răspîndire, lățire.

ÎMPRĂURA... ÎMPROORA...

ÎMPREJMUI (-uesc) *vb. tr.* ① A înconjura cu un gard, cu un zid: un zid vechiu de piatră amestecată cu cărămidă împrejmuește acest adăpost liniștit (VLAH.) ¶ ② A înconjura, a fi așezat de jur împrejur: națiunile ce o împrejmuiau pe pămîntul Italiei (ODOB.) [preajmă].

ÎMPREJMUIRE *sf.* ① Faptul de a împrejmui ¶ ② Gard, zid înconjurător: cele dintîiu case boierești se văd în ~a lor de crengi uscate și spini (IRG.) ¶ ③ Preajmă: și 'n toată ~a un miros greu de oaie (ODOB.).

ÎMPREJMUIT *adj. p.* ÎMPREJMUI: ograda era mare, ~ă cu zid (GN.) ¶¶ C NEÎMPREJMUIT.

ÎMPREJMUITOR *adj. verb.* ÎMPREJMUI. Care împrejmuește: cei mai frumoși bărbați din tot plaiul ~ (ODOB.); de-a lungul zidurilor împrejmuitoare, mergeau cărărușe pe coasta dealului (EMIN.).

ÎMPREJUR, † ÎMPREGIUR 1. *adv.* ① În jur, făcînd ocol: noi, copiii, stam roată ~ (GRIG.); a tăia ~; a face la stînga ~, a coti la stînga: apoi de la Catrina făcui stînga ~ și mă dusei drept la căpitanul (GN.); de jur ~ ¶ ② Din toate părțile în ocol.

2. ÎMPREJURUL *prep.* (construită cu *genit.*): m'am uitat ~ul meu; Turcii, făcînd șanțuri împregiurul Hotinului, au intrat în șanțuri (MUST.); iarba... acoperise lespezile mormintelor de pe 'mprejurul bisericii (ALECS.); de jur ~ul, în toate părțile în ocol: de jur ~ul casei.

3. (*pl.*-juri) *sn.* Împrejurime, preajmă: toți răcnind și strigînd cît clocotea tot ~ul (SB.) [în + pre + jur].

ÎMPREJURA, † ÎMPREGIURA (-ur) *vb. tr.* A înconjura (de jur împrejur), a ocoli: dealurile ce împrejură orășelul (NEGR.); descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură (= lemnele), legîndu-le frumușel (CRG.).

ÎMPREJURARE, † ÎMPREGIURARE *sf.* ① Faptul de a împrejura ¶ ② Amănunt, mică întîmplare care însoțește un fapt principal sau care determină săvîrșirea lui, circumstanță: printr'o ~ fericită, am putut sosi la timp; în împrejurările grele de pe atunci (CRG.); după împrejurări; avem uneori conștiința c'am mai trecut cîndva de mult, prin niște împrejurări identice (VLAH.).

○ **ÎMPREJURAȘ**, † ÎMPREGIURAȘ *sm.* Vecin, cel ce locuește în împrejurime, megieș: poftesc și se tind să supue pre toți împregiurașii săi (MUST.) [împrejur].

ÎMPREJURAT *adj.* ① *p.* ÎMPREJURA ¶ ② Împrejmuit: au dat de o cetate ~ă cu zid de piatră și cu porțile de piatră (SB.) ¶¶ C NEÎMPREJURAT.

ÎMPREJURIME, *mai adesea pl.* ÎMPREJURIMI *sf.* Locurile dimprejur: orașul Cîmpulung, cu mîndrele-i împrejurimi (VLAH.); seara, orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri (NEGR.) [împrejur].

ÎMPREMIEZA (-iezez) *vb. tr.* A înjumătăți [premiez].

ÎMPRESURA (esor, -esur) *vb. tr.* ① ‡ A apăsa greu asupra unui lucru; a înnăbuși: cînd se va tîmpla de-și vor ~ coconul lîngă ei într'așternut (PRV.-MB.) ¶ ② A da năvală (de jur împrejur), a năpădi, a cuprinde de toate părțile: Aducerile-aminte adesea mă 'mpresoară (VLAH.); mama nici grijă n'avea de vedeniile ce mă împresurau (GN.) ¶ ③ A înconjura: acel cerc de lumină ce le împresura (ODOB.); Ⓕ: Afrodita o împresură de nuri și de vino 'ncoace (ISP.) ¶ ④ ⚔ ‡ A ataca cu armată, a începe atacul: Ungurii... simțind că-i împresoară vrăjmașii, de sîrg s'au gătit de războiu (GR.-UR.) ¶ ⑤ ⚔ A înconjura cu armată: ~ o cetate; erau trimiși... pe lîngă generalii corpurilor cari împresurau cetățile de pe malurile Dunării (I.-GH.) ¶ ⑤ A călca drepturile cuiva, a usurpa: ~ o moșie [lat. *impressurare <pressura].

ÎMPRESURARE *sf.* ① Faptul de a împresura; înconjur; asediu ¶ ② Călcarea dreptului cuiva, uzurpare: tu vrei să mi-i mănînci cu ~ (ALECS.).

ÎMPRESURAT *adj. p.* ÎMPRESURA: au fost prefăcut... căsuța cea hîrbuită și ~ă de mărăcini... într'o curte mîndră (SB.) ¶¶ Ⓒ NEÎMPRESURAT.

ÎMPRESURĂTOR *sm.* ⚔ Cel ce împresoară (cu armată), asediator.

ÎMPREUNA (-un) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) uni împreună, a (se) aduna, a (se) strînge la un loc, unul lîngă altul: s'au făcut sobor mare... ca să poată împreunare biserica răsăritului cu a apusului (GR.-UR.); mîinile îmi erau înghețate... că nu-mi puteam ~ degetele (VLAH.); unde cerul se împreună cu pămîntul (DLVR.); împărăteasa s'a sfîrșit de dorul copiilor și ea nu e departe pînă să... mă împreun cu dînsa (ISP.) ¶ ② A (se) împerechia (animalele, spre fecundare) ¶ ③ A (se) uni prin căsătorie, a (se) însoți.

ÎMPREUNĂ *adv.* Unul cu altul, sau cu mai mulți, la un loc cu altul sau cu alții, laolaltă: a sta ~; a vorbi ~; ce nu poate face un singur om, fac mai mulți ~ (ZNN.); urmat de cu: domnind țara Iliaș-Vodă ~ cu fratele său Ștefan-Vodă (GR.-UR.); adesea și sub forma DIMPREUNĂ: Cu soțul ei dimpreună să vie, că-i doresc (PANN); voiu să-l cresc dimpreună cu copiii mei (GN.) [în + lat. per unam].

ÎMPREUNARE *sf.* Faptul de a (se) împreuna; strîngere laolaltă; însoțire.

ÎMPREUNAT *adj. p.* ÎMPREUNA ¶¶ Ⓒ NEÎMPREUNAT.

† **ÎMPRICINA** (-inez) *vb. refl. Mold. Bucov.* A se certa, a găsi pricină de judecată: Un șerpe prea înveninat Cu pizmatarețul s'au fost împricinat (DON.).

ÎMPRICINAT 1. *adj. p.* ÎMPRICINA.

2. *sm.* ⚖ Cel ce stă înaintea judecății pentru vre-o pricină; acuzat: ici și colea siluete și mutre de împricinați (BR.-VN.).

ÎMPRIETENI (-enesc) *vb. refl.* A se face prieten cu cineva: fata de împărat nu se putu ~ cu toți ceialalți fii de împărați (ISP.).

ÎMPRIMĂVĂRA (-vărează) *vb. refl.* A se face primăvară: aștepta vara cu mare nerăbdare și acum se bucura văzînd că se împrimăvărează (BR.-VN.).

○ **ÎMPRIMEZ** (*pl.*-ezuri) *sn. Băn. Trans.* 🏠 Perete sau zid care desparte odăile una de alta: înlăuntrul obezii casei se fac ~uri... din cărămidă crudă sau din piatră moale (LIUB.) [☞ PRIMEZ].

○ **ÎMPRIMEZA** (-ezez) *vb. tr. Băn. Trans.* A despărți cu un perete, cu un gard [împrimez].

○ **ÎMPRINDE** *vb. tr.* și *refl. Trans.* (FLOR.) A (se) prinde, a (se) acăța de ceva.

○ **ÎMPRINS** *adj. p.* ÎMPRINDE: întîlnește o căprioară care era ~ă într'un sbeg (MERA).

○ **ÎMPRINSORI** *sf. pl. Oaș.* Scîndurile cari leagă tălpile războiului [împrins].

ÎMPROOR, AMPRO(O)R, NĂPRĂOR, PROOR, PROUR *sbst.* ① 🐑 Timpul despre ziuă cînd se duc întîiu oile la pășune ¶ ② Ajun: ~ul Sfîntului Gheorghe: dis-de-dimineață, în ziua de proor, fetele și flăcăii se duc în lunci sau în păduri să culeagă verdeață (LAUG.) [gr. πρόωρος].

ÎMPROORA (-orez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) stropi, a (se) uda cu apă (*în spec.* în ajunul Sfîntului-Gheorghe) [împroor].

*__ÎMPROPRIETĂRI__ (-ăresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face proprietar de pămînt: ~ țăranii; cînd s'a însurat, a împroprietărit doisprezece însurăței pe moșia lui (VLAH.).

ÎMPROSPĂTA (-ătez) *vb tr.* și *refl.* ① A (se) face (iar) proaspăt; a (se) înviora ¶ ② Ⓕ ~ (în minte): a aduce aminte: împrospătează în minte-mi un alt tablou de un caracter mai prozaic (I.-GH.); i se împrospătaseră acele timpuri (SLV.).

ÎMPROȘCA (-proșc) *vb. tr.* ① A stropi cu apă, cu noroiu: picăturile se întețeau și le împroșcau obrazul (VLAH.); ar fi vrut să-l împroaște cu apă opărită (LUNG.) ¶ ② A asvîrli, a lovi una după alta cu pietre, cu săgeți, etc.: grindina săgeților ce o împroșcau de pretutindeni (VLAH.); el împresurase palatul și-l împroșca cu tunuri (BĂLC.; Ștefan umbla cu pîinea după dînșii, ei îl împroșcau cu pietre (ISP.) ¶ ③ Ⓕ A ocărî: îl alungau cu sudalme... ori îi împroșca vorbe necălite (RET.) [proașcă].

ÎMPROȘCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Stropitură: îl trecem (rîul) într'o ~ de stropi (IRG.) ¶ ② Asvîrlitură (cu pietre, etc.): începuseră a adăugi și mere pe lîngă celelalte mai mici împroșcături de care se slujea în sistemul lor de bătălie (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ Vorbă de ocară:

au înghițit în tăcere împroșcăturile spălătoreselor (SB.). [î m p r o ș c a].

ÎMPROTIVĂ... ☛ ÎMPOTRIVĂ...

ÎMPROTIVNIC = PROTIVNIC.

ÎMPROUR... = ÎMPROOR...

ÎMPRUMUT 1. *adv.* A da, a lua ~, a împrumuta; a cere ~, a cere să-i împrumute; de ~, împrumutat.

2. (*pl.*-uturi) *sn.* Faptul de a împrumuta; lucrul împrumutat; suma împrumutată: na-ți ~ul înapoi, căci noi nu avem trebuință de bani (CRG.) [î n + lat. p r o m u t u u s].

ÎMPRUMUTA (-ut -utez) 1. *vb. tr.* ① A lua de la cineva un lucru, o sumă, cu condițiunea de a-i da înapoi ¶ ② A da cuiva un lucru, etc. cu condițiunea de a i se da îndărăt: cine dă săracilor, împrumută pe Dumnezeu, zice Scriptura (CRG.); împrumuți pentru dobîndă și pierzi capetele (PANN); au scris la Brîncoveanul-Vodă ca să împrumuteze Poarta cu cinci sute de pungi de bani (NEC.) ¶ ③ *F* A primi, a lua, a trage de la: luna împrumută lumina de la soare.

2. *vb. refl.* A lua împrumut de la cineva: să nu te împrumuți de la omul sărac (ZNN.) [î m p r u m u t].

‡ **ÎMPRUMUTĂ** (*pl.*-te) *sf.* = ÎMPRUMUT 2: pre mazili îi îndesea cu dăjdi grele și cu ~e dese. (NEC.).

ÎMPRUMUTĂTOR, -TOARE *sm. f.* Cel ce, aceea care î m p r u m u t ă cuiva sau de la cineva: împrumutător se zice cel ce împrumută (LEG.-CAR.).

ÎMPUFAT *adj.* Îndesat, îmbîcsit: o atmosferă fumurie și ~ă de aburii ce plutesc alene pe deasupra bălților (DLVR.); ~e cu aburi leneși și răcoritori (DLVR.) [p u f].

ÎMPUIA (uiez) 1. *vb. tr.* ① A depune ouăle (*vorb.* de insecte): după ce matca a împuiat toate acele mii de ochiuri (ODOB.) ¶ ② Ⓕ *F* ~ urechile, a ameți (cu vorba, etc.): ne-am săturat de scrîșniturile a doi păcătoși de gaspari, care ne-au împuiat urechile (ISP.) ¶ ③ A face pe ceva diferite desenuri, a împistri: ~ ouă (roșii) (PAMF.); (bradul) îl pun jos și-l împuie (GR.-N.).

2. *vb. intr.* A încolți, a lua naștere; a se încuiba: toate se fac bune și îngăduiala împuiază (JIP.).

3. *vb. refl.* A se înmulți [p u i u].

○ **ÎMPULPA** (-pulp) *vb. refl. Trans.* A se opinti, a se încorda: se împulpă zmeul și se ridică și trînti pe Vasilică pînă 'n brîu în pămînt (RET.) [p u l p ă].

ÎMPUNGACIU *adj.* Care î m p u n g e cu coarnele (*vorb.* de vite): (era) țap în lege, cu coarne împungace, cu bărbița sub gît (DAM.).

ÎMPUNGĂTOR *adj. verb.* ÎMPUNGE. Care împunge: Cu 99 ace împungătoare împungeți-l, Străpungeți-l (MAR.).

ÎMPUNGE (-pung) *vb. tr.* ① A înțepa: ~ cu sulița, cu coarnele: plugarul împunge neîncetat cu strămurarea pe boul ce muncește (ION.) ¶ ② A înfige acul în pînză, etc., spre a coase: Mama 'mpunge și eu trag, Ce mai ilișoară-mi fac! (R.-COD.) ¶ ③ Ⓕ *F* A o ~ de fugă, a o lua la fugă, a o șterge: își luă slicul și o împunse de fugă pe ușă (NEGR.) ¶ ④ Ⓕ ~ cu vorba, a ofensa cu vorbe înțepătoare, mușcătoare: Pe craiul cu astă vorbă îl împunse (PANN) [lat. *i m p u n g ĕ r e].

ÎMPUNS *adj. p.* ÎMPUNGE: ~ cu coarnele; Ⓕ: moșneagul s'a cam simțit ~ de vorbele babei (SB.).

ÎMPUNSĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a î m p u n g e ¶ ② Înțepătură: ~ cu sulița, cu coarnele; împunsăturile sau înțepăturile sale sînt foarte veninoase (MAN.); la fie-care ~ de iatagan, parcă s'aud vaiete năbușite (DLVR.); pentru o ~ greșită la gherghef, ocări, blestemuri, bătăi (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ Vorbă înțepătoare, mușcătoare, care ofensează: au început să se 'nțețească femeile la vorbă, și din vorbă la 'mpunsături, și de-acolea ceartă la toartă (CAR.).

ÎMPUPĂZA (-ăzez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) împestrița (ca p u p ă z a): să n'o împupăzeze (limba) cu cuvinte străine (JIP.).

ÎMPUPĂZAT *adj. p.* ÎMPUPĂZA: legea, învățătura... toate sînt brezăiate și ~e (JIP.).

○ **ÎMPUPI** (-pup) *vb. intr. Trans.* A îmboboci [p u p].

ÎMPUPISTRA (-istrez) *vb. tr. Trans.* = ÎMPISTRI: Tot cosea Și 'mpupistra Măramă frăține-său, Guleraș tătîne-său (PAMF.) [î m p u p i + î m p i s t r i].

ÎMPUȘCA (-pușc) *vb. tr.* ① A trage cu p u ș c a; a nemeri, a doborî cu un glonț (de pușcă, de pistol, etc.) ¶ ② *F* A fugi, a se duce (ca) împușcat, a fugi nebunește (ca glonțul ieșit din pușcă).

ÎMPUȘCĂ'N-LUNĂ *sm. F* ① Tîlhar: Hoții cei de ~ De caftan ne-au desbrăcat (ALECS.) ¶ ② Derbedeu; desmetic: cîțiva zaplani de ~ intră în odaia lui (I.-GH.).

ÎMPUȘCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Foc tras cu pușca: cu o ~ îl lovi drept în cap (ODOB.); auzi în depărtare un vuet de împușcături (ALECS.) [î m p u ș c a].

†**ÎMPUTA** (-ut) 1. *vb. intr. Trans.* A dojeni, a mustra: răspunzu celora ce împutară mie cuvîntu, că upuvăiu în cuventele tale (PS.-SCH.); nu cutezase să facă foc), temîndu-se că-i vor ~ pentru lemne (RET.).

2. *vb. refl.* ‡ A se certa [lat. i m p u t a r e].

† **ÎMPUTĂCIUNE** *sf.* ① ‡ Dojană, mustrare: Domnezeu au luat de pre mine ~a (FAL.) ¶ ② Ceartă: Mihai-Vodă avînd oare-care ~ cu capii trupelor ajutoare din Transilvania (BĂLC.) [î m p u t a].

ÎMPUTERI (-eresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) întări, a da (a prinde) p u t e r e.

ÎMPUTERNICI (-icesc *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) întări, a da (a prinde) putere, a (se) face mai p u t e r n i c: datinii creșteau și se împuterniceau ca prin minune (ISP.) ¶ ② A da cuiva puteri depline, dreptul de a săvîrși ceva, a autoriza. 18.500

ÎMPUTERNICIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î m p u t e r n i c i ¶ ② Dreptul de a săvîrși ceva în locul altuia, mandat, autorizațiune: acum, vin' de grabă, Iorgule, de fă o ~ lui Radu (ALECS.).

ÎMPUTERNICIT 1. *adj. p.* ÎMPUTERNICI.

2. *sm.* Persoană autorizată de a săvîrși ceva în numele alteia, mandatar; plenipotențiar.

ÎMPUȚI (-put, -puț) 1. *vb. tr.* A umplea de putoare.

2. *vb. refl.* ① A căpăta miros urît, a se strica; ☛ PEȘTE ¶ ② Ⓕ A se ~ de lene, a fi puturos [p u ț i].

ÎMPUȚICIUNE *sf.* ① Putoare ¶ ② Puturoșie [î m p u ț i].

ÎMPUȚINA (-inez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face mai p u ț i n, a (se) micșora: ciuma, foametea și războiul îi împuținaseră foarte oastea (ISP.); Ⓕ: a se ~ cu inima ☛ INIMĂ.

ÎMPUȚIT *adj. p.* ÎMPUȚI.

ÎMPUȚITURĂ *sf. F* Lucru î m p u ț i t.

ÎN *prep.* (*înlocuită mai adesea* prin într' înainte de: un, o, unul, una, acest, acel, adevăr, etc.). Se întrebuințează spre a arăta: ① Locul, și anume: *a)* situațiunea într'un loc, în interiorul sau în mijlocul unui lucru: l-am lăsat ~ odaie, ~ grădină, ~ pădure; prînzește ~ oraș; locuește ~ România; a se arunca ~ apă; pentru nimic ~ lume; ~ mijlocul nostru; îmi vine ~ minte; a-și băga ~ cap; ~ depărtare; — *b)* direcțiunea către un loc: din oraș ~ oraș; de sus ~ jos; — *c)* situațiunea în vîrful, în capătul, la suprafața unui obiect: se urcă ~ pom, ~ vîrful pomului; își puse pălăria ~ cap; se puse ~ fruntea oștirii; a sta ~ picioare ¶ ② Timpul, și anume: *a)* situațiunea în timp: ~ acest moment; (în luna lui) Februarie; ~ anul 1924; — *b)* direcțiunea în timp: din zi ~ zi; din cînd ~ cînd; — *c)* perioada de timp în care se săvîrșește acțiunea: a isprăvit-o ~ trei zile; a făcut-o într'o zi, într'o lună; — *d)* perioada de timp după care începe acțiunea: de azi ~ opt zile plecăm; ~ curînd; ~ urmă; — *e)* dinaintea termenilor cari exprimă o noțiune de timp, se întrebuințează în spre a arăta momentul cînd se săvîrșește sau se va săvîrși lucrarea: ~ zilele noastre; într'o zi, într'o seară; într'una din zile; ~ ziua de astăzi; ~ ajunul Crăciunului; ~ al treilea an al domniei sale; — *f)* dinaintea nedefinitelor tot și fie-care, are o valoare distributivă: îl văd ~ fie-care zi, ~ toate zilele; ~ toți anii ¶ ③ Instrumentul: a călca ~ picioare ¶ ④ Scopul: a chema ~ ajutor ¶ ⑤ Tendința către ceva, scopul: a da ~ copt ¶ ⑥ Modul de acțiune: a alerga ~ fuga mare; a alerga într'un suflet; a lucra ~ taină ¶ ⑦ O diviziune: a tăia ~ bucăți; dramă ~ cinci acte; țara se împarte ~ trei regiuni ¶ ⑧ La figurat, în exprimă o mulțime de raporturi, dar mai adesea acelea de situațiune, de direcțiune, de scop: ~ cinstea lui, ~ puterea mea, s'a schimbat într'un lup, a bate ~ verde ¶ ⑨ Precede alte prepoziții sau formează compuse cu altele: ~ contra; în spre seară ¶ ⑩ Se pune înaintea unora din

adverbe, fără a le modifica înțelesul: ~ totdeauna [lat. in].

ÎNĂ...? — ÎNNĂ...?

ÎNĂCREALĂ, NĂCREALĂ (*pl.*-eli *sf.* Acritură. ceea ce (î n ă c r e ș t e; zăr acru: în el se adauge puțină înăcreală... de se sboară laptele (PAMF.); din zărul scurs din chișleagul scopt, se face înăcreală (ȘEZ.).

ÎNĂCRI, NĂCRI (-cresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se acri.

ÎNADINS ☛ ADINS.

ÎNAINTA (-tez) 1. *vb. intr.* 1 A merge, a porni î n a i n t e, mai departe: abía am putut ~ din cauza zăpezii; ocoliră împrejurul prăpastiei și văzură că dîra de sînge nu mai înainta (ISP.); F: ~ în vîrstă, a îmbătrîni, a deveni din ce în ce mai bătrîn ¶ ② A merge prea iute: ceasornicul meu înaintează ¶ ③ A se ridica, a se înălța în grad: ~ în slujbă ¶ ④ A fi mai ieșit afară: acoperișul înaintează în stradă ¶ 5 A face progrese; a spori; a ajunge departe (*vorb.* de o lucrare, etc.).

2. *vb. tr.* ① A ridica, a înălța în grad, a avansa: l-a înaintat căpitan ¶ 2 A fi cuiva de folos, a ajuta, a face să progreseze: sfatul ce-mi dai nu mă înaintează de loc ¶ ③ A adresa, a da, a trimite: ~ o petiție, o cerere ¶ ④ A spune, a susține ceva: mereu înaintezi cîte o altă părere.

ÎNAINTARE *sf.* Faptul de a î n a i n t a; progres.

ÎNAINTAȘ, NAINTAȘ 1. *adj.* și *sm.* 1 Cal înhămat î n a i n t e a altora (numiți „rotași"): pleca, întovărășit de cinci șase prieteni, în trăsuri, cu patru cai înaintași (BR.-VN.); unul din înaintași, dînd în șanțul șoselei, căzu (D.-ZAMF.); naintașii trecuse apa prin vad (ODOB.) ¶ ② *pl.* ⊕ Ochelari.

2. *adj.* Care merge înainte, care e așezat înainte: am putut vedea, pe deasupra vagonului înaintaș și a locomotivei, linia de depărtare (CAR.).

ÎNAINTAT *adj.* ① *p.* ÎNAINTA ¶ ② ~ în vîrstă, (cam) bătrîn; la o vîrstă ~ă, la bătrînețe, în vreme de bătrînețe.

ÎNAINTE, NAINTE 1. *adv.* și *prep.* ① Arată o prioritate de timp sau de loc: a merge, a porni ~; pleacă ~, eu voiu veni mai tîrziu; cu o zi ~; ~ cu trei

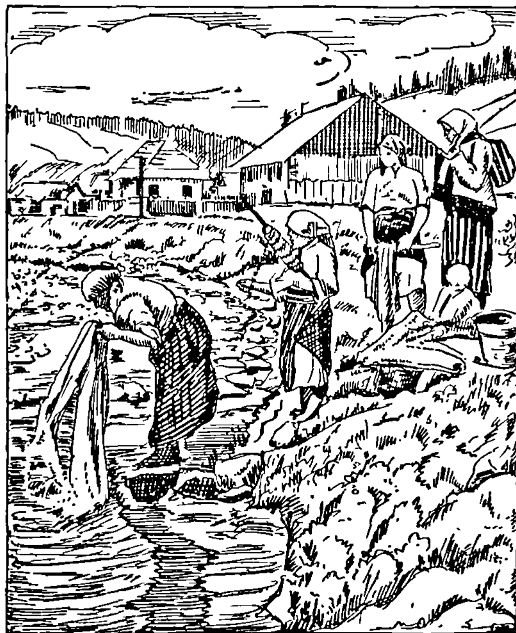

Fig. 2699. Înălbitul rufelor la Drăguș (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).

zile, cu o săptămînă; a da banii ~, plăti ~; a ieși ~, a ieși în calea cuiva, a-l întîmpina; i-au ieșit înainte Domnul cu mare alaiu în tîmpinare (LET.); a apuca ~ ☛ APUCA; de acum ~, de azi ~, de aci ~, de acum, de azi încolo; zi, spune ~! zi, spune mai departe! continuă! ⓕ: la plăcinte ~ și la război înnapoi, la cîștig sau la folos în frunte, cel dintîiu, iar la nevoie, la muncă, cel din urmă; mai ~, mai departe, mai încolo: vezi mai ~; de mai ~, mai de mult: o știam de mai ~; ~ vreme, mai ~ vreme, în vremile de demult, în vremurile trecute: înainte vreme... cronicari, istoriografi... înregistrau... cele ce se petreceau (I.-GH.); ~ de: ~ de prînz; ~ de Crăciun; ~ de aceasta; ~ de toate; gîndește-te, ~ de a răspunde ¶ ② ÎNAINTEA (construit cu *genit.*): înaintea mea, înaintea noastră, înaintea prînzului, înaintea morții; cu înțelesul de „în față": ~ judecătorului, judecății; ce putem noi face ~ Lui Dumnezeu? (CRG.); parc'ar fi văzut sînge ~a ochilor (DLVR.).

2. *interj.* ÎNAINTE! Strigăt de îmbărbătare, îndemnînd pe alții să înainteze: Iată-ne ajunși! încă un pas. Ura! ~! ura! (ALECS.) [în + ainte].

ÎNAINTE-MERGĂTOR *sm.* ① Precursor, înaintaș, cel ce m e r g e î n a i n t e a altora: poeții cei mari sînt ~i ai viitorimii (ODOB.) ¶ ② Supranume dat Sfîntului Ioan Botezătorul.

ÎNĂLBEALĂ, NĂLBEALĂ *pl.*-eli) *sf.* Suliman, albeală: Pune fața la nălbeală, Buze moi la rumeneală (R.-COD.) [(î)n ă l b i.

ÎNĂLBI, NĂLBI (-besc) — ALBI: fetele nălbesc pînza mai de vale între sălcii (VLAH.); era viespea care înălbise pe dracul (CRG.); atîta de mulți au perit, c t au nălbit poiana de trupurile celor periți (GR. UR.)

ÎNĂLBIT *sbst.* Faptul de a î n ă l b i: ~ul rufelor ▪ 2699.

‡ **ÎNALGIOS**, ÎNALTGIOS *pl.*-osuri) *sn.* Neajuns, pagubă, nedreptate: de au făcut cuivași înalgiosul tot pentru Turci au făcut, să le între în voie (GR.-UR.); a mulți făcuse înaltgiosul, ca niște făcători de rău [înalt+gios].

ÎNALT, NALT 1. *adj.* ① Foarte ridicat, care se întinde mult în sus: un turn ~; un pom; un munte ~; făcu... din oscioare doi drugi cît casa de înalți (ISP.) ¶ 2 Mare la stat, de statură mare, lung: un om ~ ¶ ③ Superior, care întrece pe alții sau pe altele: merite ~e ¶ ④ Sus pus (ca rang, ca demnitate): o pozițiune ~ă ¶ ⑤ În titlul dat Mitropoliților: ~ prea sfinția sa.

2. (*pl.*-turi) *sn.* Înălțime: binecuvîntează din ~ul cerurilor stindardele noastre (VLAH.); sboară cu dînsul în ~ul cerului (CRG.) [lat. in a l t o].

ÎNĂLȚICEL, NĂLȚICEL *adj. dim.* (Î NALT: acolo, în mijlocul unor pomișori, era unul ceva mai înălticel (ISP.).

ÎNĂLȚA (înalț) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se ridica în sus; a (se) face mai înalt: ~ un zid, o clădire, un monument, o statuă; cumpăna unei fîntîni se pleacă și se înalță, ca un cocostîrc care bea apă (VLAH.) ¶ 2 A (se) ridica în aer, pe cer: ~ un zmeu: o vede... rădicîndu-se în văzduh, apoi înălțîndu-se tot mai sus (CRG.); ⓕ: pînă se încalță soarele se înalță, se zice despre cei leneși; Ⓕ: din tabăra Românilor se 'nalță în liniștea nopții cîntece de biruință (VLAH.) ¶ ③ A (se) ridica la o treaptă mai înaltă: se uită la boierii pre cari i-a nălțat își i-a îmbogățit (NEGR.); de cînd boierul s'a înălțat la rang de ministru, îl ochește cucoana Tarsița (ALECS.). ¶ ④ A se ridica prea sus; a se arăta trufaș, mîndru: cel ce se înalță se va smeri ¶ ⑤ A lăuda mult, a ridica în slăvi: prea îl înalță [lat. *in-altiare].

ÎNĂLȚARE *sf.* ① Faptul de a (se î n ă l ț a ¶ ② ⛪ Înălțarea (Domnului), sărbătoare care se ține la 40 de zile după Paști, în amintirea înălțării la cer a Mîntuitorului; numită și „Ispas" ¶ ③ ⛪ Înălțarea Crucii ☛ CRUCE.

ÎNĂLȚAT *adj. p.* ÎNĂLȚA: (prea) ~e Doamne, titlu cu care se adresau odinioară Domnitorului.

ÎNĂLȚĂTOR 1. *adj. verb.* ÎNĂLȚA: Care înalță; Ⓕ: serbare înălțătoare; e în liniștea aceasta o măreție... înălțătoare, care mă umple de respect (VLAH.).

2. (*pl.*-toare) *sn.* Parte a puștii, pe care se află niște crestături cu însemnarea distanțelor (de 299, 399, 499, etc.) în metri, pentru a înlesni ochirea țintei propuse (▪ 2700).

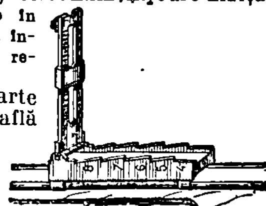

Fig. 2700. Înălțător.

ÎNĂLȚĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Ridicătură, teren înălțat; înălțime [î n ă l ț a].

† **ÎNĂLȚIE** *sf. Trans.* Înălțime [î n a l t].

ÎNĂLȚIME *sf.* ① Distanța sau dimensiunea de la bază pînă la vîrf, pînă la partea cea mai ridicată: ~a unui turn, unui munte; ~a barometrului, lungimea coloanei de mercur deasupra cuvetei ¶ ② Punctul foarte ridicat deasupra nivelului pămîntului sau a unei suprafețe orizontale: vulturul sboară la o mare ~; ~a norilor ¶ ③ Ridicătură de teren, înălțătură, deal: de pe această ~ se poate vedea tot orașul ¶ ④ Ⓕ Superioritate: ~a geniului acestui savant ¶ ⑤ A fi la ~a cuiva, a putea sta alături de cineva, a-l pricepe ¶ ⑥ ‡ ~a voastră, Măria ta (ca titulatură) [î n a l t].

***ÎNAMORA** (-orez) *vb. refl.* A se amoreza [fr. é n a m o u r e r, refăcut după a m o r].

ÎNAPOI 1. *adv.* În urmă, la spate, îndărăt; Ⓟ: la plăcinte înainte și la războiu ~ ☛ ÎNAINTE 1. ①; a rămînea ~; a merge ~ ca racul; a se uita ~; a veni ~; a se întoarce ~, a veni iar la locul de unde a plecat; a-și lua vorba ~, a nu mai voi să se țină de vorbă; a da ~, *a*) a întoarce, a restitui, a da îndărăt un lucru împrumutat; *b*) a se retrage: calul... începe... a sări în două picioare și a da înapoi (CRG.); cu acest din urmă înțeles și: a se da ~.

2. *interj.* Strigăt adresat cuiva, spre a se retrage, spre a se depărta: ~, nelegiuiților!

3. **ÎNAPOIA** *prep.* construită cu *genit.* În urma, la spatele, îndărătul: ~ mea; ~ frontului [lat. i n + a d - p o s t].

ÎNAPOIA (-oiez), ✓ **ÎNAPOI** (-oiesc) 1. *vb. tr.* ① A da î n a p o i (un lucru împrumutat), a restitui: i-am împrumutat cartea, dar nu mi-a înapoiat-o încă; fă bine de înapoiește un leu tovarășului dumitale (CRG.) ¶ ② A da mai la urmă, cu o treaptă mai jos.

2. *vb. refl.* A se întoarce, a veni înapoi.

ÎNAPOIAT *adj.* ① *p.* ÎNAPOIA ¶ ② Dat înapoi, restituit ¶ ③ Rămas înapoi (cu învățătura, cu mintea, cu civilizația, etc.) ¶ ④ Întors, revenit.

ÎNAPOIERE *sf.* ① Faptul de a (se) î n a p o i a ¶ ② Restituire ¶ ③ Stare înapoiată (a minții, a civilizațiunii, etc.) ¶ ④ Întoarcere.

ÎNARIPA (-ipez) 1. *vb. tr.* A pune, a da a r i p i.

2. *vb. refl.* ① A căpăta aripi ¶ ② F A se avînta, a-și lua sborul: aristocrația nu se înaripase și capetele acestei idre... nu începuseră a mușca (NEGR.).

ÎNARIPAT *adj.* ① *p.* ÎNARIPA ¶ ② Cu aripi: cal ~.

ÎNARMA (-mez) 1. *vb. tr.* ① ⚔ A da arme, a îngriji cu arme ¶ ② ⛴ A echipa o corabie.

2. *vb. refl.* ① A-și lua armele: înarmîndu-se cu sabia tătîni-său... s'a pus de strajă (SB.) ¶ ② A se pregăti de războiu; Ⓕ: a se ~ cu răbdare; am găsit de cuviință să ne înarmăm cu ceva recomandații (ALX.) [a r m ă].

ÎNARMAT *adj. p.* ÎNARMA: gloata ~ă cu lănci și cu topoare... o înșiră pe dinăuntru (ALECS.) ¶¶ Ⓒ NEÎNARMAT.

ÎNĂSPRI, NĂSPRI (-presc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face (mai) a s p r u: toamna se duce și vremea prinde a se 'năspri (VLAH.) ¶ ② Ⓕ A (se) irita, a (se) face mai rău, mai neînduplecat, mai sever: acest cuvînt înăspri mai mult pe domnul (GN.); s'au înăsprit relațiile dintre ei ¶ ③ A se face prea închis, prea acru, etc.: înghețînd, de-i iarnă, coloarea se înăsprește (PAMF.).

ÎNĂSPRIT *adj.* ① *p.* ÎNĂSPRI ¶ ② Acrit prea mult, cu gust înțepător: jintița... e mai bună ~ă, adică lăsată pînă se acrește (JIP.); se trece vinul sau mustul ~ prin sacul de vie (PAMF.).

ÎNĂUNTRU, NĂUNTRU, ÎNLĂUNTRU, ○ ÎN(N)UNTRU, ‡ ÎNLONTRU 1. *adv.* ① Între pereții unei încăperi, în cuprinsul unui loc închis sau mărginit, în interior (Ⓒ AFARĂ): a intra ~; din afară măr frumos și ~ găunos; o muiare călugăriță, ce va fi... giuruit lui Dumnedzău și va fi șezînd înlontru în mănăstire (PRV.-LP.) ¶ ② F În străinătate, în Apus: se duc înăuntru de învață procopseala acelor popoare (ISP.); Dumnezeu i-a dăruit doi copilași cari acum se află înnuntru la învățătură (GN.) ¶ ③ Compus cu *prep.* de, formează *adv.* DINLĂUNTRU, ○ DINUNTRU, din interior: să dăm foc casei pe dinlăuntru, iară noi să ieșim afară (CRG.); gloata înarmată cu lănci și cu topoare, el o înșiră pe dinuntru (ALECS.); ‡ Ministerul trebilor dinlăuntru, Ministerul de interne.

2. **ÎNĂUNTRUL**, ÎNLĂUNTRUL, ✓ LĂUNTRUL (*pl.* -truri) *sn.* Partea dinăuntru, interiorul: ~ casei; înlăuntrul zidurilor se găsea o biserică mică de piatră (ALECS.); Ca racla ce-i deșartă, lăuntrul ei răsună (ALECS.) [lat. i n - a d - i n t r o, influențat de vsl. v ŭ - n ą t r ĭ].

ÎNAURI (-resc) = AURI.

ÎNAVUȚI (-uțesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) îmbogăți, a (se) face a v u t: pot să-ți fac ca să te 'navuțești și să trăești bine (SB.).

ÎNCĂ *adv.* ① Vre-odată; niciodată: cum noao nice o pagubă nu veri face, cum noi ~ tine nu vom atinge (PAL.); înc 'așa schidoală nu mi s'a dat în cale (RET.); ~ n'am văzut așa femeie să plîngă de toate cele (CRG.) ¶ ② Pîn 'acum, pînă 'n momentul de față: n'a venit ~; nu e ~ prea tîrziu; e ~ tînăr ¶ ③ Chiar: ~ de atunci; ba ~, ba chiar: știa cît un om mare, ba ~ și mai mult și mai bine (ISP.) ¶ ④ ~ de mic, ~ de copil, pe cînd mai era mic, mai era copil: trecusem pe la hanul lui Mînjoală... ~ de copil, pe cînd trăia răposatul taică-meu (CAR.) ¶ ⑤ Iar, din nou: ~ odată ¶ ⑥ Mai mult, pe deasupra, afară de aceasta: ~ două zile; ~ una; dar ~, F Ⓟ dar ~-mi-te, cu atît mai mult: să nu scoți un cîne din casă, dar ~ om! (CRG.); n'aveau ei ce să mănînce, dar încă-mi-te să mai dea și oii (ISP.) ¶ ⑦ Și, de asemenea: și eu ~ vreau să știu cum s'au petrecut lucrurile ¶ ⑧ Tot, totuși: cît să-i dai și ~ nu i se pare de ajuns [lat. u n q u a m].

***ÎNCADRA**, INCADRA (-drez) *vb. tr.* ① A pune o cadră, un pervaz: ~ un tablou ¶ ② Ⓕ A înconjura: era o frumusețe! o figură clasică încadrată de niște plete mari, negre (CAR.) ¶ ③ ⚔ A forma cadrele unui regiment. etc. [fr. e n c a d r e r].

***ÎNCADRATOR**, INCADRATOR *sm.* Cel ce încadrează tablouri [după fr. e n c a d r e u r].

ÎNCAI, F ÎNCAILE(A), *Mold.* ÎNCALTE(A) *adv.* Barem, măcar, cel puțin: m'a ținut o sută și mai bine de lei, da 'ncai am făcut un lucru bun (BR.-VN.); acum, încaile, prindeți la inimă! (ODOB.); dacă te frigi, încailea să te frigi cu o ciorbă bună (ZNN.); spune-mi încaltea tot, ca să știu și eu de ce să mă feresc (GN.).

ÎNCĂIBĂRA (-aibăr) 1. *vb. tr.* ① A înhăța, a înșfăca: omul se trudește ani să puie de-o parte ceva... și... hoțul îl încaibără pe neîntrebate (JIP.) ¶ ② A strînge, a aduna.

2. *vb. refl.* A se înhăța (la bătaie), a se lua la bătaie, la păruială: ca să nu ajungă să mi se încaibere acolo în Olimp, și să-și facă zeirile de rîs (ISP.).

ÎNCĂIERA (-caier) *vb. tr.* și *vb. refl.* ① A (se) lua la bătaie: Bani, că te 'ncaier îndată! (PANN); Se încaieră de mine, Să mă prindă chiar de chică (RET.); văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm (CRG.) ¶ ② A se apuca la luptă: oștile se puseră în mișcare... și se încăierară (ISP.) [c a i e r, propriu „a se apuca de c a i e r (= păr)"].

ÎNCĂIERARE *sf.*, ÎNCĂIERAT *sbst.*, ÎNCĂIERĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a se î n c ă i e r a; bătaie: pînă la împăratul, suferi încăieratul (PANN); încăierătura fu gata... și se apucară la trîntă (RET.).

ÎNCAILE(A) ☛ ÎNCAI.

ÎNCĂLA (-lez) *vb. refl.* A se îngrășa prea mult, a se umfla de grăsime: îngrășarea... se începe de pe acum și ține pînă se încălează vitele cu desăvîrșire (ION.) [lat. i n c a l l a r e].

‡**ÎNCĂLĂRA** (-ărez) 1. *vb. tr.* A da un cal de încălecat: Căzacii Zoporojeni, carii s'au fost rocoșit... încălărîndu-i Hanul, i-au luat cu sine (N.-COST.).

2. *vb. refl.* A căpăta cal de călărie, a încăleca: cîți au putut a se încălărare dintre Căzaci, s'au încălărat (M.-COST.) [c ă l a r i u].

ÎNCĂLARELE ☛ CĂLARE ②.

ÎNCĂLAT *adj.* ① *p.* ÎNCĂLA ¶ ② Îngrășat peste măsură; trupeș: era gras și ~, de gîndeai că... numai a mîncat și a băut cît a fost vara (RET.); fetei i-a plăcut flăcăul acesta, că era și ~ și frumușel (SB.).

ÎNCĂLCA (-calc) *vb. tr.* ① A c ă l c a (o țară, o moșie): oastea lui înfrînsese o samă bună de vrăjmași ce încălcaseră țara (ISP.) ¶ ② A viola, a înfrînge, a usurpa, a atinge (drepturile cuiva, etc.): cînd simți orbul că i s'au încălcat drepturile vechi (CRG.).

ÎNCĂLCARE *sf.* Faptul de a î n c ă l c a; violare, usurpare.

ÎNCALE(A) = **ÎNCAI(LE)**.

ÎNCĂLECA (-calec) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A se sui pe cal; a sta călare: Făt-frumos... încălecă calul și-l încură prin grădină (ISP.); hai, încalecă iute pe cal și te du la nuntă (CRG.) ¶ ② A se urca pe ceva lăsînd picioarele să atîrne de-o parte și de alta: ~ pe coama unui zid; *pr. ext.*: munții, încălecînd unul peste altul, se amestecară... în albăstrimea cerului (DLVR.); apele s'au plecat speriate de umbra și sgomotul celor dintîi poduri ce le-au încălecat (VLAH.); Ⓕ ~ pe nevoie, a birui nevoia: muncea în dreapta și în stînga, ca doar doar a ~ pe nevoie (CRG.) ¶ ③ A se împerechia trupește cu femela (*vorb.* de armăsar sau de taur).
2. *vb. refl. Mold.* A se sui călare [lat. incaballicare].

ÎNCALTE(A) ☛ **ÎNCAI**.

ÎNCĂLȚA (-calț) *vb. tr.* și *refl.* ① A(-și) pune, a(-și) trage încălțămintea: ~ ghetele, opincile, ciorapii; a se ~ cu cizme; Ⓖ: pînă se încalță, soarele se înalță ☛ ÎNALȚA ③ ② Ⓕ A înșela, a lega la gard, a potcovi ¶ ③ A pune obezi la o roată [lat. incalceare].

ÎNCĂLȚĂMINTE *sf.* Tot ce servește spre a se încălța (ghete, cizme, opinci, ciorapi, etc.) [‡ călțămînt < lat. calceamentum].

†**ÎNCĂLȚĂRI** *sf. Mold.* Încălțăminte: puțină tină din colbul adunat pe opsasul ~i (CRG.) [lat. calceare].

ÎNCĂLȚAT *adj.* ① *p.* **ÎNCĂLȚA**: pre popa ~ cu opinci și pre popa fără de barbă nu trebue crezut (TICH.) ¶ ② Pasăre ~ă, care are picioarele acoperite cu pene: creștea sub pat și în podul casei porumbei... de cei încălțați (I.-GH.) ¶ ③ Ⓕ Vacă ~ă, vită ~ă, om prost, bun de legat la gard, care dă în gropi.

ÎNCĂLȚĂTOR (*pl.*-toare) *sn.* Unealtă de os sau de metal întrebuințată la încălțatul ghetelor sau pantofilor (• 2701) [încălța].

ÎNCĂLȚĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul, chipul de a (se) încălța ¶ ② Încălțăminte.

○ **ÎNCĂLȚEI**, **ÎNCĂLȚII** *sm. pl. Bucov. Trans.* Încălțăminte: îi făcea în fie-care zi... cîte o păreche de încălței (SB.); își luă șepte rînduri de haine și șepte părechi de încălții (RET.) [încălța].

Fig. 2701. Încălțător.

ÎNCĂLZI (-zesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (i se) face cald: ~ odaia, cuptorul; încălzise țestul și băgase o plăcintă să se coacă (ISP.); ~ la foc, la sobă, la soare; Ⓟ: soarele încălzește și pe buni și pe răi; Ⓟ: soarele, de e soare, și tot nu poate ~ lumea toată, chiar cel mai puternic nu-i poate mulțumi pe toți; a se ~ locul sub dînsul, a ședea mai mult într'un loc: n'apucă să se încălzească locul sub tine, și bir cu fugiții (DLVR.); Ⓕ: a-și ~ măseaua, a trage la măsea, a bea strașnic: Ercule își încălzi măseaua și se cam turlăoi (ISP.); Ⓕ: nu mă încălzește (averea altora) (PAMF.), ce folos am eu dacă (alții sînt bogați) ¶ ② Ⓕ A (se) aprinde.

ÎNCĂLZIT 1. *adj. p.* **ÎNCĂLZI** ¶¶ Ⓒ **NEÎNCĂLZIT**.
2. *sbst.* Faptul de a încălzi.

ÎNCĂLZITOR *adj. verb.* **ÎNCĂLZI**. Care încălzește.

ÎNCĂ-MI-TE ☛ **ÎNCĂ**.

ÎNCĂPĂSTRA (-trez) *vb. tr.* A pune căpăstrul.

ÎNCĂPĂTOR *adj. verb.* **ÎNCĂPEA**. Unde încape mult, în care pot intra mulți, spațios: Pavel era holteiu și casa lui destul de încăpătoare (CRG.); o polată încăpătoare, învelită cu șindrilă (BR.-VN.) ¶¶ Ⓒ NEÎNCĂPĂTOR.

ÎNCĂPĂȚÎNA (-înez) *vb. refl.* A ținea cu îndîrjire, morțiș să facă ceva, a stărui neclintit în voința sa [căpățînă].

ÎNCĂPĂȚÎNARE *sf.* Faptul de a se încăpățîna; îndărătnicie: persista cu tărie și ~ (I.-GH.).

ÎNCĂPĂȚÎNAT *adj.* ① *p.* **ÎNCĂPĂȚÎNA** ¶ ② Îndărătnic: le cunoaștem și pe dumnealor cît de îndărătnice și de ~e sînt (CAR.).

ÎNCĂPEA (-cap) *vb. tr.* și *intr.* ① A avea loc de ajuns înăuntru, a fi destul loc spre a putea intra, spre a fi cuprins în ceva: în pivniță încap 20 de buți; n'au încăput toți în casă; casa nu-i încape pe toți; turmele coprinseră casa... și nu le mai încăpea locul (DLVR.); a (nu) ~ pe ușă, pe o gaură; nu-l încap hainele, ghetele, etc., sînt prea strîmte; nu-i încape cureaua, de pînteoși ce sînt (CRG.); ah! atîta fericire nu încăpea în inima mea (GN.); Ⓕ: i-am dat (pumni) cît i-a încăput în piele (GN.); a răbdat la bătăi cît i-a încăput sub piele (VLAH.); Ⓕ: nu-mi încape în cap, nu-mi poate intra în minte, nu pot pricepe; Ⓕ: a nu-l ~ pielea, a nu(-și) mai ~ în piele (de grăsime, de îngîmfare, de bucurie), a fi peste măsură de gras, mîndru, vesel, etc.: nu mai încăpea 'n piele chir Ianulea de fericire (CAR.); a nu-l ~ locul (pămîntul, lumea, etc.) de bucurie, de mîndrie, etc., a nu mai putea de bucurie, a fi grozav de mîndru, etc.: începu a sălta și a juca, de nu-l mai încăpea locul (ISP.); Iubit de ea, mă simt frumos, Și parcă nu mă 'ncape lumea (VLAH.); era fodul, de nu-l mai încăpea pămîntul (D.-ZAMF.); a (nu)-l ~ vremea, a (nu)-i rămînea timp de ajuns, a (nu) avea destul timp; a nu ~ de cineva, a-i sta în cale, a-i fi o piedică ¶ ② A fi loc de ajuns, a putea sta alături; a fi cu putință: unde este frică, nu încape dragoste (N.-COST.); nu încape vorbă, îndoială, discuție, glumă, etc., nu e chip să mai stai de vorbă, să te îndoești, nu e de discutat, de glumit, etc.: cînd poruncea ceva, nu încăpea vorbă, trebuia să se facă (I.-GH.) ¶ ③ A ajunge, a cădea: ~ pe mîna, în mîinile, în stăpînirea cuiva; cum a fost ea crescută, mititica, și pe ce mîini a'ncăput! (CAR.) [lat. in + *capēre = capĕre].

ÎNCĂPERE *sf.* ① Odaie: apartament cu mai multe încăperi; numai în această ~ geamurile nu erau la fel (CAR.) ¶ ② Coprins, spațiu [încăpea].

ÎNCĂPUI (-uesc) *vb. tr.* = **CĂPUI**: am încăpuit eu singur o corabie și m'am apucat de negoț (CAR.); Ielea Ilinca izbuti să'ncăpue lampa și o aprinse (S.-ALD.); au fost înzestrate surioarele amîndouă și amîndoi frații încăpuiți (CAR.).

ÎNCĂPUȘAT *adj.* Acoperit cu căpuși, cu muguri, cu vlăstare.

ÎNCĂPUTA (-tez) 1. *vb. tr.* ① = **CĂPUTA**: ~ ghetele, cizmele ¶ ② A drege ciorapii, împletind alte vîrfuri sau altă talpă ¶ ③ A lungi, adăugînd o bucată: scurteica... o scurtase mereu pe la poale, ca să-și încăputeze mînecile (DLVR.) ¶ ④ Ⓕ A înjgheba, a prepara în grabă.
2. *vb. refl.* ① A se potrivi în mărime (PAMF.) ¶ ② A se înjgheba: s'a încăputat numai din globitul lor douăzeci de pogoane de secere (S.-ALD.); la douăzeci de ani... lesne se încăputează un culcuș de traiu (DLVR.).

ÎNCĂPUTĂTURĂ = **CĂPUTĂTURĂ** [încăputa].

ÎNCĂRĂBA *vb. tr.* = **ÎNCAIBĂRA** 1 ②: a trecut... o jumătate de an... pînă au încărăbat împăratul Roșu pieile ce-i erau de lipsă (MERA).

ÎNCĂRCA (-carc) *vb. tr.* ① A pune o sarcină, o povară pe cineva sau în ceva: ~ lemne; ~ un car; ~ pe spate; cum se gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă (ISP.) ¶ ② A îngrămădi prea mult: ~ pe cineva cu daruri; Ⓕ: ...luînd furca, sare și-l încarcă bine cu ea pe spinare (PANN); a-și ~ stomacul, a mînca prea mult; Ⓕ: a-și ~ memoria, a căuta să-și aducă aminte prea multe lucruri nefolositoare; Ⓕ: a-și ~ sufletul de păcate; lasă pe bieții răzeși în pace și nu-ți încărca sufletul de blăstemuri (ALECS.) ¶ ③ A exagera: ~ socoteala, a pune într'o socoteală prețuri mai mari decît se cuvine ¶ ④ A umplea o armă de foc cu praf de pușcă, cu gloanțe, cu ghiulele: ~ o pușcă, un pistol, un tun [lat. incarricare].

ÎNCĂRCAT 1. *adj.* ① *p.* **ÎNCĂRCA**: a ajuns acasă ~ă ca o albină ce-abia sboară spre stup; Ⓕ: toată povara sufletului ei ~ de păcate (VLAH.) ¶¶ Ⓒ NEÎNCĂRCAT ¶ ② *Băn. f.* Însărcinată.
2. *sbst.* Faptul de a încărca: să-mi pierd vremea cu ~ul? (ALECS.).

ÎNCĂRCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Lucru, sarcina cu care e încărcat ceva sau cineva: nu găsea destui snopi ca să facă o ~ (I.-GH.) ¶ ② Umplutura (praful de pușcă, glonțul, etc.) unei arme de foc: pe tine te lăsasem acasă ștergîndu-ți pușca... că ruginise încărcătura (CAR.) [încărca].

‡ **ÎNCĂREȘTE** (-resc) *vb. refl.* A se încălzi [lat. incalescĕre].

ÎNCĂRUNȚI ☛ **CĂRUNȚI**.

‡ **ÎNCĂȘ(I)** *adv.* Încă, chiar: de ai săi încăși părăsit fiind, singur șie moarte și-au făcut (CANT.).

ÎNCĂTĂRĂMA (-ămez) *vb. tr.* ① A prinde, a încheia cu o cataramă ¶ ② *Olten.* Ⓕ A se ghiftui, a se îndopa cu mîncare (CIAUȘ.).

ÎNCĂTRĂMI (-ămesc) *vb. refl. Bucov.* (MAR.) A se cătrăni, a se supăra foc [c ă t r a m ă].

○**ÎNCĂTRĂU**, † **ÎNCĂTRO** = **ÎNCOTRO**: el trebue din neştiinţă... să rătăcească fie-încătrău (TICH.); încătro li va fi voia, fără nici o bintuială să se ducă (CANT.).

○**ÎNCĂTROVA** = **ÎNCOTROVA**.

ÎNCĂTUŞA (-uşez) *vb. tr.* ① A lega cu c ă t u ş i, cu obezi, a fereca cu lanţuri: să-l lege cot la cot cu lanţuri şi să-l încătuşeze pe muntele Caucas (ISP.) ¶ ② Ⓕ A înlănţui, a ţinea strîns legat: pe zi ce mergea, patima vinatului îl încătuşa mai tare (GN.).

ÎNCĂŢELA (-elez), **ÎNCĂŢELI** (-elesc) = **CĂŢELI**.

ÎNCĂZARMA = **ÎNCAZARMA**.

○**ÎNCELUI** (-uesc) *vb. tr. Trans. Băn.* = **CELUI**: nu ne vei ~ tu pre noi, nu, toate sint în zadar (TICH.).

○**ÎNCELUŞAG** *sbst. Trans.* = **CELUŞAG**: mi le-a luat cu ~ fata asta (RET.).

ÎNCENUŞA (-uşez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) preface în c e n u ş ă ¶ ② A (se) acoperi cu cenuşă.

ÎNCEPĂTOR 1. *adj. verb.* **ÎNCEPE**. Care începe; de la început ¶¶ Ⓒ **NEÎNCEPĂTOR**.

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care e încă la cunoştinţele de la început ale unei arte, unei ştiinţe, etc.: mă mir, tu nu mai eşti ~ (VLAH.).

†**ÎNCEPĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Început: judecata Patriarhului iaste ~ şi cap tuturor judecăţilor bisericeşti (PRV.-MB.); printr'aceasta, zic cronicarii noştri, se făcu numai o ~ de vrajbă (BĂLC.) [î n c e p e].

ÎNCEPE (-cep) 1. *vb. tr.* ① A se ocupa de un lucru pentru întîia oară, a face primul pas într'o lucrare (*în opoziţie cu* a sfirşi, a isprăvi): ~ a scrie; cînd începe să vorbească, nu mai sfirşeşte; cel ce începe multe nu isprăveşte nimic; începe una şi isprăveşte alta; începe să bată vîntul ¶ ② A face un început: ~ o bute, o pîine ¶ ③ A fi la început, în frunte, în cap: cuvintul care începe o frază.

2. *vb. intr.* ① A se porni: a început un vînt, o furtună, o ploaie, o împuşcătură ¶ ② A-şi avea începutul: primăvara începe la 21 Martie; istoria Românilor începe de la Traian.

3. *vb. refl.* A lua început: de la o vreme, valea s'a sfirşit şi s'a început un deal (CRG.) [lat. i n c ĭ p ĕ r e].

ÎNCEPELNIŢĂ *sf. Maram.* Început: ~ de post (BRI.) [î n c e p e].

‡**ÎNCEPENIE** *sf.* Început [î n c e p e].

ÎNCEPUT 1. *adj. p.* **ÎNCEPE** ¶¶ Ⓒ **NEÎNCEPUT**: apă ~ă ☛ **APĂ** ③.

2. (*pl.*-turi) *sn.* ① Primul pas făcut într'o lucrare; întîiul moment de existenţă a unui lucru, de înfăptuire a unei lucrări (Ⓒ sfirşit): ~ul unei lucrări; ~ul zilei, lumii, vieţii; la ~, *a*) dintru'ntîiu, în primul moment: la ~, ori-ce lucru este greu; *b*) la originea lumii: la ~ a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul ¶ ② Ⓕ Temelie: sguduind ale lumii ~uri (EMIN.).

ÎNCERCA (-cerc) 1. *vb. tr.* ① A proba, a face o probă, a c e r c a: ~ o haină; apoi porunci ca să încerce (condurul) şi femeile din curtea împărătească (ISP.); multe şi de toate a încercat el în viaţa lui, ca să şi-o poată cîrpi de azi pe mîine (CAR.) ¶ ② A pune la probă: ~ credinţa cuiva ¶ ③ A vedea dacă e în stare să facă ceva, dacă poate să ajungă, să izbutească, etc.: a-şi ~ puterile; din toate părţile lumii, venit-au boieri... să-şi încerce norocul (MERA) ¶ ④ A ispiti: a vrut Dumnezeu să-l încerce ¶ ⑤ ⚕ A resimţi unele dureri sau simptome premergătoare ale unei boale: parcă mă încearcă frigurile (DLVR.); ori-cînd îl încearcă la încheieturi, cu nimic altceva nu i se poate alina (CAR.) ¶ ⑥ A trece prin multe nevoi, a suferi, a păţi: cîte n'a încercat biata femeie! am încercat destule în viaţa mea.

2. *vb. refl.* ① A se încumete, a cuteza: nu te ~, c'ai s'o păţeşti ¶ ② A se lua la întrecere, a se pune la încercare cu cineva: să vii şi să te încerci la luptă şi cu un voinic ca mine (SB.).

ÎNCERCARE *sf.* ① Faptul de a î n c e r c a, cercare: a pune la ~; niciodată nu strică cineva să facă o ~ (ISP.); ~a moarte n'are (ZNN.) ¶ ② Experienţă ¶ ③ Ispită.

ÎNCERCAT *adj. p.* **ÎNCERCA**. ① Probat, pus la încercare: o prietenie ~ă ¶ ② Experimentat, care a dat dovezi destule că e priceput, că e pregătit, că ştie să sufere nevoile, etc.: puţini erau la număr ostaşii lui, dar inimoşi, încercaţi în lupte (VLAH.) ¶ ③ Trecut prin multe nevoi, necazuri, prin grele cumpeni: un om ~; bietele păsărele, ~e ca niciodată de frigul lungii ierni (GRIG.) ¶¶ Ⓒ **NEÎNCERCAT**.

‡**ÎNCERGA** (-cerghez) 1. *vb. tr. Olten.* A pune coviltir de c e r g i unui car.

2. *vb. refl.* A se acoperi de nori: cerul s'a încergat (cu nori) (CIAUŞ.).

ÎNCET 1. *adj.* ① Care abia se mişcă, lin, domol, uşor: hora e înceată (DLVR.); o înceată înclinare din cap, (VLAH.) ¶ ② Care abia se aude: cu glas ~ ¶ ③ *Trans.* (DENS.) Liniştit, potolit: vreme înceată.

2. *sbst.* ‡ Linişte, stare potolită: nădejdea Domnului iaste ca seninul cerului şi ca ~ul mării (NEC.).

3. *adv.* ① Cu o mişcare foarte lină, foarte înceată, care nu e grăbită: umblă ~; scrie prea ~; *repetat* (~, ~ *sau* ~ul cu ~ul): ~, ~ (*sau* ~ul cu ~ul) departe ajungi; Ah! subţire şi gingaşe, Tu păşeai ~, ~ (EMIN.) ¶ ② Cu un glas mai încet, ce abia se aude: vorbeşte mai ~, că doarme copilul ¶ ③ Cu timpul, după trecere de oare-care vreme; puţin cîte puţin (*numai repetat* ~, ~ *sau* ~ul cu încetul): *Trans.* ~ cu încetul, *Bucov. Mold.* pe'ncet, pe'ncetul, ~, ~, se deprinse cu viaţa de acolo; ~ul cu ~ul s'a pomenit şi el distras de la învăţătură (I.-GH.); Ⓟ: ~ul cu ~ul se face oţetul; ~ cu încetul uitară necazul (RET.); găsind cu cale şi paşa ca să-i lase pi 'ncet, că se vor duce ei singuri, şi de-acolo pi'ncet îşi vor vinde bucatele (LET.); să spui numai ciobanilor... să vie cu dinsele pe 'ncet... în cutare loc la vale (SB.); pe ~ul aste feude se înmulţiră (NEGR.) [lat. vulg. *q u ē t u s = clas. q u i ē t u s].

ÎNCETA[1] (-etez) *vb. intr.* ① A se opri (de a face ceva), a nu mai urma (o lucrare): vîntul, ploaia a încetat; a încetat de a mai plînge; încetaţi cu astfel de parascovenii ce n'au seamăn (ISP.) ¶ ② ~ din viaţă, a muri [î n c e t].

‡**ÎNCETA**[2] (-etez) *vb. refl.* A intra într'o c e a t ă, a se strînge într'o ceată: de va vrea să se socotească ca preoţii, el să se înceteze, adecă să fie în ceata şi în rîndul preoţilor (PRV.-MB.).

○**ÎNCETĂRAT** *adj. Olten.* Umflat şi întărit de mulţimea laptelui (*vorb.* de ugerul vacii) (CONV.) (CIAUŞ.).

ÎNCETARE *sf.* Faptul de a î n c e t a; fără ~, neîncetat, într'una.

ÎNCETĂŢENI (-enesc) *vb. tr.* şi *refl.* ⚖ A (se) face c e t ă ţ e a n (al unei ţări), a da (a căpăta) drepturile de cetăţean, a (se) împămînteni.

ÎNCETENI... ☛ **ÎNCETINI...**

ÎNCETINAT *adj.* ♣ Cu c e t i n ă: Voi, doi brazi încetinaţi, Ce focu vă legănaţi? (PAP.).

ÎNCETINEALĂ, **ÎNCETENEALĂ** (*pl.*-eli) *sf.* Mişcare înceată: înceteneala şi gravitatea cu care se aşeza pe scaun la birt (VLAH.) [î n c e t i n i].

ÎNCETINEL, **-NEA**, **-NICĂ** 1. *adj. dim.* **ÎNCET**. Foarte încet, foarte lin: o adiere încetinică îmi răcorea fruntea (DLVR.).

2. **ÎNCETINEL** *adv.* Cu o mişcare foarte înceată; cu un glas foarte încet: am ţinut la pas încetinel, fluierind un cîntec de lume (CAR.) [î n c e t + (p u ţ)i-n e l].

ÎNCETINI, **ÎNCETENI** (-nesc) 1. *vb. tr.* A face (să fie, să meargă, etc.) mai încet, a micşora iuţeala.

2. *vb. refl.* A se face mai încet, a-şi micşora iuţeala [î n c e t, refăcut după î n c e t i n e l].

ÎNCETIŞOR *adv. dim.* **ÎNCET**. Foarte încet.

○**ÎNCEŢI** *vb. refl. Mold.* A i se pune o c e a ţ ă pe ochi: mi s'au înceţit ochii şi nu mai văd (PAMF.).

ÎNCHEGA (-cheg) *vb. tr. intr.* şi *refl.* ① A (se) întări, a (se) solidifica punînd chiag: ~ laptele; *pr. ext.*: ~ apa, apele, se zice de puterea unora din vrăjitori sau vrăjitoare, care sînt în stare să facă lucruri peste putinţă altora: aflară despre un vrăjitor meşter carele închega şi apele (ISP.); o vrăjitoare straşnică care închega apa (CRG.); p'atunci farmecele închegau apele (DLVR.) ¶ ② A (se) întări ca piftia prin răceală: ~ sîngele; mi-a închegat sîngele în vine (de spaimă); un lac de sînge închegase pe cioburile viorii (DLVR.); ~ grăsimea ¶ ③ A (se) lega strîns, cu tărie, a (se) uni trainic; a se forma, a lua fiinţă, a se în-

-jgheba: o legătură de dragoste se închega între mine şi armă (GN.); în munţii aceştia s'a închegat ţăria şi unitatea neamului romănesc (VLAH.) [lat. in-coagulare].

ÎNCHEGARE *sf.* Faptul de a (se) închega; înfăptuire, constituire, înjghebare: admirabilă simboli are a închegării regatului român de azi (VLAH.).

ÎNCHEGAT *adj. p.* ÎNCHEGA: lapte ~ ¶¶ C NEÎNCHEGAT.

ÎNCHEGĂTOARE *sf.* ① = CHEGORNIŢĂ ¶ ② ♣ = NĂPRASNICĂ ① [închegat].

○ **ÎNCHEGĂTICĂ** (*pl.*-tele) *sf. Bucov.* ♣ ① Mică plantă ierboasă, cu tulpina roşiatică întinsă pe pămînt, cu flori galbene *(Potentilla rubens)* ¶ ② = SCLIPEŢ ① ¶ ③ ~-DE-PRUND = CINCI-DEGETE [închegat].

ÎNCHEIA (-cheiu) 1. *vb. tr.* ① A trece nasturii prin găurile respective (ale hainei, ale cămăşii, etc.): ~ nasturii ¶ ② A prinde una de alta copcile, legăturile, etc.: ~ copcile; ~ corsetul ¶ ③ A îmbina, a uni: ~ scînduri ¶ ④ A pune capăt, a sfîrşi: ~ un discurs; ~ socotelile, a nu mai adăuga alte sume ¶ ⑤ A se învoi asupra condiţiunilor, a primi de o parte şi de alta ultimele condiţiuni; a iscăli: ~ pacea; ~ un contract ¶ ⑥ A trage o concluziune, a conchide: din toate socotelile ce-şi face şi-şi desface încheie că e nenorocit (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* ① A se prinde (cu nasturi, cu copci, etc.): această bluză se încheie pe la spate ¶ ② A se articula; a se uni, a se îmbina: braţul se încheie cu umărul; casele de lemn se fac din bîrne în pădure, unde se cioplesc şi se încheie (ION.) ¶ ③ A se sfîrşi: s'a încheiat anul ¶ ④ A se face, a se iscăli: s'a încheiat pacea, contractul ¶ ⑤ A se rezuma, a consista, a se concentra: vezi în ce se încheie toată şcoala de pe lumea asta? (CRG.); în bani se încheiau toate gîndurile... lui (VLAH.) ¶ ⑥ A se termina: după clasă se puneau cu toţii la jocuri... şi acestea se încheiau printr'o horă mare (I.-GH.) ¶ ⑦ A înfrunzi: codrul s'a încheiat (CIAUŞ.) [lat. inclavare].

ÎNCHEIAT *adj.* ① *p.* ÎNCHEIA: cu haina ~ă ¶ ② Deplin, întreg: trăise o sută şi opt ani încheiaţi (B.-ALD.); o săptămînă ~ă îşi chinui bărbatul cu gemetele ei (ISP.) ¶¶ C NEÎNCHEIAT.

ÎNCHEIERE *sf.* Faptul de a (se) încheia; sfîrşit; concluziune.

ÎNCHEIETOARE *sf.* ♣ Mică plantă ierboasă cu flori galbene, pătate cu pete brune şi cu miros urît; numită şi „urechea-şoarecelui" *(Sideritis montana)* [încheiat].

ÎNCHEIETURĂ, ○ ÎNCHIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Locul unde se încheie oasele trupului: au nemerit un glonţ... pre Matei-Vodă aproape de încheietura genunchiului (M.-COST.); îl trage frumuşel cu untură din opaiţ pe la toate încheieturile (CRG.); limba e fără de oase şi fără de încheieturi (TICH.) ¶ ② Locul unde se îmbină două lucruri: vîntul începu... a scutura casa cea mică în toate încheieturile căpriorilor ei (EMIN.); cîteva căsuţe presărate pe încheietura măgurilor (VLAH.).

ÎNCHELBĂRA (-băr), ÎNCHELBA (-bez) *vb. tr.* A înjgheba: după ce-şi închelbără un rînd de haine ca de urs (ISP.); Cu minciuna. ori prinzeşti ori cinezi, Pe-amîndouă nu le închelbezi (PANN); a închelbat şi el o căsuţă (RV.-CRG.).

ÎNCHEOTORA, ÎNCHEUTORA, *Băn.* ÎNCHEPTURA = ÎNCHIOTORA.

○ **ÎNCHERBA** (-bez), ÎNCHERBĂLA (-ălez) 1. *vb. tr.* = ÎNCHELBA, ÎNCHELBĂRA: şi-a încherbat şi el o leacă de avere (PAMF.); a încherbălat un căpătîiu dintr'un braţ de cetină (LUNG.).

2. *vb. refl.* A se aduna la un loc, a se strînge: se încherbau copiii cîţi se putea (GR.-N.).

‡**ÎNCHEZĂŞ(L)UI** = CHEZĂŞUI.

○ **ÎNCHIA** = ÎNCHEIA.

ÎNCHIDE (-chid) 1. *vb. tr.* ① A astupa intrarea (ca să nu mai stea deschisă): ~ uşa, un dulap; ~ pe dinăuntru, pe dinafară ¶ ② A face să nu mai fie desfăcut: ~ o carte, o scrisoare, un briceag, robinetul, umbrela ¶ ③ A îngrădi, a împrejmui, a zidi de jur împrejur: ~ cu un gard, cu un zid ¶ ④ A băga într'un spaţiu închis: ~ în casă, în ladă ¶ ⑤ A băga în închisoare: ~ în puşcărie ¶ ⑥ ~ cu cheia, cu lacătul, a încuia ¶ ⑦ ~ mîna, a strînge mîna îndoind degetele; ~ gura, *a)* a ţinea buzele lipite; *b)* a înceta de a vorbi; *c)* a opri pe cineva de a vorbi, a-l face să tacă: găsea ea cuvinte destul de cuviincioase cu care să închidă şi gura cea mai farfara (ISP.); ~ ochii, *a)* a coborî pleoapele; *b)* a dormi: nu închisese ochii toată noaptea (DLVR.); *c)* a muri ¶ ⑧ A opri, a astupa trecerea: ~ strada, drumul ¶ ⑨ A face să înceteze activitatea: ~ şcoala, prăvălia, fabrica, teatrul, adunarea, parlamentul ¶ ⑩ A pune capăt: ~ o discuţiune.

2. *vb. refl.* ① A se astupa cu uşa, etc. (*vorb.* de o deschizătură): uşile şi ferestrele nu se închid bine; ~ cu cheia, a se încuia ¶ ② A se astupa (*vorb.* de o ieşire), a nu mai permite trecerea înainte: de la un loc se închide calea şi încep a i se încurca cărările (CRG.) ¶ ③ A se retrage, a sta într'un spaţiu închis, fără a voi să iasă: ~ într'o mănăstire, în casă ¶ ④ A se încheia (*vorb.* de un acord, etc.): dînd şi Hanul zălog la Leşi... pînă se va închide tocmeala (M.-COST.) ¶ ⑤ A se înnora, a se întuneca: vremea s'a închis [lat. includĕre].

ÎNCHIDERE *sf.* Faptul de a (se) închide.

○ **ÎNCHIETURĂ** ☛ ÎNCHEIETURĂ.

ÎNCHINA (-in) 1. *vb. tr.* ① A inclina, a pleca în jos: uneori ochii lor se întîlneau, iar ea închina atunci capul (ODOB.); ~ steagul, *a)* a pleca steagul, în semn de supunere; a fi învins: rămăsei încredinţat că frumoasa văduvă... trebue să închine steagul (GN.); *b)* Ⓟ a muri: n'a trecut mult şi au închinat şi ei steagul (ŞEZ.) ¶ ② A preda (în semn de supunere): ~ cetatea ¶ ③ A hărăzi, a consacra, a dedica: Mocanul... a închinat toată averea sa mănăstirii Neamţului (CRG.) ¶ ④ A bea în sănătatea cuiva: ~ paharul; deodată Mehenghiu se scoală şi face semn că vrea să închine (GRL.); ~ în sănătatea cuiva.

2. *vb. refl.* ① A se pleca înaintea cuiva, a se ploconi, a saluta: merse de se închină împăratului cu isprava ce făcuse (ISP.); publicul crezător şi uimit se închină cînd unora, cînd altora (I.-GH.); *F*: mă închin cu plecăciune ¶ ② A se pleca înaintea icoanelor; a se ruga lui Dumnezeu: nu te 'nchina, pînă nu ştii cine-i sfîntul (ZNN.); fie-care caută să aibă icoană la care să se închine (ZNN.); cine te vede intrînd în cîrciumă nu zice că ai intrat să te închini (PANN); Ⓕ: neştiind... cărui Dumnezeu să se închine (VLAH.), *sau* nu mai ştiau la ce sfînt să se mai închine (I.-GH.), înaintea cui să se plece, de cine să asculte, pe cine să-şi aleagă de stăpîn; Ⓕ *F*: a se ~ pîntecelui, a ţinea numai la mîncare şi la băutură; a se ~ la bani, a ţinea foarte mult la bani, a face ori-ce pentru a strînge bani; a fi foarte sgîrcit: dacă te-ar auzi cineva, ar crede că rod oase, că mă închin la bani (ALECS.) ¶ ③ A-şi face semnul crucii: m'am întors să văd încotro e răsăritul să mă 'nchin (CAR.) ¶ ④ A se preda, a se supune: toate popoarele se temeau de dînsul şi i se închinau lui (SB.) [lat. inclinare].

ÎNCHINĂCIUNE *sf.* Faptul de a (se) închina; rugăciune; plecăciune, salut: Vornicul Lupul... i-au ieşit înainte de l-au privitat cu căzută ~ (N.-COST.); cu degetele... împreunate, ca pentru ~ (BR.-VN.); ~a sa era scurtă şi... fierbinte (GN.) [lat. inclinationem].

ÎNCHINAT *adj. p.* ÎNCHINA. ① Plecat, inclinat ¶ ② Predat ¶ ③ Hărăzit, consacrat: mănăstiri ~e, ale căror venituri se cuveneau după voinţa donatorului călugărilor de la Sfîntul Munte (Atos).

ÎNCHINĂTOR *sm.* ① Care se închină; adorator ¶ ② Ⓕ Admirator: eu, umilit ~ al marelui nostru istoric (ODOB.).

ÎNCHINĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a (se) închina: după o mică cinste şi ~ de pahare cu rachiu (GRIG.).

ÎNCHINGA (-ching) *vb. tr.* A pune calului chinga, a-l încinge cu chinga: mi-am găsit calul, l-am închingat... şi m'am suit în odaie (CAR.).

○ **ÎNCHIONDORÎ** (-orăsc), ÎNCHIONDORA (-orez) *vb. refl.* A se uita chiondorîş, cu o privire încruntată la cineva: sst! face... dascălul, închiondorîndu-se la ele (LUNG.); mă închin şi mă închiondorez la tine (JIP.).

○ **ÎNCHIORCHIOŞA** (-oşez) *vb. refl. Mold.* ① A se lăfăi, a-şi face mendrele: mai bine m'aş ~ eu în Bucureşti (ALECS.) ¶ ② A se uita urît, chiorîş la cineva: rîzi tu, rîzi,... zise atunci Ochilă, uitîndu-se închiorchioşat (ALECS.).

○ **ÎNCHIOTORA** (-otor) *vb. tr. Olten. Băn. Trans.* Ⓣ A lega chiotorile de la cămaşă.

ÎNCHIPUI (-puesc, -puiu) 1. *vb. tr.* ① A înfățișa, a reprezenta, a arăta un c h i p (sau chipuri) anumit: marmura închipuia fel de fel de flori (ISP.); pe o șiștoacă lăturalnică, zăpada îngrămădită închipuise un pod (N.-UR.); unele (jocuri)... parc'ar da să închipue o luptă, o răpire, o rupere de fugă (VLAH.) ¶ ② A alcătui, a forma, a înjgheba: închipui treptele unei scări (ISP.); tu ai boi, de ce nu-ți închipuești și un car? (CRG.); fie-care își închipuise o ortografie (NEGR.) ¶ ③ A-și ~, a-și reprezenta un lucru în minte, a-și imagina: și-a închipuit că am să-l las să plece; nu-i el tocmai așa de prost ca să-și închipuiască că-l așteptăm cu colaci calzi (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se socoti, a se crede că este: vorbind și răspunzîndu-și singur, închipuindu-se pe el în luptă cu ceilalți (DLVR.) ¶ ② ‡ A se asemăna cu cineva, a fi după chipul cuiva: se închipuéște Iudei ca cum el au vîndut pre Hristos pentru să dobîndească galbeni (PRV.-MB.).

ÎNCHIPUIRE *sf.* ① Faptul de a(-și) î n c h i p u i; lucrul închipuit ¶ ② Facultatea de a(-și) închipui; imaginațiune; minte.

ÎNCHIPUIT *adj.* ① *p.* ÎNCHIPUI ¶ ② Care se crede, care se socotește că este ceva: un bolnav ~; un om ~, care se crede mare, care-și închipuie că e ceva de capul lui ¶¶ © NEÎNCHIPUIT.

○ **ÎNCHIPURLUI** (-uesc *vb. tr. Mold.* = ÎNCHIPUI: unde ai să nimerești tu o fată așa cum îți închipurluești tu? (FLOR.); pin' ce-am închipurluit eu carul, mi s'a făcut foame (GR.-N.) [c h i p u r i l e].

ÎNCHIRCIT *adj.* ① = CHIRCIT: ești un fel de vrăbioiu ~ (CRG.); cîteva foi de porumb ~ se clatină jalnic în bătaia vîntului (IRG.) ¶ ② Ghemuit: orașul vechiu, cu stradele strîmte, cu casele ~e (EMIN.).

ÎNCHIRIA (-riez) *vb. tr.* A da sau a lua cu c h i r i e (o casă, o trăsură, etc.).

ÎNCHIRIAT 1. *adj. p.* ÎNCHIRIA: o casă ~ă ¶¶ © NEÎNCHIRIAT.

2. *sbst.* Faptul de a închiria.

ÎNCHIRIERE *sf.* Faptul de a î n c h i r i a.

ÎNCHIRIETOR *sm.* Cel ce î n c h i r i a z ă, cel ce dă cu chirie (o casă, etc.).

ÎNCHIS *adj.* ① *p.* ÎNCHIDE ¶¶ © NEÎNCHIS (în toate înțelesurile) ¶ ② Întunecat (*vorb.* de o coloare): roșu ~, albastru ~.

ÎNCHISOARE *sf.* ① Locul unde stau î n c h i ș i făcătorii de rele, temniță, pușcărie: a băga la ~; a zăcea la ~ ¶ ② ☞ Gard de nuiele împletite unde stau închiși peștii prinși, pînă a nu-i vinde (☞2702): cugetînd ba la închisorile de peste din baltă, ba la vitele care pășteau pe grinduri (SAD.).

Fig. 2702. Închisoare cu gard de coteț.

○ **ÎNCHISTRI** = ÎMPISTRI.

○ **ÎNCHIZĂȘLUI** = ÎNCHEZĂȘ(L)UI.

ÎNCHIZĂTOR 1. *adj. p.* ÎNCHIDE. Care închide.

2. (*pl.*-toare) *sn.* Parte a puștei sau carabinei, înșurubată la țeavă, în care se închid cartușele.

ÎNCHIZĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Locul unde se î n c h i d e ceva ¶ ② Felul de închidere a unui lucru, dispozitiv pentru a închide ceva.

○ **ÎNCINCHIT** *adj. Mold. Bucov.* Stîrcit, ghemuit: șezînd ~ și cu limba scoasă afară (CRG.) [c i n c h i].

ÎNCINCI (-cincesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face de c i n c i ori mai mare, mai numeros.

ÎNCINCIT *adj. p.* ÎNCINCI. De cinci ori mai mare, mai mult.

‡ **ÎNCINDE** = ÎNCINGE².

ÎNCINGA — ÎNCHINGA [c i n g ă].

ÎNCINGĂTOARE = CINGĂTOARE [î n c i n g e¹].

ÎNCINGE¹ (-cing) *vb. tr.* și *refl.* ① A (-și) înfășura, a(-și) strînge mijlocul corpului cu o cingătoare, cu un brîu, etc.: tot Românul poartă cingătoare și știe ce va să zică a ~ (ALECS.); se încinge cu sabia..., își ia ranița în spate și pușca de-a umăr (CRG.) ¶ ② A strînge: e ceva care o încinge și-i sdrobește oasele (DLVR.) [lat. i n - c ĭ n g ĕ r e].

ÎNCINGE² (-cing) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) aprinde: focul încinsese de toate părțile turnul (ODOB.); la flăcările cărbunilor ce se încinseseră, se zări... o frîntură de om (DLVR.) ¶ ② A (se) face roșu, în atingere cu căldura: uneori cerul se încinge... de o vîlvoare roșiatică (ODOB.); cerul... se încingea dogorînd pînă în cătunul Măgura (DLVR.) ¶ ③ Ⓕ A (se) încălzi, a (se) aprinde, a (se) înfierbînta (în urma unei emoțiuni): sîngele i se încinsese ca focul prin vine (ODOB.) ¶ ④ Ⓕ A se pune în mișcare, a se ațîța, a se aprinde (o stare sufletească, o patimă): ințețindu-l și încingîndu-l dorul de părinți, se hotărî să se ducă (ISP.); Puișorul cînd m'atinge, Foc la inimă mă 'ncinge (IK.-BRS.); *pr. ext.*: a se ~ o luptă, o boală, o convorbire, o discuție, un joc, etc.: mi se încinse o bătălie între acești crai de țînu zece ani de zile (ISP.); se încinsese boala, de mureau cîte două trei sute de soldați pe zi (I.-GH.); între ei se încinse o înaltă desbatere academică (CAR.); un joc de copii se încinsese odinioară pe șesul Trotușului (GN.); în fața hanului roșu se încinsese o horă strașnică (DLVR.) ¶ ⑤ A se aprinde, a se strica în urma căldurii produse de umezeală: s'a încins porumbul, fînul, etc. [‡ î n c i n d e < lat. i n c ĕ n d ĕ r e].

ÎNCINS¹ 1. *adj. p.* ÎNCINGE¹: ~ cu un brîu; *pr. anal.*: curtea domnească... era ~ă cu un zid gros și cu tunuri (BĂLC.) ¶¶ © NEÎNCINS.

2. *sn.* Faptul de a (se) încinge¹.

ÎNCINS² 1. *adj. p.* ÎNCINGE². ① Aprins, înflăcărat, înfierbîntat ¶ ② Stricat (*vorb.* de porumb, grîu, făină, etc.) ¶¶ © NEÎNCINS.

2. *sbst.* Faptul de a (se) încinge².

○ **ÎNCIOCĂLA** (-ălez) 1. *vb. tr.* ① *Olten.* A aduna, a strînge la un loc ¶ ② *Olten.* A drege, a regula: încîocălă și omul nostru plugul și porni cu argatul la 'ntors de miriști (PAMF.) ¶ ③ *Trans.* A înjgheba, a întocmi: Sasul nostru făcu ce făcu și inciocălă strigătura aceasta (IK.-BRS.).

2. *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) (PȘC.) A se întrema, a se înfiripa [c i o c ă l ă u].

○ **ÎNCIORECAT** *adj. Olten.* Încălțat (despre cocoșul sau găina ce au pene și fulgi pe picioare și ghiare) (CIAUȘ.) (CONV.) (RV.-CRG.) [c i o a r e c i].

○ **ÎNCIOTAT**, ÎNCIOTURAT *adj. Bucov.* Plin de noduri: îi da un scul de ață încîlcit și înciotat ca să-l descîlcească (VOR.); l-a văzut udînd cu lacrimi jalba din năframa sa 'ncioturată (GRIG.) [c i o t u r i].

○ **ÎNCIRIPA** = ÎNFIRIPA: să-mi mai încîripez o văcuță (RET.); (era) peste măsură de leneș ca să poată ~ ceva (PAMF.).

ÎNCIUDA (-dez) *vb. refl.* A-i fi c i u d ă, a se ciudi, a-i fi necaz; a se supăra, a se necăji: înciudîndu-se omul pe dînsa, începu a o bate (CRG.); ursul, auzind că încă-l mai ia și la rîs, se înciudează și mai tare (CRG.); Sofia înciudată și hotărîtă să descopere adevărul (BR.-VN.).

○ **ÎNCIUMA** (-mez) *vb. tr.* A infecta: tîlharii... înciumează sufletul și locul pe unde trec (JIP.) [c i u m ă].

ÎNCÎINA (-nez) *vb. refl.* ① A se face rău (ca un c î i n e) ¶ ② A se încăpățîna: se încîinase și nu vrea să dea inelul (ISP.).

ÎNCÎLCEALĂ (*pl.*-celi) *sf.* Faptul de a (se) î n c î l c i; încurcătură: libertatea (e) o ~ care nu se poate descurca de seculi (I.-GH.).

ÎNCÎLCI (-cesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) încurca: se încîlcește prin cînepă, ori se împiedică de ceva și cade jos (CRG.); nu ești bun decît să paști bobocii și că încîlcești fuioare (ALECS.); își încîlcea degetele în barba lor albă (EMIN.); Și părul de pe cap de tot s'a încîlcit (DON.); de aici înainte trebile se încîlciră (SLV.) [c î l ț i].

ÎNCÎLCIT *adj. p.* ÎNCÎLCI. Încurcat: Vede iarbă ~ă, frîntă pe la rădăcină (ALECS.); merge el ce merge pe cărări cam ~e (MERA); scrisoarea era atît de ~ă, încît le-am lăsat (NEGR.); Ⓕ: problemele ei vaste, ~e și profunde (VLAH.); de ce viața noastră e atît de ~ă în legăturile ei cu alte vieți? (D.-ZAMF.) ¶¶ © NEÎNCÎLCIT.

ÎNCÎLCITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Lucru î n c î l c i t, încurcat; încurcătură: pe natră totdeauna sînt noduri, încîlcituri (VOR.); după o alergare fantastică prin

o ~ de hudiți strîmte, sosim la locantă (ALECS.); ~ peste ~, cînd bagi degetul, l-apucă 'n gură (TEOD.), (*ghicitoare despre* „pieptenii de lînă").

ÎNCILÎFAT *adj.* Cu c i l î f: cu un ciubuc ~ și lulea ferecată cu argint (NEGR.).

ÎNCÎLȚOȘA (-oșez) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) A se face cum sînt c î l ț i i (*vorb.* de lemne, sfoară, etc.).

***ÎNCÎNTA** (-cînt) *vb. tr.* A desfăta, a produce o mare plăcere, a exercita un farmec asupra cuiva, a fermeca: Ochiul tău cel dulce și umbrit mă 'ncîntă (EMIN.); amicul, pe care-l vedea mai în toate zilele, a încîntat-o cu ochii, cu vorba (VLAH.) [fr. e n c h a n t e r, refăcut după c î n t a].

***ÎNCÎNTARE** *sf.* ① Faptul de a î n c î n t a ¶ ② Desfătare, farmec, plăcere deosebită.

***ÎNCÎNTĂTOR** *adj. verb.* ÎNCÎNTA. Care încîntă, desfătător, fermecător: are o voce încîntătoare.

***ÎNCÎNTEC, ÎNCÎNTIC** (*pl.*-ece, ice) *sf.* Încîntare; farmec: ce încîntic de fală și de vitejie trebue să fi fost pe voinicul fecior (ODOB.); mi se păru că... sînt ca prin încîntec transportat în mijlocul fericirilor din raiu (GN.); [î n c î n t a + c î n t e c].

ÎNCÎRDOȘA (-oșez), **ÎNCÎRDUI** (-uesc) *vb. refl.* A se întovărăși, a se înhăita: mă 'ncîrduii cu ei și pornii iar (S.-ALD.); nu știe nici el ce găsise la ea la început, cînd s'au încîrduit (LUNG.) [c î r d].

ÎNCÎRDOȘAT, ÎNCÎRDUIT *adj. p.* ÎNCÎRDOȘA, ÎNCÎRDUI. Înhăitat, întovărășit: se deslușea chipul negru al unei mașini de aburi încîrdoșate cu o batoză mare (GRIG.); încîrduit cu terchea-berchea, trei lei perechea (PANN).

ÎNCÎRJOBAT ☞ CÎRJOBAT.

ÎNCÎRJOIA (-oiez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) gîrbovi, a (-și) încovoia spinarea: a început a se ~ în toate părțile de foame (SB.) [comp. CÎRJOIAT].

ÎNCÎRLIGA (-ig) *vb. refl.* A se încovoia ca un c î r l i g: anul trecut i se încîrligase spicul (S.-ALD.).

ÎNCÎRLIGAT *adj.* ① *p.* ÎNCÎRLIGA: ghiarele lor erau încîrligate și mai ascuțite decît ale pisicilor (ISP.) ¶ ② Cruce ~ă, cruce alc cărei brațe se termină prin niște cîrlige, numită și „crucea Reginei Maria" (☞ ▪ 1603).

ÎNCÎRLIONȚA ☞ CÎRLIONȚA.

ÎNCÎT *adv.* ① ‡ Întrucît, într'atîta cît ¶ ② În așa fel că, astfel că: le otrăvi astfel, ~ rănile ce făceau ele nu se mai tămăduiau (ISP.); precedat uneori de așa: așa ~, așa că ¶ ③ (A umbla, a alerga, etc.) de-a 'ncîtele(a), a umbla fără astîmpăr de colo pînă colo, încoace și încolo, în toate părțile, spre a găsi, spre a izbuti ceva: umbla d'a'ncîtelea de colo pînă dincolo și astîmpăr nu-și mai găsea (ISP.); d'o fi fată, o s'alerge d'a'ncîtelea pe la soare-răsare pîn'o vedea pe dracu la soare-apune (DLVR.) [î n + c î t].

ÎNCLEI (-cleiesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) lipi cu c l e i u: încleind bucățică cu bucățică, ca să poată întregi o icoană distrusă (VLAH.); *pr. ext.*: mi s'a încleit scuipatul în gură de sete.

ÎNCLEȘTA (-tez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) prinde, a (se) strînge ca într'un c l e ș t e: de frică, s'a încleștat de gîtul lui moș Nichifor (CRG.); Mihaiu, încleștîndu-i-se mîna pe dînsa (= pe suliță)... nu o slăbi nici cît (ISP.); Se 'nclestează între dînșii, se bat ca niște turbați (LET.); a i se ~ gura, *a)* a se înțepeni fălcile, în cît să nu mai poată vorbi: i s'a încleștat gura și a înghețat de frică (CRG.); *b)* a amuți pe veci, a muri: mai mult n'a putut grăi..., căci i s'a încleștat gura pe vecie (RET.) ¶ ② Ⓕ Dorul de acasă mă încleșta de inimă (GN.).

ÎNCLEȘTARE *sf.* Faptul de a (se) î n c l e ș t a; strînsoare: Putna se sbate, se smulge biruitoare din ~a lor (VLAH.).

ÎNCLEȘTAT 1. *adj. p.* ÎNCLEȘTA. ① Prins ca într'un clește, strîns cu putere: izbi în toate părțile cu pumnii încleștați (DLVR.) ¶ ② Înțepenit: parcă'i cu gura ~ă.

2. *sbst.* ✗ Ⓟ Boala copiilor.

ÎNCLEȘTĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Strîngere ca într'un clește, încleștare ¶ ② ✗ Ⓟ = ÎNCLEȘTAT [î n c l e ș t a].

○ **ÎNCLUPȘA** *vb. tr. Olten.* A prinde, a înclți pe cineva [c l u p s ă].

ÎNCOACE, *F* Ⓟ **ÎNCOA** 1. *adv.* ① Înspre mine, înspre locul unde mă aflu: fugi ~ spre mine cît îi putea (CRG.); adu-l ~; a umbla ~ și încolo, într'o parte și într'alta, de colo pînă colo: îmblînd ei prin grădină... încolo și 'ncoace, își culegeau unul altuia flori (SB.) ¶ ② Mai ~, mai aproape (de mine); *F*: a se da (a se face) mai ~, a se apropia: dați-vă mai ~, ca să ne înțelegem mai bine la cuvinte (ISP.) ¶ ③ Arată direcțiunea în timp: de vre-o zece ani încoace, mai că nu găsește în Prosta o palmă de pămînt nepătruns (I.-GH.); de la o vreme ~, de cîtva timp: de la o vreme încoace... nu știu ce avea (ISP.); mai ~, într'un timp mai apropiat de noi: Domnul, boierul și mitropolitul... erau pînă mai încoace țăria țării (JIP.): toți calicii de mai ~... îi păzeau cu multă sfințenie colțușorul lui (CRG.); mai d'încoa(ce), mai nou, mai recent, de la o vreme mai apropiată de noi: cărturarii mai d'încoa nu voiră... să dea de minciună pe cărturarii cei vechi (ISP.).

2. VINO-'NCOA(CE) *sf.* Farmec, atracție, nuri: mai avea și pe vino-'ncoa și graiul lui era cu lipici (ISP.); Dragostea de fată mare, Ca fasolea din căldare, Nici o vino-'ncoace n'are (GN.) [lat. i n - e c c u (m)-h a c c e].

ÎNCOCLEȚI (-ețesc), **ÎNCOCLEȚA** (-ețez) 1. *vb. tr.* A încleșta, a apuca strîns pe cineva ca într'un cleșțe: încoclețează și pe cel mijlociu (R.-COD.).

2. *vb. refl.* A se încleșta; a se încinge, a se încăiera: se încocleți o luptă d'alea de credeai că n'are să se mai aleagă nici praful de ei (ISP.) [c o c l e ț].

○ **ÎNCOCORA** (-orez) *vb. tr. Olten. Băn.* A se ținea mîndru, cu capul ridicat: calul se încocorează (CIAUȘ.) [c o c o r; comp. și bg. k o k o r j a s e].

ÎNCOIFAT *adj.* ⛑ Cu c o i f în cap.

ÎNCOLĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) învîrti, a (se) întortochia, a (se) încovriga, a (se) înfășura de jur împrejur, formînd unul sau mai multe cercuri ori c o l a c e: îi ieși înainte balaurul plesnind din coadă și încolăcindu-se (ISP.); încolăcind biciul pe d'asupra cailor (DLVR.); omul își încolăcește brațele pe masă și-și așază pe dînsele capul (CAR.); dealurile... se 'ncolăcesc, se 'ncalecă și închid zarea din toate părțile (VLAH.).

ÎNCOLĂCIT *adj. p* ÎNCOLĂCI: cu mijlocul ~ de bete (DLVR.) ¶¶ Ⓒ NEÎNCOLĂCIT.

ÎNCOLĂCITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a (se) î n c o l ă c i și rezultatul acestei acțiuni; întortochietură: încolăciturile șarpelui, mațelor.

ÎNCOLĂTĂCI, ÎNCOLĂTUCI = ÎNCOLĂCI: uneori ca un zmeu se încolătăcește împrejurul orașului (NEGR.); flăcăii... luară o frînghie și o încolătăciră bine de o ramură (GRL.) [î n c o l ă c i + î n v ă l ă t u c i].

ÎNCOLĂTĂCIT *adj. p.* ÎNCOLĂTĂCI: o șerpoaică mare, ~ă de sobă (VOR.); cu coada lungă, ~ă de-a lungul picioarelor subțiri (GRL.).

ÎNCOLO *adv.* ① În direcțiunea aceea, într'acolo; de aci ~, de aci înainte; a umbla încoace și ~, într'o parte și într'alta, de colo pînă colo; a se duce, a pleca p(e)-aci ~, a pleca mai departe, a-și vedea de drum: își cerea iertăciune că-i e de grabă... și pleca repede p'aci ~ (CAR.); a lăsa ~, a lăsa de-o parte: să lăsăm gluma ~; să-i lăsăm pe toți la Dumnezeu ~ și să ne cătăm noi de poveste (ISP.); mai ~, mai departe (de mine); a se da mai ~, a se depărta puțin, a se da mai la o parte: nimeni nu i-a zis măcar dă-te mai ~ (VLAH.) ¶ ② Arată și direcțiunea în timp: de acum ~, de azi ~, de acum, de azi înainte ¶ ③ De altfel, de altminteri; afară de aceasta: e cam iute, ~ e om de treabă; de rușine, lua el cîteodată și din bucatele ce i se aduceau..., dar ~ nimic (ISP.) [î n + c o l o].

ÎNCOLȚI (-țesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) apuca cu c o l ț i i, cu dinții; a (se) înhăța: întinde de tine ca cînii, cînd se încolțesc și se încaibără la mortăciună (JIP.) ¶ ② Ⓕ A împinge în colț, a pune la strîmtoare, a strîmtora: pe mine mă încolțise un autor într'un ungher și-mi spunea viața și operele lui (VLAH.); adevărul însă era... să încolțească pe Ștefan și să-l dea pierzării (ISP.) ¶ ③ ♣ A da colț, a germina, a răsări: încolțise iarbă, să fi zis că a sosit Prier (DLVR.); pică o sămînță dintr'un pom... singură încolțește, prinde rădăcini și trăește (BR.-VN.); Ⓕ: astfel de idei încolțeau pe nesimțite și prindeau rădăcină în mintea mea (GN.); o viață puternică, civilizată, încolțise aci (VLAH.).

ÎNCOLȚIT *adj. p.* ÎNCOLȚI ¶¶ Ⓒ NEÎNCOLȚIT.

ÎNCOLȚURAT, ÎNCOLȚORAT *adj.* = COLȚORAT.

ÎNCONDEIA (-eiez, ✓-eiu) *vb. tr.* ① A văpsi,

a desena în diferite colori: o casă... cu ferestrele încondeiate cu roşu şi albastru (DLVR.); moţul bălţat, ca şi cum ar fi încondeiat de mîna omului (DLVR.); Şi sprîncenele arcate... Cu o singură trăsură măestrit le încondeie (EMIN.) ¶ ② A face diferite desenuri pe ouăle de Paşti, cu ajutorul c o n d e i u l u i (☛ CONDEIU ⑤): femeile se pun dis-dimineaţă să 'ncondeieze şi să roşească ouă (LUNG.) ¶ ③ A înnegri sprîncenele cu beţişorul numit „condeiu" ¶ ④ Ⓕ A nota rău pe cineva (într'un raport, etc.); a vorbi de rău pe cineva, a ponegri: parcă sînteţi colonelul meu, cînd ne încondeiază la memoriu (BAS.); lăsaţi-l pe mîna mea, c'oiu şti eu cum să-l încondeiez la Măria Sa (ISP.).

ÎNCONDEIAT 1. *adj. p.* ÎNCONDEIA ¶¶ © NEÎNCONDEIAT.

2. *sbst.* Faptul de a încondeia: se pricepe la ~ ouă de Paşti (LUNG.).

ÎNCONDEIETURĂ (*pl.*-turi), ÎNCONDEIERE *sf.* Faptul de a î n c o n d e i a ouăle; desenul făcut cu condeiul pe ouăle de Paşti (▣2703).

Fig. 2703. Încondeierea ouălor.

○ **ÎNCONDURA** (-dur) *vb. tr. Olten.* A desena, a face diferite flori sau figuri; Ⓕ a înflori, a adăuga floricele, a exagera, a încornora.

ÎNCONJUR, ÎNCUNJUR, *Mold.* ÎNCUNGIUR *sbst.* ① Ocol: drumul era stricat şi a trebuit să fac un mare ~ ¶ ② Ⓕ Fără ~, fără a ocoli, de-a dreptul, pe şleau: mi-a răspuns fără ~ ¶ ③ Drum, călătorie de jur împrejur: a făcut ~ul lumii [î n c o n j u r a].

ÎNCONJURA, ÎNCUNJURA (-jur), *Mold.* ÎNCUNGIURA (-giur) 1. *vb. tr.* ① A ocoli, a merge de jur împrejur: se şi asvîrle pe iapă şi înconjură iazul de trei ori (CRG.) ¶ ② A face de jur împrejur un gard, un zid, etc., a împrejmui: a înconjurat oraşul cu ziduri; Ⓕ: îngrijirea fină şi delicată cu care mă înconjura (D.-ZAMF.) ¶ ③ ⚔ A împresura, a aşeza de jur împrejur armată: mers-au Kiuprulul la Niş... şi au încongiurat cetatea (NEC.) ¶ ④ A sta, a fi aşezat, a se întinde de jur împrejur: şi locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice de amintire (CRG.); şoseaua... încunjură tunelul drumului de fier (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A pune de jur împrejurul său diferite lucruri: s'a înconjurat de flori ¶ ② A strînge în jurul său diferite persoane: s'a înconjurat de tot felul de indivizi de teapa lui [lat. i n-c o n g y r a r e].

ÎNCONJURĂTOR, ÎNCUNJURĂTOR, † ÎNCUNGIURĂTOR *adj. verb.* ÎNCONJURA. Care înconjură: şoapele Bistriţei şi freamătul pădurilor, întreg orchestrul naturii înconjurătoare (GN.).

ÎNCONTRA ☛ CONTRA.

ÎNCOPCIA (-ciez, -ciu), ÎNCOPCI (-cesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) prinde, a (se) încheia cu c o p c i ¶ ② Ⓕ A împreuna: îmi încopcesc mîinile sub ceafă, închid ochii şi încerc să cuget (VLAH.); Budulea îşi încopcea mînile pe piept (SLV.).

ÎNCOPCIAT, ÎNCOPCIT *adj. p.* ÎNCOPCI(A): o manta lungă fără mînici, încopcită pe umăr (VLAH.); cu mînile încopciate pe piept (SLV.).

○ **ÎNCOPERI** (-păr) *vb. tr.* şi *intr. Olten.* = ACOPERI.

ÎNCORDA (-dez) 1. *vb. tr.* ① ♩ A întinde c o a r d a sau coardele (unui instrument, ca arcul, vioara, etc.): puse mîna pe arc, îl încordă şi gata era să repeadă săgeata (ODOB.) ¶ ② A întinde cît mai mult, a-şi pune toată puterea: încordîndu-şi braţele vînjoase pe măjile încărcate cu peşte (VLAH.); Ⓕ: a-şi ~ mintea; privirea, etc.: şi-mi încordez privirea, să pot zări sitarul printre frun e (BR.-VN.) ¶ ③ A întări: el încordează braţul celor ce se ridică întru numele lui (ISP.) ¶ ④ A ţinea strîns: a(-şi) ~ calul; Glasul tău îl îmblînzeşte (e vorba de un cal), mîna ta îl încordează (ALECS.) ¶ ⑤ A lega viţa: ~ via ¶ ⑥ A plesni pe cineva cu un biciu, a biciui: a prins a ~ mortul cu biciul şi a-l bate (SB.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde (ca şi coarda unui arc): simţi că sîngele i se încălzeşte şi vinele i se încordează (SLV.) ¶ ② A se opinti, a-şi pune toate puterile: încordîndu-se şi scuturîndu-se odată voiniceşte, iară şi-arată puterile sale (CRG.) ¶ ③ A se înţepeni: se încordă în lungul trupului şi îngheţă rigid... în dreptul oglinzii (DLVR.) ¶ ④ A se înteţi: cererile calicului de Joe se încordau şi poftea la jertfe (ISP.); îndată ce se încordează lupta, Turcii... dau foc oraşului (I.-GH.).

ÎNCORDARE *sf.* Faptul de a (se) î n c o r d a şi rezultatul acestei acţiuni; Ⓕ: face doi paşi în curte şi se uită cu ~ (BR.-VN.); o ~ înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului (CAR.).

ÎNCORDAT *adj.* ① *p.* ÎNCORDA; Ⓕ: toată urbea aşteaptă cu ~ă nerăbdare (CAR.); partida urmează din ce în ce mai ~ă (BR.-VN.) ¶ ② Arcuit: sprîncene ~e (VOR.).

ÎNCORDĂTOR (-toare) *sn. Mold.* ① ▩ Întorcător, întinzător, slobozitor, zăvor (la războiul de ţesut) (ŞEZ.) ¶ ② Pana, sucitorul, întinzătorul, struneala ferestrăului [î n c o r d a].

ÎNCORDĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Încordare: alergările cu caii şi încordătura arcului erau visele de aur cu care se desfătau ei (ODOB.) ¶ ② Contracţiune: trupu-i... se sgîrci şi se întinse în cîteva încordături dureroase (ODOB.) [î n c o r d a].

ÎNCORNORA (-orez) *vb. tr.* ① A pune c o a r n e ¶ ② A pune coarne bărbatului, a-l înşela ¶ ③ Ⓕ A exagera: nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea şi le vedea (CAR.); Încornorează ţînţarul, De ţi-l face cît măgarul (PANN).

ÎNCORNORAT 1. *adj. p.* ÎNCORNORA.

2. ÎNCORNORATUL *sm.* ☙ Unul din numeroasele epitete ale diavolului (presupus că poartă coarne).

ÎNCORONA (-onez) 1. *vb. tr.* ① A pune o c o r o a n ă pe cap ¶ ② A însemna, a împodobi a-şi ~ fruntea cu flori ¶ ③ A răsplăti, a recompensa: ~ munca ¶ ④ A sfîrşi, a desăvîrşi: o faptă eroică îi încoronează viaţa; ca să-şi încoroneze succesul, militarul s'a dus acasă şi... s'a împuşcat (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A-şi pune coroana (de suveran) pe cap ¶ ② A se încununa, a se împodobi cu o coroană.

ÎNCORONAT *adj.* ① *p.* ÎNCORONA ¶ ② Cap ~, suveran.

*__ÎNCORSETAT__ *adj.* Cu trupul strîns într'un c o r s e t: şi aşa ferchezuite şi ~e... le-am dat drumul (NEGR.).

○ **ÎNCOTOŞMĂNA** (-ănez), ÎNCOTOŞMA (-mez) *vb. tr.* şi *refl. Mold. Bucov.* A (se) înfăşura cu haine multe şi groase, cu blănuri, etc.: iute s'a încotoşmănat în cele nouă cojoace (VLAH.) [comp. COTOŞMAN].

○ **ÎNCOTOŞMĂNAT**, ÎNCOTOŞMAT *adj. p.* ÎNCOTOŞM(ĂN)A: cîteva bătrîne... stau încotoşmănate în pridvor ca nişte momîi greoaie (IRG.); umblară cu stelele, pe la toate casele... încotoşmaţi în haine grele (SAD.).

ÎNCOTRO *adv.* În ce direcţiune, în care parte (şi ca interogaţiune): ~ (te duci), băiete?; nu mai vedea Sf. Petru ~ să mai apuce (MAR.); m'oiu duce ~ m'or îndrepta ochii (SB.); îi urau drum bun, ori ~ s'ar întoarce (CRG.); care ~, fie-care în altă direcţiune: au fugit Turcii care ~ au putut (NEC.); au trecut în Transilvania, în Bucovina care ~ a apucat (I.-GH.); a nu avea ~, a nu putea face altfel, a nu avea alt mijloc, altă scăpare, etc.: văzînd fata că n'are ~, ceru timp de trei zile în care să se gîndească (ISP.) [lat. i n - c o n t r a u b i].

○ **ÎNCOTROJI** (-oiesc) *vb. tr.* şi *refl. Trans.* (FR.-CDR.) (PŞC.) A (se) încotoşmăna.

ÎNCOTROVA *adv.* Într'o direcţie oare-care, unde-va: cînd porneşti ~, să nu te întorci, că nu-ţi merge bine (ŞEZ.); se uita în toate părţile, doară va vedea ~ vre-o zară de foc (ISP.) [î n c o t r o + v a].

ÎNCOVOIA (-voiu), ○ ÎNCOVĂIA (-văiu) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) îndoi; a (se) pleca în jos; a (se) strîmba; a (se) gîrbovi: ~ un drug de fier; lua copacii de vîrf şi-i încovoia (ISP.); cînd se stîrneşte apoi viforul... copacii se încovoaie, crapă şi ies din rădăcini (SLV.); spicele... se clătinau alene, încovăindu-se în văi şi dealuri de aur ruginit (DLVR.); a se ~ sub povara anilor ¶ ② A coti, a face o cotitură: Rîul luciu se 'ncovoaie sub copaci ca un balaur (ALECS.); şoseaua se încovoaie între Olt şi dealuri (DLVR.) [vsl. k o v a j ą < k o v a t i; comp. o k a v a j o].

ÎNCOVOIAT, ÎNCOVĂIAT *adj. p.* ÎNCOVOIA, ÎNCOVĂIA. Îndoit; strîmb; gîrbovit: cu spinarea ~ă; îi descriu oacheş... nasul pronunţat şi încovăiat (I.-GH.) ¶¶ © NEÎNCOVOIAT.

ÎNCOVOIERE, ÎNCOVĂIERE *sf.* Faptul de a (se) încovoia; rezultatul acestei acțiuni: nesfîrșite se desfășură 'n zarea înaltă încovoierile munților (VLAH.).

ÎNCOVOIETURĂ, ÎNCOVĂIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Încovoiere; îndoitură; cotitură: apele sale limpezi se joacă cu veselie în rășfățate încovoieturi (ODOB.) [încovoia].

ÎNCOVRIGA (-ig) *vb. tr.* și *refl.* A (se) încolăci (ca un covrig): moletele... are obiceiu de a se ~, cînd e în primejdie (MAR.); (șarpele) se încovrigă împrejurul omului și-l coprinse (ISP.); pisica intră miorlăind încet, încovrigîndu-și coada (VLAH.) [comp. COVRIGA].

ÎNCREDE (-ed) 1. *vb. tr.* A încredința: eu îi încred banii mei, și el se vede că-i speculează în folosul lui (ALECS.).

2. *vb. refl.* A pune temeiu, a se bizui pe credința, pe cinstea, pe ajutorul cuiva: încrede-te lui, cum te-ai încrezut în mine, și nu te vei căi (ISP.); nu te încrede lingușitorului; a se ~ în Dumnezeu, a-și pune credința în ajutorul lui Dumnezeu [crede].

ÎNCREDERE *sf.* ① Faptul de a (se) încrede ¶ ② Temeiul ce se pune pe credința, pe cinstea, pe ajutorul cuiva: ~a 'nflorește în inimile mari (ALECS.); om de ~, om credincios, în cinstea căruia te poți încrede; a da un vot de ~, a aproba modul de a vedea, de a lucra al unui guvern, etc., arătînd că se pune temeiu pe cinstea sau pe priceperea lui ¶¶ © NEÎNCREDERE.

ÎNCREDINȚA (-țez) 1. *vb. tr.* ① A asigura, a adeveri, a întări (că un lucru e adevărat): te încredințez că lucrurile s'au petrecut așa cum ți le-am povestit; multe dărîmături încredințează că pe acolo au fost odată case mari (ISP.) ¶ ② A da în seama, în grija cuiva (avînd încredere în cinstea lui): i-am încredințat toată averea mea; ~ cuiva o taină; întrebările... s'au aprobat de toată adunarea și mi s'au încredințat (NEGR.) ¶ ③ *Trans.* A logodi: tinerii, după așezare, se duceau cu părinții lor la preotul local și... ei îi încredința (MAR.).

2. *vb. refl.* ① A se asigura, a căpăta dovada, credința: după ce se încredință că nu era ceva necurat (ISP.) ¶ ② *Trans.* A se logodi: din minutul în care s'au încredințat... feciorul... se numește, în Bucovina, mire, iar fata încredințată, mireasă (MAR.) [credință].

ÎNCREDINȚARE *sf.* ① Faptul de a (se) încredința; asigurare; dovadă, probă: ia să-mi facă Nică Oșlobanu ~a, zise părintele Duhu (CRG.) ¶ ② *Trans.* Logodnă: legile împărătești... au oprit... să se săvîrșească ~a cu mai multe zile... înainte de cununie (MAR.).

ÎNCREMENEALĂ *sf.* Faptul de a încremeni; rezultatul acestei acțiuni: cine nu se hițînă din încremeneala văcuită, înțepenește de viu (JIP.).

ÎNCREMENI (enesc) 1. *vb. intr.* ① A rămînea pe loc, nemișcat, înțepenit, împietrit, (de spaimă, de uimire, etc), a înlemni, a înmărmuri: încremeni locului ca trăsnită din cer (ISP.); cînd ajunseră în inima pădurii, încremeniră cu toții ca niște momii (DLVR.); Toți încremenesc în urmă-ți, privind lacom după tine (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Și pe vînetele-i buze un surîs încremenise (VLAH.) [cremene].

2. *vb. tr.* A face să rămîie nemișcat, înlemnit, înțepenit (de spaimă, de uimire, etc.): îmblînzitorul de fiare intră liniștit în mijlocul tigrilor înfuriați și-i încremenește c'o privire (VLAH.).

ÎNCREMENIT *adj. p.* ÎNCREMENI. Înmărmurit, înlemnit, nemișcat, pe loc (de spaimă, de uimire): împărăteasa rămase ~ă, cînd își văzu soțiorul (ISP.).

○ **ÎNCRESTA** (-estez, -est) *vb. tr. Trans.* = CRESTA: se pune baba și încreastă cu foarfecile căpeneagul lui Grămădicu (RET.).

ÎNCRESTĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* = CRESTĂTURĂ.

ÎNCREȘTINA = CREȘTINA.

ÎNCREȚI (-țesc) 1. *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face creț: ~ părul; mai de către toamnă, cînd or ~ berbecii, să-i vinzi și pe dînșii (SB.) ¶ ② A îngrozi (făcînd să i se sbîrcească pielea pe trup): am avut un vis care m'a încrețit din talpă pînă 'n creștet (ALECS.); a i se ~ carnea, a se înfiora, a-l cuprinde groaza: se încrețea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile și cruzimile făcute (I.-GH.) ¶ ③ A (se) sbîrci: una (din lacrimi) se întinse pe obraz, iar alta-i încreți gura (DLVR.); a-și ~ fruntea; ea își încrețise sprîncenele între ochi (EMIN.).

2. *vb. intr.* ① A sbîrci, a încrunta: sfînta Duminică cam încrețește din sprîncene, dar n'are încotro (CRG.).

ÎNCREȚIT *adj. p.* ÎNCREȚI. Cu crețuri; sbîrcit; încruntat: mîneci ~e; frunte ~ă; pe marea albastră și ~ă, vezi sute de corăbii mari și mici (I.-GH.) ¶¶ © NEÎNCREȚIT.

ÎNCREȚITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Creț, cută, îndoitură: încep a curge de prin încrețiturile hainei sale mărgăritare, de umplu locul (ISP.); își făcu un locușor subt o ~ a poclăzii (GRL.) ¶ ② Sbîrcitură: cu obrajii supți și plini de încrețituri (BR.-VN.); apa-i gălbuie, lină, fără nici o ~ (VLAH.) [încreți].

ÎNCREZĂTOR *adj. verb.* ÎNCREDE. Care se încrede lesne, care are încredere în ori-cine.

ÎNCREZUT *adj.* ① *p.* ÎNCREDE ¶ ② Care se crede prea mult, înfumurat ¶ ③ *Trans.* (om) ~, om de încredere: trimite împăratului un om ~, ca să cheme pe fecior la curte (RET.).

ÎNCRÎNCINA, ÎNCRÎNCENA (-cin, -cen) *vb. refl.* A i se încreți pielea de frică, a-l cuprinde fiori, a se îngrozi: cînd ți-oiu spune pînă la sfîrșit, cred că ți s'a încrîncina și ție carnea pe tine (CRG.); m'am încrîncinat de ce-am auzit (ȘEZ.) [crîncen].

ÎNCROP ☛ UNCROP.

ÎNCROPI (-pesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face călduț, a (se) încălzi puțin: să încropească laptele în care se vor îmbăia (ISP.) ¶ ② Ⓕ A strînge, a alcătui, a închegheba cu greu: ce bruma monetă mai rămăsese... de-abia ajungea să încropească haraciul (I.-GH.); n'apucă însă bieții oameni a-și ~ alb în căpistere, că iar vin pustiitorii și-i gonesc la munte (VLAH.) [încrop].

ÎNCROPIT *adj. p.* ÎNCROPI. Călduț, căldicel: sub adierea ~ă a zefirului primăvăratic (ODOB.); adierile încropite ale vîntului de miazăzi (DLVR.).

ÎNCROSNA, *Mold. Băn.* ÎNCROȘNA (-nez), ÎNCROSNIA (-niez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) încărca pe spinare, a lua în spinare: se încrosnează cu cărnurile afumate pe care le adunase (ISP.); Plecă odată 'n pădure să-și adune uscături... Și după ce în spinare cu dînsele se 'ncrosnă (PANN) [crosnă, croșnă, crosnie].

ÎNCRUCI (-ucesc) *vb. refl.* A se cruci: se încrucea lumea de mirare (CRG.); se 'ncrucește cînd vede minunea ne mai pomenită (RET.).

ÎNCRUCIȘA (-ișez) 1. *vb. tr.* ① A pune, a așeza cruciș: Sfinția sa... încrucișază mînile după obiceiu (CRG.); a-și ~ brațele.

2. *vb. refl.* ① A merge cruciș: drumurile se încrucișază ¶ ② A se cruci.

ÎNCRUCIȘAT *adj.* ① *p.* ÎNCRUCIȘA: sta bietul om cu mînile ~e (ISP.) ¶ ② Care se uită cruciș, sașiu: aceasta era mai în vîrstă și ceva ~ă, dar foc de harnică (CRG.).

ÎNCRUCIȘĂTOR ☛ CRUCIȘĂTOR.

ÎNCRUNTA (-crunt) 1. *vb. tr.* ① A crunta: l-a încruntat de a curs sînge (VOR.) ¶ ② A încreți: încruntă sprînceana și se oțărî de supărare (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se crunta, a se înroși, a se injecta de sînge: sabia mea în voi se va ~ (LET.); Ochii 'n sînge se 'ncrunta (ALECS.) ¶ ② A se umplea de sînge: vierul cu dinții, leul cu unghiile, unul pe altul se încruntară (TICH.) ¶ ③ A se posomorî, a lua o înfățișare crîncenă, cumplită: ochii i se măreau și se încruntau (GN.); privirea i se încrunta, parc'ar fi văzut sînge înaintea ochilor (DLVR.); se încruntară cînd auziră aceste vorbe defăimătoare (ISP.).

ÎNCRUNTAT *adj. p.* ÎNCRUNTA. ① Plin de sînge: oiu face cu cuțitul ~ o cărare de sînge (SB.); Se arată două mițe Sgîriete, ~e (DON.) ¶ ② Posomorît, crunt, crîncen, cumplit; cu ochii încruntați.

ÎNCRUNTĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Urmă de sînge: n'a lăsat nimică, afară de niște încruntături pe vatră (SB.) [încrunta].

○ **ÎNCRUȘIT** *adj. Mold.* Înroșit de sînge: Pe stradele 'ncrușite de flacări orbitoare (EMIN.) [crușí].

ÎNCUIA (-cuiu) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) închide cu cheia: ~ ușa, poarta, dulapul; ~ cu cheia, cu un lacăt; încuiase banii în sertarul biuroului, ca de obiceiu (VLAH.); a se ~ în odaie ¶ ② ✗ Ⓟ A se constipa [lat. incuneare].

ÎNCUIAT *adj.* ① *p.* ÎNCUIA ¶¶ © NEÎNCUIAT ¶ ② ✗ Ⓟ Constipat.

ÎNCUIBA (-cuibez, -cuib) 1. *vb. intr.* A cuiba.

2. *vb. refl.* Ⓕ A se vîrî, a se așeza, a se înrădă-

cina: uritul... în inima copilei se prefira, şi... în ea silnic se 'ncuiba (ODOB.); sărăcia s'a încuibat în locul belşugului de odinioară (DLVR.); zavistia şi clevetirea, ziceri slavone, care s'au încuibat între Români, le poate scoate cineva? (NEGR.).

ÎNCUIERE *sf.* ① Faptul de a (se) încuia ¶ ② ✍ ⓟ Constipaţie.

ÎNCUIETOARE *sf.* Ori-ce slujeşte spre a încuia (broască, lacăt, zăvor, etc.) ([▪] 2704): băgă de seamă că nu era încuiat cu vre-o ~ meşteşugită (ISP.); la Săraceni... toate încuietorile erau de lemn (SLV.).

Fig 2704. Încuietoare de lemn.

ÎNCUIETURĂ *sf.* ✍ ⓟ Constipaţie [încuia].

ÎNCUJBA *vb. tr.* A încovoia, a îndoi: coarda... ar fi încujbat falnicul arc (NEGR.) [cujbă].

ÎNCUMETE, ÎNCUMETA (-et), **ÎNCUMĂTA** (-ăt) *vb. refl.* A cuteza, a îndrăzni: Ştefan nu se încumese a se lupta la câmp deschis (ISP.); te-ai încumeta să-ţi cerci puterile cu el? (RET.); nu mă voiu încumăta a spune ceea ce aievea, n'am văzut cu ochii (ODOB.); un lup bătrîn a văzut un cal bun, însă nu se încumăta... să sară asupra lui (ŢICH.) [lat. committĕre].

ÎNCUMETRI (-tresc) *vb. refl.* A se face cumetri, a deveni rude, a se înrudi.

ÎNCUMNĂŢI (-ţesc) *vb. refl.* A se face cumnaţi.

ÎNCUNJUR... ☛ **ÎNCONJUR...**

ÎNCUNOŞTINŢA, ⊙ **ÎNCUNOŞTIINŢA** (-ţez) *vb. tr.* A aduce la cunoştinţă, a da de ştire, a face cunoscut.

ÎNCUNOŞTINŢARE *sf.* Faptul de a încunoştinţa; lucrul ce se aduce la cunoştinţă; hîrtia, scrisoarea prin care se face ceva cunoscut.

ÎNCUNUNA (-nun, -nunez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (-şi) pune o cunună pe cap; a (se) împodobi pe cap, pe creştet, în vîrf: grebenii munţilor ce 'ncununează partea dinspre miază-noapte a Rîmnicului-Sărat (VLAH.); Le clădesc apoi în stoguri şi cu stuh le încunună (ALECS.) ¶ ② Ⓕ A sfîrşi, a desăvârşi, a încheia: încunună viaţa sa de vrednic ostaş cu o moarte de erou (ODOB.).

ÎNCURA (-ur, -urez) 1. *vb. tr.* A pune s'alerge, a alerga, a sili la fugă, a goni: Făt-frumos... încălecă calul şi-l încură prin grădină (ISP.); Oamenii, în ziua de Sîn-Toader, încură caii (MAR.); Sîntu-Ilie, încurîndu-şi armăsarii cu tunete şi cu plesnete (ODOB.).

2. *vb. refl.* A alerga în goana mare: au întins la drum sbeguindu-se şi încurîndu-se (ISP.) [lat. incurrĕre].

***ÎNCURAJA** (-ajez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) îmbărbăta, a da (a prinde) curaj ¶ ② Ⓕ A favoriza, a proteja: ~ industria [fr. encourager].

***ÎNCURAJARE** *sf.* Faptul de a încuraja: se arăta furios... pentru încurajările ce dă boierilor emigraţi (I.-GH.).

***ÎNCURAJATOR** *sm.* Cel ce încurajează: ~ al ştiinţelor.

ÎNCURARE *sf.*, **ÎNCURAT** *sbst.* Faptul de a (se) încura, alergare (de cai); încurarea cailor, datină care se ţine de obiceiu în ziua de Sîn-Toader (în Sîmbăta dintîiu a postului mare), cînd oamenii se întrec în fugă cu caii.

ÎNCURCA (-curc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) amesteca între ele fire, etc., astfel încît să nu se mai poată desface uşor: mi-a încurcat aţa, sfoara; ghemul nici nu se desfăşura nici nu se încurca (ISP.); Ⓕ: ~ iţele, a produce o confuziune, o neorînduială în planurile cuiva: dracul, care n'avea altă treabă decît să încurce iţele în lume, îşi amestecă şi astă dată codiţa (GN.) ¶ ② A (se) amesteca într'o mulţime, într'o îngrămădire de lucruri, fără a o mai putea scoate uşor la capăt: îşi încurcase vaca în carele domneşti (DLVR.); te-ai încurcat în socoteli, măi băiete (CRG.) ¶ ③ A (se) băga, a (se) vîrî, a (se) amesteca într'o afacere, etc.: ce te încurci în negoţul acesta numai cu atîţia bani?; a (se) ~ în datorii; se încurcă în războaie în care e învins (NEGR.) ¶ ④ A se ~ cu o fată, cu o femeie, a avea relaţiuni de dragoste, a trăi (căsătorit sau necăsătorit) cu o femeie: se încurcase c'o femeie măritată şi o despărţise de bărbat (D.-ZAMF.): el mă lasă de mă încurc cu o fată cheltuitoare (ALECS.) ¶ ⑤ A (se) produce o neorînduială, a face să nu mai fie simplu, limpede, lămurit: ~ o afacere, o chestiune, socotelile, vorba ¶ ⑥ A face să-şi piarză firul ideilor, să nu ştie ce să răspundă: pentru ce încurci şi ameţeşti pe băieţi? (NEGR.); a o ~, *a)* a nu răspunde drept, a nu se exprima lămurit, pe înţelesul tuturor: o tot încurcă şi ei (cărturarii) cum pot (ISP.); *b)* a lucra, a face ceva bine rău, cum poate: liturghia, cum, cum, o încurca el, dară cînd venea la citirea evangheliei, se slujea de asemenea tertipuri (ISP.); a se ~, a vorbi fără înţeles, a bîlbîi, a nu da răspunsuri drepte: se cam încurcase el la unele întrebări (VLAH.) ¶ ⑦ A sta în cale, a pune piedici, greutăţi: decît să încurci numai aşa lumea, mai bine să şezi de-o parte (CRG.) ¶ ⑧ A se împletici: i se încurcă limba (după prînz), a cam băut ¶ ⑨ A rămînea pe undeva, oprit de o afacere, de o petrecere, etc.: Moş Bodringă se încurcase nu ştiu pe unde în sara aceea (CRG.) ¶ ⑩ A-şi pierde vremea, a se codi, a nu lucra: bea, nu se încurcă; cînd vrea ceva, vrea, nu se încurcă (DLVR.): fata nu se încurca, ci torcea cîte un ciur plin de fuse (CRG.).

⊙ **ÎNCURCALĂ** (*pl.*-ăli) *sf. Mold.* Încurcătură: nici grijă n'avea despre încurcala ce făcuse (CRG.) [încurca].

ÎNCURCAT *adj. p.* **ÎNCURCA** ¶¶ Ⓒ **NEÎNCURCAT.**

ÎNCURCĂTOR *sm.* Cel ce încurcă: al doilea era procatăr, adecă ~ de trebi, sporitor de pricini (RET.).

ÎNCURCĂTURĂ (*pl.*-turi) ① *sf.* Lucru încurcat, treabă încurcată, turburare ¶ ② Învălmăşeală: cine ştie ce ~ vei face p'acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătîiu (ISP.) ¶ ③ Situaţiune încurcată; bocluc, belea: a băga în ~; nu s'a rugat lui Dumnezeu, să-l scape din ~... ci numai de capul lui a lucrat (RET.) ¶ ④ ✍ ~ de maţe, boală gravă intestinală: se 'ncinge luptă în măruntaie... pînă se face ~ în maţe, de se sparge praporul (CAR.).

‡ **ÎNCURMEZIŞA** (-işez) *vb. refl.* A se împotrivi, a se opune: nu se vor strînge toţi, ci pentru a lor voie rea se vor ~ (PRV.-MB.) [curmeziş].

ÎNCUSCRI (-cresc) *vb. refl.* A se face cuscri, a se înrudi: poate să ne încuscrim mai tîrziu cu Afinoaia (ALECS.); cum să lase pe fiul său să ia o mojică, să se încuscrească el cu un clăcaş! (I.-GH.).

ÎNCUVIINŢA (-ţez) *vb. tr.* A da voie, a-şi da consimţimîntul, a aproba: a încuviinţat fetei sale... să se primble cu el prin grădina de lîngă curte (SB.) [cuviinţă].

ÎNCUVIINŢARE *sf.* Faptul de a încuviinţa; consimţimînt; aprobare.

ÎNCUARTIRA (-irez) *vb. tr.* A da cuartir, a aşeza într'un cuartir.

ÎNDĂMÎNĂ ☛ **ÎNDEMÎNĂ.**

ÎNDĂRĂGNA (-ăgnez) *vb. tr.* A opri prin stăruinţă silinţele făcute de cineva ca să înainteze, a face să rămîie îndărăt.

ÎNDĂRĂPNIC ☛ **ÎNDĂRĂTNIC.**

ÎNDĂRĂPT... ☛ **ÎNDĂRĂT...**

ÎNDĂRĂT, ⊙ **ÎNDĂRĂPT** *adv.* ① În urmă, înapoi: ea tot înainte mergea şi îndărăt nu se uita (ISP.); ca un tigru făcu o săritură îndărăpt (GN.); Petrea Făt-frumos tot nu s'au întors îndărăpt acasă (SB.); a merge ~, a da înapoi, a scădea: buba mere îndărăpt (PĂC.); a merge ~ ca racul, *a)* a merge făcînd paşi înapoi; *b)* a da înapoi, a regresa, a-i merge din ce în ce mai prost; a da ~, *a)* a înapoia, a da înapoi: i-am dat ~ cartea pe care mi-a împrumutat-o; *b)* a da înapoi, a regresa, a scăpăta: bietul Neagoe văzu că începe a da îndărăt (ISP.); *c)* a face un pas sau mai mulţi înapoi; a se da ~, a se retrage, a face paşi înapoi: a început calul a se da îndărăpt (SB.) ¶ ② În sens invers, dea'n-doaselea: ce mi-i da mie... ca apa din rîul de dinaintea casei să curgă îndărăpt? (SB.); l-au pus pre un cal îndărăpt, cu faţa spre coada calului (NEC.) ¶ ③ Dimpotrivă, invers, vice-versa: după ce s'au făcut papă, aceleaşi îndărăpt le-au cîntat (CANT.) ¶ ④ ~ul (construit cu *genit.*), în dosul, la spatele, în urma, înapoia: ~ul armatei; ~ul meu ¶ ⑤ **D'ANDARATELE(A), D'ANDĂRATELE(A),** *a)* pe la spate; *b)* făcînd paşi înapoi: să înveţe.. să meargă de-andăratele cu sfeşnicul într'o mînă şi cu cădelniţa în cealaltă dinaintea preotului (I.-GH.); *c)* în sens invers; începînd de la urmă,

de la coadă: încalecă d'andăratele pe o saca și se plimbă pe podul Mogoșoaiei (CAR.); *d)* Ⓕ pe dos: începe cartea (de joc) flăcăului... să meargă tot d'andăratele (CAR.); omul îndărătnic toate d'andaratele le face [lat. in-de-rĕtro].

† **ÎNDĂRĂTA**, ÎNDĂRĂPTA (-tez) *vb. tr. intr.* și *refl. Maram.* ① A (se) înapoia, a (se) întoarce ¶ ② A (se) da îndărăt: unde era nevoie, însuși se vîra, ca văzîndu-l ai săi, să nu îndărăpteze (GR.-UR.); îndărăptîndu-i Leșii, s'au întors Căzacii în tabăra lor (M.-COST.).

ÎNDĂRĂTNIC, ○ ÎNDĂRĂPNIC 1. *adj.* ① Încăpățînat, care ține morțiș, cu îndîrjire la ceva, care stăruește neclintit în părerea sau în voința sa: le cunoaștem și pe dumnealor cît de îndărătnice și de încăpățînete sînt (CAR.); apoi nu spun eu că femeia îndărăpnică te scoate din sărite (GN.) ¶ ② Care se ține morțiș de cineva, care nu dă pace, stăruitor: un gînd ~ îl urmărea din copilărie (GN.) ¶ ③ Neascultător, nesupus, rebel, recalcitrant: Simion a fost un băiat rău la părinți, leneș, îndărăpnic și neascultător (VLAH.).

2. ÎNDĂRĂTNICĂ *sf.* ♣ = CLOCOȚEL ① [îndărăt].

ÎNDĂRĂTNICI, ○ ÎNDĂRĂPNICI (-icesc) 1. *vb. tr.* A face să se încăpățîneze: nu făcu nici o mișcare, ca să nu se supere ori să îndărătnicească pe zîna a veni după el (ISP.).

2. *vb. refl.* A se încăpățîna: să nu crează acel împărat că el este zăcaș și se îndărătnicește a nu-l trimite vre-un fiu (ISP.); de te-i îndărătnici, eu sînt în stare să rădic de-a lungul gardului un zid 'nalt (ALECS.) [îndărătnic].

ÎNDĂRĂTNICIE, ○ ÎNDĂRĂP(T)NICIE *sf.* Starea sau fapta celui îndărătnic, încăpățînare: Mișălind vorbă cu vorbă, o'o 'ndărătnicie crudă (VLAH.); o vedenie care i se ține cu îndărătnicie înaintea ochilor (BR.-VN.); împăratul... văzînd îndărăptnicia babei, s'e făcut numai foc de mînie (SB.).

ÎNDATĂ, ○ ÎNDATA MARE, ‡ ÎNDATĂȘ(I) *adv.* Numai decît, neîntîrziat, imediat; peste prea puțin timp, foarte curînd: îndată furăm prinși... și duși dinaintea maicii mele care mă doieni puțin (I.-GH.); îndata mare au și apucat să se arate chipurile dușmanilor (GRIG.); s'a suit în căruță și îndata mare a fost la pod, la frate-său (SB.); îndatăși s'au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă (NEC.); îndată ce, imediat după ce [în + dată].

ÎNDĂTINA (-inez) *vb. intr.* și *refl.* A (se) obicinui, a (se) deprinde: așa se îndătinase de cînd era mic (SB.) [datină].

ÎNDATORA (-orez), ÎNDATORI (-oresc) 1. *vb. tr.* ① A obliga, a impune ca o datorie, a face să fie dator, silit (să facă ceva): îndatoră pe Poloni a plăti tribut Turcilor (BĂLC.) ¶ ② A face cuiva un serviciu (pentru care trebue să fie recunoscător): nu se pot număra ușor cei pe care i-a îndatorat dumnealui (BR.-VN.); îmi pare rău c'am îndatorat pe un nerecunoscător; știu și eu să îndatoresc un prieten la nevoie (GN.) ¶ ③ A băga în datorii.

2. *vb. refl.* ① A se obliga, a-și impune ca o datorie ¶ ② A face datorii: Iliaș-Vodă... s'au fost îndatorind la boierinași de bani. de au fost cheltuind pe drum (NEC.).

ÎNDATORIRE *sf.* Faptul de a (se) îndatori; datorie (de a face ceva); obligațiune: nu mă mai simțeam în stare... pentru îndeplinirea unor asemenea îndatoriri (I.-GH.).

ÎNDATORITOR *adj. verb.* ÎNDATORI. Care îndatorește, care caută, căruia-i place să facă servicii: el era... pentru toți un prieten blînd și ~ (SLV.).

† **ÎNDE** *prep. Mold. Trans.* ① Între, laolaltă, împreună (întrebuințat numai dinaintea unui *pron.*): eram numai noi ~ noi și crîșmărița (CRG.): aceștia petrec și se înveselesc ei ~ ei (VLAH.); îmbulzindu-se oamenii, se loveau ei ~ ei (NEC.); tîlharii cei mari se făceau frați de cruce ~ olaltă (VOR.) ¶ ② Spre, către: cînd au fost ~ seară, au sosit și bregadirul Cropotul (N.-COST.); iară cînd fu a da ~ seară, găinăreasa peri iarăși ca o nălucă (ISP.) ¶ ③ ~ -soare ☛ ÎNDE SOARE ① ②.

○ **ÎNDEGETA** (-tez) *vb. tr. Tr.-Carp.* A indica [deget].

ÎNDELETE *adv. mai adesea în legătură cu* pe, în *loc. adv.* pe ~, încet, cu încetul, fără grabă: înjugă boii la car și... merse omul pe ~, și tocmai a doua zi ajunse la moară (ISP.); Ori-cum ți-ai prinde gîndul. pe zor sau pe 'ndelete (VLAH.).

ÎNDELETNICI (-icesc) *vb. refl.* A se ocupa, a-și petrece vremea cu o lucrare: meseria de legător, cu care se îndeletnicea bătrînul, îi venise mai mult din dragul cărților (GRIG.); mintea putîndu-se ~ cu gînduri mai presus de trebuințele vieții (BR.-VN.) [propriu „a lucra pe îndelete"].

ÎNDELETNICIRE *sf.* Faptul de a (se) îndeletnici; lucrarea cu care se îndeletnicește cineva; ocupațiune.

ÎNDELICAT *adj.* Ⓟ = DELICAT.

ÎNDELUNG *adj.* și *adv.* (Care ține) multă vreme, îndelungat: socotind că nici hrană ~ă nu va avea Grit în cetate, au încungiurat cetatea (LET.); țările care, ~ă vreme rămase în urmă, vin de odată în atingere cu altele (BR.-VN.); ~ răbdător, care rabdă mult timp, a cărui răbdare ține mult [în-de-lung.].

† **ÎNDELUNGA** ☛ DELUNGA.

ÎNDELUNGAT ☛ DELUNGAT.

† **ÎNDEMÎNA**, ○ ÎNDĂMÎNA (-inez) 1. *vb. tr.* A da ajutor, a sprijini, a fi cuiva la îndemînă, a îngriji cu cele de trebuință: cultivatorii noștri înecau în prăpastie cântînd... a îndestula și pe oi și a îndemîna și creșterea grînului (ION.); de la carii agiutoriu îndemînîndu-și, s'au întors asupra lui Filipio (CANT.).

2. *vb. refl.* A se îngriji cu cele de trebuință: cu puținele semne îndămînîndu-se, istoriile sale au șiruit (CANT.).

ÎNDEMÎNĂ, ○ ÎNDĂMÎNĂ 1. *adv.* Aproape de mînă, pregătit aproape, ușor de atins, de apucat, de găsit (în acel moment): a pune, a sta, a ținea, a fi la ~; paloșul și sulița să le ții la îndemînă, ca să te slujești cu dînsele, cînd va fi de trebuință (ISP.); n'am cărțile la ~; *neprecedat de prep.*: a ținea ~; ori-carele... va găsi ceva îndemînă să fure sau să jehniască pre cineva (PRV.-MB.); răpit-au și Tătarii cîți le-au venit îndemînă, și i-au dus de i-au ascuns prin gropi (LET.); a-i fi (de) ~, a-i veni (de) ~, a-i fi ușor, plăcut de făcut ceva: a(-i) fi, a-i veni comod, a se simți bine: nu mi-e îndemînă a merge singur fără pic de vorbă ca un mut (RET.); în zilele acestui domn, fiind pace între împărați... era și țării îndemînă (MUST.); lui Mihai-Vodă atunce îi vra fi lesne și îndămînă a domni, că de neprietenii lui... se curățise de toți (NEC.); le iuă, le curăță, dar nu-i venea îndemînă să umble cu ele (ISP.); așa are să-ți vie de îndămînă..., de are să ți se pară că ești ușor cum îi pana (CRG.).

2. *sf.* Stare favorabilă, moment, prilej favorabil [mînă].

ÎNDEMÎNARE, ○ ÎNDĂMÎNARE *sf.* ① Dibăcie, pricepere: și elefantul meu, ori-cum era de mare, A înțelegerii n'avea îndemînare (DON.) ¶ ② *Mold.* Comoditate ¶¶ Ⓒ NEÎNDEMÎNARE [îndemîna].

ÎNDEMÎNATIC (-TEC), ○ ÎNDĂMÎNATIC *adj.* și *adv.* ① Dibaciu, priceput: femeile nu sînt... îndemînatice la bănt (JIP.) ¶ ② *Mold.* Comod, cu multe înlesniri: era o căruță bună, încăpătoare și îndemînatecă (CRG.); își aprinde ciubucul și se așează mai îndemînatic pe jilț (GN.) ¶¶ Ⓒ NEÎNDEMÎNATIC [îndemînă].

ÎNDEMÎNOS, ○ ÎNDĂMÎNOS *adj.* Care e la îndemînă, ușor de ajuns cu mîna, lesne de întrebuințat: Și l-a pus în cuiu din dos, Ca să fie îndămînos Pentru alți Plugari de scos (MAR.).

ÎNDEMN (*pl.*-nuri) *sn.* Faptul de a îndemna; îmboldire: o chilie făcută... prin ~ul și osîrdia părintelui (CRG.); vorbele maică-si... ținteau a pune frîu ~urilor inimii lui (GN.).

ÎNDEMNA (-demn) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A îmboldi vitele la mers, a grăbi mersul, pașii: tînărul îndeamnă calul, ținînd scurt zăbala (CAR.); hi! zmăoaicele tatei, îndemnați înainte (CRG.) ¶ ② Ⓕ A împinge să facă ceva, a îmboldi; a sfătui: și cela ce învață sau îndeamnă pre altul să taie pom, și aceluia îndoită să fie certarea (PRV.-MB.); nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decît tocmai privegherea între cei ce dorm (SLV.) ¶ ③ *Maram.* A porni la drum: am îndemnat pe la cîntători și am sosit cătră sară (PȘC.).

2. *vb. refl.* ① *Oaș.* A se lua, a porni după cineva, a urmări pe cineva ¶ ② A fi împins, îmboldit să facă ceva: după ploaie, nu să îndeamnă omul să iasă afară (C.-RAD.); mergînd sehastrul la Alexandru-Vodă, s'au îndemnat... de sehastru de au făcut mănăstirea Slatina (NEC.); una pe alta se îndemnau la treabă și lucrul ieșea gîrlă din mînile lor (CRG.) [lat. inde-mĭnare].

ÎNDEMNARE *sf.* Faptul de a î n d e m n a, îndemn, îmboldire: pătimașul nu numai că nu găsește îndemnările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit (NEGR.).

ÎNDEMNĂTOR, -TOARE *adj. verb.* ÎNDEMNA și *sm. f.* Care îndeamnă la ceva: de-ai fi fost tu îndemnător... eu astăzi n'aș fi fost mazil (NEC.); se feriră însă de a spune care din ele fusese îndemnătoarea (ISP.).

‡ **ÎNDEMNĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Îndemn: tot se va certa, pentru căce cu îndemnăturile și tocmélele lui céle réle s'au făcut răotatea (PRV.-MB.); dintr'a cui ~ nu se poate ști, se rădicase cu gâlceavă asupra domnului (LET.) [î n-d e m n a].

ÎNDEPĂRTA (-tez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) d e-p ă r t a ¶ ② A înlătura, a da la o parte: nu înceta... să întărite pe împăratul, ca doară ar pedepsi și ar ~ pe împărăteasa (SB.).

ÎNDEPĂRTAT *adj.* ① *p.* ÎNDEPĂRTA ¶ ② Depărtat.

ÎNDEPLINI (-inesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) împlini, a (se) face întocmai, pe d e p l i n, a (se) satisface: se făcea luntre și punte ca să-i îndeplinească voile (ISP.); mi-am îndeplinit datoriile de părinte și de creștin (ALECS.) ¶ ② A (se) săvîrși: cînd... vede cum se îndeplinise de bine poronca lui, se umple de bucurie (CRG.).

ÎNDEPLINIRE *sf.* Faptul de a (se) î n d e-p l i n i: a aduce la ~, a îndeplini ¶¶ © NEÎNDEPLINIRE.

‡ **ÎNDEREPTA**... = ÎNDREPTA...

ÎNDESA (-des) 1. *vb. tr.* ① A apăsa, ca să încapă cît mai mult într'un spațiu restrîns: Ercule îi culese de pe jos ca pe ciuperci, îi îndesă în pielea lui cea de leu (ISP.); ~ grîul în saci ¶ ② A apăsa: a-și ~ fața în pernă (DLVR.); a-și ~ pălăria, căciula, etc. pe cap, pe ochi, pe urechi, etc.; își îndesă pălăria pe ochi și se vîrî mai adînc în fundul trăsurii (D.-ZAMF.); tuflește cușma pe cap, o îndeasă pe urechi și habar n'are (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se înghesui, a se împinge unul într'altul, a se îngrămădi unul lîngă altul, unul peste altul: cînd oile se îndeasă una într'alta e semn de ploaie (GRM.); bătrînii... se îndeasă la drumul mare care duce la vatra satului (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A da năvală, a se strînge cît mai mulți: toți se îndeasă la mîncare și fug de lucru ¶ ③ A se grăbi, a da zor: nu se prea îndesau cosașii să-și bată coasele (S.-ALD.) [lat. i n-d e(n)-s a r e].

ÎNDESAT 1. *adj. p.* ÎNDESA. ① Cu conținutul apăsat, strîns, înghesuit (ca să încapă cît mai mult într'un spațiu restrîns); Ⓕ *F:* cu vîrf și ~, peste măsură, mai mult decît se cuvine ¶ ② Ⓕ Scurt și gros, bondoc, bursuc: e mic și ~; prin grădină se vedea venind un om scurt, ~, rumen la față (I.-GH.).

2. *adv.* Apăsat: răspunzînd ~ „sluga d-tale" cui nu-l trecea cu vederea (CRG.).

ÎNDESEARĂ ☛ ÎNDE ②.

ÎNDESI (-esesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face (mai) d e s (Ⓒ RĂRI); a lovi mai des; a îmbulzi: vizitele lui se îndesiră (NEGR.); a început... a ne prea ~ la spinare cu sfîntul Neculai (CRG.); Eu întreb de ce-l ghiontește, El cu ghiontul îndesește (SPER.); pre mazili îi îndesea cu dăjdi grele și cu împrumute dese (NEC.); ~ paharele, a umplea, a goli mai des paharele: cucoana... tot îndesea paharele boierului, și el le tot bea (ISP.).

‡ **ÎNDESINE** ☛ ÎNDE ①.

ÎNDE-SOARE *sbst.* ♯ Ⓟ ① *Trans.* (VIC.) = INSOLAȚIUNE ¶ ② *Maram.* (BRL.) ♯ Indigestic [î n d e + s o a r e].

ÎNDESTUL *adv.* D e s t u l, de ajuns, cît trebue.

ÎNDESTULA (-ulez), ○ ÎNDESTULI (-ulesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A da (a lua) destul, a căuta, a (se) îngriji să aibă de ajuns; a (se) sătura: unii din călători... se îndestulaseră de țuică pe la circiume (ISP.); ce-mi văzură ochii, o săptămînă să te tot uiți și tot să nu te îndestulezi (ISP.); să aștepte pînă s'a face ziuă bine, c'apoi pe toți îi îndestulește (RET.) ¶ ② A (se) mulțumi, a satisface, a fi satisfăcut: pe mulți îi ducea la Țarigrad de-i supăra, și încă nu se îndestula cu atîta (LET.); i-am spus să se îndestuleze cu cît au primit (SB.); potcaşul însă nu se îndestulește, merge la judecătorie (RET.) [î n d e s t u l].

ÎNDESTULARE, ÎNDESTULIRE *sf.* Faptul de a (se) î n d e s t u l a; cantitate suficientă; mulțumire: cu ~, îndestul, de ajuns; în belșug: fie-care oaspe... era primit cu dragă inimă și ospătat cu ~ (CRG.); au trăit cu toții în deplină înțelegere... avînd de toate cu ~ (SB.) ¶¶ © NEÎNDESTULARE.

ÎNDESTULAT *adj. p.* ÎNDESTULA. ① Care are toate de ajuns, în belșug: casa ne era ~ă (CRG.); locuitorii toți duceau o viață modestă, dar ~ă (I.-GH.) ¶ ② Mulțumit, satisfăcut ¶¶ © NEÎNDESTULAT.

ÎNDESTULĂTOR *adj. verb.* ÎNDESTULA. Care îndestulează; de ajuns, suficient: pășunea era mai cu gust și mai îndestulătoare (ISP.) ¶ ② Mulțumitor, satisfăcător ¶¶ © NEÎNDESTULĂTOR.

ÎNDESTULIT... = ÎNDESTULAT...

ÎNDEȘERT ☛ DEȘERT.

•**ÎNDIREPTA**... = ÎNDREPTA...

ÎNDÎRJI (-jesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) întărîta, a (se) ațîța, a (se) asmuți: să te ferească Dumnezeu de bătaia muierească, cînd se îndîrjesc ele (ISP.) ¶ ② *Mold.* A (se) face d î r z, semeț, a (se) semeți: ochii scapără și inimile se 'ndîrjesc (VLAH.); în ce te bizui, de te îndîrjești așa, nepoate ? (CRG.).

ÎNDÎRJIRE *sf.* Faptul de a se î n d î r j i; rezultatul acestei acțiuni; *Mold.* semeție: era ~ în ochii ei și o poftă crudă de a umili (VLAH.).

ÎNDÎRJIT *adj.* ① *p.* ÎNDÎRJI ¶ ② Întărîtat: lupul era foarte ~ din pricina tuturor răutăților pe care... le aruncase asupra lui (ODOB.); a rămas holteiu tomnatic, de aceea-i și totdeauna mînios și ~ ca o fată bătrînă (RET.) ¶ ③ *Mold.* Dîrz, semeț.

ÎNDOBITOCI (-ocesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) prosti, a (se) tîmpi: se îndobitociseră, de nu mai voiau să știe de aproapele lor (ISP.) [d o b i t o c].

ÎNDOBITOCIT *adj. p.* ÎNDOBITOCI: un popor stremțeros, ~, fanatic, care crede în șarlatanismul astrologilor (ALECS.).

○ **ÎNDOGĂȚI** (-ățesc) *vb. refl.* *Olten.* A se înțelege, a cădea la învoială, a se acorda.

ÎNDOI (-doesc) 1. *vb. tr.* ① A face de două ori mai mare, a adăuga încă pe atît, a dubla: aceasta îmi îndoia bucuria, știind că merg să fac cunoștință cu niște astfel de oameni (ISP.) ¶ ② (-doiu și-doesc) A strînge în două, a încovoia: ~ o foaie; îndoi colțul paginii și se opri din citit (S.-ALD.); Malaspina își îndoi șelele pînă la pămînt (GN.); ~ o cracă; *pr. ext.* a strînge în trei, în patru, etc.: a îndoit scrisoarea în patru.

2. *vb. refl.* ① A se face de două ori mai mare a se dubla ¶ ② A se strînge în două sau mai multe părți, a se încovoia, a face o cotitură: Copacii se îndoiau trosnind sub șalele lui (DLVR.); Bistrița se îndoaie frumos pe sub codri (VLAH.) ¶ ③ A nu ști, a nu fi sigur dacă un lucru e adevărat sau nu ¶ ④ A nu avea încredere, a nu prea se încrede în cineva: baba a început acuma să se cam îndoească (SB.) ¶ ⑤ A se codi, a șovăi: începu a se ~ și a se codi să dea fata după dînsul (ISP.) [d o i].

ÎNDOIALĂ (*pl.*-oieli) *sf.* ① Nesiguranța, neîncrederea dacă un lucru e adevărat sau nu: îndoiala bătrînului se strecurase în sufletul tînărului (D.-ZAMF.); fără ~, negreșit; nu încape ~. e sigur, nu trebue să se îndoească cineva; a pune la ~, a se îndoi ¶ ② Șovăire între două lucruri sau idei: a sta la ~, a fi nehotărît, a șovăi [î n d o i].

ÎNDOIELNIC *adj.* ① Nesigur, supus îndoielii: succes ~ ¶ ② Șovăitor, nehotărît; slab: cam ~ întoarse și ea foaia și citi (ISP.); înaintă cu pași ~i; încolțește în noi o simțire ~ă de mulțumire care crește treptat (ODOB.) ¶¶ © NEÎNDOIELNIC [î n d o i a l ă].

† **ÎNDOINȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* = ÎNDOIALĂ: toate cele carile cititoriului vre-o ~ de prepus a aduce s'ar videa (CANT.); mă voiu bucura de fericire și de liniște fără de nici o ~ (CAR.).

ÎNDOIOS *adj.* Îndoielnic ¶¶ © NEÎNDOIOS [î n d o i].

ÎNDOIT *adj. p.* ÎNDOI. ① De două ori pe atît, dublu: o sumă ~ă, un număr ~ ¶ ② Strîns în două (în trei, etc.); încovoiat ¶ ③ Care stă la îndoială, șovăitor, nehotărît: sînt cu inima ~ă ¶¶ © NEÎNDOIT.

ÎNDOITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) î n d o i; rezultatul acestei acțiuni: cu fie-care ~ de genunchi se simțea tot mai ușoară (VLAH.) ¶ ② Locul unde se îndoaie un lucru; cută; încovoietură, cotitură: șoseaua face o ~ largă spre dreapta (VLAH.); îndoitura genunchiului.

ÎNDOLDORA (-dor) *vb. tr.* și *refl.* (P A (se) d o l d o r a, a (se) îndopa.

ÎNDOPA (-dop) *vb. tr.* și *refl.* ① A (-și) îndesa, a (își) umplea gura sau stomacul cu mîncare, a (se) îmbuiba, a (se) ghiftui: ne-a dat de mîncare tot ce avea, mai bun și ne-a îndopat bine (CRG.); am văzut un om... pe care îl îndopau alți doi oameni cu sucitorul (RET.); se zice și despre păsări, cînd li se bagă cu sila mîncare în cioc, spre a le îngrășa: jupîneasa îndopa o gîscă (RET.) ¶ ② (F): du-te de-ți bate țiitoarele... pe care le 'ndopi cu pumnii de lire (CAR.); or fi știind ei ceva, căci nu doară de florile mărului se îndoapă cu învățătură (ISP.) [d o p].

ÎNDOPAT *adj. p.* ÎNDOPA ¶¶ © NEÎNDOPAT.

ÎNDOPĂTOR *adj. p.* și *sm.* ÎNDOPA. Care îndoapă.

○ **ÎNDOSI** (-osesc) *vb. tr.* și *refl. Mold. Bucov.* A (se) d o s i, a (se) ascunde: leg pupăza... și-o îndosesc de mama vr'o două zile în pod (CRG.); a scos năframa... și a pus-o la gură ca să se 'ndosească că rîde (SB.).

ÎNDRĂCI (-ăcesc) *vb. refl.* A intra d r a c i i într'însul, a turba de mînie, a se înfuria: acesta, cum îl văzu, se îndrăci de mînie (ISP.); face și-o apărie prin casă, de s'a îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie (CRG.).

2. *vb. tr.* A băga în draci pe cineva, a-l înfuria: Tu umbli să-l îmblînzești Și mai rău îl îndrăcești (PANN).

ÎNDRĂCIT *adj. sp.* ÎNDRĂCI. Înfuriat peste măsură.

ÎNDRĂGI (-ăgesc) 1. *vb. tr.* A-i cădea d r a g, a prinde dragoste de cineva sau de ceva: cine-i auzea glasul, nu putea să o privească și să nu o îndrăgească (ODOB.); apoi iar se întorcea în Iași, îndrăgindu-i pentru o bucată de vreme (CRG.) ; (F): el de mititel îndrăgise cartea (STAM.).

2. *vb. refl.* A se îndrăgosti, a se înamora: doar n'am orbul găiniior, ca să mă îndrăgesc de un șoldan ca dînsul (ALECS.); mergînd ea înlăuntru... s'au și îndrăgit unul în altul (SB.).

ÎNDRĂGIT *adj. p.* ÎNDRĂGI. Îndrăgostit.

ÎNDRĂGOSTI (-tesc) 1. *vb. refl.* ① A prinde d r a g o s t e de cineva, a se amoreza: era zîna munților care se îndrăgostise de frumusețea lui (ISP.) ¶ ② A se da în dragoste, a face dragoste cu cineva: voi să o ia cu japca ca să se îndrăgostească cu dînsa (ISP.).

2. *vb. tr.* ✓ A îndrăgi: zîna măiastră îl îndrăgostise de cînd îl văzuse la vînat (ISP.).

ÎNDRĂZNEALĂ (*pl.*-neli) *sf.* ① Însușirea celui îndrăzneț, cutezanță: ba eu... n'am înțeles... zise cu ~ unul dintre țărani (CRG.) ¶ ② Obrăznicie, nerușinare [î n d r ă z n i].

ÎNDRĂZNEȚ, -EAȚĂ *adj.* și *sm. f.* ① Care î n d r ă z n e ș t e, care nu se sfiește de nimic, care nu se teme de primejdie, cutezător, semeț, plin de curaj: înaintea celor mari, nu fii îndrăzneț la vorbă (PANN); de ce creștea copilul, d'aceea se făcea mai isteț și mai îndrăzneț (ISP.) ¶ ② Obraznic, nerușinat ¶ ③ (F Clădit cu îndrăzneală, fără teamă de a se nărui: îți apare, în toată fantastica ei măreție, mănăstirea Tismana, cu zidurile ei ~e (VLAH.).

ÎNDRĂZNI (-nesc) *vb. tr.* și *intr.* A întreprinde ceva fără a se teme de primejdie, etc., a cuteza, a nu se sfii; a avea curajul (de a face ceva): n'or mai ~ dușmanii în vecii vecilor a se lega de Români (CRG.); nimenea den părinți să nu îndrăznească... să oprească feciorii lor carii vor să se facă călugări (PRV.-MB.) [vsl. d r ŭ - z n ą t i].

ÎNDREA[1] *sm.* (D) (Luna lui) ~, luna Decembre (ultima zi a lunii Noemvrie fiind Sf. Andrei) [gr. 'Ανδρέας].

○ **ÎNDREA**[2] UNDREA.

○ **ÎNDREPT** *adv. Oaș.* Direct, d r e p t înainte.

ÎNDREPTA (-ept,-eptez) 1. *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face drept: lemnul strîmb focul îl îndreptează (ZNN.); de ești tu așa de voinic, îndreaptă copacii cei strîmbi (SB.); pomul cînd e mic se îndreptează (ZNN.); îi dedese baba de lucru, să-i îndrepteze un fir creț (CAR.) ¶ ② A (se) drege, a (se) face mai bun, a (se) îmbunătăți; a (se) face iar bun, frumos, etc.: îndreptă grădina și o făcu și mai frumoasă de cum fusese (ISP.); ~ o greșală; a-și ~ greșala; omul stricat din tinerețe nu se mai îndreaptă la bătrînețe; s'a îndreptat vremea ¶ ③ A-și recăpăta sănătatea, a se face iar sănătos: bolnavul a început să se îndrepte ¶ ④ A arăta calea, a îndruma, a arăta încotro să apuce: apoi a îndreptat-o la soră-sa cea mai mare, la sfînta Vineri (CRG.); du-te în alte părți, unde te va îndrepta D-zeu (RET.) ¶ ⑤ A da o anumită direcție: instinctiv îmi îndreptez privirea spre carte (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A o apuca într'o anumită direcție: împărăteasa îl luă de lanț și se îndreptă către scaunul fiului său (ISP.) ¶ ② A se adresa cuiva: și tu ești ca și ceilalți, zise el, îndreptîndu-se spre mine [lat. *d i r e c t a r e].

ÎNDREPTAR (*pl.*-are) *sn.* ① D r e p t a r: au pus numele răspunsurilor și învățăturilor lor ,,canon'' sau ,,pravilă'', adecă numele de la lemnul cela ce lucrează meșterii, carele se chiamă îndreptariu (PRV.-MB.) ¶ ② (F) Regulă de purtare, normă.

ÎNDREPTARE *sf.* Faptul de a (se) î n d r e p t a.

ÎNDREPTĂTOR, -TOARE *adj. verb.* și *sm. f.* ÎNDREPTA. Care îndreaptă.

‡ **ÎNDREPTĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Îndrumare, îndreptare: pe unde merg cu oști, fac movile... pentru veste și pentru îndreptături celor ce vin (M.-COST.).

ÎNDREPTĂȚI (-ățesc) 1. *vb. tr.* ① A da dreptul, a îndritui, a autoriza ¶ ② A da d r e p t a t e, a justifica.

2. *vb. refl.* A se desvinovăți, a se justifica: văzînd Constantin Vodă că au greșit și nu se poate ~ la Împărăție (LET.).

○ **ÎNDRITUI** (-uesc) *vb. tr. Mold.* A da dreptul, a îndreptăți, a autoriza [d r i t].

ÎNDRUGA (-ug) *vb. tr.* ① A toarce cu druga, a toarce gros: fata babei îndruga și ea cu mare ce cîte un fus (CRG.); Fetele de la Veza Nu știu toarce cînepa, Făr' o 'ndrugă ca lîna (IK.-BRS.) ¶ ② (F) A înșira (vorbe goale, minciuni, etc.): femeile în vîrstă .. îndrugînd mai una mai alta, să le treacă vremea (DLVR.); m'am apucat să vă tot îndrug la verzi și uscate (ISP.).

ÎNDRUGĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* (DAM.) Tort lucrat din drugă [î n d r u g a].

ÎNDRUMA (-umez] 1. *vb. tr.* ① A îndrepta încotrova, a arăta d r u m u l, încotro să apuce ¶ ② (F) A pune pe cale.

2. *vb. refl.* A porni încotrova, a se îndrepta: se îndrumau pe valea ce duce la Ceahlău (ALECS.).

ÎNDRUMARE *sf.* Faptul de a î n d r u m a; rezultatul acestei acțiuni.

ÎNDRUMĂTOR *adj. verb.* și *sm.* ÎNDRUMA. Care îndrumează.

ÎNDUIOȘA (-oșez) *vb. tr.* și *refl.* A (i se) muia inima, a mișca (a fi mișcat) de compătimire, a face să-i fie (a i se face) milă: plîngea biata nevastă de 'nduioșa pietrele (VLAH.); adevărata iubire înduioșază și înmlădie și cea mai tare fire (BR.-VN.); cîntă vr'o două cîntece, de pare că se înduioșaseră pînă și lemnele și pietrele (ISP.) [d u i o s].

ÎNDUIOȘAT *adj. p.* ÎNDUIOȘA: și s'a uitat ~ în ochii lui (VLAH.) ¶¶ © NEÎNDUIOȘAT.

ÎNDULCI (-cesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face d u l c e; (F): săracii și-ar mai ~ necazurile la zile mari (DLVR.); (F) a (se) îmblînzi ¶ ② *(refl)*. A mînca de dulce; (F) a gusta cîte puțin din ceva, a se înfrupta; a începe să-i placă, să prindă gust de ceva: n'aveau decît o vacă, de la care se îndulceau ei amîndoi cu doi fii ai lor (RET.).

ÎNDUMNEZEI (-zeesc) *vb. tr.* A face un D u m n e z e u din cineva sau din ceva, a diviniza.

ÎNDUMNEZEIT *adj.* ① *p.* ÎNDUMNEZEI ¶ ② Dumnezeesc, divin: zile luminoase și ~e (ALECS.).

‡ **ÎNDUPĂCA** (-ăc) 1. *vb. tr.* A înhăța, a înghiți, a înfuleca: cu colții a mușca și cu fălcile a ~ n'au putut (CANT.).

2. *vb. refl.* A se îndopa.

ÎNDUPLECA (-plec), † ÎNDUPLICA (-ic) *vb. tr.* și *refl.* ① † A (se) încovoia, a (se) îndoi: să știe Jigmond această poveste: să înduplece nuiaua, iară să nu o frîngă (N.-COST.); cel beat... se silește să meargă drept, iară el se înduplecă (TICH.) ¶ ② *Băn.* A sumete, a răsfrînge (mînicile) ¶ ③ ‡ A (se) supune, a birui, a aduce subt ascultare: cu armele atîta i-au îngrozit și cu pacea atîta i-au înduplecat (CANT.); negreșitei științe pururea a să înduplica și ei a să pleca (CANT.) ¶ ④ A (se) hotărî, a (se) decide după multă stăruință sau rugăminte, să facă pe voia noastră, să ne împlinească cererea: m'am frămîntat cu gîndul... cum aș putea ~ pe mama să mă dee mai bine la mănăstire (CRG.); se înduplecară la rugăciunile lui și-l primiră (ISP.): abia acuma s'au înduplicat părinții împăratului ca să se strămute la curtea lui (SB.) [‡ d u p l e c a < lat. d u p l ĭ c a r e].

ÎNDUPLECARE *sf.* Faptul de a (se) î n d u p l e c a ¶¶ © NEÎNDUPLECARE.

ÎNDUPLECAT *adj. p.* ÎNDUPLECA ¶¶ © NEÎNDUPLECAT.

ÎNDUPLECĂTOR *adj. vb.* ÎNDUPLECA. Care înduplecă: vorba ei îi răsuna pînă în suflet, dulce și înduplecătoare (ODOB.).

‡**ÎNDUPLECĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Îndoitură; cută [î n d u p l e c a].

ÎNDURA (-dur) 1. *vb. tr.* A suferi, a pătimi, a trage: mult avu părintele Pamfil să îndure timp de treizeci de ani (RET.).

2. *vb. refl.* † ① A i se întări, a i se împietri inima, a nu-i fi milă: cum de s'au îndurat părinții mei de mine de m'au dat pe mîna unui călău ca acesta? (SB.); astăzi numai sub forma negativă, cu înțelesul de „a nu-l lăsa inima", „a-i fi milă": dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te ~ de o biată fată nenorocită (GN.); nu te ~ de noi, Măria ta,... că n'avem alt copil și sîntem bătrîni (ALECS.); cît îți trăi, să nu te înduri de șarpe (ȘEZ.) ¶ ② A-i fi milă, a avea milă: Dumnezeu se îndură și-și ridică urgia deasupra poporului său (NEGR.); îl rugă să se îndure ca să le lase și lor măcar jumătate din jertfele ce i le aduce (ISP.) ¶ ③ A-l lăsa inima: îi deteră... fie-care ce se 'ndura: unul o vacă, altul un junc, altul o iapă (RET.); comoarile cîte se găsesc, toate le iau Domnii, și numai ce dau, cîtu se îndură... celuia ce găsește (PRV.-MB.) [lat. i n d u r a r e; înțelesul după fr. e n d u r e r].

ÎNDURARE *sf.* ① Faptul de a (se) î n d u r a ¶ ② Milă: Stă în rugă și cerșește îndurarea celui sfînt (VLAH.) ¶¶ © NEÎNDURARE.

ÎNDURAT *adj.* ① *p.* ÎNDURA ¶ ② Îndurător, milostiv ¶¶ © NEÎNDURAT.

ÎNDURĂTOR *adj. verb.* ÎNDURA. Care se îndură, care are milă, milostiv: îl iubeau Moldovenii ca pe lumina ochilor lor, pentru că era ~, drept, inimos și darnic (ISP.); ar fi și mai făcut multe lucruri în țară bune, că era un Domn milostiv și ~ (N. COST.) ¶¶ © NEÎNDURĂTOR.

ÎNDURERA (-erez) *vb. tr.* A pricinui d u r e r e: îi strîngea mîna de i-o îndurera (VLAH.); cum ne îndurerau poeziile lui Eminescu...! (VLAH.) [după fr. e n d o l o r i r].

ÎNDUȘMĂNI (-ănesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) d u ș m ă n i, a (se) face dușman: pe lîngă ei se îndușmăniseră și rudele unuia cu ale altuia (S.-ALD.).

ÎNE... = ÎNNE...

ÎNFĂINA (-nez) *vb. tr.* A presăra cu f ă i n ă.

ÎNFĂINOȘA (-oșez) *vb. refl.* A deveni f ă i n o s.

○**ÎNFĂLA** *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se îngîmfa, a se mîndri, a deveni fălos [f a l ă].

ÎNFĂPTUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) îndeplini; a (se) săvîrși ¶ ② *Mold.* S'a înfăptuit de zi, s'a luminat de ziuă (PAMF.) [① < f ă p t u i ¶ ② < î n f a p t (u l zilei)].

○**ÎNFĂRMA** (-farm, -fărm) *vb. tr. Băn.* ① A cuprinde în brațe ¶ ② A apuca: taurul... înfarmă o rudă de fier (TICH.).

ÎNFĂRTĂȚI (-ățesc) *vb. refl.* A se face (f ă r t a ț i), frați de cruce.

ÎNFĂȘA (-făș) 1. *vb. tr.* ① A înveli (un copil) în fașe, în scutice: m'au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil (CRG.) ¶ ② A înfășura.

2. *vb. refl.* A se înfășura, a se înveli: ca un cărbune care se înfașă în stratele sale de cenușă (OLVR.) [lat. i n f a s c i a r e].

ÎNFĂȘAT *adj. p.* ÎNFĂȘA ¶¶ © NEÎNFĂȘAT.

†**ÎNFĂȘĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Legătură cu care se î n f a ș ă, fașă (COST.) (POL.): legat de mîini și de picioare cu înfășături (ANT.-IV.).

ÎNFĂȘĂȚEL *adj. dim.* ÎNFĂȘAT (în graiul colindelor).

ÎNFĂȘURA (-fășur, -fășor) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înveli de jur împrejur: ia fetița, o înfășură în plapămă, cu pericolul de a o înnăbuși, și se întoarce (BR.-VN.); pielea aceea o leagă cu curea peste picior, de înfășură tot piciorul (M.-COST.); înfășurîndu-se cu un sac de peste, s'a pus cu un picior călare pe un țap și cu celalalt pe jos (SB.); Ⓕ: Dan o înfășură într'o privire caldă (VLAH.) ¶ ② A (se) depăna: înfășor ața pe nuia și o bag într'un tufiș de răchită (BR.-VN.) [lat. i n f a s c i o l a r e].

ÎNFĂȘURAT *adj. p.* ÎNFĂȘURA ¶¶ © NEÎNFĂȘURAT.

ÎNFĂȚA (-făț) *vb. tr.* A îmbrăca cu o f a ț ă de pernă, de plapomă, etc.: ~ patul, a primeni patul, a schimba rufăria patului.

ÎNFĂȚIȘA, *Mold. Băn.* ÎNFĂȚOȘA (-șez) 1. *vb. tr.* ① A pune în fața cuiva, a prezenta ¶ ② A arăta, a închipui un anumit lucru, a reprezenta: ce înfățișază acest tablou?; într'o falnică pregătire de sbor ce pare a înfățoșa închipuirii avîntul și speranțele țării (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A veni în fața cuiva, a se arăta înaintea cuiva: într'o zi, se înfățișă la împăratul fiul unui împărat de la răsărit (ISP.); cum am să mă înfățoșez înaintea femeii celeia cu vorbe de acestea? (CRG.) ¶ ② A se arăta înaintea ochilor, în minte, etc.; a se ivi: toate figurile femeiești ce întîlnisem... mi se înfățoșau în închipuire (GN.); numea pierdută ziua în care nu i se înfățoșa prilej să facă vre-un bine (NEGR.) ¶ ③ ⚖ A veni în fața judecății [f ă ț i ș].

ÎNFĂȚIȘARE, *Mold. Băn.* ÎNFĂȚOȘARE *sf.* ① Faptul de a (se) î n f ă ț i ș a ¶ ② ⚖ Prezentare în fața judecății: determină și ziua înfățișării pricinei (I.-GH.) ¶ ③ Felul în care ni se arată, ni se înfățișază un lucru, aspect, aparență.

ÎNFELIA (-feliez) *vb. tr.* A tăia î n f e l i i: bușteni de retezat și de 'nfeliat în scînduri (VLAH.).

ÎNFIA (-fiez) *vb. tr.* ⚖ A lua de suflet, a adopta [f i u].

ÎNFIERA (-rez) *vb. tr.* ① A face cuiva un semn, a-l însemna pe frunte, arzîndu-l cu un f i e r înroșit în foc: cu un fier ce l-a fost ars în foc, îl înfieră la mîna dreaptă (RET.); ~ un cal; ~ coarnele boilor; ~ pe un tîlhar ¶ ② Ⓕ A necinsti, a desonora; a atrage asupra cuiva disprețul public: unul înfierează cu toată asprimea fapta (CAR.).

ÎNFIERBÎNȚEALĂ ☞ FIERBÎNȚEALĂ.

ÎNFIERBÎNTA (-bînt) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face f i e r b i n t e, a (se) încălzi tare: a fost dat unui fierar un buzdugan ca să i-l tot înfierbînte (SB.) ¶ ② Ⓕ A (se) aprinde de mînie; a (se) înflăcăra: mărimea primejdiei îi înfierbîntă (VLAH.); de ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbîntau (GN.).

ÎNFIERE *sf.* ⚖ Faptul de a î n f i a, adopțiune.

ÎNFIETOR *sm.* ⚖ Cel ce î n f i a z ă.

ÎNFIGE (-fig) 1. *vb. tr.* ① A vîrî, a băga, a face să pătrundă în ceva un lucru ascuțit la vîrf, a împlînta: ~ un ac; ~ un par în pămînt; Cu sete înfige-i cuțitul în piept (VLAH.); abătea grindina în alte părți, înfigînd toporul în pămînt (CRG.); îi rete ă capul și, înfigîndu-l în suliță, vine cu el la Ștefan (ISP.); Ⓕ: cine ne-a dat inima, să nu ne fi înfipt dorul și dragoste în ea (OLVR.) ¶ ② A înfige țărușii corturilor spre a poposi undeva; a-și așeza tabăra: Mihai... își înfipse tabăra în locul părăsit de dușman (BĂLC.).

2. *vb. refl.* ① A pătrunde, a se vîrî, a se împlînta: o sută de suliți se înfipseră în trupul lui (GN.); mîinile uscate se înfigeau în cămașa copilului (OLVR.) ¶ ② A rămînea înțepenit, a se înțepeni: glonțul... se înfipse într'o cărămidă din părete (NEGR.); i s'a înfipt carul în imala aceea (SB.) ¶ ③ A se băga, a se amesteca: o horă strămoșească, singurul joc la care se 'nfig și cei cari nu știu juca (VLAH.); numai decît trebuia să se înfigă și mama în vorba aceea (SB.) ¶ ④ A se așeza, a se stabili într'un locșor foarte puțin încăpător: să ne înfigem în colțul otelului Continental, pentru a privi la mișcare de pe stradă (CAR.) ¶ ⑤ A se ~ la muncă, a se apuca serios de muncă: sta mohorît și nu-i da inima brîhci să se 'nfigă la muncă (S.-ALD.) [lat. i n f ī g ĕ r e].

ÎNFIINȚA (-țez) 1. *vb. tr.* A da f i i n ț ă, a crea, a întemeia: ~ o școală.

2. *vb. refl.* ① A lua ființă, a se crea, a se întemeia: în clipa aceeași chiar văzu cum se înființează un boboc de floare (ISP.) ¶ ② A se prezenta, a veni într'un loc: săptămîna viitoare să te înființezi acolo (CAR.); Țața Marghioala se înființa de dimineață, și sta și la dejun și seara (BAS.).

ÎNFIINȚĂTOR *sm.* Cel ce î n f i i n ț e a z ă, întemeietor.

○**ÎNFINGE** (-fing) = ÎNFIGE: iau lumînarea și-o înfing într'o oală cu răsad (GRL.); înfinge rădăcinile foarte adînc în pămînt (ION); își înfingea custura din brîu în pămînt (SAD.).

ÎNFIORA (-fior, -fiorez) 1. *vb. tr.* A da f i o r i, a face să-l treacă fiori, să se cutremure de spaimă, a îngrozi: țipătul lugubru al cucuvelii m'a înfiorat; Ⓕ

un vaet de moarte înfioară valea și cerul se întunecă de atîta grozăvie (VLAH.).

2. *vb. refl.* A-l trece fiori, a se îngrozi, a se cutremura de spaimă: se deteră la nelegiuiri, de care mintea omenească se înfioară (ISP.); (F: se înfiorează pămîntul și marea cu toți peștii în ea (DDDB).

ÎNFIORARE *sf.* Faptul de a (se) înfiora; fior de spaimă, de groază: o ~ cuprinde pe fiul craiului, rămînînd uimit de spaimă și mirare (CRG.).

ÎNFIORĂTOR *adj.verb.* ÎNFIORA. Care înfioară, îngrozitor, (în)spăimîntător: începură a vorbi... despre strigoi și cîte alte năsdrăvănii înfiorătoare (CRG.); toate buhnele și cucuveicile se treziră între ruine, chemîndu-se cu țipete înfiorătoare (ALECS.).

ÎNFIPT *adj. p.* ÎNFIGE. ① Vîrît, implîntat: odihnind de veci c'o tîmplă ~ă în colțul ascuțit al nicovălii (DLVR.); vezi în stînga... un schituleț ~ în vîrful unui deal înalt (VLAH.) ¶ ② Țeapăn, ca și țintuit pe loc, nemișcat: ce stai acolo ~ ca un butuc și boldești ochii la mine? (ALECS.) ¶ ③ (F) F Țanțoș: era și mîndru și sta ~ înaintea lui și cu coraj (ISP.).

ÎNFIRA (-fir) *vb. tr.* ① A coase cu fir: pieptarul lui înfirat (NEGR.) ¶ ② A înșira (mărgele).

ÎNFIRIPA (-ipez, -ip) 1. *vb. tr.* F A înjgheba iar, a face la loc, a pune iar în bună rînduială: încetul cu încetul mi-am înfiripat iar gospodăria (VLAH.); a poruncit... să înfiripe carul... și, cît plesnești în palmi, a fost carul iarăși la loc cum a fost (SB.).

2. *vb. refl.* ① A se înjgheba iar, a se face la loc (cum a fost): pribegii se 'ntorc pe la vetrele lor, orașul prinde a se ~ (VLAH.) ¶ ② A prinde putere, a se întrema (după o boală): purcelul începe a se ~ și a crește văzînd cu ochii (CRG.); *pr. ext.*: începuse să se înfiripeze și puțin la pungă (GRIG.).

ÎNFLA ☛ UMFLA.

ÎNFLĂCĂRA (-ărez, -acăr) 1. *vb. tr.* ① A face să dea flacără, a pune în flacări, a aprinde; (F): nu mai aveau pe căpetenia care să-i înflăcăreze (ISP.); pacea de la Paris ne promitea Unirea Principatelor... și multe altele cari ne înflăcărau mințile (GN.).

2. *vb. refl.* ① A da flăcări, a se aprinde ¶ ② (F) A se aprinde; a se ațîța.

ÎNFLĂCĂRARE *sf.* ① Faptul de a (se) înflăcăra ¶ ② (F) Aprindere, înfocare, ardoare.

ÎNFLĂCĂRAT *adj.* ① *p.* ÎNFLĂCĂRA ¶ ② (F) Aprins, înfocat, plin de foc.

ÎNFLORA (-orez) *vb. tr.* A împodobi cu flori, cu desenuri [floare].

ÎNFLORAT *adj. p.* ÎNFLORA. Împodobit cu flori, cu desenuri: printre rochiile de mătăsării ~e (DDDB); domnicioara... ~ă cu fierul ars (BR.-VN.) ¶¶ (C) NEÎNFLORAT.

ÎNFLORI (-oresc) 1. *vb. tr.* A împodobi cu flori, cu desenuri: unii îi înfloresc încă și cu flori, făcute asemenea din aluat (MAR.).

2. *vb. intr.* ① ♣ A da floare, a face flori: pomul înflorea în fie-care zi, se scuturau florile, rodul creștea și seara da în pîrg (ISP.); pe geamurile hagiului înflorise ghiața cu frunze mari și groase (DLVR.); F: un zîmbet de dispreț le înflori pe față (DDDB.) ¶ ② A fi în floare, a fi în desvoltare deplină, în toată frumusețea, în toată strălucirea, în toată puterea, a prospera: artele și științele au înflorit sub domnia lui; comerțul a înflorit; în Englitera, libertatea a putut ~ mai bine decît în ori-ce altă țară (I.-GH.) ¶ ③ A se acoperi cu un strat de mucegaiu, a prinde floare (*vorb.* de vin, oțet, etc.) [lat. *in-florire*].

ÎNFLORIT *adj.* ① *p.* ÎNFLORI ¶ ② Împodobit cu flori; înflorat ¶¶ (C) NEÎNFLORIT.

ÎNFLORITOR *adj.* ① *verb.* ÎNFLORI. Care înflorește ¶ ② (F) În plină desvoltare, prosper.

ÎNFLORITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Desen, săpătură în lemn, cusătură, etc. ce se face ca podoabă: împodobite cu tot felul de înflorituri săpate în lemn (VLAH.) ¶ ② = FIORITURĂ [înflori].

‡**ÎNFOCA** (-foc *vb. refl.* A se aprinde; a se face foc: de mînie înfocîndu-să (CANT.).

ÎNFOCARE *sf.* ① Faptul de a se înfoca ¶ ② Ardoare, înflăcărare, aprindere, pornire [foc].

ÎNFOCAT *adj.* ① *p.* ÎNFOCA ¶ ② ○ Roșu ca focul ¶ ③ Aprins, înflăcărat, plin de foc: armăsarul sufla... în spre împăratul aer ~ (ISP.).

ÎNFOIA (-foiu, ✓ foiez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) umfla (ca un foale): intră vîntul prin ei și mi-i înfoiă ca pe niște foi de suflat (RET.); gospodina... cu o foșnitoare fustă... crohmolită care-i înfoiază pe dedesubt rochia de lînă (SAD.); (F): îi înfoaie mînia... că era iute la fire de para focului (RET.); atunci se înfoaie apa de trecu peste țărmuri (RET.) ¶ ② A (se) afîna.

ÎNFOIAT *adj. p.* ÎNFOIA. Umflat ca un foale.

†**ÎNFOLOSI** = FOLOSI.

ÎNFOMA (-omez), **ÎNFOMETA** (-etez) *vb. tr.* A face să flămînzească, a constrînge prin foame, prin foamete: obosit, înfomat, tremurînd, fără bani (DLVR.).

ÎNFRĂGEZI FRĂGEZI.

ÎNFRĂȚI (-țesc) 1. *vb. tr.* și *refl.* A (se) lega ca frați, a fraterniza: de cînd se luau de gît lupii cu mieii, de se sărutau înfrățindu-se (ISP.).

2. *vb. intr.* ♣ A da frați; a lega: grîul înfrățise pe brazdă (DLVR.).

ÎNFRĂȚIRE *sf.* Faptul de a (se) înfrăți; fraternitate: El a venit s'aducă pacea și ~a tuturor (VLAH.).

○**ÎNFRICA** (-fric) *vb. tr.* și *refl.* *Trans. Oaș. Maram.* A (se) înfricoșa: auzi un glas răgușit și înspăimîntător, dar calul nu se înfrică (RET.); înfricîndu-se fata și tremurînd din tot trupul (RET.).

○**ÎNFRICAT** *adj. p.* ÎNFRICA. Îngrozit, înfricoșat: ~e, slugile s'au pus pe căutat (MERA) ¶¶ (C) NEÎNFRICAT.

ÎNFRICOȘA (-oșez) *vb. tr.* A băga frica, groaza în cineva, a îngrozi: puterea năvălitoare a Turcilor înfricoșase Europa (VLAH.).

2. *vb. refl.* A-l cuprinde frica, groaza, a se îngrozi: cel ce de oameni nu se rușinează, nici de Dumnezeu nu se înfricoșază (ZNN.) [fricos].

ÎNFRICOȘAT *adj. p.* ÎNFRICOȘA ¶¶ (C) NEÎNFRICOȘAT ¶ ① Îngrozitor, (în)spăimîntător ¶ ② F Grozav de mare, de frumos, de bun, etc., strașnic; splendid: se apucă și ea de găti niște bucate ~e (ISP.); chemase... pre toți boierii și slujitorii curții la o masă ~ă (ISP.).

ÎNFRICOȘĂTOR *adj. verb.* ÎNFRICOȘA. Care înfricoșază, îngrozitor, (în)spăimîntător.

ÎNFRIGURAT *adj.* ① Cuprins de friguri ¶ ② (F) Neastîmpărat, cuprins de o ardoare excesivă, febril.

*__ÎNFRIZURAT__ *adj.* F Care poartă frizură, cu părul frizat: oamenii aceștia... ridiculi... înfrizurați și lustruiți ca păpușile de porțelan (VLAH.).

†**ÎNFRÎMSEȚA** ÎNFRUMUSEȚA.

†**ÎNFRÎMȘA** ☛ ÎNFRUMOȘA.

ÎNFRÎNA (-înez) 1. *vb. tr.* ① A pune frîu: Făt-frumos, înșelă și înfrînă calul (ISP.) ¶ ② (F) A stăpîni, a reține: iată că-mi înfrînez limba (ALECS.).

2. *vb. refl.* A-și pune frîu (patimilor, dorințelor, etc.), a se stăpîni: nu se mai puteau ~, ci se deteră la nelegiuiri (ISP.) [lat. infrēnare].

ÎNFRÎNARE *sf.* Faptul de a (se) înfrîna ¶¶ (C) NEÎNFRÎNARE.

ÎNFRÎNAT *adj. p.* ÎNFRÎNA ¶¶ (C) NEÎNFRÎNAT.

ÎNFRÎNGE (-frîng) *vb. tr.* ① ‡ A frînge ¶ ② A birui, a învinge, a bate, a răpune: dete laudă Domnului că-i ajutase asupra protivnicilor... de-i înfrînse (ISP.) ¶ ③ A călca (poruncă, o lege, etc.), a nesocoti [lat. infrangĕre].

ÎNFRÎNGERE *sf.* Faptul de a înfrînge, de a fi înfrînt.

ÎNFRÎNT *adj. p.* ÎNFRÎNGE. ① Frînt, rupt, sfîșiat: cu inima ~ă ¶ ② Învins, biruit, răpus ¶ ③ Călcat (în picioare), nesocotit ¶¶ (C) NEÎNFRÎNT.

○**ÎNFRUMOȘA** (-oșez), †**ÎNFRUMUȘA**, **ÎNFRUMȘA**, **ÎNFRÎMȘA** (-șez) *vb. tr.* și *refl.* *Trans.* A (se) face frumos: copiii creșteau... și se înfrumoșau, și cu cît creșteau, se făceau mai mîndri și mai drăgălași (RET.); care beserică o au mărit și o au înfrumușat (M.-COST.); demăreața și seara înfrumșezi (PS.-SCH.) [lat. *informosiare].

ÎNFRUMUSEȚA, ○**ÎNFRUMSEȚA** (-ețez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face mai frumos; a (se) împodobi: luna înfrumusețează lumea pentru amorul nostru (EMIN.) [frumusețe].

†**ÎNFRUMUȘA** ☛ ÎNFRUMOȘA.

ÎNFRUNTA (-frunt) *vb. tr.* ① † A dojeni cu vorbe aspre de față cu alții, a ocărî, a face un afront:

după multă mustrare ce l-au înfruntat pentru hainie (N.-COST.); îl înfruntă pentru fapta cea mişelească ce era să săvîrşască (ISP.) ¶ ② (F A ţinea piept: au înfruntat cu bărbăţie vijeliile vieţii (VLAH.); dorul de mine îl făcu să înfrunte asprimea pedepsei ce meritase (ALECS.) [lat. *infrontare; înţelesul (F) după fr. affronter].

ÎNFRUNTARE *sf.* ① Faptul de a înfrunta ¶ ② Dojană aspră, mustrare: nu putea mistui ~a ce i-o făcuse ea (ISP.).

ÎNFRUNZI (-zesc, ○ -frund) *vb. intr.* ♣ A face frunze, a se acoperi cu frunze: pomii au înfrunzit; Primăvara, cînd înfrunde, Gura cucului s'aude (IK.-BRS.) [lat. *infrondīre].

ÎNFRUPTA (-frupt) *vb. refl.* ① A mînca de frupt, de dulce în zilele de post: o mulţime de ţărani... Dumnezeu ştie dacă se mai înfruptă în cişlegi cu carne (ION.); cel ce se înfruptă, acela se spurcă, se pîngăreşte (MAR.) ¶ ② (F A se îndulci: nu mă-i lăsa să mă 'nfrupt c'o sărutare? (ALECS.); cei ce s'au înfruptat cu belşug din bunurile lumeşti (BR.-VN.).

○ **ÎNFULECA, ÎNFULICA** (-ec, -ic) *vb. tr. Mold.* ① A înghiţi dintr'o dată, cu lăcomie: şarpele, flămînd, a ridicat capul să înfulice o turmă de vite (VLAH.); începe Flămînzilă a cărăbăni deodată în gură cîte o haraba de pîne... şi răpede mi ţi le-a înfulicat (CRG.); ci-că mălaiu nu-i copt, şi el înfulică cît opt (ZNN.) ¶ ② *Bucov. Trans.* A ridica o povară, a se opinti să ridice ceva: căpiţa de fîn pe care o înfulicase sub coviltirul harabalei (GRIG.); dar de înfulicat la gunoiu îs oasele lui? (RET.) [lat. infollĭcare].

ÎNFUMURA (-urez) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) băga fumuri de mîndrie în cap, a se îngîmfa.

ÎNFUMURARE *sf.* Mîndrie deşartă, trufie [înfumura].

ÎNFUMURAT *adj. p.* ÎNFUMURA. Cu fumuri în cap, încrezut, îngîmfat, trufaş: Drepţi, înfumuraţi, c'un zîmbet protector privesc la tine (VLAH.); sînt... luători în rîs şi înfumuraţi, de nu le ajunge cineva cu strămurarea la nas (ISP.).

ÎNFUNDA (-fund) 1. *vb. tr.* ① A pune un fund (la un butoiu): au făcut îndată polobocul, l-au înfundat de un capăt şi l-au cercuit bine (SB.) ¶ ② A intra în fund; a umplea: cloştile şi puiuţii gălbui înfundă buruienile (LUNG.); să nu mai chinueşti lumea, că ai să înfunzi puşcăria (D.-ZAMF.) ¶ ③ A băga în fund, a vîrî adînc: Pe el puseră mîna şi la ocnă-l înfundară (ALECS.) ¶ ④ A băga la strîmtoare, a nu-i lăsa nici un mijloc de scăpare; (F) a lăsa ruşinat, încurcat, fără putinţa de a scoate o vorbă: l-am înfundat de nu mai are ce să zică; las'o, cucoane Matachi, s'o înfund cu minciuna (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A intra, a se băga adînc, a se afunda: am început să mă îngiodez în nomol şi am început să mă înfund pînă în gleznă (BR.-VN.); a se ~ în munţi, în pădure; pădurea-i mare, el ştie unde s'a fi înfundat (CRG.) ¶ ② A intra în fund, a se băga afund, a se ascunde: s'a înfundat în casă ¶ ③ A ajunge la strîmtoare, într'un loc care nu mai are ieşire: tare mi se înfundaseră cărările (MERA); schelele se 'nfundă în podul grajdului (CAR.) ¶ ④ (F A rămînea încurcat, a se opri în loc, fără a mai putea înainta: mă înfundam totdeauna la bătălia de la lacul Trazimen (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ F A i se ~, a n'o mai putea duce înainte, a nu mai avea mijloc de scăpare, a i se apropia sfîrşitul; a fi prins cu minciuna sau cu o faptă care merită pedeapsă: îşi freca mînile de bucurie... socotind că de astă dată are să i se înfunde lui Ercule (ISP.); Ⓟ: ai umblat cît ai umblat, dar acum ţi s'a 'nfundat, se zice aceluia care a ajuns în cele din urmă la strîmtoare, după ce a scăpat multă vreme de pedeapsa ce i se cuvenea pentru faptele sale.

ÎNFUNDAT 1. *adj. p.* ÎNFUNDA ¶¶ Ⓒ NEÎNFUNDAT ¶ ① Astupat cu un fund; fără ieşire; adus la strîmtoare, încurcat ¶ ② F Deştept, priceput, dibaciu: Moş-Ariciu e ~ al cioarelor şi are multă pricepere la cap (MAR.).

2. *adj.* şi *adv.* Înnăbuşit: se auzi un chicotit de rîs ~ (VLAH.); se auziră... suspine şi şoapte ~e de nemulţumire (ODOB.); a plîns ~ toată noaptea (CAR.); rîse Prometeu ~ de prostia lui Joe (ISP.); PE 'NFUNDATE, F PE 'NFUNDATELE *loc. adv.*: Maria începu să plîngă pe 'nfundate (DLVR.); partenerii şi galeria rîd pe 'nfundate (BR.-VN.): plîngea noaptea pe 'nfundatele (VLAH.).

ÎNFUNDĂTOARE *sf.* = FUNDĂTOARE.

ÎNFUNDĂTURĂ (*pl.* -turi) *sf.* ① Loc înfundat, ulicioară înfundată, care n'are altă ieşire la celălalt capăt: trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului (ODOB.) ¶ ② Colţ retras, ascuns în munţi, în fundul unei păduri, etc.: începuse a înnopta cînd am ajuns într'o ~ de munţi (CRG.); din înfundăturile codrului, Românii îşi măsurau vrăjmaşul (VLAH.) ¶ ③ Adîncătură, scobitură: văzui chiar lîngă mine, în păretele muntelui, o ~, un fel de cotlon (GN.).

ÎNFURCĂTURĂ ☛ ÎNFURCITURĂ.

ÎNFURCI (-cesc) *vb. refl.* A se bifurca, a se desface în două (în felul coarnelor unei furci): merse, merse, pînă li se înfurci calea (ISP.).

ÎNFURCIT *adj. p.* ÎNFURCI. Bifurcat: are dinaintea sa calea cea ~ă a lui Ercule (ISP.).

ÎNFURCITURĂ, ÎNFURCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Bifurcare, locul unde se bifurcă un drum, răspîntie: cînd sosiră la înfurcitura Biscei... feciorul de împărat îşi opri armăsarul (ODOB.); la o înfurcătură de drumuri... vede apropiindu-se o ceată veselă de călăreţi (CAR.) [înfurci].

*__ÎNFURIA__ (-riez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) mînia, a (se) face furios, a se aprinde de mînie [furie].

ÎNFURIAT *adj. p.* ÎNFURIA. Furios, mînios din cale afară.

*__ÎNFURMA__[1] (-furm) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) forma; a (se) întemeia, a (se) înfiinţa: veni Cuza şi se 'nfurmă şcoalele (GR.-N.).

○ **ÎNFURMA**[2] (-mez) *vb. refl. Olten.* (CIAUŞ.) ① A se îmbrăca cu multe haine groase, a se încotoşmăna ¶ ② A se sătura peste măsură.

ÎNFURNICA (-ic) *vb. refl. unipers.* A-l furnica, a simţi înţepături pe piele, ca şi cînd ar umbla pe ea furnici; a i se ~ pielea, a-l trece fiori: mulţi numai chiar din obiceiu se sperie... şi li se înfurnică pielea de nimica (TICH.).

ÎNGĂDUI (-duesc, -duiu) 1. *vb. tr.* şi *intr.* ① A da voie, a permite; a acorda (ceea ce cere cineva): doctorul nu mi-a îngăduit încă să ies din casă; chiar şi rudele noastre ca s'o iei nu 'ngăduesc (PANN) ¶ ② A păsui, a aştepta, a avea răbdare: mai îngăduie-mă pînă mîine, că-ţi voiu plăti toată datoria; îngăduieşte puţin, măi babă, că nu-i numai atîta (CRG.); îngăduiţi pînă va trece alaiul (NEGR.).

2. *vb. refl.* A se împăca, a se învoi, a trăi în bună înţelegere: voinic tînăr, cal bătrîn, rău se 'ngăduie la drum (CRG.) [ung. engedni].

ÎNGĂDUIALĂ (*pl.*-ieli), **ÎNGĂDUINŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Faptul de a îngădui; voie, permisiune: Leşii... au lăsat să hie pre îngăduinţa lui şi s'au întors (GR.-UR.) ¶ ② Răbdare (binevoitoare); indulgenţă: cu muncă şi îngăduială, dinţii şorecuţului taie odgonul de la corabie (ZNN.); ea ascultă cu îngăduinţă poveştile lor (NEGR.).

ÎNGĂDUITOR *adj. verb.* ÎNGĂDUI. Care îngăduie; care iartă uşor, răbdător, indulgent: de, dragă, morala mea este îngăduitoare (D.-ZAMF.); sfînta Duminecă, blîndă şi îngăduitoare, n'a vrut să-şi puie mintea c'o sturlubatecă (CRG.) ¶¶ Ⓒ NEÎNGĂDUITOR.

ÎNGĂIMA (-gaim, -găimez) 1. *vb. tr.* ① A încurca, a pune în încurcătură: cînd vecinul a început să-l îngăimeze cu vorbe... i-a mărturisit în faţă cum stau lucrurile (GRIG.) ¶ ② A migăli, a lucra încet, alene, cu zăbavă, a trăgăna: au tot îngăimat războiul, pînă cînd au înserat (LET.): de va fi luat... vre-o vie... şi... nu să va nevoi să lucreze toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai îngăima (PRV.-LP.) ¶ ③ A vorbi cu gura jumătate, a trăgăna vorba, a îngîna, a borborosi: atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă (GN.); noi văzînd că Sarniţie mai pre larg îngaimă această disputaţie (CANT.); moşneagul atunci zise îngăimat: „d'apoi ai să-l poţi face, dragul tatei?" (CRG.) ¶ ④ A fredona, a cînta încet: cei mai răsăriţi îngăimează cîte ceva din fluier (LUNG.).

2. *vb. refl.* ① A se încurca ¶ ② A trăgăna, a zăbovi.

○ **ÎNGĂIMĂCEALĂ, ÎNGĂLMĂCEALĂ** *sf. Trans.* Încurcătură, zăpăceală, confuzie: şi o tîr' de îngăimăceală se întîmplă cînd veni vremea să-i pună numele (RET.); ori scap, ori fac o vrajbă şi îngălmăceală, de se miră toată lumea (RET.) [îngăimăci; îngălmăci].

○ **ÎNGĂIMĂCI, ÎNGĂLMĂCI** (-ăcesc) *vb. tr.* şi *refl. Trans.* A (se) încurca, a se) zăpăci: băgaţi de seamă,

nu mă îngăimăciţi, lăsaţi-mă s'o mint cum se cade (RET.) [î n g ă i m a + (z ă p) ă c i]

○ **ÎNGĂIMĂCIT** *adj. p.* ÎNGĂIMĂCI. Încurcat, zăpăcit.

ÎNGĂIMAT ☞ ÎNGĂIMA.

ÎNGĂIMEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Vorbire îngînată, tărăgănată, borborosire ¶ ② Tărăgănare, zăbavă: era hotărît... să-i spue tot, fără îngăimeli (VLAH.) [î n g ă i m a].

ÎNGĂLA (-ălez) *vb. tr.* ① A murdări ¶ ② A face un lucru alene, cu zăbavă, a migăli, a tărăgăna: muşteriul îngălează silabele (CAR.); nu se va nevoie să încreze (via)... ce o va numai ~ (PRV.-MB.).

ÎNGĂLAT *adj. p.* ÎNGĂLA. ① Murdărit, murdar: nu mai era chip a mai sta aşa ~e la nuntă (ISP.) ¶ ② Tărăgănat, zăbavnic la vorbă: e afumat şi pronunţă foarte ~ (CAR.).

ÎNGĂLBEJI... = GĂLBEJI...

ÎNGĂLBENI, ÎNGĂLBINI (-nesc) *vb. tr. intr.* şi *refl.* A (se) face g a l b e n: faţa sa arsă îngălbeni (DLVR.); Ţiganul... tremura ca varga şi se îngălbenise ca ceara (ISP.).

ÎNGĂLMĂCEALĂ... ☞ ÎNGĂIMĂCEALĂ...

○ **ÎNGĂURI** = GĂURI.

ÎNGEMĂNA (-ănez, ○-eamăn) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) îmbina, a (se) împreuna, a (se) uni laolaltă în mod intim: lipindu-şi inimile şi îngemănîndu-şi gîndurile (VLAH.); îndreptă asupra flăcăului ochii ei frumoşi în care se îngemănau mirarea şi mulţumirea (S.-ALD.) [lat.].

○ **ÎNGEMĂNĂRAT** *adj.* = ÎNGEMĂNAT: copaci îngemănăraţi (RV.-CRG.) [g e m ă n a r e].

ÎNGEMĂNARE *sf.* Faptul de a î n g e m ă n a; îmbinare, împreunare, unire intimă: o geană roşie se aprinde la ~a pămîntului cu cerul (VLAH.); C'un singur gînd, ca'ngemănarea A două raze de lumină (VLAH.).

ÎNGEMĂNAT *adj. p.* ÎNGEMĂNA. Îmbinat, împreunat: răsări umbra lor, ~ă, parc'ar fi născut-o brusc farmecul singurătăţii (SAD.); alune ~e (VIC.).

○ **ÎNGENA** (-enez) *vb. intr. Olten.* A înceta, a conteni, a deveni mai domol: ploaia a îngenat (CIAUŞ.); omul îngenează cînd îmbătrîneşte şi d'abia se mişcă (RV.-CRG.).

ÎNGENU(N)CHIA (-chin, -chez) 1. *vb. intr.* A cădea, a sta în genunchi: Vrăjmaşul tău plînge, şi-i om ca şi tine, Smerit îngenunche, te roagă să-l ierţi (VLAH.).

2. *vb. tr.* Ⓕ A supune, a înjosi, a umili: pe Român nu l-a putut îngenunchia năboiul de barbari (ISP.) [lat. i n g e n u c u l a r e].

ÎNGER *sm.* ① ⛪ Spirit ceresc, creatură de natură divină, înzestrată cu toate însuşirile bune în grad superior, reprezentată în arte mai adesea în chipul unui copil de o frumuseţe uimitoare şi cu aripi (▣ 2705): în strane, culcaţi pe mici saltele, dormeau trei copilaşi ca nişte ~i (ALECS.); e frumoasă, blîndă ca un ~; cîntă ca un ~; Ⓟ: pînă la Dumnezeu, ~ii îţi iau sufletul, pînă să ajungi să-ţi spui păsul la cei sus puşi, subalternii îţi pun multe piedici; Românu-şi închipuie că fiecare om poartă pe umeri un înger şi un drac (JIP.); ~ păzitor, îngerul care, după credinţa poporului, stă pe lîngă om şi-l ocroteşte: se crede că fie-care om are un ~ păzitor care are îndatorirea să-l păzească din ziua botezului pînă la aceea a morţii (GOR.); de la aceeaşi credinţă s'au născut locuţiunile tare de ~, (om) care nu se teme de nimic, curajos, rezistent şi slab de ~, (om) fricos, care se pierde uşor cu firea: om prudent şi nu prea tare de ~, îşi dămoli pornirea şi se retrase ruşinos (ALECS.); nu te-aş fi crezut aşa slab de ~, dar, după cît văd, eşti mai fricos decît o femeie ¶ ② Ⓕ Persoană care întruneşte toate calităţile unui înger: e un ~ de bunătate, de frumuseţe, de inocenţă, de modestie; ca ~(ii) (CIAUS.), cuminte, supus, ascultător [lat. a n g ĕ l u s].

Fig. 2705. Înger.

ÎNGERAŞ, ÎNGEREL *sm. dim.* ÎNGER: ceea ce vedea el era aievea un copil frumos ca un ~ (ISP.); F: şi el, ~ul, îşi ţuguia guriţa ca să sugă (VLAH.).

ÎNGEREA *sf.* ♣ Plantă erbacee, cu flori albe, ce creşte prin fîneţele din păduri şi tufişuri (*Selinum carvifolia*) (▣ 2706) [î n g e r].

ÎNGERESC *adj.* De î n g e r: glas ~; frumuseţe îngerească; se veseliră, veselie îngerească (ISP.).

ÎNGEREŞTE *adv.* Ca un înger [î n g e r e s c].

Fig. 2706. Îngerea.

○ **ÎNGHEBOŞAT** = GHEBOŞAT.

ÎNGHEMUI (-uesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) g h e m u i: cel mijlociu... se 'nghemueşte acolo cum poate (CRG.).

○ **ÎNGHENUNCHIA** = ÎNGENUNCHIA.

ÎNGHESUI (-suesc, -suiu) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) îndesa, a (se) împinge unul într'altul, a (se) îngrămădi unul lîngă altul, a se îmbulzi: înghesuindu-i cu toată familia în cîteva beciuri (I.-GH.); înghesui pe bietul iepuraş la o strîmtoare şi-i suci gîtul (ODOB.); la toate uşile dughenelor se înghesuesc privitorii curioşi (CAR.); la pod se înghesuesc să treacă cai, oameni şi tunuri (VLAH.) [g h e s].

ÎNGHESUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* Îngrămădire de oameni printre cari nu se poate răzbi, îmbulzeală: la o ~ nerăzbită, cum e la ori-ce iarmaroc (CAR.); gara... cu înghesuiala unor oameni grăbiţi şi brutali (BR.-VN.) [î n g h e s u i].

ÎNGHEŢ (-eţuri) *sn.* ⊙ Ger straşnic, frig mare care face să î n g h e ţ e apa: dete un ~, de nu se mai puteau mişca de loc (ISP.); Ⓕ: Dar cînd părăsii odaia, plină de ~ul morţii (VLAH.).

ÎNGHEŢA (-eţ) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) preface în ghiaţă: fermecătoare... (care) îngheţa apa în blid în postul Sîm-Petrului (RET.); apa a îngheţat tun (DLVR.); ne-a îngheţat limba în gură şi măduva în ciolane de frig (CRG.) ¶ ② Ⓕ A rămînea ţeapăn, înţepenit; a încremeni: se încordă în lungul trupului şi îngheţă rigid, ca o pîrghie, în dreptul oglinzii (DLVR.); un zăngănit de arme în curte îngheaţă deodată veselia oaspeţilor (VLAH.); ~ de frică, a-i ~ inima, a-i ~ sîngele (de frică), a rămînea înţepenit, încremenit de frică: i s'a încleştat gura şi a îngheţat de frică (CRG.); îngheţase sîngele în ea de frică (ISP.); cînd căzu băiatul, îmi îngheţă inima (JIP.) [lat. i n - g l a c i a r e].

ÎNGHEŢAT 1. *adj. p.* ÎNGHEŢA. ① Prefăcut în ghiaţă ¶ ② Înţepenit de frig, rebegit ¶¶ ○ NEÎNGHEŢAT.

2. **ÎNGHEŢATĂ** (*pl.*-te) *sf.* Cremă amestecată cu ouă, zahăr şi zeamă de fructe, făcută să îngheţe cu ajutorul unui aparat frigorific: ~ de vanilie, de fragi, de lămîie, de ciocolată.

ÎNGHIMPA (-ghimp) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) înţepa, a (se) împunge (cu un g h i m p e, etc.): alunecam în apă, înghimpîndu-mă în mărăcini (D.-ZAMF.); A visat că s'a 'nghimpat Şi umblă la picior legat (PANN); l-a înghimpat o albină; boldul Satanei se vede că-i înghimpase (CRG.); Ⓕ: nu suferea ca vorbe de deşertăciuni lumeşti să înghimpe fecioreştile-i urechi (GN.) ¶ ② Ⓕ A îmboldi.

ÎNGHIMPĂTOR *adj. verb.* ÎNGHIMPA. Care înghimpă, înţepător; F: glumele lui... cam înghimpătoare pentru unii din boieri (ISP.).

○ **ÎNGHINA** = ÎMBINA.

ÎNGHIOLDI (-desc) *vb. tr.* A da ghionturi, a ghionti; a da cu cotul: se duse la tovarăşul de lîngă dînsul şi, începînd a-l ~, îi zise:... „ce caţi tu aci?" (ISP.); simţ că mă 'nghioldeşte cineva împingîndu-mi genunchii (CAR.) [g h i o l d].

ÎNGHIONTI (-tesc) *vb. tr.* şi *refl.* = GHIONTI: mai colo un croitor francez se înghionteşte cu un ciubotar Neamţ (ALECS.).

ÎNGHIORŢ! *interj.* GHIORŢ: ea, ~! înghiţi, şi pe loc şi crăpă (ISP.).

○ **ÎNGHIORŢĂI** = GHIORŢĂI.

ÎNGHIŢI (-it, -iţ) *vb. tr.* ① A face să treacă din gît în stomac: ~ o îmbucătură, un sîmbure; mamei îi venea să mă înghită de bucurie (CRG.); ☞ PEŞTE ① ¶ ② Ⓕ A cheltui, a prăpădi, a risipi: a înghiţit toată averea rămasă de la părinţi ¶ ③ Ⓕ ~ găluşca, amarul, a suferi în tăcere, neavînd încotro: boierul... a înghiţit găluşca şi a tăcut molcum (CRG.); fiindcă n'avea încotro... îşi înghiţea amarul şi răbda (ISP.) ¶ ④ A răbda, a suferi cu răbdare, fără să se împotrivească, fără să cîrtească; a îndura: tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii (ISP.);

aicea ţipa... numai dumneaei, iar dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea (CAR.); nevasta, ne mai avînd încotro, tăcea şi înghiţea noduri (CRG.); cîte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit! (CAR.) ¶ ⑤ ~ în sec, ~ la răbdări prăjite, a răbda (uitîndu-se la altul care mănîncă, care are de toate) fără a căpăta nimic ¶ ⑥ Ⓕ A-l ~ pămîntul, a pieri, a dispărea, a se prăpădi fără urmă: Parcă i-a înghiţit pămîntul chiar din acelaşi minut (PANN) ¶ ⑦ Ⓕ A suge; a absorbi: buretele a înghiţit apa; unde cădeau, se ridicau aburi înghiţiţi de gura sobei (DLVR.) ¶ ⑧ F A opri, a reţine: mi-am înghiţit lacrimile care cercau să-mi năvălească în ochi (GN.) [lat. i n g l u t t ī r e].

ÎNGHIŢITOARE *sf.* Gîtlej [î n g h i ţ i].

ÎNGHIŢITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Atîta cît înghite cineva dintr'odată, cînd bea; duşcă: o ~ de apă, de vin, de rachiu.

○ **ÎNGIU**... ÎNJU...

ÎNGÎMBA (-gîmb) *vb. tr.* *Olten.* (CIAUS.) (TUT.) GÎMBA.

ÎNGÎMFA (-gîmf), ÎNGÎNFA (-gînf) *vb. refl.* ① A se umfla: Umflă-mi-se, îngînfă-mi-se (GOR.) ¶ ② Ⓕ A se umfla în pene, a se mîndri, a se arăta trufaş: se rotea pe lîngă dînsa şi se îngîmfa ca un curcan (ISP.); s'a înfoiat ca varza şi s'a îngîmfat ca barza (PANN) [g î m f (1)a].

ÎNGÎMFARE, ÎNGÎNFARE *sf.* ① Faptul de a se î n g î m f a ¶ ② Mîndrie, trufie, fudulie: necapacitatea şi îngîmfarea lui Ipsilante... au făcut ca lucrurile să ia alt drum (I.-GH.).

ÎNGÎMFAT, ÎNGÎNFAT *adj. p.* ÎNGÎNFA. Umflat în pene, mîndru, fudul, trufaş: îngîmfat de a sa slavă, ades la Curte mergea (LET.); mirele şedea pe perini cuciulat, fudul şi îngînfat (SB.).

ÎNGÎNA (-gîn) 1. *vb. tr.* ① A imita, a repeta întocmai (adesea în bătaie de joc) glasul, vorba, mişcările cuiva: umbla rătăcind prin munţi şi prin codri, îngîna pasările, îngîna pîraiele cu cimpoiul lui (GN.); ursul... a început cu glas mai subţire să îngîne glasul caprei (SB.); Fugi de zîmbetul făţarnic... A acestor măşti, ce firea omenească o îngînă (VLAH.); mă îngîni, pentru că mi se leagă limba cînd te văd (ALECS.) ¶ ② A vorbi, a rosti, a cînta cu gura jumătate, cu glas încet, a borborosi, a mormăi: îşi îngîna viersul cu acorduri somnoroase (D.-ZAMF.); „a veni ea şi vremea aceea", zise împăratul, îngînînd vorba printre dinţi (CRG.); Şi glasu-i stins de-abia putu să 'ngîne, Parcă 'necat de lacrimi... (VLAH.) ¶ ③ A ademeni, a momi: mii de visuri vin de mă îngînă cu ale lor poetice ademeniri (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A repeta întocmai, în glumă sau în bătaie de joc, ceea ce zice sau face altul, a se imita unul pe altul în glas, în vorbă, în mişcări: păsările primăverii se 'ngînă şi care de care se 'ntrec în feluri de glasuri (CAR.); pe vîrful copacilor, turturele sure şi porumbei sălbateci se 'ngînă (ODOB.) ¶ ② A se confunda (*vorb.* de lumină, de colori): cînd se îngînă ziua cu noaptea, cînd începe să se întunece, în amurgul serii; *pr. ext.*: acum, cînd se îngînă iarna cu primăvara, trebue a căuta mai cu osebire de vite (ION.) ¶ ③ A contrasta, a forma un contrast: o dulce lumină ce se îngînă cu negreala malurilor depărtate (ODOB.); aici se îngînă o mulţime de costume, religii şi naţionalităţi (BOL.) ¶ ④ A se lăsa ademenit: pîn'a doua zi ne-am îngînat cu mulţime de visuri ciudate (ALECS.) [lat. i n g a n n a r e].

ÎNGÎNARE *sf.* ① Faptul de a (se) î n g î n a: începe a recita... fără cea mai mică ezitaţiune, fără ~ şi fără o singură greşală (I.-GH.) ¶ ② Împreunare, îmbinare: stau înşirate... pe graniţile ţării, la ~a pămîntului cu cerul (VLAH.).

ÎNGÎNAT *adj. p.* ÎNGÎNA. ① Imitat, repetat întocmai ¶ ② Rostit, cîntat cu gura jumătate, borborosit: Vorbeşte vorba 'ngînată, Parcă-i e gura legată (PANN) ¶ ③ Confundat: cu inima ~ă între dor şi bucurie (ODOB.).

ÎNGÎNDURAT *adj.* Dus pe g î n d u r i, muncit de gînduri: de una însă erau mai îngînduraţi, şi aceea era că li se stinge seminţia (RET.); biata babă se întoarse acasă ~ă (MERA).

ÎNGÎNFA... ☛ ÎNGÎMFA...

○ **ÎNGLODA** (-odez) *vb. tr.* şi *refl.* *Mold.* ① A (se) băga, a (se) afunda în g l o d: am început să mă inglodez în nomol... şi să mă înfund pînă la gleznă (BR.-VN.); roţile se înglodau pînă 'n bucşă (VLAH.) ¶ ② F ~ în datorii, a băga în multe datorii, a face să fie dator vîndut; a se ~ în datorii, a face multe datorii.

† **ÎNGLOTI** (-otesc) 1. *vb. tr.* A strînge grămadă, a aduna (g l o a t e l e, oastea): au tras spre ţara sa, pentru să-şi mai înglotească oastea (M. COST.); Sinan... îşi îngloti oştile pe lîngă sine (BALC.).

2. *vb. refl.* ① A se strînge, a se grămădi: înglotindu-se Turcii mulţime, nu mai puteau (Moldovenii să ţie războiul (NEC.) ¶ ② A se îngrămădi: Nicolai-Vodă... nu obosea cînd i se înglotea nevoile şi trebile (N.-COST.).

ÎNGRABĂ ☛ GRABĂ.

ÎNGRĂDEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Îngrăditură, îngrădire; cu capul pe un mormînt fără nume nici ~ (CAR.) [î n g r ă d i].

ÎNGRĂDI (-ădesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) înconjura, a (se) închide cu un gard, cu o împrejmuire: gardurile sînt de prisos, fiindcă n'au ce îngrădi (SLV.); îmi îngrădi livadea mea de făcu grădină domnească din ea (RET.); *pr. ext.* a forma hotar: iată cele patru hotare cari îngrădesc pămîntul Ţării româneşti (VLAH.) ¶ ② A împleti cu nuiele ¶ ③ F A pune o stavilă: dealul Capela îngrădeşte vederea spre munţi (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ A se înţelege, a fi de acord: s'a îngrădit cu vătaful de curte şi-i toacă starea (FIL.) [sl. g r a d i t i].

ÎNGRĂDIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n g r ă d i ¶ ② Îngrăditură ¶ ③ F Stavilă.

ÎNGRĂDIT *adj. p.* ÎNGRĂDI. Prevăzut cu un gard, cu o împrejmuire: era ~ cu zăplaz de bîrne (CRG.) ¶¶ Ⓒ NEÎNGRĂDIT.

ÎNGRĂDITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Împrejmuire, ocol: căsuţe acoperite cu stuh... se împrăştiau printre îngrăditurile de nuiele (GRL.) ¶ ② Împletitură [î n g r ă d i].

ÎNGRĂMĂDI ☛ GRĂMĂDI.

ÎNGRĂŞA (-graş) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) face (mai) g r a s: parcă mă 'ngraş, cînd mă uit la voi (DLVR.); Ⓟ: ochiul stăpînului îngraşă calul, cînd stăpînul îşi supraveghează avutul, acesta sporeşte; Ⓟ: nu se mai îngraşă porcul în ziua de Ignat, se zice cuiva care se apucă prea tîrziu să repare un lucru care trebuia făcut înainte; Ⓟ: omul, de ce-i place, de-aia se 'ngraşă, fie-căruia îi prieşte tot ce-i face plăcere ¶ ② ✓ A (se) face mai roditor, a gunoi: ~ pămîntul cu gunoiu [lat. *i n g r a s s i a r e].

ÎNGRĂŞĂMÎNT (*pl.*-minte) *sf.* ✓ Gunoiu, substanţă cu care se î n g r a ş ă pămîntul spre a-l face mai roditor. 19.000

ÎNGRĂŞAT *adj. p.* ÎNGRĂŞA ¶¶ Ⓒ NEÎNGRĂŞAT.

ÎNGRĂŞĂTOR 1. *adj. verb.* ÎNGRĂŞA. Care îngraşă.

2. ÎNGRĂŞĂTOARE *sf.* ✿ ① Mică plantă erbacee numită şi „foaie-groasă", cu frunze cărnoase şi flori albastre-violete sau albe cu pete gal-

Fig. 2707. Îngrăşătoare.

Fig. 2708. Îngrăşătoare.

bene înăuntru; numită şi „foaie-grasă" *(Pinguicula vulgaris; P. alpina)* (☛ 2708) ¶ ② Plantă ierboasă, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori mici albe ale căror peduncule, după înflorire, se recurbează în formă de cîrlig; numită şi „grăşătoare" *(Sagina procumbens)* (☛ 2707).

○ **ÎNGRĂUNŢA** (-ţez) *vb. tr.* *Olten.* (CIAUS.) A da g r ă u n ţ e (ovăs) calului, vacii.

○ **ÎNGRĂUNŢOŞA** (-oşez) *vb. tr.* A face g r ă u n ţ o s: scoacerea are de scop de a ~ brînza (PAMF.).

† **ÎNGRECA** (ecez,-ec) 1. *vb. tr.* ① ‡ A însărcina, a face borţoasă: s'au culcat cu soacră-sa şi o au îngrecat (PRV.-MB.) ¶ ② *Maram.* A împovăra, a îngreuna, a apăsa.

2. *vb. intr.* A deveni însărcinată, grea, borţoasă: cînd îngrecează, aciiaşi stă înlăuntru sîngele acela, ca să hrănească coconul (PRV.-MB.) [lat. *i n g r ĕ v ĭ c a r e].

† **ÎNGRECAT** *adj. p.* ÎNGRECA. ① *Maram.* Împovărat, îngreunat: **Nici am drăguț, nici bărbat, Fără suflet ~ (BRL.)** ¶ ② *f.* ‡ Însărcinată, borțoasă: **nepoată-sa... după cîtăva vreme s'au aflat ~ă (CAR.).**

ÎNGREOIA = ÎNGREUIA.

ÎNGREȚOȘA (-oșez) *vb. tr.* și *refl.* A (i se) face greață, scîrbă, a (se) scîrbi, a (se) desgusta: **acele uliți strîmte care-ți... îngrețoșază nasul cu duhoarea (DLVR.); nu te poți opri să nu te îngrețoșezi... de gugumănia cărturarilor și a procopsiților păgînătății (ISP.); fata nu se îngrețoșă de ce văzu (RET.)** [g r e ț o s].

ÎNGREUIA (-uiez; *pers. a 3-a*: -uiază și -uie) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face (mai) greu, (mai) g r e o i u, a (se) împovăra: **începu Constantin Duca-Vodă... și pe mazili a-i ~ cu dăjdii grele și dese (NEC.); i-am pus la nas niște mirodenii... prin mijlocul cărora i-am îngreuiat somnul (GN.); un sentiment penibil... îi îngreuia trupul și mintea (VLAH.); casa s'a mai îngreuiat cu un mîncău (CRG.).**

ÎNGREUNA (-unez, -un) *vb. tr.* și *refl.* A (se) îngreuia, a (se) face mai greu, a (se) împovăra: **atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui (CAR.); se temeau că-și îngreună sufletul cu păcate (RET.)** [lat. *i n g r ĕ v ĭ n a r e].

ÎNGREUNAT *adj.* ① *p.* ÎNGREUNA ¶ ② *f.* Însărcinată, grea, borțoasă: **din momentul acela ea purcese ~ă (EMIN.); baba spuse unchiașului că se simte ~ă (ISP.).**

ÎNGREUNĂTOR *adj. verb.* ÎNGREUNA. Care îngreunează; împovărător.

ÎNGRIJA (-ijez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) îngrijora, a (se) neliniști [g r i j ă].

ÎNGRIJARE *sf.* Îngrijorare, neliniște [î n g r i j a].

ÎNGRIJAT *adj. p.* ÎNGRIJA. Îngrijorat, cu grijă în suflet, neliniștit: **ochii ei... lunecau îngrijați pe pînza de umbră care se desfăcea (VLAH.).**

ÎNGRIJI (-ijesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* A purta de g r i j ă, a avea grijă (ca să nu ducă lipsă de ceva): **~ florile; ~ pe un bolnav; l-a îngrijit cu lemne; în lipsa lui n'avea cine să-i îngrijească de casă și de vitișoare (CRG.).**

2. *vb. refl.* ① A duce grijă, a căuta să nu ducă lipsă de ceva: **se îngrijește de cele trebuitoare pentru iarnă** ¶ ② A duce grijă de ceva, a se îngrija: **nu te ~ de asta, mătușă dragă, că-i... trăi pe lîngă noi ca banul cel bun (CRG.).**

ÎNGRIJIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n g r i j i; grijă; căutare ¶ ② Băgare de seamă, precauțiune ¶¶ ⓒ NEÎNGRIJIRE.

ÎNGRIJIT *adj.* ① *p.* ÎNGRIJI ¶ ② Îngrijat, îngrijorat: **era ~ cu ce obraz să se înfățișeze înaintea lui Scaraoschi (CRG.)** ¶¶ ⓒ NEÎNGRIJIT.

ÎNGRIJITOR, -TOARE *adj. verb.* și *sm. f.* ÎNGRIJI. ① Care îngrijește, care poartă de grijă ¶ ② Care inspiră grijă, neliniște, teamă: **se află într'o stare îngrijitoare; aerul era plin de vești îngrijitoare (ALECS.).**

ÎNGRIJORA ÎNGRIJURA (-rez) 1. *vb. tr.* A inspira g r i j ă, teamă, a neliniști: **greutatea atîtor lucruri de învățat poate să întristeze și să îngrijoreze... sufletul băiatului (BR.-VN.).**

2. *vb. refl.* A duce grijă, a se neliniști, a fi cuprins de neliniște, de teamă: **împăratul începu a se îngrijura cînd îi spuseră strejarii cele ce se întîmplase (ISP.).**

ÎNGRIJORARE *sf.* Faptul de a (se) î n g r i j o r a; neliniște.

ÎNGRIJORAT *adj. p.* ÎNGRIJORA. Cuprins de grijă, neliniștit.

ÎNGROPA (-op) 1. *vb. tr.* ① A băga în pămînt, în g r o a p ă, a înmormînta: **au murit mulți oameni, cît nu-i puteau ~, și-i aruncau prin gropi de-i năruiau (NEC.)** ¶ ② A ascunde un lucru în pămînt, într'o groapă; a acoperi cu pămînt: **~ o comoară; ~ vița** ¶ ③ F A afunda, a cufunda: **îngropîndu-și capul aprins în velința albă și rece a omătului (GRIG.); își îngropă bărbia în palme (GRL.).**

2. *vb. refl.* A se băga într'o groapă, a se ascunde acoperindu-se cu pămînt, a se vîrî adînc, a se înfunda: **rîde ca un cioclu care s'ar duce singur să se îngroape (ALECS.); m'am îngropat în țărnă la rădăcina unui păpușoiu (CRG.); ți se îngropa fluierul (piciorului în zăpadă) pînă dincolo de genunchi (DLVR.).**

† **ÎNGROPĂCIUNE** *sf.* Înmormîntare: **îndată ce s'a întors de la ~ (CAR.); preoții... începură... cîntecele de ~ (ODOB.)** [î n g r o p a].

ÎNGROPAT 1. *adj. p.* ÎNGROPA ¶¶ ⓒ NEÎNGROPAT.

2. *sbst.* Faptul de a îngropa.

† **ÎNGROPĂTOR** *sm. Trans.* Gropar [î n g r o p a].

ÎNGROȘA (-oș) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face (mai) gros: **~ laptele cu păsat; lupul cu slugi nu-și îngroașă gîtul (ZNN.);** F: **s'a îngroșat treaba, gluma,** lucrul a început să devie serios, a luat o întorsătură îngrijitoare [lat. *i n g r o s s i a r e].

ÎNGROZI (-ozesc) 1. *vb. tr.* A băga, a vîrî în g r o a z ă, a băga spaima în cineva, a înspăimînta: **toate acestea n'au îngrozit pe voinic, nici nu l-au stingherit din cîtire (SB).**

2. *vb. refl.* A-i fi groază, a-l lua (a-l apuca) groaza, a intra în groază, a se înspăimînta.

ÎNGROZITOR *adj. verb.* ÎNGROZI. Care îngrozește, care umple de groază, groaznic, spăimîntător: **vîntul de noapte aducea din cînd în cînd vuete de larmă care deveneau îngrozitoare (ALECS.).**

† **ÎNGRUPA...** = ÎNGROPA...

ÎNGRUZI, ÎNGURGA ☛ ÎNGURZI.

‡ **ÎNGURGUȚA** *vb. refl.* A se trufi: **pentru viclesugurile lor... oborîtu-i-ai pre înșii cînd să 'ngurguțară (DOS.)** [g u r g u ț a].

○ **ÎNGURGUȚAT** *adj. Maram.* (BRL.) Țuguiat, gurguiat [î n g u r g u ț a].

○ **ÎNGURLUI** (-uesc) *vb. refl. Mold.* (ȘEZ.) (PAMF.) A se da în dragoste cu cineva: **are și ea onor?... deaceea v'ați îngurluit împreună? (ALECS.).**

○ **ÎNGURZI**, ÎNGRUZI (-zeso), *Trans.* ÎNGURGA (-gurg) *vb. tr.* A încreți (cu ajutorul unei sfori petrecute prin mai multe găuri): **~ opincile; corzile țin marginile (voloculul) îngurzite,... așa că mijlocul se lasă ca un sîn (ȘEZ.); apoi le-a îngruzit frumos (opincile) și a petrecut cîte o păreche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe (CRG.); în zama aceea roșie băgau opincile, (și) după uscare le îngurgau (RET.); desgurgă curelușa cea ca o pleasnă cu care era îngurgat șerparul (RET.).**

ÎNGUST *adj.* ① Care nu e (destul de) lat, care n'are destulă lățime: **are un cap prea lunguieț, prea ~ (VLAH.); o frunte ~ă; o cărare ~ă** ¶ ② Ⓕ Mărginit, care nu e destul de desvoltat: **spirit ~** [lat. a n g u s t u s].

ÎNGUSTA (-tez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face (mai) îngust: **o pajiște frumoasă așternută pe o vale care se îngustează din ce în ce (VLAH.)** ¶ ② F A (se) micșora: **nu îngustez nici defaim rolul Osmanilor (ODOB.)** [lat. a n g u s t a r e].

ÎNGUSTIME *sf.* ① Însușirea lucrului î n g u s t ¶ ② Ⓕ Lipsă de desvoltare a minții, etc.: **~a minții.**

○ **ÎNHĂIMURAT** *adj.* Împopoțonat, îmbrăcat cu tot felul de țoale, cu haine nepotrivite pe trup: **trențele în care era ~ (R.-COD.).**

ÎNHĂITA (-hait, -hăitez) *vb. refl.* A se întovărăși (cu unul sau mai mulți oameni răi, stricați): **se înhăitase cu cîți-va feciori de boieri și băteau mahalalele ziua și noaptea (I.-GH.); se înhăitează în tinerețe cu mai mulți de teapa lui (CAR.); Midas... înhăitat cu Pan, îl tot auzise cîntînd din naiu (ISP.)** [h a i t ă].

ÎNHĂMA (-ham) 1. *vb. tr.* ① A pune h a m u r i l e pe cal (spre a putea trage trăsura, căruța, etc.): **du-te de spune surugiilor să înhame poștalionii la trăsura cea galbenă (ALECS.); ~ trăsura,** a pune calul sau caii la trăsură ¶ ② F F *Trans.* A înhăța, a înșfăca: **mi ți-l înhamă de guler și hai cu el pe trepte în sus la împăratul (RET.).**

2. *vb. refl.* Ⓕ A se apuca de o muncă grea, serioasă: **m'am înhămat la muncă serioasă (BR.-VN.); sprinten și harnic se înhamă la toate, (și) pe toate le face cu drag (VLAH.).**

ÎNHĂȚA (-hat) *vb. tr.* A apuca cu violență, a înșfăca: **~ pe cineva de gît, de mînecă; îl înhățase... cu ghiarele ca o gaiță spurcată și nu-l slăbea nici cît ai da în cremene (ISP.); înhață purcelul de coadă, să nu fugă (DLVR.); înhăță scripca din mîna lăutarului (GN.)** [h a ț!].

ÎNHÎRZOBAT *adj.* ① Încălțat cu h î r z o b i sau cu opinci de curele împletite.

○ **ÎNHOBOTA** (-otez) *vb. tr. Mold. Trans.* A pune h o b o t u l, balțul pe capul miresei, a îmbălța, a înzăvoni.

○ **ÎNHOLBA** (-holb) *vb. tr.* și *refl. Trans. Bucov. Băn.* A h o l b a, a căsca ochii, a se uită cu ochii holbați: **bulaurii nu s'au apucat de dînsul, ci l-au înholbat numai**

(SB.); ne înholbarăm și ne minunarăm de ele (RET.); se înholbă către socru-său mai urît decît ieri (MERA).

○ **ÎNHOLBAT** *adj. p.* ÎNHOLBA. Cu ochii holbați: se zice „binzoiu" unui om care are o căutătură ~ă și fioroasă (MAR.); rămaseră înholbați cu ochii la el ca la o dihanie (CĂT.).

ÎNHORBOTAT = HORBOTAT: mumele uimite suspinau sub bonetele ~e (NEGR.).

○ **ÎNIEPTA** (-iept) *vb. refl. Trans.* A se asvîrli, a se arunca: se svîrcoliră și se 'nieptară și se trudiră... da nu era chip să învingă (RET.) [comp. AIEPTA].

ÎNIERBA (-bez) *vb. tr.* ① A umplea cu iarbă de pușcă: înierbară și locul de la mănăstirea Radului-Vodă, cu gînd ca să-i dea foc (ISP.) ¶ ② *Băn.* A trece un fir de spînz prin pielea unei vite bolnave, a spînzui ¶ ③ *Olten.* Ⓕ A necăji, a supăra rău de tot pe cineva.

ÎNJGHEBA (-eb, -ebez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) așeza laolaltă, a (se) împreuna, a (se) strînge (cu oare-care trudă), a (se) clădi, a (se) alcătui, cu lucruri de strînsură, de puțină valoare, căpătate cu greu, a cîrpi: își lucrase un car și-l înjghebase în casă, în toată întregimea lui (CRG.); mai pe urmă și-a înjghebat și o căsuță (CRG.); sate se înjghebează pe văi bătute de soare (VLAH.); Ⓕ: în mintea lui își înjgebă planul (GRL.) [j g h i a b].

○ **ÎNJITA** = ÎNVITA.

ÎN JOS ☛ JOS.

ÎNJOSI (-osesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) umili: L-ai lăsa să te 'njosească, să te calce în picioare (VLAH.) [j o s].

ÎNJOSIRE *sf.* Faptul de a (se) î n j o s i, umilință.

ÎNJOSITOR *adj. verb.* ÎNJOSI. Care înjosește; josnic: o faptă înjositoare.

ÎNJUGA (-jug) 1. *vb. tr.* A pune boul sau boii în jug (spre a putea trage carul, plugul, etc.): înjugă boii la car, zice Doamne-ajută și se duce la pădure (CRG.); și atîția robi le căzură în mînă, încît îi înjugară la plug ca pe vite (ISP.); ~ carul, a pune boii la car.

2. *vb. refl.* A-și băga capul în jug; Ⓕ a se înhăma, a se apuca de un lucru greu, obositor, de lungă durată [lat. i n - j u g a r e].

ÎNJUGAT 1. *adj. p.* ÎNJUGA ¶ Ⓒ NEÎNJUGAT.
2. *sbst.* Faptul de a înjuga.

ÎNJUMĂTĂȚI (-ătesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) împărți în două j u m ă t ă ț i.

ÎNJUMĂTĂȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n j u m ă t ă ț i ¶ ② ~a praznicului, zi serbată de biserica creștină a 25-a zi după Paști, adică la jumătatea celor 50 de zile (=cincizecimea) dintre Paști și Rusalii.

ÎNJUNGHIA (-ghiu) *vb. tr.* și *refl.* A (se) j u n g h i a, a(-și) tăia gîtul, a (-și) înfige arma, cuțitul în beregată sau în altă parte a trupului: țăranii voloși, în ziua de Ignat, după ce înjunghiară porcii și-i pîrpăliră (DLVR.); *pr. ext.:* iacă-tă-ne în Tîrgul-Frumos, unde am și înjunghiat cîți-va harbuji (CRG.).

ÎNJURA (-jur) *vb. tr.* A adresa cuiva vorbe urîte, de ocară (*Mold.* a sudui): cela ce va înjura pre un om, cînd nu va fi de față, acela se va pedepsi... ca și cînd ar fi de față (PRV.-MB.) [lat. i n j u r i a r e].

ÎNJURĂTOR *adj. verb.* ÎNJURA și *sm.* Care înjură: cela ce va trimite pe altul să îndemne pre neștine să înjure și să ocărască pre cineva... se va certa ca și un înjurătoriu (PRV.-MB.).

ÎNJURĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Vorbă sau expresiune cu care se î n j u r ă, vorbă urîtă care se adresează cuiva, spre a-l face de ocară (*Mold.* sudalmă).

ÎNLĂCRĂMA (-ămez *vb. refl.* A se umplea de l a c r ă m i: de multe ori i se înlăcrămau boierului ochii (GRL.).

ÎNLĂCRĂMAT *adj. p.* ÎNLĂCRĂMA. Plin de lacrimi, cu ochii înnecați în lacrimi: cu ochii înlăcrămați de rîs sau de plîns (BR.-VN.) [l ă c r ă m a].

○ **ÎNLĂCRAT** *adj. Olten. Trans.* Țesut în romburi (*vorb.* de scoarțe, macaturi, etc.) [l a c r ă].

ÎNLĂNȚUI (-iesc, -uiu) 1. *vb. tr.* ① A lega cu l a n ț u r i ¶ ② A lega, a împreuna: a-și ~ viața cu cineva; ~ ideile ¶ ③ A cuprinde cu brațele: cît de mici și cît de albe-s mînile iubitei mele, Și ce dulce mi-e robia, cînd mă 'nlănțue cu ele (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ A robi, a supune, a încînta, a fermeca: ~ inimile, patimile.

2. *vb. refl.* A se lega (ca inelele unui lanț, a se împreuna: încep să se ridice și să se înlănțue gheburile din ce în ce mai mari ale Paringului (VLAH.).

ÎNLĂNȚUIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n l ă n ț u i ¶ ② Ⓕ Șir de lucruri legate unele de altele: ~a evenimentelor; nu știu cum s'a urmat ~a gîndurilor mele (BR.-VN.).

ÎNLĂTURA (-tur) *vb. tr.* A da î n l ă t u r i, la o parte; a evita: mi-ar fi părut mai bine să înlătur gîlceava cu el (GN.).

ÎNLĂUNTRU ☛ ÎNĂUNTRU.

ÎNLEMNI (-nesc) *vb. intr.* A înțepeni (de frig, de spaimă, sau de uimire), a încremeni, a înmărmuri: ar trebui să-mi dai lemne, că înlemnim pînă mîne (DLVR.); le-a înlemnit gerul ca pe niște buturugi (BAS.); cînd au văzut aceia.... mai înlemniră și se uitau uimiți unul la altul (RET.); ceilalți popi, înlemniți... de frică și de rușinea arhipăstorului (CRG.) [l e m n].

ÎNLESNI (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A face să fie mai l e s n e, mai ușor, a ușura: drumuri de fier... vor ~ transportul roadelor muncii noastre (ALECS.) ¶ ② A ajuta bănește: am trimis la d-ta... să ne înlesnești, să ne împrumuți cu amanet (I.-GH.).

2. *vb. refl.* ① A se face mai lesne, a se ușura ¶ ② A (se) putea ajuta (bănește), a avea destui bani spre a putea face față nevoilor: ți-ași da bucuros, dar nici eu nu mă înlesnesc acum.

ÎNLESNIRE *sf.* Faptul de a (se) î n l e s n i; ușurință; ~ de plată; am venit să fac o mare ~ celor încercați (ISP.).

ÎNLESNITOR *adj. verb.* ÎNLESNI. Care înlesnește, ușurător.

ÎNLOCUI (-uesc) *vb. tr.* ① A pune pe alt cineva sau alt ceva î n l o c: văzînd că nu s'a prezentat la post, l-au înlocuit; ~ berea cu vinul; ~ o vorbă cu alta ¶ ② A sta în locul cuiva, a ocupa locul altuia: l-am hotărît să primească leafa mea pe timpul cît m'o ~ (BR.-VN.).

ÎNLOCUITOR *sm.* Cel ce î n l o c u e ș t e pe altul (într'o slujbă, etc.).

† **ÎNLONTRU** ☛ ÎNĂUNTRU.

***ÎNLUMINA** (-inez) *vb. tr.* A împodobi un manuscris, etc. cu desenuri, cu litere ornamentate și colorate: migăloșii miniaturiști cari înluminau cu poleiele și cu văpsele cleioase mulțimea de manuscripte (ODOB.) [fr. e n l u m i n e r].

† **ÎNLUNTRU** = ÎNĂUNTRU.

‡ **ÎNMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Mamă.

***ÎNMAGAZINA** (-inez) *vb. tr.* ① A pune, a aduna într'o magazie ¶ ② Ⓕ A grămădi, a acumula în sine: ~ cunoștințe [fr. e m m a g a s i n e r].

ÎNMĂNUȘAT *adj.* Ⓣ Îmbrăcat cu m ă n u ș i.

ÎNMĂRMURI, ÎMMĂRMURI (-uresc) 1. *vb. intr.* A rămînea pe loc, nemișcat, înțepenit (de uimire, de spaimă, etc.), a încremeni, a înlemni: împăratul socru rămase îmmărmurit, cînd văzu atîta vrednicie (ISP.); înmărmuriră spăimîntate de ce le văzură ochii (DLVR.).

2. *vb. tr.* A uimi, a face să încremenească de mirare: adesea înmărmurea pe iscusiții ei judecători (ODOB.) [m a r m u r ă].

ÎNMĂRMURIT *adj. p.* ÎNMĂRMURI. Uimit la culme, încremenit (de mirare, de spaimă): am rămas ~ă cînd l-am auzit (VLAH.); rămaseră înmărmuriți de groază pentru ceea ce era să se întîmple (ISP.).

ÎNMĂRMURITOR *adj. verb.* ÎNMĂRMURI. Care te lasă înmărmurit: brodea uneori adevăruri de o profunditate înmărmuritoare (DLVR.).

‡ **ÎNMICȘURA** — MICȘORA.

ÎNMII (-miesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face de o m i e de ori mai mare, mai numeros.

ÎNMIIT *adj. p.* ÎNMII. De o mie de ori mai mare, mai mult: Ipate se îmbogățise însutit și ~ de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul (CRG.).

† **ÎNMINUNA** ☛ MINUNA.

ÎNMÎNA (-mîn, -inez) *vb. tr.* A da î n m î n ă, a preda, a remite: i-am înmînat scrisoarea boierilor (I.-GH.).

‡ **ÎNMÎNDRI** (-dresc *vb. refl.* A se înțelepți (PS.-SCH.) [vsl. u m ą d r i t i s ę].

ÎNMLĂDIA, (ÎM)MLĂDIA (-diiu) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face mlădios; Ⓕ: adevărata iubire înduioșază și îmmlădie și cea mai tare fire (BR.-VN.) ¶ ② A (se) încovoia, a (se) îndoi: goelanzii își înmlădie aripile

și fug (D.-ZAMF.); băietanul se ferește înmlădiindu-se din șale (SAD.); cadînele seraiului se mlădie înaintea lui ca niște trestii de baltă (OLVR.); Dacă boiul mi-l înmlădiu... (EMIN.); Veselă-ți mlădii trupșorul (COȘB.); Plopul nalt l'a lui suflare ca o creangă se mlădie (ALECS.) [vsl. m l a d ŭ].

ÎNMLĂDIERE, (ÎM MLĂDIERE *sf.* ① Faptul de a (se) (în) m l ă d i a ¶ ② Însușirea lucrurilor *mlădioase, flexibile.*

ÎNMORMÎNTA, **ÎMMORMÎNTA** (-tez) *vb. tr.* A îngropa (un mort), a băgà în mormînt; Ⓕ: și-a înmormîntat iubirea.

ÎNMORMÎNTARE, **ÎMMORMÎNTARE** *sf.* Faptul de a î n m o r m î n t a, îngropare, ducerea la groapă a unui mort și ceremonia făcută cu acest

Fig. 2709. Înmormîntare la țară (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).

prilej, îngropăciune (▣ 2709): îi făcură o ~ d'ale împărăteștile (ISP.).

ÎNMUGURI, **ÎMMUGURI** (-uresc) *vb. intr.* A da m u g u r i: văzu că pomul înmugurește, înflorește.... și roadele se arată (ISP.); mă uitam cum da să înmugurească liliacul (BR.-VN.); rămurelele... încetul cu încetul înmugureau, dau foi și... chiar înfloreau (MAR.).

ÎNMUIA, (**ÎM**)**MUIA** (-moiu) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) moale; Ⓕ *F* ~ spinarea cuiva, a-l bate sdravăn: să nu-ți mai calce piciorul prin curtea mea, că-ți voiu înmuia spatele cu bătaia (FIL.) ¶ ② A face, a lăsa mai domol, a mai îmblînzi, a îndulci; a potoli: i-a (îm)muiat inima ¶ ③ A uda, a umezi; a întinge: ~ în apă; a ~ degetul în gură; l-a tot muiat (firul) cu limba, și... de ce-l muia, de-aia firul se 'ncîrlionța și mai tare (CAR.); ~ condeiul în cerneală; Ercule avu grijă de a-și înmuia vîrful săgeților sale în sîngele... jigăniei (ISP.) ¶ ④ A împodobi cu cusături, cu broderii de mătase, de fir, etc.: înmuiau în fir și în pietre scumpe hainele de pe dînșii (ODOB.); muiați din cap pînă'n picioare numa 'n mătăsuri și 'n fireturi (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A se face mai moale ¶ ② A se domoli, a se îmblînzi, a se potoli: s'a muiat gerul ¶ ③ A slăbi, a pierde din vigoare, a-i scădea puterile, rezistența, a nu se mai împotrivi: mîna mea s'a muiat, nu mai poate rădica buzduganul (ODOB.); picioarele i se moaie și-l umple o frică neînțeleasă (VLAH.); i s'a muiat glasul; Radul... văzînd că oastea i se înmoaie, dete dosul (ISP.); cînd se mai muia jocul (OLVR.) ¶ ④ A se uda, a se umezi [lat. m o l l i a r e].

ÎNMULȚI, **ÎMMULȚI** (-țesc) 1. *vb. tr.* ① A mări, a face să crească, a spori numărul, cantitatea, a face să fie mai m u l t sau mai mulți: sămînța ta așa vîrtos voi înmulți, cum de mulție nu se vor putea număra (PAL.) ¶ ② ± A face operațiunea înmulțirii.

2. *vb. refl.* A deveni mai mult sau mai mulți, a crește, a spori (numărul, cantitatea): creșteți și vă înmulțiți; grămezile de oase de om se înmulțeau (ISP.); înmulțiră-se mai vîrtos de părul capului mieu (PS.-SCH.).

ÎNMULȚIRE, **ÎMMULȚIRE** *sf.* ① Faptul de a (se) î n m u l ț i, sporire ¶ ② ± Operațiune care are de scop să facă un număr, numit „de-înmulțit", de atîtea ori mai mare cîte unități se cuprind într'un număr numit „înmulțitor"; rezultatul acestei operațiuni se numește „produs", iar „de-înmulțitul" și „înmulțitorul" se numesc cei doi „factori" ai înmulțirii; tabla înmulțirii *sau* tabla lui Pitagora, tablou care conține produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere (▣ 2710).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Fig. 2710. Tabla înmulțirii.

ÎNMULȚIT, **ÎMMULȚIT** 1. *adj. p.* **ÎNMULȚI**.

2. ‡ *sn.* Plural.

ÎNMULȚITOR, **ÎMMULȚITOR** *sm.* ① Care î n m u l ț e ș t e ¶ ② ± ☛ **ÎNMULȚIRE**.

ÎNMUNDIRAT *adj.* ① Îmbrăcat în uniformă, cu un m u n d i r: ființa funcționarilor civili și militari, toți înmundirați (NEGR.).

ÎNMURGI, **ÎMMURGI** (-gește) *vb. unipers.* A a m u r g i: înmurgea bine cînd am ajuns la șirele de paie, unde aveam să dormim (BR.-VN.).

ÎNMURGIT *sbst.* Faptul de a î n m u r g i; pe ~e, în amurg, cînd începe să amurgească.

ÎNNĂBUȘEALĂ, **NĂBUȘEALĂ** (*pl.*-șeli) *sf.* ① Zăduf: ia să intrăm înăuntru, că pe înnăbușeala asta te bolnăvești chiar din senin (D.-ZAMF.); era căldură mare și năbușeală cumplită (RET.) ¶ ② ‡ Invaziune, incursiune, năvălire: de năbușala lui Attila și a altor varvari carii au urmat după dînsul, pustie n'au rămas (CANT.) [î n n ă b u ș i].

ÎNNĂBUȘI, **NĂBUȘI** (-ușesc, -uș) 1. *vb. tr.* ① A face să piarză răsuflarea, a înneca (prin lipsă de aer): o înfășură în plapămă cu pericolul de a o înnăbuși (BR.-VN.); strîngînd pe dracul în brațe, de credeai că o să-l năbușască (ISP.); bălăriile înnăbușesc florile; Ⓕ: bogăția ei năbușește ori-ce tresărire a omului (OLVR.) ¶ ② *F* A ascunde, a face să nu se vadă, să nu simtă: înnăbușindu-și în piept mînia și ura ce-l sugruma (VLAH.); plecară năbușindu-și plînsul (OLVR.) ¶ ③ Ⓕ A împiedeca să crească, să se desvolte, să aibă urmări, a stinge: nu-i convenea să înnăbușască răscoala prin vărsare de sînge (I.-GH.) ¶ ④ ‡ A da năvală, a face invazie: au năbușit pre aceste locuri mai pre urmă Tătarii (M.-COST.) ¶ ⑤ *Bucov.* A năvăli, a se întinde cu furie: a deschis ușa cînd năbușea focul și în tindă (GRIG.) ¶ ⑥ *Mold.* A podidi: mă năbușesc lacrimile de bucurie (ALECS.).

2. *vb. refl.* A-și pierde răsuflarea, a se înneca (din lipsă de aer): noaptea am simțit că mă înnăbuș de tot (BR.-VN.); ieși repede din casă, simțind că se înnăbușe (GN.) [srb. n a b u š i t i].

ÎNNĂBUȘIT, **NĂBUȘIT** *adj. p.* (**ÎN NĂBUȘI**: se ridică năbușit din pat (CAR.); — *adv.*: plîngea năbușit pînă ce pleoapele îi sgîriau luminile (OLVR.).

ÎNNĂBUȘITOR, **NĂBUȘITOR** *adj. verb.* (**ÎN**)-**NĂBUȘI**. Care înnăbușe: o căldură năbușitoare îmi învăluie capul (VLAH.).

ÎNNĂDI, **NĂDI** (-ădesc) 1. *vb. tr.* A adăuga o bucată, o parte (spre a lungi, spre a mări); a coase capăt la capăt: tot trențele alea le cîrpește, le înnădește (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* ① *Mold.* A se dedulci, a prinde poftă de ceva bun, a prinde nărav: niște porci, spărgînd gardul într'un loc, se înnădise în grădină la păpușoiu (CRG.); O vulpe la țăran se înnădise-odată La păsări în poiată (DON.) ¶ ② *F* A se însoți, a se înnoda în dragoste: dascălul... se dete pe lîngă muma copiilor... și se înnădi cu dînsa (ISP.) [n a d ă].

ÎNNĂDUȘI (-ușesc, -uș) 1. *vb. tr.* ① A face să nădușească: cînd tăia tata porcul... și-l învălea iute cu paie, de-l înnădușea (CRG.) ¶ ② *Mold. Trans.* A înnăbuși, a face să piardă răsuflarea, a înneca: suspinele, grămădindu-se în sînul ei, o înnădușeau (NEGR.); *F*: datoria noastră de patrioți este să înnădușim complotul în fașă (ALECS.) ¶ ③ *Mold.* A face să se stingă din lipsă de aer: începe a turna la țărnă peste foc și-l înnădușe (CRG.) ¶ ④ *Mold.* A supăra, a amărî, a chinui.

2. *vb. refl.* ① A năduși, a-i curge sudoarea ¶ ② *Mold. Trans.* A se înnăbuși: l-a îngropat în gunoiu, de numai capul îi era afară, să nu se înnădușe (RET.) ¶ ③

Mold. A se amărî, a se necăji, a se chinui: **mînca-l-ar brînca să-l mănînce,... că mult mă mai înnăduş cu dînsul** (CRG.) [☛ NĂDUŞI].

ÎNNĂDUŞIT *adj.* ① *p.* **ÎNNĂDUŞI** ¶ ② Care abia respiră sau gata să se stingă din lipsă de aer;—*adv.*: **a arde ~**; înfundat: **a început a-şi smulge părul din cap şi a o boci ~** (CRG.).

ÎNNĂMOLI ☛ **ÎNNOMOLI**.

ÎNNĂRĂVI ☛ **NĂRĂVI**.

*__ÎNNĂSCUT__ *adj.* Ce se posedă de la naştere: **idei ~e** [n ă s c u t, după fr. i n n é].

ÎNNĂUCI ☛ **NĂUCI**.

ÎNNEBUNEALĂ = **NEBUNEALĂ**.

ÎNNEBUNI, **NEBUNI** (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A face n e b u n ¶ ② A zăpăci, a ameţi.

2. *vb. intr.* şi *refl.* ① A deveni nebun, a-şi pierde mintea: **eu să nu fi ştiut a ceti, de mult aş fi înnebunit, cîte am avut pe capul meu** (CRG.); **se mira cum de n'a înnebunit încă** (VLAH.) ¶ ② *F* A-i plăcea, a iubi la nebunie: **Hagi Hristodul se nebuneşte după răcituri cu usturoiu** (ALECS.).

ÎNNEC (*pl.*-ecuri) *sn.* ① Revărsarea apelor, inundaţie: **din pricina deselor ~uri ale Dîmboviţii** (I.-GH.) ¶ ② Faptul de a (se) î n n e c a: **...cu sufletul numai din ~ s'a mîntuit** (PANN).

ÎNNECA, †**NECA** (-ec) 1. *vb. tr.* ① A face să piardă răsuflarea, a înnăbuşi: **vagonul era plin, fumul de la ţigări mă înneca** (VLAH.); **un plîns amar mă 'nneacă** (EMIN.); **îl înnecă o tuse seacă** (DLVR.) ¶ ② † *Trans.* A sugruma: **ne înneacă ursul o vită** (VIC.) ¶ ③ A face să piară, să moară (prin asfixie) subt apă: **~ o corabie; ~ un om, un cîine** ¶ ④ *F* **A-şi ~ amarul, setea; după ce-şi... înnecară setea, unii cu vin, alţii cu apă rece** (DLVR.); **feciorii de împăraţi şi de crai necau mînia în sufletul lor** (MERA) ¶ ⑤ A inunda: **de să va prileji apa morii să înnéce niscare pămînturi sau vii** (PRV.-LP.); **de venea apa mare, arăturile lui le înneca** (ISP.); Ⓕ: **un rîu de lăcrămi îi înnecă faţa** (GN.).

2. *vb. refl.* ① A-şi pierde răsuflarea, a se înnăbuşi: **a se ~ cu un os, cu o îmbucătură prea mare** ¶ ② A pieri, a muri (asfixiat) subt apă: **corăbiile s'au înnecat; băiatul, neştiind să înnoate, s'a înnecat;** Ⓟ: **cine dă din mîini nu se înneacă;** Ⓟ: **cel ce se 'nneacă se-agaţă şi de un paiu; cel ce se înneacă se apucă de sabie cu mîna goală** (M.-COST.); Ⓟ: **a se ~ (ca Ţiganul) la mal**, a fi biruit (de nevoie, de împrejurări, etc.) tocmai cînd era aproape să scape ¶ ③ A se inunda: **din nou i se înnecară ochii în lăcrămi** (VLAH.) [lat. n ĕ c a r e].

ÎNNECĂCIOS (**NECĂCIOS**) *adj.* Care (în)n e a c ă, care înnăbuşe, înnăbuşitor: **mirosul necăcios de silitră** (CAR.).

ÎNNECĂCIUNE *sf.* ① Faptul de a (se) î n n e c a ¶ ② Inundaţie ¶ ③ Greutate de a răsufla, pierderea respiraţiunii, sufocaţiune.

ÎNNECAT *adj.* ① *p.* **ÎNNECA** ¶ ② Înnăbuşit ¶ ③ Prăpădit, pierit subt apă (sau subt alt lichid); *pr. ext.*: **oraş ~ în mocirlă dintr'un capăt într'altul** (I.-GH.); Ⓕ: **cu ochii înnecaţi în lacrimi**, plini de lacrimi; Ⓕ: **~ în datorii**, dator vîndut, înglodat în datorii.

ÎNNECĂTOR *adj. verb.* **ÎNNECA**. Care înneacă.

ÎNNECĂTURĂ, † **NECĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) î n n e c a; înnec; înnecăciune: **nu a vîntului sunet şi vreava iaste vina necăturiei lu Petru** (COR.) ¶ ② Inundaţie, revărsare de ape: **de nu va face nici o înnecătură acea moară** (LEG.-CAR.).

ÎNNEGRI, **NEGRI** (-gresc) 1. *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) face negru: **apa... în multe chipuri are firi, că înălbéşte şi negréşte** (COR.); **cînd toca de utrină. se înnegrea ograda de călugări** (VLAH.); **vaierul cioarelor ce înnegreau grădina lui Vodă Sturza** (GRL.) ¶ ② Ⓕ A descrie în colori negre, a ponegri. a defăima: **caută a depreţia şi a ~ pe acei cari s'au ridicat prin muncă şi prin talent** (I.-GH.).

2. *vb. intr.* ① A se face negru: **Corbule, cum îţi sînt puii? — Frumoşi, pe cît merge, înnegresc** (PANN) ¶ ② A se arăta ca ceva negru, ca o umbră sau o pată neagră: **văzu cam depărtişor înaintea sa ceva negrind** (SB.) [lat. *n ĭ g r ī r e].

ÎNNEGURA (-urez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) acoperi cu n e g u r ă: **aburii, înălţîndu-se de pe apă, începeau a ~ orizontele amurgit** (ODOB.); **înălţîndu-se în albăstreala înnegurată a cerului** (ODOB.) ¶ ② A (se) împăienjeni, a (se) acoperi ca şi cu o ceaţă: **omul ofta greu şi ochii i se înnegurară** (SAD.).

ÎNNEMERI ☛ **NEMERI**.

*__ÎNNOBILA__ (-ilez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face (mai) n o b i l: **virtutea înnobilează pe om.**

ÎNNODA, † **NODA** (-od) 1. *vb. tr.* ① A lega cu un nod, a face un nod: **~ căpătîiele unor sfori; ~ o fundă; îi înnodă două viţe de păr, fără să ştie el** (ISP.) ¶ ② Ⓕ A lega laolaltă, a înnădi: **generalul o minţea... înnodînd neadevăr de neadevăr, pînă ce nu mai ştia să iasă din încurcături** (D.-ZAMF.) ¶ ③ F A înjgheba bine rău, a cîrpi: **Simion... înnoda o leturghie ca vai de ea** (VLAH.); **nu ştiu, zău. de şi-o mai ~ ea zilele** (DLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se lega cu un nod: **ce nod cu gura se înnoadă şi cu mîni nu se desnoadă?** (GOR.), *ghicitoare despre* „cununie" ¶ ② A se îngrămădi (formînd un fel de nod): **picături mari de lacrimi i se înnodau în coada ochilor** (D.-ZAMF.) ¶ ③ A se încăiera, a se lua la ceartă: **nu se înnoadă la ceartă ca mojicul** (PANN) ¶ ④ Ⓕ *F* A se însoţi în dragoste, a se înnădi ¶ ⑤ A se împreuna trupeşte (*vorb.* de cîini).

ÎNNODĂTURĂ, † **NODĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Lucru î n n o d a t: **acele lacăte se pot socoti ca nişte nodături de panglice** (C.-RAD.).

ÎNNOI (-noesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) face (iarăşi) n o u, a (se) face ceva din nou, a (se) restaura: **Şi ploaia cea pornită... Verdeaţa înnoeşte** (DON.) ¶ ② A (se) pune un lucru nou în locul altuia vechiu o persoană nouă în locul alteia: **Vezirul... au chemat pre acel domn la Poartă cu boierii dimpreună, zicînd să le înnoiască domnia** (NEC.) ¶ ③ A (se) îmbrăca cu o haină nouă, cu un lucru nou, a întrebuinţa ceva, a se folosi de ceva pentru întîia oară: **să ne cîrpim că nu putem tot să ne înnoim** (PANN); **cînd ai noiţe pe unghii, ai să te înnoeşti cu ceva** (GOR.).

ÎNNOMOLI, **NOMOLI**, (**ÎN**)**NĂMOLI** (-olesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) băga în n o m o l, a(se) îngloda: **îi luară calul şi-l înnomoliră în lăcovişte** (ISP.); **s'a nămolit în crivina luncii şi n'a mai putut ieşi** (VLAH.) ¶ ② F) A se vîrî, a se băga, a se cufunda (în desfrîu, într'o situaţie rea, etc.): **apoi trecu la Cracovia şi se înnămoli în desfrănări** (ISP.).

ÎNNOPTA (tez) 1 *vb. impers.* A se face n o a p t e: **începuse a ~ cînd am ajuns într'o înfundătură de munţi** (CRG).

2. *vb. intr.* A rămînea peste noapte, a mînea.

ÎNNOPTAT 1. *adj. p.* **ÎNNOPTA**.

2. *adv.*, **PE ~E**, *loc. adv.* Cînd începe a înnopta: **acolo a ajuns ~** (VLAH.); **ce căutaţi aşa ~ pe la casele creştinilor?** (ODOB.); **pe 'nnoptate sosim la Durău, unde lumea 'ncepuse a se nelinişti** (VLAH.).

ÎNNORA, *Mold.* **ÎNNOURA** (-rez) *vb. refl.* ① ◯ A se acoperi cu nori; Ⓕ: **se iscau între dînşii mici certe care înnourau cîteodată cerul lor gospodăresc** (GN.) ¶ ② Ⓕ A se posomorî.

ÎNNORAT *adj.* ① ◯ *p.* **ÎNNORA** ¶ ② Ⓕ Posomorît: **cînd îl văzură... cu faţa ~ă, nu îndrăzniră să zică nici pis!** (D.-ZAMF.).

ÎNNOROI (-oiesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) băga în n o r o i u, a (se) îngloda.

ÎNNOT, ◯ **DE-A ÎNNOTUL**, ◯ **DE-A ÎNNOATELE** *adv.* Înnotînd: **Dîmboviţa în Bucureşti, era o gîrlă pe care nu fie-cine o putea trece înnot** (I.-GH.); **a scăpa înnot; de-a înnotul nu se încumeta s'o treacă, fiind apa foarte lată** (RET.); **nu era pod de trecut şi trebuia să treacă de-a înnoatele prin apă** (CĂT.) [î n n o t a].

ÎNNOTA (-not) *vb. intr.* ① A pluti, a înainta culcat pe suprafaţa apei, făcînd anumite mişcări cu mîinile şi picioarele: **bobocii pe gîşte vor să le înveţe să 'nnoate** (ZNN.) ¶ ② *Pr. ext.* A fi inundat: **ochii lui înnotau în lacrimi** (D.-ZAMF.) [lat. vulg. i n n o t a r e clas. i n n a t a r e].

ÎNNOTAT *sbst.* Faptul de a î n n o t a.

ÎNNOTĂTOR 1. *adj. verb.* şi *sm.* **ÎNNOTA**. Care înnoată, care ştie să înnoate (☛ 2711): **doi înnotători vestiţi cari au pus rămăşag să se ducă în mare, cale de doi kilometri** (I.-GH.).

Fig. 2711. Înnotător.

2. **ÎNNOTĂTOARE** *sf. pl.* Clasă de pasări care înnoată.

ÎNNOTIŞ *adv. Băn.* **ÎNNOT**.

ÎNNOURA ☛ **ÎNNORA**.

ÎNNUMĂRA = **NUMĂRA**: înnumără florile cari cad (OLVR.).

ÎNRĂDĂCINA (-inez) 1. *vb. tr.* A răsădi, a face să prindă r ă d ă c i n ă; (F: de tutun... s'au îngrijit și l-au înrădăcinat în țară ca și alte lucruri rele (ION.).

2. *vb. refl.* A prinde rădăcină; (F): vițiurile... se înrădăcinează în sufletul său (NEGR.).

ÎNRĂI (-răesc) *vb. refl.* ① A se face mai rău ¶ ② A se supăra, a se necăji: cum e omul, cînd se înrăește? (OLVR.).

ÎNRĂUTĂȚI (-ățesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face (mai) rău, răutăcios: înrăutăți taurul... pînă într'atît, încît nu se mai putea apropia nimeni de dînsul (ISP.) [r ă u t a t e].

***ÎNREGIMENTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A face să intre, a băga într'un regiment ¶ ② F A afilia.

2. *vb. refl.* ① A intra într'un regiment ¶ ② F A se afilia, a intra într'un partid [fr.].

***ÎNREGISTRA** (-trez) 1. *vb. tr.* ① A înscrie într'un registru, a trece la condică, la catastif ¶ ② A nota, a însemna: istoria înregistrează șirul evenimentelor ¶ ③ A transcrie, a însemna, a menționa un act în registrele publice.

2. *vb. refl.* A se înscrie, a se trece în registru, la condică [fr.].

***ÎNREGISTRARE** *sf.* ① Faptul de a (se) î n r e g i s t r a ¶ ② Transcrierea contractelor într'un registru special ¶ ③ Administrația care înregistrează actele publice sau private ¶ ④ Taxă ce se plătește pentru înregistrarea unui act.

***ÎNREGISTRATOR** *sm.* Cel ce înregistrează [fr. e n r e g i s t r e u r].

***ÎNRÎURI** (-uresc) *vb. tr.* A influența [r î u, format după fr. i n f l u e n c e r sau germ. b e e i n f l u s s e n].

***ÎNRÎURIRE** *sf.* Faptul de a î n r î u r i; influență.

ÎNRODI (-rodesc) *vb. tr.* A face să rodească, a face roditor [r o d i].

***ÎNROLA** (-rolez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înscrie în rolurile armatei ¶ ② (F) A (se) afilia, a (se) înregimenta (înt'un partid) [fr. e n r o l e r].

ÎNROȘI, **ROȘI** (-șesc) 1. *vb. tr.* A face r o ș u, a văpsi în roșu: ~ ouăle de Paști.

2. *vb. intr.* și *refl.* ① A se face roșu: i se înroșea chiar negelul de pe vîrful nasului (GN.) ¶ ② A deveni roșu la față (de rușine, etc.): ne-am înroșit ca niște demoazele de pansion (ALECS.); o vedea sfiicioasă... roșindu-se de cele dintîiu vorbe de dragoste ale lui (VLAH.).

ÎNROTI ☛ **ROTI**.

ÎNRUDI, † **RUDI** (-desc) *vb. refl.* A se face r u d e, a fi rude.

ÎNRUDIRE *sf.* ① Faptul de a se î n r u d i ¶ ② Rudenie.

ÎNRUDIT *adj. p.* **ÎNRUDI**. Care e rudă (cu cineva) ¶¶ C) **NEÎNRUDIT**.

ÎNS, **INS** 1. *sm.* (*mai adesea la pl.* **ÎNȘI**). Individ, persoană: cîți inși ați fost?

2. *pron. pers.* ① întrebuințat în compunere cu *pron.* enclitice -mi, -ți -și, etc., spre a adăuga o idee de identitate, sau spre a adăuga înțelesul de sigur, chiar (eu însumi, *f.* eu însămi; tu insuți, *f.* tu însăți; el însuși, *f.* ea însăși; noi înșine, *f.* noi însene; voi înșivă, *f.* voi însevă; ei înșiși, *f.* ele înseși): iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți; însuși frate-său *sau* frate-său însuși l-a omorît ¶ ② **ÎNSUL**, **ÎNSA**, **ÎNȘII**, **ÎNSELE**, *pron. pers.* întrebuințat în loc de dînsul, dînsa, dînșii, dînsele, cînd e precedat de *prep.* în, din *sau* prin, care se înlocuesc atunci cu într', dintr', printr': într'însul, în el, în dînsul, dintr'însa, din ea, printr'înșii, prin ei [lat. i p s u m].

ÎNSA *pron.* ☛ **ÎNS**.

ÎNSĂ *conj.* — **DAR**[2]. Se întrebuințează sau la începutul propozițiunii sau în interiorul ei: eu îl certam, ~ el rîdea; eu îi ziceam să tacă, el ~ striga într'una; când a intrat ~ în casă n'a mai găsit pe nimeni [lat. i p s a].

ÎNSĂCSĂNAT *adj.* (P Încărcat, împovărat: se întoarse cu mai mulți oameni însăcsănați cu bucățelele foișorului său (ISP.) [s a c s a n a].

ÎNSĂILA (-ilez) *vb. tr.* ① A coase cu împunsături rare, a prinde provizoriu cu ață (albă), spre a însemna pe unde trebue cusut mai apoi ¶ ② *Pr. ext.* A împreuna, a înșira: femeile... însăilează mătănii largi la iconostas (LUNG.).

ÎNSĂILĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a î n s ă i l a; rezultatul acestei acțiuni.

ÎNSĂLBĂTICI = **SĂLBĂTICI**.

○ **ÎNSĂMA** (-săm) *vb. tr.* *Trans.* A agonisi, a dobîndi, a procura: însăma cele trebuincioase pentru traiul casei (RET.) [s a m ă].

ÎNSĂMĂRA *vb. tr.* A pune s a m a r u l (pe măgar sau pe catîr).

ÎNSĂMI ☛ **ÎNS**.

ÎNSĂMÎNȚA (-mînț) *vb. tr.* ✓ A pune, a arunca s ă m î n ț a, a semăna.

ÎNSĂNĂTOȘI (-oșesc), *Mold. Bucov.* **ÎNSĂNĂTOȘA** (-oșez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face s ă n ă t o s: după ce se însănătoși, dete o masă mare la toți boierii (ISP.); cum te-i spăla cu dînsa, îndată te-i și însănătoșa (SB.).

ÎNSĂRCINA (-inez, ✓ -sarcin) 1. *vb. tr.* ① A încărca cu o s a r c i n ă ¶ ② A face grea, borțoasă ¶ ③ A da cuiva ordinul, a lăsa în grija cuiva, a-l trimite să facă o lucrare, să îndeplinească ceva: slujba cu care m'ai însărcinat o voiu împlini (ISP.).

2. *vb. refl.* A lua asupră-și, a-și lua sarcina să îndeplinească ceva: am bună nădejde să isprăvești ou bine slujba cu care te-ai însărcinat de bună voie (ISP.).

ÎNSĂRCINARE *sf.* ① Faptul de a (se) î n s ă r c i n a ¶ ② Lucrarea, slujba, misiunea cu care a fost însărcinat cineva, pe care a luat-o asupră-și ca să îndeplinească.

ÎNSĂRCINAT *adj.* ① *p.* **ÎNSĂRCINA** ¶ ② **ÎNSĂRCINATĂ** *adj. f.* Grea, borțoasă: peste cîteva zile împărăteasa s'a simțit ~ă (ISP.).

ÎNSĂȘI, **ÎNSĂȚI** ☛ **ÎNS**.

ÎNSCĂUNA (-nez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) așeza pe tron, în s c a u n u l domniei: Radu cel frumos, Domnul Țării romănești, pe carele Turcii îl înscăunaseră (ISP.).

ÎNSCĂUNARE *sf.* Faptul de a (se) î n s c ă u n a; așezare, urcare pe tron: ~a lui Cuza-Vodă (I.-GH.).

***ÎNSCENA** (-enez) *vb. tr.* ① A pune în scenă, a pregăti un spectacol ¶ ② (F) A prepara o acțiune numai de ochii lumii, cu scopul de a face să se creadă ceva: ~ o agitațiune, ~ o mișcare de stradă [it.].

***ÎNSCEPTRAT** *adj.* Care ține un s c e p t r u: Și în mîna-i ~ă, mîna ei îngustă, mică (EMIN.).

○ **ÎNSCHIMBA** = **SCHIMBA**.

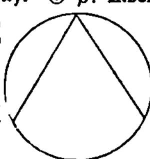
ÎNSCORȚOȘA (-oșez) *vb. refl.* A deveni s c o r ț o s: pielea de oaie (cojocul) de se va ~, e a vreme bună (GRM.).

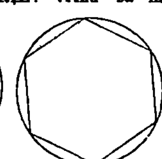
***ÎNSCRIE** (-scriu) 1. *vb. tr.* ① A scrie un nume, a trece un lucru într'o condică, într'o listă; ☛ ~ pe un elev într'o școală, a-i trece numele în registrul școlii, dîndu-i-se dreptul de a urma cursurile ¶ ② A pune o inscripție ¶ ③ A ~ (un poligon) într'un cerc, a desena un poligon ale cărui unghiuri se află toate pe circonferența unui cerc.

2. *vb. refl.* A-și scrie sau a-pune să-i scrie numele într'un registru, într'o listă: a se ~ în școală; a se ~ pe lista abonaților [î n + s c r i e, după fr. i n s c r i r e].

***ÎNSCRIERE** *sf.* Faptul de a (se) î n s c r i e.

***ÎNSCRIS** 1. *adj.* ① *p.* **ÎNSCRIE**: vrînd să mă ajute la concursul ~, mi-a strecurat dinainte o foaie (VLAH.) ¶ ② A Al cărui vîrf sau ale cărui unghiuri se află pe circumferența unui cerc: unghiu ~ (2712); poligon ~ (2713) ¶¶ C **NEÎNSCRIS**.

Fig. 2712. Unghiu înscris.

Fig. 2713. Poligon înscris.

2. (*pl.*-isuri) *sn.* Act scris și iscălit; adeverință; declarațiune: văzînd că nu o crede, îi dete ~ cu sîngele său (ISP.).

ÎNSDRĂVENI (-enesc) 1. *vb. tr.* A întări, a reda puterile, a face iarăși s d r a v ă n.

2. *vb. refl.* A se întări, a-și recăpăta puterile: a se întrema, a se însănătoși: era olog și nu știa cum să facă să se însdrăvenească (ISP.).

ÎNSEMA = **ÎNSĂMA**.

ÎNSEMNA (-semnez, -semn) 1. *vb. tr.* ① A face un semn: **l-a însemnat Dumnezeu, lăsîndu-l chior; pe omul rău îl însemnează Dumnezeu** (PANN); **cela ce va fura... şi a doua oară să-l însămnéze la nas de o parte** (PRV.-LP.) ¶ ② A înscrie, a nota: **cîte greşeli va face, să i le însemne cu cărbune pe ceva** (CRG.) ¶ ③ A avea un anumit înţeles: **ce însemnează vorba asta?**

2. *vb. refl.* A se distinge: **niște oameni ce se însemnaseră prin multe vitejii** (BĂLC.).

ÎNSEMNARE *sf.* ① Faptul de a însemna ¶ ② Lucru însemnat, înscris pe o hîrtie, într'o carte, notă ¶ ③ Înţelesul unui cuvînt.

ÎNSEMNĂRICĂ *sf. dim.* ÎNSEMNARE. Notiță: **însemnărica i-a dat-o amicei sale** (CAR.).

ÎNSEMNAT *adj.* ① *p.* ÎNSEMNA ¶ ② Care are un semn (un defect fizic: chior, şchiop, etc): **se crede că acei copii cari se nasc schiopi, orbi, etc., sunt însemnați, adică foarte răi** (GOR.); **să te ferească Dumnezeu de omul ~** ¶ ③ Important, de seamă, distins, cu vază: **un ajutor ~; o carte ~ă; un om ~** ¶¶ C NEÎNSEMNAT.

ÎNSEMNĂTATE *sf.* Însuşirea lucrului însemnat, distins, de seamă, importanţă: **pe atunci, breasla lăutarilor dobîndise o mare ~** (ALECS.).

ÎNSENE ☛ ÎNS.

ÎNSENINA (-inez) 1. *vb. refl.* ① A se face senin, limpede: **cerul s'a înseninat** ¶ ② Ⓕ A se lumina, a se înviora: **cînd îl văzu, faţa ei se 'nsenină, cum se 'nsenină o undă de o rază** (EMIN.).

2. *vb. tr.* ① A da seninătate, limpezeală: **E ca durerea mea s'o 'mpac, înseninîndu-mi gîndul** (EMIN.) ¶ ② A înviora: **îşi însenină privirea şi se aşeză leneş pe un jilț** (GN.).

ÎNSERA (-serez) 1. *vb. impers. intr.* şi *refl.* A se face seară: **începuse a ~, cînd am ajuns acolo; cînd înseră, baba se culcă în pat** (CRG.); **cum se înseră, plecă cam pitiş** (ISP.).

2. *vb. intr.* A-l apuca seara: **săracul, unde înserează, acolo doarme** (PANN).

ÎNSERAT *adj.* ① *p.* ÎNSERA ¶ ② PE ~E, PE ÎNSERATELE, ⊙ PE LA ÎNSERATE *loc. adv.* Cînd începe a însera: **merge şi merge, pînă cînd, pe ~e, ajunge la curţile cele** (CRG.); **iacă-te, pe înseratele, că bate cineva la uşă** (CAR.); **numai ce vezi pre băieţi alergînd pe la ~e încolo şi încoace** (MAR.).

ÎNSEŞI ☛ ÎNS.

ÎNSETA (-setez) *vb. intr.* A i se face sete, a suferi de sete.

ÎNSETAT *adj. p.* ÎNSETA. ① Căruia-i e sete: **să mîie iapa mai tare, că-i ~ă foarte** (SB.) ¶ ② Ⓕ Setos; **~ de sînge**, crunt, sîngeros; **făceau haz de... fierberea şi sbuciumul acelei lumi nouă. ~ă de viaţă** (VLAH.).

ÎNSETOŞA (-oşez), **ÎNSĂTOŞI** (-oşesc) *vb. intr.* A înseta: **însetoşînd, se duse la o casă şi ceru niţică apă** (ISP.); **fiind zăduf şi însătoşind, au venit la un izvor să se răcorească** (TICH.) [setos].

ÎNSEVĂ ☛ ÎNS.

⊙ **ÎNSÎMBRA** (-brez) 1. *vb. tr.* *Maram.* (PAP.) A lua să-i slujască cu simbrie, a năimi, a primi ca slugă.

2. *vb. refl.* *Băn. Trans.* A se întovărăşi [ung. szimbra].

ÎNSÎNGERA ☛ SÎNGERA.

ÎNSMĂLTA (-tez), **ÎNSMĂLȚA** (-ţez) *vb. tr. poet.* A împodobi: **vălcelele însmăltate cu flori suave** (ODOB.); **partere de gazon însmălţate cu florile cele mai delicate** (I.-GH.) [it. smaltare + smalţ].

ÎNSOŢI (-oţesc) 1. *vb. tr.* ① A întovărăşi, a petrece tot drumul pe cineva: **l-am însoţit pîn'acasă; cînd umbla, aluneca uşor ca umbra ce însoţeşte paşii omului** (DLVR.) ¶ ② ♩ A acompania: **fata însoţea versurile de pe fluieră cu gura** (RET.) ¶ ③ A da ca soţ, ca soţie, a însura, a mărita: **dacă nu vei voi să mă însoţeşti cu el, să ştii... că pe altul nu iau** (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se întovărăşi, a-şi lua ca tovarăş: **cînd călătoreşti, să nu te însoţeşti nici cu acela pe care-l ajungi, nici cu acela care te ajunge** (SB.); **nu te ~ cu cine nu te cunoşti, şi nu te împrieteni cu cei mai puternici decît tine** (TICH.); Ⓟ: **spune-mi cu cine te 'nsoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti** ¶ ② A lua de soţ, de soţie: **apoi voinicul se însoţi cu zîna** (ISP.).

ÎNSOŢIRE *sf.* ① Faptul de a (se) însoţi; întovărăşire ¶ ② Căsătorire: **văd niște mari piedici la ~a noastră** (NEGR.) ¶ ③ Căsnicie: **a fost o ~ ce trăia 'n iubire** (PANN).

ÎNSOŢIT *adj. p.* ÎNSOŢI ¶¶ C NEÎNSOŢIT.

ÎNSOŢITOR, -TOARE *sm. f.* Cel ce, aceea care însoţeşte, întovărăşeşte pe cineva.

ÎNSOVONI (-onesc) *vb. tr.* A pune sovonul pe capul miresei, a înzăvoni.

ÎNSOVONIT *adj. p.* ÎNSOVONI: **Pe o vale cotită, Vine mierla 'nsovonită** (GOR.), *ghicitoare despre „ceaţă"*.

† **ÎNSPĂIMA** (-spăim, -spaim) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) spăimînta: **pre Ghermani, rod amintirilea nebiruit,... i-au înspăimat** (CANT.) [spaimă].

ÎNSPĂIMÎNTA, SPĂIMÎNTA (-mînt, ✓ -mîntez) 1. *vb. tr.* A băga spaima în cineva, a umplea de groază: **balaurul ce înspăimîntă soarele şi-l face a se retrage în grabă** (ALECS.).

2. *vb. refl.* A intra spaima în cineva, a-l cuprinde groaza [‡ spămînta < lat. *expavimentare; forma (în)spăimînta a fost influenţată de spaimă].

ÎNSPĂIMÎNTĂTOR, SPĂIMÎNTĂTOR *adj. verb.* (ÎN)SPĂIMÎNTA. Care înspăimîntă, îngrozitor: **mulţime nenumărată de gîngănii şi jigănii înspăimîntătoare** (CRG.).

ÎNSPICA (-spic) *vb. intr.* ✿ A căpăta spice: **Unde grapa rădica, Grîul înspica** (VOR.) [lat. spicare].

ÎNSPICAT *adj.* ① ✿ *p.* ÎNSPICA: **deşişul popuşoailelor ~e** (IRG.) ¶ ② Împestriţat, amestecat cu alte colori.

ÎNSPINA (-in) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) înţepa cu un spin, cu spini: **în drumul ce ţi-ai ales, ai să-ţi înspini adeseori picioarele** (GN.) [lat. spinare].

ÎNSPIŢA (-iţez) *vb. tr.* ☛ A fixa spiţele în roată.

ÎNSPIŢAT 1. *adj.* ☛ *p.* ÎNSPIŢA ¶ ② Ⓕ *Olten.* (CIAUŞ.) Voinic.

2. *sbst.* Faptul de a înspiţa: **~ul roţilor; scaun de ~.**

ÎNSPLINA (-inez) *vb. refl.* ✗ ♞ A căpăta o boală de splină: **oamenii, cari mănîncă splină de la animale, se însplinează** (ION.).

ÎNSPLINAT 1. *adj. p.* ÎNSPLINA.

2. *sbst.* ♞ O boală de splină la vite.

ÎNSPRE *prep.* ① Spre, către: **~ munţi; ~ miazănoapte** ¶ ② Compus cu *prep.* din, DINSPRE, de către, din direcţiunea: **dinspre miazănoapte, de sub un desiş de sălcii apare Oltul** (VLAH.) [în + spre].

ÎNSPUMAT *adj.* ① Acoperit cu spumă: **alergarea cailor înspumaţi** (ALECS.) ¶ ② Spumos: **ulcica plină pînă 'n buze cu vin roşu, subţire şi ~** (DLVR.).

ÎNSTĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* A face cu stare, să aibă avere: **plătea pungi de bani şi adeseori înstărea pe fericitul Ţigan** (ALECS.).

2. *vb. refl.* A face stare, a se îmbogăţi: **vrei să te 'nstăreşti, să prinzi chiag, să ai rost bun?** (JIP.).

ÎNSTĂRIT *adj. p.* ÎNSTĂRI. ① Îmbogăţit ¶ ② Cu stare, cu avere, bogat: **aceştia sunt poate ţăranii plugari cei mai înstăriţi din toată România** (I.-GH.).

ÎNSTELAT *adj.* Cu stele, plin de stele: **sub cerul limpede şi ~** (VLAH.) [după fr. étoilé].

ÎNSTRĂINA, ÎNSTREINA (-inez) 1. *vb. tr.* ① A face străin ¶ ② A trece altuia stăpînirea asupra unui lucru, a aliena: **şi-a înstrăinat averea**; Ⓕ a îndepărta de la sine, a pierde: **şi-a înstrăinat simpatiile.**

2. *vb. refl.* ① A se face străin ¶ ② A se expatria, a pleca pentru totdeauna sau pentru multă vreme din ţara sa.

⊙ **ÎNSTRÎMBA** — STRÎMBA.

ÎNSTRUNA (-un) *vb. tr.* ① ☛ ♩ A întinde strunele, coardele, a încorda: **înstrună iute arcul, puse săgeata şi o luă la cătare** (ISP.); **începu Apolon a-şi ~ lira şi cîntă vr'o două cîntece** (ISP.) ¶ ② A strînge, a întinde cît mai mult: **puse şaua pe Murga, o înstrună bine, încălecă şi o şterse** (DLVR.) ¶ ③ A înfrîna: **ţi-ai pierdut cumpătul vorbei... rosti Doamna, înstrunîndu-şi mînia** (ODOB.).

⊙ **ÎNSTRUŢA** (-uţ) *vb. tr.* şi *refl.* *Trans. Maram.* A (se) împodobi cu un buchet [struţ].

***ÎNSUFLA** ☛ INSUFLA.

ÎNSUFLEŢI (-eţesc), ⊙ **ÎNSUFLEŢA** (-eţez) 1. *vb. tr.* ① A da suflet, (putere de) viaţă: **trimisese duh de viaţă şi însufleţise pe copilaşul de lemn** (ISP.) ¶ ② A îmbărbăta; a înviora; a da putere; a anima.

2. *vb. refl.* ① A căpăta viaţă ¶ ② A prinde putere, a se înviora; a se îmbărbăta: **cum bău văzu**

că se însuflețește și se simte voioasă, ca un om plin de sănătate (ISP.).

2. *vb. intr.* A prinde suflet, a se îmbărbăta: a mai însuflețat voinicul (R.-COD.).

ÎNSUFLEȚIRE *sf.* Faptul de a (se) însufleți; vioiciune, animațiune: petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare ~ (CRG.).

ÎNSUFLEȚIT *adj. p.* ÎNSUFLEȚI. ① Care are suflet, viață ¶ ② Animat; plin de viață, vioiu ¶¶ ⊂. NEÎNSUFLEȚIT.

ÎNSUFLEȚITOR *adj. verb.* ÎNSUFLEȚI. Care însuflețește.

ÎNSUL ☛ ÎNS.

ÎNSUMA (-sum) *vb. tr.* ① A strînge suma, banii ¶ ② A forma, a alcătui suma, totalul; a împlini suma.

ÎNSUMI ☛ ÎNS.

ÎNSURA[1] (-sor) 1. *vb. tr.* A căsători, a da cuiva de nevastă: ~ un fecior cu o fată.

2. *vb. refl.* A se căsători, a lua de nevastă: l-a însurat cu fata sa cea mai mare și i-a dat toate în stăpînire (SB.); s'a însurat cu o fată din alt sat [lat. *uxorare].

ÎNSURA[2] (-sor) *vb. tr.* A încăputa [lat. *insolare < solum „pingea"].

○**ÎNSURĂCIUNE** *sf. Mold. Trans.* Însurătoare: lăudînd plăcerile însurăciunii cu entuziasm (NEGR.); îi veni... vremea însurăciunii (RET.) [însurat].

ÎNSURAT 1. *adj. p.* ÎNSURA[1]. Căsătorit (*vorb.* de un bărbat), care are nevastă ¶¶ © NEÎNSURAT.

2. *sbst.* Însurătoare: sculatul de dimineață și ~ul de tînăr nu strică niciodată (ZNN.).

ÎNSURĂTOARE *sf.* Faptul de a se însura; căsătorie (*vorb.* de un bărbat): flăcăul începe și el a se trece... și ~a rămînea baltă (CRG.); îi veni vremea de ~ și, ca tot creștinul, își făcu și el rîndul (ISP.); Ⓟ: mîncarea de dimineață e ca ~a de tînăr (ZNN.).

ÎNSURĂȚEL *sm.* ① Tînăr însurat de curînd: Luca Moșneagu, ~ de al doilea (CRG.) ¶ ② ÎNSURĂȚEI *pl.* Soți căsătoriți de curînd: caftanele, după care alergau însurățeii, îi ajutau mult la sporirea pungii (I.-GH.); cînd s'a însurat, a împroprietărit doisprezece însurăței pe moșia lui (VLAH.).

ÎNSURI (-uresc) *vb. intr.* A deveni sur: însurise pe cap (GN.); Pe murg părul însurește (VOR.).

ÎNSUȘI[1] ☛ ÎNS.

ÎNSUȘI[2] (-ușesc) *vb. tr.* A lua pe seama sa, pentru sine însuși, a trece asupră-și, a reclama pentru sine, a-și atribui, a-și apropria: însușindu-ți un drept pe care nu l-ai avut (ALECS.).

ÎNSUȘIRE *sf.* ① Faptul de a-și însuși ¶ ② Calitate.

ÎNSUTI (-tesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face de o sută de ori mai mare, mai numeros: ai fi zis că fite-ce bob se însutise (OLVR.).

ÎNSUTIT *adj. p.* ÎNSUTI. De o sută de ori mai mare, mai mult: Dumnezeu să-ți răsplătească ~; Ipate se îmbogățise ~ și înmiit de cînd a venit Chirica în slujbă la dînsul (CRG.).

ÎNSUȚI ☛ ÎNS.

ÎNȘĂUA ☛ ÎNȘELA[1].

ÎNȘELA[1] (-șel), ÎNȘEUA, ○ ÎNȘĂUA (-uez) *vb. tr.* A pune șaua pe cal: Făt frumos înșelă și înfrînă calul (ISP.); merg să examinez dacă-s înșeuați bine (caii) (ALECS.); au scos hargații pe căluț înșăuat bine din grajdiu (SB.) [lat. in-sĕllare].

ÎNȘELA[2] (-șel) 1. *vb. tr.* ① A întrebuința vicleșug, ademeneli, făgăduințe, spre a îndupleca pe cineva să facă ceea ce voim sau spre a-l face să creadă ceva greșit, un lucru neadevărat; a amăgi ¶ ② A minți pe cineva cu privire la cele ce a făcut sau are de gînd să facă, a induce în eroare ¶ ③ A scoate din minți (pe o femeie), a seduce ¶ ④ A călca credința conjugală, a fi necredincios: tu ești făcut a fi, cît vei trăi, înșelat de femei (NEGR.).

2. *vb. refl.* A greși crezînd un lucru neadevărat; a se lăsa a fi amăgit, ispitit, ademenit de ceva: am crezut că ești om de treabă, dar văd că m'am înșelat; așa se 'nșală copiii [înșela[1], făcînd aluziune la diferitele mijloace sau tertipuri întrebuințate spre a pune șaua pe un cal nărăvaș; comp. și a pune ipingeaua, a potcovi, cu acelaşi înțeles].

ÎNȘELĂCIUNE *sf.* Faptul de a (se) înșela; faptă sau vorbă cu scopul de a înșela, amăgeală.

ÎNȘELĂTOR,-TOARE *adj. verb.* și *sm. f.* ÎNȘELA. Care înșală: în cele din urmă, deteră peste un înșelător carele le dete lapte (ISP.).

ÎNȘELĂTORIE *sf.* Înșelăciune (*în spec.* la joc): ce folos ți-a adus această ~? (CAR.) [înșelător].

†**ÎNȘELĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* = ÎNȘELĂCIUNE: puține călugărițe se fac de bună voia lor, iară mai multe se fac cu de-a sila și cu înșelături (PRV.-MB.).

ÎNȘEPTI (-tesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face de șapte ori mai mare, mai numeros.

ÎNȘEPTIT *adj. p.* ÎNȘEPTI. De șapte ori mai mare sau mai mult.

ÎNȘESIT *adj.* De șase ori mai mare sau mai mult.

ÎNȘEUA ☛ ÎNȘELA[1].

○**ÎNȘFĂCA** (-ac) 1. *vb. tr.* F *Mold.* A înhăța: o înșfacă de cozi, o trîntește la pămînt și-o ține bine (CRG.); cîrmaciul înșfacă visla și-o împlîntă pieptiș în propta torentului (VLAH.); înșfăcînd iute sabia, i a tăiat capul îndată (SB.).

2. *vb. refl.* A se înhăța: cele două puteri se 'nșfăcară în crîncena îmbrățișare a morții (VLAH.) [onom.].

ÎNȘINE ☛ ÎNS.

ÎNȘIRA (-șir) *vb. tr.* și *refl.* ① A așeza unul lîngă altul: ~ mărgele, mărgăritare, mătănii; a petrece mărgelele, etc. printr'o ață, spre a face din ele un șirag: scrise pe niște pietre scumpe cîte o slovă, după aceea înșiră pietrele și... acest șir de pietre nestemate îl legă de gîtul copilului (ISP.); de la obiceiul practicat la unele șezători de a se înșira mărgele, în timp ce fetele povestesc sau ascultă poveștile altora, s'a născut formula „înșir'-te, mărgăritari" sau „înșir'-te, mărgărite" care se repetă cîteodată în basmele lungi care par a nu mai lua sfîrșit: a fost odată trei fete care munceau în cînepiște, înșir'-te, mărgăritari, și trecînd p'acolo un fecior de boier mare, înșir'te, mărgăritari... (ISP.); *de aci, expr.* înșir'-te-mărgărite, întrebuințată cu înțelesul de povestire lungă, nesfîrșită, care n'are nici cap nici coadă ¶ ② Ⓕ A îndruga: tu mi-ai înșirat verzi și uscate (CRG.) ¶ ③ A povesti toate pe rînd: Și 'ncep să 'nșir ce pene are, cît de frumoasă e și mică (VLAH.); să nu pierdem vremea înșirînd greutățile ce întîmpină bietul fecior de împărat în cale (ISP.) ¶ ④ A (se) așeza unul lîngă altul, în șir, în rînd; a (se) alinia: E ușor a scrie versuri, Cînd nimic nu ai a spune, Înșirînd cuvinte goale (EMIN.); trupele noastre se înșirau în linie de bătaie (GN.); erau curți mari cu două rînduri, și de jur împrejur se înșirau sute de chilii (VLAH.) [lat. in-sĕrrare].

ÎNȘIR'-TE-MĂRGĂRITE ☛ ÎNȘIRA①.

ÎNȘIRUI (-uesc, -uiu) *vb. tr.* și *refl.* A (se) așeza în șir, a (se) înșira: ceaușul de slujitori înșiruia oameni de jur împrejur (I.-GH.); poruncește călăreților a descălica și a se ~ cu sinețele la mînă, de-a lungul drumului printre copaci (ISP.); cocorii se înșirue și cîntă ascuțit... același cîntec jalnic (OLVR.).

ÎNȘIȘI, ÎNȘIVĂ ☛ ÎNS.

○**ÎNȘOLOMONIT** = SOLOMONIT.

○**ÎNȘOMOLTĂCI** (-ăcesc) *vb. tr. Mold.* A înfășura: să înșomoltăcim motanul ista al meu cu niște petece (CRG.) [șomoltoc].

ÎNȘTIINȚA (-țez) 1. *vb. tr.* A vesti, a da de veste, de știre, a face cunoscut, a anunța: a înștiințat pe tata de a venit cu căruța și m'a luat acasă (CRG.).

2. *vb. refl.* ‡ A lua cunoștință, a prinde de veste, a afla: de a căruia patimă înștiințîndu-să Traian... toată socoteala și-au pus... pre toți Dachii să-i prăpădească (CANT.) [știință].

ÎNȘTIINȚARE *sf.* Faptul de a înștiința; anunț, avis.

ÎNȘURUBA (-ubez), ÎNȘURUPA (-upez) *vb. tr.* ☛ A prinde cu un șurub, a întoarce, a învîrti un șurub: domnul... înșurupează la loc dopul (CAR.).

○**ÎNTĂBULA** ☛ INTABULA.

ÎNTĂRI (-ăresc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face (mai) tare, (mai) vîrtos, mai solid; a consolida: eu știu că binecuvîntarea părinților întărește casele fiilor (ISP.) ¶ ② ⚔ A face anumite lucrări de apărare (ziduri, șanțuri, etc.), a fortifica: ~ o cetate ¶ ③ Ⓕ A adeveri, a dovedi pe deplin, a confirma: au întărit ră-

măşagul cu martori (SB.) ¶ ④ Ⓕ A da putere, a ratifica; a statornici: ~ o lege, o poruncă.

ÎNTĂRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) întări ¶ ② întăritură, fortificaţiune ¶ ③ Ⓕ Adeverire; confirmare; ratificare; statornicire.

ÎNTĂRIT *adj. p.* ÎNTĂRI: era ~ cu ziduri şi cu patru turnuri ridicate pe la unghiuri (ALECS.) ¶¶ Ⓒ NEÎNTĂRIT.

ÎNTĂRITOR *adj. verb.* ÎNTĂRI. Care întăreşte care dă putere: băutură întăritoare.

ÎNTĂRITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a întări; întărire, confirmare, ratificare: părţile... se împacă şi dau mîna unii cu alţii şi încă de multe ori fac ~ şi cu giurămînt (PRV.-LP.); pentru întăritura aşezării de prieteşug şi a căzutei păci (N.-COST.) ¶ ② ⚔ Lucrare (ziduri, şanţuri, etc.) făcută spre a apăra o cetate, etc. de duşmani; fortificaţiune.

ÎNTĂRÎTA (-rît), *Mold.* ÎNTĂRTA (-tărt, -tart) 1. *vb. tr.* A aţîţa, a face să-şi piardă cumpătul, să-şi iasă din fire, să se mînie, a supăra rău: cuvîntul cel de sudalmă mai rău întărîtă pre om decît cînd l-ai bate cu un toiag (PRV.-MB.); îl opri de la o astfel de treabă, ca să nu mai întărîte pe Ştefan (ISP.); prinţipul... care se temea să nu întărîte mai rău pe Manea, începu a rîde cu hohot (I.-GH.); în loc să-l mîngîie, îl întărtau şi mai tare (GN.).

2. *vb. refl.* ① A se aprinde de mînie, a se supăra foc: leul se întărîtase nevoie mare (ISP.) ¶ ② A se înteţi, a deveni mai aprig: vîntul se întărîtase de tot şi noaptea părea mai întunecoasă (S.-ALD.) ¶ ③ A se înflăcăra: noi atunci să nu ne întărtăm la joc? (CRG.) [lat. *interrītare].

ÎNTĂRNIŢA (-iţez) *vb. tr.* A pune tarniţa pe cal: Am o iapă întărniţată: cînd iau tarniţa, se văd maţele (GOR.), *ghicitoare despre* „ladă"; întărniţînd bine măgarul... o porniră la drum (ŞEZ.).

○ **ÎNTĂRTA** ☞ ÎNTĂRÎTA.

○ **ÎNTĂRŢÎU** ☞ INTERŢIU.

○ **ÎNTEIOŞA** (-oşez) *vb. refl. Olten* (CIAUŞ.) A se face tare, aţos (*vorb.* de carnea vitelor) [teios].

ÎNTEMEIA (-eiez) 1. *vb. tr.* A pune temelia; a înfiinţa, a institui, a funda: întemeiază şcoale naţionale pre care le înzestrează cu moşii (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se înfiinţa, a se institui, a se funda: aşa steteau lucrurile cînd s'a întemeiat creştinismul (ISP.) ¶ ② A pune temeiu pe ceva, a se bizui.

ÎNTEMEIAT *adj.* ① *p.* ÎNTEMEIA ¶ ② Cu temeiu, cu rost; cuprins, mare: Humuleştii... erau... sat vechiu, răzăşesc, ~ în toată puterea cuvîntului (CRG.) ¶¶ Ⓒ NEÎNTEMEIAT.

ÎNTEMEIERE *sf.* Faptul de a întemeia; înfiinţare, instituire, fundaţiune.

ÎNTEMEIETOR *sm.* Cel ce întemeiază, ce a întemeiat; fundator.

ÎNTEMNIŢA (-iţez) *vb. tr.* A băga în temniţă.

ÎNTERI ☞ ÎNTIRI.

ÎNTERŢIU, ÎNTĂRŢÎU, TERŢIU, TĂRŢIU, TĂRŢÎU *sm.* ① Berbecul de doi ani împliniţi, pînă nu e lăsat între oi pentru reproducere ¶ ② Junc în al treilea an: maiul cel negru i-au fost sănătos şi inima sănătoasă, însă foarte mare, ca de giuncul înterţiu (N. COST.) [lat. tĕrtianus].

ÎNTEŢI (-eţesc) 1. *vb. tr.* ① A nu da pace, a stărui mereu, a nu slăbi de loc, a da zor într'una: văzu împăratul că-l înteţesc fetele cu rugăciunile (ISP.); la început fu cum fu, dară de ce mergea, d'aia o înteţea uritul (ISP.) ¶ ② A obosi cu atacuri repeţite, a hărţui; a aţîţa mai mult, a face mai violent: cearta izbucni de la 'mpărţirea tunurilor şi-o înteţi împărţirea puterii (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A deveni mai puternic, mai violent, mai intens, mai aprins, a creşte din ce în ce mai mult în violenţă: din ce în ce mai mult crivăţul se înteţea şi frigul mă pătrundea (I.-GH.); tunetele se 'nteţesc şi peste cîteva minute un adevărat potop s'abate vijelios asupra noastră (VLAH.) ¶ ② A se excita, a se întărîta: au început să se înteţească femeile la vorbă (CAR.).

ÎNTINA (-tin) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) umplea de tină, a (se) murdări cu noroiu: cum se tăvăleşte porcul în tină şi se întină şi se împute (PRV.-MB.); Ce trece prin tină şi nu se întină? (GOR.), *ghicitoare despre* „umbră" ¶ ② Ⓕ A (se) murdări, a (se) mînji, a (se) păta, a (se) prihăni, a (se) pîngări: la pildă de la soare, că intră prin cele mai spurcate locuri, dar nici-cum se întină (ISP.); întinat îmi este trupul, sufletul nelegiuit (VLAH.).

ÎNTINDE (-tind; *pf.* -tinsei; *part.*-tins) 1. *vb. tr.* ① A lăţi, a mări, a da mai multă suprafaţă sau volum: ~ hotarele ţării; a-şi ~ stăpînirea peste o ţară ¶ ② A lungi: ~ mîna, braţul; ~ pasul *sau* piciorul (la drum), a-şi grăbi mersul: întinseră pasul la drum ca să se întoarcă la împăratul (ISP.); întinseră piciorul la drum şi... ajunseră şi ei la porţile cetăţii (ISP.); Ⓕ: ~ vorba ¶ ③ A trage de ceva ca să stea cît se poate de drept, fără nici o cută sau îndoitură; a încorda, a înstruna: nu ~ aţa, că se rupe; ~ o frînghie; ~ arcul, coardele; ~ cocoşul unei puşti; ~ de mînecă ¶ ④ A aşterne, a desfăşura în lung şi în lat: ~ un covor; ~ aluatul; ~ masa, a pune masa; ~ la pămînt pe cineva, a-l doborî, a-l lăsa lungit; ~ rufele, a le atîrna pe o frînghie, pe gard, etc. ca să se usuce ¶ ⑤ A aşeza, a pune: ~ o cursă, laţuri ¶ ⑥ A o ~, a merge de-a dreptul, fără a ocoli, a merge strună, a se duce aţă; a o ~ la drum, a porni grăbit: caii ascultă de gura lui şi-o întind la drum (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se lăţi, a se mări, a căpăta mai multă suprafaţă; a se răspîndi: de firea lui este ca să se întindă ca pecingenea (ISP.); umbrele serii se întindeau pe văi (ALECS.); Ⓕ; beţia se întinsese în toată strălucirea ei (O.-ZAMF.) ¶ ② A se lungi, a desfăşura în toată lungimea lor braţele şi picioarele: începură a se ~ şi a căsca (ISP.); Ⓕ: s'au întins mai mult decît le ajungea ţolul (JIP.); Ⓟ: cît ţi-e plapoma, atît te'ntinde! Ⓕ: ~ la vorbă; nu te 'ntinde! nu-ţi lua prea multe libertăţi, nu te 'ntrece cu măsura ¶ ③ A se desfăşura în lung şi în lat: înaintea lui se întindea un drum lung, alb şi drept (VLAH.); *pr. ext.*: s'a întins o horă cît casa asta de mare (ALECS.) ¶ ④ A se trage (*vorb.* de un lichid care se îngroaşe): vinul a început să se întindă; moarea de varză... dacă nu-i păstrată la răcoare... începe să se întindă (PAMF.) [lat. intĕndĕre].

○ **ÎNTINDEICĂ** — TINDEICĂ.

ÎNTINDERE *sf.* ① Faptul de a (se) întinde ¶ ② Mărimea, dimensiunea, măsura unui lucru în lung şi în lat; suprafaţă: ~a unei ţări; pe toată ~a pămîntului ¶ ③ Loc întins, cuprins ¶ ④ Durată; lungime: ~a vieţii omeneşti; ~a unui discurs ¶ ⑤ Desvoltare: comerţul a luat o mare ~ ¶ ⑥ Ⓕ Însemnătate.

ÎNTINERI (-eresc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face (mai) tînăr: o şterse spre sat, sprinten şi vesel, ca şi cum ar fi întinerit (DLVR.); rîndul acesta îl întinerea (VLAH.); se întinerise cît putuse de ziua onomastică a soţiei sale (GN.) [lat *intenerīre].

ÎNTINGE (-ting; *pf.* -tinsei; *part.* -tins) *vb. tr.* A muia, a băga într'un lichid capătul, vîrful unui lucru: ~ condeiul în cerneală; ~ o bucată de pîine în zeamă [lat. intingĕre].

ÎNTINS[1] 1. *adj. p.* ÎNTINDE. De o mare întindere: un loc ~; o cîmpie ~ă ¶¶ Ⓒ NEÎNTINS.

2. *adv.* De-a dreptul, fără a ocoli; cu pas grăbit, zorit: cu gazeta în buzunar, m'am dus ~ la redacţie (VLAH.).

3. (*pl* -suri) *sn.* Întindere: un ~ de apă (GRL.); S'a dus zăpada albă de pe 'ntinsul ţării (ALECS.).

ÎNTINS[2] *part. tr.* ÎNTINGE.

ÎNTINSOARE *sf.* ① Faptul de a o întinde la drum, mers zorit, fără oprire: încă două zile de ~ pe lunca... Prutului şi ieşim în larg (VLAH.); într'o ~, cu paşi grăbiţi, în zor, mergînd grăbit, fără a se opri: hi! acum pe şes cu toţii, într'o ~, să sfîrîe roţile (ALECS.) ¶ ② Întinderea nervoasă a membrelor: un fel de leşin la inimă, amestecat cu întinsori (CRG.).

ÎNTINZĂTOR 1. *adj. verb.* ÎNTINDE.

2. ÎNTINZĂTOR *sbst.* Băţul de la războiu cu care se strînge pe sulul dinainte pînza ţesută; numit şi „întorcător", „crivea", „zatcă", etc. (☞ RĂZBOIU).

3. ÎNTINZĂTORI *sf. pl.* Cele două funii sau lanţuri care leagă la fie-care capăt crucea carului de capetele osiei; numite şi „lambe", „vătraie", „lanţuri", „lănţuşuri" sau „costişuri" (☞ ▪ 878).

ÎNTIPĂRI (-ăresc) *vb. tr.* şi *refl.* A lăsa o urmă pe o suprafaţă oare-care, a (se) imprima: fie-care vorbă a mea să se întipărească în creierii tăi, precum se întipăreşte pecetea pe ceara fierbinte (GN.); Ⓕ: o descurajare adîncă se întipărise pe chipul lui (O.-ZAMF.) [tipări].

ÎNTIPĂRIRE *sf.* Faptul de a întipări; impresiune, urmă lăsată de un obiect asupra altuia; efectul pe care o cauză oare-care îl pro-

duce asupra simțurilor sau asupra minții: **două persoane numai îmi făcură o ~ neștearsă (NEGR.); aerul, lumina, verdeața făceau asupră-i o nespusă ~ (GN.).**

† **ÎNTIRI, ÎNTERI** (-rese) *vb. tr. Mold.* A alunga, a izgoni: **porunci unui comisar de poliție să-i întirească din oraș (NEGR.); ieșiți afară cu binișorul dacă nu vreți să pui Țiganii să vă interească (STAM.)** [vsl. tĕrjati].

ÎNTÎIAȘI DATĂ *adv.* Întîia oară: **pentru ~,** pentru întîia oară.

ÎNTÎIETATE *sf.* Întîiul rang, prioritate, supremație.

ÎNTÎIU 1. *adj. num.* ① Care se află înaintea tuturor sub raportul timpului, locului sau rangului; rămîne invariabil cînd urmează după substantiv: **Carol ~; rangul ~; anul ~; ziua ~ (a lunii); clasa ~, banca ~; la zi ~ April** ¶ ② Urmat de substantiv, e variabil și primește articolul: **întîiul an, întîia oară, întîii oameni, întîiele rîndunele;** în cazul acesta, se întrebuințează adesea și formele **cel (cea, cei, cele) dintîiu: cei dintîiu oameni; cele dintîiu flori.**

2. **ÎNTÎIUL** (*f.* **întîia;** *pl. m.* **întîii,** *pl. f.* **întîiele)** *pron.* Primul: **am fost întîiul în clasă.**

3. *adv.* Înainte (de ceilalți, de toate): **eu am ajuns ~; ~ să ne gîndim ce e de făcut;** repetat (pentru mai multă tărie): **întîiu și întîiu; mai ~,** mai 'nainte; repetat (pentru a da mai multă tărie expresiunii): **ei se împiedicară mai întîiu și întîiu de acest tronișor (ISP.); dintru'ntîiu,** înainte de toate, la început [lat. *antaneus < ante].

ÎNTÎLNI, † **TÎLNI** (-nesc) 1. *vb. tr.* A da în cale de cineva sau de ceva, a vedea venind pe același drum: **n'am întîlnit pe nimeni tot drumul: Ilinca îi ieși înainte și-l întîlni în adevăr întorcîndu-se cu mărgelele în mîni (GN.); Ⓕ: peste multe nevoi ai să dai și multe primejdii ai să întîlnești (ISP.).**

2. *vb. refl.* ① A se găsi cu cineva în același loc, pe drum, sau aiurea, din întîmplare sau cu intențiune; a-i ieși înainte: **am venit pe același drum, dar nu m'am întîlnit cu nimeni; dacă te întîlnești cu popa, îți merge rău (GOR.); Ⓟ: munte cu munte se întîlnește, dar încă om cu om (ZNN.); ne vom întîlni diseară la teatru; Ⓕ: m'am pornit cu graba și m'am întîlnit cu zăbava (CRG.)** ¶ ② ⚔ A se ciocni, a se încăiera (*vorb.* de două armate): **se întîlniră oștile, se loviră din mai multe părți (ISP.)** ¶ ③ A se bate în duel: **s'au întîlnit la Băneasa** [ung. talni].

ÎNTÎLNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) întîlni: **nu-și putea explica... liniștea... cu care se întorcea acasă. după acele întîlniri ascunse (VLAH.); a da ~ cuiva,** a-i hotărî timpul și locul unde se pot vedea ¶ ② Locul hotărît pentru a se vedea, pentru a-și vorbi: **n'a venit la ~** ¶ ③ ⚔ Ciocnirea, încăierarea a doua corpuri de trupe care se întîlnesc din întîmplare.

ÎNTÎLNIȘ (*pl.* **-ișuri**) *sf.* Întîlnire (*întrebuințat numai în urarea* **bun ~ul!** adresată de țărani acelora pe care-i întîlnesc în cale): **bun ~ul, om bun! (CRG.); bun ~ul, fîrtate! (SB.)** [întîlni].

ÎNTÎLNITURĂ (*pl.*-**turi**) *sf.* ⚕ Ⓟ Boală provenită din răceală, un fel de paralizie a unei părți a corpului atribuită de popor întîlnirii cu vre-un duh rău.

ÎNTÎMPINA, † **TÎMPINA** (-pin) 1. *vb. tr.* ① A ieși înaintea cuiva spre a-l primi cu cinste: **acolo unde-l tîmpinară năroadele, făcură lui cinste și slavă mare (VARL.); norodul îl întîmpină cu bucurie (NEGR.)** ¶ ② A ieși înaintea cuiva: **l-au întîmpinat în capul scării (CAR.); la capătul podului îl și întîmpină un urs mormăind (CRG.)** ¶ ③ A da peste ceva, a întîlni în cale: **am întîmpinat multe piedici, greutăți, nevoi; îi povestește pe larg... toate cîte le-a întîmpinat (CAR.)** ¶ ④ A preveni; a face față: **văzînd că acei boieri au întîmpinat răzbunarea sa (ODOB.); ține acest mic dar de la mine și întîmpină-ți nevoia (CRG.).**

2. *vb. refl.* ① A ieși unul înaintea altuia, a se întîlni ¶ ② † ⚔ A se întîlni, a se ciocni, a se încăiera (*vorb.* de două armate): **Dumitrașcu-Vodă... cu slujitorii săi s'au întîmpinat cu Tătarii... și au început pre o seamă a-i și tăia (N. COST.)** [tîmpină, propriu „a bate toba", în semn de cinste].

ÎNTÎMPINARE *sf.* ① Faptul de a întîmpina; ieșire înaintea cuiva: **asta e ~a ce-mi faci cînd mă întorc acasă? (GRL.); a merge, a ieși în(tru) ~a cuiva; lumea după lume ieșise întru întîmpinarea lui, cu buciume, cu tobe și cu surle, înveselindu-se că împăratul se întorcea biruitor (ISP.);** Ⓕ obiecțiune ¶ ② ⛪ **Întîmpinarea Domnului,** sărbătoare ce se prăznuește la 2 Februar; numită și „stretenie".

ÎNTÎMPLA (-plu) *vb. refl.* ① A se petrece, a veni, a se ivi ceva din întîmplare; **povestește-mi tot ce s'a întîmplat acolo; s'a întîmplat o mare nenorocire** ¶ ② A se nimeri, a se brodi, a fi undeva din întîmplare: **m'am întîmplat să fiu și eu acolo, cînd i-a sosit această veste; strașnic se mai bucura, cînd se întîmpla oaspeți la casa noastră (CRG.).**

ÎNTÎMPLARE *sf.* Fapt ce se petrece în cursul vremii, ce vine, ce se ivește pe negîndite, fără amestecul voinței noastre, fără să ne așteptăm la el: **o ~ fericită, nefericită, plăcută, neplăcută, neprevăzută; din ~,** (într'un mod) întîmplător, printr'un efect al norocului, pe negîndite, pe neașteptate; *loc. adv.* **la ~,** ⚕ **la toată ~a (CRG.),** într'un noroc, într'o doară, ori-ce s'ar întîmpla.

ÎNTÎMPLĂTOR 1. *adj. verb.* **ÎNTÎMPLA.** Care se întîmplă, care se poate întîmpla.

2. *adv.* În mod întîmplător, din întîmplare.

ÎNTÎRZIA (-ziu,-iez) 1. *vb. tr.* A face să ajungă, să stea tîrziu într'un loc.

2. *vb. intr.* A veni, a ajunge (mai) tîrziu într'un loc; a rămînea undeva prea tîrziu, a zăbovi prea mult: **bine ai venit, că de mai întîrziai, și eu mă prăpădeam (ISP.)** [lat. *intardivare].

ÎNTÎRZIERE *sf.* Faptul de a întîrzia; zăbavă.

ÎNTOARCE (-torc) 1. *vb. tr.* ① A mișca, a îndrepta corpul sau o parte a corpului în altă direcție, *în spec.* cu fața în direcția opusă pozițiunii dinainte: **~ fața spre perete; pufniră de rîs și-și întoarseră fețele către dînsa (ISP.); Ⓕ: Domnul și-a întors fața de la noi, păcătoșii (DLVR.); întoarse capul spre mine; îmi întorc ochii, privirile spre răsărit; ~ spatele; ~ cuiva spatele,** a-și mișca corpul, arătîndu-i spatele (în semn de dispreț, de supărare, etc.); Ⓕ: **~ capul, mințile cuiva,** a-l face să-și piardă capul, mințile (din dragoste, etc.); Ⓕ: **a-și ~ inima spre Dumnezeu** ¶ ② A îndrepta ceva în altă direcție; a abate: **postesc ajunurile sărbătorilor de iarnă... crezînd că ar putea ~ grindina și ploaia (MAR.)** ¶ ③ A îndrepta: **a întors arma spre mine** ¶ ④ A învîrti, a suci: **~ cheia în broască; ~ un ceasornic,** a strînge arcul ceasornicului (cu cheia, etc.), spre a-l pune în mișcare; **~ tocurile** (de la ghete, etc.), a le deforma, a le suci într'o parte sau alta, călcînd greșit; **~ foile (unei cărți),** a trece de la o foaie la alta, a le învîrti de la dreapta la stînga sau de la stînga la dreapta; Ⓕ: **~ foaia, ~ pe altă foaie** ☞ **FOAIE** ④ ¶ ⑤ A schimba, a face să se schimbe: **nu fu cu putință să întoarcă pornirea ei de la această însurătoare (ISP.); ~ din hotărîrea sa** ¶ ⑥ ⚒ **~ porumbul,** a-l săpa a doua oară; **~ pămîntul, locul,** a-l ara a doua oară: **au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul (BR.-VN.)** ¶ ⑦ **~ pe dos,** a face să fie pe dos; **~ o haină pe dos,** a o îmbrăca pe dos; a o coase din nou, făcînd din față (care s'a învechit) dos, iar din dos față ¶ ⑧ A scopi: **~ un berbec, un juncan; să nu întorci buhaiul iarna, că nu ține (GOR.)** ¶ ⑨ A aduce înapoi, a face să vie înapoi: **Dar cînd se gătea să iasă, Vizirul l-a întors din drum (PANN); Ⓕ: ~ la credință** ¶ ⑩ **~ un copil de la țîță,** a-i da iar să sugă după ce a fost înțărcat ¶ ⑪ **A-l ~ boala,** a-i reveni, a-l apuca din nou boala, după ce-i trecuse ¶ ⑫ A da înapoi, a înapoia: **i-a întors cele trei pungi de bani și i-a mai dat încă pe deasupra și o oală plină cu pietre scumpe (SB.)** ¶ ⑬ A lua înapoi, a căpăta înapoi, a recîștiga: **mi-am întors paguba; a-și ~ vorba,** a-și lua vorba înapoi, a vorbi, a voi altfel de cît înainte, a strica învoiala: **am zis că tu vei lua jumătate din banii ce se vor găsi și eu nu-mi întorc vorba (CAR.);** *abs.*: **de nu cum-va s'ar răzgîndi, dar parcă nu era Țigan să'ntoarcă (CRG.); ~ logodna,** a desface, a strica logodna.

2. *vb. refl.* ① A se mișca, a se îndrepta în altă direcție (fără a-și schimba locul), *în spec.* cu fața în direcția opusă pozițiunii dinainte: **a se ~ cu fața la perete; a se ~ cu spatele la cineva; întoarce-te, ca să văd cum îți vine haina; șarpele, pînă nu-l calci pe coadă, nu se'ntoarce să te muște (PANN)** ¶ ② A se îndrepta într'o direcție oare-care: **încotro te întorci, tot de bogătași străini... te lovești (ISP.)** ¶ ③ A se învîrti, a se suci:

Eroule se întorcea într'un călcîiu şi sta faţă totdeauna unde era primejdia mai mare (ISP.); casa i se întorcea împrejur (OLVR.) ¶ ④ A se schimba: s'au întors lucrurile pe dos; Ⓕ: s'a întors roata (norocului), s'a schimbat soarta ¶ ⑤ A veni înapoi, a se duce iar de unde a pornit: cînd gîndesc că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez (CRG.); nu-ţi merge bine, dacă te întorci din drum (GN.); mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă (ISP.); F: ~ la adevărata credinţă [lat. intorquĕre].

ÎNTOARCERE *sf.* Faptul de a (se) întoarce.

ÎNTOCMA(I) *adv.* ① Tocmai, la fel: toate obiceiurile cîte le avem noi, le au întocmai şi fraţii noştri munteni (CRG.); sluga cea credincioasă făcu întocmai precum i se poruncise (ISP.) ¶ ② Deplin: s'a învoit s'o cumpere cu o mie două sute de lei întocma (SB.).

ÎNTOCMI (-mesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) orîndui, a (se) alcătui, a (se) organiza, a (se) institui: Ştefan îşi întocmi oastea şi le ieşi înainte la satul Lipinţi (GN.) [tocmi].

ÎNTOCMIRE *sf.* Faptul de a (se) întocmi. orînduire, alcătuire, organizare, instituţiune.

○ **ÎNTOGM...** = ÎNTOCM...

ÎNTONA ☛ INTONA.

† **ÎNTOPSICA**, TOPSICA, (ÎN)TOPSECA (-toapsic, -toapsec) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) otrăvi, a (se) învenina (păstrat în descîntece) [lat. intoxĭcare].

ÎNTORCĂTOR *sbst.* ☛ ÎNTINZĂTOR.

ÎNTORCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① ‡ Răzvrătire; disidenţă ¶ ② *Trans.* Cale primară (la socri).

ÎNTORS 1. *adj.* ① *p.* ÎNTOARCE (în toate înţelesurile); Ⓓ: a lua calea întoarsă, a se întoarce (din drum), a se duce iar la locul de unde a plecat ¶ ② Sucit; pervers: fire întoarsă ¶ ③ Scopit: berbece întors ¶ ④ (Copil) ~ de la ţîţă, căruia i s'a dat din nou să sugă după ce a fost înţărcat ¶¶ © NEÎNTORS.

2. *sbst.* ① Întoarcere, revenire: la ~ul lui de la preimblare, îi ieşise înainte vr'o 100 de siimeni cu beldii (N.-COST.) ¶ ② Scopire.

ÎNTORSĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Chipul sub care se înfăţişază lucrurile; starea deosebită, aspectul nou sub care se prezintă un lucru: era foarte mulţumit de întorsătura pe care o luau lucrurile (O.-ZAMF.) ¶ ② 🙡 Felul cum sînt aşezate cuvintele într'o frază [întors].

ÎNTORSURĂ (*pl.*-suri) *sf.* ① Întorsătură: văzînd aceste datini înrădăcinate... le dete o ~ creştinească (ISP.) ¶ ② ✓ Arătură [întors].

† **ÎNTORT** *adj.* ① — ÎNTORS ¶ ② Sucit ¶ ③ ‡ Perfid; îndărătnic: cu aleşii aleşu veri fi şi cu întorţii răzvrăti-te-veri (PS.-SCH.); ah! lume întoartă! (SD.-OEL.) [lat. intortus].

ÎNTORTEL *sm.* ♣ = TORTEL [întort].

ÎNTORTOCHIA (-chiez), *Trans. Băn.* ÎNTORTOCA (-toc) *vb. tr.* A suci, a învîrti în diferite chipuri spre a produce o confuziune, spre a încurca [lat. *intortŭcŭlare].

ÎNTORTOCHIAT, *Trans. Băn.* ÎNTORTOCAT *adj. p.* ÎNTORTOCHIA. Sucit, încurcat, cu multe cotituri sau suciturí: luîndu-se după croiala unor palate întortochiate, ce văzuse el în Egipet (ISP.); mergem aşa, în sus, pe matca întortochiată a rîului (VLAH.); Ⓕ: are fraze mari, întortochiate şi sclciate (NEGR.).

ÎNTORTOCHIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Lucru, drum întortochiat; sucitură; încurcătură: avu grijă a desfăşura ghemul înaintea lui prin întortochieturile de poteci pe unde trecea (ISP.).

ÎNTOVĂRĂŞI (-ăşesc) 1. *vb. tr.* A fi tovarăş de drum cuiva, a-l petrece tot drumul, a însoţi: făcu... să tresară de spaimă inimile doamnelor ce ne întovărăşeau (GN.); Ⓕ: turburările cari au întovărăşit moartea împăratului Alexandru (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A-şi lua ca tovarăş(i), a se însoţi: Eroule se întovărăşi cu cîţi-va prieteni de-ai lui (ISP.).

† **ÎNTRA** ☛ INTRA.

ÎNTRĂMA ☛ ÎNTREMA.

ÎNTRARIPA = ÎNARIPA.

† **ÎNTRARMA** = ÎNARMA: nu vînător bine întrarmat umbla printre munţi după vînat (TICH.).

ÎNTRAURI = AURI.

ÎNTRE¹ *prep.* ① Arată o situaţiune intermediară în spaţiu sau în timp: Basarabia este aşezată ~ Prut şi Nistru; te aştept ~ (ceasurile) trei şi patru; i-am vorbit ~ patru ochi; mi-a spus ~ altele ¶ ② *Pr. ext.*, arată şi reciprocitatea: nu-i nici o vrăjmăşie ~ noi ¶ ③ Precedată de *prep.* de sau pre, se combină cu ele şi formează compusele dintre, printre [lat. inter].

† **ÎNTRE**² *adv.* Înainte [lat. ante].

ÎNTREBA (-eb) 1. *vb. tr.* ① A se adresa cuiva cerîndu-i să răspundă: nu răspunde, pînă nu te 'ntreb ¶ ② A cerceta, a cere informaţiuni cu privire la cineva sau la ceva: a fost pe la noi şi m'a întrebat de tine; Ⓓ: mai bine să întrebi de două ori decît să greşeşti odată; Ⓓ: cine întreabă, nu greşeşte; Ⓓ: uită-te la faţă şi mă 'ntreabă de viaţă.

2. *vb. refl.* ① A cere unul altuia informaţiuni cu privire la ceva: capra... se întreba de sănătate cu dînsul (SB.) ¶ ② ‡ A avea o explicaţie cu cineva: atunci (stăpînul) va începe a se ~ cu slugile sale pentru talanţii ce le-au dat (VARL.) ¶ ③ A se căuta, a fi cerut: sămînţa de in se trimite la Galaţi unde se întreabă (ION.) [lat. intĕrrogare].

† **ÎNTREBĂCIUNE** *sf.* Întrebare: răspuns-au la această ~ sfinţia sa cu sfînta pravilă şi cu alte pilde din sfînta scriptură (LET.) [întreba].

ÎNTREBARE *sf.* Faptul de a întreba; vorbire adresată cuiva cu intenţiunea de a căpăta un răspuns: nu vrea să răspundă la ~a mea; Ⓓ: ~a nu costă bani; Ⓓ: ~a n'are supărare ☛ NEMERI.

ÎNTREBĂTOR *adj. verb.* ÎNTREBA. Care întreabă; interogativ.

ÎNTREBUINŢA (-ţez) 1. *vb. tr.* A se folosi, a se servi de ceva sau de cineva: a întrebuinţat mai mult nisip decît var; a întrebuinţat tot felul de mijloace ca să-l îndupleee; întrebuinţăm mulţi lucrători la fabrică.

2. *vb. refl.* ① A servi, a sluji, a fi de trebuinţă, a fi de folos: lutul se întrebuinţează la facerea oalelor ¶ ② A fi folosit: acest cuvînt nu se mai întrebuinţează.

ÎNTREBUINŢARE *sf.* Faptul de a (se) întrebuinţa, folosire; uz.

ÎNTREBUINŢAT *adj. p.* ÎNTREBUINŢA ¶¶ © NEÎNTREBUINŢAT.

ÎNTRECE (-ec) 1. *vb. tr.* A o lua, a trece înaintea altuia sau altora: a prins-o la fugă după Petrea şi... l-a întrecut (SB.); Ⓕ: o copilă... aşa de silitoare, de întrecea mai pe toţi băieţii şi din carte, dar şi din nebunii (CRG.); fiul văduvei întrecuse pe toţi boierii şi împăraţii la boiu şi la sfat (ISP.).

2. *vb. intr.* A fi, a avea de prisos, mai mult de cît trebue: i-au întrecut bani de şi-au luat şi cîteva pămînturi (RET.); Ⓓ: mai bine să întreacă decît să nu ajungă.

3. *vb. refl.* ① A căuta să treacă unul înaintea altuia: acum să ne întrecem din fugă, zise el (CRG.); *pr. ext.*: mai bine să ne 'ntrecem din trîntă (CRG.); tinerii şi tinerele... se întreceau care mai de care să le declame mai frumos (I.-GH.) ¶ ② A trece peste marginile cuvenite: ştii tu că te prea întreci cu gluma? (ALECS.); ia să-l fi pus păcatul să se 'ntreacă cu dedeochiul (CRG.).

ÎNTRECERE *sf.* Faptul de a (se) întrece; a se lua la ~, a căuta fie-care să ajungă mai departe decît ceilalţi, a căuta să întreacă unul pe altul (în fugă sau într'o însuşire oare-care).

ÎNTRECUT *adj.* ① *p.* ÎNTRECE ¶¶ © NEÎNTRECUT ¶ ② De ~, mai mult de cît trebue, de prisos: lemne sînt de ajuns şi de 'ntrecut în pădure (CRG.) ¶ ③ Pe ~e(le), luîndu-se la întrecere, căutînd să întreacă unul pe altul, care de care: torceam, de-a mai mare dragul, pe ~e cu Măriuca (CRG.); întinde-te la vorbă şi la şagă... pe ~ele, care mai de care (CRG.).

ÎNTREDESCHIDE (-id) *vb. tr.* A deschide pe jumătate, a căsca (gura, uşa, etc.): rămase împietrit, cu gura întredeschisă (GN.) [între¹ + deschide].

ÎNTREG 1. *adj.* ① Căruia nu-i lipseşte nimic, de la care nu s'a luat nici o bucată: un an ~, o zi întreagă; o pîine întreagă; lumea întreagă, toată lumea; Ⓕ: ~ la minte, cu mintea întreagă, cu mintea sănătoasă, în toată firea: să le cante un om pe care-l va socoti el că este mai cu mintea întreagă (ISP.); ~ întreguleţ, *Trans.* ~ întreguţ, în toată întregimea, fără să lipsească absolut nimic: un an ~ întreguleţ o plînse (ISP.); a podidit-o un plîns d'a muiat un ştergar ~ întreguleţ (DLVR.); războiul în gata, ~ întreguţ din aur (RET.); podul era ~ întreguţ din aur curat (MERA) ¶ ② † Teafăr, nevătă-

mat: fugind Căzacii... puțini ~i au scăpat, toți răniți și pedestri (LET.) ¶ ③ ± Număr ~, compus din unități, iar nu din fracțiuni ¶ ④ Curat, întocmai, în întregime: e Păcală ~; pe din afară miel se vede, pe din lăuntru lup ~ (ZNN.) ¶ ⑤ Pe de-a 'ntregul, pe dintreg, cu totul, în întregime; de-a dreptul: minciuni... croite așa pe de-a 'ntregul (ISP.); dorul... care-l usca pe de-a 'ntregul (ISP.); nu vorbi pe dintregul ca baba-chioara (PANN).

2. *sbst.* ① Totalitate, întregime ¶ ② ± Număr întreg [lat. i n t ĕ g r u m].

ÎNTREGI (-egesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face î n t r e g, deplin; a (se) completa: nu mi-a venit greu s'o întregesc în urmă din cele auzite (GRIG.); opri Domnul drăcitului... să se întregească de minte (COR.).

ÎNTREGIME *sf.* Stare î n t r e a g ă, deplină; totalitate; în ~, cu totul: își lucrase un car și-l înjghebase în casă în toată ~a lui (CRG.); Ⓕ: a albit... sub povara celor optzeci de ani pe care, cu toate astea, îi duce în ~a minții (BR.-VN.).

ÎNTREGIRE *sf.* Faptul de a î n t r e g i: ~a neamului.

‡**ÎNTREGIUNE** *sf.* (CANT.) = ÎNTREGIME.

ÎNTREGULEȚ, ○ÎNTREGUȚ *adj.* ① *dim.* ÎNTREG ¶ ② ☛ ÎNTREG 1 ①.

ÎNTREI (-treiesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face de t r e i ori mai mare, mai numeros.

ÎNTREIT *adj. p.* ÎNTREI. De trei ori mai mare, mai mult.

ÎNTREMA (-em, ✓-emez), *Mold. Trans.* ÎNTRĂMA (-ăm. -am), *Bucov.* ÎNTRĂRMA (-ărm) 1. *vb. tr.* ① A î n t r a r m a; a pregăti o armă de apărare: Vrînd de el să se ferească, toporul își întremă (PANN) ¶ ② A întări, a fortifica cu mijloace de apărare: Priam... întrămîndu-și puterile... își tocmi oștile, își întări cetățile și toate locurile stăpînirii sale (CANT.) ¶ ③ ✗ A face să-și recapete sănătatea, a face să mai prindă putere (după o boală): șederea îndelungată într'o climă caldă l-a întremat; doftorii... te-or întrema mai bine ca babele (JIP.) ¶ ④ A reda puterile, a restabili: îmbelșugarea holdelor și hărnicia brațelor întremau țara iute și toate se rădicau la loc (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se înarma: Săteanul... începu la el cu gura și cu un lemn se 'ntremă (PANN) ¶ ② ✗ A se face iar bine (după o boală), a-și recăpăta sănătatea: a stat mult între viață și moarte, luni întregi au trecut pînă să se poată întrema (CAR.) ¶ ③ A prinde putere, a se întări; mai bine te-oiu părăsi pe vre-o cîteva zile, pînă ce m'oiu mai întrărma ceva (SB.); porumburile uscate, prin unele părți, parcă se întremează (IRG.); ideea s'a hrănit, s'a întremat, a crescut și a pus stăpînire pe toată mintea domnului Niță (BR.-VN.).

***ÎNTREPOZIT** = ANTREPOZIT.

***ÎNTREPOZITAR** *sm.* Cel ce ține, ce posedă un î n t r e p o z i t.

***ÎNTREPRINDE** (-prind) *vb. tr.* ① A se apuca de făcut ceva, a hotărî de a face un lucru și a începe să-l pună în lucrare: a întreprins o călătorie în jurul pămîntului ¶ ② A lua asupră-și executarea unui lucru în anumite condițiuni [î n t r e¹ + p r i n d e, după fr. e n t r e p r e n d r e].

***ÎNTREPRINDERE** *sf.* Faptul de a î n t r e p r i n d e; antrepriză.

***ÎNTREPRINZĂTOR** 1. *adj. verb.* ÎNTREPRINDE. Care se apucă lesne, cu curaj, cu îndrăzneală, fără a se codi, de o întreprindere (*în spec.* anevoioasă): are un spirit ~; condeiul unui ignorant e tot ce poate fi mai ~, mai universal și mai fără frîu (VLAH.).

2. *sm.* = ANTREPRENOR.

***ÎNTREPUNE** = INTERPUNE.

***ÎNTRERUPĂTOR** *sm.* ① Cel ce î n t r e r u p e (vorbirea altuia, etc.) ¶ ② ⚡ Aparat care slujește să întrerupă un curent electric (☐ 2714).

***ÎNTRERUPE** (-rup) 1. *vb. tr.* ① A opri la mijloc: vizita lui m'a întrerupt în mijlocul scrisului ¶ ② A tăia șirul vorbirii, a curma vorba: voia să urmeze povestirea, dar celălalt îl întrerupse ¶ ③ A face să înceteze pentru cîtva timp: ~ studiile; ~ electricitatea.

Fig. 2714. Întrerupător.

2. *vb. refl.* A se opri la mijloc: era să continue, dar se întrerupse, cînd îl văzu intrînd; din lipsă de fonduri, lucrările s'au întrerupt [î n t r e¹ + r u p e, după fr. i n t e r r o m p r e].

***ÎNTRERUPERE** *sf.* Faptul de a (se) î n t r e r u p e; curmare; încetare.

***ÎNTRERUPT** *adj. p.* ÎNTRERUPE. Oprit la mijloc, curmat, încetat, suspendat ¶¶ Ⓒ NEÎNTRERUPT.

***ÎNTRETĂIA** (-taiu) *vb. tr.* ① A tăia pe ici pe colo ¶ ② A întrerupe [î n t r e¹ + t ă i a, după fr. e n t r e c o u p e r].

***ÎNTREȚESE** (-țes) *vb. tr.* A amesteca, a împestrița cu alte țesături la mijloc [î n t r e¹ + ț e s e, după fr. e n t r e t i s s e r].

***ÎNTREȚINE** (-țin, -țiu) 1. *vb. tr.* ① A păstra în bună stare, a ținea bine ¶ ② A face să ție, să dureze ¶ ③ A îngriji de cele trebuincioase traiului, a hrăni: întreține o familie grea ¶ ④ A vorbi cu cineva, a sta de vorbă cu cineva.

2. *vb. refl.* ① A se păstra (în bună stare) ¶ ② A se îngriji de cele trebuincioase traiului, a se hrăni ¶ ③ A sta de vorbă cu cineva, a convorbi [î n t r e¹ + ț i n e, după fr. e n t r e t e n i r].

***ÎNTREȚINERE** *sf.* ① Faptul de a (se) î n t r e ț i n e; ținere în bună stare, păstrare ¶ ② Cele trebuincioase traiului (hrana, îmbrăcămintea, etc.) ¶ ③ Convorbire, întrevorbire.

***ÎNTREȚINUT** 1. *adj. p.* ÎNTREȚINE.

2. ÎNTREȚINUTĂ (*pl.*-te) *sf.* Țiitoare, ibovnică.

***ÎNTREVEDEA** (-văd) *vb. tr.* ① A vedea nedeslușit; a întrezări; a vedea în treacăt: albastrul de sus parcă se destăcea... lăsîndu-mă să întrevăd minunile cerului (GN.) ¶ ② A prevedea întru cîtva [î n t r e¹ + v e d e a, după fr. e n t r e v o i r].

***ÎNTREVEDERE** *sf.* ① Faptul de a î n t r e v e d e a ¶ ② Întîlnire ce și-au dat două sau mai multe persoane spre a-și vorbi, spre a discuta o afacere: ~a noastră a fost scurtă.

***ÎNTREVORBIRE** *sf.* Convorbire [î n t r e¹ + v o r b i r e, după germ. U n t e r r e d u n g].

***ÎNTREVORBITOR** *sm.* Persoană cu care se stă de vorbă [î n t r e v o r b i, după fr. i n t e r l o c u t e u r].

***ÎNTREZĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) vedea abia, a (se) zări în treacăt: figurile Domnilor deabia se 'ntrezăresc (VLAH.) ¶ ② A întrevedea, a avea ca o licărire (de speranță), a prevedea oare-cum: întrezăream putința de a pune iar mîna pe bucățica de pămînt pierdută (BR.-VN.) [î n t r e¹ + z ă r i].

ÎNTRISTA (-istez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face t r i s t, a (se) mîhni: cu cît vedea că se împlinesc întocmai cele scrise... cu atît fata împăratului se întrista și mai mult (ISP.).

† **ÎNTRISTĂCIUNE** *sf. Bucov.* Întristare, tristețe, mîhnire: s'au adunat toți... să le spuie boierul pricina întristăciunii sale (SB.) [î n t r i s t a].

ÎNTRISTARE *sf.* Faptul de a (se) î n t r i s t a; tristețe, mîhnire: după ~ vine bucurie (PANN); nu voim însă a zice că ~a e singurul izvor de inspirațiuni poetice (ODOB.).

ÎNTRISTĂTOR *adj. verb.* ÎNTRISTA. Care întristează.

ÎNTROIENI, TROIENI (-enesc) 1. *vb. tr.* A băga adînc în zăpadă, a acoperi de tot cu zăpadă.

2. *vb. refl.* A se afunda în zăpadă, a nu se mai putea mișca de zăpada ce-l cotropește [t r o i a n].

ÎNTROLOCA, ÎNTRULOCA (-loc), ○ÎNTURLUCA (-uc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) aduna, a (se) strînge î n t r' u n l o c, a (se) întruni: se întoarse și se întrolocă cu oastea sa pe care o întocmi (ISP.); doi morcovi degerați și întrulocați sub o coroană de patlagele (I.-GH.) ¶ ② A (se) întovărăși: cum îs eu burlac, mai mai că m'aș înturluca cu dumneata (FLOR.).

ÎNTROLOCARE, ÎNTRULOCARE *sf.* Faptul de a (se) î n t r o l o c a; întrunire, adunare: aci este locul de ~ a tot ce este mai spălățel în oraș (ISP.).

***ÎNTRONA** (-onez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) așeza pe t r o n în scaunul domniei, a (se) înscăuna ¶ ② Ⓕ A (se) instala.

ÎNTRU *prep.* ① Foarte des întrebuințată în limba veche, s'a păstrat astăzi numai în anumite expresiuni: a adormi ~ Domnul; a ieși ~ întîmpinarea cuiva; ~ cît; ~ mulți ani; ~ nimic; gîndind ~ sine; ~ toate ¶ ② Sub forma într', înlocuește totdeauna

prep. în înainte de un(ul), o, una și adesea înaintea cuvintelor care încep cu a: într'o zi; într'un ceas; într'una din zile; într'una, necontenit; într'adins; într'acest chip; într'acolo; într'acoace; într'adevăr; într'aiurea, într'alt fel, etc. ¶ ③ Compusă cu *prep.* de, pre, a dat naștere *prep.* dintru (☛ DIN ③), printru (☛ PRIN), pentru [lat. intro].

○**ÎNTRUCHIPA** (-pez) *vb. tr.* și *refl. Mold.* A (se) înjgheba: ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzișoară lătăreață, ca o prispă (GRL.) [întru + chip; comp. închipui].

ÎNTRULOCA ☛ INTROLOCA.

ÎNTR'UNA ☛ UN.

ÎNTRUNI (-unesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) uni într'una, laolaltă, a (se) strînge la un loc.

ÎNTRUNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) întruni ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni: persoane întrunite pentru a se sfătui, etc., adunare.

ÎNTRUPA (-pez) 1. *vb. tr.* ① A da, a face să ia trup (omenesc); Ⓕ: vin să vadă minunata zidire care întrupează visul voivodului-artist de-acum patru sute de ani (VLAH.) ¶ ② A incorpora, a alipi (într'un singur trup): puse în gînd... a ~ țara lui cu Moldova (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se incarna: țărîna ou oasele binecuvîntate se vor ~ în ziua d'apoi (DLVR.); F: sub povara amintirilor cari înviau și se întrupau în mintea lui (GN.) ¶ ② A se incorpora.

ÎNTRUPARE *sf.* ① Faptul de a (se) întrupa; incarnațiune: anii de la ~a Mîntuitorului ¶ ② Incorporare.

○**ÎNTUNCHINA** = ÎNTÎMPINA.

ÎNTUNECA (-nec) 1. *vb. tr.* ① A face întunerec, întunecos, a lua lumina: fumul de la tunuri și puști întuneca văzduhul (ISP.); zăriră... un nor mare de praf întunecînd văzduhul (VLAH.); păduri seculare de sălcii întunecă malurile (VLAH.); Ⓕ: n'au fost în stare să le întunice mintea și să-i împingă spre traiu rău (SB.) ¶ ② A eclipsa: voesc să întuneci prin grațiile tale pe toate doamnele noastre (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se face întunerec, întunecos, a pieri lumina: se 'ntunecă, începe să se facă noapte, să nu se mai vadă lumina; cînd dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea ochilor (CRG.); cînd și cînd mi se 'ntunică și vederea ochilor (SB.); cerul se întunecă și munții iuară forme fantastice (ALECS.) ¶ ② ☆ A se eclipsa: a doua zi... s'a întunecat și soarele... de ziceau oamenii că au înserat de către noapte (N.-COST.) ¶ ③ Ⓕ A se posomorî: Mitrea... se întunecă la față (S.-ALD.) [lat. in-tunĭcare].

ÎNTUNECARE *sf.* ① Faptul de a (se) întuneca; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② ☆ ‡ Întunecime (de soare, de lună), eclipsă: a doua zi... s'au întunecat și soarele, de au ținut ~a mai bine de un ciiert (PR.-CIV.).

ÎNTUNECAT 1. *adj.* ① *p.* ÎNTUNECA ¶ ② Lipsit de lumină, întunecos: ca într'o panoramă i se arăta... iazul somnoros și pădurea ~ă (VLAH.) ¶ ③ Posomorît: obrajii săi întunecați i se luminară (DLVR.); în vremea veche trăia un împărat ~ și gînditor ca miazănoapte (EMIN.).

2. **ÎNTUNECATUL** *sm.* ⚝ Una din numeroasele numiri ale diavolului.

ÎNTUNECIME *sf.* ① Întunerec adînc, de nepătruns, beznă: Turcii... căutau a scăpa cu fuga, favorizați de ~a nopții (BALC.); în lungile nopți de iarnă, ce ~ plină de groază! (ODOB.); un cîine cu două capete ieșit din ~a iadului (ISP.); parcă văd răsărind din ~a bolților marea lui umbră (GN.) ¶ ② ☆ Dispariţiunea momentană pe un cer senin a soarelui acoperit de lună sau a lunii acoperite de pămînt, eclipsă: ~ de soare; ~ de lună ¶ ③ Mulțime nenumărată: războaie mari purtau întunecimi de oști peste pămîntul nostru (VLAH.) [întuneca].

ÎNTUNECOS *adj.* Lipsit de lumină: Mama-Pădurii avea locuința într'o peșteră întunecoasă (MERA) [întuneca].

ÎNTUNEREC, **ÎNTUNERIC** (*pl.*-ce) *sn.* ① Lipsă de lumină: ~ul nopții; e ~ beznă; Ⓕ: Șir de fulge i li străbate întunericul din suflet (VLAH.) ¶ ② ‡Miriadă, număr de zece mii, mulțime nenumărată: dacă li vor ridica pre toți, vor fi mai mulți, întuneric de oameni și or bate pre Sași (NEC.) [în + lat. tenebrĭcus].

† **ÎNTUNERECA** (-reo), **ÎNTUNERICI**, -**ERECI** (-icesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) întuneca, a (se) face întunerec: dar întunerecîndu-se, nu văzură că lumina luelui... mai tare era decît a soarelui (RET.); cînd începe a se întunereci, se string copiii... și aprind un foc (SB.); se întunericise bine (LUNG.) [lat. intĕnĕbrĭcare].

○**ÎNTUNERECIME**, **ÎNTUNERICIME** *sf.* Întunecime [întunerec].

† **ÎNTURNA** (-torn) 1. *vb. tr. Mold. Bucov. Maram.* ① A întoarce, a aduce înapoi, a face să vie înapoi: Dumnezeu să-ți ajute ca să te întoarne cu bine (CRG.); din mijlocul capitalei sgomotoase, îmi întorn gîndurile pe unde am umblat (VLAH.) ¶ ② A da înapoi, a înapoia: de va scăpa, ea i-a ~ boul îndoit înapoi (SB.).

2. *vb. refl.* ① A se întoarce, a veni înapoi: m'am înturnat acasă, unde m'am pus să-ți scriu (NEGR.); neîndrăznind a mai merge înainte, se întoarnă rușinat înapoi (CRG.) ¶ ② A se duce înapoi (de unde a venit): se 'ntorn ploile și se face secetă (GOR.) [‡ turna < lat. tornare].

† **ÎNTURNARE** *sf. Mold.* Faptul de a (se) înturnà, întoarcere, revenire: broțăcelul cîntă vesel ~a zilelor calde (ODOB.).

○**ÎNȚĂPA** ☛ ÎNȚEPA.

ÎNȚĂRCA (-țărc, -țarc), **ÎNȚERCA** (-țerc) *vb. tr.* ① A opri copilul, mielul, vițelul, mînzul, etc. de a mai suge lapte, a desvăță, a-l face să uite de țîță; nu-i bine să înțărci copilul în zi de post, ci în zi de frupt (MAR.); unde și-a înțărcat dracul copiii ☛ DRAC ④ ¶ ② Ⓕ A lipsi pe cineva de cevà, a-l desvăță de un lucru: de trei luni fusese înțercat de la masa bogată în mîncări bune.... a măreţului boier (I.-GH.) [(a băga în) țarc (ca să nu mai sugă. *vorb.* de viței, etc.)].

ÎNȚĂRCĂTOARE *sf.* ① Locul unde se înțarcă mieii: cînd merge cu cîrdul să pască la înțărcători (ODOB.) ¶ ② Timpul cînd se înțarcă mieii: și-i vorbă multă și chiote... cum numai la 'nțărcătoare se văd și se aud (LUNG.).

ÎNȚĂSA — ÎNȚESA.

ÎNȚELEGĂTOR *adj. verb.* ÎNȚELEGE. Care înțelege ¶¶ Ⓒ NEÎNȚELEGĂTOR.

ÎNȚELEGE (-leg; *pf.* -lesei; *part.* -les) 1. *vb. tr.* ① A cuprinde cu mintea, a pricepe: mai bine ce v'am tălmăcit, și un copil putea să înțeleagă (CRG.); înțeleg limba aceasta, dar n'o pot vorbi ¶ ② A asculta, a se supune; Ⓟ: cine nu înțelege de cuvînt, nici de ciomag ¶ ③ A ști ce însemnează ceva, ce vrea să spună cineva: ce înțelegi prin vorba asta? ¶ ④ A afla, a descoperi ceva: a fi vai de capul tău, de-oiu mai ~ eu ceva despre tine (SB.) ¶ ⑤ A-i veni la socoteală, a-i plăcea: așa ceva înțeleg și eu! ¶ ⑥ A avea un folos, un cîștig, un ajutor din ceva, a se alege cu ceva: mi-a plătit cu țîrîita, și n'am înțeles nimic din munca mea.

2. *vb. refl.* ① A se pricepe, a ști fie-care ce vrea, ce spune celălalt: se înțelegeau din ochi (DLVR.) ¶ ② A se învoi; a cădea la învoială: dacă se înțeleseră la cuvinte, se învoiră și lucrul se și săvîrși cu bine (ISP.) [lat. intĕllĭgĕre].

ÎNȚELEGERE *sf.* ① Faptul de a (se) înțelege ¶ ② Învoială: așa ne-a fost ~a ¶ ③ Unire deplină în ce privește părerile, sentimentele; acord: au trăit pînă la moarte tot în ~ și în voie bună (SB.) ¶ ④ Legături tainice: avea ~ cu complotiștii ¶¶ Ⓒ NEÎNȚELEGERE.

ÎNȚELENI, ○ **ÎNȚELINI** (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A preface în țelină; a usca pămîntul: soarele... cu căldura sa dogori și înțeleni huma cea jilavă (ODOB.) ¶ ② Ⓕ A lăsa nelucrat; a lăsa să stea în loc, în neactivitate, amorțit: gura lumii cine-o poate înțeleni, coane? (D.-ZAMF.) ¶ ③ A înțepeni pe cineva într'un loc, ca să nu se mai poată urni: l-am trimis după tîrgueli și acolo l-a înțelenit Dumnezeu.

2. *vb. intr.* și *refl.* ① A se preface în țelină; a se întări (pămîntul), a se usca; a se părăgini: are să puie.... să-i dea o săpătură țapănă, căci prea s'a înțelenit pămîntul (ISP.) ¶ ② F A rămînea nemișcat, neîntrebuințat, a amorți; a se înțepeni: așa înțelenise, de pustia de vreme, mai tot satul (DLVR.); de cînd sîntem făcute, n'a venit nimeni să ne deschiză, de înțelenisem așa (ISP.) ¶ ③ A se înrădăcina, a se fixa: toată dragostea lui se 'nțelenise în lucrul stăpînesc, și ori-ce altă simțire părea străină de inima lui (GN.).

ÎNȚELEPCIUNE *sf.* ① Însușirea, mintea omu-

-lui înțelept; facultatea de a înțelege ¶ ② Cumpătare, moderațiune, rezervă [lat. intĕllĕctionem].

ÎNŢELEPT 1. *adj.* Cu mintea luminată, cuminte, deștept: **mai bine ~ între cei morți, de cît prost între cei vii** (ZNN.); **un sfat ~; o fată înțeleaptă** ¶¶ ⓒ **NEÎNŢELEPT.**

2. *sm.* Om înțelept; ⓟ: **~ul făgăduește și nebunul (sau prostul) trage nădejde; — un nebun întreabă și zece înțelepți nu-i pot răspunde** (ZNN.); **— un nebun aruncă o piatră în fîntînă și zece înțelepți n'o pot scoate; — ochii ~ului văd (mai) departe; — cei șapte înțelepți (ai Greciei),** denumirea celor șapte filosofi moraliști din secolul al VI-lea în. de Chr. [lat. intĕllĕctus].

ÎNŢELEPŢESC *adj.* De înțelept, cuminte: **un sfat ~.**

ÎNŢELEPŢEŞTE *adv.* Ca un înțelept, cuminte: **ai lucrat ~; ~ ai grăit, împărate, răspunseră cea mai mare parte din sfetnici** (ISP.) [înțelepțesc].

ÎNŢELEPŢI (-țesc) *vb. tr.* și *refl.* a (se) face înțelept; a (se) cuminți: **cine păgubește se înțelepțește** (ZNN.); **cel nebun... să aibă pază să fie pre lîngă oamenii lui, pînă se va ~** (PRV.-MB.).

‡**ÎNŢELEPŢIE** *sf.* Înțelepciune, minte de om înțelept: **ceia ce vor să judece drept, întîiu să ceară de la Dumnezeu să le dea ~ și pricepere** (PRV.-MB.).

ÎNŢELES 1. *adj.* ① *p.* **ÎNŢELEGE** ¶ ② Care se poate înțelege; **de ~,** cu care se poate înțelege, învoi cineva: **e un om de ~** ¶¶ ⓒ **NEÎNŢELES.**

2. (*pl.*-esuri) *sn.* Ceea ce se poate înțelege din ceva; ceea ce însemnează un lucru, o vorbă, însemnare, sens, noimă: **Dulci cuvinte ne 'nțelese, însă pline de 'nțeles** (EMIN.); **pe ~,** ca să se poată înțelege, ca să poată fi priceput: **a vorbi, a scrie pe ~ul tutulor; Deși vorbești pe ~, Eu nu te pot pricepe** (EMIN.).

ÎNŢELINI ☛ **ÎNŢELENI.**

ÎNŢEPA (-țep), ○ **ÎNŢĂPA** (-țăp) 1. *vb. tr.* ① A împunge ușor cu ceva ascuțit, cu un ghimpe, cu un țep, cu un ac. etc.: **l-a înțepat o albină; luînd sulița, înțepă fundul fîntînii de mai multe ori** (ISP.) ¶ ② Ⓕ A atinge, a împunge cu vorba: **în predicele sale de pe amvoanele bisericilor, înțepa ca viespea** (CRG.) ¶ ③ A pune în țeapă: **i-a înțăpa lui Ion capul în par** (SB.) ¶ ④ A pișca (la limbă).

2. *vb. refl.* A se împunge ușor cu ceva ascuțit.

ÎNŢEPAT *adj.* ① *p.* **ÎNŢEPA** ¶ ② Ⓕ Țeapăn; țanțoș: **a trecut deci pe lîngă mine cucoana cea mare, ~ă și fudulă** (GN.); **se plimba prin oraș călare... stînd ~ cu mîna în șold** (I.-GH.).

ÎNŢEPĂTOR *adj. verb.* ① Care înțeapă ¶ ② Ⓕ Împungător, atingător: **își pregătea vorbe înțepătoare, vindicative** (VLAH.).

ÎNŢEPĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a înțepa; rezultatul acestei acțiuni, împunsătură.

ÎNŢEPENEALĂ *sf.* Starea unui lucru țeapăn, înțepenit [înțepeni].

ÎNŢEPENI (-enesc) 1. *vb. tr.* A face să stea țeapăn, a face să nu se mai poată mișca din loc: **~ un cuiu, un stîlp, coada toporului; și înțepenindu-și picioarele, rămase drept ca luminarea** (ISP.).

2. *vb. intr.* ① A rămînea țeapăn, nemișcat: **strîngea cît putea gîtul lui Mirea care înțepenise cu limba scoasă afară** (DLVR.); **mai dă-te și d-ta oleacă pe jos ...că mă tem că-i ~ în căruță** (CRG.) ¶ ② A înlemni, a încremeni: **înțepenise împelițata, sgîindu-se acolo** (ISP.).

3. *vb. refl.* A rămînea țeapăn, înfipt: **deschise ușa 'n lături și se 'nțepeni dîrz dinaintea bătrînei** (VLAH.).

ÎNŢEPOS *adj.* Înțepător, pișcător; — *adv.*: **începe să cearnă (ploaia) mărunt și 'nțepos** (CAR.) [înțepa + țepos].

○ **ÎNŢEPOŞA, ÎNŢĂPOŞA** (-oșez), **-UŞA** (-ușez) *vb. tr.* A înțepa (cu o țepușă), a lua în țeapă: **cu dinții înțăpoșa** (GR.-N.); **cu dinții înțăpușau** (MAR.).

ÎNŢERCA ☛ **ÎNŢARCA.**

ÎNŢESA (-esez) *vb. tr.* A îndesa, a ticsi: **oamenii altor nații își înțesează pungoaiele cu bănet din negustorie** (JIP.).

ÎNŢESAT *adj. p.* **ÎNŢESA.** Îndesat, ticsit, plin: **două mese lungi, înțesate de mosafiri** (DLVR.); **chimirul tău ar gîfui ~ de sute și de mii de galbini** (JIP.).

ÎNŢESTAT *adj.* Încăpățînat: **dacă îl văzură atît de ~, îi arătară drumul și-l lăsară să se ducă** (ISP.) [țeastă].

ÎNŢIGLA (-lez) *vb. tr.* A înțepa, a pune în frigare: **a prins o broască și, înțiglînd-o, a venit la foc să și-o prăjească și el** (SB.) [ţiglă[2]].

○ **ÎNŢIGLAT** *adj.* ① *p.* **ÎNŢIGLA** ¶ ② Țipător, ascuțit, pițigăiat: **pe munte... se văd cioporae de oi și se aud într'una strigăte ~e** (LUNG.); **glasul lui... pare prea ~ orășanului ce-și deprinde urechea la sunete streine** (JIP.).

○ **ÎNŢINA, ÎNŢÎNA** (-nez) *vb. tr. Mold. Bucov. Trans.* A întări foarte puțin, a sprijini foarte slab, ca să poată cădea ușor: **să taie pădurea, să o înținează, ca să o poată porni să cază asupra oștii** (GR. UR.) [lat. *intĕnuare].

ÎNŢINAT, ÎNŢÎNAT *adj. p.* **ÎNŢINA.** ① Foarte puțin sprijinit sau întărit, gata să cadă jos: **urnim o stîncă din locul ei, care era numai înținată** (CRG.) ¶ ② *Trans. Bucov.* Desmierdat; arogant, mîndru, măreț: **nu afla nici o fată pe plăcere, că de! era fecior de împărat gingaș și înținat** (RET.) ¶ ③ Gata să sară la bătaie (SEZ.): **țara scîrșca, pribegii stau înținați** (GR.-UR.).

○ **ÎNŢINŢELA, ÎNŢÎNŢĂLA** (-lez) *vb. tr. Maram.* A împodobi, a înfrumuseța.

ÎNŢOLI (-olesc) *vb. tr.* și *refl.* ① Ⓕ A (se) îmbrăca cu haine nouă: **de la care să capete cîte ceva cu care să se mai înțolească și ei** (ISP.); **se 'nțolește de la unul și altul de pomană** (CAR.) [țol].

ÎNŢOPONA = **ÎMPOPOŢONA:** **stilul muzical cam piperniciț și cam înțoponat al secolului din urmă** (ODOB.).

○ **ÎNŢOŢONA** ☛ **ÎMPOPOŢONA.**

○ **ÎNVĂI(E)GI** (-gesc) *vb. tr. Băn.* A bătuci în piuă, a pune țesăturile (pănurile, cioarecii, etc.) în văiagă (LIUB.).

○ **ÎNVĂLĂTUCI** (-ucesc) *vb. tr.* și *refl. Mold. Bucov.* A (se) înfășura; a (se) încolăci: **șerpele s'a învălătucit de băț** (VOR.) [vălătuc].

ÎNVĂLI... ☛ **ÎNVELI...**

ÎNVĂLMĂŞAG = **VĂLMĂŞAG:** **se face o larmă și-un ~, de nu mai știu încotro să se miște** (VLAH.).

ÎNVĂLMĂŞEALĂ (*pl.*-ășeli) *sf.* Faptul de a (se) învălmăși; neorînduială, amestecătură, încurcătură, confuziune: **profitînd de un moment de ~, sări de pe capră și o rupse la fugă** (D.-ZAMF.); **în ~ nu băgase de seamă că, alergînd după iepure, trecuse în Valea Plîngerii** (ISP.).

ÎNVĂLMĂŞI (-ășesc) 1. *vb. tr.* A pune în neorînduială, a arunca de-a valma unele peste altele (sau unii peste alții), a amesteca claie peste grămadă; a zăpăci, a ului, a turbura: **vrăjmașii... ce-i întreceau cu mult la număr, îi învălmășise și-i puse pe fugă** (ISP.); **morile vuesc... învălmășind în spițele roatelor talazurile albite de spumă** (DLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se amesteca de-a valma, în neorînduială: **luptătorii se învălmășesc și cad unii peste alții** (VLAH.); **înăuntrul sufletului ei, amintirile se învălmășeau** (GRL.) ¶ ② A se zăpăci, a se încurca: **Moțoc... se învălmășea în vorbă** (NEGR.) [comp. **DE-A VALMA, VĂLMĂŞAG**].

ÎNVĂLUI (-ăluesc, -ăluiu) 1. *vb. tr.* ‡ ① A înfășura, a învîrti ca un sul, ca o trîmbă ¶ ② A împresura, a cuprinde de toate părțile, a năpădi: **umbra ne învăluie de toate părțile** (VLAH.); **legănat de trăsură și de gîndurile ce mă învăluiau** (GN.); **biciul învăluia dintr'odată pe rotași și pe înaintași** (D.-ZAMF.) ¶ ③ A înveli: **peste picior învăluit bine în obiele** (N.-COST.); **Dac'am văst că nu mai vii, Focul eu învăluii** (IK.-BRS.) ¶ ④ A face neajunsuri, a supăra, a necăji, a chinui: **cela ce... îl va ~ și nu-l va lăsa să-și imple slujba** (PRV.-MB.); **să ierte și finul nostru... căci cîte odată sîntem și noi mai învăluiți** (RET.); **au întîlnit turme întregi de suflete pe care vîntul cel rău le biciuia și le învăluia** (GN.).

2. *vb. refl.* ① ‡ A se înfășura; a se învîrti, a se încolăci, a se rostogoli: **din prăpaste ieșea balauri și șerpi de să'nvăluia printre picioarele lor** (DOS.); **ca marea învăluindu-se, așa vă veți turbura** (BIBL.) ¶ ② A se munci, a se chinui, a se sbate, a se frămînta căutînd să se descurce, să scape din nevoie: **și așa în șese zile învăluindu-se prin munte, flămînd și trudit, au nemerit la un pîrău** (GR. UR.) [val].

† **ÎNVĂLUIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf.* Neajuns, necaz, chin: **din toate aceste învăluieli, tot am rămas cu un cîștig** (GN.) [învălui].

‡ **ÎNVĂLUITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Rostogolire, învîrtitură, încolăcitură ¶ ② Frămîntare, neajuns

necaz, chin: erau bogate... învăluituri în biata țară (NEC.) [î n v ă l u i].

ÎNVĂLURA (-urez) 1. *vb. tr.* A împresura, a cuprinde de toate părțile, a năpădi: în răstimpuri, trecea prin el cîte o adiere de vînt, învălurîndu-l ca pe un lac de smarald (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* A se sbuciuma, a se frămînta, a se agita ca v a l u r i l e mării: pădurile de sălcii din ostroave plîngeau, urlau, se 'nvălurau (S.-ALD.).

ÎNVĂLURAT *adj. p.* ÎNVĂLURA. ① Agitat de v a l u r i, de talazuri; care formează unde, care se mișcă ca agitat de valuri: peste aurul ~ al grîului, soarele revărsa potopul de aur al luminii lui fierbinți (S.-ALD.) ¶ ② Ⓕ Accidentat: după vr'o trei ceasuri de umblet, tot pe locuri ~e (VLAH.).

ÎNVĂPĂIA (-ăiez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) înflăcăra, a (se) aprinde ca o v ă p a i e: înțelegînd dorul de țară ce-l învăpăia (ISP.).

ÎNVĂPĂIAT *adj. p.* ÎNVĂPĂIA. Înflăcărat, aprins: își ștergea lacrimile ce curgeau șiroiu din ochii săi învăpăiați (MERA); în zadar maică-sa căuta să stîmpere pornirile lui ~e (GN.).

ÎNVĂPĂIERE, ÎNVĂPĂIARE *sf.* Faptul se a (se) î n v ă p ă i a, înflăcărare: Aleargă la dînsa cu învăpăiere (STAM.); cînd învăpăiarea patriotică trece peste fruntarii (I.-GH.).

ÎNVĂRA (se învărează) *vb. refl. unipers.* A se face v a r ă.

ÎNVĂRGAT *adj.* = VĂRGAT: Merișor verde 'nvărgat, Dulce-ai fost la sărutat (IK.-BRS.).

† **ÎNVĂSCUT** *adj. p.* ÎNVEȘTE. Îmbrăcat; *astăzi, mai adesea în colinde*: Dumnezeu cel nou născut, Cu flori de crin ~ (PAMF.); Un Dumnezău nou născut, În răntii e ~ (BRL.); *pr. ext.*: pe la începutul acestei luni, pămîntul se află ~ cu îndestulă iarbă (ION.); erau ~e de mucegaiu verde (STAM.) ¶¶ © NEÎNVĂSCUT, gol: să aleagă firul pînilor neînvăscut, curat, și să le pună în vravuri (SB.).

ÎNVĂȚ (*pl.*-ățuri) *sn.* ① Deprindere rea, nărav: la noi... s'au cam înrădăcinat niște... ~uri nesocotite (JIP.); Ⓟ: ~ul are și desvăț (PANN) (CAR.) ¶ ② Sfat, povață, învățătură: Și nu fii prost, ține minte ~ul ce ți-am dat (PANN); dacă e din ~ul altora, rău te-a povățuit (R.-COD.); Ⓟ: Nu cere de la prost ~ Și de la bătrîn băț (PANN) [lat. v ĭ t i u m + î n v ă ț a].

ÎNVĂȚA (-văț) 1. *vb. tr.* ① A deprinde pe cineva cu ceva: Și cînd m'am făcut mai mare, M'a 'nvățat a 'mbla călare (SEV.); *vorb.* de animale, a dresa: ~ boul la plug; ~ calul la trap ¶ ② A sfătui, a povățui, a îndemna să facă ceva: cela ce învață să îndeamnă pre altul de să taie pom (PRV.-LP.); tu stai să-l înveți de bine și el te 'nvață pe tine (PANN) ¶ ③ A orîndui, a porunci, a dispune: se va certa mai puțin... de cum învață pravila (PRV.-MB.); ighemonul învăță să o desbrace goală și să o bată cu toiege (DOS.) ¶ ④ A dobîndi cunoștințe, a studia: ~ gramatica; ~ să citească; ...îndată s'a apucat Să învețe limbi și carte, muzică și ori-ce alt (PANN); ~ un meșteșug; Ⓟ: Ce înveți la tinerețe Aceea știi la bătrînețe (ZNN.): Ⓟ: Cine învață la tinerețe Se odihnește la bătrînețe (PANN) ¶ ⑤ A-și întipări ceva în minte ca să poată repeta la cerere sau să-și aducă aminte la nevoie, a ajunge să cunoască: ~ lecția; ~ o poezie; ~ pe din afară un discurs ¶ ⑥ A da cunoștințele necesare, a instrui: călugărul îl învăță să citească și să scrie (ISP.); cînd îl va învăța diavolul meșterșugul lui cel spurcat (PRV.-MB.); cine se apucă să învețe pe nerod, nu se osibește de nebun (PANN); Ⓟ: nevoia învață pe om și nuiaua pe copil (ZNN.); Ⓟ: vremea învață pe aceia ce n'au dascăl (PANN); Ⓕ ~ minte pe cineva, a-l cuminți (prin mustrări sau pedeapsă); ~ pe cineva să trăească, a-l sili să se poarte altfel; ~ pe cineva să vorbească, a-l mustra sau pedepsi pentru felu-i nepermis de a vorbi.

2. *vb. refl.* ① A se deprinde, a căpăta un obiceiu, o dispoziție: el se învățase cu bucate afumate și acum... credea că așa trebuia să fie (ISP.); cine se învață mincinos, cînd spune adevărul, se bolnăvește (PANN); Ⓟ: cine trăește cu chiorii, se învață a se uita chioriș; ☞ BUIESTRU ① ¶ ② A ajunge să știe, să cunoască, a se instrui ¶ ③ A se cuminți: a se ~ minte; De multe în lume am dat Și tot nu m'am învățat (PANN) [lat. *i n v i t i a r e < v ĭ t i u m].

ÎNVĂȚĂCEL *sm. Trans. Bucov.* Ucenic, discipol: băiatul a intrat ~ la un țesător de pînză (MAR.); Isus Christos nu era ~ ca ceilalți învățăcei (SB.) [î n v ă ț a t].

ÎNVĂȚĂMÎNT (*pl.*-minte) *sn.* ① ☛ = INSTRUCȚIUNE ①-③: ~ul primar, secundar și superior ¶ ② Învățătură: o notiță statistică foarte curioasă și plină de învățăminte (CAR.) [î n v ă ț a, după fr. e n s e i g n e m e n t].

ÎNVĂȚAT 1. *adj. p.* ÎNVĂȚA. ① Deprins, obicinuit; dresat: cînd iaste omul ~ într'acest meșterșug a furtușagului (PRV. LP.): cela ce va fura o... pasăre, pînă nu va fi ~ă, acela să nu aibă nice o certare (PRV.-MB.) ¶ ② Care a învățat multă carte, care are cunoștințe adînci: un om ~ ¶¶ © NEÎNVĂȚAT: porunci și aduse din herghelie doi armăsari neînvățați: Ⓟ: omul cît trăește învață, și tot moare neînvățat (PANN).

2. *sm.* 🕮 Cel ce a învățat multă carte, care are cunoștințe adînci, savant.

ÎNVĂȚĂTOR 1. *adj. verb.* ÎNVĂȚA. Care învață.

2. *sm.* ① ‡ Magistru, dascăl (în stil biblic): ucenicii lui grăiră: învățătoare, ce-au greșit acesta sau părinții lui, de-au născut orb? (COR.) ¶ ② ☛ Cel ce predă instrucțiunea într'o școală primară dintr'un sat (și *f.* ÎNVĂȚĂTOARE).

ÎNVĂȚĂTORESC *adj.* ☛ De î n v ă ț ă t o r, privitor la învățător: care arhiereu se va schimnici, iase din... învățătoreasca rînduială și mérge în rîndul... ucenicului (PRV.-MB.).

ÎNVĂȚĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Deprindere: țăranul cel gros... de va grăi de învățătura lui cea rea, atunce se va certa tocmai ca și alalți (PRV.-MB.) ¶ ② Sfat, povață, îndemn: cela ce va face greșală cu învățătura mai-marelui său (PRV.-LP.) ¶ ③ Precept, orînduială, ordin: după învățătura lu Dumnezeu să ne nevoim să îmblăm (COR.); cela ce nu va asculta de 'nvățătura judecătoriului (PRV.-MB.) ¶ ④ Ceea ce învață sau a învățat cineva, cunoștințele dobîndite din carte sau de la dascăl, instrucțiune: toate învățăturile pe care alți copii le învățau într'un an, el le învăța într'o lună (ISP.); Ⓟ: învățătura nu se cumpără cu bani ¶ ⑤ Faptul de a învăța, studiu: sfătuia pe oameni să-și dee copiii la ~ (CRG.): de va fi călugărul dus pentru învățătura cărții (PRV.-MB.) [î n v ă ț a].

ÎNVECHI (-echesc) *vb. refl.* ① A se face v e c h i u: vinul... din ce în ce mai mult se învechește, din aceea și mai mult se împuternicește (ION.) ¶ ② A se trece, a se uza: hainele mele s'au învechit ¶ ③ A nu se mai întrebuința, a ieși din uz: expresiunea aceasta s'a învechit.

ÎNVECINA (-inez) *vb. refl.* A fi v e c i n, a se megieși: cine i-a zis ei cu el... să se învecineze? (TICH.).

ÎNVECINAT *adj. p.* ÎNVECINA. Vecin, din apropiere.

ÎNVECINICI (-icesc) *vb. tr.* A face să rămîie, să se pomenească v e c i n i c, a eterniza: una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad... este că ne-a scăpat de atîtea litere prisoselnice (NEGR.).

ÎNVEDERA (-erez) *vb. tr.* A arăta, în mod vădit, a dovedi pînă la evidență, a evidenția: în mănăstiri au scăpat neatinse... hîrtiile ce învederează pînă azi străinilor... că... sîntem... nație de Rumân (JIP.) [v e d e r e].

ÎNVEDERAT *adj. p.* ÎNVEDERA. Vădit, evident: e lucru ~ că au cuprins o mulțime de țări și de cetăți (ISP.).

ÎNVELI, † ÎNVĂLI (-lesc) 1. *vb. tr.* ① A înfășura: tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea și-l învălea iute cu paie, de-l înnădușea (CRG.); Ⓕ: el o învăli într'o căutătură de-o nespusă înduioșare (VLAH.) ¶ ② *Trans. Spec.* A îmbrobodi mireasa, gătind-o ca nevastă: mireasa cînd pleacă la biserică, pune o cunună pe cap, pe care n'o aruncă, pînă ce n'o învălesc, adică pînă ce n'o împodobesc ca nevastă (MAR.) ¶ ③ A înfășura urzeala pe sulul dinapoi al războiului ¶ ④ A acoperi, a întinde ceva pe deasupra ca să se ascundă sau să se adăpostească un lucru; ~ focul, a-l acoperi cu cenușă: în sobă arsese un foc strașnic, îl învăluisem și astupasem, căci era ger afară (CRG.); ~ o casă cu tinichea, cu șindrilă.

2. *b. refl.* ① A se înfășura; Ⓕ: pe înserate, cînd se învălea ziua cu noaptea... iaca numai că iese Crăișorul babei (MERA) ¶ ② *Trans. Spec.* A se îmbrobodi ca mireasă: în timpul acesta mireasa se învălește ca nevastă (PĂC.) ¶ ③ ▦ A se înfășura (urzeala) pe sulul dinapoi al războiului: sulul împrejurul căruia se învălește coarda (LIUB.) ¶ ④ A se acoperi [vsl. v a l i t i].

ÎNVELIȘ, † **ÎNVĂLIȘ** (*pl.*-ișuri) *sn.* ① Ceea ce servește să învelească, să înfășoare: Și ascult cum ~ul Cărților încet mi-l rod (EMIN.); *pr. ext.*: tîrgul, cu învălișul său de colb... îi se făcuse nesuferit (GN.) ¶ ② Acoperiș: învălișuri cu streașina ieșită ca o umbrelă (I.-GH.) [î n - v e l i].

ÎNVELIT, † **ÎNVĂLIT** 1. *adj. p.* ÎNVELI, ÎNVĂLI. ① Înfășurat: un pachet ~ ¶ ② *Spec.* Înfășurat la cap, îmbrobodit: dintr'acei doi Turci... era unul... învălit turcește, pre carele apoi l-au făcut Dumitrașco-Vodă agă (N.-COST.); *Trans.* despre neveste: fetele umblă cu capul gol... pe cînd nevestele sînt învălite, adecă îmbrobodite cu ștergare (IK.-BRS.) ¶ ③ Înfășurat împrejurul sulului dinapoi ai războiului: sulul cu firele învălite... se așază pe picioarele dinapoi ale războiului (PĂC.) ¶ ④ *Olten.* Învoit, îndesat (despre flori și crestele păsărilor) (CIAUȘ.) ¶ ⑤ Acoperit ¶¶ © NEÎNVELIT.

2. *sbst.* Faptul de a (se) înveli: ~ul cărților; învălitul pînzei este operația ce urmează urzitul (PAMF.).

ÎNVELITOARE, **ÎNVĂLITOARE** *sf.* ① Ceea ce servește să înfășoare sau să învelească, înveliș: uitîndu-se la învelitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie (CAR.) ¶ ② Ștergar, năframă cu care femeile-și îmbrobodesc capul (▣ 2715): ștergarul sau ministergura e în genere învelitoarea de cap a nevestelor (MAR.) ¶ ③ Acoperiș: învălitoarea era de acioaie și de plumb (ISP.) [î n v e l i].

Fig. 2715. Învelitoare.

○ **ÎNVELITURĂ** (*pl.* -turi) *sf.* ① Faptul de a î n v e l i ¶ ② = ÎNVĂLITOARE ②.

ÎNVENINA (-inez) 1. *vb. tr.* ① A umplea de v e n i n, a adăpa cu venin: ea se făcuse grădină și izvor ca să învenineze pe Greuceanu și să-l omoare (ISP.) ¶ ② A face veninos.

2. *vb. refl.* ① A se umplea de venin; a se face veninos ¶ ② Ⓕ A se înrăi, a se înrăutăți.

ÎNVERGELAT *adj.* Prevăzut cu v e r g e l e.

ÎNVERIGA (-ig, -igez) *vb. tr.* ① A pune în v e r i g i, în lanțuri ¶ ② A lega în verigi de fier.

ÎNVERȘUNA ☛ ÎNVIERȘUNA.

ÎNVERZI (-zesc) 1. *vb. tr.* A face v e r d e: Tu uști mîndra pajiște, Tu mi-o uști, tu mi-o 'nverzești (IK.-BRS.).

2. *vb. intr.* ① A se face verde ¶ ② A începe să crească frunzele sau iarba, a se împodobi cu verdeață: codrul a înverzit.

ÎNVERZITOR *adj. verb.* ÎNVERZI. Care înverzește: Ochiul vesel întîlnește, pe colnice 'nverzitoare, Turnuri nalte și pagode... (ALECS.).

ÎNVESELI (-esesc) 1. *vb. tr.* A face v e s e l: un soare frumos, o noapte senină mă înveselește (NEGR.); nu știau ce voie să-i facă ca să-l mai înveselească (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se face veselie ¶ ② A petrece în veselie: pe cînd ei beau și se înveseleau... odată se despică zidul și se ivi o umbră (ISP.).

ÎNVESELITOR *adj. verb.* ÎNVESELI. Care înveselește: acel care anunța Băltărețului această știre înveselitoare era un om între două vîrste (I.-GH).

ÎNVEȘMÎNTA, ○ **ÎNVESTMÎNTA** (-mînt) *vb. tr.* și *refl.* Ⓣ A (se) îmbrăca: fără o sdreanță... din marea bogăție care le înveșmînta odinioară (IRG.); se apucă să o investmînte cu hainele cu care era deprinsă (NEGR.) [v e ș - m î n t].

ÎNVEȘMÎNTAT *adj. p.* ÎNVEȘMÎNTA. Ⓣ Îmbrăcat: în clocotirea aceea de foc... legionarii par... o lume de uriași înveșmîntați în flăcări (VLAH.).

† **ÎNVEȘTE**, † **ÎNVEȘTI** (-văsc; *pf.* -văscui, -veștii; *part.* -văscut, -veștit) *vb. tr.* și *refl.* Ⓣ A (se) îmbrăca: Ce-i mai bun ca oaia bună? Că te 'nveste, te hrănește Și cu miel te dăruește (BRL.); Ⓕ: C'o vinit o iarnă grea Și ne-am învăscut cu ea (TPL.); înveștișî-te în lumină ca în cămeașe, întinseși cerîul ca o piale (PS.-SCH.) [lat. v e s t ī - r e].

ÎNVIA (-viu, ✓-viez), ‡ **ÎNVIE** (-viu; *pf.* -viș, -viei; *part.* -viș) 1. *vb. tr.* A face iar viu, a se scula din morți: cu vorba ta ești în stare să înviezi și pe tata din groapă (LUNG.).

2. *vb. intr.* ① A se scula din morți, a se face iar viu: deștinse spre iad și a treia zi învise din moarte (PS.-SCH.); din momentul cînd preotul a rostit pentru prima oară cuvintele „Christos a 'nviat", la Înviere... și pînă la... Înălțarea Domnului, Românii de pretutindeni... se salută... numai cu „Christos a 'nviat" (MAR.); Ⓕ: a muri și a învia de bucurie (ISP.), a nu mai putea de bucurie ¶ ② Ⓕ A se redeștepta în minte: sub povara amintirilor cari înviau și se întrupau în mintea lui, el părea întristat (GN.) [lat. i n - v ī v ĕ r e].

ÎNVIERE *sf.* ① Faptul de a î n v i a: ~a morților ¶ ② ⛪ Învierea (Domnului, lui Christos), slujba făcută la miezul nopții în Sîmbăta Paștilor spre Duminecă, întru amintirea Învierii Mîntuitorului.

ÎNVIERȘUNA, **ÎNVERȘUNA** (-unez) *vb. tr.* și *refl.* A se îndîrji, a se porni cu mînie: lupta se învierșunase: cel mai în vîrstă dintre copii îl apucă... și-l trînti cu fața în sus (CRG.); Alexandru se învierșună auzind acestea și căta vreme cu prilej cum să piarză pe Mihai (ISP.) [comp. VIERȘUN].

ÎNVIERȘUNARE, **ÎNVERȘUNARE** *sf.* ① Faptul de a se î n v i e r ș u n a ¶ ② Îndîrjire.

ÎNVIERȘUNAT, **ÎNVERȘUNAT** *adj. p.* ÎNV(I)ERȘUNA. Îndîrjit, crîncen, neîmpăcat, fără cruțare: se tăiau unii pre alții fără de nici o milă, atîta erau de înverșunați ostașii (ISP.); sub zîmbetul prefăcut al fricii, ascundeau setea de răzbunare a celei mai înverșunate uri (VLAH.).

ÎNVIETOR *adj. verb.* ÎNVIA. Care învie, care dă viață nouă: a resimțit în sufletul său toate învietoarele fremete ale vieții de plăieș (ODOB.).

ÎNVIFORA (-orez) *vb. tr.* A goni cu învierșunare (ca împins de v i f o r), a îndîrji: lupte crîncene înviforează gloatele și le întorc la vechea lor sălbătăcie (VLAH.).

ÎNVIFORAT *adj. p.* ÎNVIFORA. Învierșunat, ca gonit sau împins de vifor; furtunos: Ileana Cosînzeană pusă de soartă în calea zmeilor înviforați, răpiți de rumusețea ei (VLAH.); valuri, valuri răsunătoare se răspîndeau prin limpezimea aerului... ~e ca mîniile Bistriței (GN.).

ÎNVINCE ☛ ÎNVINGE.

ÎNVINEȚI (-ețesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face v î n ă t, a (se) colora în vînăt: cerul de nori.. învinețea și posomora drumurile șerpuite, prăfoase (DEM.); boierul Furtună se învineți la față (GRL.); petițele acestea... sînt dintru început de coloare roșie, iar mai pe urmă se învinețesc (MAR.).

ÎNVINGĂTOR 1. *adj. verb.* ÎNVINGE. Care învinge.

2. *sm.*, **ÎNVINGĂTOARE** *sf.* Cel ce învinge, biruitor: învingătorul de la Călugăreni.

ÎNVINGE (-ving; *pf.* -vinsei; *part.* -vins) ‡ **ÎNVINCE** *vb. tr.* ① ⚔ A bate pe adversar, pe vrăjmași, a birui, a dovedi, a izbîndi: Mihai-Viteazul a învins pe Turci la Călugăreni: cînd văzu cum că nu poate învince, lovi lui Iacov osul cliciului (PAL.) ¶ ② A putea isprăvi, a răzbi, a da de căpătîiu: am învins toate greutățile ¶ ③ A copleși, a covîrși, a dobori, a răpune ¶ ④ Ⓕ A stăpîni, a înfrîna [lat. v ĭ n c ĕ r e].

ÎNVINGERE *sf.* Faptul de a î n v i n g e, biruință, izbîndă, victorie.

ÎNVINOVĂȚI (-ățesc) 1. *vb. tr.* A arunca o vină cuiva, a-l arăta ca v i n o v a t de un lucru: să mă ferească Dumnezeu să învinovățesc pe cineva că voește cu tot dinadinsul să gonească obiceiurile noastre (ISP.).

2. *vb. refl.* A arunca vina asupră-și, a se declara vinovat.

ÎNVINOVĂȚIRE *sf.* Faptul de a (se) î n v i n o v ă ț i, acuzațiune, inculpare.

ÎNVINS *adj. p.* ÎNVINGE ¶¶ © NEÎNVINS.

ÎNVINUI (-uesc) *vb. tr.* A învinovăți, a arunca v i n a asupra cuiva.

ÎNVIORA (-orez) 1. *vb. tr.* ① A da iarăși viață, a însufleți, a face să-și revină în simțiri: o stropiră cu apă, și d'abia, d'abia o mai înviorară (ISP.) ¶ ② A înveseli: o veselie ușoară înviora iarăși pe toată lumea (CAR.).

2. *vb. refl.* A căpăta viață, a se însufleți, a se îmbărbăta: inimile Dacilor se înviorează și strigăte de bucurie sbucnesc din toate părțile (VLAH.) [v i u].

ÎNVIORĂTOR *adj. verb.* ÎNVIORA. Care înviorează: norocosul August, soarele ~ al Romei îmbătrînite (VLAH.); pădurea, cu mirosul ei ~ (CAR.).

○ **ÎNVIOȘA** (-oșez) *vb. tr.* și *refl.* *Mold.* A (se) înviora: ochii ei se învioșară, scăldîndu-se în fie-care zi în aer și lumină (GN.); mirosul cel umed al florilor învioșate o făceau să doarmă mult (EMIN.) [v i u].

† **ÎNVITA** (-it, ‡-itez) 1. *vb. tr. Mold. Maram.* A asmuța, a îndemna (spre rău): **Vicleanul... invită pre a săi să nu lase să să 'nchine oamenii lui viu Dumnezeu** (DOS.) **Nu știu orb ai fost, ori bat, O birău te-o 'nvitat; Dei ote 'nvitat birău, Ardă-i șura și grajdu** (BRL.).

2. *vb. refl.* ① A se îndemna (la rău), a se asmuța împotriva cuiva: **s'au invitat asupra Ducăi-Vodă și au venit cu oaste la Iași de au închis pre Duca-Vodă în curtea cea domnească** (N.-COST.) ¶ ② A se deprinde rău, a se nărăvi: **se învitase acum țăranii de veneau la divan cu pîră asupra zlotașilor** (N.-COST.) [lat. i n v ī t a r e].

○ **ÎNVÎLVORA** (-orez) *vb. tr.* A aprinde cu flăcări mari, a înflăcăra: **și creștea focul în limbi uriașe, învîlvorind pădurea** (LUNG.) [v î l v o a r e].

ÎNVÎRSTA (-stez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) v î r s t a, a (se) împestrița cu mai multe colori: **undele verzui ale acestui rîu învîrstează pînza lată a Oltului** (VLAH.); **brăzdăturile plugarilor se învîrstau ca niște petece negre pe o uriașă velință gălbuie** (S.-ALD.).

ÎNVÎRSTAT *adj. p.* **ÎNVÎRSTA**: **maramele învîrstate de borangic** (VLAH.).

ÎNVÎRTEALĂ (*pl.* -eli) *sf.* ① Faptul de a (se) î n v î r t i, învîrtitură: **învîrtelile ș strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor** (FIL.) ¶ ② Afacere necinstită, cîștig după care umblă cineva pe căi piezișe [î n v î r t i].

ÎNVÎRTECUȘ, **ÎNVÎRTICUȘ** (*pl.*-ușuri) *sn. Mold.* Întortochietură: **peștele înfundat pe după învîrticușurile gărdușului cu greu nimerește să iasă înapoi** (ȘEZ.) [î n v î r t i].

† **ÎNVÎRTEJI** (-ejesc) 1. *vb. tr.* ① ‡ A întoarce: **și au învîrtejit Domnul Dumnezeul tău blestemurile în blagoslovenie** (BIBL.) ¶ ② ‡ A ocoli, a înconjura ¶ ③ A învîrti, a mișca cu iuțeală ca într'un v î r t e j, a spulbera: **zăpada curgea măruntă și deasă, iar crivățul o spulbera, o 'nvîrtejea** (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* † A se întoarce înapoi: **Tătarii... au dat dos... și s'au învîrtejit iar la țara lor, la Crîm** (N. COST.); **se învîrtejea înapoi și făcea semn pe unde să apuce** (ISP.).

ÎNVÎRTEJIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n v î r t e j i; întoarcere; învîrtitură ¶ ② ‡ Ocol(ire), înconjur(are): **nu după puține a soarelui învîrtejiri, ca dintr'un greu somn deșteptîndu-să** (CANT.); **unele (jocuri) sînt vijelioase... cu încleștări de brațe și învîrtejiri amețitoare** (VLAH.).

ÎNVÎRTI (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A întoarce în cerc, de jur împrejur: **învîrtea talgere pe un vîrf de băț** (SB.); **ținînd bețișorul în mîna dreaptă și învîrtindu-l ușurel, astfel ca nuca să descrie un cerc** (ISP.); **ședea pe pat cu căciula mea în mînă, o tot învîrtea și o sucea** (CAR.); **începeau a ~ hora strămoșească** (FIL.) ¶ ② A suci în diferite feluri: **l-a băgat în judecăți, l-a sucit, l-a învîrtit și l-a lăsat sărac lucîu** (DLVR.) ¶ ③ A răsuci: **învîrteam o țigaretă, cînd aud pe Caravasili că-mi zice...** (I.-GH.) ¶ ④ A mînui: **noi știm a ~ sapa, coasa și secera, dar dumneavoastră învîrtiți condeiul** (CRG.) ¶ ⑤ A conduce: **Mocanu mai învîrtea și un mic negoț de bucate** (S.-ALD.); *în spec.* a conduce cu dibăcie, după placul lui: **învîrtea județul cum îi plăcea lui** (D.-ZAMF.); **logofeții Domnului învîrtesc țara, după cum scrie la lege** (JIP.); **eleganți... capabili de a ~ deodată intrigile politice și intrigile amoroase** (I.-GH.) ¶ ⑥ Ⓕ ~ capul cuiva, a-l seduce, a-l ademeni cu vorbe amăgitoare.

2. *vb. refl.* ① A se întoarce în cerc, de jur împrejur, a se roti: **pămîntul se învîrtește în jurul soarelui; pămîntul i se învîrti sub tălpi** (DLVR.); **nu se putea destul mira de iuțeala cu care se învîrtea fusul în degetele babei** (RET.); **ca un vîrtej se învîrtea prin mijlocul ei cu paloșul în mînă** (ISP.) ¶ ② A umbla de jur împrejur, a ocoli, a se mișca de colo pînă colo, fără un scop hotărît: **apoi se linge frumușel pe bot și începe a se ~ prin casă cu neastîmpăr** (CRG.) ¶ ③ Ⓕ *F* A mînui afaceri necinstite, a umbla după cîștig pe căi piezișe [vsl. v r ŭ t ě t i].

○ **ÎNVÎRTICUȘ** ☛ **ÎNVÎRTECUȘ**.

ÎNVÎRTIRE *sf.* Faptul de a (se) î n v î r t i: **firul... se răsucea în ~a sfîrîitoare a fusului** (S.-ALD.).

ÎNVÎRTIT 1. *adj. p.* **ÎNVÎRTI**.

2. **ÎNVÎRTITĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① ✕ Prăjitură făcută dintr'o foaie de aluat bine întinsă, pe care s'a presărat zahar pisat, miez de nuci, etc. și care apoi s'a răsucit, înfășurîndu-se ca un sul și s'a așezat în formă de spirală în tavă, ca să se coacă: **plăcinte, învîrtite... se îngropau în stomahul lui ca într'un abis fără fund** (NEGR.); **O plăcintă Și-o ~, Cînd s'o coace, Svîrle-o 'ncoace** (PAMF.) ¶ ② Un danț popular.

ÎNVÎRTITOR 1. *adj. verb.* **ÎNVÎRTI**. Care (se) învîrtește: **printre învîrtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d'abia zărește pe celălalt ca o scînteie** (CAR.); **Era un svon de glasuri ne'nțelese... Și urlete de roți învîrtitoare** (VLAH.).

2. **ÎNVÎRTITOARE** *sf.* ① *Trans.* Vîrtej de apă (DENS.) ¶ ② ☞ Manivelă.

ÎNVÎRTITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ı Faptul de a se î n v î r t i; rezultatul acestei acțiuni: **hora... o sparseră după două învîrtituri** (DLVR.) ¶ ② Ⓕ = **ÎNVÎRTEALĂ** ②.

ÎNVÎRTOȘA (-oșez, -oș) *vb. tr.* și *refl.* ı A (se) face (mai) v î r t o s, a (se) întări; a (se) îngroșa: **dă-mi ...spăsenia ta și cu duhul vlădicesc învîrtoașe-me** (PS.-SCH.); **învîrtoșa-voiu legătura mea între mine și între tine** (PAL.); **mînile care muncesc se învîrtoașe** (GN.); **noroiul se învîrtoșa strîngîndu-se de frig** (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ A (se) împietri: **voiu învîrtoșa inima lui și nu va lăsa oamenii** (PAL.).

○ **ÎNVÎRZOBI** (-obesc) *vb. tr. Olten* (CIAUȘ.) ⨯ A face crețuri opincilor, strîngîndu-le cu curele sau nojițe [v î r z o b].

† **ÎNVOALBE**, ○ **ÎNVOLBA**, *Olten.* **ÎNVOLBI** (-volb) 1. *vb. tr.* ı ‡ A înfășura, a înveli: **în balegă de scîrnă omenească le vei învoalbe** (BIBL.); **toate ca cămeașa vechiescu-se, ca veșmîntu învolbi-le** (PS.-SCH.) ¶ ② A înfășura urzeala pe sulul dinapoi al războiului, a învăli: **cînepa... o depeni, o urzești, o învolbi și o năvădești** (R.-COD.) ¶ ③ *Băn.* A holba: **învolbînd ochii** (TICH.).

2. *vb. refl.* ① ‡ A se înfășura, a se înveli ¶ ② A se învîrti în loc, ca într'un vîrtej de vînt sau de apă: **văzură că se învoalbă apa și un hoț de bălaur își ridică cele șapte capete din apă** (RET.) ¶ ③ *Olten.* A deveni mai umflat, a se mai îngroșa, a mai prinde carne [lat. i n - v o l v ĕ r e].

ÎNVOALTĂ ☛ **ÎNVOLT**.

ÎNVOI (-voesc) 1. *vb. tr.* † A da ceea ce cere cineva, a acorda, a îngădui: **eu sînt de părere să-i învoim cererea** (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A fi de aceeași părere, a fi de acord; a primi să facă ceva, a consimți: **Și ea, cuminte fată, Se și 'nvoește 'ndată Și nu prea zice ba** (COȘB.); **cu mare greutate se învoi baba să meargă în pețit la împăratul** (MERA) ¶ ② A se împăca, a trăi în bună înțelegere ¶ ③ A se înțelege, a cădea la învoială, a cădea de acord: **nu s'au învoit asupra prețului; cu acest sfat s'au învoit tustrei și așa a început fie-carele să facă cîte un ocol** (SB.) ¶ ④ ⸝ A se înțelege, a se tocmi cu arendașul sau cu proprietarul moșiei ca să-i lucreze în anumite condițiuni (*vorb.* de țăran) [v o i e].

ÎNVOIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* ① Faptul de a se î n v o i; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Înțelegere intervenită între două sau mai multe persoane, acord: **învoiala cea silită, cînd se va dovedi, este fără de tărie** (LEG.-CAR.); **o peți de la tatăl ei, împăratul, și învoiala se și făcu** (ISP.); **îndată s'a scris învoiala pe hîrtie, s'a întărit de martori și fie-carele a căpătat cîte un izvod** (SB.) ¶ ③ ⸝ Înțelegere intervenită între țăran și arendașul sau proprietarul unei moșii, ca să i-o lucreze în anumite condițiuni.

‡ **ÎNVOIEȘA** (-eșez) *vb. refl.* A se învoioșa: **îi veni și altă veste mai veselă... de care învoieșîndu-să... și-au întors calea spre Scopia** (CANT.); **și se învoieșa toată țara de acea veste** (NEC.) [v o i e].

‡ **ÎNVOINȚA** (-ințez) *vb. tr.* A da voie, a acorda: **putem lui... a ~ a trecere pintre oștile noastre** (N.-COST.) [î n v o i n ț ă].

‡ **ÎNVOINȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Acord, înțelegere deplină (CANT.) [v o i n ț ă].

ÎNVOIOȘA (-oșez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face mai v o i o s, mai cu voie bună, a (se) înveseli: **noi ne-om duce pînă la împăratul... că poate l-om mai ~ ceva** (SB.); **au adeverit tuturor boierilor ce era cu dînsul să nu poarte nici o grijă... și așa toți s'au învoioșat** (NEC.); **cînd privea împăratul la acești nuci mîndri, se mai învoioșa** (SB.).

ÎNVOIRE *sf.* ① Faptul de a (se) î n v o i; înțelegere, acord; îngăduință ¶ ② ⚔ Permisiune dată unui soldat de a lipsi de la cazarmă (cel mult 48 de ore).

ÎNVOLBA, **ÎNVOLBI** ☛ **ÎNVOALBE**.

ÎNVOLBURA (-urez) 1. *vb. tr.* A forma v o l-

b u r i, a mişca în vîrtej: visla trăgea învolburînd apa în pîlnii mici (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* A se mişca în vîrtej, a forma volburi: apa se iuţeşte şi se învolburează (VLAH.); privirâ pe întinderea apei în care se învolburau jucînd luminile asfinţitului (SAD.).

ÎNVOLBURAT *adj. p.* ÎNVOLBURA: sfînt ni-i rîul acesta cu apa ~ă şi cu nisip de aur (VLAH.).

ÎNVOLT, *f.* ÎNVOALTĂ *adj. p.* ÎNVOALBE. ① ♣ Plin, cu petale multe şi îndesate: garoafă învoaltă (☞ 2716); *pr. ext.* înfoiat, umflat: printre boltele învoalte ale malacoafelor şi fustelor cusute; nu i se auzea decît fîşîitul mătăsos al rochiilor sale învoalte (DLVR.) ¶ ② Stufos: capul îi e înconjurat de părul ~ şi bălaiu (DLVR.) [lat. *involtus].

Fig. 2716. Garoafă învoaltă.

ÎNVOLTA *vb. refl.* A se umfla, a se înfoia, a fi stufos: părul bălaiu şi lucios ca mătasea i se involta în umeri (DLVR.) [învolt].

ÎNVRĂJBI (-besc) 1. *vb. tr.* A băga v r a j b a între doi sau mai mulţi inşi, a face să se duşmănească: Ca să piarz' o ţară, cerul, cînd voeşte, Unii către alţii îiii învrăjbeşte (BOL.); măgarul... au învrăjbit... şi turburat toate vieţuitoarele dumesnice pre cîmp (ŢICH.).

2. *vb. refl.* A se face vrăjmaş cu cineva, a se duşmăni: cela ce va sfătui pre altul să se învrăjbească cu cineva.. se va pedepsi după cum va fi voia judecătorului (PRV.-MB.); Doamne, cumnăţică-hăi, cum se pot ~ oamenii din nimica toată, luîndu-se după gurile cele rele? (CRG.); Ⓕ: într'acel loc, unde apele se învrăjbesc şi se sfredelesc în adînci vîrtejuri, vasul începu a şovăi (ODOB.).

ÎNVRĂJBIRE *sf.* Faptul de a (se) î n v r ă j b i; rezultatul acestei acţiuni, vrajbă, duşmănie, vrajmăşie: şi-a vîrît coada între dînşii diavolul învrăjbirii (ISP.); nice să fie pricină de ~ între chesarul şi craiul leşesc (N.-COST.).

ÎNVRĂJBITOR *adj. verb.* ÎNVRĂJBI şi *sm.* Care (se) învrăjbeşte: ţările birnice de-a pururea sînt învrăjbitoare (MUST.); fiind... şi el vreme îndelungată puternic aice în ţară, ~ de domni (N.-COST.).

‡ **ÎNVRĂJMĂŞI** (-ăşesc) *vb. tr.* A pune în primejdie (viaţa cuiva) prin fapte v r ă j m a ş e: de să va arăta nemulţumitoriu cela ce va lua darul către cela ce l-au dăruit... sau îi va ~ viaţa... atunci se strică acele daruri (PRV.-MB.).

ÎNVREDNICI (-icesc) 1. *vb. tr.* ① A-l ~ (Dumnezeu), a-i da harul, a acorda graţia, favoarea: încalte mă mîngîiu că m'a învrednicit Dumnezeu să înveselesc cu cobza mea o lume întreagă (ALECS.); da laudă Domnului că l-a învrednicit a mai da peste fiinţe de oameni (ISP.); dînd graţie cerului că iar i-a învrednicit Dumnezeu să vază la putere pe oamenii de geniu (I.-GH.) ¶ ② A condescinde, a catadicsi, a acorda cinstea: nu m'a învrednicit cu nici un răspuns.

2. *vb. refl.* ① A avea parte, a avea norocul, cinstea, favoarea: părintele Duhu nu se învrednicise de o viaţă mai bună (CRG.); Fourrier... nu s'a învrednicit să ridice cel mai mic falanster (I.-GH.); ajunsese la cărunteţe şi nu se învrednicise a avea şi el măcar un copil (ISP.) ¶ ② A condescinde, a catadicsi, a acorda favoarea: nu s'a învrednicit să vie s'o vază măcar odată (S.-ALD.); se învrednici a săruta poala acelui înalt funcţionar (ALX.) [v r e d n i c].

ÎNVRÎSTA... = ÎNVÎRSTA...

ÎNZĂBĂLA (-ălez) *vb. tr.* A pune (calului) z ă b a l a; *F*: M'a înzăbălat muierea Şi mă joacă cum i-e vrerea (PANN).

ÎNZADAR ☞ ZADAR.

ÎNZĂPEZI (-ezesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) întroieni: trenul s'a înzăpezit [z ă p a d ă].

ÎNZĂUAT, ÎNZĂOAT, ÎNZEUAT *adj.* Îmbrăcat în zale, cu platoşe: 4000 de călăreţi ce le zic panţiri înzăoaţi (M.-COST.); Văzu înaintea sa Cavaleri încremeniţi, înzăoaţi şi înarmaţi (STAM.); intrară... în lăuntrul codrului mîndrele şiruri de călăreţi înzeuaţi (VLAH.) [z a (u ă)].

ÎNZĂVONI = ÎNSOVONI.

ÎNZECHIAT *adj.* ① Îmbrăcat cu z e c h e: ţărani înzechiaţi (JIP.).

ÎNZECI (-ecesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face de z e c e ori mai mare, mai numeros: abia ajunsese la jumătatea cărţilor şi Pantazi îşi înzecise capitalul (DLVR.).

ÎNZECIT *adj. p.* ÎNZECI. De zece ori mai mare sau mai numeros.

ÎNZEIT *adj.* Îndumnezeit, divinizat: ...un suflet ~ Priveşte fără spaimă l'al vieţii asfinţit (ALECS.); Din nou prin glorii calcă cu faţa ~ă... Poporul împărat (EMIN.) [z e u].

ÎNZESTRA (-trez) *vb. tr.* ① A da z e s t r e: tatăl este dator să înzestreze pe fie-sa din averea lui (LEG. CAR.) ¶ ② *Pr. ext.* A îngrij cu ceva, a prevedea, a dota: întemeiază şcoale naţionale pre care le înzestrează cu moşii (NEGR.); cînd streinii voiesc să înzestreze România cu instituţii folositoare, trebue să le întindem mînile cu dragoste (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ A împodobi cu daruri sufleteşti: inima ta e la înălţimea frumuseţilor cu care te-a înzestrat natura (GN.).

ÎNZESTRAT *adj. p.* ÎNZESTRA. ① Care a primit zestre ¶ ② Îngrijit cu ceva, prevăzut, dotat ¶ ③ Ⓕ Împodobit cu daruri sufleteşti ¶¶ Ⓒ NEÎNZESTRAT.

ÎNZESTRĂTOR *sm.* Cel ce î n z e s t r e a z ă: care ~ făgăduieşte bani în zestre, cînd la soroc nu va da, după soroc e dator dobîndă (ŞEZ.).

ÎNZILI (-ilesc) 1. *vb. tr.* A da viaţă lungă, a acorda multe z i l e (de trăit): de unde dai, milostivul Dumnezeu să-ţi dee, zise baba, şi mult să te înzilească, luminate crăişor (CRG.); Dumnezău să te înzilească şi să te norocească (FLOR.).

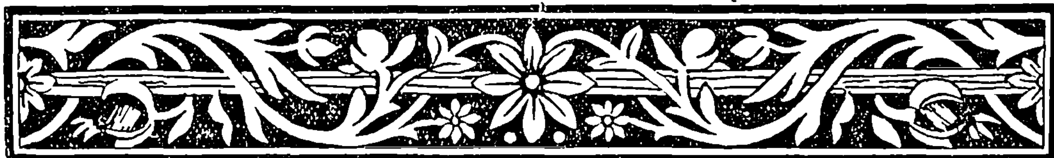
2. *Mold. vb. refl.* A-şi ţinea zilele, a trăi de azi pe mîine: n'are nici cu ce se înzili (ŞEZ.).

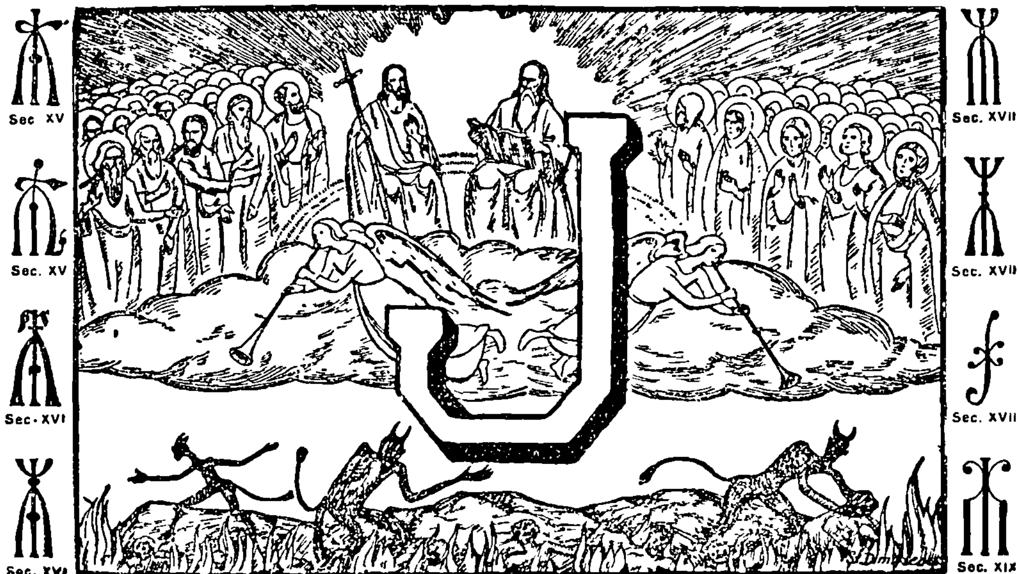
ÎNZÎMBI (-besc) *vb. refl.* A z î m b i a rîde: Văzînd ghicitorul ce nici n'a gîndit, Îi înflori faţa şi i s'a 'nzîmbit (PANN).

ÎNZORZONA (-onez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) împodobi cu z o r z o a n e, a se împopoţona.

ÎNZORZONAT *adj. p.* ÎNZORZONA. Împodobit cu zorzoane, împopoţănat: îl vedeai... uitîndu-se... în dreptul vre-unei case... ~ă cu fel de fel de ieşituri (GRL.).

DIN CAZANIA LUI VARLAM (IAŞI, 1642).

JUDECATA DE APOI (DUPĂ O PICTURĂ MURALĂ)

J *sm.* A zecea literă a alfabetului, a șaptea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „jivete" (Ж, ж).

JABĂ *sf.* ① Boală a oilor caracterizată prin învinețirea cărnii ¶ ② Boală a cînilor, un fel de vărsat de care pătimesc mai ales în primul an al vîrstei lor [bg. ž a b a „broască; gușter; jigăraie"].

JABIE *sf.* Plantă ce crește prin pășunile alpine și prin păduri *(Polytrichum, perigoniale)* [vsl. ž a b i ĭ „de broască"]

† **JAC** ☛ JAF.

○ **JACĂ** *sf.* Săculeț de pînză rară, în care se pune cașul, urda sau brînza de vacă: **văcarul sfîrși acum de strîns urda în ~** (LUNG.) [comp. ung. z s á k].

† **JĂCAȘ** *sm. Mold.* Jefuitor: **Cel care, ~ fiind de moarte, A luat pielea de pe sărman** (ALECS.) [j a c].

***JACHETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Haină a orășenilor, făcută pe talie și cu poale dindărăt (▣ 2718): **eu aveam sub ~ un bun revolver** (I.-GH.); **îmbodoliți în surtuce și jachete croite nu pe măsura lor** (NEGR.) ¶ ② Haină a femeilor, făcută pe talie și care se poartă peste corsaj, peste o bluză, etc. (▣ 2717): **gîndindu-se la bluzele de mătase, la jachetele... pe care și le-ar fi putut cumpăra** (BR.-VN.) [fr. j a q u e t t e].

***JACHETUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* JACHETĂ: **purtau unii redingotă, alții ~ scurtă** (CAR.).

Fig. 2717. Jachetă de damă. Fig. 2718. Jachetă.

JACHI! = JAP!

JĂCMĂNI (-ănesc) *vb. tr.* A jefui, a prăda: **de aci pătrunse în Rumelia, coprinse, jăcmăni și pîrjoli toate cetățile în drumul său** (ISP.); **doar și aci or fi legi și judecători cari n'or lăsa să se jăcmănească oamenii** (LUNG.) [ung. z s á k m á n y o l n i].

† **JĂCUI** (-uesc) *vb. tr.* A jefui, a prăda: **după pilda Măriei Tale, jăcuim și batem norodul** (STAM.); **Turcii... jăcuiau și chinuiau pe bieții țărani** (BALC.); **...lupii răi pe noi De tot ne jăcuesc** (DON.) [j a c].

***JAD** (*pl.*-duri) *sn.* Numele generic al mai multor substanțe minerale, foarte tari și lucioase, de coloare verzuie sau măslinie, căutate pentru frumusețea luciului lor: **Plin de monștri albi de fildeș și de jaduri prețioși** (ALECS.) [fr.].

JAF (*pl.*-furi), *Mold. Bucov.* JAC (*pl.* -jacuri), ‡ JAH *sn.* Faptul de a jefui, prădare, pradă: **aduceau, în țara asta blîndă, urgia și jaful războiului cu toate cruzimile lui** (VLAH.); **ați socotit voi că-i Moldova țară de jac** (ODOB.); **Ian, o țară de jac, satul lui Cremine** (ALECS.); **au luat den nedreptăți și jahure și au strîns avuție** (PRV.-MB.) [pol. ž a k].

JĂFUI... ☛ JEFUI...

○ **JĂG** = JEG.

○ **JĂGMĂNI** = JĂCMĂNI.

***JAGUAR** = IAGUAR.

‡ **JAH** ☛ JAC.

JĂLANIE ☛ JELANIE.

JALBĂ (*pl.* jelbi, jălbi, ✓ jelburi) *sf.* ① Plîngere, reclamațiune: **parcă erau umbrele unor creditori cari mă amețeau cu jălbile** (GN.); **mai întîiu ieși cu ~ vornicul Lupu Falcă-lată, cerînd să i se facă dreptate** (ODOB.) ¶ ② Petițiune, cerere, plîngere făcută în scris: **începuse să se svonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da pămînt** (D.-ZAMF.); **au venit la Divan la București cu rogojina prinsă în cap și cu jalba în proțap** (I.-GH.); de la acest vechiu obiceiu, prin care reclamantul atrăgea atențiunea celor sus puși de a i se face dreptate, a rămas locuțiunea **a veni cu jalba în proțap**, a veni cu plîngere, a veni să reclame cu sgomot, sus și tare [vsl. ž a l ĭ b a].

JĂLBAR, JELBAR *sm.* Cel ce scrie pentru plată, j a l b a, petiția cuiva: **se făcu jălbar** (FIL.).

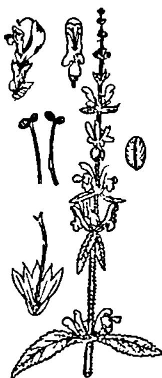
JALE[1], ○ JELE *sf.* ① Întristare adîncă: **uitîndu-mă, la el, m'a apucat o jale, de să ferească Dumnezeu** (ISP.); **acolo era o jele grozavă, toți oamenii plîngeau și se văietau** (RET.); **de jale**, jalnic, de plîns ¶ ② Doliu: **muiarea care nu împle anul cel de jale, ci se mărită de la alt bărbat, aceea are... pedeapsă** (PRV.-MB.) [vsl. ž a l ĭ].

Fig. 2719. Jale. Fig. 2720. Jale.

JALE[2] *sf.*, JALEȘ *sbst.* ① Mic arbust mirositor, originar din su-

dul Europei, cu flori albastre, violete sau albe, cultivat adesea prin grădini; frunzele acestei plante sînt întrebuințate în medicină, iar poporul le aplică la gîlci, pentru a le vindeca *(Salvia officinalis)*; numită și „salbie", „sălvie", „șălvie", „jale-de-grădină", etc. (▣ 2719) ¶ ② Plantă alb-lînoasă, cu flori roșii-purpurii; numită și „pavăză" *(Stachys germanica)* (▣ 2720) ¶ ③ **~-DE-CÎMP¹**, plantă cu flori galben-deschise, avînd la baza inferioară a corolei puncte violete, cu dinții caliciului acoperiți cu peri aspri; numită și „jaleș-sălbatic" *(Stachys recta)* (▣ 2721); — **~-DE-CÎMP²** = **SALVIE-DE-CÎMPURI**; — **~-DE-CÎMP³** = **COADA-VACII²** ¶ ④ **JALE-CLEIOASĂ, JALEȘ DE-PĂDURE** = **CINSTEȚ** [ung. z s á l y a].

Fig. 2721. Jaleș-de-cîmp.

JALEȘ ☞ **JALE²**.

JALET (*pl.*-ete) *sn.* Vaiet, bocet: i se citește... vecinica pomenire, întovărășită de lacrimile și ~ele babelor (I.-GH.) [j a l e].

†**JALI** ☞ **JELI**.

JALNIC *adj.* și *adv.* ① Foarte trist, plin de j a l e, de întristare: vîntul vîjîie și geme ca niște ~e glasuri ce plîng din depărtare (ODOB.) cînele ce urlase atît de ~ era al lui, el presimțise moartea stăpînului său (ALECS.) ¶ ② În doliu, care duce doliul cuiva, care plînge moartea cuiva: ~ă adunare; jalnica soție.

‡**JALOBĂ** (*pl.*-be) *sf.* = **JALBĂ**: direptatea și jaloba vinovatului poate să-l sprijinească la nevoia lui (PRV.-LP.): s'au vorbit... să dee ~ asupra lui cu feluri de clevetiri (NEGR.) [pol. rut. rus. ž a l o b a].

19.500 ***JALON** (*pl.*-oane) *sn.* ① Par, prăjină ce se înfige în pămînt și servește pentru aliniere (▣ 2722) ¶ ② Ⓕ Primul pas într'o direcție oare-care [fr.].

Fig. 2722. Jaloane.

***JALONA** (-onez) *vb.* A înfige jaloane în pămînt [fr.].

†**JALOZIE** = **JALUZEA**.

○**JĂLUI...** ☞ **JELUI...**

***JALUZEA** (*pl.*-zele) *sf.* Zăbrele de lemn sau de fier ce se pun la o fereastră, prin care cineva poate privi fără a fi văzut; scîndurele subțiri, așezate paralel de-a curmezișul unei ferestre care, fiind petrecute printr'o sfoară sau lănțișor, se pot ridica și coborî după voință (▣ 2723) [fr. j a l o u s i e].

Fig. 2723. Jaluzele.

***JAMBIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Ghetre înalte pînă la genunchi (▣ 2724): și-a luat jambiere roșii de piele (BR.-VN.) [fr.].

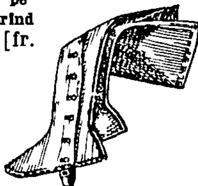
○**JĂMIȘCĂ** ☞ **JEMIȘCĂ**.

JAMPIȚĂ, **JANCHIȚĂ** = **JAPIȚĂ**.

***JANDARM**, Ⓟ **JĂNDAR, JENDAR** *sm.* ⚔ Soldat din jandarmerie (▣ 2725): ~ călare, ~ pedestru, ~ rural; să-l văd deodată intrînd pe poartă cu doi jăndari (ALECS.) [fr. g e n d a r m e; comp. și rut. ž a n d a r].

***JANDARMERIE** *sf.* ⚔ Corp de soldați însărcinați cu paza liniștii și siguranței publice [fr. g e n d a r m e r i e].

JANGHINOS *adj.* Ⓟ Păduchios, rîios; jigărit: să îndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și rîiosule! (CAR.); luîndu-i la goană 6000 de janghinoși de-ai lor (ISP.).

Fig. 2724. Jambiere.

JANGHIȚĂ = **JAPIȚĂ**.

***JANILIE** *sf.* ▣ Fir de catifea de mătase cu care se brodează: un maimuțoiu de ~ fără un picior (BAS.) [fr. c h e n i l l e].

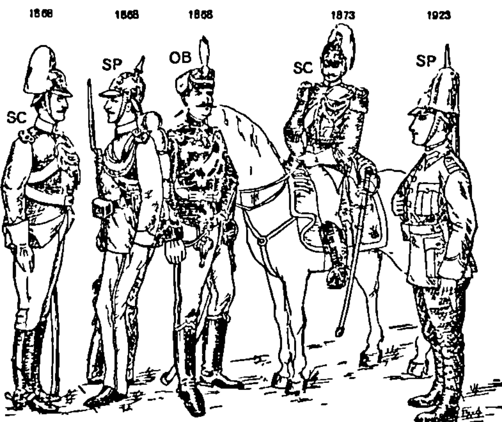

Fig. 2725. Jandarmi.
SC. Soldat călare.—SP. Soldat pedestru.—OB. Ofițer din Basarabia.

○**JĂNTIȚĂ** = **JINTIȚĂ**.

○**JĂNTUI** = **JINTUI**.

JANȚ¹ *sbst.* Cel din urmă zăr ce a mai rămas în caș, după ce acesta s'a stors bine prin frămîntare; din acest din urmă zăr, care se scurge din cașul pus sub teasc, se scoate apoi untul; numit și „jintuit" sau „jintuială"; s'a pus să frămînte apăsat, printre degete, cașul, ca să lasă ~ul (JIP.): au sorbit, cît au sorbit cu toții, din bureții tocați mărunt și fierți în ~ (LUNG.).

○**JANȚ²** (*pl.*-țuri) *sn. Olten. Băn.* Stîncă, colț de piatră: pentru a se face var, trebue să se ducă omul la ~ și să scoată piatra de var (ION.).

JAP! sau ○**JOAP!** *interj.* Imită sgomotul lovirii, trosc! pliosc!

○**JAPĂ** *sf. Trans.* Nuia subțire și elastică (PȘC.).

JAPCĂ¹ *sf. numai în loc.* **CU JAPCA**, cu hapca: îi plăcu și lui o așa bucățică și voi s'o ia cu japca (ISP.).

○**JAPCĂ²** (*pl.* jepci) *sf.* *Olten.* Padină, loc șes (CIAUȘ.) (R.-COD.) (CONV.).

JĂPCAN, **JEPCAN** *sm.* Cel ce ia c u j a p c a, jefuitor, prădător: pe unde ajungea, curăța țările de ~i și de oameni răi (ISP.).

JĂPCĂNI, **JEPCĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* A lua cu japca, a jefui: cu cît jepcănesc mai mult averea politică (JIP.) [j ă p c a n].

JAPIȚĂ¹ (*pl.*-țe) *sf.* Bucată de lemn, încovoiat la unul din capetele proțapului, și cu ajutorul căreia se prinde jugul de proțap: cătușă: japița este bucata de lemn de deasupra proțapului care formează urechea în care se pune jugul (ION.) [bg. ž a b i c a].

○**JAPIȚĂ²** (*pl.*-țe) *sf. Băn.* Nuia [comp. **JAPĂ**].

JAPIU *sbst.* Ⓣ Ibîncă.

JAPLAN *sm.* Lungan, găligan: Lungu Ion, un ~ de două ori mai înalt (BR.-VN.) [**ZAPLAN**].

***JAPONEZ** 1. *adj.* ● Din J a p o n i a, a locuitorilor din Japonia: limba ~ă, scriere ~ă (▣ 2726).
2. *sm.*, **JAPONEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Japonia

猿も木から落ちる
さるもきからおちる
サルモキカラオチル

Fig. 2726. Scriere japoneză.

○**JAPȘĂ** (*pl.* jăpși) *sf.* Loc mai scufundat umplut cu apă rămasă de pe urma revărsărilor unui rîu: cîte un corcodel se băga afund în jăpșile apropiate, tulburînd liniștea cuprinsului (S.-ALD.) [comp. vsl. ž a b a „broască"].

JAR¹ (*pl.* jaruri) *sn.* ① Jăratec: cît de... frumos pare la lumina galbenă a ~ului care se stinge! (DLVR.) ¶ ② Dogoare, arșiță: zăpada... începînd a se topi de ~ul unui soare de primăvară (GRIG.) ¶ ③ Ⓕ Foc: nu pot astîmpăra ~ul din mine [sl.].

JAR[2] (*pl.*-aruri) *sn.* Jalon făcut dintr'o tufă cioplită (în pădure) (CIAUŞ.) [srb. ž a r].

○ **JĂRĂGAIU**, **JERĂGAIU** *sbst.* ① Jăratec de la un foc mare: **Să vii şi la poarta mea... Să-ţi dau un blid de mălaiu Şi două de jărăgaiu** (MAR.); **fetişcana... svîrle pe babă în sobă, în mijlocul jerăgaiului** (R.-COD.) ¶ ② *Pr. ext.* Arsuri pe gît (R.-COD.) [j a r].

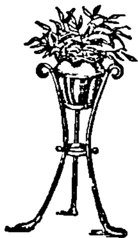
JĂRATEC, **JĂRATIC**, **JERATEC**, **JERATIC** *sbst.* Cărbuni aprinşi, mangal aprins, jar: **zice unei babe... să ia cucoşul, să-l asvîrlă într'un cuptior plin cu jăratec** (CRG.); **la jăraticul ce-l trăsese pe vatră, frigea o frigare de pui** (ISP.); Ⓕ: **norii aprinşi se farmă, bulgări de jăratic se 'mprăştie pe cer** (VLAH.) [vsl. ž a r a t ĭ k ŭ].

○ **JARCĂ**, **JARCHINĂ** *sf. Mold.* ① Oaie bătrînă, fără lînă ¶ ② Piele de oaie (bătrînă) (PAMF.).

JARCALĂU *sbst. Mold.* Ⓣ Cojoc făcut din piei de calitate rea (ŞEZ.) [j a r c ă].

○ **JARCALETE** *sm. Olten.* (CIAUŞ.) Vlăjgan, măgădău, lungan.

○ **JĂRDIE** → **JERDIE**.

Fig. 2727. Jardinieră.

*__JARDINIERĂ__ (*pl.*-re) *sf.* Mobilă de ornament, măsuţă, gheridon pe care se aşază un ghiveciu, sau un hîrdăiaş etc. cu o plantă verde sau cu flori (▣ 2727) [fr.].

*__JARETIERĂ__ (*pl.*-re) *sf.* ① Panglică sau elastic cu care se leagă sau se prinde ciorapul ca să stea întins pe picior (▪ 2728): **îi cade o ~, şi în focul valsului nu bagă de seamă** (VLAH.) ¶ ② Ordinul Jaretierei, ordin instituit în 1349 de către Eduard al III-lea, regele Angliei, în amintirea victoriei de la Crécy (▣ 2729) [fr.].

○ **JĂRGHIE...** = **JERBIE...**

*__JARGON__ (*pl.*-onuri, -oane) *sn.* Limbă stricată, schimonosită: **urme de influenţa acestui ~ baroc ne-au mai rămas astăzi doar pe biletele... Băncii noastre... „Naţionale"** (CAR.) ¶ ② Graiu particular, adesea convenţional, al unei anumite clase de oameni: **~ul hoţilor** [fr.].

JARIŞTE *sf.* Incendiu; dogoare, arşiţă: **la ~ şi omor crud se pricepeau ei amarnic de bine** (GRIG.); **din ce se apropiau, din ce se lămurea mai bine ~a** (LUNG.) [vsl. *ž a r i š t ĭ].

Fig. 2728. Jaretieră
Fig. 2729. Ordinul Jaretierei.

○ **JĂRÎ** → **JERÎ**.

○ **JĂRPAN**, **JERPAN** *sm. Mold.* Mîrţoagă: **hii hii! bălan, hii! hii! jărpan** (ALECS.) [comp. j e r p e l i].

JART! *interj.* Imită lovitura dată cu palma, pleosc!

‡ **JĂRTAVNIC** → **JERTFELNIC**.

*__JASP__ *sbst.* Varietate de cuarţ compact, dur opac, colorat în galben, roşu, etc., de diferite substanţe străine şi mai ales de oxizi metalici [fr.].

○ **JAŞCĂU** *sbst. Trans. Maram.* Pungă sau săculeţ de piele de oaie în care se ţine tutunul: **şi zice că-i vinu rău, Dacă nu-s bani în ~** (BRL.) [ung. z a c s k ó].

○ **JAU** (*pl.*-uri) *sn. Băn.* = **JAF**.

○ **JĂUÎ** (-uesc) *vb. tr. Băn.* = **JEFUÎ**.

JĂVĂLAIE *sf. Bucov.* Droaie, mulţime (*în spec.* de Ţigani) (ŞEZ.).

○ **JAVELCĂ** — **ZĂVELCĂ**.

○ **JAVLĂ** (*pl* -le) *sf. Olten.* (CIAUŞ.) = **JAVRĂ**.

JAVRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Cîine care latră într'una: **n'am văzut de cînd sînt o ~ mai antipatică** (CAR.); **socotind bietele javre flămînde că au dat peste vre-o mană** (ODOB.); **lupul cînd îmbătrîneşte, toate javrele îl latră** (PANN) ¶ ② Ⓕ Bărbat sau femeie care nu mai tace din gură, ca şi cum ar lătra într'una; om răutăcios, femeie răutăcioasă: **şi cum i-o dau în mînă, javra dracului... îi desleagă... aţa de la picior** (CRG.) [comp. rut. ž a v r a].

JDER *sm.* ① Mamifer carnivor cu corpul lung şi picioarele scurte, foarte căutat pentru blana lui de coloare brună cu o pată portocalie la guşă (▣ 2730): **Cum ai scăpat din labe de om? întreba ~ul pe cacom** (DON.) ¶ ② Blana acestui animal: **se făceau din postav, blănite cu ~i (tot în felul samurului, cu părul scurt, dar mai roşietic)** (VOR.) [srb. ž d e r o].

Fig. 2730. Jder.

○ **JDRELÎ** (-elesc) *vb. tr. Olten.* (TUŢ.) = **SDRELÎ**.

○ **JEANDRĂ** → **GEANDRĂ**.

○ **JEB**, **JĂB** *sn. Trans. Maram.* Buzunar [ung.].

○ **JECHILĂ**, **JĂCHILĂ** *sf. Mold.* ① Toate uneltele trebuincioase la stînă; tărhat: **porni cu nepotuşău la tîrg, luînd cu ei şi un măgar, ca să le ducă jăchila** (ŞEZ.); **S'o băgat moşu 'n cămară Şi-a uitat jăchila afară** (GOR.), *ghicitoare despre* „bostan" ¶ ② Lucrurile trebuincioase la cîmp plugarului (RV.-CRG.).

JECMĂNÎ = **JĂCMĂNÎ**: **Turcii... au plecat pe la boieri să-i jecmănească** (R.-COD.).

† **JECUÎ** (-uesc) = **JĂCUÎ**: **Cu o mînă te blagoslovesc, Cu alta dă averi te jecuesc** (BD.-DEL.).

○ **JECUŢIE** *sf. Trans.* E x e c u ţ i e, urmărirea judecătorească (FR.-CDR.).

JEFUÎ, **JĂFUÎ** (-uesc) *vb. tr.* A prăda, a răpi bunul altuia, avuţiile unui oraş, etc.: **mă prinz că voiu pune mîna pe acel tîlhar care ne jefueşte** (ISP.); **Cei mai mari te măgulesc Şi norodul jăfuesc** (DON.) [j a f].

JEFUITOR *sm.* Cel ce j e f u e ş t e, ce comite jafuri.

JEG *sbst.* ① Murdărie depusă pe corp din sudoare, praf, etc., lip ¶ ② *Olten Băn.* Jar [comp. sl. ž e g ŭ].

JEGAJNE *sf.* Un fel de sac de prins peşte (▣ 2731) [srb. z a g a ž n j a].

○ **JEGHI(U)** *sbst. Băn.* Jar, jăratec: **stăpîna pune jeghi... în o ulcică... merge la cimitir şi tămîie morţii** (NOV.) [comp. **JEG**].

○ **JEGMĂNÎ** = **JĂCMĂNÎ**.

JEGOS *adj.* Plin de j e g: **piele jegoasă**.

○ **JEGUÎ** (-uesc) *vb. tr. Băn.* A arde cu fierul roşu spre a însemna măsurile de capacitate făcute din lemn [j e g].

○ **JEGUIALĂ** (-ieli) *sf. Olten. Trans.* Arsură pe gît (CONV.) (PĂC.) [j e g u i].

Fig. 2731. Jegajne.

○ **JEGUIAŢĂ** *sf. Olten.* = **JEG** ②.

‡ **JEHUÎ** (-uesc) = **JEFUÎ**: **ori-carele se va face a vina pre lîngă drum... să jăhuiască pre cineva** (PRV.-MB.) [j a h].

JELANIE, **JĂLANIE** *sf.* ① Plînset, vaiet, bocet: **se făcu acolo la dînşii o plîngere şi o jelanie de te luau fiori de milă** (ISP.); **era ci-că o jălanie şi o spaimă printre oameni, cum nu s'a mai pomenit** (VLAH.) ¶ ② Jale: **marea săptămînă a patimilor, săptămîna neagră de jelanie şi pocăinţă** (LUNG.) [vsl.].

JELBAR → **JĂLBAR**.

○ **JELCUÎ** = **JELUÎ**: **Jelcui-m'aş, jelcui, Jelcui-m'aş cătr'o piatră, Nu m'ar şti lumuca toată** (BRL.).

○ **JELE** → **JALE**.

JELÎ, ○ **JĂLÎ** (-lesc) 1. *vb. tr.* A plînge pe un mort: **îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, îl jeli şi poporul, în cele de pe urmă trebuiră să-l îngroape** (ISP.); *pr. ext.*: **jăleau pierderea limbii** (NEGR.).

2. *vb. intr.* şi *refl.* ① A se plînge, a se tîngui ¶ ② A purta, a ţinea doliul: **muiarea... iaste datoare pentru cinstea bărbatului ei să jălească** (PRV.-MB.) [vsl. ž a l i t i].

JELIŞTE *sf.* Loc de şedere, locuinţă, *numai în loc.* Ⓟ **în ~a vîntului** [bg. ž i l i š t e].

JELITOR *adj. verb.* **JELÎ**. Care jeleşte.

○ **JELNIC** = **JALNIC**.

JELŢ[1] → **JEŢ**.

○ **JELŢ**[2] (*pl.*-ţuri) *sn. Olten.* Luncă îngustă şi fertilă udată de mai multe pîraie: **dăm peste o**

mulțime de piraie care formează văi și lunci frumoase și fertile și cari se numesc ~uri (ION.).

JELUI, † JĂLUI 1. *vb. tr.* ‡ A plînge (pe cineva), a tîngui.

2. *vb. intr.* ‡ A reclama: pîrăsc și jeluesc, dau jalbă și trag pe altul la judecată (LEG.-CAR.).

3. *vb. refl.* A se jeli, a se tîngui, a se plînge; a adresa o jalbă, a reclama: mi se jeluia că era persecutat de guvern (I.-GH.); văzînd pe cuconița într'un ceardac, ei începură să se jeluiască la dînsa (ISP.); ai băut cît șepte și mai ai obraz să te jeluești (ALECS.) [vsl. žalovati].

JELUIRE, † JĂLUIRE *sf.* Faptul de a jelui, plîngere, reclamațiune: sistemul lor era de a nu asculta niciodată o jăluire (I.-GH.).

JELUITOR, † JĂLUITOR *sm.* Cel ce se jeluește, reclamant: n'am judecat pe acei jeluitori (ISP.); jăluitorul să fugă, de teamă să nu pață una și mai 'rea decît pricina pentru care venea să se plîngă (I.-GH.).

JEMIȘCĂ ☛ JEMNIȘCĂ.

○**JEMLĂ** ☛ JIMBLĂ.

JEMLUGĂ (*pl.*-ugi) *sf.* Lostriță [comp. ung. szemling].

○**JEMNĂ** = JIMBLĂ.

JEMNIȘCĂ, JEMIȘCĂ, JĂMIȘCĂ (*pl.*-ište) *sf. Băn.* Pîinișoară, franzelă: băgă în sîn cîteva jămiște și cîrnați (CAT.) [jemnă].

***JENA** (-nez) 1. *vb. tr.* ① A supăra, a stînjeni, a strîmtora ¶ ② A strînge (*vorb.* de încălțăminte).

2. *vb. refl.* A se sfii; a se sinchisi [fr. gêner].

***JENĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Supărare, strîmtoare, stînjeneală; sfială: îl privi în față cu o prietenie în care se vedea puțină ~ (VLAH.) [fr. gêne].

***JENANT** *adj.* Supărător, stînjenitor, care jenează [fr. gênant].

***JENDAR** ☛ JANDARM.

JEP = JNEAPĂN.

JEPCAN... ☛ JĂPCAN...

JERĂGAIU ☛ JĂRĂGAIU.

JERATEC ☛ JĂRATEC.

***JERBĂ** (*pl.*-be) *sf.* Mănunchiu: ~ de flori [fr. gerbe].

○**JERBIE**, ○ JĂRGHIE *sf. Mold. Bucov.* Jurubiță [ung. zseréb].

○**JERDIE**, JĂRDIE *sf.* = JOARDĂ:... pe stăpîn cu jerdia 'n mînă Să-l dea afară din grădină (DON.); ciu lua o jărdie și te-oiu croi (FLOR.).

○**JERFĂ**... = JERTFĂ....

○**JERÎ**, JĂRÎ (-răsc) *vb. tr.* A sgîndări focul, a răscoli jarul: se puse pe un scăunaș înaintea focului... tot jărîndu-l cu un băț (ȘEZ.).

JERPAN ☛ JĂRPAN.

JERPELI (-elesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face sdrențe, a (se) rupe de tot, ca o sdreanță [comp. jerpan].

JERPELIT *adj. p.* JERPELI. Sdrențăros, rupt.

JERTFĂ (*pl.*-fe) *sf.* ① La popoarele din vechime, dar, prinos ce se aducea divinității și care consista dintr'un animal ce se jungbia pe un altar, din roadele pămîntului, etc., sacrificiu: nu se mulțumi el (Joe) să-i aducă ~ oamenii cîte o vită, ceru să-i aducă zece deodată (ISP.); ~ omenească, cînd victima era o ființă omenească ¶ ② Ⓕ Părăsirea unui avut, unui drept, renunțare la un lucru care ne e scump, la care ținem mult; cheltuială mare pe care și-o impune cineva spre folosul cuiva [vsl. žrŭtva].

JERTFELNIC, ‡ JĂRTĂVNIC (*pl.*-ce) *sn.* ① ‡ Altar: preotul... cînd va vrea să se priceștuiască dumnezeeștilor taini, să între înlăuntru la jărtăvnic (PRV.-MB.); Ercule puse mîna pe el și-l junghie... deasupra jertfelnicului nelegiuirilor sale (ISP.) ¶ ② Masa din altar, la stînga prestolului: episcopii îngenunchiară dinaintea sîntului jertfelnic (ISP.) [vsl. žrŭtvĭnikŭ].

JERTFI (-fesc) 1. *vb. tr.* ① A aduce o jertfă, a sacrifica: el jertfea pe toți străinii pe cari îi prindea pe moșia lui (ISP.) ¶ ② A părăsi ceva, a renunța la ceva scump, la care ținem mult, în folosul altuia: jertfește interesul tău pentru fericirea aproapelui (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se devota, a renunța la viață, la fericirea sa, etc. pentru cineva, pentru ceva, a se sacrifica.

JERUI (-uesc) *vb. tr.* A sgîndări jarul, cărbunii aprinși: făcîndu-se spuză, jerui focul și puse turta să se coacă (ISP.).

○**JERUIT** *adj. Trans.* Cu pielea sgîriată de împunsături cu coarnele (*vorb.* de vite) (VIC.) (PAC.).

○**JERUITOR** (*pl.*-toare) *sn. Trans.* (PAC.) Cociorbă: băț cu care se jeruește, se sgîndărește jarul.

‡**JESTOC** *adj. Mold.* Iute de mînie: cînd... se va teme muiarea de vr'o răutate să nu facă bărbatul, fiind el om ~ și mînios (PRV.-LP.) [vsl.].

***JETON** (*pl.*-oane) *sn.* Fisă; ~ de prezență, sumă ce se plătește membrilor din consiliul de administrație al unei societăți, membrilor unei academii, etc., pentru fie-care ședință la care iau parte [fr.].

JEȚ, ○ JELȚ, JĂLȚ, JILȚ, JÎLȚ (*pl.*-țuri) *sn.* Fotoliu: jețurile lor de sidef presărate cu pietre scumpe (DLVR.); jețul lui de mușama în cancelaria poliției (CAR.); m'am lungit într'un jîlț elastic (ALECS.); Daniil, bătrînul staret, Șade 'n jilțu-i, răsturnat (VLAH.) [comp. germ. Sessel].

JGHIAB (*pl.*-buri) *sn.* ① Trunchiu de copac scobit sau piatră mare scobită în care se adapă vitele la fîntînă; numit și „vălău" (▣ 2732): erau trei ~uri de piatră pline cu apă împrejurul fîntînii (I.-GH.) ¶ ② Scobitură, uluc, șănțuleț, de-a lungul unui lemn, ca să se poată îmbina cu altul ¶ ③ Scobitură în stînca unui munte, formată de ape ¶ ④ Vas în care se calcă strugurii; numit și „călcător" ¶ ⑤ Canal, țeavă de lemn, de metal sau de piatră, pentru scurgerea apei dintr'un izvor ¶ ⑥ Canal semicircular de metal, de-a lungul streașinei unei case, pentru scurgerea apei de pe acoperiș (▣ 2733): din ~uri de pe streșini picură mereu (VLAH.) ¶ ⑦ *Trans.* Coșciug ¶ ⑧ *pl.* (în stil biblic) Cataracte: și jghiaburile cerului s'au deschis (BIBL.) [vsl. žlěbŭ].

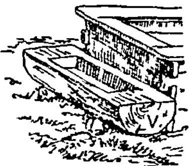

Fig. 2732. V. Jghiab.

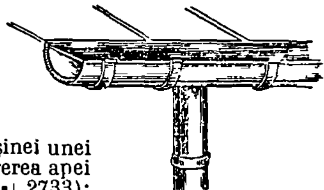

Fig. 2733. Jghiab.

○**JIB**, JIBĂ *adj.* și *adv. Trans. Maram.* Mare, sdravăn (VIC.) (PȘC.) (BRL.).

JICNI ☛ JIGNI.

JICNICER ☛ JITNICER.

JICNIȚĂ ☛ JITNIȚĂ.

○**JID** = JIDAN.

JIDAN *sm.*, JIDANCĂ, *Mold.* JIDAUCĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① Evreu, Evreică (mai ales ca termen de dispreț) ¶ ② *sm.* = CORB-DE-NOAPTE [vsl. židŭ].

JIDANCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* JIDANCĂ ¶ ② Joc cu lăutari (PAMF.).

JIDĂNIME *sf. col.* JIDAN. Neamul Evreilor.

JIDOV *sm.*, JIDO(A)VCĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① = JIDAN(CĂ): jidovii cei cu pricina de ieri o adus zece căpățîni de zahar (ALECS.) ¶ ② Jidovul rătăcitor, personaj legendar, numit și Ahasverus, despre care se zice că ar fi fost osîndit să rătăcească vecinic pe pămînt, pentru că ar fi insultat pe Isus, cînd purta crucea în spinare ¶ ③ *sm.* Ⓟ Uriaș din timpurile preistorice: aștea erau pe vremea Jidovilor cari pășeau pe munți ca pe mușuroaie și uscau rîurile dintr'o sorbitură (VLAH.); rupt din Jidovi, (CIAUȘ.) (PAMF.), foarte voinic [vsl. židovinŭ; comp. bg. židŭ, *pl.* židove „Evreu"; uriaș"].

JIDOVESC *adj.* ① De jidov, evreesc ¶ ② Ⓟ Uriaș, peste puterile omenești, titanic: muncă jidovească.

JIDOVEȘTE *adv.* Ca jidovii [jidovesc].

JIDOVI (-ovesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face jidov.

JIDOVIME *sf. col.* JIDOV. Neamul jidovilor.

JIDOVINĂ (*pl.*-ini) *sf.* Vîlcea strîmtă [săpătură în munți făcută de Jidovi (de urieși)].

JIG *sbst.* Sensațiune ca de arsură pe piept, sau ca un fel de acreală usturătoare pe gît, produsă din îngrămădirea prea mare a acizilor în stomac; jigaraie [sl. žig].

○ **JIGAJNIE** = JEGAJNE.

JIGANIE *sf.* Nume generic pentru ori-ce soiu de fiară sălbatică scîrboasă sau monstruoasă, pentru ori-ce animal tîrîtor sau de un aspect desgustător; jivină, bală: atuncea s'au adunat toate jiganiile, cîtă frunză și iarbă, unele mai fioroase și mai grețoase decît altele (SB.); o mulțime de jiganii mici și urîte la vedere (ISP.); unde te afli?... într'o mișină de jiganii pocite, cu fețe de om (ALECS.).

JIGĂRAIE *sf.* ① O boală a cîinilor: sar deodată niște cîni la mine, apuca-i-ar jigăraia! (ALECS.); are un cîne lung și slab, parcă-i bolnav de ~ (SAD.); *pr. ext.* cîine bolnav de jigăraie, cîine urîcios: vedea-te-aș la Babeș, ~ îndrăcită! (CAR.) ¶ ② Boală a vitelor, caracterizată prin umflarea capului și a gîtului, din care pricină vita nu mai mănîncă, slăbește și piere ¶ ③ = JIG.

JIGĂRI (-ăresc) *vb. refl.* A slăbi de tot, a se pipernici, a se chirci: nu știu cum, dar te jigărești în obraji (DLVR.) [comp. JIGĂRAIE].

JIGĂRIT *adj. p.* JIGĂRI. Prăpădit de slab, pipernicit, chircit: dacă mă vezi așa de ~, este că n'are cine să mă hrănească (ISP.); ce slab e, și mic și ~ (VLAH.); este un mititel... ~, sfrejit și galben (CAR.).

○ **JIGĂRIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Băn.* Plămîni de vite cornute [srb. d ž i g e r i c a].

○ **JIGHIREALĂ** *sf. Mold.* ① Usturime de gît (PAMF.) ¶ ② Pocinog, boroboață: pin' nu-mi făcuși jighireala, nu te lăsași (FLOR.).

○ **JIGLĂ** (*pl.*-le) *sf. Olten.* = BULFEU [bg. ž e g l a].

JIGNI, JICNI (-nesc) *vb. tr.* A aduce o vătămare, o pagubă, o atingere, a vătăma, a atinge: nu poți să mulțumești pe toți, fără să jignești pe nimeni (BR.-VN.); nu vroim să jignim drepturile nimănui (VLAH.); aceasta mă jigni oare-cum în mîndria mea copilărească (GN.); această presupunere jicnește caracterul meu (EMIN.); îl jicnești adînc cerîndu-i fapte vinovate (CAR.) [srb. ž i g n u t i „a împunge"].

JIGNICER ☛ JITNICER.

JIGNIȚĂ ☛ JITNIȚĂ.

JIGODIE *sf.* ① Boală a cîinilor, numită și „rapăn", de pe urma căreia le cade părul, corpul li se acopere de bubulițe mici, roșii, slăbesc foarte mult și nu se mai pot ținea pe picioare: tremuri ca un cățel bolnav de ~ (DLVR.); lovite-ar jigodia, potaia dracului! (CAR.) ¶ ② *Pr. ext.* Javră, cîine, jiganie: nu-i venea la socoteală să mai țină pe lîngă sine niște jigodii ce nu-i foloseau (PĂC.); Toate jigodiile, Cîte 'n baltă le vedea, Pe toate că le prindea (MAR.).

JIJEU ☛ JUJEU.

JILAV *adj.* Pătruns de umezeală, umed: o humă sură și ~ă, pe care nu se prinde... nici troscot, nici ciulini (ODOB.); dar cînd dau să le-aprindă, pace! lemnușele erau ~e (RET.) [bg. srb.].

JILĂVEALĂ (*pl.*-veli) *sf.* Umezeală [j i l a v].

○ **JILĂVEȚE** *sm. Olten. Băn.* Reteveiu de lemn, scurtătură: au apucat carii bîte, carii prăjini, carii cîte un ~ (TICH.).

JILĂVI (-ăvesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face j i l a v, a (se) umezi.

JILEȚCĂ, GILEȚCĂ (*pl.*-ci) *sf.* Vestmînt scurt pînă la șale, fără mîneci, ce se poartă peste cămașă, dedesubtul gheroculuí, jachetei, etc., vestă (2734): jiletca de catifea vișinie, cu găitan de fir, de jur împrejur (I.-GH.); îmi pusei jiletca cea de zile mari (GN.) [rus. ž i l e t i k ŭ, bg. ž i l e t k a < fr. g i l e t].

Fig. 2734. Jiletcă.

○ **JILIP** (*pl.*-ipuri) *sn. Trans.* ① Pat construit din bîrne și scînduri pe care curge apa din iaz la moară: butea s'a tot dus pe apă... pînă colo la moara împăratului, acolo hai pe ~uri (RET.); apa vine de la iaz pe ~... iar de pe ~ curge pe scoc (PĂC.) ¶ ② Un fel de canal alcătuit din bușteni așezați în lungul povîrnișului unei coaste și pe care alunecă pînă în vale, buștenii de fag și de brad: îndemna oamenii săi... la împingerea... buștenilor spre ~ (UR.) [ung. z s i l i p].

○ **JILIȘTE** *sf. Trans.* Loc deschis, neted (PȘC.) [comp. JELIȘTE].

○ **JILOVEAȚĂ** (*pl.*-ețe) *sf. Olten Trans.* = JILĂVEȚE: cum găta aceste vorbe, jiloveața se puse pe el și-l lovea peste cap, peste spate... și peste unde ajungea (RET.).

JILȚ ☛ JEȚ.

JIMBAT, ZÎMBAT *adj.* Cu gura strîmbă, așa că se văd dinții, nefiind bine acoperiți de buze [comp. vsl. z ą b ŭ, bg. z ă b a t ŭ].

○ **JIMBI** = ZÎMBI.

JIMBLĂ, ○ JEMBLĂ (*pl.*-le), *Mold.* JEMNĂ (*pl.*-ne) *sf.* Pîinea cea mai albă de grîu, franzelă: pe toată ziua se da merticuri, ~, vin și mîncare (C.-RAD.) [ung. j i m z s e m l y e].

JIMBLAR *sm.* Cel ce fabrică sau vinde j i m b l ă.

○ **JINAPĂN** = JNEAPĂN.

○ **JINĂU** *sbst. Trans.* (PȘC.) (ȘEZ.) Bănuială [ung. g y a n ú].

JIND *sbst.* Poftă, rîvnă, dor după ceva ce nu se poate căpăta: azi erai departe și nu duceai ~ul după fericiri atît de ieftine (BR.-VN.); *mai ales în construcțiunea* a se uita (*sau* a privi) cu ~, a se uita rîvnind la ceva, ducînd dorul unui lucru; a privi cu părere de rău: vara, n'ar mai privi cu ~... pe cei cari se veselesc la umbra deasă a nucilor (DLVR.); se uita cu ~ cum se duceau atîtea lucruri de mîncare pe gîtlejurile muncitorilor (ISP.) [vsl. ž ę n d a t i].

JINDUI (-uesc) *vb. tr.* și *intr.* A rîvni, a dori să aibă (un lucru greu de căpătat), a se uita cu j i n d: căprarul... ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat (DLVR.); se 'nvoise cu Domnul Moldovei pentru scaunul de la Tîrgoviștea, la care jinduia de-atîta vreme (VLAH.).

JINDUIT *adj. p.* JINDUI. Ahtiat: ea, care nu văzuse oameni de-atîta mare de timp, era ~ă (ISP.).

JINTĂLĂU (*pl.*-lae) *sn.* Bățul cu care se mestecă zărul pus la fiert pentru a se face urdă [j i n t u i].

JINTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Urda amestecată cu zărul; ceea ce rămîne pe fundul căldării, după ce s'a fiert zărul și s'a ales urda: să pun o căldare pe foc pentru jintiță (ALECS.); Bine, nașule, mergem, Că la stînă căpătăm Jintiță și urdă dulce (RET.).

JINTUI (-uesc) *vb. tr.* ① A stoarce janțul ¶ ② A lua urda ce se formează deasupra în căldarea în care s'a pus zărul să fiarbă.

JINTUIALĂ *sf.* ☛ JANȚ.

JINTUIT 1. *adj. p.* JINTUI.

2. *sbst.* ① ☛ JANȚ ¶ ② Faptul de a jintui.

○ **JIP**[1] *sm.* ① *Băn.* Copac tînăr subțire și lung ¶ ② *Trans.* Mănunchiu (de pae, de coceni, etc). [ung. z s u p].

○ **JIP**[2], JIP *sbst. Olten.* Murdărie grămădită pe piele: stă ~ul pe porc (PȘC.).

JIR, ○ JIR *sbst.* Fructul fagului, cu care se hrănesc porcii (2735): fagi stufoși cu ramurile încărcate de jir (VLAH.); cântară... alune și jir și se hrănira cu de acestea (RET.); se puseră pe niște sforăite, de păreau că duc porcii la jir (ISP.) [sl.].

Fig. 2735. Jir.

JIREADĂ = GIREADĂ.

JIREAPĂN ☛ JNEAPĂN.

JIREBIE *sf.* ① Loc, fâșie îngustă de arătură, lot de pămînt ¶ ② Jurubiță: jos, lîngă portiță, e vîrtelnița cu jirebia de tort (SLV.) [vsl. ž r ě b i j].

JIRTFĂ = JERTFĂ.

JITAR *sm.* Păzitor de țarină (care ia seama să nu intre vitele prin semănături, și să facă stricăciuni): rămîn... holdele fără ~ și nimeni nu se atinge de ele (CRG.); ~ul sări din colibă... și deschise parta de nuiele ce tăia drumul (D.-ZAMF.); ian, o țară de jac, satu lui Cremine, fără cîni și fără ~i (ALECS.) [vsl.].

JITĂRIE *sf.* ① Coliba j i t a r u l u i (de la marginea satului): îmi adusei aminte că drumul meu trecea pe lîngă jităria lui Acsinte (GN.); De la deal de ~, Cînt' o pasăre gălbie (VOR.) ¶ ② Plata ce primește jitarul ○ ③ Meseria jitarului.

¶ **JITIE** *sf. Mold. Bucov.* Șiru povestei, șiritenie

pățanie, întîmplare: și-am încălicat pe-o roată, și v'am spus jitia toată (CRG.); li-au povestit toată jitia, adecă pătărania ei, din capăt, tocmai după cum au fost (SB.) [vsl. žitije].

‡**JITNICER**, JICNICER, JIGNICER *sm.* ① Administrator al hambarelor de grîne ce se strîngeau pentru Domn și pentru cetățile turcești mărginașe ¶ ② Rangul de boierie al acestui administrator: jitnicerul are în sama lui hambarele cu grîu (VLAH.); jicnicerul Simeon Durao e un bătrîn pre atît de vesel cît și nesupărăcios (NEGR.) [jitniță].

‡**JITNIȚĂ**, JICNIȚĂ, JIGNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Grînar, hambar cu grîu: poarte grîul în oraș în jitnițele lui Faraon (PAL.); din ce jicniță au luat grăunțele ce împraștie (CANT.); stăruind toată ziua... la cămară și la jicniță (ODOB.); [vsl. žitĭnica].

JIVETE *sm.* Numele slovei Ж, ж din alfabetul cirilic [vsl.].

JIVINĂ (*pl.*-ini, -ine) *sf.* Animal, fiară sălbatică; jiganie: toate jivinile cîte se tîrăsc prin țărînă și cîte se ascund pe sub pămînt (ODOB.); curăți mai multe țări de toate gadinile și jivinele sălbatece (ISP.); Ⓕ: ajută-mi, Doamne, să desbăr lumea de o ~ veninoasă! (ALECS.) [sl.].

JIG... = JIG...

JÎLȚ ☛ JILȚ.

○**JÎND...** = JIND...

○**JÎNT...** JINT...

JÎR ☛ JIR.

JÎRAV *sm. Băn.* = COCOR [srb. žerav].

JÎTAR = JITAR...

JÎTIE = JITIE.

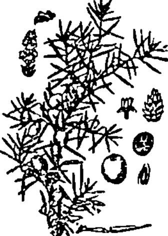
JÎVINĂ = JIVINĂ.

JMALȚ — SMALȚ.

○**JNĂPĂI** (-ăesc, -ăiu), JNĂPUI (-uesc, -uiu) *vb. tr. Mold. Trans.* A plesni (cu palma, cu un biciu, etc.): lua mama nănașa din coardă și iar ne jnăpăia (CRG.); în acea mînie turbată jnăpui de cîteva ori iapa cu un par (MERA) [onom.].

JNEAP *sm. Băn.* = SITAR [germ. Schnepfe].

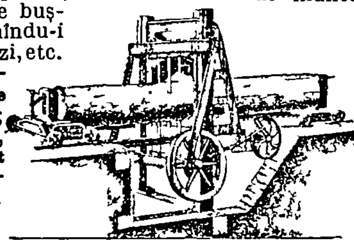
JNEAPĂN, JNEAPĂR, JIREAPĂN, JNEP *sm.* Arbust totdeauna verde, din fam. coniferelor, cu frunze ascuțite și cu vîrful țepos, ce seamănă cu un brad pitic; fructele lui, numite „ienupere" se întrebuințează în medicină, la fabricarea unei esențe volatile și la prepararea unei băuturi alcoolice (*Juniperus communis*) (▣ 2736): din jnepenii culcați de vînturi se înalță de pretutindeni stînci uriașe (VLAH.); un vînt rece... culcă pe jnepi palele albe de nori (VLAH.); acățîndu-se de jnepi și de rămurelele hucilor (GRIG.) [lat. juniperus].

Fig. 2736. Jneapăn.

JNEPENIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Loc unde cresc mulți jnepeni: se făcu nevăzut prin ~ (UR.).

JOACĂ, ○GIOACĂ (*pl.*-ce) *sf.* Joc (al copiilor); glumă, lucru ușor, jucărie: se căzneau să-i adoarmă, pentru a o șterge mai repede la joacă (S.-ALD.); și încet, încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mîine o morișcă (BR.-VN.); ce stai dumneata de vorbești? ce, asta e joacă? (BR.-VN.); așa ți-i gioaca, fa? (ALECS.) [juca].

JOAGĂR (*pl.*-are) *sn.* Ferestrău de munte cu care se taie buștenii, transformîndu-i în scînduri, grinzi, etc. (▣ 2737): ghizduri, doage și alte unelte de ~ (ODOB.); mori, pive și ~e, de al căror vuet răsună zăvoiul de anini (VLAH.) [germ. Säger].

Fig. 2737. Joagăr.

JOAMPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ① *Olten.* Vale; groapă; loc neted pe coasta muntelui (ȘEZ.) ¶ ② *Băn. Trans.* Mîncătură de pămînt, groapă, surpătură provenită din ape (FR.-CDR.) [comp. srb. žumba „gaură"].

○**JOAP!** ☛ JAP!

○**JOAPĂ** (*pl.*-pe) *sf. Trans.* Nuia subțire, joardă (CONV.) (RV.-CRG.) (ȘEZ.).

JOARDĂ (*pl.*-de) *sf.* Nuia lungă și subțire: voinicul de cuscru ia și el o ~ în mînă (ISP.); trebue pedepsiți fără cruțare cu joarda (RET.) [jerdie].

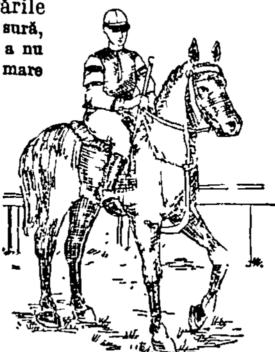
○**JOAVINĂ** (*pl.*-ini) *sf. Băn. Olten. Trans.* = JIVINĂ.

***JOBEN** (*pl.*-enuri) *sn.* Pălărie înaltă în formă de tub, cilindru: un arap de ipsos, cu ~ galben, haină roșie și pantaloni albaștri (BR.-VN.); vizitiul... cu un ~ de-a lui Tănase în cap, ce-i cădea pe urechi (D.-ZAMF.) [Jobin, numele unui pălărier din București].

***JOBENAT** *adj.* Care poartă pe cap un joben: un tînăr spîn și ~ (BR.-VN.).

JOC (*pl.*-curi) *sn.* ① Petrecere după anumite regule: ~uri copilărești; ~ul de-a baba-oarba; ~ul cu mingea; ~ de societate, petrecere în familie, în care jucătorii trebue să răspundă repede la o întrebare, să imite o mișcare, un gest, etc., să ghicească anumite lucruri, să găsească iute o rimă, etc. ¶ ② Convenție care asigură uneia din părți un cîștig care depinde de iscusința sau de norocul lui: ~ de biliard; ~ de șah; ~ de cărți; ~ de noroc; casă de ~, casă în care se adună lumea spre a juca în cărți sau alte jocuri pe bani; a fi în ~, a fi în risc: mi-e viața, capul în ~ ¶ ③ ~ de bursă, agiotagiu asupra fondurilor publice ¶ ④ Ceea ce slujește spre a juca: un ~ de cărți; un ~ de dame; un ~ de loto ¶ ⑤ ~ de cuvinte, glumă sau aluzie bazată pe asemănarea cuvintelor ¶ ⑥ Felul cum se cîntă dintr'un instrument muzical, cum un actor își îndeplinește rolul ¶ ⑦ Funcționarea regulată a unei mașini, a unui resort, etc. ¶ ⑧ Danț (☛ TAB. XXVIII): ~ cu lăutari; la țară, hora e temeiul jocului (VLAH.); la ~ toate se adună, dar la lucru nici una (ZNN.) ¶ ⑨ *pl.* Exerciții de gimnastică, de luptă, de alergări, etc. la vechii Greci și Romani și care țineau loc de spectacol: ~uri olimpice ¶ ⑩ A-și bate ~ ☛ BATE ⑮; bătaie de ~ ☛ BĂTAIE ⑲ [lat. jocus].

***JOCKEY**, JOCHEU *sm.* Călăreț iscusit care încalecă un cal la alergările de cai (▣ 2738): iapa sură, pe care o încăleca un jocheu a nu știu cărui domn, era mai mare decît armăsarul (NEGR.) [engl.].

Fig. 2738. Jockey.

***JOCKEY-CLUB** (*pl.*-buri) *sn.* Club, societate pentru ameliorarea rasei cailor și care organizează alergări publice [engl.].

JOCȘOR, JOCULEȚ, ○JOCUȚ *sn. dim.* JOC.

JOI *sf.* ① A cincea zi a săptămînii, între Miercuri și Vineri; Ⓕ: de ~ pînă mai apoi ☛ APOI 1 ①; ~ după Paști, niciodată ¶ ② ~a mare, *mai adesea* Joi-mari, Joia din săptămîna patimilor ¶ ③ ~a nepomenită, ~a necurată, (întîia și a opta) Joi după Paști; ~a iepelor, *a)* a cincea zi după Dumineca lăsatului de brînză; *b)* a opta Joi după Paști; ~a furnicilor, joia din săptămîna brînzei (MAR.); ~a verde, a noua Joi după Paști [lat. jovis].

JOIAN *sm.*, JOIANA, *Băn.* JOICA *sf.* ① Nume dat unei vite născute într'o Joi: ursul și lupul îi mănîncă boii: unul pe Miercan, și altul pe Joian (R.-COD.); vacilor să le zici... Miercana, Joiana, Vinerica, Sîmbotina, Dumana (JIP.) ¶ ② JOIAN *sm.* Plantă cu flori albe a cărei rădăcină conține un suc galben-portocaliu (*Oenanthe crocata*).

JOIMARI *sf. pl.* ☛ JOI.

JOIMĂRIȚĂ (*pl.*-țe), JOIMĂRICĂ *sf.* ① Ⓟ Ființă imaginară, un fel de stafie cu chip de femeie care, după credința poporului, umblă în noaptea spre Joi mari să sperie și să pedepsească fetele leneșe la tors ¶ ② Ⓕ Femeie foarte urîtă, sperietoare: Mărită-mă, măiculiță, C'am ajuns o Joimăriță (TEOD.).

Hora.

Bătuta.

Joc în doi.

Joc bătrînesc.

Ca la Breaza.

Sîrba.

Brîul.

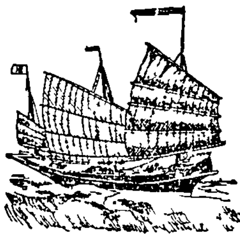
‡ **JOIMIR**, JOLNIR *sm. Mold.* ⚔ Mercenar (*în spec.* la Poloni) [pol. ž o l n i e r z].

JOLFĂ = JULFĂ.

JOLNĂ (*pl.*-ne) *sf. Mold. Bucov.* ⚕ Un fel de umflătură la gît, scrofulă: dacă copilul are jolne la gît, să-l prindă nănașa... de gît peste fereastră, și-i trece (VOR.) [rut.].

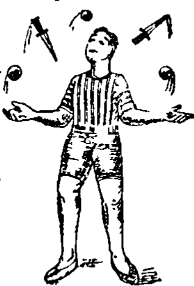
‡ **JOLNIR** ☛ JOIMIR.

***JONCĂ** (*pl.*-ci) *sf.* Mică corabie de o formă specială întrebuințată în China, în Japonia și în India (▣ 2739): Iat-o ~ aurită pe albastrul apei line (ALECS.) [fr.].

Fig. 2739. Joncă chineză.

***JONGLA** (-glez) *vb. intr.* A face scamatorii, panglicării, jocuri dibace cu mingi, cu bastoane, cu cercuri, etc.; Ⓕ a învîrti în mod dibaciu, ca un jongleur: a ajuns să jongleze cinci-șase sute de cuvinte dintr'o limbă (VLAH.) [fr.].

***JONGLER** *sm.* Cel ce exercită profesiunea de a jongla; scamator, panglicar, șarlatan (▣ 2740) [fr.].

Fig. 2740. Jongler.

***JONGLERIE** *sf.* Jocurile, panglicăriile jonglerului; scamatorie; șarlatanie [fr.].

○ **JORDIE** *sf. Mold. Bucov.* JOARDĂ.

JOS, ○ GIOS *adj.* 1. Puțin ridicat (de la pămînt): casă joasă; măsuță joasă.

2. *adv.* În partea dedesubt, care e la pămînt sau mai aproape de pămînt (în opoziție cu sus); a (se) da ~, a (se) coborî; a cădea ~ (de pe scară, din pat, etc.); pe ~, pe pămînt; (umblînd) cu picioarele: Da, zău, vino și pe jos, Că te-oiu primi bucuros (IK.-BRS.); a se lăsa mai pe ~, a fi întrecut de altul: nici la băutură nu se lăsa el mai pre ~ (ISP.); a rămînea pe ~, a rămînea inferior, mai slab, mai în urmă: dascălul Iordache rămăsese acum pe jos (CRG.); †(om) de ~, din popor, de rînd: de să va prileji vre-un om de jos să dea palmă vre-unui boiaren, atunce acela face sudalmă mare (PRV.-MB.); pre~ ☛ PREJOS.

3. *interj.* Strigăt de comandă, de desaprobare, de ură, etc.: ~ pălăria! ~ tirania! ~ guvernul!

4. *sbst.* Partea de jos: în ~ul apei [lat. d e o(r)s u m; forma pe jos „cu picioarele" e refăcută prin etimologie populară din ngr. πεζῶς].

JOSEAN *sm.* ● Locuitor din Moldova de j o s.

JOSNIC *adj.* Care înjosește pe cineva, nevrednic, nedemn, mișelesc [j o s].

JOSNICIE *sf.* Faptă j o s n i c ă; starea a tot ce e josnic.

***JOVIAL** *adj.* Voios, foarte vesel: apare în ușa berăriei o figură ~ă de provincial (CAR.) [fr.].

***JOVIALITATE** *sf.* Voioșie, fire voioasă, dispoziție veselă [fr.].

***JUBILA** (-ilez) *vb. intr.* A-și arăta pe față bucuria, a da semne de o mare bucurie [fr.].

***JUBILAR** *adj.* ① De jubileu: an ~ ¶ ② ⁂ Medalia ~ă „Carol I", medalie comemorativă, creată pe ziua de 10 Mai 1906, cu ocaziunea aniversării a 40 de ani de domnie a regelui Carol I (▣ 2741) [fr.].

Fig. 2741. Medalia jubilară „Carol I".

***JUBILEU** (*pl.*-lee) *sn.* ① Sărbătoare mare pe care o serbau vechii Evrei la fie-care 50 de ani ¶ ② ✝ Indulgență plenară și universală acordată de papa la fie-care 25 de ani ¶ ③ Sărbătoarea a 50 de ani de căsătorie, de domnie, de îndeplinirea unei funcțiuni, etc. [fr.].

JUBRĂ (*pl.*-bre) *sf.* ① *Băn.* ⚕ 🐄 Bubă (la om sau la vită) ¶ ② *Mold. Băn.* ⚕ Spuzeală ce iese pe piele (mai ales în jurul gurii) de pe urma căldurii [comp. ung. z s e b r e].

○ **JUBRIȚĂ** *sf. Băn.* Rămășița ce se rade de pe fundul căldării, după ce s'a fiert urda.

JUCA (joc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A petrece, a-și trece vremea cu un joc: ~ șah, biliard, (în) cărți ¶ ② A dansa: Ⓟ: ursul nu joacă de voie, ci de nevoie, omul face de multe ori lucruri ce nu-i plac, fiind silit de împrejurări; ☛ CÎNTA 1 ①, HORĂ ①, PISICĂ ①; ~ pe cineva (în palmă, pe degete), a-l suci și învîrti, a-l face să lucreze, să se poarte cum îi place: las' că te-oiu juca eu! (NEGR.) ¶ ③ ~ calul, a-l face să salte ușor; Ⓕ: a-și ~ calul, a-și face mendrele: te-a găsit pe dumneata prost și-și joacă calul cum îi place (D.-ZAMF.) ¶ ④ A reprezenta o piesă de teatru: trupa a jucat o comedie în trei acte; ~ un rol, a îndeplini un rol într'o piesă de teatru; Ⓕ a figura într'o afacere, într'un eveniment; ~ un rol mare, a avea o poziție însemnată; *F*: ~ cuiva o festă, un renghiu, a face cuiva o poznă, o păcăleală, o glumă răutăcioasă sau supărătoare pe seama cuiva ¶ ⑤ A se mișca încoace și încolo: văd eu cum îți joacă ochii în cap (GN.); noaptea, joacă în vîrful ei o flacără albăstrie (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* ① A petrece, a se distra cu o jucărie, cu un joc copilăresc: a se ~ cu mingea, cu păpușa; a se ~ de-a baba-oarba; Ⓕ: nu te juca cu focul! ☛ FOC ① ¶ ② A face ceva în glumă; a lua prea puțin în serios: nu te juca cu sănătatea; se joacă cu viața oamenilor [lat. j o c a r e].

JUCĂRIE, ○ JUCĂREA (*pl.*-rele), † JUCĂREE (*pl.*-rei) *sf.* ① Lucru cu care se joacă un copil, obiect menit să facă să petreacă copiii jucîndu-se cu el (▣ 2742) și TAB. XXIX): tovarăși de jucării copilului îi erau florile cîmpului (ISP.); îi aducea jucărele și se juca cu ea (VLAH.); coconii... jucîndu-se cu jucăreile lor, s'au mîniat unul pre altul (PRV.-MB.) ¶ ② Ⓕ Persoană, lucru de care cineva își bate joc, care nu se ia în serios: Bărbucică... devenise jucăria celor fără ocupațiune (I.-GH.) ¶ ③ F Lucru foarte ușor de făcut ¶ ④ Ⓕ Persoană, lucru care nu se poate împotrivi, nu poate rezista de loc voinței cuiva, mișcărilor ce i se impun, etc.: corabia ajunsese jucăria valurilor [j u c a].

Fig. 2742. Jucării.

JUCĂRICĂ (*pl.*-rele), JUCĂRIOARĂ (*pl.*-oare) *sf. dim.* JUCĂRIE.

JUCĂTOR 1. *adj. verb.* JUCA. Care joacă.

2. JUCĂTOR, -TOARE *sm. f.* Persoană care joacă, care ia parte la un joc.

JUCĂUȘ, -UȘĂ *adj.* și *sm. f.* Căruia (căreia)-i place să joace, dansator: La mîndruța jucăușă, E gunoiul după ușă (IK.-BRS.); Să-mi găsești vr'un Neamț jucăuș bun (STAM.) [j u c a].

***JUDAIC**, IUDAIC *adj.* Privitor la Evrei [fr.].

***JUDAISM**, IUDAISM *sbst.* Religia Evreilor [fr.].

JUDE, † GIUDE *sm.* (*pl.*-deci) ① ‡ Stăpînitor, domnitor ¶ ② (*pl.* juzi) Căpetenie, judecător al Țiganilor robi: giudele, cu barba albă și cu fața neagră, merge pe un cal pag înainte (ALECS.) ¶ ③ *Trans.* Judecător al satului; primar: Pentru mîndra care-mi place, Nici părinții n'au ce-mi face, Nici judele satului. Nici chiar domnii statului (IK.-BRS.) ¶ ④ ⚖ Judecător: ~ de instrucție; aduceți-vă aminte că este colo sus un jude și pentru voi! (ODOB.) ¶ ⑤ Conducător al colindătorilor (PAMF.) (BIBL.) [lat. j u d e x].

JUDECA (-dec), JUDICA (-ic), † GIUDECA (-ec) *vb. tr.* 1. ① ⚖ A da o hotărîre în calitate de judecător: zise că de cînd el este împărat așa pricină grea nu mai judecase (ISP.); lupul te pîrăște, lupul te judică (TICH.) ¶ ② A hotărî ca arbitru într'o neînțelegere ¶ ③ A-și da părerea despre cineva sau despre ceva: mulțimea judecă mai mult cu inima decît cu rațiunea (I.-GH.) ¶ ④ A fi de părere, a socoti ¶ ⑤ A dojeni,

a mustra aspru: **Mița lîngă Crăcănel îl judecă încet și-l sgîlție** (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A-și da părerea, o judecată despre sine însuși: **pune-ți căciula înainte și te judecă singur** (ZNN.) ¶ ② ⚖ A avea un proces, a se duce la judecată: **haide să ne judecăm, și cum a zice judecata, așa să rămîie** (CRG.); **cine se judecă, adese ori pierde un bou și cîștigă o pisică** (ZNN.) [lat. j u d ĭ c a r e].

JUDECATĂ (*pl.*-căți) *sf.* ① ⚖ Faptul de a judeca; hotărîrea rostită de un judecător, de un tribunal; Ⓟ: **mai bine o învoială strîmbă decît o ~ dreaptă** ☞ **LOPATĂ** ① ¶ ② ⚖ Proces: **nu m'am tîrît prin judecăți de cînd sînt** (CRG.): ☞ **LOPATĂ** ① ¶ ③ ⚖ Locul unde se judecă, judecătorie, tribunal; justiție: **a da, a trage, a chema în ~**, a chema înaintea justiției ¶ ④ **Judecata de apoi**, ziua în care Dumnezeu va judeca pe vii și pe morți: **o să ne apuce judecata d'apoi, o să plouă foc și pucioasă** (DLVR.) ¶ ⑤ Hotărîrile Providenței: **judecățile lui Dumnezeu** ¶ ⑥ Însușirea pe care o are mintea omenească de a deosebi binele de rău, de a judeca cu pricepere despre oameni și lucruri; minte, rațiune, înțelepciune: **are o ~ sănătoasă; dintre toți copiii, fata cea mai mare era mai cu ~** (ISP.) ¶ ⑦ Părere, socotință [lat. *j u d ĭ c a t a < j u d ĭ c a t u m].

JUDECĂTOR 1. *sm.* ① ⚖ Cel ce, într'o judecătorie sau într'un tribunal, judecă pricinile dintre oameni: **cel ce plînge înaintea ~ului își pierde lacrămile** (ZNN.); **~ de pace, de ocol, la tribunal, la curte, de instrucție; ajutor de ~; ~ul suprem**, Dumnezeu ¶ ② Magistrat suprem la vechii Evrei de la moartea lui Moise pînă la începutul domniei lui Saul.

2. ‡ **JUDECĂTOARE** *sf.* Judecătorie; tribunal [lat. j u d i c a t o r i u s].

JUDECĂTORESC *adj.* ⚖ De j u d e c ă t o r, judiciar: **putere, hotărîre judecătorească.**

JUDECĂTOREȘTE *adv.* ⚖ Ca un j u d e c ă t o r, în calitate de judecător.

JUDECĂTORIE *sf.* ⚖ ① Dregătoria j u d e c ă t o r u l u i ¶ ② Locul unde se judecă, sediul unui judecător de pace: **cum ajung într'un loc unde era ~, se înfățișază înaintea judecătorului** (CRG.); **~ de ocol.**

† **JUDECEASĂ** (*pl.*-ese) *sf.* (BUD.) (IRG.) Nevasta unui judecător [j u d e c i].

‡ **JUDECI** *sm. pl.* ☞ **JUDE.**

‡ **JUDECIE** *sf.* ① Stăpînire, suveranitate ¶ ② ⚖ Judecată; tribunal ¶ ③ ⚖ Funcțiunea de judecător [j u d e c i].

JUDEȚ, † **GIUDEȚ** (*pl.*-ețe) *sn.* ① † Judecată: **giudețul în mîna și socoteala cititorului lăsînd, ori-ce sentenție ar da** (CANT.); **luă cartea lui Zoroastru... și începu a citi județul pămîntului** (EMIN.) ¶ ② ⚖ ‡ Judecător: **cela ce va sudui sau va ucide pre vre-un gindeț sau pe vr'o slugă a giudețului** (PRV. LP.) ¶ ③ Primul magistrat al unui oraș care-l ocîrmuia ajutat de pîrgari (mai adesea în număr de 12): **orașele se... ocîrmuiau de o magistratură aleasă pe fie-care an și compusă de un județ și de doisprezece pîrgari** (BĂLC.) ¶ ④ ✪ Diviziune administrativă a țării ocîrmuită de un prefect și de un consiliu județean, district, ținut: **România e împărțită în 71 de județe** [lat. j u d ĭ c i u m].

JUDEȚEAN *adj.* ✪ De j u d e ț, privitor la un județ: **consiliu ~.**

*__JUDICIAR__ *adj.* ⚖ ① Privitor la justiție, judecătoresc: **autoritate ~ă, reformă ~ă; carieră ~ă**, carieră de magistrat; **cronică ~ă**, dare de seamă a proceselor și desbaterilor înaintea justiției ¶ ② Făcut prin autoritatea justiției: **vînzare ~ă, anchetă ~ă** [fr.].

*__JUDICIOS__ *adj.* Cu mult bun simț, cu judecată sănătoasă: **om ~, răspuns ~; călăuzită de o critică judicioasă și atrăgătoare** (ODOB.); **dînd consiliile sale judicioase asupra unei scrieri** (I.-GH.) [fr.].

○ **JUFĂ** ☞ **JULFĂ.**

JUG, † **GIUG** (*pl.*-uri) *sn.* ① Unealtă de lemn care se pune pe gîtul boilor ca să poată trage (▣ 2743); **boi de ~**, boi care se înjugă pentru tras carul, plugul, etc. ¶ ② ⚠ La popoarele italice, par așezat orizontal pe alți doi înfipți în pămînt, pe sub care vrăjmașii învinși erau siliți să treacă (▣ 2744); *de aci*, Ⓕ robie, supunere învingătorului, patimilor, nevoilor: **găsi mai comod să mă plece la jugul căsătoriei** (ALECS.) ¶ ③ ☞ Fie-care din cele două stinghii de care e prinsă pînza ferestreului la joagăr (▣ 2745) ¶ ④ *Trans.* 🏠 Bîrna mai groasă și mai lungă, așezată deasupra celorlalte bîrne care alcătuesc pereții unei case (PĂC.) ¶ ⑤ O parte a piuei, numită și „răzămătoare" (DAM.) ¶ ⑥ Colac de lemn, în genere îmbrăcat în piele, ce se pune în jurul gîtului calului de trăsură și prin care trec hamurile (▣ 2746) ¶ ⑦ Măsură de pămînt cam de o jumătate de falce (RV.-CRG.) ¶ ⑧ = **JUJEU** [lat. j u g u m].

Fig. 2743. Jug. C. Ceafă, cerbice.—B.B. Bulfee, jigle, lopățele, fiulare.—R. R. Restee. —P. P. Policioară.

Fig. 2744. Jug.

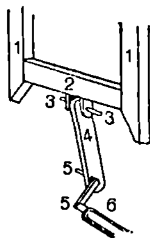

Fig. 2745. Jugul joagărului. 1.1. Vatale.—2. Ceafa de jos. —3.3. Cîrceie.—4. Mitcă, iapa, tînjală.—5.5. Coaca.—6. Fusul de lemn.

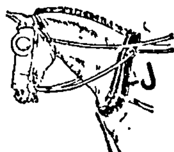

Fig. 2746. J. Jug.

JUGAN, ○ **GIUGAN** *sm.* Cal jugănit [j u g, nume dat probabil uneltei primitive cu care se jugăneau odinioară caii, întrebuințată și astăzi pe alocuri].

JUGĂNAR, **GIUGĂNAR** *sm.* Cel ce jugănește caii [j u g a n].

JUGĂNI, ○ **GIUGĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* A castra (cai, porci): **porcii de cinci săptămîni trebue să se giugănească** (ION.) [j u g a n].

JUGĂNIT, ○ **GIUGĂNIT** *sbst.* Faptul de a j u g ă n i.

JUGAR, ○ **GIUGAR** 1. *adj.* De j u g; **bou ~**, bou care se înjugă, vită de tras: **hăiteile, boii giugari și argații să fie gata a se apuca de muncă** (ION.).

2. *sm.* Bou jugar.

○ **JUGĂR** ☞ **JUGER** ②.

JUGĂREL *sm.* ♣ = **DUMBEȚ.**

JUGĂRIT *sbst.* Plata pentru un car de lemne cărate din pădure: **să string un știubeiu plin de galbeni... de la ~** (CRG.) [j u g].

JUGASTRU *sm.* ♣ Arbust cu scoarța roșiatică, cu lemnul alb și tare din care se fac juguri (*Acer campestre*) (▣ 2747) [lat. *j u g a s t e r < j u g u m].

*__JUGER__ (*pl.* -ere) *sn.* ① Măsură agrară la Romani ¶ ② *Trans. Băn.* (și **JUGHER, JUGĂR**) Măsură agrară de vre-o 50 de ari [lat.].

Fig. 2747. Jugastru.

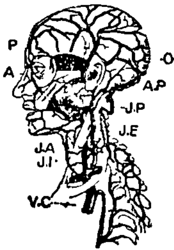

Fig. 2748. Vine jugulare. J.I. Vîna jugulară internă. — J.E. Vîna jugulară externă. — J.P. Vîna jugulară posterioară. — J.A. Vîna jugulară anterioară. — A.P. Vîna auriculară.—O. Vîna occipitală.—P. Vîna frontală. — A. Vîna angulară. V.C. Vîna cavă.

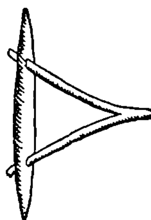
JUGLU ☞ **JUNGLĂ.**

○ **JUGRAV**...*Olten.* = **ZUGRAV**...

*__JUGULAR__ *adj.* ⚕ Care ține de gîtlej: **vînă ~ă** (▣ 2748) [fr.].

JUJEU, **JUJĂU**, **JIJEU** (*pl.*-jee) *sn.* ① Un fel de jug triunghiular ce se pune în jurul gîtului porcilor spre a-i opri de a intra în grădini sau în țarini și a face stricăciuni (▣ 2749) ¶ ② Întîia Luni din postul Paștilor, cînd se dau cîinii în tărbacă (în Dobrogea) [srb. ž e ž e l j].

○ **JULFĂ**, JUFĂ (*pl.*-fe) *sf. Mold. Bucov.* ⨯ Un fel de mîncare de post făcută din sămînță de cînepă pisată cu apă și amestecată cu miere: gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vărzare? (CRG.); între turte presar mac cu miere sau jufă (VOR.); plăcinte cu mac și cu ceapă sau cu jufă și unse cu uleiu (MAR.).

Fig. 2749. Jujeu.

○ **JULI** (-lesc) 1. *vb. tr.* ① *Mold. Trans.* A jupui puțin pielea, a sdreli: apoi întîmple-se să-l julească numai o lecuță opinca ori obeala, că-mi aprind paie în cap (RET.) ¶ ③ A răni ușor ¶ ③ *Olten.* A frige, a arde. 2. *vb. refl.* ① *Mold. Trans.* A se jupui puțin pielea; a se sdreli; a se răni ușor: s'au julit puțin el cu lancea la mînă (CANT.) ¶ ② *Olten* A se frige, a se arde, a se opări: m'am julit la mînă cu apă fiartă (PȘC.) [srb.].

○ **JULITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ✗ ı *Mold.* Jupuitură; rană ușoară pe suprafața pielei: straiele i se făcuse ferfeniță și trupul numa julituri (FLOR.) ¶ ② *Olten.* Arsură [juli].

JUMALȚ = SMALȚ: boltile se rupeau, ~ul lor albastru se despica (EMIN.) [germ. Schmalz].

JUMARĂ (*pl.*-mări, -mere) 1. *sf.* ① ⨯ Bucățică vîrtoasă sau cărnoasă ce rămîne după topirea grăsimei de pasăre sau a slăninei ¶ ② *Olten* Om pipernicit, uscățiv (R.-COD.) (ȘEZ.).
2. *pl.* ⨯ Mîncare făcută din ouă bătute și amestecate cu unt sau grăsime (*Mold.* „scrob") [srb. žmara < germ. Schmarren].

JUMARCĂ (*pl.* -merci) *sf. Băn.* ⨯ = JUMARĂ 1 ①.

JUMĂTATE *sf.* ı Una din părțile unui tot împărțit sau care se poate împărți în două părți egale: o ~ de pîine; o ~ de ceas; un ceas și ~; la ~a drumului; cu ~ preț; pe ~, socotind o jumătate din două părți egale: a băut sticla pe ~; Ⓕ *F*: a vorbi cu gura pe ~ *sau* cu ~ de gură, a rosti cu glas slab, abia auzit (de frică sau de neplăcere): bun sosit la noi, voinice, zise craiul, cam cu ~ de gură (CRG.); un om (un prost, un bețiv, un viclean, etc.) și ~, un om (un prost. etc.) în toată puterea cuvîntului, care întrece pe alții: Finuleț... pe atunci era un om și ~ (BR.-VN.) ¶ ② *F* Soție, nevastă: ce ți s'a întîmplat, babo? zise el, cînd își văzu ~a (ISP.) ¶ ③ ✓ Grămadă de (13—17) snopi; din două jumătăți se formează o claie; numită, după regiuni, și „picior", „cîrstă", „cîrstac", „clăiță", „petiță" sau „cruce" [alb. ğümes + lat. medietatem].

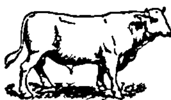
JUMĂTĂȚI = ÎNJUMĂTĂȚI.

JUMULEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a jumuli; Ⓕ: cel ce trăește din jafuri, din jumuleli... ala este trintor al nației și al omenirii (JIP.).

JUMULI (-ulesc) *vb. tr.* ① A smulge penele sau fulgii unei păsări: tocmai jumulea o gîscă nevastă-mea, cînd ai venit d-ta (ISP.) ¶ ② A smulge perii unui porc sau altui animal: a prins niște iepu'oi și vrea să-i jumulească (CRG.) ¶ ③ *Pr. anal.* A despuia de fructe, de flori, etc.: simți că cineva jumulește pomul de mere (ISP.); să-mi jumulesc eu grădina ca... să-și împodobească salonul (BR.-VN.) ¶ ④ F *F* A despuia de bani: toți să jumulească, să jupuească, și noi să tăcem ca buturuga? (JIP.).

*__JUNĂ__ *adj.* și *sf.* Tînără [june].

JUNC, ○ GIUNC *sm.*, JUNCĂ, ○ GIUNCĂ (*pl.*-ci) *sf.* Bou tînăr, văcuță de doi ani împliniți și pînă nu împlinește trei ani (▪ 2750): cu rămășagul i-a păpat neichii juncul cel mai gras (DLVR.); junca aceasta îmbla numai mugind pe lîngă garduri (SB.); nu scapi nici cu giunca asta de mine (CRG.) [lat. juvĕncus; juvĕnca].

Fig. 2750. Junc.

JUNCAN, ○ GIUNCAN *sm.* Bou tînăr, care a fost întors și începe a fi bun de jug: eu îi dau zestre o păreche de juncani și-o vacă (ALECS.) [junc].

JUNCANĂ, GIUNCANĂ (*pl.*-ne *sf.* Juncă: să ia nonă piei de pe juncană (DLVR.) [juncan].

JUNCĂNAȘ, ○ GIUNCĂNAȘ *sm.* *dim.* JUNCAN: m'am gîndit să cumpăr o pereche de juncănași tineri (GN.).

*__JUNCȚIUNE__ *sf.* Unire, împreunare [fr.].

JUNCUȚ, ○ GIUNCUȚ *sm.* *dim.* JUNC.

JUNE, ○ GIUNE *adj.* și *sm.* Tînăr; om (tînăr) neînsurat; omul... voinic, adecă june iaste den doaăzeci și trei de ani pînă în 42 (PRV.-MB.); vedea pe un june fluierînd umblînd de colo pînă colo (ISP.) [lat. juvĕnis].

JUNEL *adj.* și *sm. dim.* JUNE.

JUNELAȘ *adj.* și *sm. Băn. Trans. dim.* JUNEL: Dragostea de ~ E ca felia de caș (NOV.): cînd fură ei ~i cu mustăcioara mijind pre buză, le muriră amîndoi părinții (CĂT.).

*__JUNEȚE__ *sf.* Tinerețe: cine nu știe cîte poate ~a și iubirea adunate la un loc! (ODOB.) [fr. jeunesse, refăcut după june].

JUNGHIA, † GIUNGHIA (-ghiu) 1. *vb. tr.* ı A înfige arma, cuțitul în beregată sau în altă parte a corpului, a înjunghia: l-au lovit cu cuțitașul... și l-au giunghiat de l-au omorît (PRV.-LP.); Săriți, mă junghe bărbatul, hoțul, tîlharul de crîng (PANN); hoții ieșiră din pădure, junghiară într'o clipă toți mieii (FIL.) ¶ ② A jertfi, a sacrifica: în vreme de goană. i-au nevoit și au junghiat idolilor (PRV.-MB.); puse mîna pe el și-l junghie și pe dînsul deasupra jertfelnicului (ISP.); Ⓕ a (se) măcelări: sîngera inima lui Ștefan, cînd vedea pe frați cum se junghiau unii pe alții (ISP.) ¶ ③ A produce junghiuri (între coaste, etc.): mă junghie într'o parte.
2. *vb. refl.* ① A-și înfige cuțitul în beregată sau în altă parte a corpului: De-aș vedea pe mîndra mea Că dă gură altuia, Fără milă m'aș junghia (IK.-BRS.) ¶ ② A se jertfi. a se sacrifica [lat. jugulare].

*__JUNGHIER__, JUNGHER (*pl.*-ere) *sn.* Pumnal: va izbuti poate să scape... de ~ul vînătorului care se apropie (ODOB.); mi-a dat în inimă cu jungheru (SAD.) [junghia].

JUNGHIERE, † GIUNGHIERE *sf.* Faptul de a junghia.

JUNGHIETOR, † GIUNGHIETOR *sm.* Cel ce junghie, sacrificator: semănau una cu alta cum seamănă cruntul ~ cu jertfa-i nevinovată (ODOB.).

JUNGHIETURĂ, † GIUNGHIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Încheietura gîtului cu restul trupului: capul îi bănănăia într'o parte și într'alta, de parcă-și rupsese junghietura (ISP.); l-a înhățat de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghietura (CAR.) ¶ ② ✗ Junghiu, durere pătrunzătoare între coaste, etc. ¶ ③ ‡ Animal junghiat, jertfit: va mustra pre carele mănîncă carne... mortăciună și junghetură de la idoli (PRV.-MB.) [lat. *jugulatura].

JUNGHIU, † GIUNGHIU (*pl.*-ghiuri) *sn.* ① Înțepătură cu o armă, cu un cuțit ¶ ② ✗ Durere pătrunzătoare între coaste sau în altă parte a trupului asemănătoare cu o înțepătură de cuțit: cînepa de vară e bună pentru ~ (VOR.); îl cerca în răstimpuri un ~ în piept (VLAH.) ¶ ③ ‡ Pumnal, junghier: Eu însă voiu încinta Giunghiul care porți la șold (STAM.); nici o armă nu avea alta decît un mic junghiu cu plăselele de aur (NEGR.) [junghia].

*__JUNGLĂ__ (*pl.*-le) *sf.*, ⊙ JUGLU *sm.* ● Nume dat în India și în Malesia unei cîmpii mlăștinoase acoperite cu trestii [fr. jungle].

JUNICĂ, JUNINCĂ (*pl.*-ce), JUNI(N)CE *sf.* = JUNCĂ: ce știe vițelul, junicea... de beldia ta! (JIP.); din juninca se făcu vacă și da lapte mult și bun (RET.) [lat. junix].

JUNIE *sf.* Tinerețe: în junia sa se vede că fusese balan (NEGR.) [june].

JUNIME *sf.* ı Tinerime ¶ ② Numele unei societăți literare, înființate la Iași în 1867, care s'a constituit mai tîrziu în partid politic [june].

*__JUNIMIST__ *sm.* Membru al partidului politic format de Junime.

JUNINCĂ, JUNINCE ☛ JUNICĂ.

○ **JUNIȘAN**, ○ JUNIȘOR *adj.* și *sm. dim.* JUNE.

○ **JUP** *sm. Bucov.* — JIP: vîntoasa ia ~ul întreg de strujeni și toate frunzele cad (VOR.).

JUPĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. tr. Bucov.* = JNĂPĂI: au început botica pe amîndoi să-i îmblătească și să-i jupăească (SB).

‡ **JUPAN** *sm.* Titulatură a boierilor pusă înaintea numelui, mai ales în acte [vsl.].

‡ **JUPANIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Cucoană. doamnă, soția unui jupan: după cină, boieri și jupanițe se prinseră în horă (ODOB.) [vsl.].

JUPI ☛ JUPUI.

*JUPITER *sbst.* ☆ Cea mai mare din planetele sistemului nostru solar, care-şi face revoluţiunea în aproape 12 ani; diametrul lui e de 11,06 ori mai mare decît al Pămîntului(▪ 2751) [fr.].

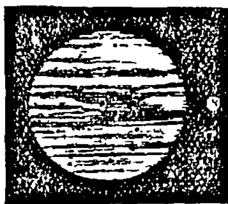

Fig. 2751. Proporţia lui Jupiter în raport cu Pămîntul.

JUPÎN, ○ **GIUPÎN** *sm.* ① ‡ Titlu de politeţă dat boierilor, corespunzător actualului „domn"; — în *Maram.* şi astăzi nemeşii poartă titlul onorific de **jupîni** (BRL.) ¶ ② Astăzi: stăpîn, patron ¶ ③ Titlu de dispreţ dat unui Evreu: **să mă aştepţi în noaptea Paştelui, să ciocnim ouă roşii, jupîne** (CAR.) [vsl. ž u p a n ŭ].

JUPÎNEASĂ, ○ **GIUPÎNEASĂ** (*pl.*-**nese**) *sf.* ① ‡ Soţie de boier, titlu corespunzător actualului „cucoană" (▪ 2752): **jupînesele boierilor, nevestele breslaşilor se ocupau de toaleta lor** (NEGR.); **haine şi podoabe... pentru domniţele şi bogatele jupînese de pe vremuri** (VLAH.); **E albă, da nu-i, jupîneasă, E neagră, şi nu-i Ţigancă** (GOR.), *ghicitoare despre* „coţofană" ¶ ② Astăzi: femeie din popor (locuind la oraş); titlu de dispreţ dat soţiei unui Evreu: **condurul nu se potrivi la nici o fată de împărat, la nici o cucoană, la nici o jupîneasă, la nici o ţărancă, ba chiar la nici o roabă** (ISP.) ¶ ③ Femeie măritată sau mai în vîrstă care slujeşte în casă, îngrijitoare: **tu, ce eşti cucoană protipenda, să fii tot una c'o giupîneasă din casă!** (ALECS.) [j u p î n]

Fig. 2752. Jupîneasă din sec. al XVIII-lea.

JUPÎNEŞICĂ *sf. dim.* **JUPÎNEASĂ**.

JUPUI (-**poiu**, ✓ -**poesc**), *Mold. Bucov. Trans.* **JUPI** (-**pesc**) *vb. tr.* ① A lua pielea de pe un animal sau de pe un om: **Ercule n'aşteptă să moară bine (leul) şi-l jupui de piele** (ISP.); **să nu te mai prind prin grădină, că, pe legea mea, te jupoiu de viu** (FIL.) ¶ ② A beli, a curăţi de coaje: **se apucă să jupoaie la coajă de copaci** (ISP.); **s'au apucat de au jupit vr'o cîţiva tei şi au făcut o funie lungă** (SB.) ¶ ③ Ⓕ A despuia, a jefui: **ţăranii îi spuseră cum îi nedreptăţeşte pîrcălabul, îi asupreşte şi-i jupueşte** (ISP.); **i-a jupuit ca un tîlhar** (D.-ZAMF.).

JUPUIALĂ (*pl.*-**ieli**), **JUPUITURĂ** (*pl.*-**turi**) *sf.* Locul de pe trup unde s'a j u p u i t pielea; rană făcută prin jupuirea pielei: **tot trupul îi era numai jupuieli şi bube din pricina scărpinăturilor** (CAR.); **pulpele-i uscate... sînt pline de jupuituri** (CAR.).

JUPUITOR *sm.* ① Cel ce j u p o a i e ¶ ② Ⓕ Cel ce despoaie.

JUR, ○ **GIUR** (*pl.*-**ruri**) *sn.* Ocol: **în ~ul meu, în ~ul mesei; de ~ împrejur(ul)** ☞ **ÎMPREJUR** 2 [lat. g y r u s].

JURA, † **GIURA** (-**ur**) 1. *vb. tr.* şi *intr.* ① A afirma, a încredinţa în mod solemn, luînd ca martur pe Dumnezeu, cele sfinte, sau ceea ce are cineva mai scump, ceea ce venerează mai mult: **jur pe Dumnezeu, pe sfînta Evanghelie, pe cruce, pe mormîntul mamei, pe copiii mei, pe ochii mei, pe cinstea mea, etc. că ţi-am spus adevărul**; Ⓟ: **hoţul fură şi jură; să se taie mîna celuia ce va jura strîmb** (PRV.-MB.) ¶ ② A făgădui, a se îndatora cu jurămînt: **~ credinţă, supunere, iubire, răzbunare; a jurat că nu mai bea vin** ¶ ③ A conjura, a ruga cu stăruinţă; a pune să jure că va face sau nu va face ceva: **mă jură pe ce am mai scump pe lume, pe tata, ca să nu o las la zmei** (ISP.).

2. *vb. refl.* A face un jurămînt, a jura: **cine se jură strîmb, de Dumnezeu se leapădă** (PRV.-MB.) [lat. j u r a r e].

JURĂMÎNT, † **GIURĂMÎNT** (*pl.*-**minte**) *sn.* Afirmaţiune sau făgăduială făcută luînd ca martur pe Dumnezeu, cele sfinte sau ceea ce are cineva mai scump, ceea ce venerează mai mult: **a da, a deferi, a depune ~, a face (un) ~; a-şi călca ~ul; ~ strîmb; de jurămînt să fugi, măcar de vei vrea să juri şi drept** (PRV.-MB.) [lat. j u r a m e n t u m].

*JURASIC *adj.* şi *sbst.* ⛰ Se zice de un teren sedimentar, din perioada secundară, care s'a format după trias şi înainte de constituirea terenului cretaceu; i s'a dat această numire după munţii Jura compuşi în mare parte din roce de această natură [fr.].

JURAT 1. *adj. p.* **JURA**. ① Afirmat, făgăduit prin jurămînt ¶ ② Ⓟ Afurisit, blestemat: **cînd se desgroapă un mort şi se găseşte neputrezit se crede că-i ~** (GOR.); **mi-au murit ~ele de găini** (LUNG.).

2. *sm.* ① † *Trans.* Consilier comunal ¶ ② *Maram.* Pretor ¶ ③ ⚖ Fie-care din cetăţenii chemaţi să ia parte la judecarea unui acuzat învinovăţit de un omor sau de altă faptă criminală şi de a se pronunţa dacă acesta este vinovat sau nu: **Curtea cu juraţi**.

JURĂTOR, † **GIURĂTOR** *sm.* ① Cel ce j u r ă ¶ ② ‡ ⚖ Fie-care din oamenii chemaţi să încredinţeze cu jurămînt pînă unde se întindeau hotarele moşiei cuiva, sau să servească de martori în alte pricini judecătoreşti: **Aş jura cu jurători C'ai purtat un car de flori** (IK.-BRS.).

JUREBIE *sf.* ① = **JIREBIE** ¶ ② Jurubiţă.

*JURI *sm.* ⚖ Juraţi: **Curtea cu ~**.

*JURIDIC *adj.* ⚖ Privitor la, conform cu procedura justiţiei; ce se atinge de dreptul judecătoresc: **document ~; dovadă ~ă** [fr.].

○ **JURINCĂ** = **JUNINCĂ**.

*JURISCONSULT *sm.* ⚖ Persoană care cunoaşte bine legile şi care e chemată să-şi dea părerea asuprea chestiunilor de drept [fr.].

*JURISDICŢIUNE, **JURISDICŢIE** *sf.* ⚖ ① Puterea judecătorului ¶ ② Competenţa judecătorului, sfera de acţiune a unui magistrat: **~ civilă, criminală; conflict de ~; grade de ~** [lat.].

*JURISPRUDENŢĂ (*pl.*-**ţe**) *sf.* ⚖ ① Ştiinţa dreptului şi a legilor ¶ ② Totalitatea sentinţelor judecătoreşti ¶ ③ Normele după care trebuesc judecate anumite cazuri, cum trebuesc interpretate anumite legi, stabilite prin sentinţele date [fr.].

*JURIST *sm.* ⚖ Învăţat în materie juridică, cel ce scrie asupra materiilor de drept [fr.].

*JURIU (*pl.*-**rii**) *sn.* ① ⚖ Cei doisprezece cetăţeni chemaţi să se pronunţe asupra vinovăţiei unui acuzat la Curtea cu juraţi ¶ ② Comisiune însărcinată să examineze pe un candidat sau să clasifice pe concurenţii dintr'un concurs după meritul lor [fr.].

*JURNAL (*pl.*-**ale**) *sn.* ① ⚖ Ziar, gazetă, publicaţiune zilnică sau periodică care face cunoscut publicului ştirile politice, judiciare, literare sau ştiinţifice ¶ ② Însemnare, relaţiune făcută zi cu zi despre ceea ce se petrece: **~ de călătorie** ¶ ③ Registru în care un comerciant înscrie în fie-care zi ceea ce a cumpărat sau vîndut, ceea ce a primit sau a plătit [fr.].

*JURNALISM *sbst.* Ziaristică, gazetărie, ocupaţiunea, profesiunea jurnalistului [fr.].

*JURNALIST *sm.* Ziarist, gazetar, cel ce scrie într'un jurnal sau care redactează un ziar [fr.].

JURUBIŢĂ (*pl.*-**ţe**) *sf.* ① Scul mic de fire de bumbac, de lînă, etc. (▪ 2753 : **~ de aţă; îi mai trebuiau... cîteva jurubiţe de mătase şi o ~ de fir** (SLV.); **celelalte desfăşurau jurubiţele de peteală** (I.-GH.) ¶ ② *Pr. ext.* Încîlcitură de sîrme: **se împiedica cucoana în jurubiţa de sîrme de pe marginea liniei** (CAR.) [j i r e b i e, j u r e b i e].

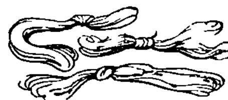

Fig. 2753. Jurubiţe.

○ **JURUI**, † **GIURUI** (-**uesc**) *vb. tr.* şi *refl.* ① A făgădui: **cîndu i-are dărui neştine vre-un dar... sau să-i giuruească ceva** (PRV.-LP.) ¶ ② *Mold. Bucov.* A făgădui în mod solemn: **văzînd că m'am pus rău cu mama, îi giuruesc eu că ce-am făcut, n'oiu mai face** (CRG.); **juruieşte-i cerîul şi pămîntul, ca să-ţi smomească pe nevasta d tale** (CRG.); **copiii cu toţii i-au juruit că s'or purta cît mai bine** (SB.); **s'au giuruit că, după ce va veni din războiul Perşilor, să dea pre creştini jidovilor să-i sfărîme** (CANT.) [j u r a].

○ **JURUINŢĂ**, † **GIURUINŢĂ** (*pl.*-**ţe**, -**ţi**) *sf. Mold. Bucov.* Făgăduinţă solemnă, făgăduială: **după multe lincote şi giuruinţe ce-i va fi giuruit** (PRV.-LP.); **nu ţi-e milă de o ticăloasă fată pe care ai adimenit-o cu juruinţi mincinoase?**

(NEGR.); căpătînd străinul jurninţa, an înhăţat carnl de osie (SB.) [j u r u i].

○**JURUIŢĂ**, †GIURUIŢĂ (*pl.*-te) *sf. Mold. Bucov.* Lucru juruit, făgăduială: tîlharul a trimes plugurile la boierin, ca să-i dee juruita (SB.) [j u r u i].

*JUST 1. *adj.* ① Drept, conform cu dreptatea ¶ ② Care lucrează sau judecă conform cu dreptatea ¶ ③ Nemerit, potrivit ¶ ④ Întemeiat, legitim: o temere ~ă ¶ 5 Care este aşa cum trebue să fie: a avea o idee ~ă despre ceva.
2. *sm.* Om drept.
3. *adv.* Drept, tocmai, întocmai.

*JUSTEŢĂ *sf.* 1 Însuşirea a tot ce este just; dreptate ¶ 2 Conformitate cu raţiunea ¶ ③ Precisiune, exactitate [fr.].

*JUSTIFICA (-fic) 1. *vb. tr.* ① A îndreptăţi, a face legitim: purtarea lui justifică bănuielile noastre ¶ ② A dovedi că nu e vinovat ¶ ③ A arăta că un lucru e drept, că nu e fals, că nu e spus sau făcut fără socoteală: el a justificat speranţele noastre.
2. *vb. refl.* A se desvinovăţi, a dovedi că nu e vinovat [fr.].

*JUSTIFICABIL *adj.* Ce poate fi îndreptăţit, justificat [fr.].

*JUSTIFICATIV *adj.* Cu care cineva se poate justifica, ce slujeşte spre desvinovăţirea cuiva, spre a dovedi cele susţinute: probe ~e, piese ~e [fr.].

Fig. 2754. Justiţia.

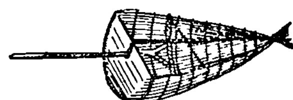
*JUSTIŢIABIL *adj.* Care trebue să se înfăţişeze înaintea unor anumiţi judecători, care urmează a fi judecat [fr.].

*JUSTIŢIE *sf.* ① Dreptate, virtute care consistă în a da fie-căruia ce i se cuvine de drept şi a respecta drepturile altuia ¶ ③ Zeiţă a mitologiei, reprezentată adesea şezînd pe un tron, ţinînd în dreapta o balanţă, iar în stînga o sabie ([▪] 2754) ¶ ③ Purtarea celui drept ¶ ④ Puterea de a face dreptate fiecăruia, de a răsplăti şi a pedepsi: justiţia omenească ¶ ⑤ Judecătoriile, tribunalele, judecătorii şi alţi slujbaşi însărcinaţi să facă dreptate; a chema înaintea justiţiei, a chema în judecată ¶ ⑥ Ministerul de ~, ministrul de ~, ministerul, ministrul de care depind afacerile judiciare şi care dirijează curţile şi tribunalele [fr.].

JUVAER... = GIUVAER...

JUVĂŢ (*pl.*-veţe) *sn.* ① Laţ la capătul unui ştreang, unei funii, pentru a prinde sau spînzura pe cineva: avea o groază de puşcă ca un cîne de ~ul hingherului (SAD.) ¶ ② Laţul, ochiul ştreangului de la hamurile calului.

JUVELNIC (*pl.*-ice) *sn.* Un fel de coş de pescuit, horeţ ([▪] 2755).

Fig. 2755. Juvelnic.

○**JUVENI** (-enesc) *vb. tr. Olten.* A roade, a sdreli *în spec.* piciorul (*vorb.* de încălţăminte).

*JUVENIL *adj.* Care aparţine tinerilor, tinereţei, tineresc: veselie ~ă [fr.].

○**JUVEŢE** *sm.* ① Peşte mărunt, fîţă ¶ ② Poreclă ce se dă Oltenilor.

○**JUVINĂ** = JIVINĂ.

○**JUVINI** = JUVENI.

*JUXTALINEAR *adj.* Se zice despre traducerile făcute cuvînt cu cuvînt, reproducîndu-se alături şi textul din care se face traducerea: traducere ~ă [fr.].

*JUXTAPUNE (-pun) *vb. tr.* A pune unul lîngă altul, a alătura [fr. j u x t a p o s e r, refăcut după p u n e].

*JUXTAPUS *adj. p.* JUXTAPUNE. Pus unul lîngă altul, alăturat.

K *sm.* A unsprezecea literă a alfabetului, a opta din seria consonantelor; se întrebuinţează numai în cuvinte străine.

*KAKI *sbst.* Coloare galbenă-cafenie, extrasă din fructul unui arbore din Japonia; coloarea obicinuită a uniformelor din armata engleză [fr.].

*KANTISM *sbst.* Sistemul filosofic al lui Kant [fr.].

*KANTIST *sm.* Partizan al filosofiei lui Kant [fr].

*KEDIV *sm.* Titlu dat vice-regelui Egiptului [fr.].

*KEFIR *sbst.* Lapte de vacă sau de iapă fermentat sub acţiunea unui organism microbic special; întrebuinţat în medicină [fr.].

*KILO *sn.* Prescurtare din k i l o g r a m, întrebuinţată în graiul comercial.

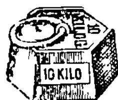

Fig. 2756. Greutate de 10 kilograme.

*KILOGRAM (*pl.*-ame) *sn.* Greutate de 1000 de grame, echivalentă cu greutatea unui decimetru cub de apă distilată (prescurtat în scriere: kilogr.) ([▪] 2756) [fr.].

*KILOLITRU *sm.* Măsură de capacitate de 1000 de litri, egală cu zece hectolitri [fr.].

*KILOMETRIC *adj.* ① De kilometru, privitor la kilometru ¶ 2 F Foarte lung: discurs ~ [fr.].

*KILOMETRU *sm.* Măsură de lungime de 1000 de metri; ~ pătrat, măsură de suprafaţă de 1.000.000 de metri pătraţi [fr.].

*KILOWAT(T) *sm.* Măsură a energiei electrice, egală cu 1000 de waţi [fr.].

*KIMONO (*pl.* -nouri) *sn.* Haină de origine japoneză, cu mîneci largi ([▪] 2757, 2758) [fr.].

Fig. 2757. Kimono.

Fig. 2758. Kimono.

*KODAK *sbst.* Aparat fotografic portativ, fabricat de casa americană K o d a k ([▪] 2759).

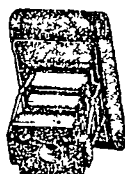

Fig. 2759. Kodak.

Fig. 2760. Kola.

*KOLA *sf.* Arbore din Africa tropicală, de unde a fost transportat şi în America, al cărui fruct („nuca de Kola") conţine multă cafeină şi e întrebuinţat în medicină (*Sterculia acuminata*) ([▪] 2760) [fr.].

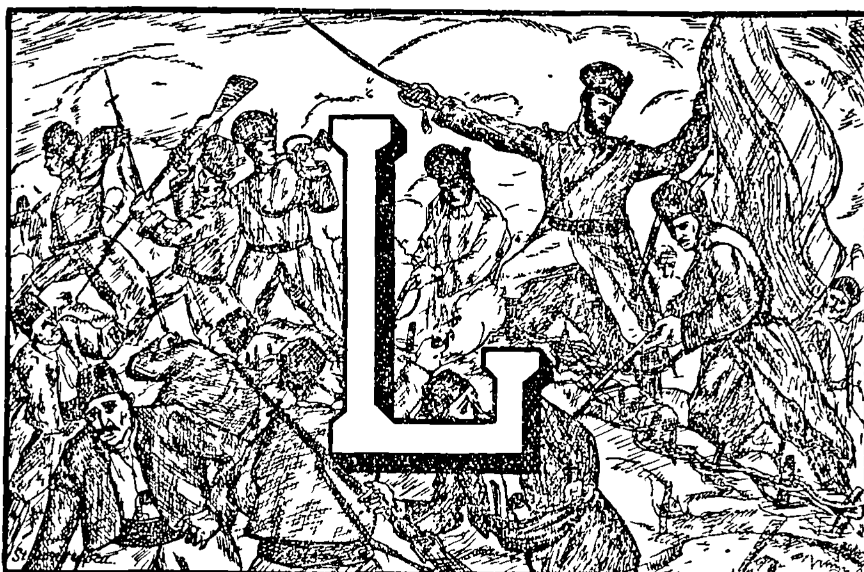
KYRIE ELEISON! *interj.* Rugăciune scurtă ce se cîntă la începutul liturghiei [gr. κύριε ἐλέησον „Doamne miluește"].

Sec XV

Sec XVI

Sec XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec XVIII

Sec XVIII

Sec. XIX

LUPTA DE LA GRIVIȚA

L¹ *sm.* ① A douăsprezecea literă a alfabetului, a noua din seria consonantelor ¶ ② **L.** cifră romană = 50.

L² *pron. pers.* (*enclitic sau proclitic*): **dă-l altuia; l-am văzut** [lat. ĭ l l u m].

L³ *art. definit m.* care se adaogă la sfîrșitul substantivelor sau adjectivelor terminate în u sau într'o consonantă [lat. ĭ l l u m].

LA¹ *prep.* Indică mai ales raporturi de loc și de timp, iar la figurat, o mulțime de alte raporturi, din care vom cita pe cele mai de seamă. ① Exprimă locul: *a)* direcțiunea către un loc: **a se duce ~ biserică; acest drum duce ~ oraș; ~ dreapta; ~ stînga; vino ~ noi;** *b)* apropierea de un loc: **se opri ~ ușă; a sta ~ fereastră; ea stătu ~ capul lui;** *c)* situațiunea, pozițiunea într'un loc: **șade ~ țară, ~ oraș; ~ jumătatea drumului; am fost ~ unchiu-meu** ¶ ② Exprimă timpul: *a)* mișcarea către un timp: **să ne vedem ~ anul;** *b)* o coincidență în raport cu timpul: **te voiu ajuta ~ nevoie; ~ întîia chemare; cînd va veni ~ adică;** *c)* săvîrșirea într'un timp anumit: **se scoală ~ șase și se culcă ~ nouă; ~ vîrsta de 30 de ani; ~ miezul nopții** ¶ ③ Exprimă o cantitate: *a)* o cantitate nehotărîtă, un număr aproximativ: **erau ~ zece mii de oameni;** se întrebuințează mai adesea cu acest înțeles expresiunile **ca la** *sau* **la vre-o: am cheltuit ca ~ două sute de lei; am citit, ~ vre-o cincisprezece pagini;** *b)* o cantitate enormă, în unele expresiuni familiare: **a spune ~ minciuni; a îndruga ~ palavre; începu să-i care ~ pumni; a băut ~ apă pînă s'a răcorit** (CRG.); **mîncă Stan ~ plăcintă cu carne friptă și bău ~ vin roșu, de gîndeai că n'o să se mai sature** (RET.); *c)* o cantitate relativă, o proporție: **cinci ~ sută** ¶ ④ Exprimă scopul: *a)* tendința către un scop: **a sta ~ pîndă; s'a pus ~ loc; a cădea ~ învoială; a o lua ~ fugă; a lua ~ bătaie; a pleca ~ drum; a aduce ~ îndeplinire;** *b)* conformațiunea în vederea unui scop: **silitor ~ învățătură; plăcut ~ miros; cumpătat ~ vorbă** ¶ ⑤ Arată încă partea prin care atributul convine subiectului: **mic ~ stat; sănătos ~ trup; copt ~ minte; negru ~ suflet** ¶ ⑥ Se pune uneori înaintea unui substantiv, unui adjectiv sau unui pronume, spre a înlocui dativul: **a dat de mîncare ~ copii; sătulul ~ flămînd nu crede; corb ~ corb nu scoate ochii; le-a dat bani și ~ ceilalți** ¶ ⑦ Intră încă în formațiunea unui mare număr de locuțiuni: **~ fel, ~ îndemînă, ~ întîmplare, ~ noroc,** etc. [lat. i l l a c a d].

***LA**² *sm.* ① ♩ A șasea notă a gamei lui do ¶ ② Semnul care reprezintă această notă (☞ 2770) [it.].

Fig. 2770. La.

LA³ (lau; *pf.* läui; *part.* läut) *vb. tr.* și *refl.* † *Trans. Băn.* ① A (se) spăla ¶ ② A(-și) spăla capul: **ia să-mi lai copilașii... și să-i hrănești** (CRG.); **flăcăul care se lă Lunee nu se mai însoară** (GOR.) ¶ ③ **Lă-mă-mamă,** *sm.* Ⓟ *iron.* Nătărău, om care nu se pricepe la nimic și așteaptă ca alții să vie să-l ajute: **măritată de curînd după un văduvoiu și-un lă-mă-mamă** (CRG.) [lat. l a v a r e].

LABĂ (*pl.*-be) *sf.* ① Partea piciorului unui animal pe care calcă (☞ 2771): **~ de cîine, de pisică, de găină; o ursoaică îi desmierdase obrazul cu labele ei** (I.-GH.) ¶ ② *F iron.* Mîna omului: **i-a dat peste labe; jos labele! a pune (cu) botul pe labe** ☞ **BOT** ③ ¶ ③ ♣ **LABA-GÎȘTEI,** mică plantă ierboasă, cu floricele roșii-purpurii, așezate cîte două pe un peduncul comun (*Geranium dissectum*) ¶ ④ ♣ **LABA-MÎȚEI**¹ = **BURETE-DE-CONOPIDĂ;** — **LABA-MÎȚEI**² = **CREASTA-COCOȘULUI**⁴ ¶ ⑤ **LABA-URSULUI**¹, două varietăți de ciuperci mari, împărțite în ramuri groase de multe ori bifurcate, cilindrice, de coloare galbenă (*Clavaria aurea*; *Cl. condensata*); — **LABA-URSULUI**² = **BURETE-DE-CONOPIDĂ;** — **LABA-URSULUI**³ = **CRUCEA-PĂMÎNTULUI;** — **LABA-URSULUI**⁴ = **PEDICUȚĂ**¹; — **LABA-URSULUI**⁵ = **CUCURUZ 1** ② ¶ ⑥ *pl.* ⊕ Ghete [ung. l á b].

Fig. 2771. Labe: 1. de păsări; — 2. de lup; — 3. de elefant; — 4. de urs; — 5. de tigru; — 6. de viezure; — 7. de cîine; — 8. de hipopotam.

○**LABAN** *sm.* = **CHEFAL-MARE** [rut. l o b á n].

○ **LĂBĂNAT** *adj.* Cu labe mari: **ţînţarul ~... e un fel de ţînţar mare** (MAR.) [l a b ă + (c r ă c) ă n a t].

LĂBĂRŢA (-țez) *vb. refl.* A se destinde, a se lăsa în jos.

LĂBĂRŢAT *adj.* ① *p.* LĂBĂRŢA ¶ ② Lăsat în jos, destins: **Cu ochii ceacîră, gura ~ă** (PANN); **Buze mari şi ~e** (IK.-BRS.); **o femeie... cu obrajii sbîrciţi, gura ~ă... se ciorovăeşte cu fecioru-său** (LUNG.).

***LABARUM** *sbst.* Stindard de coloarea purpurei al împăraţilor romani, pe care Constantin cel Mare, în urma unei viziuni, îl împodobi cu o cruce şi cu monogramul lui Cristos: X. P. (▪ 2772): **Labarum vechiu al luptei, simbol al biruinţii** (ALX.) [lat.].

Fig. 2772. Labarum.

***LABIAL** 1. *adj.* ① Care ţine de buze ¶ ② Care se pronunţă cu buzele: **sunet ~; vocale ~e**, vocalele o şi u; **consonante ~e**, consonantele: b, f, m, p şi v.

2. **LABIALĂ** (*pl.*-le) *sf.* Vocală sau consonantă labială [fr.].

***LABIAT** 1. *adj.* Se zice despre corola monopetală cu limbul împărţit în doi lobi principali, aşezaţi unul deasupra altuia ca două buze (▪ 2773).

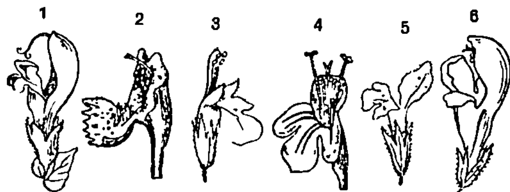

Fig. 2773. Corole labiate: 1. Jaleş-de-cîmp; — 2. cătuşnică; — 3. dumbeţ; — 4 sovîrv; — 5. cinsteţ; — 6. busuioc-sălbatic.

2. **LABIATE** *sf. pl.* Mare familie de plante dicotiledoane [fr.].

***LABIRINT** (*pl.*-turi) *sn.* ① Clădire în care cineva se rătăceşte uşor din pricina mulţimii odălor şi gangurilor: cele mai cunoscute sînt labirintul din Egipt şi acela din Creta pe care Dedal îl construise spre a închide într'însul Minotaurul: **acestei scobituri în pîntecele zisului munte îi dete numele de ~** (ISP.); F: **Cînd simt, ca într'un groaznic ~, Că mintea mea se sbate'n întuneric** (VLAH.) ¶ ② Drumuri încurcate, întortochiate: **Don Pedro ne duce prin un soiu de ~ de hudiţi** (ALECS.) ¶ ③ Mică pădurice într'un parc, unde se'ncrucişază numeroase alee (▪ 2774) ¶ ④ Ⓕ Mare încurcătură ¶ ⑤ Conduct interior al urechii [fr.].

Fig. 2774. Labirint într'un parc.

***LABOARE** *sf.* Muncă [lat.].

***LABORANT** *sm.* Ajutor al unui farmacist pentru lucrările de laboratoriu [germ.].

***LABORATORIU** (*pl.*-orii) *sn.* Local în care se află instalate diferite aparate şi instrumente pentru lucrări practice de fizică, de chimie, de fiziologie, pentru preparaţiuni farmaceutice, etc. [fr.].

***LABORIOS** *adj.* ① Stăruitor, silitor la muncă, care lucrează mult şi cu tragere de inimă: **nu se poate impune unui om... de a fi milostiv, învăţat sau ~** (I.-GH.) ¶ ② Care cere multă muncă, foarte obositor ¶ ③ Greu, penibil: **digestiune laborioasă** [fr.].

LABOŞ (*pl.*-oşe) *sn. Olten. Maram.* Tigaie de pămînt [ung. l a b a s].

LĂBUŢĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* LABĂ.

LAC¹ (*pl.*-curi) *sn.* Mare întindere de apă stătătoare în mijlocul unui uscat (▪ 2775): **~ul Cişmegiu; ~ul Greaca; ~ul Geneva;** Ⓟ: **a sări din ~ în puţ**, a cădea dintr'o nevoie în alta mai mare; ➡ BROASCĂ ① ; Ⓕ: **un ~ de sînge închegase pe cioburile viorii** (DLVR.) [lat. l a c u s].

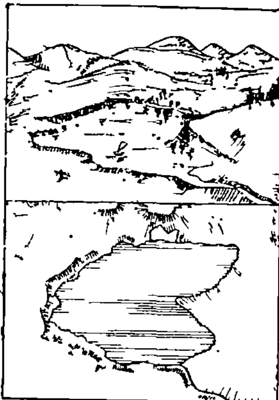

Fig 2775. Lac.

***LAC²** (*pl.*-curi) *sn.* ① Răşină de coloare roşie care picură din ramurile unor copaci din Indiile orientale ¶ ② Lustru de China sau de Japonia, negru sau roşu, preparat cu această răşină: **Se înşiră chioşcuri albe cu ~ luciu smălţuite** (ALECS.) ¶ ③ Lichid cu care se unge suprafaţa unui corp spre a-i da un aspect lucios şi a-l apăra de acţiunea aerului sau a apei: **ghete de ~** [fr. l a q u e].

LĂCĂRIE *sf.* Apărie [l a c].

LĂCAŞ ➡ LOCAŞ.

LACĂT, *Trans.* LĂCAT (*pl.*-te) *sn.*, *Mold. Bucov. Maram.* LĂCATĂ (*pl.*-căţi) *sf.* Încuietoare mobilă care se trece prin unul sau două belciuge spre a încuia o uşă, o ladă, etc. (▪ 2776): **Mă uitai pe sub lăcat, Văzui trei jocuri în sat** (IK.-BRS.); **de... vor fi spart uşa sau sicriul au lăcăţi... să nu aibă certare** (PRV.-LP.); **Tot pe uşa de la vale, Pus-a lăcata cea mare** (BRL.); Ⓕ: **a-şi pune lacăt la gură**, a tăcea din gură, a nu spune nimic din cele ce ştie [ung. l a k a t].

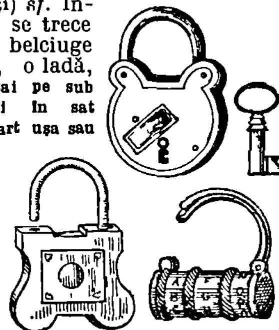

Fig. 2776. Lacăte.

LĂCĂTOIU (*pl.*-oaie) *sn. augm.* LACĂT: **cumpără... două belciuge şi un ~ sdravăn** (CRG.).

LĂCĂTUI (-uesc) *vb. tr.* A încuia cu un l a c ă t: **să lăcătuească uşa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat** (D.-ZAMF.); Ⓕ: **îşi încuie inima şi o lăcătueşte** (DOS.).

LĂCĂTUŞ *sm.* ⊕ Cel ce face sau drege lacăte, broaşte, etc. (▪ 2777): **au fost odată un ~ bun carele, pentru uciderea ce făcuse, nu l-au omorît** (PRV.-MB.) [ung. l a k a t o s].

LĂCĂTUŞERIE *sf.* ⊕ ① Meseria sau atelierul l ă c ă t u ş u l u i ¶ ② Obiecte lucrate de lăcătuş.

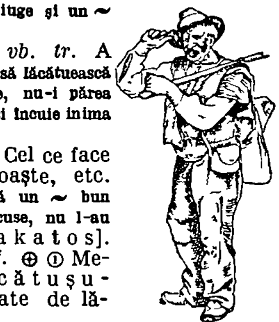

Fig. 2777. Meşter lăcătuş.

LACHERDĂ (*pl.*-de) *sf.* ① Peşte de mare, înrudit cu scrumbia, care trăeşte în Marea Neagră şi în Mediterana; poate ajunge pînă la 50 cm. lungime; se consumă sărat sau conservat în untdelemn (*Pelamys sarda*) (▪ 2778) ¶ ② ✕ Carnea conservată a acestui peşte [ngr.].

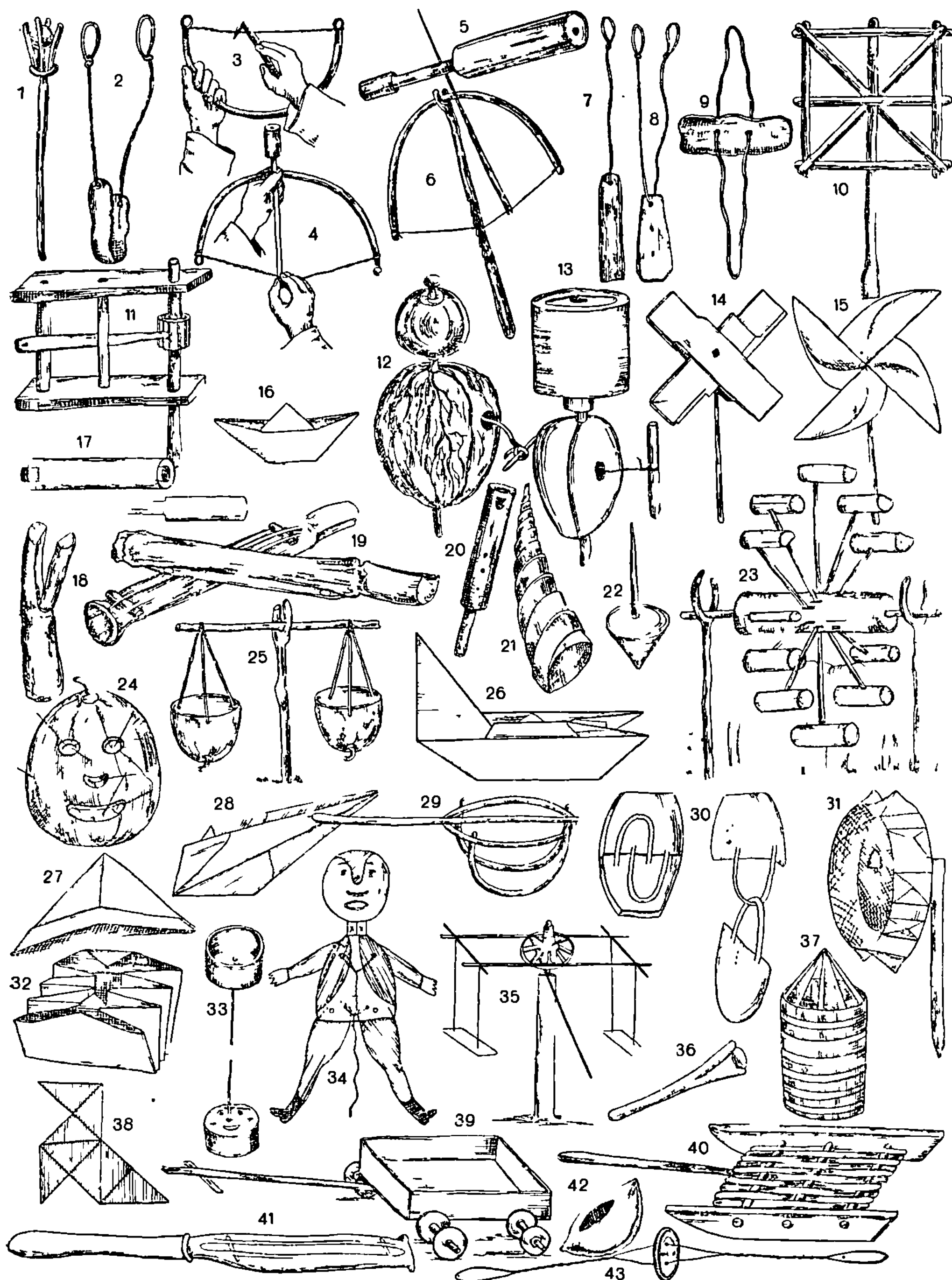

Fig. 2778. Lacherdă.

***LACHEU** *sm.* Fecior (de casă) îmbrăcat în livrea (➡ ▪ 2933): **de cîte ori ~l anunţa un musafir** (I.-GH.); **în coada trăsurii sta o slugă galonată şi înjobenată, ca ori-ce ~ de casă mare** (D.-ZAMF.) [fr. l a q u a i s].

LACOM 1. *adj.* ① Mîncăcios, căruia-i place să mănînce mult ¶ ② Ⓕ Care pofteşte să aibă cît mai mult, nesăţios, nesăturat, avid: **~ de bani, de avere; ea însă nefiind ~ă, îşi alege pe cea mai veche şi mai urîtă dintre toate** (CRG.).

2. *adv.* Cu lăcomie: **mănîncă ~; începe a bea ~ la**

EXPLICAŢIUNI: 1.2. Prăştii.—3.4. Arcuri şi săgeţi.—5. Proaşcă, puşcociu cu apă.—7.8. Sbîrnîitori. — 9. Scîrţiitoare. 10. Cruce de trestie. 11. Sbîrnîitoare de vrăbii.—12.13. Sfîrîitori, sfîrîiace.—14. Morişcă de vînt. — 15. Morişcă de hîrtie. 16. Luntre, corăbioară de hîrtie.—17. Puşcă de soc, puşcociu. —18. Pocănitoare de cocean.—19. Diplă, vioară (de cocean). — 20. Fluier.—21. Tutoiu, sufloiu, tuturez.—22. Sfîrlează, prîsnel.—23. Morişcă de apă.—24. Felinar (de pepene sau de dovleac). — 25 Cumpănă, cîntar. — 26. Corabie de hîrtie. — 27. Chivără. — 28. Săgeată de hîrtie. — 29. Căluş. 30. Desagi (de pepene).—31. Steaua. — 32. Portofel.—33. Telefon.—34. Omul care joacă.—35. Scrînciob. — 36. Lăcustă, greiere. — 37. Coif. —38. Porumbel de hîrtie. — 39. Cărucior. — 40. Sanie.—41. Scripcă de hluj.—42. Fluier de sîmbure. 43. Sfîrlează, sfîrîiac de nasture.

apă şi a-şi linge buzele de dulceaţa şi bunătatea ei (CRG.) [vsl.].

LĂCOMEŞTE *adv.* Cu lăcomie, l a c o m: stă, îmbucă ~, ca un lup cînd se pripeşte (PANN).

LĂCOMI (-mesc) *vb. intr.* şi *refl.* A pofti cu lăcomie, a se arăta l a c o m după ceva, a rîvni: să nu lăcomeşti la nimic, numai la mărgeaua de după măsea (RET.); cine lăcomeşte nu se pricopseşte (ZNN.); lăcomindu-se a cuprinde cu plugul, cu sapa, cît poate mai mult loc (I.-GH.).

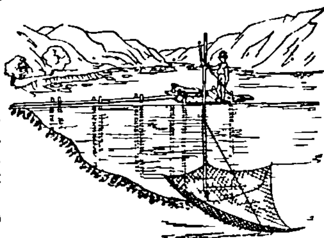
LĂCOMIE *sf.* ① Pofta celui l a c o m: mănîncă cu ~ ¶ ② Ⓕ Rîvnă mare, poftă de a avea cît mai mult, nesaţiu, aviditate; Ⓟ: lăcomia pierde omenia.

LĂCOMOS *adj.* = LACOM: el nu era ~ la averi (RET.).

***LACONIC** *adj.* 1. Care se exprimă sau este exprimat în puţine vorbe, cum făceau Laconienii, scurt şi cuprinzător: stil ~.
2. *adv.* În puţine vorbe [fr.].

***LACONISM** *sbst.* Fel de a vorbi sau de a scrie întrebuinţând cît mai puţine vorbe [fr.].

LĂCOVIŞTE, LĂCOVIŞTE *sf.* ① Băltoacă: o scroafă care se tăvăleşte cît e ziulica într'o lăcovişte de lapte dulce (ISP.) ¶ ② Un fel de plasă de pescuit ce seamănă cu chipcelul (▪ 2779) [lac].

Fig. 2779. Lacovişte.

LACRĂ, RACLĂ (*pl.* -le) *sf.* ① Ladă (*în spec.* pentru ţinut haine, rufe): pe lacra de sub icoane, două plăpămi groase (DLVR.); Am o lacră: o încuie vîntul, o descuie vîntul (GOR.), *ghicitoare despre* „coada păsării" ¶ ② Sicriu, coşciug: se pune în raclă, cu faţa 'n sus, cu picioarele întinse (CRG.); în tinda bisericii, într'o raclă de sticlă, se păstrează capul lui Radu cel Mare (VLAH.) ¶ ③ *Olten.* Lature de ulucă, dintr'un par pînă în celălalt (CIAUŞ.) ¶ ④ Pînză urzită cu două feluri de bumbac (R.-COD.) [bg.].

LACRĂMĂ, LACRIMĂ (*pl.* -mi) *sf.* ① Picătură de lichid limpede şi sărat care picură din ochi în urma unei puternice impresiuni fizice sau morale: (a plînge cu) lacrimi fierbinţi, cu lacrimi de sînge; şiroaie de lacrimi; a vărsa lacrimi, a plînge; a stoarce lacrimi (de bucurie, etc.); a rîde cu lacrimi; cu lacrimi(le) în ochi (cît pumnul); a i se umplea ochii de lacrămi; limpede ca lacrima; curat ca lacrima (DLVR.); Ⓟ: cel ce plînge înaintea judecătorului îşi pierde lacrămile (ZNN.); lacrimi de crocodil ☛ CROCODIL ¶ ② Ⓟ Plîngere, reclamaţie (PAP.) ¶ ③ *Trans.* (VIC.) ♣ LACRĂMA-MIRESEI — MĂRGĂRITĂREL [lat. l a c r ĭ m a].

LĂCRĂMA[1], LĂCRIMA (-mez) *vb. tr.* şi *intr.* A vărsa lacrimi, a plînge: a plecat ochii în jos şi a început a lăcrăma (CRG.); fata lăcrămă şi mulţumi lui Dumnezeu că a scăpat-o (ISP.); toată lumea lăcrima de bucurie împreună cu dînsa (ODOB.) [lat. l a c r ĭ m a r e].

***LĂCRĂMA**[2] ☛ RECLAMA.

LĂCRĂMĂTURĂ (*pl.* -turi) *sf.* Faptul de a l ă c r ă m a, de a vărsa lacrămi: dragostea ei... nu-i dragoste de stins cu un oftat şi o ~ pe furiş (S. ALD.).

LĂCRĂMAŢIE *sf.* ☛ RECLAMAŢI(UN)E.

†**LĂCRĂMIELE** *sf. pl. dim.* LACRĂMĂ. ① Lacrimi ¶ ② ♣ MĂRGĂRITĂREL.

LĂCRĂMIOARĂ, LĂCRIMIOARĂ (*pl.* -re) *sf.* ① *dim.* LACRĂMĂ ¶ ② ♣ *Mold.* MĂRGĂRITĂREL: Dar ca voi, mici lăcrămioare, N'are n lume nici o floare, Miros dulce, dulce nume (ALECS.); florile triste şi turburi se nălbiră ca mărgăritarul şi, din botezul de lacrimi, luară numele lăcrimioare (EMIN.).

Fig. 2780. Lăcrămiţa.

LĂCRĂMIŢĂ, LĂCRIMIŢĂ (*pl.* -ţe) *sf.* ♣ Mică plantă erbacee cu floricele albe dispuse în ciorchină; creşte prin pădurile umbroase de la munte (*Majanthemum bifolium*) (▪ 2780) [l a c r ă m ă].

LĂCRĂMOS, LĂCRIMOS *adj.* ① Plin de l a c r i m i: întoarse nişte ochi lăcrămoşi şi plini de focul dragostei (ISP.); ochii spălăciţi, albaştri, dulci şi lăcrămoşi (CAR.) ¶ ② Trist, jalnic.

LACRIMĂ... ☛ LACRĂMĂ...

***LACRIMAL** *adj.* ① Compus din lacrimi ¶ ② Care produce lacrimi: glandă ~ă [fr.].

○**LĂCRIŢĂ** (*pl.* -ţe) *sf. dim.* LACRĂ.

○**LACŞĂ** (*pl.* -şe) *sf. Băn.* ✕ Tăieţei lungi şi laţi sau găluşte lungi de aluat, ce se mănîncă mai adesea cu miere sau cu zahăr, cu uleiu de sămînţă de cînepă, etc. [ung. l a k s a].

LĂCŞOR (*pl.* -oare) *sn.* *dim.* LAC[1].

***LACTAT** *adj.* Alcătuit, format din lapte: regim ~; dietă ~ă [fr.].

***LACTEE** *adj. f.* ☆ Calea ~, calea laptelui, drumul robilor: deasupra, calea ~ ...stropită de stele, pare o răsfrîngere a Dunării pe cer (VLAH.) [fr.].

***LACTIC** *adj.* Care se formează în lapte; acid ~, acid organic care se găseşte în laptele înăcrit, întrebuinţat în medicină [fr.].

***LACTOMETRU** (*pl.* -tre) *sn.* Aparat cu care se constată apa introdusă în laptele natural (▪ 2782) [fr.].

***LACTOZĂ** *sf.* Substanţă incoloră, solidă, dulce la gust, ce se găseşte în laptele mamiferelor; numită şi „zahăr de lapte" [fr.].

Fig. 2782 Lactometru.

LĂCUI... ☛ LOCUI...

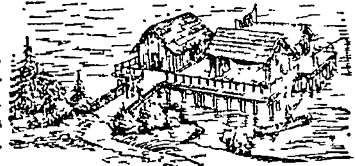
LĂCULEŢ (*pl.* -eţe) *sn. dim.* LAC[1].

***LACUNĂ** (*pl.* -ne) *sf.* Lipsă în textul unei lucrări, în memorie, etc., gol [fr.].

LĂCUSTĂ, LOCUSTĂ (*pl.* -te) *sf.* Insectă ortopteră, de coloare brună-verzuie, cu picioarele dinapoi foarte lungi, cu care saltă; nu e stătătoare, ci migrează în cete atît de numeroase, încît seamănă cu un nor negru; aceste cete sînt atît de lacome şi de stricăcioase, încît acolo unde se coboară, fie semănături sau fîneţe, pomete, lunci sau păduri, nu cruţă nimic, ci mănîncă tot, astfel că nu rămîne decît pămîntul gol, ca şi cînd ar fi ars toată vegetaţiunea de pe dînsul (*Acridium peregrinum*) (▪ 2781): mai rău decît lăcustele prefăceau belşugul în foamete (VLAH.); sumedenii de nelegiuiţi căzură ca lăcustele pe malul Dunării (ISP.); Ⓕ: s'o cotorosim de lăcustele din Fanar care nu se mai satură (I.-GH.); veni o zi cînd aceste locuste sălbatice nu mai găsiră ce prăda (BALC.) [lat. vulg. l a c u s t a = clas. l o c u s t a].

Fig. 2781. Lăcustă.

Fig. 2783. Lăcustar.

Fig. 2784. Locuinţe lacustre.

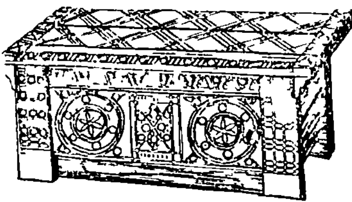
LĂCUSTAR *sm.* Pasăre de 22 de cm., cu capul, gîtul, coada şi pulpele negre-violete, restul corpului trandafiriu şi cu un moţ de penişoare lungi pe creştet; se adăposteşte prin găurile stîncilor şi se hrăneşte cu insecte şi mai ales cu l ă c u s t e (*Pastor roseus*) (▪ 2783).

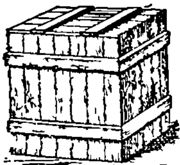
***LACUSTRU** *adj.* Care trăeşte sau creşte într'un lac: plante lacustre; locuinţe sau cetăţi lacustre,

grupuri de colibe construite de popoarele preistorice și sălbatice, pe lacuri și sprijinite pe stîlpi cufundați în apă (▣ 2784) [fr.].

LĂCUȘOR (*pl.*-șoare) *sn.* *dim.* LAC[1].

LADĂ (*pl.* lăzi) *sf.* ① Cutie mare, lungăreață, de lemn, cu capac, împodobită cu diferite zugrăveli, în care țăranii păstrează haine, rufe, etc. (▣ 2785); ⓟ: ce-i pe dînsul, aceea-i și 'n ~, n'are alte haine, altă avere, etc.; ⓟ; atîta tot și lada 'n pod, nu mai e alt nimic (de adăugat, de povestit, etc.) ¶ ② ~ de bani, ~ de fier, casă de bani; *Trans.* lada bisericii, averea, casa bisericii ¶ ③ Cutie mare de scînduri pentru transportat mărfuri, etc. (▣ 2786) ¶ ④ *Băn.* Lada mesei, cutia mesei [germ. L a d e].

Fig. 2785. Ladă.

Fig. 2786. Ladă.

LĂDĂȚUIE, LĂDIȘOARĂ (*pl.* -re) *sf.* *dim.* LADĂ.

***LADIN** *adj.* Limba ~ă, nume dat adesea limbii reto-romane vorbite într'o parte a Elveției [fr.].

LĂDIȘOARĂ ☛ LĂDĂȚUIE.

LĂDIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* LADĂ ¶ ② Cutia de la trăsură de sub capra vizitiului, chichiță: fura tingirile... și le ascundea în lădița trăsurii (I.-GH.).

LADO *sf. voc.* Cuvînt care apare în cîntecele adresate miresei: Frunză verde lăcrămioară, Lado, lado, surioară, Du-te 'n haine de mireasă La bărbatul tău acasă (ALECS.-P.) [comp. refrenul bg. o j l a d o, l a d o, rut. pol. ł a d o, ł a d o (< ł a d a „nevastă"), srb. l a d o (< l a d a „nevastă"), etc.].

LĂDOIU (*pl.*-oaie) *sn.*, ○ LĂDOAIE *sf.* *augm.* LADĂ: abia trăgeau căruța cu lădoiul de marfă (GRIG.); am visat că m'am suit în pod și n'am găsit făină în lădoiu (SAD.); De-acum pot să fiu găzdoaie, Numai grîu fie-'n lădoaie (BRL.).

†**LĂDUNCĂ** (*pl.*-ci) *sf.* Cartușieră [rus.].

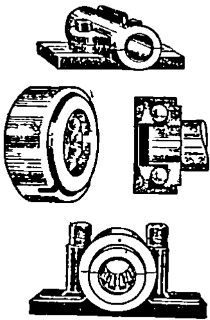
○**LĂDUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* LADĂ.

LAE ☛ LAIE.

LAF, *mai adesea pl.* LAFURI *sn.* F Palavre, taifas: fiindcă nu-i era somn... avea poftă de ~uri (CAR.); pe cînd ședeam cu socru-meu la ~uri, după obiceiul de la țară (CAR.) [tc.].

LĂFĂI (-ăesc), LĂFOI (-oesc) *vb. refl.* A se întinde cu mîinile și picioarele în mod necuviincios, fără să-i pese de alții sau de nimic: în rîulețul... în undele căruia mă lăfăiam ca un păstrăv (GN.); voi să vă lăfăiți și să huzuriți de căldură, iar eu să crăp de frig (CRG.); Țiganca... se îmbrăcă în haine de împărăteasă și... se lăfoia în toate părțile (SB.).

LAGĂR (*pl.*-ăre) *sn.* ① ⚔ Tabără: Ștefan... prinzînd limbă despre starea ~ului lui Mateiaș (ISP.); Vodă, din ~ul Turcilor, cum au auzit de aceasta (NEGR.) ¶ ② Parte a unei mașini, alcătuită din două bucăți cilindrice goale, pe care se sprijinesc capetele fusului unui cilindru, unei osii, etc.; sînt destinate să înlesnească învîrtirea acestora în jurul axei lor (▣ 2787) [germ. L a g e r].

Fig. 2787. Lagăre.

‡**LAGUM** (*pl.*-muri) *sn.* ⚔ Mină (pentru explozii) [tc.].

***LAGUNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Lac cu apă sărată care comunică cu marea de care e despărțit prin fâșii de pămînt sau prin bancuri de nisip: lagunele Veneției; La Giudeca, spre ~, Sbori, voinice gondolier (ALECS.) [it.].

LĂHUZĂ... ☛ LĂUZĂ...

LĂIAȘ, LĂIEȘ, LĂIEȚ *sm.* Țigan de l a i e, nomad (▣ 2788): ne scot oamenii din sat afară, ca pe niște lăieși (CRG.).

LAIBĂR (*pl.*-bere) *sn.* ① *Olten. Băn.* Mintean (purtat de țărani și de țărance) ¶ ② Haină lungă și largă purtată odinioară de boieri și de Evrei: un ~ larg și lung pînă 'n călcîie, care la nevoie l-ar fi putut scuti de pantaloni (VLAH.); se îmbrăca cu ~ ovreiesc și mergea la prieteni pentru petrecere (ISP.) ¶ ③ Îmbrăcăminte fără mînecî, a țărancei, care-i acopere bustul: ~ subțirel i-aș coase, Tot cu fir și cu mătase (IK.-BRS.) [germ. dial. L e i b e l].

Fig. 2788. Lăieși.

○**LĂIBĂRAC**, LĂIBĂRUC (*pl.*-ce), LĂIBĂRUȚ (*pl.*-țe) *sn.*, LĂIBĂRICĂ (*pl.*-ce) *sf.* LAIBĂR ①: Zis-a maica că mi-a face Un pieptar și-un lăibărac Și m'a da după diac (IK.-BRS.); unde mai pui apoi lăibăricele, mintenele de postav... și cîte alea toate (LUNG.).

***LAIC** 1. *adj.* ① Mirean, mirenesc, care nu face parte din tagma bisericii: institutor ~ ¶ ② Propriu mirenilor: îmbrăcăminte ~ă.
2. *sm.* Mirean, care nu e nici preot nici călugăr [fr.].

LĂICER, LĂVICER (*pl.*-ere) *sn.* Covor țărănesc de lînă, lung și îngust, lucrat de țărance, și care se așterne pe lăviți sau pe jos: o ladă veche brașovenească, ce sta într'un colț acoperită cu lăicere (GN.): se culcă în fundul odăii pe un lăvicer (GRL.); cîte un petecuț de fineață, așternut, ca un lăvicer, pe sub poalele brădetului (VLAH.) [l a (v) i ț ă].

LĂICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* LAIȚĂ.

***LAICIZA** (-izez) *vb. tr.* A da unei instituțiuni un caracter laic, a o pune sub direcțiunea, sub supravegherea laicilor [fr.].

LAIE[1], LAE *sf.* ① Ceată de Țigani nomazi: într'un nor de praf trece pe drum o laie de Țigani (VLAH.); a cării bogată zestre coprindea o laie de robi Țigani (ODOB.); Țigani de ~, Țigani nomazi, spre deosebire de Țigani de vatră, mai toți robi boierești sau mănăstirești, și cari erau meseriași sau servitori: cînd m'a scoate cineva din răbdare, apoi nu-i trebue nici Țigan de ~ împotriva mea (CRG.) ¶ ② Ceată de vagabonzi, haită de cîini: ne-a scăpat din mîinile acelei laie de cerșetori (I.-GH.); a ieșit laia de cîini... și i-a tăiat drumul (CAR.) [comp. pol. rut. ł a j a „haită de cîini"].

LAIE[2] ☛ LAIU.

LĂIEȘ ☛ LĂIAȘ.

LĂIEȘIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Nevasta unui l ă i e ș; Țigancă de laie: Lăieșița acea rea Cu a sale vrăji drăcești Fărmăcase pe boieri (STAM.).

LĂIEȚ ☛ LĂIAȘ.

○**LAINIC**, -ICĂ (*pl.*-ce) *sm. f.* *Mold.* ① Vagabond(ă), haimana: așteptînd cu neastîmpăr să vie un ~ de școlar de afară (CRG.) ¶ ② Obraznic; alintat (RV.-CRG.) [comp. l a i e[1]].

○**LĂINICI** (-icesc) 1. *vb. intr. Mold.* A umbla haimana, ca un l a i n i c: cînd sînt fără treabă, îmi place a ~ pe ulițe (NEGR.).
2. *vb. refl.* A se alinta; a se obrăznici: Și striga Ovreiul și se lăinicea (SPER.); ce te lăinicești așa, măi băiete? (RV.-CRG.).

LAIȚĂ ☛ LAVIȚĂ.

LAIU, *f.* LAIE 1. *adj.* Negru-cenușiu (*vorb.* de lîna oilor): lînă laie; oaie laie; ☛ BĂLAIU ⑤.
2. LAIE *sf.* Oaie cu lîna neagră-cenușie: Avea turma 'ntreagă Două oi, o laie și-o băbană neagră (SPER.) [comp. alb. ł a j].

LĂLĂI (-ăesc) *vb. intr.* A cînta emițînd sunete tremurătoare; a îngîna un cîntec, a fredona: auzindu-i lălăind așa de cu chef (CRG.) [onom.].

○**LALANGHIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *Mold.* ✕ Un fel de clătite [tc. l a l a g i t].

LĂLĂU ☛ LĂLIU.

LALEA (*pl.*-lele *sf.* 1 ❦ Plantă din familia liliaceelor, cu tulpina dreaptă, care face o singură floare mare, frumoasă, mirositoare, ce atîrnă în jos înainte de a se deschide *(Tulipa silvestris)* (▪ 2790) ¶ ② ❦ ~ -PESTRIȚĂ, plantă mare și frumoasă din familia liliaceelor, originară din Persia, cu tulpina robustă și cu flori mari, roșii, galbene, vărgate adesea cu alb *(Fritillaria imperialis)* (▪ 2789) ¶ ③ = BIBILICĂ [tc. l a l è].

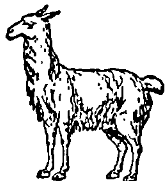

Fig. 2789. Lalea-pestriță.

Fig. 2790. Lalea.

LĂLIU, LĂLĂU 1. *adj.* F Lung, molatic și prost; bleg, gură-cască: ai văzut ce lung și lăliu e ? (BAS.); o slujnică urîtă și lălie, rîgîind ca o bestie (CAR.); o fată balcîză și lălie, de ți-era frică să înnoptezi cu dînsa în casă (CRG.); cu ochii adormiți, cu gura puțin căscată, lăliu (VLAH.).

2. *sm.* Gură-cască: lălăii cască gura pe la mărfurile expuse (NEGR.).

***LAMA** *sm.* Preot budist în Tibet, în Mongolia și la Calmuci (▣ 2791) [fr.].

***LAMĂ**[1] (*pl.*-me) *sf.* Gen de mamifere rumegătoare, fără coarne, prezentînd oare-care afinități cu cămilele; trăesc în America de Sud *(Auchenia lama)* (▣ 2792) [fr.].

***LAMĂ**[2] (*pl.*-me) *sf.* ① Placă, foiță subțire de metal: ~ de oțel ¶ ② Limba unui cuțit, fierul unei arme tăioase, custură: lama săbiei; o ~ sclipitoare de oțel se 'mplîntă în malul drept (VLAH.) [fr.].

Fig. 2791. Lama.

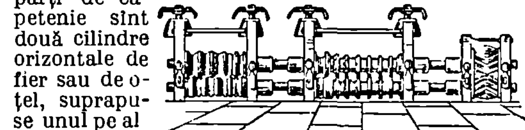
***LAMAISM** *sbst.* Doctrina religioasă a unei secte budiste din Tibet, Mongolia, etc. [fr.].

***LAMAIST** *sm.* Sectator al lamaismului [fr.].

LĂ-MĂ-MAMĂ ☛ LA[3].

***LAMANTIN** *sm.* Mamifer cetaceu erbivor ce seamănă cu foca; trăește în America centrală și în Africa în apele mării în apropierea țărmurilor, de unde trece și în rîuri *(Manatus)* (▣ 2793) [fr.].

Fig. 2792. Lamă.

Fig. 2793. Lamantin.

LAMBA *sf.* Uluc sau ciubuc, făcut de-a lungul marginii unei scînduri spre a o îmbuca cu alta.

LAMBĂ[1] (*pl.*-be) *sf.* Fie-care din lanțurile sau frînghiile de la o căruță care leagă, la un capăt și la celălalt, crucea dinainte sau crucea dinapoi de cele două capete ale fie-cărei osii; numite și „(în)tinzători", „vătraie", „lanțurile crucii", „lănțușuri" sau „costișuri" ☛ ▪ 878 : lamba dinainte, lamba dinapoi; pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba și o strînge la scară (CRG.).

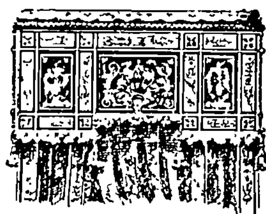
LAMBĂ[2] = LAMPĂ.

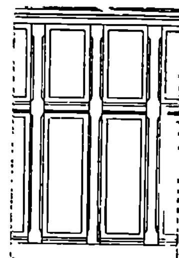
LAMBAR *sbst.* LĂMBUITOR [l a m b a].

***LAMBRECHIN** *pl.*-ine *sn.* Draperie care împodobește partea de sus a unei ferestre sau a unei uși și care servește în acelaș timp să ascundă galeria, corniza, etc. de care sînt atîrnate perdelele (▪ 2794) [fr. l a m b r e q u i n].

***LAMBRIU** (*pl.*-iuri) *sn.* Lucrare de tîmplărie, plăci de marmoră, etc. cu care se căptușesc pereții în interiorul unei odăi sau unei săli (▪ 2795) [fr. l a m b r i s].

LĂMBUI (-uesc) *vb. tr.* A face cu rîndeaua o l a m b a la o scîndură.

Fig. 2794. Lambrechin.

Fig. 2795. Lambriu.

LĂMBUITOR (*pl.*-toare) *sn.* Rîndeaua cu care se l ă m b u e s c scîndurile; numită și „lambar" (▣ 2796).

***LAMELĂ** (*pl.*-le) *sf.* Lamă sau pătură subțire, foiță de metal [fr.].

***LAMELAR** *adj.* Care se desface în lamele, care se prezintă sub formă de lamele: ghips ~ [fr.].

Fig. 2796. Lămbuitor.

***LAMELAT** *adj.* Prevăzut cu lamele, cu foițe subțiri suprapuse: pălăria multor ciuperci e ~ă [fr.].

***LAMELIBRANCHIAT** 1. *adj.* Se zice despre toate moluștele ale căror branchii, așezate perechi perechi între corpul animalului și învelișul lui, se întind sub formă de lamele semi-circulare.

2. LAMELIBRANCHIATE *sf. pl.* Clasă de moluște, caracterizate prin această dispoziție a branchiilor, din care fac parte stridia, midia, etc. [fr.].

***LAMELICORN** 1. *adj.* Se zice despre ori-ce insectă ale cărei antene se termină prin niște prelungiri lameloase.

2. LAMELICORNE *sf. pl.* Familie de insecte coleoptere din care fac parte cărăbușul, băligarul, gîndacul-verde, rădașca, etc. [fr.].

***LAMELIFORM** *adj.* Care e în formă de lamelă [fr.].

***LAMELIROSTRE** *sf. pl.* Familie de păsări palmipede al căror cioc e acoperit de o membrană moale, lamelată, și din care fac parte lebăda, rața, gîsca, etc. [fr.].

***LAMELOS** *adj.* Care se desface în lamele, în pături subțiri [fr.].

***LAMENTA** (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) boci, a (se) tîngui [fr.].

***LAMENTABIL** *adj.* ① De jale, de plîns, jalnic, vrednic de milă: era într'o stare ~ă ¶ ② Înduioșetor, care te umple de jale : scoase un strigăt ~ [fr.].

***LAMENTAȚIUNE** *sf.* Bocet, tînguire, văicăreală [fr.].

***LAMINA** (-inez) *vb. tr.* A întinde cu ciocanul un metal, prefăcîndu-l în lame [fr.].

***LAMINAR** *adj.* Compus din lamele paralele [fr. l a m i n a i r e].

***LAMINOR** (*pl.*-oare) *sn.* Mașină ale cărei părți de căpetenie sînt două cilindre orizontale de fier sau de oțel, suprapuse unul pe altul și învîrtindu-se cu aceeași iuțeală, dar în sens contrar; între ele se pune o placă de metal spre a o transforma în lamă, într'o foiță subțire sau spre a-i da o formă determinată după scobiturile sau ridicăturile de pe cele două cilindre (▣ 2797) [fr. l a m i n o i r].

Fig. 2797. Laminor.

LĂMÎIE, *Mold.* ALĂMÎIE *sf.* ① Fructul lămîiu-

lui (▣ 2799): **galben ca lămiia** ¶ ② **Sare de ~** ☛ **SARE**④ [ngr. λεμόνι].

‡ **LĂMÎIER** *sm.* Vînzător de l ă m î i.

LĂMÎIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ♣ Mic arbust, ale cărui flori aromatice se întrebuinţează la bucate; numit şi „cimbru

Fig. 2798. Lămîioară.

Fig. 2799. Lămii.

(de grădină)" sau „lămîiţă" *(Thymus vulgaris)* (▪ 2798) [l ă m î i e].

LĂMÎIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* 1 ♣ Arbust, originar din America de Sud, ale cărui frunze frecate în mînă răspîndesc un miros plăcut de l ă m î i e; face flori mici albe sau roze *(Lippia citriodora)* ¶ ② = **SIRINDERICĂ** ¶ ③ = **LĂMÎIOARĂ** ¶ ④ = **URECHEA-BABEI**.

LĂMÎIU *sm.* ♣ Mic arbore, originar din Asia; cu flori frumoase albe şi mirositoare, al cărui fruct, numit l ă m î i e, de coloare galbenă la maturitate, se întrebuinţează pentru zeama-i foarte acră în bucate, pentru fabricarea limonadei, etc.

***LAMPĂ** (*pl.* **lămpi**) *sf.* ① Vas sau aparat, conţinînd uleiu sau alt lichid combustibil, întrebuinţat pentru luminat, aprinzîndu-se la capătul de sus fitilul muiat în acel lichid (☛ **TAB. XXX**): **~ cu petrol; ~ de masă; ~ de atîrnat** ¶ ② *Pr. ext.* Aparat care produce lumina electrică ¶ ③ Maşină de fiert apă, etc. care arde cu spirt (☛ **TAB. XXX, G**); **~ electrică** (☛ **TAB. XXX, C, D, F**) [germ. L a m p e].

***LAMPADAR** (*pl.*-are) *sn.* Un fel de candelabru, purtînd mai multe lămpi (▣ 2800): **în loc de ~ şi lampe, teatrul era peste tot iluminat cu luminări de seu** (FIL.) [fr.].

LAMPAGIU *sm.* Cel ce aprinde lămpile sau felinarele de pe străzi (▣ 2801) [l a m p ă].

Fig. 2800. Lampadar.

Fig. 2801. Lampagiu.

***LAMPANT** *adj.* **Petrol ~**, petrol limpede şi bine purificat obţinut prin distilarea ţiţeiului [fr.].

LAMPAS (*pl.*-asuri) *sn.* ① Fâşie de stofă roşie cusută de-a lungul pantalonilor milităreşti [rus.].

○ **LĂMPAŞ** (*pl.*-aşe) *sn. Trans.* Lampă [ung.].

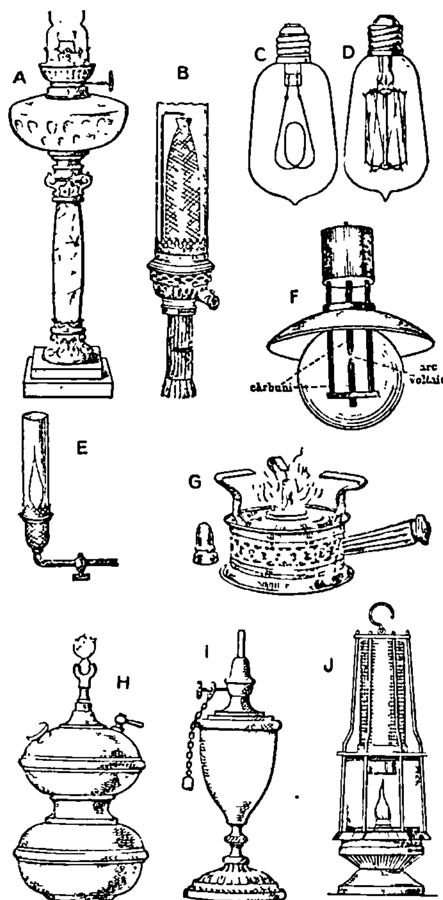
***LAMPION** (*pl.*-oane) *sn.* ① Ciob, ulceluşă sau pahar în care se pune seu, untdelemn sau uleiu cu un fitil şi care servă la iluminaţii ¶ ② *Pr. ext.* Lanternă veneţiană [fr.].

***LAMPIST** *sm.* 1 Cel ce face sau vinde lămpi ¶ ② Cel ce prepară şi aprinde lămpile într'un mare stabiliment: **daţi-vă la o parte, domnilor, strigă ~ul gării** (D.-ZAMF.) [fr.].

***LĂMPŞOARĂ** (*pl.*-re) *sf. dim.* **LAMPĂ**: **în perete ardea o ~ afumată** (CAR.).

LAMURĂ *sf.* Ceea ce este mai bun, mai curat mai ales, mai de frunte în ceva: **lamura făinii, grîului: ei (sînt)... lamura sufletului românesc** (VLAH.); **să sădim ~ curată de Român printre pălămidă** (JIP.); **în raiu nimene nu se sloboade Dacă nu e ~ curat** (BD.-DEL.); — *adv.*: **vorbeşte ~** (VÎRC.), vorbeşte curat, adevărat [lat. vulg. *l a m n u l a, *dim.* din l a m (i) n a].

LĂMURI (-uresc) 1. *vb. tr.* 1 A curăţi, a face

A. Lampă cu petrol. — B. Lampă cu petrol cu manşon incandescent. — C. Lampă electrică cu filament de cărbune. — D. Lampă electrică cu filament metalic. — E. Lampă cu gaz aerian. — F. Lampă electrică cu arc. — G. Lampă de spirt. — H. Lampă cu acetilenă. — I. Lampă cu esenţă. — J. Lampă de mineri.

curat (prin scoaterea tuturor necurăţeniilor), a limpezi: **argintarul lucrează argintul lămurindu-l prin foc cu plumb** (ION.) ¶ ② Ⓕ A face să se vadă limpede: **o lumină albă, intensă... lămurea vederea departe** (VLAH.) ¶ ③ A desluşi, a face să se înţeleagă, să priceapă limpede, a explica.

2. *vb. refl.* 1 A se curăţi, a se face curat, a se limpezi: **ticăloşii aceştia merită a fi arşi de vii ca... să se lămurească prin foc de fărădelegea lor** (NEGR.) ¶ 2 A se arăta limpede: **încep apele să se lămurească pe spintecătura văilor** (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ A se desluşi, a se pricepe clar: **din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea** (CAR.) [l a m u r ă].

LĂMURIRE *sf.* Faptul de a (se) l ă m u r i, desluşire, explicaţiune ¶¶ C **NELĂMURIRE**.

LĂMURIT 1. *adj.* 1 *p.* **LĂMURI**. Curăţit, limpezit: **încheagă o nouă putere... lămurită din focul luptelor** (VLAH.) ¶ 2 F Desluşit, uşor de priceput, limpede ¶¶ C **NELĂMURIT**.

2. *adv.* Limpede, clar, desluşit: **vorbeşte mai ~; el, scurt şi ~, îi opri de la o astfel de treabă** (ISP.).

LAN (*pl.*-nuri) *sn.* ✓ Cîmp întins semănat cu acelaş fel de cereale: **Si ~uri lungi de grîne coapte Sclipesc ca aurul în soare** (VLAH.); **la stînga... ~uri galbene de grîu copt..., ~uri de ovăz de un verde brumăriu, ~uri de porumb de un verde închis** (BR.-VN.) [rut. pol. ł a n].

LANCE *sf.* 1 ☛ Suliţă: **Pe Mîrzac îl reteza şi**

în ~ că-l lua (ALECS.-P.) (☞ 2803) ¶ ② *Maram.* 🐑 Bîta pe care se razimă ciobanul: Şede'n ~ rădzămat Cu sumanu'mbăierat (PAP.) [ung. láncsa.

*LANCEOLAT *adj.* ♣ Care are forma unui fier de lance (▪ 2802) [fr.].

*LĂNCER *sm.* ⚔ Soldat din cavalerie înarmat cu o lance, suliţaş (▪ 2804): după un trup de lănceri... urmau douăsprezece tunuri trase de boi (NEGR.); cetele nesocotite de armaşi şi de lănceri (ODOB.) [fr. lancier + lance].

*LANDĂ (*pl.*-de) *sf.* ⛰ Şes întins şi nelucrat, aproape sterp, pe care cresc numai mărăcini, scaeţi, ferigă, etc. [fr.].

Fig. 2802. Frunză lanceolată.

Fig. 2803. Lănci.

*LANDAU (*pl.*-auri), LANDOU (*pl.*-ouri) *sn.* Trăsură mare cu patru roţi al cărei acoperemînt, format din două coşuri, se poate coborî după plac, dîndu-se pe spate (▪ 2805): un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi (NEGR.) [fr.].

*LANDGRAV *sm.* ♕ Titlu dat unora din principii germani: ~ul de Hessa [fr. < germ.].

Fig. 2804. Lănceri români.

*LANDGRAVIAT (*pl.*-ate) *sn.* ① ♕ Demnitatea de landgrav ¶ ② ✪ Ţărişoara guvernată de un landgrav [fr.].

*LANDTAG *sbst.* ✪ Numele parlamentului în diferite state germane [germ.].

LĂNGĂLĂU *sbst. Trans.* ✕ Lipie ce se coace pe lopată în vatra cuptorului, cînd acesta e bine încins (CONV.) (SEZ.) [ung. lángoló].

*LANGUROS *adj.* Galeş: privirile languroase ale arendaşilor şi sublocotenenţilor cari suspină după zestrea mea (VLAH.) [fr.].

*LANGUSTĂ (*pl.*-te) *sf.* Animal crustaceu, un fel de rac de mare, asemenea stacojului de care se deosebeşte prin lipsa celor două foarfeci mari dinainte *(Palinurus vulgaris)* (▪ 2806) [fr.].

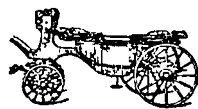

Fig. 2805. Landau.

Fig. 2806. Langustă.

*LANSA (-sez) *vb. tr.* ① A emite: ~ un decret, un mandat de aducere ¶ ② A trimite în diferite părţi: ~ invitaţiuni ¶ ③ A ajuta pe cineva să ajungă la ceva, să se facă cunoscut în lume; ~ o afacere, a căuta prin reclamă sau în alt chip s'o facă cunoscută, s'o facă să izbutească [fr. lancer].

*LANSKENET *sbst.* ♠ Vechiu joc de cărţi [fr.].

*LANTERNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Felinar; ~ veneţiană, felinar de hîrtie transparentă, de diferite forme, întrebuinţat pentru iluminaţii (▪ 2807): era minunată priveliştea... la lumina lanternelor veneţiene (BR.-VN.) ¶ ② ⚗ ~ magică, instrument de optică cu ajutorul căruia, se proiectează, într'o cameră întunecoasă, pe un perete alb sau pe o pînză întinsă, imaginea mărită a unui desen făcut pe o placă de sticlă în colori transparente (▪ 2808, 2809) [fr.].

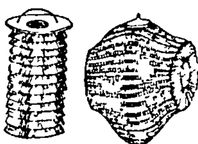

Fig. 2807. Lanterne veneţiene.

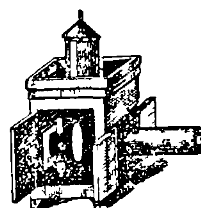

Fig. 2808. Lanternă magică.

Fig. 2809. Lanternă magică.

LANŢ (*pl.*-ţuri) *sn.* ① Legătură din verige, inele sau belciuge prinse unele de altele (▪ 2810): ~ de aur, de argint, de fier; ~ de ceasornic; a lega cu ~uri; a ţinea în ~ (un cîine, etc.), a ţinea legat cu un lanţ ¶ ② Măsură de lungime, de 10 stînjeni, întrebuinţată în măsurătorile agricole ¶ ③ ⛰ Şir de munţi ¶ ④ Şir neîntrerupt de diferite obiecte: un ~ de dughene de lemn... alcătuesc una şi singura uliţă a Romanului (NEGR.); de-a lungul ţărmului sting se înşiră satele în ~ (VLAH.) ¶ ⑤ Ⓕ Succesiune neîntreruptă: ~ul ideilor, evenimentelor; a se ţinea ~, a urma una după alta fără întrerupere ¶ ⑥ Ⓕ Robie: să rupă lanţurile unei robii de şase veacuri (VLAH.); virtuţile acelea cari se cer de la un popor ca să poată sdrobi ~urile (I.-GH.) [vsl. *lanĭcĭ].

Fig. 2810. Lanţuri.

*LANŢETĂ (*pl.*-te) *sf.* ⚕ Instrument de chirurgie cu care se lasă sînge, se deschide o bubă, etc. (▪ 2811) [fr.].

LĂNŢIŞOR (*pl.*-şoare) *sn. dim.* LANŢ: ceasornicul din părete, sfîrîindu-şi lănţişoarele cu greutăţi, cînta „cucu" de nouă ori (VLAH.).

○ LANŢUG (*pl.*-uge), ✓ LĂNŢUG (*pl.* -uguri) *sn.* ① *Mold. Bucov. Maram.* = LANŢ ①: Martin îi un urs legat cu lanţug de un stîlp (ALECS.); puneau lănţugurile de gîtul copoilor (I.-GH.) ¶ ② = LANŢ ②: acei voinici măsoară cu prăjina şi lanţugul locul de pricină (STAM.) [sl.].

Fig. 2811. Lanţetă.

† LANŢUH, LĂNŢUH (*pl.*-uşe) *sn.* = LANŢUG: hîrle boieriu ca zăvodul cel din ~ (ALECS.); ducînd cînii de sgarde şi curuii în lănţuşe (ODOB.) [sl.].

○ LANŢUJEL, LĂNŢUJEL (*pl.*-ele) *sn. Mold. Bucov. dim.* LANŢUG: Dacă n'ar fi fost legat De braţ cu un lanţujel (STAM.); purta... verigi, lănţujele, paftale... şi multe alte fleacuri ce sclipeau (GRIG.).

LĂNŢUI = ÎNLĂNŢUI.

LĂNŢUŞOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* LANŢ.

LAOLALTĂ *adv.* Împreună, la un loc: soldaţi şi paşi fug ~, lăsînd şi arme şi steaguri în mînile Românilor (VLAH.) [(una) la¹ + alaltă].

LAOR = LAUR.

LĂOR *sbst.* Fibrele textile ale cînepei şi inului din care se scoate fuiorul: inul semănat des nu face ramuri, şi toate aţele lui din ~ sînt deopotrivă de lungi (ION) [lat. līber].

† LĂPĂDA... ☛ LEPĂDA...

LĂPĂI (-păiu) *vb. tr.* A bea lingînd sau trăgînd cu limba (*vorb.* de cîini), a licăi, a limpi: cocoana apropie paharul aplecat de botul favoritului care 'ncepe să lăpăie, şi lăpăie, şi lăpăie (CAR.) [onom.; comp. fr. laper].

*LAPARATOMIE *sf.* ⚕ Operaţiune chirurgicală care constă din deschiderea pîntecului [fr.].

○ LĂPĂVIŢĂ = LAPOVIŢĂ.

*LAPIDA (-dez) *vb. tr.* A ucide cu pietre [fr.].

*LAPIDAR *adj.* Propriu inscripţiunilor săpate în piatră: pentru citirea şi transcripţiunea de inscripţiuni ~e (I.-GH.); stil ~, stil concis, în fraze scurte, energice şi grandioase [fr.].

*LAPIDAȚIUNE *sf.* Faptul de a lapida; ucidere cu pietre [fr.].

*LAPIS, LAPIS-LAZULI *sbst.* ⊕ Substanță minerală de o frumoasă coloare albastră, de obiceiu opacă, dar uneori transparentă [fr.].

*LAPON 1. *adj.* ● Din Laponia.

2. *sm.*, LAPONĂ (*pl.* -ne) *sf.* Locuitor, locuitoare din Laponia (▣ 2812) [fr.].

Fig. 2812. Laponi.

LAPOVIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ☉ Ploaie amestecată cu zăpadă: s'a lăsat deodat' un ger, și-o ~, și-un îngheț de crăpau pietrele (VLAH.); spre primăvară, ploile și lapovițele strică foarte mult pe vite (ION.) [bg. srb.].

*LAPSUS *sbst.* Greșală făcută din iuțeală; ~ calami, greșală făcută în scriere din fuga condeiului; ~ linguae, greșală făcută vorbind [lat.].

LĂPTA = ALĂPTA.

LAPTAGIU *sm.* Lăptar, cel ce vinde l a p t e.

Fig. 2813. Lăptar.

LĂPTAR *sm.*, LĂPTĂREASĂ (*pl.*-ese) *sf.* Acela, aceea care vinde lapte (▣ 2813) [lat. l a c t a r i u s].

LĂPTĂRIE *sf.* ① Locul, prăvălia unde se vinde l a p t e, brînză, ouă etc. ¶ ② Locul, celarul, cămara unde se păstrează laptele ¶ ③ *pl.* ✕ Mîncări de lapte, bucate făcute cu lapte.

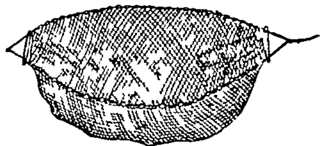

Fig. 2814. Lăptaș.

LĂPTAȘ (*pl.* - așe) *sn.* Un fel de plasă de prins pește (▣ 2814) [bg.].

LAPTE *sm.* ① Lichid alb, opac, secretat de mamelele femeii și ale femelelor tuturor mamiferelor; constitue hrana exclusivă a copiilor abia născuți și a puilor animalelor timp de mai multe luni: a-i seca ~le; purcel de ~, vițel de ~, purcel, vițel care suge încă; frați, surori de ~, cari au supt laptele de la aceeași doică; dinți de ~, cei dintîi dinți cari ies la copii și cari cad pe la vîrsta de șapte ani ¶ ② Laptele de vacă, de bivoliță, de oaie, de capră, de măgăriță, întrebuințat ca aliment al adulților: ~ dulce, laptele proaspăt, muls dimineața; ~ crud; ~ fiert; ~ acru; ~ bătut; ~ de putină; ~ prins; ~ închegat; ~ covăsit; cafea cu ~; Ⓓ: a stoarce ~ din piatră, a izbuti prin muncă, prin inteligență superioară, să facă lucruri de necrezut: este Român desghețat care scoate lapte dulce din piatră seacă (ISP.); ☛ MUSCĂ ②; Ⓕ cu ~, adevărat: bine-ar fi, măi Chirică, dac'ar fi toate cu ~ cîte le spui (CRG.) ¶ ③ Sucul, zeama care se găsește în unele plante sau care se stoarce din anumite fructe: ~ de migdale; ~ de bou, *a)* zeama din prunele uscate puse la fiert; *b)* zeama din semințele de dovleac fierte, care se mănîncă de post ¶ ④ Lichidul alb care se găsește în interiorul unora din fructe: ~ de coco ¶ ⑤ Ori-ce lichid care are aspectul laptelui: ~ de var, lichidul alb care separă topind varul în apă; ~ de pasăre, gălbenuș de ou proaspăt amestecat cu apă fierbinte și cu zahăr; ~ de piatră, picături de carbonat de calce, stalactit: din încrețiturile cărora se preling și cad picături de apă (~ de piatră) pe creștetele stalagmitelor (VLAH.) ¶ ⑥ ☆ Calea ~lui ☛ CALE ⑨ ¶ ⑦ ♣ LAPTELE-CÎINELUI[1], numele mai multor specii de plante a căror tulpină dă un suc lăptos (*Euphorbia angulata*, *E. platyphyllos*, etc.) (▣ 2815); — LAPTELE-CÎINELUI[2] = ALIOR ① ¶ ⑧ ♣ LAPTELE-CUCULUI[1], plantă ierboasă cu flori galbene; cu sucul lăptos ce iese din tulpina plantei, cînd se rupe, poporul vindecă negeii și pecinginea; numită și „alior", „buruiană-de-friguri", „buruiană-măgărească", „laptele-cucului", etc. (*Euphorbia helioscopia*) (▣ 2816); — LAPTELE-CUCULUI[2] = LAPTELE-CÎINELUI[1]; — LAPTELE-CUCULUI[3] = ALIOR ① ¶ ⑨ ♣ LAPTELE-LUPULUI[1] = LAPTELE-CÎINELUI[1]; — LAPTELE-LUPULUI[2] = LAPTELE-CUCULUI[1] ¶ ⑩ ♣ LAPTELE-PĂSĂRII[1], mică plantă ierboasă cu flori galbene (*Gagea lutea*) (▣ 2817); — LAPTELE-PĂSĂRII[2] = BĂLUȘCĂ ¶ ⑪ ♣ LAPTELE-STÎNCII[1], mică plantă păroasă cu flori alburii dispuse în umbelă (*Androsace arachnoidea*); — LAPTELE-STÎNCII[2] = LĂPTIȘOR ¶ ⑫ ♣ SUDOAREA-~LUI = CAPTALAN ¶ ⑬ LĂPTURI, LĂPTETURI *pl. f.* ✕ Diferite feluri de lapte sau de bucate preparate din lapte [lat. vulg. l a c t e = clas. l a c t i s].

Fig. 2815. Laptele-cîinelui.

Fig. 2816. Laptele-cucului.

Fig. 2817. Laptele-păsării.

LĂPTETURI ☛ LAPTE.

LĂPTIȘOR *sm.* ① *dim.* LAPTE: îi dedeam ~ și mîncărică bună (FLOR.) ¶ ② ♣ Plantă erbacee cu tulpini ramificate cu mai multe rozete de frunze, cu flori albe dispuse în umbele; numită și „laptele-stîncii"; crește prin pășunile pietroase din regiunea alpină (*Androsace chamaejasme*).

○LĂPTOC, LĂTOC (*pl.*-oace) *sn.* Mold. Bucov. Scoc (la moară) (▣ 2818): începu a-i țîșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori (CRG.); mergi pe lătoace și-ți vei prinde acolo destulă (SB.); A luat moara de lătoc Și-a trîntit-o tronc la loc (VOR.) [rut. l o t o k y].

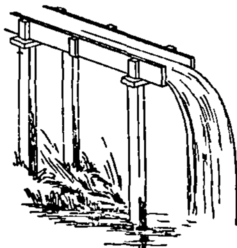

Fig. 2818. Lăptoc.

LĂPTOS *adj.* ① Care dă lapte mult: vacă lăptoasă; ☛ LÎNOS ¶ ② De coloarea, de aspectul laptelui ¶ ③ Ⓕ Adevărat (comp. cu lapte): mama... crezîndu-le toate lăptoase... cum i le spusesem eu (CRG.) [lat. l a c t o s u s].

LĂPTUCĂ (*pl.*-ci) 1. *sf.* ♣ ① Plantă cu suc alb ca laptele, întrebuințată ca salată (*Mold.* „marole") (*Lactuca sativa*) (▣ 2819) ¶ ② = VINEȚICĂ-CU-LAPTE.

2. LĂPTUCU-OII *sm.*, frumoasă plantă erbacee, cu flori galbene dispuse în mari și frumoase capitule la vîrful tulpinii (*Telekia speciosa*) (▣ 2820) [lat. l a c t u c a].

Fig. 2819. Lăptucă.

Fig. 2820. Lăptucu-oii.

○LĂPTUGĂ *sf.* Trans. (VIC.) = LĂPTUCĂ 1 ②.

LĂPȚI *sm pl.* Substanța albicioasă, la peștii de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

icrelor ¶ ② ✕ Ghindurile ce se găsesc sub gîtul vițelului și care constitue o mîncare delicată [lat. l a c t e s].

○ **LĂPUC** *sm. Băn.* ♣ — BRUSTUR [comp. ung. l a p u; srb. l o p u h].

○ **LĂPUG** *sbst. Băn.* Piciorul de la glezne în jos, laba piciorului [comp. bg. l a p a „labă"].

LĂPUȘ *sm.* ¹ ♣ ~-DE-OAIE LĂPTUCU-OII ² ~-DE-CAPRĂ — CINSTEȚ [bg. l o p u š].

*__LAR__ 1. *sm.* △ ① Numele zeului domestic la vechii Romani (▪ 2821) ¶ ² *pl.* Casa, locuința [lat.].

Fig. 2821. Lar (după o pictură din Pompei).

LARD *sbst. Băn. Trans.* ✕ Slănină grasă [lat. l a r d u m].

○ **LĂRDAR(IU)** *sm.* Gîndăcel de 7-8 milimetri care roade pieile și blănurile și se hrănește mai ales cu slănină *(Dermestes lardarius)* (▪ 2822 [l a r d].

Fig. 2822. Lărdar.

LARG 1. *adj.* ¹ Întins, de o mare întindere în toate direcțiunile, în care sau prin care poate încăpea mult, încăpător (Ⓒ lui „strîmt"); deosebit de „lat", care însemnează întins numai în direcțiunea transversală (Ⓒ lui „îngust"): haine, mînecі, pantaloni, ciorapi largi; gură ~ă; poartă ~ă; casă ~ă ¶ ② Vast: (Mihai a fost un) erou în toată ~a putere a cuvîntului (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Darnic, generos: nu e sgîrcit, dimpotrivă e ~ la mînă (BR.-VN.) ¶ ④ Ⓕ Puțin scrupulos: are o conștiință ~ă.

2. *sbst.* ① Lărgime ¶ ② Loc deschis care se întinde departe în toate direcțiunile: cu totul alta era viața Sciților în ~ul cîmpiilor (VLAH.) ¶ ③ Partea mării sau a unui rîu depărtată de maluri: în ~ul mării; se aruncă într'o mică luntre.... și o împinse la ~ (GN.) ¶ ④ Ⓕ În ~, din ~, în belșug, fără a duce lipsă de ceva: să-și vadă țara lui mare și... pe locuitorii ei trăind în ~ și în belșug (ISP.); la ~ul meu, nesupărat, nestingherit de nimeni sau de nimic: simțindu-mă atunci la ~ul meu, rîdeam din băierile inimii (ODOB.).

3. Pe ~, *loc. adv.* Fără a omite ceva, dînd toate amănuntele: a făcut o descriere pe ~ a acestui ținut; pre ~ ☛ PRELARG [lat. l a r g u s].

LĂRGI (-gesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face (mai) larg; a (se) întinde: a mărit grădina, a lărgit țarinile, cumpărînd de la vecini (GN.); orizontul se deschide, se lărgește din ce în ce (VLAH.) [lat. l a r g ī r e].

LĂRGIME *sf.* ① Întindere mare în toate direcțiunile; dimensiunea unui lucru l a r g: ~a porții, unui vas; F: ~ de vederi ¶ ② Lățime.

LĂRGUȚ *adj. dim.* LARG.

*__LARINGE__, *LARINX *sm.* Partea superioară a tracheei-artere și care este organul esențial al vocii, gîtlej (▪ 2823).

*__LARINGITĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Inflamațiunea membranei mucoase a laringelui [fr.].

*__LARINGOSCOP__ (*pl.*-coape) *sn.* Instrument

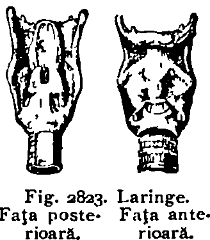

Fig. 2823. Laringe. Fața posterioară. Fața anterioară.

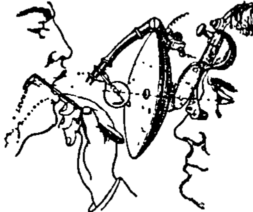

Fig. 2824. Laringoscop.

ce servă la laringoscopie (▪ 2824) [fr.].

*__LARINGOSCOPIE__ *sf.* Explorațiunea laringelui [fr.].

LARMĂ *sf.* Gălăgie, sgomot mare: se auzi o ~ de oameni ce spărgeau porțile și năvăleau cu grămada în curte (ODOB.); e o ~, un sgomot înfiorător de scaune răsturnate, de uși trîntite (VLAH.) [srb. l a r m a; ung. l á r m a].

LARMĂT *sbst.* Larmă: Cum făcea Ovreiul ~ mare, gură, Oameni vin să vază ce s'a întîmplat (SPER.) [l a r m ă + (s t r i g) ă t].

○ **LĂRMUI** (-uesc) *vb. intr. Trans.* A face l a r m ă: pasările sălbatice... dacă sboară în cerc și lărmuesc mult, vremea e schimbăcioasă (GRM.).

Fig. 2825. Larvă.

*__LARVĂ__ (*pl.*-ve) *sf.* Starea, forma pe care o prezintă diferitele animale și mai ales insectele la ieșirea lor din ou și care se deosebește mai mult sau mai puțin de forma adultă (▪ 2825): mormolocul e larva broaștei; omida e larva fluturelui; larva furnicii se numește cățel, a țînțarului, carabăț [fr.].

LĂSA (las) 1. *vb. tr.* ① A se depărta de o persoană, de un lucru: cine... va trece pre niscare drumuri neîmblate... de va lăsa drumul cel mare, atunce tot negoțul să-și piarză (PRV.-MB.). ¶ ② A părăsi: Dumnezeu însă nu lasă pe om (GN.); a lăsat casa și copiii și și-a luat lumea în cap; mai lasă jocul și apucă-te de carte; Lasă legea creștinească și te dă 'n legea turcească (ALECS.) ¶ ③ A transmite ca moștenire: a lăsat toată averea la săraci; de va lăsa neștine cuiva averea sa la moarte (PRV.-MB.) ¶ ④ A face să rămîie ceva după sine, după moarte: ~ urme neșterse; a lăsat doi copii mici ¶ ⑤ A face să rămîie: a lăsat un loc gol; a lăsat o margine de două degete ¶ ⑥ A nu lua de undeva: ~ locului; a lăsat cartea pe masă ¶ ⑦ A nu lua cu sine: a lăsat copiii acasă ¶ ⑧ A nu lua cuiva ceva: luați-mi tot, dar lăsați-mi viața ¶ ⑨ A ceda pe un preț oare-care: i-am lăsat casa cu zece mii de lei ¶ ⑩ A scădea din preț: mai lasă ceva din preț, că prea e scump ¶ ⑪ A încredința: a lăsat casa în paza slugilor; vorbind de griji, etc.: las această grije în voia lui Dumnezeu ¶ ⑫ A se bizui, a se încrede: las' pe mine, că te scap eu ¶ ⑬ A amîna; a păstra pentru altădată: ce poți face astăzi, nu lăsa pe mîine; mînia de seară las'o pe dimineață ¶ ⑭ A nu schimba starea în care se găsește o persoană, un lucru: lasă-l așa cum e; m'a lăsat încurcat ¶ ⑮ A uita: și-a lăsat ochelarii, umbrela acasă; a lăsat ușa descuiată ¶ ⑯ A da voie, a permite; a nu împiedeca, a nu opri: ai să dai samă, Doamnă... că lași pe bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații (NEGR.); nu mă lasă inima; a lăsat să se stingă focul ¶ ⑰ A nu ~, a împiedeca, a opri; ⓟ: pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăești ☛ MURI① ¶ ⑱ A mai îngădui, a aștepta: lasă, că ți-oiu arăta eu! ¶ ⑲ A nu reține, a da drumul: ~ hățurile în voie; lasă-mă de braț, că mă doare; lăsați-l, că e prost ¶ ⑳ A da răgaz, a nu turbura, a nu supăra, a da pace: nu mă mai lasă tusea; l-au mai lăsat frigurile; lasă-mă în pace; lasă-mă, să te las, se zice despre un om nepăsător, care nu vrea să-și creeze supărări amestecîndu-se într'o afacere: fierbeam de ciudă, văzîndu-l așa de lasă-mă să te las (LUNG.) ¶ ㉑ A nu mai vorbi de ceva: să lăsăm asta; mai lasă gluma ¶ ㉒ ‡ A se abține, a renunța: de aice înainte lăsăm de a mai scriere (LET.) ¶ ㉓ A trece cu vederea, a omite: a lăsat afară două rînduri ¶ ㉔ A proceda, a lucra: las'o mai încet, mai domol ¶ ㉕ A hotărî; a crea, a face: așa a lăsat Dumnezeu; blînd și smerit cum l-a lăsat Dumnezeu (ISP.) ¶ ㉖ ~ (jos), a da jos, a coborî: ~ perdelele; o vedea sfiicioasă, lăsîndu-și ochii în pămînt (VLAH.) ¶ ㉗ ~ pe jos, a întrece ¶ ㉘ ~ sec ☛ SEC ¶ ㉙ ~ sînge, a lua sînge.

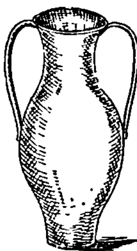
2. *vb. refl.* ¹ A se destinde, a se slăbi: arcurile s'au mai lăsat ¶ ② A renunța, a părăsi: s'a lăsat de carte, de beție ¶ ③ A se încredința: s'a lăsat în voia Domnului ¶ ④ A se bizui, a se încrede: lasă-te pe mine; a se ~ în nădejdea cuiva ¶ ⑤ A nu împiedica, a nu opri, a nu se opune, a răbda, a suferi: se lasă să-l bată toți; a nu se ~, a opune rezistență ¶ ⑥ A ceda: nu vă lăsați, băieți! ¶ ⑦ A se micșora, a scădea, a se muia, a se potoli: gerul s'a mai lăsat ¶ ⑧ A se așeza; a cădea: a se ~ pe spate, în genunchi; a se ~ la fund; m'am lăsat încet pe un scaun (VLAH.) ¶ ⑨ A se coborî, a se da jos: acum e rîndul meu să mă las în prăpastie (ISP.) ¶ ⑩ A se coborî din văzduh, din atmosferă: s'a lăsat o ceață groasă; s'a lăsat un ger strașnic; noaptea se lasă tăcută, vastă, solemnă (VLAH.) ¶ ⑪ A se ~ (mai) pe jos ☛ JOS 2 [lat. l a x a r e].

LĂSAT 1. *adj. p.* LĂSA ¶¶ Ⓒ NELĂSAT.

2. **LĂSAT** (*pl.*-aturi) *sn.*, **LĂSATĂ** *sf.*: lăsatul (lăsata) secului, lăsat de sec, ziua cea din urmă de dulce, care precede începerea unui post (*în spec.* a postului mare): i-a abătut să nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de postu mare (CAR.); pe la lăsaturi de sec și sărbători mari, săruta mai multe pahare cu apă de sapă (ISP.).

LĂSĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Loc așezat, lăsat, adîncit: căutîndu-și o albie nouă pe lăsăturile șesurilor (VLAH.) [l ă s a].

LĂSCAIE, **LEȚCAIE**, **LIȚCAIE**, **LESCAIE** *sf.* ① Odinioară mică monetă valorînd $^1/_2$ de para ¶ ② Ban de valoarea cea mai mică: știa că nu era om să se atingă de o lăscaie (I.-GH.); De la noi și pînă la voi, Tot bani și lăscăi (GOR.), *ghicitoare despre* „stele"; nu-s datori nici c'o lețcaie (ALECS.); nu are cap nici de o lițcaie (ALECS.); dacă nu o lescaie, măcar o fărîmă de pîine (CAR.) [comp. pol. l a c k i „polonez"].

Fig. 2826. Lăscăiață.

LĂSCĂIAȚĂ (*pl.*-iețe) *sf.* *Băn.* Oală cu două mînuși (▪ 2826) [(oală vîndută cu o) l ă s c a i e].

*__LASCIV__ *adj.* Aplecat la desfrînare [fr.].

*__LASCIVITATE__ *sf.* Aplecare la desfrînare [fr.].

LĂSNICIOR *sm.* Plantă, cu flori violete, a cărei tulpină e întrebuințată în medicină ca depurativ și calmant; numită și „buruiană-de-dalac", „vița-Evreilor", „zîrnă", etc. (*Solanum dulcamara*) (▪ 2827) [comp. srb. l a s i n a „varietate de strugure"].

Fig. 2827. Lăsnicior.

LĂSTAR, **VLĂSTAR** *sm.*, (V)**LĂSTARE** *sf.* ① Mlădiță, plantă nouă ce crește din alta mai bătrînă, ramură nouă, crenguță crescută din rădăcina sau trunchiul unei plante: trecea pe lîngă un gard să apuce cîte vr'un lăstar de la vr'un pomișor (ISP.); umblînd cîteodată... după vlăstari sălbatice și după zmeură (CRG.) ¶ ② Tufă de mai multe mlădițe, pădurice de mlădițe ce cresc după tăicrea unei păduri: sitarii șireți sboară fără a se înnălța deasupra lăstarului (BR.-VN.) ¶ ③ Viță tînără, mlădiță de viță ¶ ④ Ⓕ Odraslă, generație tînără: Lăstar de nevoieși, crescut la umbra unei locomobile (VLAH.); prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului începură a se ivi lăstări scăpătate (ODOB.) [bg. l a s t a r ŭ < ngr. βλαστάρι].

LĂSTĂREL *sm.* *dim.* LĂSTAR.

LĂSTĂRI, **VLĂSTĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* și *intr.* ① A scoate (v)l ă s t a r i ¶ ② Ⓕ A odrăsli, a da naștere: va lăstări în mintea fie-căruia credința... (ODOB.); vechile noastre aspirațiuni... așa de spornic vlăstărite (ODOB.).

LĂSTĂRIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Tufă de mai multe mlădițe, de mai mulți l ă s t a r i: să băgăm seama să nu cumva bălăria să năbușească ~ul ăl crud și ăl proaspăt (JIP.).

*__LASTIC__ *sbst.* Satin de lînă: purta pe umeri o scurteică de ~ (DLVR.); mobili nouă cu ~ (ALECS.) [engl. l a s t i n g].

‡**LASTRĂ** (*pl.*-re) *sf.* Stofă scumpă de lînă: Veșminturi cu porfiră și ~ (BD.-DEL.).

Fig. 2828. Lăstun.

20.000 **LĂSTUN** *sm.* ① O varietate de rîndunică (*Chelidon urbica*) (▪ 2828): ~ii s'afundau glonț în nemărginirea zarei (DLVR.); ele veniră cîteși trele... vesele ca niște lăstuni (D.-ZAMF.); o umbră neagră de ~ rătăcit care cădea din văzduh (ODOB.) ¶ ② ~-DE-APĂ *sau* ~-DE-MAL, altă varietate de rîndunică, numită și „rîndunică-de-ploaie" (*Hirundo riparia*): un lăstun-de-apă țivli ascuțit de două ori și trecu dincolo (SAD.) ¶ ③ ~-MARE, ~ NEGRU = DREPNEA [vsl.].

*__LAȘ__ *adj.* Mișel, fricos: în ochii lui era o privire ~ă, speriată, de om învins, umilit, pierdut (VLAH.); pe semne a fugit ca un ~ (CAR.) [fr. l â c h e].

*__LAȘITATE__ *sf.* Mișelie, mîrșăvie: comisese toate lașitățile și crimele cele mai îngrozitoare, numai ca să ajungă la mărire (FIL.) [fr. l â c h e t é].

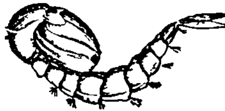
LAT 1. *adj.* ① De o mare întindere de-a curmezișul, în opoziție cu „îngust": pînză ~ă; spete ~e ¶ ② Ⓕ Vorbe ~e, vorbe goale spuse cu un ton măreț ¶ ③ A lăsa, a rămînea, a cădea ~, a lăsa, a rămînea întins, fără a se mai putea mișca: se lovi fără veste cu capul de o creangă și căzu iarăși ~ ca o broască (GN.); dacă nu era Negoiță s'o apuce în brațe, cădea ~ă (CAR.); ~ de foame, istovit de foame: s'au mirat de ce-s oile așa ~e de foame (SB.) ¶ ④ Întins: o farfurie ~ă.

2. *sm. mai adesea* **LAȚI** *pl.* = **FOAIE** ⑧: Ian uitați, feciori, uitați La poale din șase lați, Cumpărate din piaț, Pe carne și pe cîrnați (VIC.).

3. (*pl.*-turi) *sn.* ① Partea lată, de-a curmezișul unui lucru: ~ul săbiei; îl croiră cu ~ul iataganelor (DLVR.); în ~ul patului ¶ ② Lățime: de un ~ de palmă; nu se vedea de acolo marea aceea decît numai ca un ~ de pînză (MERA); în lung și în ~; de-a lungul și de-a latul, în lung și în lat: pentru dînșii am alergat ca un năuc, vară și iarnă, de-a lungul și de-a latul pămîntului (GN.); Veselă din caleafară, Iai cîmpiile de-a latul (COȘB.) [lat. l a t u s].

LĂTĂREȚ 1. *adj.* Cam l a t: un insect frumușel, ~ și lungăreț, de coloare roșie (MAR.); Ⓕ: Stoica, liniștit, cu vorba lui lătăreață, poftí pe prefect să se urce fără teamă (D.-ZAMF.).

2. *sm.* ① O varietate de scrumbie de mare (*Scomber pelamys*) ¶ ② Peștișor scurt și lat ce trăește în bălțile mari (VIC.).

Fig. 2829. Lătăuș.

LĂTĂUȘ 1. *adj.* Lătăreț: bătucelul e ~ ca circelul (MAR.).

2. *sm.* Nimfa țînțarului (▪ 2829): ~ul trăește mai mult unde e apă stătută (MAR.) [l a t].

LĂTEAȚĂ *sf.* = BLEHNIȚĂ [l a t].

*__LATENT__ *adj.* Ascuns, nevăzut sau nebănuit prin vre-un fenomen exterior: în publicul nostru e un fond de simpatie ~ă... care doarme încă în sufletul lui neliniștit (VLAH.); foc ~; căldură ~ă, care nu e sensibilă la termometru [fr.].

*__LATERAL__ *adj.* Lăturalnic, așezat de o parte: în fund, o scară de marmură urca la... un vast salon de primire și cîteva odăi ~e, (VLAH.) [fr.].

LATEȘ *adj.* Coarne ~e, sucite în lături și înapoi [l a t].

○**LĂTEȚE** *sm.* *Băn.* Șipcă, scîndurică l a t ă: celalt capăt... în care vine băgat ~le cel cu găuri (LIUB.); pre corni se prind lățeții, preste cari se prinde șindra (LIUB.).

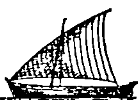

Fig. 2830. Laticlavă.

*__LATICLAVĂ__ (*pl.*-ve) *sf.* Tunică albă de jur împrejurul căreia era cusută o fâșie lată de purpură și pe care o purtau senatorii romani (▪ 2830) [lat.].

*__LATIFUNDIAR__ *sm.* Proprietar al unei mari întinderi de pămînt [l a t i f u n d i u].

*__LATIFUNDIU__ (*pl.*-dii) *sn.* Vastă proprietate de pămînt, posesiunea unor moșii întinse [lat.].

*__LATIN__[1] 1. *adj.* ① Din vechiul Latium, privitor la această țară: limba ~ă ¶ ② De origine romană, care se trage din Romani: popoarele ~e ¶¶ Ⓒ NELATIN ¶ ③ Biserica ~ă, Biserica creștină apuseană, al cărei sediu e la Roma și care recunoaște suprematia Papei, Biserica catolică ¶ ④ Velă ~ă, pînză de formă triunghiulară la o corabie, mai mică, la o barcă mare (▪ 2831).

Fig. 2831. Velă latină.

2. *sm.* Locuitori din vechiul Latium.

3. *sf.* **LATINA**. Limba latină [lat.].

LATIN[2], **LETIN**, *f.* **LETINĂ** (*pl.*-ne) *adj.* și *sm. f.* Ⓟ *iron.* Catolic: vai, bată-te Dumnezeu, holă spurcată și latină rea (RET.); pasă-mi-te că ești letin, de spurcí Vinerea și Miercurea (JIP.); dacă vede că nu ține posturile,

li zice spurcă-Miercuri ori letin (ISP.) [srb. ung. l a t i n].

*LATINESC adj. Ce ține de limba l a t i n ă: vorbă latinească *¶ C NELATINESC.

*LATINEȘTE adv. (În limba) latină: știe ~; vorbește, scrie ~ [l a t i n e s c].

‡ LĂTINIE, LATINIE sf. Limba l a t i n ă: pe latinie le zicea „dominus", cum zic la noi „domn" (M.-COST.).

*LATINISM (pl.-me) sn. Fel de a vorbi sau de a scrie particular limbii latine [fr.].

*LATINIST 1. sm. Cel ce știe bine latinește. 2. adj. Care tinde să latinizeze limba: curentul ~ [fr.].

*LATINITATE sf. ① Modul de a vorbi și de a scrie latinește ¶ ② Calitatea de a fi de origine latină, însușirea de a fi la fel cu Latinii, cu ce era propriu Latinilor: ~a limbii române [fr.].

*LATINIZA (-izez) vb. tr. A da o formă, o flexiune latină unui cuvînt din altă limbă [fr.].

*LATINIZATOR sm. Cel ce l a t i n i z e a z ă.

*LATITUDINE sf. ① Întindere, extensiune ¶ ② Libertate de a lucra, voie ¶ ③ Depărtarea unui loc de ecuator, măsurată pe meridianul ce trece prin acest loc și exprimată în grade, minute și secunde (▣ 2832): Bucureștii sînt situați la... de ~ nordică ¶ ④ Pr. ext. Climă (considerată în raport cu latitudinea unui loc) [fr.].

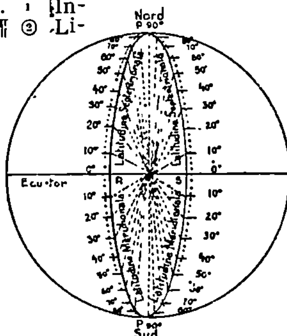

Fig. 2832. Latitudine.

○ LAȚIȚĂ (pl.-țe) sf. Ban. = LĂTEAȚĂ.

○ LĂȚIȚĂ (pl.-țe) sf. Băn. = ALTIȚĂ [srb. l a t i c a].

○ LĂȚIȚAR (pl.-are) sn. Trans. ① = LĂȚIȚĂ ¶ ② Colan de mărgele mărunte pe care-l poartă fetele la gît.

LĂȚIN(I) sm. Trans. = LATIN²: Acolo-i o fată de lătini, Aia e potriva ta (NOV.).

LĂȚING adj. L a t, numai în expresiunea următoare întrebuințată în povești: cale lungă și ~ă.

LĂTOC ☛ LĂPTOC.

LĂTRA (-tru) vb. intr. ① A scoate sunete sgomotoase din gură, vorbind de cîini; Ⓟ: cîinele care latră nu mușcă ☛ CÎINE ①; ~ca cîinele la lună ☛ LUNĂ ① ¶ ② Ⓕ F A nu-i tăcea gura, criticînd sau defăimînd necontenit: spune-i să nu mai latre atîta [lat. l a t r a r e].

LĂTRAT sbst. Faptul de a l ă t r a; sunetele sgomotoase scoase de cîinele care latră: se auzi deodată în jurul stînei un ~ de cîini (GN.); cînii își amestecă ~ul în chiotele lor (VLAH.).

LĂTRĂTOR 1. adj. verb. LĂTRA. Care latră: iată și colo... luna cînilor ~i, slugă bicisnică a pămîntului (GN.).

2. sm. Cîine: începură să ne salute ~ii din satul Bisoca (ODOB.).

LĂTRĂTURĂ (pl.-turi) sn. Lătrat prelungit: acel cîine ce se numea Cerber speria cu lătrătura sa grozavă (ISP.); lătrătura chelălăită a copoilor (ODOB.) [l ă t r a].

LĂTREȚ sbst. = LĂTRAT: Lătreț, urlet, hreamăt mare (DON.).

*LATRINĂ (pl.-ne) sf. Privată, umblătoare [fr.].

LĂTUNOAIE sf. ① Răritură produsă în țesătură din pricina ruperii unuia sau mai multor fire din urzeală ¶ ② Mold.Trans. (Munt. LĂTUROAIE, Băn. LĂTUREANIE) Scîndură plană de o parte și convexă de altă parte tăiată de la marginea unui buștean: cumpără... două lătunoi groase (CRG.) [l a t u r e].

LĂTUNOIOS adj. Cu l ă t u n o i, care produce lătunoi (vorb. de o țesătură): pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebue a destrăma toată pînza (NEGR.).

LĂTUNOIU (pl.-oaie) sn. Mold. Maram. (BRL.) (FLOR.) = LĂTUNOAIE ①.

LĂTURALNIC adj. Așezat mai la o parte, dosnic: Humuleștii... nu-i un sat ~, mocnit și lipsit de priveliștea lumii ca alte sate (CRG.); ei umblau... tot prin căi pustii și ~e (ODOB.); de pe un drum ~ vede apropiindu-se... o ceată veselă de călăreți tineri (CAR.) [fr. l a t é r a l, refăcut după l a t u r e].

○ LĂTURAR(IU)¹ (pl.-are) sn. Trans. Vas în care se toarnă l ă t u r i l e.

○ LĂTURAR(IU)² (pl.-are) sn. Băn. Troaca, ciubărul pentru l ă t u r i l e ce se dau porcilor.

LĂTURAȘ 1. adj. ① Lăturalnic: îl oropsise... într'o căsuță de pe o uliță ~e (BR.-VN.); o potecă ~e, ascunsă în pădure (ODOB.) ¶ ② Cal ~, cal înhămat alături de cel pe care se încalecă.

2. sm. ① Cal lăturaș: cei doi ~i, galopînd în fuga mare (I.-GH.); poștașul anînat ca un scaiu de coama ~ului (ALECS.) ¶ ② Fie-care din dinții incisivi ai calului așezați la dreapta și la stînga cleștilor, alături de canini sau colți ¶ ③ Vecin de alături al unei moșii, alăturaș ¶ ④ Rudă de alături ¶ ⑤ ‡ Țăran scutit de anumite dări ¶ ⑥ Lucrător în ocnele de sare ¶ ⑦ Bucov. Nimfa țînțarului [l a t u r e].

LATURE sf. ① Parte: s'au lățit vestea frumuseții ei în toate laturile (SB.); aduse oști... în Moldova pe care o prădară și o arseră pe de toate laturile (ISP.) ¶ ② Parte lăturalnică, margine: Petrea... au făcut-o într'o ~ și s'au întors acasă (SB.) ¶ ③ ‡ Ținut, parte de loc ¶ ④ Linie mărginașă: cele trei laturi ale triunghiului ¶ ⑤ În laturi, în lături, la o parte: Fă-te 'n lături, măi creștine, Dacă vrei să mergi cu bine (ALECS.); dacă nu se da în lături lupul, în două îl făcea cu paloșul (ISP.) ¶ ⑥ DE LĂTURI, DELĂTURI, pe alături; de o parte, de margine: nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături (CAR.); muierea așa a apucat de la părinți... să stea mai delături (JIP.) [lat. vulg. *l a t o r a = clas. l a t e r a].

○ LĂTUREAN adj. și sm. Trans. Locuitor de la periferia satului (PȘC.) [l a t u r e].

LĂTURI¹ ☛ LATURE.

LĂTURI² sf. pl. ① Apa murdară în care s'au spălat vasele de la bucătărie, rufele, etc.: îi plac cu deosebire ~le de la spălatul farfuriilor și tingirilor (I.-GH.) ¶ ② iron. ✕ Mîncare prost gătită, zeamă proastă: în locul acestor ~, vei face o ihnea cu ceapă (ALECS.); i se deșteptau în cap... cazarma cu lăturile de la cazan și cu ghionturile pe sub fălci (VLAH.) [lat. *l a v a t u r a e].

LĂTURI³ (-uresc) vb. tr. Olten (CIAUȘ.) A spăla (rufele) în l ă t u r i, în apă murdară.

LĂTURIȘ 1. adj. Lăturalnic: o tuli pe o cărare ~e (RET.).

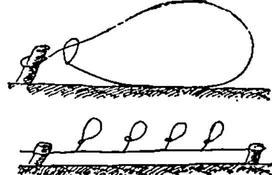
2. adv. ① Mai de o parte, mai retras, mai dosnic ¶ ② Dintr'o parte; pieziș: îl privea ~, cu felul de dispreț al femeilor semețe și vanitoase (O.-ZAMF.) [l a t u r e].

LĂTUROAIE ☛ LĂTUNOAIE.

LĂTUROIU = LĂTUNOIU.

LĂTUȚ adj. Cam l a t; lătăreț.

LAȚ¹ (pl.-țuri, ‡ -țe) 1. sn. ① Ochiul de la capătul unei frînghii sau unei sfori întocmit așa ca să poată strînge gîtul cuiva, sau altceva, cînd se trage de celălalt capăt; juvăț: cînd să puiu piciorul peste gard, mi-a și aruncat ~ul pe gît (CAR.); merge de anină un ~ în cuiul din păretele din dreapta (ALECS.) ¶ ③ Ochiu de sfoară sau de sîrmă pentru prins păsări, etc. (▣ 2833): cela ce va întinde ~uri sau va îngropa curse, pentru să vîneze jiganii... cela cu ~urile să nu aibă nice o pagubă (PRV.-LP.); vîna numai păsărelele cu ~ul (ISP.); să chibzuim lucrurile mai cu meșteșug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cioara în ~ (GN.) ¶ ③ Ⓟ Cursă: a da în ~; a prinde în ~.

Fig. 2833. Lațuri.

2. LAȚE pl. ① Mițe, floace de lînă, păr creț: se apucă și ea de scuipă în lațele Arăpoaicei (ISP.) ¶ ② Floacele ce se prind prin spini din lîna oilor (VIC.) [lat. vulg. l a c e u s = clas. l a q u e u s].

LAȚ² sm. și (pl.-țuri, -țe) sn., LEAȚ (pl.-leți) sm. și (pl. leațuri, lețuri) sn. Scîndură lungă și îngustă care se prinde de căpriorii de la acoperișul casei,

cu care se fac îngrădituri, etc.: în fața unui maidan îngrădit cu lațe (DLVR.); (poarta) aceea era de lați de brad (RET.); coșteiul cel mare de leți (RET.); Mitru sta în mijlocul ogrăzii și cioplea un leaț (GRL.); o bisericuță și cîteva chilii împrejmuite cu leațuri de brad (VLAH.); lețurile de la țarcul oilor erau înlocuite cu nuiele necojite (D.-ZAMF.) [germ. L a t t e, ung. l é c].

LAȚE ☛ LAȚ 2.

LAȚI ☛ LAT 2.

LĂȚI (-țesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face (mai) l a t ¶ ② A (se) întinde: cu cît creștea, cu atît i se lățea stăpînirea (SLV.); oamenii se înmulțiră și începură a se ~ pe pămînt (SB.) ¶ ③ A (se) răspîndi, a (se) împrăștia: se lăți vestea cum că unul numai dintre fruntași lipsea (ODOB.); obiceiul de care este vorba se lățește printre ai noștri (ISP.).

LĂȚIME *sf.* ① Dimensiunea unui lucru l a t ¶ ② Întindere: Împărăția Rimului, căreia puterea și ~a n'au fost la neci o împărăție aseminea, de cînd e lumea (M.-COST.).

LĂȚIȘ *adj.* și *adv.* De-a latul, de-a-curmezișul [l a t].

LĂȚIȘOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* LAȚ[1].

LĂȚOS *adj.* Cu l a ț e, cu păr lung și creț, flocos: capul unui cățel ~, plin de funde de panglici roșii și albastre (CAR.); era îmbrăcat cu un mintean de urs ~ (ODOB.).

LĂȚUI, LEȚUI (-uesc) *vb. tr.* A pune, a bate a ț(u r)i, l e ț(u r)i.

LĂȚUITOR (*pl.*-oare) *sn.* Spițelnic cu care se găuresc lații (R.-COD.) [l ă ț u i].

LĂUDA (laud) 1. *vb. tr.* ① A aproba cu vorbe frumoase, a ridica în slăvi meritele, faptele cuiva: ~ curajul, virtutea cuiva; fapta bună laudă pe om; mai bine e să te bată un înțelept decît să te laude un nerod (PAMF.); altul să te laude, nu gura ta (ZNN.) ¶ ② A slăvi: ~ pe Dumnezeu.

2. *vb. refl.* ① A se făli, a-și adresa cuvinte de laudă: cine se laudă singur se ocărește pe sine (ZNN.); așa este, dar te prea lauzi, las' mai bine să te laude alții (CRG.) ¶ ② F: Cum te mai lauzi? ce mai faci? [lat. l a u d a r e].

LAUDĂ (*pl.*-de) *sf.* Cuvinte prin care se slăvesc meritele sau faptele cuiva, ℗: lauda de sine pute; la ~ mare nu merge cu sacul (ZNN.); vrednic de ~; să dăm ~ lui Dumnezeu [lat. l a u d e m].

*__LĂUDABIL__ *adj.* Vrednic de laudă [lat.].

*__LAUDAN(UM)__ *sbst.* Medicament narcotic lichid, de coloare gălbuie, în care intră opiu [fr.].

LĂUDĂROS *adj.* Căruia-i place să se laude, să se fălească [l ă u d u r o s].

LĂUDĂROȘIE *sf.* Obiceiul de a se lăuda, de a se făli [l ă u d ă r o s].

LĂUDAT *adj. p.* LĂUDA ¶¶ © NELĂUDAT.

LĂUDĂTOR *adj. verb.* LĂUDA și *sm. f.* Care laudă.

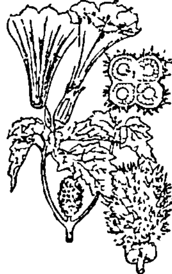
‡ **LĂUDOARE** *sf.* Laudă, fală [lat. l a u d o r e m].

† **LĂUDUROS** *adj. Băn.* Lăudăros: de-aș fi mai lăuduros din fire (ODOB.) [l ă u d o a r e].

LĂUNTRIC *adj.* Din l ă u n t r u: se sculă... cu umerii sguduiți de un plîns ~ (BR.-VN.); o voce ~ă.

LĂUNTRU ☛ ÎNĂUNTRU.

LAUR *sm.* ① Plantă veninoasă, cu miros grețos, cu flori mari albe, al cărei fruct e o capsulă cu țepe moi și semințe negre; numită și „ciumăfaie", „mărul-porcului", „turbare", „bolîndariță", etc. (*Datura stramonium*) (▣ 2834): da ce, am mîncat ~ (= am înnebunit), ca să mă ostenesc eu cu tine, pînă să te slesc? (ISP.) ¶ ② Dafin: cunună de ~i, simbolul gloriei războinicilor sau poeților [lat. l a u r u s].

Fig. 2834. Laur.

*__LAUREAT__ 1. *adj.* Încununat cu lauri: poet ~ ¶¶ © NELAUREAT.

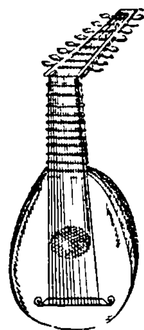
2. *sm.*, LAUREATĂ (*pl.*-te) *sf.* Care a fost premiat la un concurs, care a obținut un premiu acordat de o universitate, de o academie, etc. [fr.].

LĂURUȘCĂ, LĂURUSCĂ *sf.* Viță sălbatică [lat. l a b r u s c a].

LĂUT *adj. p.* LA[3]. Spălat la cap: a văzut copiii lăuți frumos (CRG.) ¶¶ © NELĂUT.

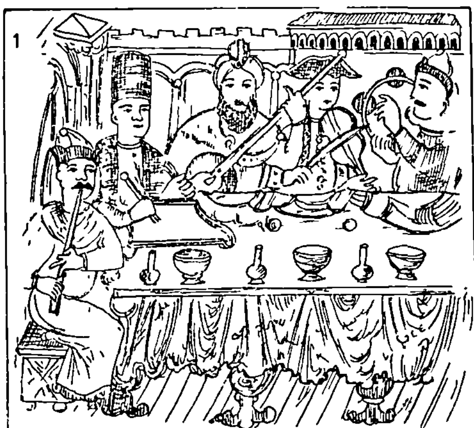
2. *sbst.* Faptul de a (se) spăla pe cap.

LĂUTĂ, ○ LAUTĂ † ALĂUTĂ (*pl.* -te) *sf.* ① ‡ Instrument de muzică asemenea cobzei (▣ 2835) ¶ ② Vioară; numele generic pentru ori-ce instrument cu coarde: doi Țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, țîrlîie într'un colț (CAR.); după dînșii pășeau cîteva tacîmuri de lăutari și Țigani trăgînd din alăutele lor (ISP.) [germ. L a u t e].

Fig. 2835. Lăută.

LĂUTAR *sm.* ① Muzicant, de obiceiu Țigan, care cîntă din vioară (l a u t ă), din cobză, din naiu, etc. (☛ TAB. XXXI); Ⓕ: aduci pe dracu cu ~i în casă, îți creezi singur neajunsuri, belele; ℗: nuntă fără ~i și ceartă fără bătaie

TABELA XXXI. LĂUTARI

1. Taraf de lăutari de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea (după o miniatură). — 2. 5. Lăutari de la începutul veacului al XIX-lea. — 3. Țigan lăutar din Arad (după Valério). — 4. Cimpoier în prima jumătate a veacului al XIX-lea (după Raffet). — 6. Lăutar din Cerneți (după Raffet).

-nu au haz sau cearta fără bătaie, ca nunta fără ~i ¶ 2 Trîntor.

LĂUTĂRESC *adj.* De lăutar: se veseleau cu cîntările cimpoaielor... şi cu dibiele lăutăreşti (ODOB.).

LĂUTĂREŞTE *adv.* Ca lăutarii [lăutăresc].

LĂUTAŞ *sm.* LĂUTAR 1.

LĂUTOARE *sf.* Apă fierbinte pentru spălat pe cap: acum pune de ~ şi grijeşte-l cum ştii tu că se grijesc băieţii (CRG.) [lău t].

LĂUTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Spălătură pe cap cu apă fierbinte: cîte lăuturi, cîte leşii şi eliīii au trebuit... (CAR.) [lău t].

LĂUZĂ, LĂHUZĂ, *Mold. Bucov.* LEHUZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Femeie care a născut de curînd şi stă încă în pat: femeia lehuză să nu se uite în oglindă, că i se poate arăta necuratul (VOR.) [ngr. λεχοῦσα].

LĂUZI, LĂHUZI, *Mold.* LEHUZI (-uzesc) *vb. intr.* A fi lăuză.

LĂUZIE, LĂHUZIE, *Mold.* LEHUZIE *sf.* ① Starea de lăuză: să merg la prietina mea care acum ieşise din lehuzie (ALECS.) ¶ 2 Timpul cît femeia trebue să stea în pat ca lăuză.

***LAVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Materie minerală topită şi incandescentă pe care o aruncă un vulcan în activitate şi care se întăreşte apoi ca piatra (• 2836) [fr.].

Fig. 2836. Lavă.

***LAVINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Avalanşă [germ.].

LĂVICER LĂICER.

LĂVICIOARĂ, LĂICIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* LAVIŢĂ: l-au lăsat să se culce pe o lăicioară, lîngă fereastră (RET.); pe o lăvicioară... i-au aşezat pe îndrăzneţii noştri luptători (GRIG.).

LAVIŢĂ, LAIŢĂ (*pl.*-ţe şi lăviţi, lăiţi) *sf.* ① Bancă ţărănească de-a lungul unui părete al casei, care serveşte adesea de pat: boierul fu culcat pe o laviţă la fundul casei, sub fereastră (RET.); pînă şi sfeşnicele, mesele şi lăviţile din casă săltau (ISP.); obosit, el se puse pe o laiţă, cu braţele încrucişate (GN.) ¶ ② Bancă: unii dintr'înşii putrezesc toată ziua pe laviţele cafenelelor (ISP.) [vsl. lavica].

***LAVOAR** (*pl.*-re) *sn.* Mobilă pe care stă ligheanul cu apă de spălat şi alte obiecte de toaletă (• 2837): acelaşi ~ de fier, cu lighienul şi ibricul de tuciu (VLAH.) [fr. lavoir].

Fig. 2837. Lavoar.

LAVRĂ (*pl.*-re) *sf.* 1 Mănăstire mare, condusă de un egumen, ai cării călugări locuesc în chilii construite la oare-care distanţă unele de altele: egumenul măreţei lavre de la Tismana, zidită pe o stîncă uriaşă deasupra unei cascade (VLAH.) ¶ 2 Sinagogă: Cînd pornesc toţi să vorbească Parcă-i ~ ovreească (PAMF.) [gr.].

LAVRACHI *sm.* Peşte de mare, de coloare cenuşie-argintie, cu solzi mărunţi, numit şi „şalău - de - mare" *(Morone labrax)* (• 2838 [ngr.].

Fig. 2838. Lavrachi.

LAVRE *sf. pl.* Prescurtare din PALAVRE, *numai în loc.* (P: ~ şi palavre.

LAVRENTINĂ (*pl.*-ne) *sf.* — VINERIŢĂ.

***LAWN-TENNIS** *sbst.* Un fel de joc cu mingi care se bat cu rachetele (• 2839 [engl.].

***LAXATIV** *adj.* 1. Se zice despre o substanţă care posedă uşoare proprietăţi purgative.
2. (*pl.*-ve) *sn.* Medicament laxativ [fr.].

LAZ (*pl.*-zuri) *sn.* Întindere de pămînt transformată în loc arabil sau de fîneaţă prin tăierea tufelor şi scoaterea rădăcinilor: ori-cine să va afla c'au tăiat pădure sau au săpat, de au făcut ~ pre locul altuia (PRV.-LP.) [ung.].

LAZĂR *npr. m.* Sîmbăta lui ~, ziua înainte de Florii, cînd fetele colindă satul cîntînd cîntecul numit „Lăzărel" [vsl. < gr.].

LĂZĂREL *sm.* LAZĂR.

***LAZARET** (*pl.*-ete) *sn.* Loc izolat unde rămîn

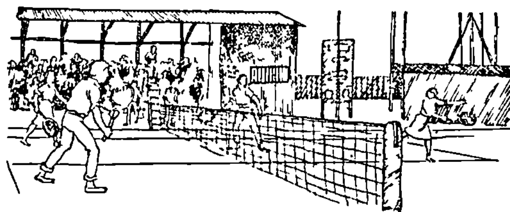

Fig. 2839. Lawn-Tennis.

în carantină oamenii cari vin dintr'o ţară unde bîntue o boală molipsitoare sau au venit în atingere cu aceştia: ne întorsesem numai de zece zile de la ~ul de la Plumbuita (I.-GH.) [fr. < it.].

○ **LĂZUI** (-uesc) *vb. tr. Trans. Bucov.* A curăţi un loc de tufe şi rădăcini spre a-l face arabil, a face laz, curătură: îi dădu o coastă plină de spini să şi-o lăzuească şi are cum va voi (RET.).

LE *pron. pers. de dat. şi acuz.* [lat. illis; illas].

LEA *pers. a 3-a sg. şi pl. a subj. prez.* de la LA[3].

LEAC (*pl.*-curi) *sn.* ① Tot ce e în stare să vindece o boală, remediu: toţi vracii se adunară şi-i dădură ~uri (ISP.); ~uri ar fi, că fie-care boală îşi are ~ul său pe lume (SB.); (P: nu e boală fără ~; (P: a dat Dumnezeu şi boale, dar a lăsat şi ~uri; asta e boală cu ~, lucrul acesta se poate îndrepta, se poate găsi ajutor la lucrul acesta; BURUIANĂ-DE-~, IARBĂ-DE-~ IARBĂ; a căuta ca iarba de ~ IARBĂ ¶ ② (F) Mijloc de scăpare, de constrîngere: apoi aşa ~ de sărăcie ştiam şi eu (DLVR.); el lasă, că-ţi găsesc eu acuşi ~ul! (CRG.) ¶ ③ De ~, *a)* foarte puţin, mititel, neînsemnat (de la obiceiul ce au descîntătoresele de a da cîte puţintel din leacul descîntat): ce păcatele, parcă-mi dai de ~! (RV.-CRG.); un copil numai de ~ (CIAUŞ.); *b)* de loc, de fel, cîtuşi de puţin: poate că în cer, dar aci pe pămînt, de ~ (ISP.) ¶ ④ Fără ~, fără un pic: toate îmi mergeau după plac, fără ~ de supărare (CRG.); mă laşi tocmai la vremea asta, fără ~ de ajutor (CRG.) [vsl. lěkŭ].

○ **LEACĂ** *sf. Mold.* Cantitate mică de tot; *mai adesea în construcţiunea* o ~, puţintel: nu-i rău... să ştie şi băietul meu o ~ de carte (CRG.); parcă-i e necaz acum că n'are şi el o ~ de mustaţă (VLAH.); se dete niţel la umbră... să se mai odihnească o ~ (ISP.).

***LEADER** (*cit.* lidăr) *sn.* Şeful unui partid politic (în Anglia); oratorul de căpetenie care vorbeşte în numele unui partid politic [engl.].

LEAFĂ[1] (*pl.* lefi, lefuri) *sf.* ① Soldă, banii ce primeşte un ostaş pentru serviciile lui ¶ ② Banii ce se plătesc pe un timp determinat (o lună, un an) unei slugi, unui funcţionar în schimbul serviciului ce face, simbrie, salar [tc. ölefè].

LEAFĂ[2] *sf.* ① Partea tăioasă a unui topor, a unei barde, a unei tesle, a unei sape, etc. ¶ ② *Mold.* Lopăţică, ceva mai mare decît o lingură, cu care se tepşeşte mămăliga, după ce s'a mestecat (ŞEZ.) ¶ ③ *Trans.* (VIC.) Lopăţică cu care se bate mingea.

LEAGĂN (*pl.*-ăne, † legene) *sn.* 1 Pătişor, făcut din lemn, din metal ori din nuiele împletite, sau o simplă albioară, în care se leagănă copilul; uneori e făcut din scoarţă de copaciu şi femeia îl poartă în spate; alte ori mai ales în unele părţi ale Transilvaniei, se acaţă cu nişte funii de grinda din casă (TAB. XXXII): ea făcu din ramurile unui copaciu un ~ în care îşi punea copilul ziua (ISP.); creştea... hrănit cu laptele de oaie şi legănat într'un ~ de cetină (RET.); cîntec de ~, cîntec cu care se adoarme copilul ¶ ② (F) Copilărie, vîrsta cea mai fragedă: din ~, de cînd era

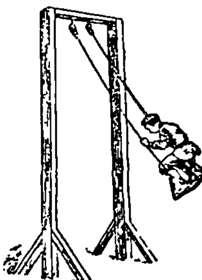

Fig. 2840. Leagăn.

în fașe ¶ ③ Ⓕ Locul de origine al unei persoane, al unui lucru: **~ul civilizațiunii** ¶ ④ Scîndură sau

TABELA XXXII. LEAGĂNE

scăunel legat de două funii atîrnate și pe care se așază cineva ca să se legene (• 2840) ¶ ⑤ ‡ ~ cu cai, lectică: **acea giupîneasă au gătit ~ cu cai cu 12 voinici intrarmați și... au șezut în ~ numai cu acel aprod și au mers pe locuri fără de drum** (GR.-UR.) ¶ ⑥ Un fel de coș mare de nuiele, întrebuințat la pescuit; numit și „speie" (• 2841) [lat. vulg. *līgĭnus < gr. λίκνος].

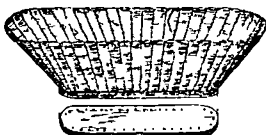

Fig. 2841. Leagăn de pescuit.

† **LEAH** (*pl.* **Leși**) *sm.*, **LEAȘCĂ** (*pl.* **Lește**) *sf.* Polon, Poloneză: **unde s'a mai văzut Leah și om de omenie?** (ISP.); **într'o zi, doica noastră, care era Leașcă, m'a dus... în biserică** (GRIG.) [vsl. Lěhŭ].

LEAHOTĂ, LEAOTĂ ☛ **LIOTĂ**.

***LEAL** *adj.* Cinstit și credincios: **un amic sincer, ~, îndatoritor** (I.-GH.) [it.].

***LEALITATE** *sf.* Calitatea omului l e a l.

○ **LEANCĂ** (*pl.* **lence**) *sf. Mold. Maram.* Ⓣ Mintean subțirel, sărăcăcios: **întîlnește din tîmplare Pe-un Român c'o biată ~** (SPER.); **O ~ boieru-i dase Și cu ea se îmbrăcase** SEV.) [rut. l j a n k a].

***LEANDRĂ** *sf.* Floarea l e a n d r u l u i.

***LEANDRU** *sf.* Arbust, originar din regiunea mediteraneană, cu flori mari, frumoase, roșii sau albe; frunzele, scoarța și lemnul lui sînt întrebuințate în medicină (*Nerium oleander*) (▣ 2842): **foile de ~, ori-cît le-ai fierbe în apă sărată, tot mai bună e țintaura pentru friguri** (DLVR.) [lat. o l e a n d e r].

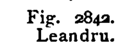

Fig. 2842. Leandru.

○ **LEANGĂN** = **LEAGĂN**.

LEAOTĂ ☛ **LEAHOTĂ**.

LEAPȘĂ *sf.* ① *Trans.* (PȘC.) Lovitură cu palma ¶ ② Joc de copii în care, prin fugă, se feresc de a fi atinși cu mîna de unul din jucătorii care aleargă după ei: **jucîndu-se, cînd de-a baba-oarba, cînd de-a leapșa** (ISP.).

LEASĂ[1] (*pl.* **lese**) *sf.* Desiș, crîng, tufiș de arbuști: **turme nenumărate de mistreți... dau năvală prin ~ și prin mocirlă** (ODOB.) [vsl. l ě s ŭ].

LEASĂ[2] (*pl.* **lese**) *sf.* ① Împletitură de nuiele pe care se bate porumbul, se svîntă brînza, se usucă prune, etc.; se mai întrebuințează ca îngrăditură sau pentru formarea pereților la hambare, pentru înlocuirea loitrelor carului, etc. (• 2843): **Cozonac începu să curețe bălțile de nuiele, iară popa să împletească la lese** (SLV.); **după asta așază o ~ de nuiele numai întinată și niște frunzari peste dîns,** (CRG.); **începu să mîie oile spre o ~a că s'apropia de iarnă și vrea să le facă țarc** (R.-COD.); **Am o oaie brează De se uită seara prin ~** (GOR.), *ghicitoare despre* „lună" ¶ ② Zăgaz din pari și nuiele pentru oprirea apei (R.-COD.) (• 2844) ¶ ③ Un fel de coș de nuiele împletite în formă de opincă pentru prins pește (• 2845) ¶ ④ Împletitură de trestie ce se așază vertical în apă, spre a prinde pește [vsl. l ě s a].

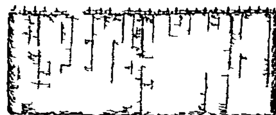

Fig. 2843. Leasă.

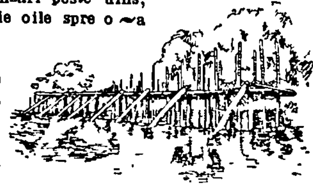

Fig. 2844. Leasă.

Fig. 2845. Leasă.

LEAȘCĂ ☛ **LEAH**.

LEAT (*pl.*-**turi**) *sn.* ① An (cu care se exprimă data): **au cumpărat la ~ 1812 o hîrtă de loc de la răzeșul Toadir Arbure** (ALECS.) ¶ ② Ⓕ Camarad, termen cu care se adresează un soldat altuia care a intrat în același an cu dînsul în serviciul armatei; *pr. ext.* termen cu care ne adresăm ori-cărui soldat: **nu ți-e urît aici, leat? îl întreb, ca să intru în vorbă (cu dorobanțul)** (VLAH.) ¶ ③ *Pr. ext.* Soldat: **cîte un ~ pașnic stă pe prispă** (IRG.) [vsl. l ě t o].

LEAȚ ☛ **LAȚ**[2].

○ **LEAU** *sn., mai adesea* **LEAURI** *pl. Olten.* (CIAUȘ.) Acaret(uri).

LEBĂDĂ (*pl.*-**bede**) *sf.* ① Pasăre palmipedă de apă, ceva mai mare decît o gîscă, cu penele albe ca zăpada și cu gîtul foarte lung; cei vechi susțineau greșit că, aproape de moarte, cîntă cu un glas jalnic și foarte melodios (*Cygnus musisus*) (▣ 2846): **La moarte mă voiu duce ca lebăda cîntînd** (ALECS.-P.) ¶ ② Ⓕ **Cîntecul lebedei**, ultima operă a unui mare scriitor, a unui mare compozitor ¶ ③ Ⓕ Poet, scriitor, muzicant duios: **lebăda din Mantua**, poetul Virgiliu ¶ ④ **Gît de ~**, conformațiune defectuoasă a gîtului calului (▣ 2847) [vsl. l e b e d ĭ].

Fig. 2846. Lebădă. Fig. 2847. Git de lebădă.

LEBADEA ☛ **LIBADEA**.

LEBEDIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf. dim.* **LEBĂDĂ**: **Pîn' eram eu copiliță, Ieșeam seara pe uliță Albă ca o ~** (IK.-BRS.).

○ **LEBENIȚĂ** = **LUBENIȚĂ**.

○ **LECRIC** (*pl.*-**ice**) *sn. Maram.* Ⓣ Suman (PAP.) (PȘC.) (BRL.) [l e c r u].

LECRU (*pl.*-**cre**, -**cri**) *sn. Maram.* (BRL.) Ⓣ **LECRIC** [ung. l é k r i].

LECȘOARĂ *sf. dim.* **LEACĂ**: **lăsînd numai în fundul oalei o ~ de zamă** (CAT.).

***LECTICĂ** (*pl.*-**ce**) *sf.* ① La Romani, un fel de pat sau targă în care se așeza cineva și-l purtau doi oameni, transportîndu-l unde voia să se ducă (▣ 2848) ¶ ② Un fel de pat acoperit, închis de toate părțile ca un cupeu, așezat pe o targă, care era purtat de doi cai sau catîri, unul dinainte și altul înapoi, pe vremea cînd nu existau sau nu se

prea obicinuiau trăsurile pe roate; cronicarii pomenesc acest vehicul sub numele de „leagăn cu cai" (■ 2849): **Ea, în ~ de aur, Legănat își merge mersul** (D.-ZAMF.) [lat.].

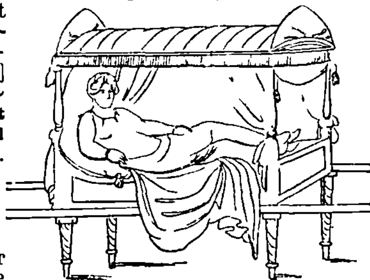

Fig. 2848. Lectică.

***LECTOR**¹ *sm.* Cititor [fr.].

***LECTOR**² *sm.* ✱ Ajutor de profesor de limbi moderne la o Universitate [germ. L e k t o r].

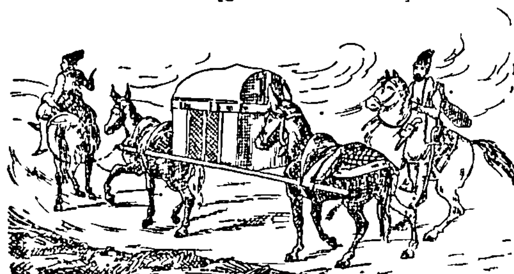

Fig. 2849. Lectică.

***LECTURĂ** (*pl.*-ri) *sf.* Citire; faptul de a citi și ceea ce se citește [fr.].

***LECȚIUNE**, LECȚIE *sf.* ✱ ① Învățătură, instrucțiune dată de un profesor: **a da, a lua lecțiuni de franțuzește, de vioară, etc.** ¶ ② Ceea ce profesorul dă școlarului de învățat pe dinafară: **destul, că doar nu-s profesor, să-mi spui lecția** (ALECS.) ¶ ③ *Pr. ext.* Învățăminte trase de pe urma unui lucru: **lecțiunile experienței** [germ. L e k t i o n < lat.].

LECUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) vindeca, a (se) tămădui: **iaca un chip minunat ca să-ți lecuești boala** (ALECS.); **de tot te poți ~, afară de scirbă** (DLVR.).

LECUIRE *sf.* Faptul de a (se) l e c u i, vindecare; ⓟ: **năravul din fire n'are ~.**

LECUITOR *adj. verb.* LECUI. Care lecuește, vindecător.

LECUȘOR (*pl.*-oare), LECUȚ (*pl.*-țe) *sn. dim.* LEAC.

LECUȚĂ *sf. dim.* LEACĂ. În construcțiunea o ~, puținel: **pînă ce caii să îmbuce și ei o ~** (ISP.); **musca cincască e gălbie și o ~ mai măruță decît cea de casă** (MAR.).

LEDĂR *sm. Băn.* ⊕ Argăsitor, tăbăcar [germ. L e d e r ?].

LEFEGIU, ‡ LEFECIU *sm.* ① ⚔ ‡ Soldat mercenar, care primea leafă și tain: **călărimea se alcătuia din panțiri și lefegii** (ISP.); **curtea era plină de lefecii înarmați** (NEGR.) ¶ ② *F* Funcționar care trăește din leafă: **lefegiii din ziua de astăzi se hrănesc din leafă... de aceea-i numim lefegii** (ALECS.); **la urmă a și renunțat la cariera de lefegiu, mărginindu-se numai în modestul venit ce-i rămăsese** (GN.) [tc. ö l e f e ğ i].

LEFȘOARĂ, LEFUȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* LEAFĂ¹: **poate nu l'ai fi cumpărat din biata lefșoară** (CAR.); **lefușoara mea am primit-o pe la soroace** (ALECS.).

LEFT (*pl.*-turi) *sn.* ① ‡ Medalion: **sipeturi... cu ~uri de smaragd** (ODOB.) ¶ ② (*pl.*-turi) *sn.* și (*pl.* lefți) *sm.* ⓜ Monedă mare de aur sau de argint purtată la gît: **la gît purtau salbe de ~uri, bani mari de aur, cite 10 galbeni un ~** (VOR.); **cu lefți mari lucind în salbă** (ALECS.) [ngr. λεπτός „monedă mică"].

LEFTER *adj. F* Lipsit de bani, fără un ban în pungă: **a rămas ~ (de parale)** [ngr. ἐλεύθερος „liber"].

LEFTERI (-eresc) 1. *vb. tr.* A lăsa l e f t e r.
2. *vb. refl.* A rămînea lefter: **mai bine că te lefterișî... tot n'aveai noroc** (DLVR.).

LEFTERIE *sf. F Mold.* În locuțiunea **a-și mînca lefteria**, a-și pierde cinstea, trecerea, crezarea: **de-acum să știi că ți-ai mîncat lefteria de la mine, spînzuratule!** (CRG.) [ngr. ἐλευθερία „libertate"].

‡ **LEFTICĂ** = LECTICĂ.

LEGA¹ (leg) 1. *vb. tr.* ① A înnoda, a strînge două sau mai multe lucruri cu o sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.: **l-au legat de mîini și de picioare; e nebun de legat; nu poate nime să ucigă furul, cînd poate să-l lege și să-l aducă la giudeț** (PRV.-LP.; **lega paraua cu zece noduri și tremura după ban** (CRG.); Ⓕ: **~ mîinile cuiva**, a-l pune în neputință de a lucra; **~ limba cuiva**, a-l opri de a vorbi ¶ ② A prinde un lucru de altul (cu o sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.): **l-au legat de un pom;** Ⓕ *F*: **~ pe cineva la gard** ☛ GARD①; **~ vița (de araci)**, a o arăci ¶ ③ A înfășura, a înconjura strîns, a încinge (cu o fâșie, cu o basma, etc.): **~ la ochi** ☛ OCHIU 1 ⑤; **~ capul, mîna, rana; printre copaci se văd ostași legîndu-și rănile în pripă** (VLAH.); Ⓕ *F*: **a-și ~ capul**, a se însura; a-și aduce necaz cu ceva: **cum te jălesc.. că ți-ai legat capul cu minunăție ca aceasta care ți-a făcut atîta scîrbă** (SB.) ¶ ④ Ⓕ A uni, a împreuna: **o mare prietenie îi leagă pe acești oameni; ~ prietenie**, a se împrieteni, a se face prieteni; **~ cunoștință**, a face cunoștință ¶ ⑤ ✱ A coase laolaltă foile unei cărți și a-i pune scoarțe ¶ ⑥ Ⓕ A rosti: **de slăbiciune... nu putea ~ o vorbă** (VLAH.) ¶ ⑦ *F* A opri printr'o lege sau prin altă dispozițiune: **ori-ce vei ~ pe pămînt, va fi legat și în ceruri** ¶ ⑧ ‡ A stabili, a hotărî (o dare) ¶ ⑨ *F* Ⓟ A paraliza prin farmece, a face impotent: **~ gura dușmanilor; pice carnea de pe oase la cel ce mi-a legat feciorul** (RET.); **~ ploile**, a opri prin farmece venirea ploii ¶ ⑩ ✿ A da rod, a începe să se transforme florile în poame: **merii se scuturaseră de floare... dar rod nu legaseră** (DLVR.); **pomul înflori și mai frumos și legă mai mult decît altă dată** (ISP.); **porumbul înalt așteaptă încă binecuvîntarea unei ploi ca să lege rodul** (IRG.).

2. *vb. refl.* ① A se înnoda, a se strînge cu o sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.: **boul se leagă de coarne și omul de limbă** ☛ BOU ① ¶ ② A se prinde un lucru de altul (cu o sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.) ¶ ③ A se înfășura, a se înconjura strîns, a se încinge (cu o fâșie, cu o basma, etc.), a-și pune o legătură: **a se ~ la cap cu un tulpan; a se ~ la ochi, la mînă;** ⓟ: **fie-care se leagă unde-l doare** ¶ ④ A se uni, a se împreuna; **a se ~ prietini**, a se împrieteni, a se face prietini ¶ ⑤ A se paraliza (prin farmec), a nu mai putea face o mișcare cu ceva: **i s'a legat limba** ¶ ⑥ A se îndatora, a se obliga, a lua asupră-și: **se legă că el va prinde pe hoții care-i făceau atîta supărare** (ISP.); **împărate, mă leg eu să-ți aduc bucurie în casă** (R.-COD.) ¶ ⑦ A se îngroșa, a se închega: **du-te de le mai dă o fiertură, pînă s'or ~ cum se cade (dulcețile)** (ALECS.) ¶ ⑧ Ⓕ A nu da pace cuiva, a-l supăra cu vorbe plictisitoare, cu clevetiri, a-i căuta ceartă, a se alega: **vre-un om domnesc... de să va lega de altul drept, vrînd să-l vatăme** (PRV.-MB.); **mă bătea cîteodată el pe mine, dar nici atuncea nu era supărat, deși totdeauna eu mă legam de el** (SLV.); **da nu te-am sfătuit îndestul? ce te legi de mine?** (ALECS.) [lat. l ĭ g a r e].

***LEGA**² (leghez) *vb. tr.* ⚖ A hărăzi prin testament, a lăsa moștenire: **prin testamentul său olograf... îmi lega mie toate hîrtiile sale** (I.-GH.) [fr. l é g u e r].

***LEGAL** *adj.* și *adv.* ⚖ Conform legii, legiuit, după lege, după pravilă ¶¶ Ⓒ NELEGAL [fr.].

***LEGALITATE** *sf.* ⚖ Caracterul a tot ce este legal ¶¶ Ⓒ ☛ ILEGALITATE [fr.].

***LEGALIZA** (-izez) *vb. tr.* ⚖ ① A face legal ceea ce nu era înainte ¶ ② A adeveri că o semnătură este autentică [fr.].

***LEGALIZARE** *sf.* ⚖ Faptul de a l e g a l i z a; adeverire că o semnătură este autentică.

LEGĂMÎNT (*pl.*-minte) *sn.* Îndatorare, obligațiune: **căința d'a fi călcat un ~ de ură** (ODOB.); **n'au putut să-și îndeplinească legămintele ce au făcut către Măria ta** (ISP.); **dacă dușmanul vostru ar cere legăminte rușinoase de la voi** (VLAH.) [lat. l ĭ g a m e n t u m].

LEGĂNA (leagăn) 1. *vb. tr.* ① A mișca încoace și încolo l e a g ă n u l, spre a adormi un copil: **se crede că legănînd (cineva)... un leagăn deșert, leagănă un duh necurat** (GOR.) ¶ ② *Pr. ext.* A mișca încoace și încolo: **un vînt ușor legăna crengile plopilor** (VLAH.); **~**

în brațe; a-și ~ corpul, a-l mișca încoace și încolo umblînd ¶ ③ A mișca încoace și încolo într'un leagăn atîrnat, a balansa ¶ ④ ℱ A amăgi cu speranțe deșarte: somnul o cuprinde legănînd-o... în visuri desmierdătoare (GN.).

2. *vb. refl.* ① A se da în leagăn: îi plăcea... să se legene în scrinciob (GN.) ¶ ② *Pr. ext.* A se mișca încoace și încolo: trecu pe deasupra lor un corb carele se legăna prin văzduh (ISP.); capul i se legăna ca după beție, și picioarele abia îl puteau sprijini (GN.); Ce te legeni, codrule, Fără ploaie, fără vînt? (EMIN.) ¶ ③ A-și mișca corpul încoace și încolo umblînd: i se părea că tînărul se leagănă a'-întradins cînd umblă (CAR.).

LEGĂNAȘ (*pl.*-șe), **LEGĂNEL** (*pl.*-ele) *sn. dim.* LEAGĂN.

LEGĂNAT 1. *adj.* ① *p.* LEGĂNA: stînd astfel pe gînduri, ~ de valurile apelor, adormea (ISP.) ¶¶ Ⓒ NELEGĂNAT ¶ ② Ⓟ Vorbă, boabă ~ă, vorbuliță, cuvințel: Dar nu i-am zis acea dată Nici o vorbă ~ă (RET.); băiatul nu știu deocamdată să zică două vorbe ~e (ISP.).

2. *sbst.* Faptul de a (se) legăna.

LEGĂNĂTOR *adj. verb.* LEGĂNA. Care (se) leagănă: valurile, ou vîjîitul lor ~ țin ison orchestrei de pe mal (VLAH.); Dar mersu-i plin de farmec, cu pas ~ (ALECS.).

LEGĂNĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a (se) legăna; mișcarea făcută de acela care (se) leagănă: de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit (CAR.).

LEGĂNEL ☛ LEGĂNAȘ.

○ **LEGĂNIOR** (*pl.*-ioare, LEGĂNUȘ (*pl.*-ușe), LEGĂNUȚ (*pl.*-uțe) *sn. dim.* LEAGĂN.

LEGAT[1] 1. *adj.* ① *p.* LEGA ¶¶ Ⓒ NELEGAT ¶ ② ☛ OCHIU 1 ⑤ ¶ ③ Îngroșat, închegat: ți-am mai spus, Ioană, că nu-s destul de ~e dulcețile (ALECS.) ¶ ④ Vîrtos, țeapăn, vînjos, viguros: era un... voinic chipeș și ~, știi colea, numai cum e bun de luptă (ISP.) ¶ ⑤ Ⓟ Paralizat prin farmece; făcut impotent: se zice că el fusese ~ prin farmecele unei babe (BĂLC.) ¶ ⑥ Zi ~ă, zi în care e oprit de biserică de a se lucra: Mîne-i sărbătoare, este zi ~ă (SPER.).

2. *sbst.* Faptul de a lega.

***LEGAT**[2] *sm.* Cardinal care reprezintă Sfîntul-scaun pe lîngă un suveran, pe lîngă un consiliu [fr.].

***LEGAT**[3] (*pl.*-ate) *sn.* ⚖ Danie, dar, moștenire ce se lasă cuiva prin testament: ~ se zice darul cel cu diată (LEG.-CAR.); cîți sînt slobozi să-și facă dieți au voie și ~uri să dăruească (LEG. CAR.).

***LEGATAR** *sm.* ⚖ Persoană căreia i se lasă un legat prin testament, moștenitor [fr.].

***LEGATO** *adv.* ♩ Arcul ⁀ scris peste două sau mai mai multe note; dacă două note, unite prin acest arc, reprezintă unul și același sunet, cel de al doilca se execută în continuare, fără întrerupere (▣ 2850) [it.].

Fig. 2850. Legato.

LEGĂTOARE *sf.* ① Basma, fâșie, etc. cu care se leagă cineva: se apropie de ea și-i zise să arunce ~a de la ochi (RET.) ¶ ② *Mold.* Horbotă subțire, neagră, de formă triunghiulară, pe care o poartă femeile pe cap ¶ ③ Ⓣ Cravată: mult timp stătui la gînd ce ~ de gît să pun (GN.) ¶ ④ LEGĂTORI *pl.* Doi căpriori de la acoperișul caselor țărănești legați laolaltă.

‡**LEGATON** *sn.* ⚖ = LEGAT[3] [ngr.].

LEGĂTOR *sm.* Cel ce leagă cărți.

LEGĂTORIE *sf.* ⊕ Meseria sau atelierul legătorului (▣ 2851).

Fig. 2851. Legătorie.

○ **LEGĂTUI** (-uesc) *vb. refl. Olten.* A se lega (cu jurămînt) să facă ceva, a se îndatora, a se obliga: să știi că-mi pune capul lucrul ăsta, dar ce să fac? așa m'am legătuit (PAMF.).

LEGĂTURĂ (*pl.*-uri) *sf.* ① Ceea ce servește a lega: ~ de gît, de cap; ~ de fier (la uși, la ferestre, etc.) ¶ ② Mănunchiu: ~ de nuiele ¶ ③ Sarcină, diferite lucruri (de călătorie, etc.) legate laolaltă într'o pînză, într'un țol, etc.: îi aduse o ~ plină cu merinde și i-o puse dinainte (GN.) ¶ ④ Felul cum e legată o carte ¶ ⑤ ℱ Unire, acord între persoane sau între lucruri; relațiune, raport: a fi în strînse legături cu cineva; acestea n'au nici o ~ între ele ¶ ⑥ Comunicațiune: agenți de ~; a asigura legătura trupelor ¶ ⑦ Ⓟ Îndatorire, obligațiune; convențiune: și pe la noi, în vremile de demult, se țineau legăturile cu sfințenie (I.-GH.); legătura era ca să omoare pe acela care va lăsa să se stingă focul (ISP.) ¶ ⑧ Ⓟ Vrajă, farmec: ca să desfacă legătura vrajelor... și toți vor învia (ISP.); pînă nu se va găsi cineva care să le ghicească legătura ursitei lor (ISP.) ¶ ⑨ *pl.* Cătuși, obezi [lat. ligatura].

LEGĂTURICĂ (*pl.*-rele), **LEGĂTURIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. dim.* LEGĂTURĂ: scoate din sîn o legăturică... și cu stînga o desleagă (CAR.); una dintre fete... ia un mănunchiu, adecă o legăturiță de busuioc uscat (MAR.).

***LEGAȚIUNE**, **LEGAȚIE** *sf.* ① Personalul unei ambasade ¶ ② Clădirea în care e instalat ambasadorul sau ministrul plenipotențiar și cancelaria lui [fr.].

LEGE *sf.* ① ⚖ Prescripțiune, normă scrisă, stabilită de autoritatea supremă căreia toți cetățenii trebue să i se supună și prin care-i obligă la anumite lucruri și-i oprește de la altele: ~a e egală pentru toți; autoritatea legii; sub protecțiunea legii; a respecta ~a; a călca ~a; proiect de ~; a promulga o ~; a abroga o ~ ¶ ② ⚖ Dispozițiuni ale legii relative la o materie sau ordine particulară: legi politice, care au de scop conservarea Statului; legi civile, acelea care reguleaza drepturile și datoriile cetățenilor; ~ marțială, aceea care autorizează întrebuințarea forței armate; ~a divină, preceptele date prin revelațiune; legile omenești, cele stabilite de oameni; legile de războiu, totalitatea regulelor ce și-au impus popoarele civilizate cu privire la modul de a se purta în războiu ¶ ③ ⚖ Om de ~, avocat, jurisconsult; știința legilor, jurisprudența ¶ ④ Tablele legii, cele 10 porunci date de Moise poporului evreu ¶ ⑤ Legea veche, Vechiul Testament; Legea nouă, Nou: Testament ¶ ⑥ † Ⓟ Religiune, credință religioasă creștinii trebuiau să s'ascundă prin beciuri ca să se poată închina în ~a 'or (VLAH.); s'o temut să nu-mi pierd ~a și să mă întorc înapoi păgîn (ALECS.); Ⓟ: Cine 'ntr'altă ~ sare Nici un Dumnezeu nu are; ~a lui Moise, religiunea mosaică; (om) fără de ~, nelegiuit (☛ și FĂRĂ-DE-LEGE) ¶ ⑦ *F* Credință, cinste: pre ~a mea! *Mold.* premelege! formulă de jurămînt, de încredințare că un lucru e adevărat ¶ ⑧ Ⓟ În ~, în toată regula, în toată puterea cuvîntului, nu glumă: la casa lui era nuntă în ~ (R.-COD.); prinsese gustul de băutură în ~ (LUNG.) ¶ ⑨ Ⓟ Fel de a vorbi, de a se purta, după cum a apucat cineva de demult, după priceperea lui, cum îl taie capul: la spune dumneata, în ~a dumitale, cum ai înțeles, oum n'ai înțeles (CRG.); și-și tocmi oștile, boierimea și prostimea, cum știa el în ~a lui (ISP.) ¶ ⑩ Obligațiune, datorie morală: legile onoarei ¶ ⑪ Principiu general bazat pe observațiunea lumii fizice: legile fenomenelor naturii; legile atracțiunii universale; ~a căderii corpurilor; legile refracțiunii ¶ ⑫ Regulă care fixează anumite lucruri: ~ fonetică; legile jocului [lat. legem].

***LEGENDĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Povestirea vieții unui sfînt sau unui martir ¶ ② Poveste populară, adesea cu fond istoric, în care imaginațiunea și miraculosul joacă un mare rol: „Era o babă bătrînă, și avea șapte feciori”, așa-și încep Vrâncenii frumoasa lor ~ (VLAH.) ¶ ③ Inscripțiune circulară pe o monedă sau pe o medalie ¶ ④ Explicațiunea semnelor întrebuințate într'un plan, într'o hartă [fr.].

***LEGENDAR** *adj.* Care ține de legendă, care are caracterul unei legende: povestire ~ă; pe unde-și păștea odinioară turmele ~ul Buour (VLAH.); pare o fantasmă din lumea ~ă (ALECS.) [fr.].

○ **LEGER** *sbst. Trans.* Ⓣ Petec de piele pus în partea dinapoi a pantalonilor purtați de băieși (mineri), ca să fie mai rezistenți (VIC.) (PSC.).

***LEGHE** *sf.* Veche măsură itinerară, la Francezi, Italieni, etc., a cărei întindere varia după

țări: ~a comună 4444 de metri; ~a marină = 5555 de metri [it. l e g a].

***LEGIFERA** (-erez) *vb. intr.* A face legi [fr.].

***LEGIOANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* = LEGIUNE.

***LEGIONAR** *sm.* Soldat dintr'o legiune romană (• 2852 : ce urme de uriași au lăsat ~ii lui Traian pe unde au trecut! (VLAH.) [lat.].

Fig. 2852. Legionar roman.

***LEGISLATIV** *adj.* ① Care face legile, legiuitor: adunare ~ă; corp ~; putere ~ă ☞ PUTERE ⑳ ¶ ② Care este de natura legilor: act ~ [fr.].

***LEGISLATOR** *sm.* ① Legiuitor, cel ce dă legi politice sau religioase unui popor ¶ ② Ⓕ Acela care stabilește regulele unei arte, unei științe ¶ *abs.* Puterea legislativă, puterea care face legile: așa a voit ~ul [fr.].

***LEGISLATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Totalitatea puterilor care fac legile; adunarea legiuitoare: Camera și Senatul constitue la noi legislatura ¶ ② Durata mandatului adunării legislative [fr.].

***LEGISLAȚIUNE** LEGISLAȚIE *sf.* ① Dreptul de a face legi ¶ ② Totalitatea legilor unui Stat, legiuire ¶ ③ Știința legilor [fr.].

***LEGIST** *sm.* Om de lege, cel priceput în știința legilor [fr.].

***LEGITIM** *adj.* ① După lege, conform legii, consacrat de lege, legiuit ¶ ② Valabil după lege: donațiune ~ă ¶ ③ Copil ~, născut din părinți cununați, copil din cununie ¶ ④ Conform rațiunii, dreptății, obiceiului, îndreptățit: o cerere ~ă ¶ ⑤ ~ă apărare, dreptul de a se apăra contra unui agresor fără a ținea seamă de urmările ce ar putea avea pentru dînsul [fr.].

***LEGITIMA** (-imez) 1. *vb. tr.* ① A recunoaște ca legitim: ~ un copil ¶ ② A face să se recunoască, prin dovezile înfățișate, autenticitatea unui titlu sau a puterii sale ¶ ③ A îndreptăți, a justifica: starea de beție nu legitimează crima.

2. *vb. refl.* A fi justificat, îndreptățit [fr.].

***LEGITIMAȚIUNE** LEGITIMAȚIE *sf.* ① Faptul de a recunoaște un copil ca legitim ¶ ② Recunoașterea autentică a puterilor unui trimis, unui împuternicit, unui deputat, etc. [fr.].

***LEGITIMITATE** *sf.* ① Calitatea a tot ce este legitim: ~a unei măsuri ¶ ② Starea unui copil legitim [fr.].

LEGIUI (-uesc) *vb. tr.* ① ‡ A hotărî prin l e g e: acest obiceiu au fost legiuit de legiuitorii cei bătrîni (PRV.-MB.) ¶ ② A da legi, a legifera.

LEGIUIRE *sf.* Totalitatea legilor unui Stat, legislațiune: Legiuirile României; fetele neavînd drept de moștenire după ~a de pe atunci (BR.-VN.) [l e g i u i].

LEGIUIT *adj.* ① *p.* LEGIUI ¶ ② Legitim: înainte chiar de vîrsta ~ă, s'a aruncat cu pasiune în luptele politice (CAR.) ¶¶ Ⓒ ☞ NELEGIUIT.

LEGIUITOR 1. *adj. verb.* LEGIUI. Care legiuește, care dă legi, legislativ: adunare legiuitoare, corpurile leginitoare, Camera și Senatul.

2. *sm.* Legislator: acest obiceiu au fost legiuit de ~ii cei bătrîni (PRV.-MB.).

***LEGIUNE** *sf.* ① Corp de armată la vechii Romani alcătuit din 5000-6000 de soldați pedeștri și 300 de călăreți ¶ ② Ⓕ Mulțime, gloată, ceată numeroasă ¶ ③ Leginnea de onoare, ordin instituit în 1802, în Franța, de primul consul Bonaparte, spre a răsplăti serviciile civile și militare (• 2853) ¶ ④ ~a sacră, grup de tineri Greci înrolați, în 1821, în armata lui Ipsilante: la Focșani este întîmpinat de 340 de tineri Greci... floarea tinerimii, cu care formează ~a sacră (I.-GH.) [fr.].

Fig. 2853. Crucea de cavaler al Legiunii de onoare.

LEGUMĂ (*pl.*-me, -mi, -muri) *sf.* ① Zarzavat, tot felul de verdețuri ce se pun în bucate, care se mănîncă crude (salată, ridichi) sau ce se gătesc fierte (fasole, bob, linte, mazăre, etc.) (▣ 2854): nu mai ținea minte de cînd nu mîncase el ~ fiartă (ISP.); la noi oamenii își fac grădinile de legumuri tot pe lîngă casă (SB.); în mălaiu dulce se pun și legumuri (SEZ.) ¶ ② ✕ Ⓟ În graiul țăranului, tot ce mănîncă pe lîngă mămăligă sau pîine: cît pentru ~, avea niște cîrnați uscați de proaspeți ce erau (ISP.); au tăiat o oaie, au mîncat ce-au mîncat și le-a mai rămas din legume (R.-COD.) [lat. l e g u m e n].

Fig. 2854. Legume.

LEGUMI (-mesc) *vb. tr.* A mînca sau a bea moderat, cu economie, numai cîte puțin din ceva (ca să mai rămîie): legumește cu laptele, că nu-ți mai dau (PȘC.); alții se tolănesc pe canapele, legumind ceaiul lingurită cu lingurită (DLVR.); Ⓕ : la vîrsta de 11 ani a legumit o leacă de fizică, de drept administrativ și de geometrie (VLAH.) [l e g u m ă].

***LEGUMINĂ** *sf.* Materie albuminoidă ce se găsește mai ales în legume, ca fasolea, bobul, mazărea, lintea, etc. [fr.].

***LEGUMINOS** 1. *adj.* Se zice despre ori-ce plantă al cărei fruct este o teacă, ca fasolea, bobul, lintea, mazărea, etc.

2. LEGUMINOASE *sf. pl.* ① Alimente ce consistă din legume ¶ ② Familie de plante al căror fruct este o teacă cu boabe într'însa, cum sînt fasolea, bobul, mazărea, lintea, etc. [fr.].

LEHĂI (-ăesc) *vb. tr. Mold.* A flecări: las', nu mai ~, după cum ți-i obiceiu (ALECS.).

LEHAMETE, LEHAMITE *adv. Mold. Bucov. în loc.*: mi-e ~, mi-e silă, sînt sătul pînă în gît: de la un timp te saturi și de somn... și ți-i lehamete și de dînsul (SB.); nu avea cele trebuitoare și-i era lehamite de mustrările socrilor (CRG.); am înțeles că-i lehamite și lui de atîta vorbă (GRIG. [rut. l y h o „ciudat, rău, nenorocos", cu finalul -m i t e din p a s ă m i t e, c o g e m i t e, etc.].

LEHĂMETI (-etesc), LEHĂMETISI (-isesc) *vb. refl. Mold.* A i se face silă, a se sătura pînă 'n gît, a se desgusta: a fost nevoit să-și iee tălpășița... lehămetindu-se de popie (CRG.); se lehămetisiseră pînă și cele două de gura cea rea a babei (CRG.) [l e h a m e t e].

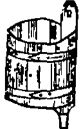
LEHĂU *sm. Mold. Bucov.* Flecar [l e h ă i].

LEHIME *sf.* Polonii, poporul Leșilor: Ura! strigă ~a întocmai ca un tunet (ALECS.) [L e a h].

LEHNIȚĂ (*pl.*-țe *sf. Maram.* (SEZ.) = LEHĂU.

○ **LEHUZĂ**... ☞ LĂUZĂ...

LEICĂ[1] (*pl.*-ci) *sf. Mold. Bucov.* ① Pîlnie de metal ¶ ② Pîlnie din doage de lemn, întrebuințată la cramă (▣ 2855): dădu drumul păharului pe gît ca pe-o ~ (SAD.) [rut. l i j k a, rus. l e j k a].

Fig. 2855. Leică.

LEICĂ[2] *sf.* = LELE : i se aprinsese și lui călcîiele de dor și se logodise cu o ~ (ISP.).

LEICUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* LEICĂ[2].

LEIT *adj.* ① Îmbrăcat cu ceva de par'car fi turnat: ~ în zale de oțel (VLAH.) ¶ ② ~ (poleit), întocmai, la fel cu cineva, aidoma, bucățică ruptă din cineva: e chipeș, frumos, mîndru, ~ coana Frosa (BR.-VN.); ~ poleit cum e conu Dinn (D.-ZAMF.); Sultănica e ~ă poleită răposatul (DLVR.) [vsl. l ě j ą *ind. prez.* din l i j a t i „a topi"].

‡ **LEIȚĂ**[1] (*pl.*-țe) *sf.* Veche monedă valorînd ½ l e u (vechiu) = 20 de parale: găina și rața se vînd cîte o ~ (FIL.).

○ **LEIȚĂ**[2] (*pl.*-țe) *sf. Băn.* Leoaică: vulpea au început a înfrunta pre ~, căci ea rar numai cîte un puiu fată (TICH.) [l e u].

***LEJER** ☞ SOPRANO ⑧ [fr.].

LELA *adv.* Ⓟ *Mold. Bucov. Trans. în loc.* a umbla ~, a bate ~, a umbla vagabond, a hoinări: bine-ți șede.... să umbli ~ pe drumuri (CRG.); pînă la vremea mesei... umblă ~ prin Slănic (GN.); e mai ușor a bate ~ pe cele ulițe fără nici un rost, decît a sta locului binișor și a lucra (RET.) [rut. l' e l' e (p o l' e l' e) „agale, încet"].

LELE *sf.* ① ‡ Mătușă ¶ ② Titlu cu care se adresează cineva, la țărani, surorii sale mai mari sau unei femei mai în vîrstă (corespunzător lui „bade", cu care se adresează bărbaților): ~ preuteasă! m'a trimes părintele să opăresc lîna cea din poloboc (SB.); dacă badea ar avea cosițe, i s'ar zice ~ (ZNN.); Ⓟ: și-a găsit ~a

bărbatul, s'au potrivit de minune amîndoi la un loc ¶ ③ Drăguţă ¶ ④ Curvă: lele-i fie mamă-sa (RET.); fecior de ~, fată de ~, copil din flori: m'ai mîncat friptă fecior de ~ ce mi-ai fost (ISP.); ah! fată de ~ ce mi-ai fost, cum mi-ai scăpat! (ISP.) ¶ ⑤ În doru(l) lelii, fără nici un rost, într'o doară: pleacă şi el, ştii, cam în dorul lelii (ISP.) [vsl. l ĕ l j a, bg. l e l j a „mătuşă"].

○ **LELICĂ** *sf. Trans. dim.* LELE: Frunză verde, frunzulică, Ce să facem, tu ~? (IK.-BRS.).

LELIŞOARĂ (*pl.*-re), LELIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* LELE: lelişoară, da ce boceşti atîta? (SB.); Hop, leliţă, lelişoară, Nu lăsa voinic să moară Pentr'un pic de gurişoară (IK.-BRS.); vai de mine, leliţă, zise (sora) cea mai mică (ISP.); cum fac leliţele ce umblă să momească pe tineri (ISP.).

LELIŢCANĂ, LELIŢICĂ *sf. dim.* LELIŢĂ.

LEMN (*pl.*-ne) *sn.* ① Substanţa vîrtoasă care alcătueşte trunchiul şi ramurile unui arbore: ~ tare, moale, verde, uscat, putred; ~ de cer, de fag, de brad, de frasin, de nuc, de salcie; ~ de construcţie; a tăia ~e; ~e de foc; un stînjen de ~e; Ⓟ: pe lîngă ~ul uscat, arde şi cel verde; Ⓟ: la cuptorul cald puţine ~e trebuesc (ZNN.); a ajunge la (*sau* în) sapă de ~, a ajunge sărac lipit; a aduce pe cineva la (*sau* în) sapă de ~, a-l sărăci; ☛ PĂDURE ① ¶ ③ Un ~, o bucată de lemn: l-a lovit cu un ~ în cap ¶ ③ *F* Ⓟ A adormi ~, a adormi adînc: puteai să tai ~e pe dînsul, dormea buştean; e ~, e beat turtă; a rămînea ~, a rămînea încremenit, înlemnit; carnea stă ~, fiertura şade ~, rămîne tare, nu se moaie de loc fierbînd ¶ ④ ‡ şi ○ Arbore, copaciu: pe un ger de crăpau ~ele şi pietrele (ISP.); plîngeau şi ~ele şi pietrele de mila lor (ISP.) ¶ ⑤ Sicriu (R.-COD.) ¶ ⑥ PĂDUCHE-DE-~ (*Mold.* ploşniţă, *Tr.-Carp.* stelniţă), insectă supărăcioasă care-şi face cuibul în crăpăturile lemnelor şi mobilelor de lemn din casă, de unde iese noaptea şi suge sîngele celor ce dorm (*Acanthia lectularia*) (▣ 2856) ¶ ⑦ ⚘ ~-CIINESC *sau* ~UL-CÎINELUI, arbust cultivat adesea prin grădini, pentru garduri vii; numit şi „măliniţă" sau „mălin-negru" (*Ligustrum vulgare*) (▣ 2857); ~-DULCE, plantă ierboasă cu flori mici, albăstrii sau albe, a cărei rădăcină este întrebuinţată în medicină; numită şi „iarbă-dulce" sau „rădăcină-dulce" (*Glycyrrhiza glabra*) (▣ 2858); ~-GALBEN = DRACILĂ[1]; ~-PUCIOS = SCORUŞ-DE-MUNTE; ~UL-BOBULUI, arbust cu flori galbene aurii ce creşte pe coastele pietroase şi pe stîncile din păduri; numit şi „bobitel", „drob" sau „grozamă-mare" (*Cytisus nigricans*); ~UL-DOMNULUI, ~UL-LUI-DUMNEZEU, plantă cu miros pătrunzător de lămîie, cu flori galbene dispuse în mici capitule sferice şi cenuşii, originară din Europa de miază-zi şi din orient, cultivată adesea prin grădini; numită şi „lemnuş" (*Artemisia abrotanum*); ~UL-MAICII-DOMNULUI, arbust foarte mirositor, totdeauna verde, cu tulpina foarte ramificată, cu ramuri rigide şi fragile, formînd mici tufe cari ajung uneori pînă la 1 metru înălţime; face flori galbene dispuse în mici capitule; numit şi „iarbă-sfîntă", „limbricariţă" sau „poala-Maicii-Domnului" (*Santolina chamaecyparissus*) (▣ 2859); ~-RÎIOS, arbust cu ramurile acoperite cu negi, cu flori albe-verzui sau galbui, al cărui fruct e o capsulă cu seminţe negre; numit şi „cerceii-babei" (*Evonymus verrucosus*) (▣ 2860) [lat. l ĭ g n u m].

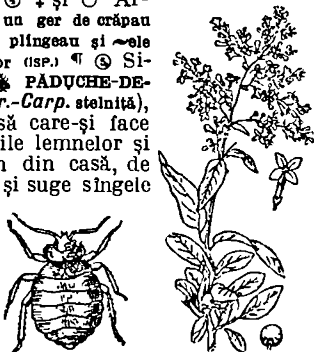
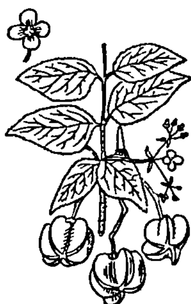

Fig. 2856. Păduche-de-lemn.
Fig. 2857. Lemn-cîinesc.

Fig. 2858. Lemn-dulce.
Fig. 2859. Lemnul-Maicii-Domnului.

Fig. 2860. Lemn-rîios.

LEMNAR 1. *sm.* ① Negustător de l e m n e ¶ ② ⊕ Dulgher, tîmplar ¶ ③ ⊕ Cel ce face sicrie (R.-COD.).

2. (*pl.*-re) *sn. Trans. Bucov.* (MAR.) Trunchiu pe care se spintecă lemnele.

LEMNĂRIE *sf.* ① Grămadă de l e m n e de cherestea, de lucru ¶ ③ Materialul de lemn care intră într'o construcţie ¶ ③ Loc unde sînt depozitate sau se vînd lemne (de foc, de cherestea); magazie de lemne: pe lîngă zidul curţii, în şir, cuhnii... livezi de pomi roditori, fînărie şi ~ (I.-GH.) ¶ ④ Negoţ de lemne ¶ ⑤ ⊕ Meseria lemnarului.

○ **LEMNET** *Olten.*, LEMNĂT *Băn. sbst. col.* L e m n e multe, grămadă de lemne.

LEMNIE *sf.* ⚘ — RĂCHITAN ①: prin el se săltau icicolea flori albastre de ~ (S.-ALD.) [l e m n; comp. it. dial. e r b a l e g n o].

LEMNIŞOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* LEMN. Bucată mică de lemn.

LEMNOS *adj.* De natura lemnului, ce seamănă cu lemnul, ce cuprinde lemn [lat. l ĭ g n o s u s].

LEMNUŞ (*pl.*-şe) *sn. dim.* LEMN. ① Bucată mică de lemn ¶ ② *Trans.* Chibrit: îşi aprinse ţigara şi puse ~ul de chibrit în cenuşerniţa ce sta pe pat (SLV.) ¶ ③ ☛ LOPĂŢICĂ ④ ¶ ④ ⚘ = LEMNUL-DOMNULUI: De la noi pînă la Cluş, Viorele şi ~ (IK.-BRS.) ¶ ⑤ = BĂCAN[2]: cumpără ~ şi-l fierb la un loc cu ouăle (LUNG.).

○ **LEMNUŞCĂ** *sf. Bucov.* ⚘ = RĂCHITAN ①.

○ **LEMNUŞEL** (*pl.*-ele) *sn. Băn. dim.* LEMNUŞ. Bucată mică de lemn de alun: stăpîna casei face focul, nu pe vatra uzitată, ci jos, cu lemne de alun, numite ~e (NOV.).

○ **LEMNUŢ** (*pl.*-uţe) *sn. Trans. dim.* LEMN. Beţişor de chibrit.

LENCHIU, LENGHIU *sbst.* A da ~, a lovi cu ichiul în arşicele rămase în armean, spre a le scoate afară: sînt unii giolari care dacă... încep a da lenchiu, nu mai scapă nici un arşic, ci pe toate le scoate (ISP.); se punea pe lenghiu, de nu mai lăsa oscior pentru ceilalţi băieţi (I.-GH.) [tc. l e n k j, l e n g j „şchiop"].

LENE *sf.* Dispoziţiune a aceluia căruia nu-i place munca, care şade ca un trîntor, trîndăvie; Ⓟ: ~a e cucoană mare (care n'are de mîncare), lenea aduce sărăcia; mi-e ~ să mă duc pîn'acolo [vsl. l ĕ n ĭ].

○ **LENEOS**, LENIOS *adj. Trans.* Leneş: îi scoaseră vestea c'ar fi chiar leneoasă... că toată ziuliţa şade numai şi mănîncă (RET.) [l e n e v o s].

LENEŞ 1. *adj.* Căruia nu-i place să muncească, căruia i-e l e n e să lucreze, trîndav: de ~ ce era, nici îmbucătura din gură nu şi-o mesteca (CRG.); lumea bucureşteană, leneşă, ca de obiceiu, nu se sculase încă (DLVR.).

2. *adv.* Alene: Moş Toma grădinarul şedea într'un cot dînd ~ din lopată (GN.).

3. *sm.*, LENEŞĂ *sf.* ① Om leneş, femeie leneşă; Ⓟ: scumpul mai mult păgubeşte, ~ul mai mult aleargă; Ⓟ: ~ul la toate zice că nu se poate ¶ ③ *sm.* Animal mamifer din America de Sud care se mişcă alene, acăţîndu-se de ramurile copacilor, mulţumindu-se cu hrana pe care o găseşte la îndemînă (muguri, fructe) şi stînd zile întregi pe aceeaşi creangă (*Bradypus*) (▣ 2861).

Fig. 2861. Leneş.

LENEVI (-vesc) 1. *vb. tr.* A face leneş.

2. *vb. refl.* A-i fi lene să facă ceva, a se face leneş: **el se va ~ şi va lăsa pămîntul nelucrat** (PRV.-MB.); **hii breazule, nu te lenevi** (ALECS.); **vicleana lună... se lenevi în aşternutul ei de nouri şi-şi întîrzie anume ora deşteptării** (GN.) [vsl. lěnivŭ „leneş"].

LENEVIRE *sf.* ① Faptul de a (se) l e n e v i ¶ Lene: **hotărî să-l spînzure, pentru a nu mai da pildă la ~ şi altora** (CRG.).

† **LENEVOS** *adj.* Leneş: **...să nu şedem lenevoşi, Ci cum ne a dat tata minte, să muncim mai inimoşi** (PANN) [vsl. lěnivu].

LENGĂNA LEGĂNA.

LENGHIU ☛ LENCHIU.

‡ **LENI** (-nesc) *vb. refl.* A-i fi lene, a se lenevi: **acesta să va ~ şi va lăsa pămîntul nelucrat** (PRV. LP.) [vsl. lěniti].

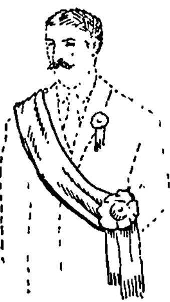
LENIOS ☛ LENEOS.

*__LENITIV__ 1. *adj.* Care alină, potoleşte.
2. (*pl.*-ve) *sn.* Medicament lenitiv [fr.].

LENOS *adj.* Leneş: **O făcea lenoasă şi îi imputa, Căci nu găsea seara gata de cinat** (PANN); **de este ~, nu va el să şi bată capul** (TICH.) [lene].

*__LENT__ *adj.* Încet, domol: **natura îşi are răzbunările ei ascunse, ~e, dar totdeauna sigure** (VLAH.) [fr.].

LENTĂ (*pl.*-te) *sf.* Panglică lată, cordon lat de mătase ce se poartă de la umăr curmeziş peste piept, de către suverani, de posesorii unor decoraţii înalte, de diferiţi demnitari la solemnităţi, etc. (▪ 2862) [rus.].

Fig. 2862. Lentă.

*__LENTICULAR__ *adj.* De forma unui bob de linte, ca lintea [fr.].

*__LENTILĂ__ (*pl.*-le) *sf.* Sticlă circulară terminată prin suprafeţe curbe, întrebuinţată în optică spre a produce convergenţa sau divergenţa razelor luminoase (▪ 2863): **~ biconvexă; ~ plan-convexă; ~ biconcavă; ~ plan-concavă** [fr.].

*__LENTO__ *adj.* şi *adv.* ♩ Încet, rar (ca termen de mişcare) [it.].

Fig. 2863. Lentile.

LEOACĂ ☛ LEUCĂ.

LEOAICĂ, ‡ LEOAIE *sf.* Femela l e u l u i: **Luni dimineaţa s'a ridicat din pat ca o ~** (CAR.).

LEOAPĂ, LEOARBĂ = LIOAPĂ, LIOARBĂ.

LEOARCĂ ☛ LIOARCĂ.

*__LEOPARD__ *sm.* Un soiu de panteră, cu blană galbenă pătată, care trăeşte în insulele Sondei, în Asia şi în Africa (*Felis leopardus*) (▪ 2864) [fr.].

Fig. 2864. Leopard.

○ **LEORBĂI** — LIORBĂI.

LEORCĂ ☛ LIOARCĂ.

○ **LEORDINĂ** (*pl.*-ne) *sf. Oaş.* = GHERGHINĂ.

○ **LEORPĂI** (-ăesc) *vb. tr.* şi *intr. Mold.* A bea din ceva sorbind cu sgomot: **leorpăim flămînzi din lingurile de lemn** (VLAH.) [comp. lioarbă].

○ **LEORPĂIT** *sbst.* Faptul de a l e o r p ă i: **~ul atîtor guri dădea sgomotul fuselor dintr'o fabrică de tors** (VLAH.).

○ **LEOŞTEAN** = LEUŞTEAN.

LEOTĂ ☛ LIOTĂ.

LEPĂDA (leapăd), † LĂPĂDA (lapăd) 1. *vb. tr.* ① A arunca de la sine: **~ hainele vechi; pînă nu vei vedea pe cel bun, nu lepăda pe cel prost** (PANN); **au lepădat armele şi au luat-o la fugă; cerbul îşi leapădă coarnele; pe semne baba Dochia nu-şi lepădase toate cojoacele** (VLAH.); **ai gîndit că vei putea... să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ţi mai place** (NEGR.); Ⓟ **a-şi ~ potcoavele**, a muri: **îşi lepădă potcoavele şi dete ortul popii** (ISP.) ¶ ② A îndepărta, a alunga: **de va fi şi preot şi-l vor prinde cu furtuşag, să-l lépede den preoţie** (PRV.-LP.) ¶ ③ A părăsi: **orăşanul şi orăşanca au lepădat portul rumânesc şi pun pe ei hanţe scumpe şi putrede** (JIP.) ¶ ④ *Trans.* ✗ A vărsa, a bori (VIC.) ¶ ⑤ ✗ A naşte înainte de vreme un prunc mort, a avorta.

2. *vb. refl.* ① A renunţa la ceva, a părăsi: **pentru dragostea ta, mă leapăd de puterea mea cea măiastră** (ISP.); **a se ~ de Satana** ¶ ② A nu voi să ştie de ceva, a nu primi, a nu recunoaşte un lucru, a refuza: **băietul începu a se desvinui în tot chipul şi a se lepăda că lui nici nu i-a plesnit prin cap una ca aceasta** (SB.) [probabil lat. lapidare „a arunca cu pietre"].

LEPĂDARE *sf.* ① Faptul de a (se) l e p ă d a ¶ ② *pl.* ⛪ Citaniile ce face preotul la botez, cînd pune catehumenului de trei ori întrebarea rituală „te lepezi de Satana?".

LEPĂDAT *adj.* ① *p.* LEPĂDA ¶ ② ✗ Născut mort înainte de vreme, avortat ¶ ③ ⛪ Apostat, renegat.

LEPĂDĂTOARE, LĂPĂDĂTOARE *sf. Trans.* ♣ = REMF.

LEPĂDĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Lucru de l e p ă d a t, netrebnic ¶ ② Fiinţă netrebnică; stîrpitură: **se minunară toţi de atîta tărie pe o astfel de ~ a firii** (ISP.); **să fi văzut lepădătura cea de javră, nu dedeai nici o lăscaie pe el** (CAR.) ¶ ③ ✗ Naşterea unui prunc mort înainte de vreme, avort.

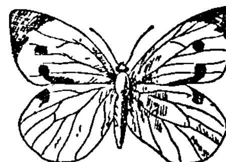
○ **LEPĂI** (-ăesc) *vb. intr.* A mişca picioarele tîrîş; a face să alunece picioarele: **i-am auzit paşii lepăind şi lunecînd prin mîzga drumului** (SAD.).

○ **LEPEDEU** (*pl.*-dee) *sn. Tr.-Carp.* Cearşaf: **Asta-i fată de bîrău Cu poale de ~** (IK.-BRS.) [ung. lepedő].

*__LEPIDODENDRON__ *sbst.* Plantă criptogamă fosilă, de mărimea unui arbore, cu trunchiul acoperit, pe locul unde fusese frunzele, cu nişte urme rombice, lipite unele de altele, ca nişte solzişori (▪ 2865) [fr.].

Fig. 2865. Lepidodendron.

*__LEPIDOPTERE__ 1. *sf. pl.* Ordin de insecte, cu patru aripi acoperite cu o pulbere solzoasă, numite în genere „fluturi".
2. LEPIDOPTER *sm.* Fluture (▪ 2866) [fr.].

Fig. 2866 Lepidopter.

○ **LEPOS** = LIPOS.

LEPRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① ✗ Boală molipsitoare cronică caracterizată prin acoperirea pielii de bube care rod încetul cu încetul corpul (▪ 2867) ¶ ② Ⓕ Lucru sau om desgustător, scîrbos, greţos: **băieţii... îl huiduiau şi fugeau de dînsul ca de o ~** (ISP.); **toate năsdrăvăniile le-am făcut să mă mîntui de lepra asta** (FLOR.); **să gonim din ţară lepra omenească, jigodiile leneşe** (JIP.) ¶ ③ Ⓕ Ori-ce defect, viţiu sau patimă care nimiceşte sufletul după cum lepra prăpădeşte trupul: **lepra sgîrceniei** ¶ ④ ⊕ Denunţător [gr.].

Fig. 2867. Bacilul leprei.

LEPROS *adj.* ✗ Care sufere de l e p r ă; Ⓕ: **spre stînga, muntele, ~, creştea într'o cupolă uriaşă** (VLAH.).

*__LEPROZERIE__ *sf.* ✗ ① Spital ce se construia în evul-mediu spre a adăposti pe leproşi şi în care trăiau departe de restul lumii ¶ ② Construcţiune modernă în care sînt izolaţi leproşii: **leprozeria de la Tichileşti, în judeţul Tulcea** [fr.].

○ **LEPŞIT** *adj. Mold.* Smintit: **te-ai îmbătat se vede, ~ule** (ALECS.).

LER[1] ‡ *npr. m.* ① Apare în unele basme în construcţiunea **Ler-împărat** ¶ ② Cuvînt ce apare în refrenurile colindelor (**~-Doamne**), uneori şi sub formele LEROI, LEROLOI, LERULUI, LERUI, LEROM, etc., cîteodată însoţit de una sau mai multe vorbe neînţelese (**Leroloi măroloi** (TOC.), etc.) ¶ ③ *Trans.* ♩ Melodia după care se cîntă o colindă (DENS.).

○ **LER**[2] *sbst.* = LERIU: **i-a trecut ~ul** (R.-COD.).

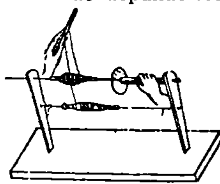
LERGĂTOARE *sf.* = ALERGĂTOARE.

LERIU *sbst. Mold.* Vreme, timp: **Mi-o trecut ~ de geaba** (ŞEZ.); **îşi treceau ~ cu toatele în cerdacul curţilor** (FLOR.).

LEROI, LEROLOI, LEROM ☛ LER[1] ②.

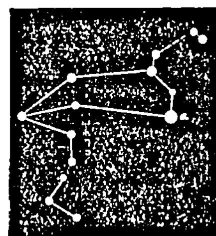
○ **LERUI**[1] (-uesc) *vb. tr. Trans.* (DENS.) ♩ A cînta o colindă după melodia ei [ler[1] ②].

LERUI², LERULUI ☛ LER¹ ②.
LESCAIE ☛ LĂSCAIE.
LESNE *adj. invar.* și *adv.* ① Ușor, cu ușurință, fără osteneală: în aparență viața devine mai ~ (I.-GH.); ~ e a zice, anevoie a face; anevoie se cîștigă, ~ se cheltuește ¶ ² *Trans. Băn.* ieftin [bg. lesenŭ, lesno].
LESNI — ÎNLESNI.
LESNICIOR = LĂSNICIOR.
LESNICIOS *adj.* Ușor, ușurel, lesne de făcut, de urmat: eu te voi călăuzi pe cărarea cea mai plăcută și cea mai lesnicioasă (ISP.); fața i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase (NEGR.) [lesne].
LESNICIUNE *sf.* Ușurință [lesne].
LESPEDE *sf.* Tablă de piatră, placă lată dreptunghiulară de piatră pentru pardosit: iarba crescuse mare în ogradă și acoperise lespezile mormintelor (ALECS.); acel chioșc de lemnărie... pardosit cu lespezi de marmoră (ODOB.); să puie o ~ la gura cuptiorului (CRG.).
LESPEJOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* LESPEDE.
*LEST (*pl.*-turi) *sn.* ① Pietrele, nisipul, etc. ce se pun în fundul unui vas, spre a-i da mai multă stabilitate ¶ ② Săculeț cu nisip ce iau cu ei aeronauții în nacelă și pe care-l aruncă, cînd vor să se urce mai sus [fr.].
LEȘ (*pl.*-șuri) *sn.* Cadavru, mortăciune, stîrv, hoit: sute de ~uri zăcînd neîngropate pe marginea drumurilor (VLAH.); ~urile de oameni înecați se clătinau și se rostogoleau pe fața apelor (ODOB.) [tc.].
LEȘESC *adj.* Polon, al Polonilor [Leah].
LEȘI *sm. pl.* ☛ LEAH.
LEȘIA (-șiu, -șiez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) spăla cu leșie: Că dacă m'oiu ~ Cu frumoasă peana ta, Părul meu n'o mai cădea (IK.-BRS.).
LEȘIE *sf.* Apa fiartă cu cenușă și limpezită pentru spălat rufele: călepele s'au fiert cu ~, să se înălbească (CRG.) [lat. lĭxīva].
○LEȘIER (*pl.*-ere) *sn. Mold. Trans.* — CENUȘAR² ③ [leșie].
LEȘIN (*pl.*-inuri) *sn.* ① Starea unei persoane leșinate, căzute în nesimțire, sincopă: a-i veni ~; de-abia putu aduce puțin mîna spre gură și îndată căzu într'un ~ grozav (CRG.) ¶ ② Sfîrșeală, oboseală, slăbire a puterilor: tot bocind ea, o apuca ~ de supărare (CRG.); o apucă un fel de ~ la inimă, cu dureri de cap (CAR.).
LEȘINA (-șin) *vb. intr.* și *refl.* ① A cădea în nesimțire, a pierde cunoștința: preotul care leșină și cade... nici o apărare să n'aibă (PRV.-MB.); sărmana leșină de spaimă și de durere; era mai că să leșine de bucurie (SB.) ¶ ② A ajunge în ultimul grad de slăbiciune, a-i veni o sfîrșală (din cauza foamei, setei, oboselii, etc.): ~ de foame; dete peste ei o căldură, încît leșinau de sete (RET.); sînt trei după douăsprezece și mă leșin de somn (CAR.) ¶ ③ ~ de rîs, a rîde din cale afară: oamenii ce priveau, și mai ales băieții, leșinau de rîs (CRG.) [lat. *laesionare „a vătăma" < laesionem].
LEȘINAT *adj. p.* LEȘINA. ① Căzut în leșin: ~ de durere ¶ ② Slăbit peste măsură (de foame, de sete, de oboseală, etc.): (copiii) jigăriți... leșinați de foame (ISP.) ¶ ③ Moleșit, fără putere: o dicțiune monotonă, ~ă, imposibilă (VLAH.).
LEȘINĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Leșin ¶ ② F Ființă foarte slabă, cu totul lipsită de puteri (de nemîncare, etc.): leșinătura de nevastă... îi ieșea înainte și-i cerea pîine (ISP.); nu mă voiu înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o ~ de ciocoiu ca tine (FIL.) [leșina].
LEȘIȚĂ ☛ LIȘIȚĂ.
LEȘNI(E)C (*pl.*-ce) *sn.* Un fel de plasă de pescuit: un bătrîn care pescuia cu leșniecul (VIC.).
LEȘUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A aduce o sfîrșală, o slăbiciune, un leșin la inimă: și foamea îl leșuia și setea îl ardea (DLVR.); gura-i era uscată, amară, stomahul leșuit (VLAH.).
LEȘUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* Sfîrșală, slăbiciune, leșin la inimă: gura-i era uscată și buzele arse, în stomah avea o ~ (VLAH.).
*LETARGIC *adj.* ① Ce ține de letargie: somn ~ ¶ ② Ⓕ Amorțit, nesimțitor, nepăsător [fr.].
*LETARGIE *sf.* ① Somn adînc, neîntrerupt, care poate dura mai multe ceasuri sau mai multe zile; în graiul de toate zilele, stare de moarte aparentă caracterizată prin lipsa aproape totală a respirațiunii și a circulațiunii sîngelui ¶ ² Ⓕ Amorțeală, nesimțire, nepăsare: a deștepta pe Români din letargia în care se aflau (I.-GH.); Iată lumea se deșteaptă din adînca-i ~ (ALECS.) [fr.].
LETCĂ (*pl.*-ce) *sf.* Unealtă de depănat sculele pe mosoare, un fel de sucală mai simplă (▪ 2868): călepele... le-au pus pe vîrtelniță, de pe care au început a le depăna pe mosoare cu letca (CRG.) [bg. srb. letka].

Fig. 2868. Letca.

○LETEA (CU-) *loc. adv. Băn.* Cu încetul, pe îndelete.
LETIN ☛ LATIN².
‡LETOPISEȚ (*pl.*-ețe) *sn.* Cronică veche [vsl. lětopisĭcĭ „cronicar"].
LETURGHIE ☛ LITURGHIE.
LEȚCAIE ☛ LĂSCAIE.
LEȚUI ☛ LĂȚUI.
LEU *sm.* ¹ Cel mai mare și mai puternic din mamiferele carnivore din genul pisicii, supranumit „regele animalelor"; trăește în Asia centrală și apuseană și în toată Africa *(Felis leo)* (▪ 2869); Ⓕ: răcnind ca un ~, se luă la luptă cu fata împăratului (ISP.) ¶ ② ~-DE-MARE ☛ OTARIE ¶ ③ ☆ LEUL, constelațiune a zodiacului, de forma unui mare trapez, la unul din vîrfurile căruia se află o frumoasă stea de prima mărime, Regulus, socotită de cei vechi ca inima leului (▪ 2870) ¶ ④ COADA-LEULUI = TALPA-GÎȘTEI¹; GURA-LEULUI ☛ GURĂ ⑱ ¶ ⑤ ~ paraleu ☛ PARALEU ¶ ⑥ ~ (vechiu), monedă de argint, care a circulat pînă la 1867, în valoare de 40 de parale; ~ (nou), moneda de astăzi de 100 de bani, corespunzătoare francului francez [lat. leo, pătruns pe cale cărturărească; sensul de monedă, după tc. arslany „leu; piastru"].

Fig. 2869. Leu.

Fig. 2870. Leul.

LEUCĂ, LEOCĂ (*pl.*-ci) *sf.* Lemnul încovoiat al cărui capăt de jos e vîrît în capul osiei iar capătul de sus sprijinește loitra carului: vaca... cîteodată rupea leuca (CRG.); bocesc, fără să puie umărul la leoca carului, să-l scoață din făgaș (JIP.); pornesc într'o căruță mare de lemn, ale cărei leuci clămpănesc asurzitor (SAD.); Ⓕ F lovit *sau* trăsnit cu leuca, smintit, zăpăcit: dumneata ori ești lovit cu leuca, ori altă treabă n'ai decît să rîzi de mine (CAR.); mi se pare cam trăsnit cu leuca că-i prea roș la față (ALECS.) [bg. levka].
○LEUCAȘ *adj. Mold.* Cu picioarele strîmbe, încovoiate în afară [leucă].
○LEUCIT *adj.* ① Bătut rău (R.-COD.) ¶ ② Beat mort (PSC.) [(lovit cu) leuca].
*LEUCOCIT *sm.* Fie-care din globulele albe din sînge [fr.].
*LEUCOCITOZĂ *sf.* Îngrămădire trecătoare a globulelor albe în sînge [fr.].
*LEUCOMAINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Alcaloid septic, veninos, de aceeași natură ca ptomaina [fr.].
*LEUCOREE *sf.* Scurgere mucoasă de care sufăr femeile de o constituție limfatică; numită vulgar „poală albă" [fr.].
LEU-PARALEU ☛ LEU ①, PARALEU.
LEURDĂ *sf.* Plantă cu flori albe ca zăpada, cu miros pătrunzător de usturoiu; crește prin

pădurile umede și umbroase *(Allium ursinum)* (▪ 2871).

LEURUȘCĂ LĂURUȘCĂ.

LEUȘOR *sm.* *dim.* LEU ⑥: Și noi vă urăm Ca să căpătăm Cel puțin un ~, Sau, de nu, un puișor (MAR.); se încăpățînează cu „o damă de caro" și pierde trei sute de ~i (VLAH.).

LEUȘTEAN *sm.* Plantă aromatică cu miros pătrunzător, cu flori galbene dispuse în umbele; originară din America de Sud, e cultivată la noi pentru trebuințele culinare și pentru rădăcina ei întrebuințată în medicină *(Levisticum officinale)* ▪ 2872).

Fig. 2871. Leurdă.

LEVA (*pl.*-ve) *sf.* Unitatea de monedă bulgărească, corespunzătoare leului nostru (▪ 2873) [bg. l e v ŭ].

LEVANT, LIVANT *sm.*, LEVENȚICĂ, LIVĂNȚICĂ *sf.* Mic arbust, originar din sudul Europei, cu flori albastre plăcut mirositoare, întrebuințate în medicină ca stimulante și tonice *(Lavandula vera)* ([▪] 2874): plină de mirezme de flori de teiu, de sulfină și de levănțică (BR.-VN.) [ngr. λεβάντα].

***LEVANTIN** *adj.* și *sm.* Originar din Levant, din țările de la răsăritul Mediteranei [fr.].

***LEVATĂ** (*pl.*-te) *sf.* În anumite jocuri de cărți, fiecare din pachetele strînse de către cîștigător din cîte o carte jucată de fie-care jucător [fr. l e v é e].

Fig. 2872. Leuștean.

LEVENT, LEVINT 1. *sm.* ① Soldat în marina turcească, originar din Levant și în special din Grecia ([▪] 2875): au ieșit levinții afară din galioane pre uscat (NEC.) ¶ ② Odinioară, în Moldova: voluntar dintr'un corp de călărași.

Fig. 2873. Leva.

Fig. 2874. Levant.

2. *adj.* Ⓟ ① Voinic: sînt la poartă o mie și mai bine de haramini levinți, cu sănețele gata de foc (ODOB.) ¶ ② (*numai forma* LEVENT) *F* Cavaleresc: era mai ales levent și plin de atenție pentru mamele (fete)lor (VLAH.); odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie și aia? (CAR.) [tc. l e v e n t „soldat voluntar"].

LEVENȚICĂ ☞ LEVANT.

LEVIATAN *sm.* Monstru marin despre care se vorbește în cartea lui Iov.

LEVINT ☞ LEVENT.

***LEVULOZĂ** *sf.* Specie de zahăr necristalizabil, de natura glucozei, cu proprietăți chimice aproape asemenea cu ale acesteia; se extrage din anumite fructe și din miere [fr.].

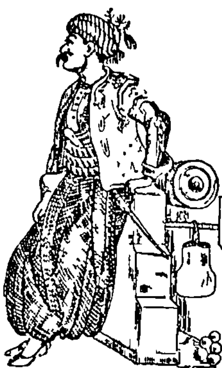

Fig. 2875. Levent.

***LEXIC** (*pl.*-ice) *sn.* ① Vocabularul cuvintelor întrebuințate de un autor, într'un manuscris: ~ul psaltirii scheiane ¶ ② *Pr. ext.* Cuvintele dintr'o limbă, dintr'un dialect ¶ ③ Dicționar [fr.].

***LEXICAL** *adj.* Privitor la lexic, la cuvintele unei limbi, unui dialect sau întrebuințate de un autor: cercetări lexicale [fr.].

***LEXICOGRAF** *sm.* ① Autorul unui lexicon, unui dicționar ¶ ② Cel ce se ocupă cu studii lexicale [fr.].

***LEXICOGRAFIC** *adj.* Privitor la lexicografie [fr.].

***LEXICOGRAFIE** *sf.* Știința, studiile lexicografului [fr.].

***LEXICOLOGIC** *adj.* Privitor la lexicologie [fr.].

***LEXICOLOGIE** *sf.* Partea gramaticei care se ocupă cu etimologia și cu formațiunea cuvintelor prin derivațiune sau compunere [fr.].

***LEXICON** (*pl.*-oane) *sn.* Dicționar prescurtat, vocabular [gr.].

***LEZAT** *adj.* ① Vătămat ¶ ② Jignit, păgubit, nedreptățit [fr. l é s é].

***LEZIUNE** *sf.* ① Rană, vătămătură ¶ ② Pagubă, daună, vătămare (a intereselor) [fr.].

***LEZ-MAIESTATE** *sbst.* Crimă de ~, crimă contra autorității suveranilor [fr. l è s e-m a j e s t é].

LI *pron. pers. enclitic, dat. pl.* întrebuințat în loc de LE *numai înaintea unui alt pron.*: ~ se zice; li-i dă; ~ le aruncă [l e].

***LIANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Gen de plante cu vrej lung care se acață și se împletește cu altele sau se încolăcește în jurul arborilor din pădurile Americei: Căci scris a fost ca viața ta De doru-i să nu'ncapă, Căci te-a cuprins asemenea lianelor din apă (EMIN.) [fr.].

LIANDRU = LEANDRU.

***LIAS** *sbst.* Formațiune geologică secundară așezată între trias și sistemul oolitic [fr. < engl.].

LIBADEA, LEBADEA *sf.* Ⓣ Odinioară, haină boierească, un fel de anteriu; mai tîrziu, manta de dimie, purtată de tîrgoveți; fermenea: de la zaveră, ei (dascălii greci) lepădase lebadeaua... și se îmbrăcase nemțește (I.-GH.); îmbrăcat... cu libadea de aba albă, împodobită cu găitan negru (FIL.); scurteicile erau pînă din sus de genunchi, și fermeneaua sau libadeaua, pînă la brîu (VOR.) [tc. l e b a d è].

○**LIBARCĂ** (*pl.*-ărci) *sf.* = ȘVAB.

***LIBAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a vărsa pe jos puțin vin sau altă băutură în cinstea zeilor, cum obiciuiau cei vechi ¶ ② Ⓕ Golirea mai multor pahare de vin la un chef, la o petrecere: libațiuni sub razele lămpii albastre (CAR.) [fr.].

***LIBEL** (*pl.*-ele) *sn.* Pamflet [fr.].

***LIBELA** (-elez) *vb. tr.* A redacta cum se cuvine un act judecătoresc [fr.].

***LIBELULĂ** (*pl.*-le) *sf.* = CALUL-DRACULUI: libelulele de apă le prind din fugă și-și fac din ele aripi (D.-ZAMF.); o ~ sosi, sburînd sglobie (GRL.) [fr.].

***LIBER**[1] *adj.* ① Care nu e supus nici unui stăpîn, slobod: un om ~ ¶ ② Care nu e ținut închis, care nu e prizonier ¶ ③ Unde domnește libertatea politică: țară ~ă ¶ ④ Care are voia, puterea de a face sau de a nu face ceva: omul e născut ~; alegeri ~e = nestingherite, neîmpiedecate ¶ ⑤ Independent, neatîrnat: a trăi ~ ¶ ⑥ Unde se poate merge, pe unde se poate trece neîmpiedecat, neoprit: întrunire ~ă; trecere ~ă; a avea intrarea ~ă la teatru ¶ ⑦ Neocupat: un loc ~ ¶ ⑧ Neînsurat ¶ ⑨ De care se poate dispune: are destul timp ~; am două ore ~e ¶ ⑩ Contrar bunei cuviințe, prea familiar, fără perdea: se exprimă în niște termeni prea ~i ¶ ⑪ ~ arbitru ☞ ARBITRU ② ¶ ⑫ ~ cugetător ☞ CUGETĂTOR 2 ¶ ⑬ Traducere ~ă, care nu e făcută cuvînt cu cuvînt ¶ ⑭ Versuri ~e, cari n'au toate aceeași măsură, același ritm ¶¶ Ⓒ NELIBER [fr.].

***LIBER**[2] *sbst.* Stratul de țesut fibros așezat între coajă și lemn, în trunchiul unui copac [fr.].

***LIBERA** (-erez) 1. *vb. tr.* ① A pune în libertate, a da drumul (din închisoare, etc.) ¶ ② A da drumul unui soldat care și-a terminat serviciul militar, a-l retrimite la vatra sa ¶ ③ A scăpa, a mîntui, a desbăra.

2. *vb. refl.* ① A-şi recăpăta libertatea ¶ ② A merge la vatra sa (*vorb.* de un soldat care şi-a împlinit anii de serviciu) ¶ ③ A se scăpa, a se desbăra, a se cotorosi [fr.].

*LIBERAL 1. *adj.* ① Care se cuvine unui om liber: **educaţiune ~ă** ¶ ② **Arte ~le** ☞ ARTĂ ④ ¶ ③ Darnic, generos, căruia-i place să dea, să dăruească ¶ ④ Favorabil libertăţii civile şi politice: **partid ~; ziar ~; idei ~e.**

2. *sm.* ① Partizan al extensiunii libertăţilor ¶ ② Membru al unui partid liberal [fr.].

*LIBERALISM *sbst.* Doctrină liberală, opiniuni, principii ale liberalilor: **adevăratul ~ este de a asigura fie-căruia... libertatea cugetării, a cuvîntului şi a acţiunii (I.-GH.)** [fr.].

*LIBERALITATE *sf.* ① Dărnicie, generozitate ¶ ② Darul însuşi pe care-l face o persoană liberală, un om darnic [fr.].

*LIBER-ARBITRU ☞ ARBITRU②.

*LIBERATOR 1. *adj.* Care liberează, care dă libertatea.

2. *sm.* Cel ce liberează [fr.].

*LIBER-SCHIMB *sbst.* Libertate absolută a comerţului între naţiuni, fără a se plăti vamă pentru mărfurile care intră într'o ţară sau alta [după fr. l i b r e - é c h a n g e].

*LIBER-SCHIMBIST *sm.* Partizan al liberului-schimb [după fr. l i b r e - é c h a n g i s t e].

*LIBERT *sm.* Sclav roman căruia i s'a dat libertatea [lat.].

*LIBERTATE *sf.* ① Starea unui om liber, care nu e rob, asupra căruia nimeni n'are un drept de proprietate ¶ ② Starea unui om, unei fiinţe care nu e ţinut(ă) în închisoare sau în captivitate ¶ ③ **~ naturală,** puterea pe care o are omul de a se folosi cum vrea de facultăţile sale ¶ ④ **~ de conştiinţă,** dreptul de a-şi alege şi de a practica o credinţă religioasă, fără a putea fi tras la judecată ¶ ⑤ **~a cultelor,** dreptul pe care-l are cineva de a practica cultul căruia-i aparţine, toleranţa tuturor cultelor într'un Stat ¶ ⑥ **~a de a gîndi,** dreptul de a-şi manifesta gîndirea fără a fi oprit de nimeni; mod îndrăzneţ de a gîndi în chestiunile de religie, de morală sau de guvern ¶ ⑦ **~a presei,** dreptul de a tipări în ziare sau prin cărţi tot ce-i place, tot ce gîndeşte ¶ ⑧ **~ individuală,** dreptul de care se bucură ori-ce cetăţean de a nu fi lipsit de libertatea persoanei sale decît după formele determinate de lege ¶ ⑨ Puterea de a face sau de a nu face ceva, liber arbitru ¶ ⑩ Independenţă, neatîrnare ¶ ⑪ *pl.* Drepturi, privilegii [fr.].

*LIBERTIN *adj.* şi *sm.* ① Desfrînat ¶ ② Berbant: **primeau, cu cea mai destrămată răsfăţare, glumele, darurile şi sărutările junilor ~i (FIL.)** [fr.].

*LIBERTINAJ *sbst.* ① Desfrînare, desfrîu ¶ ② Berbantlîc, crailîc [fr.].

*LIBIDINOS *adj.* Aplecat la desfrîu: **cei doi boieri... urîţi şi libidinoşi ca doi satiri (D.-ZAMF.)** [fr.].

‡LIBOV *sbst.* Iubire, dragoste; plăcere: **cu mare voie şi ~ primesc (M.-COST.); au mîncat toţi carne pentru ~ul împăratului creştinesc (NEC.)** [bg.].

○LIBOVI (-ovesc) *vb. intr. Trans.* (RV.-CRG.) A petrece, a se veseli: **Cît trăeşti, Tot liboveşti (IK.-BRS.).**

‡LIBOVNIC *adj.* Căruia-i place să petreacă, să se veselească: **Moldovenii... sînt... ~i la ospeţe (M.-COST.); ~ era la băuturi şi la alergături de cai (N.-COST.)** [vsl. l j u b o v ĭ n ŭ].

○LIBRĂ (*pl.*-re) *sf. Trans. Băn.* Monedă de argint de 20 de creiţari [comp. srb. l i b r a].

*LIBRAR *sm.* Cel ce are o librărie, cel ce editează cărţi [fr.].

*LIBRĂRIE *sf.* ① Prăvălie în care se vînd cărţi ¶ ② Profesiunea librarului ¶ ③ Negoţul exercitat de un librar [fr.].

*LIBRET (*pl.*-ete) *sn.* Cuvintele unei opere muzicale [it. l i b r e t t o].

*LIBRETIST *sm.* Autorul unui libret [it.].

○LIBUŢ *sm.* *Trans.* = NAGIŢ: **a prins a se aduna pasări fel de fel: vulturi, uli, găi... libuţi, cioare, corbi (RET.)** [ung. l i b u c].

LICĂRI (-ăresc) *vb. intr.* ① A luci, a sclipi: **stîlpii şi ciubucele de pe lîngă streaşină licăreau de-ţi luau ochiii (ISP.)** ¶ ② A da o mică lumină, a scînteia, a clipi: **zări într'o depărtare nespusă o scînteie ce abia licărea (ISP.); departe cele două faruri... licăresc în întuneric, ca două candele într'un cimitir (VLAH.)** ¶ ③ Ⓕ **Pe ochii trişti şi rugători în cari Mai licăreşte o rază de speranţă (VLAH.); făcuse să-i licărească în minte putinţa unei căsătorii (BR.-VN.)** [comp. ALICI şi LICURI].

LICĂRIRE *sf.* Faptul de a l i c ă r i; lumină slabă ce abia se zăreşte: **chipurile lor par umbre sub slaba ~ a candelei (VLAH.);** Ⓕ: **sugrumă ori-ce ~ a gîndului (DLVR.).**

LICĂRIT *sbst.* Licărire: **îi scapără'n clipa din urmă un ~ de gînd (VLAH.).**

LICĂRITOR *adj. verb.* LICĂRI. Care licăreşte: **muiate în nişte colori străvezii şi licăritoare (DLVR.); Peste munţi şi peste mări, Numai ochi ~i (PAMF.).**

*LICEAL *adj.* De l i c e u, privitor la liceu: **studii ~e.**

*LICENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Permisiune specială de a vinde sau exporta unele mărfuri: **licenţa băuturilor spirtoase; a primit un denunţ că Ovreiul ar fi vînzînd spirt fără ~ (BR.-VN.)** ¶ ② Prea mare libertate, destrăbălare: **trecînd de la libertate la ~ şi la anarhie (I.-GH.)** ¶ ③ Mică abatere de la regulele gramaticale, mai ales în poezie: **~ poetică** ¶ ④ Grad universitar între bacalaureat şi doctorat: **~ în litere, în drept, în ştiinţe** [fr.].

*LICENŢIA (-iez) *vb. tr.* A concedia, a trimite la vatră, a da drumul (trupelor) [fr.].

*LICENŢIAT 1. *adj. p.* LICENŢIA.

2. *sm.*, LICENŢIATĂ (*pl.*-te) *sf.* Care a obţinut gradul de licenţă la o facultate: **~ în litere, în drept, în ştiinţe** ¶¶ C NELICENŢIAT.

*LICENŢIOS *adj.* Prea liber, destrăbălat, desfrînat [fr.].

*LICEU (*pl.*-cee) *sn.* ① La vechii Greci, şcoală construită la marginea Atenei, unde Aristotel preda lecţiuni plimbîndu-se cu şcolarii ¶ ② Astăzi: şcoală cu opt clase, a Statului sau sub controlul Statului, în care se predă întregul învăţămînt secundar [fr.].

LICHEA (*pl.*-chele) *sf.* F Secătură, om de nimic: **era un fluşturatec şi un uşurel de minte d'ăi mari, cum adică am zice noi, un fleac de om sau o ~ (ISP.); pe tronul Voivozilor... se cocoţează tot felul de lichele şi de moluzi din şandramalele Fanarului (VLAH.); Voi, caprelor, în turmă sînteţi nişte lichele (DON.)** [tc. l e k è].

*LICHEFIA (-fiez) *vb. tr.* A face lichid, a topi [fr. l i q u é f i e r].

*LICHEN *sm.* = MUŞCHIU-DE-MUNTE [fr.].

*LICHE(U)R (*pl.*-ruri) *sn.* Ori-ce băutură făcută cu spirt sau rachiu [fr. l i q u e u r].

*LICHID 1. *adj.* ① Se zice despre ori-ce corp care nu e nici solid nici gazos, şi ale cărui molecule, foarte mobile, alunecă fără greutate unele peste altele; care curge, apos: **apa e ~ă; mercurul e un metal ~** ¶ ② Care nu e îngroşat, care curge uşor: **siropul acesta e prea ~** ¶ ③ Se zice despre bunuri care nu sînt încărcate de datorii, despre bani liberi ¶ ④ **Consonante ~e,** sunetele l, m, n şi r.

2. (*pl.*-de) *sn.* Ori-ce substanţă lichidă.

3. LICHIDĂ (*pl.*-de) *sf.* Consonantă lichidă [fr. l i q u i d e].

*LICHIDA (-dez) 1. *vb. tr.* ① A regula, a răfui o socoteală ¶ ② A-şi plăti datoriile ¶ ③ A-şi desface mărfurile dintr'o prăvălie, fără a mai cumpăra altele.

2. *vb. refl.* A-şi plăti datoriile [fr.].

*LICHIDARE *sf.* ① Faptul de a (se) l i c h i d a ¶ ② Regularea, răfuirea socotelilor ¶ ③ Operaţiune prin care o societate care se desface îşi plăteşte datoriile şi împarte ceea ce rămîne între membrii ei ¶ ④ Epoca în care vînzătorii la bursă trebue să remită titlurile şi să primească în schimb banii.

*LICHIDATOR *sm.* Cel însărcinat de a face o lichidare [fr.].

*LICHIOR = LICHE(U)R.

*LICIT *adj.* Permis, îngăduit de lege ¶¶ C NELICIT; ☞ ILICIT [fr.].

*LICITA (-tez) *vb. tr.* A vinde prin licitaţie [fr.].

*LICITAŢIUNE, LICITAŢIE *sf.* ① Vînzare publică a unui bun posedat în comun de mai mulţi ¶ ② Mezat [fr.].

*LICOARE *sf.* ♀ Ori-ce substanță lichidă, băutură [fr. liqueur].

LICORIN ☛ LICURIN.

*LICORN *sm.* Animal fabulos reprezentat cu un cap de cerb, cu trup de cal și cu un corn foarte lung în mijlocul frunții; inorog (▪ 2876) [fr.].

LICTAR *sbst. Trans.* ✕ Magiun, povidlă: mult ~ aveți voi, de se mînjesc copiii atît de tare! (SLV.) [lat. electuarium, împrumutat de popor din graiul spițerilor].

*LICTOR *sm.* △ Ofițer subaltern care însoțea în public pe principalii magistrați ai Romei și purta pe umăr o secure înconjurată de un mănunchiu de nuiele (▪ 2877) [lat.].

Fig. 2876. Licorn.

Fig. 2877. Lictor.

LICURA *vb. intr.* = LICURI: pe limanul șeț al Smirdei licura un foc de paie (ODOB.); o stea ce abia licura deasupra creștetului (GN.).

LICURI (-uresc) *vb. intr.* = LICĂRI: pe vatra cuptorului, în cenușă, mai licureau cîțiva cărbuni (EMIN.); zări o rază mică de lumină licurind din ferestruța unei căscioare (RET.).

LICURICIU *sm.* Insectă coleopteră, gîndăcel care produce în întunerec o lumină vie fosforescentă *(Lampyris noctiluca)* (▪ 2878): cîmpia i se înfățișază luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor (ODOB.); luminile întîrziate ale satelor clipesc, ca niște licurici, printre crengile copacilor (VLAH.) [licuri].

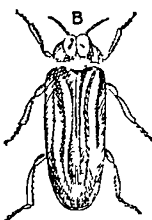
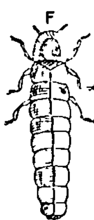

Fig. 2878. Licurici.
B. Bărbătuș.—F. Femeiușcă.

LICURIN, LICORIN *sm.* ✕ Varietate de chefal afumat: porunci... să-i cumpere icre, licurini și ghiudenuri (FIL.) [ngr.].

LICURIRE *sf.* = LICĂRIRE: razele lunii se resfrîngeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor (ODOB.).

○ LIFĂI (-ăesc), LIFUI (-uesc), LIFURI (-uresc) *vb. tr.* și *intr. Băn.* A lingări.

LIFTĂ ☛ LITFĂ.

○ LIFUI, LIFURI ☛ LIFĂI.

○ LIFUROIU *sm. Olten. Băn.* ① *iron.* Piciu, mucos (CIAUȘ.) ¶ ② Ștrengar, băiat care se ține de fleacuri [comp. lifuri].

*LIGĂ[1] (*pl.*-gi) *sf.* ① Alianța ofensivă sau defensivă între mai multe state ¶ ② Asociațiune cu scop politic sau cultural: liga drepturilor omului; liga pentru cultura poporului român [fr. ligue].

○ LIGĂ[2] (*pl.* -gi) *sf. Băn.* Alunea (pe obraz sau pe trup) [srb. ljaga].

*LIGAMENT (*pl.*-te) *sn.* Partea fibroasă care menține organele și leagă oasele între ele (▪ 2879) [fr.].

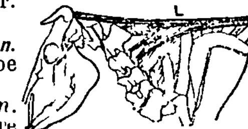

Fig. 2879.
L. Ligament cervical al boului.

LIGAV, LIGĂV *adj. Olten. Băn.* Căruia nu-i place să mănînce ori-ce, care e mofturos la mîncare luînd cîte puțin și pe alese [srb. ljigav].

LIGHENAȘ (*pl.*-așe), LIGHENUȚ (*pl.*-uțe) *sn.* ◊ *dim.* LIGHIAN.

LIGHIAN (*pl.*-ghene) *sn.* ◊ ① Vas de metal, de porțelan sau de lut pentru spălat pe mîini sau pe obraz (▪ 2880): un ~ de lut cu ibric, pentru spălat (CRG.) ¶ ② Farfurie de metal întrebuințată la ras de către bărbieri [tc. leğèn].

Fig. 2880. Lighian.

LIGHIENAȘ (*pl.*-așe) *sn.* ◊ *dim.* LIGHIAN.

LIGHIOAIE ☛ LIGHIOANĂ.

LIGHIOANĂ (*pl.*-ne), LIGHIOAIE *sf.* Ⓟ ① A-nimal, *în spec.* sălbatic, necurat, scîrbos: răcnea de credeai că se luptă cu toate lighioanele pădurilor (ISP.); să fi zis că e vre-un cotoiu sălbatic, ori cine știe ce lighioană (CAR.) ¶ ② Bestie, fiară, ființă omenească (cu înțeles disprețuitor): Nu mă mai încred în lighioanele aste fățarnice ce se numesc oameni (ALECS.); o sfrijită de lighioaie, mai urîtă decît ciuma, cu barba adusă (ISP.) ¶ ③ *pl.* Păsări de curte: parc'o văz în curtea din fund... înconjurată de o sută de lighioane: găini, gîște, rațe (BR.-VN.); lighioile bătăturilor fîlfîiră, speriate, în frunzișul pomilor (DLVR.) [vsl. gr. λεγεών „legiune" > †legheon, *pl.* legheoane; înțelesul actual s'a desvoltat din acela de „legiune de draci" = mulțime de ființe necurate].

LIGNI ☛ LIHNI.

*LIGNIT *sbst.* ⊕ Cărbune fosil provenit din descompunerea înceată a vegetalelor a căror esență se poate încă recunoaște cîteodată [fr.].

○ LIHĂI (-ăesc) *vb. intr.* ① *Trans.* A gîfîi (PȘC.) ¶ ② *Maram.* A face larmă, a scoate strigăte (PAP.) [comp. LEHĂI].

LIHNI, LIGNI (-nesc) *vb. refl.* A simți o sfîrșală, o slăbiciune, a-i veni leșin [ngr. λίχνος, λιχνέυομαι].

LIHNIT *adj. p.* LIHNI. Leșinat de foame: pocitit de foame, cu mațele chiorăind și cu burta ~ă (ISP.); iată că găsesc o Țigăncuță tinerică, sdrențeroasă și ~ă, stînd jos pe o buturugă (CAR.).

○ LIHOD *sbst.* ① *Trans.* Stare de slăbiciune, de leșin din pricina foamei: Și eu cad de pe picioare, De ~, de flămînzit (RET.) ¶ ② *Mold.* (ȘEZ.) Starea stomacului după ce a fost îndopat cu mîncări dulci.

○ LIHOZI (-ozesc) *vb. refl. Trans* A se lihni, a simți un gol în stomac, de foame: înghițeau la noduri seci, pînă li se lihozise inima (MERA) [lihod].

○ LIHUD = LIHOD ②.

*LILA *adj.* De coloarea liliacului, liliachiu [fr. lilas].

LILIAC[1] *sm.* ♣ ① Arbust ce înflorește foarte de timpuriu primăvara și face flori frumoase albastru-roșcate sau albe, dispuse în buchete mirositoare *(Syringa vulgaris)* (▪ 2881): mugurul ~ului se despică și 'nverzește, subt aburoasele sărutări ale soarelui (ODOB.); era o casă albă... cu tufe mari de soc și de lilieci în fată (VLAH.) ¶ ② ~-DE-MUNTE = ANINAȘ [tc. lejlák].

Fig. 2881. Liliac.

LILIAC[2] *sm.* Un fel de șoarece înaripat, cu aripile formate din membrane, care locuește prin crăpături și locuri subterane, de unde iese sburînd numai noaptea *(Vespertilio murinus)* (▪ 2882): bufnițele și liliecii... sburau tăiînd în toate părțile, cu țipete ascuțite (ODOB.); Un ~, orbit de lună, în sbor, de strășini se lovește (VLAH.) [srb. liljak].

Fig. 2882. Liliac.

*LILIACEU 1. *adj.* ♣ Ce are analogie cu crinul: plantă liliacee.
2. LILIACEE *sf. pl.* Familie de plante monocotiledoane al căror tip este crinul [fr.].

LILIACHIU *adj.* De coloarea liliacului: cravată liliachie și guler scrobit băț (I-GH.); raze ca de opal se ridicau pe fundul ~ al cerului (D.-ZAMF.); cununi de zorele se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii, bătînd în albastru (GRL.).

LILIE *sf. Trans.* ♣ ① = CRIN ¶ ② = STÎNJINEL [germ.].

○ LILIOM *sm. Trans.* ♣ = CRIN: Frunză verde ~, Toate păsările dorm, Numai eu nu mai am somn (IK.-BRS.) [ung. liliom].

LILIUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ Plantă din fam. lilia-

ceelor, cu flori albe, numită și „păinjinel"; crește prin fînețele uscate și prin poienile din pădure *(Anthericum ramosum)* (▪ 2884) [l i l i e].

*__LIMACE__ *sf.* Melc fără casă, numit pe alocuri „babiță" *(Limax)* (▪ 2883) [fr.].

__LIMAN__ (*pl.*-anuri) *sn.* Port: Astfel corăbierul... Aleargă la ~ul ceadesea l-a scăpat (ALX.); de-aici și din ~ul Brăilei porneau în răsărit corăbiile Turcilor (VLAH.); Ⓕ: să ne sfătuim cu toții cum și ce fel să facem a duce această țară la ~ul cel de mîntuire (ISP.); a ajunge, a ieși la ~, a ajunge la locul de scăpare, a scăpa de primejdie: nici prin gînd nu-i trece să se plîngă de cîte a trebuit să sufere

Fig. 2883. Limace.

Fig. 2884. Liliuță.

pînă s'ajungă la ~ (VLAH.); dă din mîini, dacă vrei să ieși la ~ (PANN) [tc.].

*__LIMB__ (*pl.*-buri) *sn.* ① ☆ Marginea unui astru: ~ul soarelui ¶ ② ♣ Partea plană a unei frunze (▣ 2885) ¶ ③ ♣ Partea liberă a petalelor unei corole, a sepalelor unui caliciu [fr.].

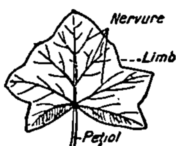

Fig. 2885. Limb.

__LIMBĂ__ (*pl.*-bi) *sf.* ① Partea musculară mobilă din gura omului și a multor animale, organul principal al gustului, care contribue încă la producerea graiului, la mestecarea și înghițirea alimentelor (▣ 2886): a i se usca limba de sete; a scoate limba; a aștepta, a alerga, a umbla după ceva cu limba scoasă, cu limba de un cot, a aștepta, a căuta să capete un lucru de care cineva are mare nevoie: cîți sînt cu averi mari cari aleargă după pensie cu limba scoasă (ALECS.) ¶ ② ✕ Limba animalelor considerată ca aliment: ~ de vițel, de bou, de porc; ~ fiartă, afumată ¶ ③ Limba considerată numai ca organ al vorbirii: a prinde (la) limbă, a deveni vorbăreț; Ⓕ: a-și ținea limba în gură, a-și pune frîu limbii, a se feri de a vorbi (ceea ce nu trebue, mai mult fecît trebue); a fi slobod la ~, a avea ~ lungă, a vorbi prea mult, a spune ceea ce nu trebue; *de aci*, LIMBĂ-LUNGĂ, om prea vorbăreț (PAMF.); a avea mîncărime de ~, a nu putea tăcea din gură, a avea chef să tot vorbească: avea, biet, mîncărime de ~, dară îi era frică... să dea pe față taina (ISP.); parcă-l trage cineva de ~, parcă-l silește cineva să vorbească; a-și mușca limba, a se căi de a fi vorbit, de a fi spus ceea ce nu trebuia; nu i-a tors mama pe ~, are o mare ușurință de a vorbi; a i se dezlega limba, a începe să vorbească după multă tăcere; îmi vine, îmi umblă, îmi stă pe ~, nu-mi pot aduce aminte imediat de acest lucru, de acest cuvînt, de acest nume, cu toate că-l știu bine: ajutați-mi a spune, că nu-mi aduc aminte, dar îmi umblă prin ~ (TICH.); Ⓟ: limba taie mai mult decît sabia; — limba oase n'are și oase sfărîmă; — limba îndulcește, limba amărăște, o vorbă poate face și bine și rău; — toată pasărea pe limba ei piere, de multe ori omul dă de necazuri pentru că nu știe să tacă cînd trebue; ☛ BOU ⑫ ¶ ④ Cu ~ de moarte, cu ultima voință exprimată, pe patul morții: un om, la moartea lui, de-și va lăsa, cu ~ de moarte, mult puțin ce va avea (PRV.-MB.); ea lăsase cu ~ de moarte să-i facă coșciugul din scîndurile clavirului (I.-GH.) ¶ ⑤ Totalitatea cuvintelor, formelor și construcțiunilor întrebuințate de o colectivitate de oameni pentru a-și exprima gîndirea prin graiu sau prin scris: limba latină, română, franceză; ~ străină, literară, populară; ~ maternă, învățată în copilărie, vorbită acasă cu părinții; ~ moartă, care nu se mai vorbește (greaca, latina, ebraica, sanscrita, etc.); ~ vie, care se vorbește încă ¶ ⑥ ⊕ Graiu convențional: limba muților, hoților ¶ ⑦ ⚔ ‡ Informațiune cu privire la mișcările, la starea, la poziția dușmanilor; a prinde ~, a afla prin spioni: m'apropiu de lagărul leșeso, ca să prind ~ și să aflu ceva (ALECS.); prinzînd ~ despre starea lagărului lui Mateiaș (ISP.) ¶ ⑧ ‡ Popor (*în spec.* păgîn, sau considerat ca atare): oștile protivnicilor se alcătuiau din toate limbile păgîne din răsărit (ISP.); ~ rea (BRL.), neam rău ¶ ⑨ Ori-ce are o analogie sau o asemănare cu o limbă: limbi de foc; limba clopotului: ușile se izbeau, clămpănind ca o ~ de clopot ce nu atinge arama (D.-ZAMF.); limba meliței, cumpenei, briceagului, etc.; ☛ LOPĂȚICĂ ④; pe creasta casei... scîrție, la fite-ce bătaie de vînt, două limbi de tinichea (DLVR.) ¶ ⑩ Fâșie lungă și îngustă: ~ de pămînt; ~ de mal; ~ de pădure: portul cel vechiu se află la marginea limbii de pămînt ce înaintează în mare (BOL.); oraș însemnat al Bulgariei, împins în Dunăre pe o ~ de mal (VLAH.); flămînd și trudit străbătea o ~ de pădure (VLAH.); ia, cît cole... un deal și-o vale și-o ~ de pădure (GN.); dincoace despre noi se închide cu o ~ de mare, care iese din marea Albă (M.-COST.) ¶ ⑪ ♣ LIMBA-APEI = BROSCARIȚĂ; LIMBA-BĂLȚILOR = LIMBARIȚĂ; LIMBA-BOULUI[1], plantă acoperită cu peri aspri și țeposi, cu frumoase flori mari, albastre *(Anchusa italica)*; LIMBA-BOULUI[2] — MIRUȚĂ; LIMBA-BOULUI[3] = SICĂ; LIMBA-BROAȘTEI[1] = LIMBARIȚĂ; LIMBA-BROAȘTEI[2] = IARBA-BROAȘTELOR; LIMBA-CÎINELUI = ARĂRIEL; LIMBA-CERBULUI = NĂVALNIC[1]; LIMBA-CUCULUI ☛ CUC ⑥; LIMBA-MĂRII, mică plantă cu flori albe, trandafirii, purpurii sau violete, originară din Europa meridională, cultivată adesea ca plantă decorativă; numită și „limbușoară" *(Iberis umbellata)* (▪ 2887); LIMBA-MIELULUI, plantă acoperită cu peri aspri, cu flori frumoase albastre, rar albe, întrebuințate în medicină pentru proprietățile lor sudorifice și pectorale; numită și „atrățel", „otrățel" sau „borantă" *(Borrago officinalis)* (▪ 2888); LIMBA-OII[1], plantă cu flori purpurii dispuse în capitul; numită și „pălămidă" *(Cirsium canum)*; LIMBA-OII[2] = PĂTLAGINĂ; LIMBA-PEȘTELUI[1], plantă cu frunzele de un verde-albăstruiu; face flori violete cu un caliciu albalbăstruiu *(Statice limonium)* (▪ 2889); LIMBA-PEȘTELUI[2] = SICĂ; LIMBA-ȘARPELUI, plantă cu o frunză mică ovală, care îmbrățișază tulpina *(Ophioglossum vulgatum)* (▣ 2890); LIMBA-VACII, LIMBA-VECINEI, LIMBĂ-VECINĂ (BD.-DEL.) = NĂVALNIC[1]; LIMBA-VRĂBIEI, mică plantă, cu flori verzui mititele, al cărei fruct e o nuculă cu o singură sămînță *(Thymelaea passerina)* (▣ 2891) ¶ ⑫ = CAMBULĂ; — LIMBĂ-DE-MARE, pește de mare, foarte turtit, de felul

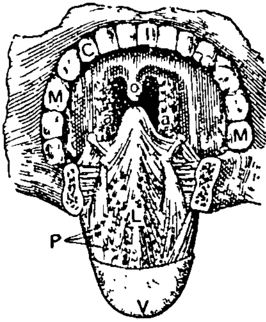

Fig. 2886. Limba.
L. Limba. — V. Vîrful limbii. — P. Papile. — aa. Amigdale. — o. Omușorul. — I. Incisiv. — C. Canin. — MM. Măsele.

Fig. 2887. Limba-mării.

Fig. 2888. Limba-mielului.

Fig. 2889. Limba-peștelui.

cambulei; numit și „glosă" sau „șoarece-de-mare" *(Solea impar)* (▪ 2892)[lat. lĭngua].

*LIMBAGIU (*pl.*-gii) *sn.* Graiu, limbă [it. linguaggio, refăcut după limbă].

LIMBAREȚ *adj.* Vorbăreț, flecar: se strecoară pitpalacul ~ (ODOB.) [limbă].

LIMBARIȚĂ *sf.* Plantă, cu tulpina dreaptă, ramificată, cu flori mici albe sau trandafirii, ce crește prin bălți, șanțuri cu apă, pîraie, etc.; numită și „limba-bălților",„limba-broaștei", „pătlagină-de-apă", etc. *(Alisma plantago)* (▣ 2893) [limbă].

Fig. 2890. Limba-șarpelui.
Fig. 2891. Limba-vrăbiei.

LIMBĂTĂȚI *sf. pl. Olten.* (VÎRC.) Neamuri străine, litfe [limbă ⑧].

*LIMBIST... = LINGUIST...

○**LIMBOATĂ**, LIMBOTENIE *sf. Olten.* Om de neam străin, litfă (CIAUȘ.) (PAMF.) [limbă ⑧].

Fig. 2892. Limbă-de-mare.

LIMBRIC *sm.* Viermușor lunguieț ce trăește în intestinele copiilor *(Ascaris lumbricoides)* (▣ 2894) [lat. lumbrĭcus].

LIMBRICARIȚĂ *sf.* = LEMNUL-MAICII-DOMNULUI [limbric].

LIMBULIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* LIMBĂ.

LIMBURUȘ (*pl.*-ușe, -ușuri) *sn.* ① *Olten. Băn. Trans.* Omușor, oușor, împărătuș ¶ ② *Trans.* Limba cîntarului.

Fig. 2893. Limbariță.

LIMBUȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① *dim.* LIMBĂ ¶ ② = LIMBA-MĂRII.

LIMBUT *adj.* Căruia-i place să vorbească mult, să flecărească într'una, guraliv, bun de gură: fiul... Țigăncii este mai ~ și mai hăpsîn (SB.); vrăbiile ~e ciripesc (ODOB.) [lat. *lĭnguutus].

Fig. 2894. Limbric.

LIMBUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* LIMBĂ.

†**LIMBUȚI** (-țesc) *vb. intr.* A flecări: să vorbești tot adevărul, minciuni să nu limbuțești (PANN) [limbut].

LIMBUȚIE *sf.* Flecărie, vorbăreție, defectul și vorba limbutului: voiu fi dobîndit iertarea d-voastră pentru păcatul meu de ~ lungă (ISP.); cînd are omul patima limbuției... vorbește și curate și spurcate (JIP.); spune basmele și snoavele bătrînești cu atîta ~, că parc'ar citi pe slove (DLVR.).

*LIMFĂ (*pl.*-fe) *sf.* Lichid incolor care circulă în corp prin niște vase particulare numite „vase limfatice"; răcindu-se, poate să se închege ca și sîngele [fr. lymphe].

*LIMFATIC *adj.* ① Privitor la limfă: sistem ~, vase ~e, niște tuburi analoage vinelor și arterelor, prin care circulă limfa ¶ ② Temperament ~, temperament caracterizat prin defectul colorațiunii pielii, slab, anemic, fără vlagă: nevasta lui... o femeie ~ă, bolnăvicioasă, sta mai mult în casă (VLAH.) [fr.].

*LIMITA (-tez) 1. *vb. tr.* ① A forma, a stabili hotarele, granițele ¶ ② A mărgini, a țărmuri.
2. *vb. refl.* A se mărgini [fr.].

*LIMITĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Hotar, linie de separațiune între două terenuri, între două țări ¶ ② Margine: are o ambițiune fără limite; toate se repetă căci au o ~ și miliardele de combinații ale materiei (VLAH.) [fr.].

*LIMITROF *adj.* Mărginaș, de lîngă hotar, care e la hotarele unei țări, unui ținut, vecin [fr.].

*LIMONADĂ (*pl.*-de) *sf.* Băutură făcută cu zeamă de lămîie, apă și zahăr: ea-i ridică puțin capul și-i duse la gură paharul cu ~ (VLAH.) [fr.].

*LIMONADIER *sm.* Cel ce face sau vinde limonadă [fr.].

‡**LIMONGIU** *sm.* Vînzător ambulant de limonadă (▪ 2895): în Moldova vor domni mulți grecomani limongii (STAM.) [tc. limongy].

*LIMONITĂ *sf.* Sesquioxid de fier hidratat [fr.].

LIMONIU *adj.* Galben ca lămîia: una cam limonie la față și cu ochii în doi peri (ALECS.); și-a pus rochia de mătase, o rochie limonie (DLVR.) [tc. limoni].

Fig. 2895. Limongiu.

LIMPEDE 1. *adj.* ① Curat și străvăzător: făceam cîte o baie în rîulețul rece și ~ ca lacrima (GN.); apa... ~ ca vioara și rece ca ghiața (ISP.) ¶ ② = CLAR 1 ③: are un glas ~ ¶ ③ Senin: sub cerul ~ și înstelat (VLAH.); un cer ~ ¶ ④ Care pricepe sau care se pricepe cu ușurință; deschis, luminat, deștept: stil ~; idee ~; cap ~.
2. *adv.* Deslușit: au dovedit, ~ ca lumina zilei, veracitatea spuselor și observațiunilor sale (I.-GH.) [lat. lĭmpĭdus].

LIMPEJOR *adj. dim.* LIMPEDE. Cam limpede.

LIMPEZEALĂ *sf.* Calitatea a tot ce este limpede, limpezime, claritate [limpezi].

LIMPEZI (-ezesc) 1. *vb. tr.* ① A face limpede (scoțînd sau făcînd să se așeze la fund necurățenia sau ceea ce face turbure un lichid): ~ vinul; apa se limpezește cu piatră acră ¶ ② ~ rufele, a le spăla pentru cea din urmă oară în apă curată, spre a se curăți de săpun ¶ ③ A goli, a deșerta, a curăți (un loc): are de gînd să dea pîrjol viei... și apoi să limpezească locul (ISP.); cînd se mai limpezea locul de dușmani (BALC.) ¶ ④ Ⓕ A lămuri, a deslușí, a clarifica: bău de dușcă cîteva pahare de vin spre... a-și ~ ideile (GN.); ~ o situațiune.
2. *vb. refl.* ① A se face limpede: rîul... se limpezește, de poți număra în fundu-i toate argintăriile lui (EMIN.); vinul a stat de fiert și începe a se deosebi de drojdii și a se ~ (SLV.) ¶ ② A se însenina: cerul s'a limpezit ¶ ③ F A se lămuri, a se deslușí, a se clarifica: mintea i se limpezi... și el putu... să cugete la chipul scăpării (GN.); situațiunea s'a limpezit.

LIMPEZICIUNE *sf.* Starea, însușirea a tot ce este limpede, limpezime: starea lui sufletească față de dînsa nu avea ~a pasiunilor mari (D.-ZAMF.); versul era corect... de o ~ de cristal (VLAH.) [limpezi].

LIMPEZIME *sf.* Limpeziciune: ~a glasului ei (BR.-VN.); în nebunia mea, tot aveam oare-care ~ de vedere (GN.); el singur nu-și putea explica această ~ a minții (EMIN.) [limpede].

LIMPEZIȘ (*pl.*-șuri) *sn.* ① Loc gol, curat, neîmpiedecat sau neastupat de nimic: se strecura cu luntrea lui... oprindu-se la ~uri (D.-ZAMF.); unde și unde vedem turme de oi presărate pe ~ul plaiurilor (VLAH.); ostroavele răsăreau negre, tainice, din ~ul de ape (S.-ALD.) ¶ ② Fața senină a cerului: soarele împrăștie raze tot mai fierbinți din ~ul albastru al cerului (VLAH.) [limpede].

LIMPEZIU *adj.* Limpede, străveziu: apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfățate încovoieturi (ODOB.).

LIMPI (-pesc), *Mold. Bucov.* LINCHI (-chesc) *vb. tr.* A bea lingînd, a sorbi cu limba (cum fac cîinii, etc.), a lăpăi, a licăi: începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor (CRG.); blidele numai decît sara să le speli, căci peste noapte linchește dracul din ele (VOR.) [onom.].

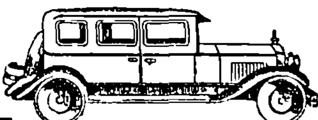

Fig. 2896. Limuzină.

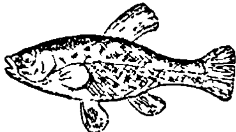
*LIMPIDITATE *sf.* Limpezime, claritate [fr.].

*LIMUZINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Automobil închis (▣ 2896) [fr.].

LIN[1] 1. *adj.* ① Nemişcat sau care se mişcă foarte încet, uşor, fără sgomot; ⓟ: apele ~e sînt adînci; o ~ă suflare de vînt adie peste grînele coapte (VLAH.) ¶ ② Liniştit, pacinic: Acum însă viaţa-i ~ă, ţara doarme 'n nepăsare (ALECS.); aşa viaţă ~ă şi neturburată doar că în raiu poate să mai fi gustat cineva (ODOB.) ¶ ③ Neted: mergi pe cărare ~ă şi dai drept în tină (PANN).

2. *adv.* Încetinel, uşurel, binişor, în linişte, fără sgomot: ei calcă uşor şi ~, ca şi cum ar pluti (VLAH.); podul i-a răspuns... că nu s'a clătina, ci l-a trece ~ de ceea parte (SB.); şi se luă soru-sa la cale, ~ şi chitiliu (RET.) [lat. l e n i s].

LIN[2] *sm* Peşte de apă dulce cu solzi mici înfipţi în piele şi acoperiţi cu o pătură băloasă; trăeşte mai mult prin lacuri şi bălţi *(Tinca vulgaris)* (▣ 2897).

Fig. 2897. Lin.

LIN[3] (*pl.*-nuri) *sn.* ① Vas în care se calcă strugurii la vie (▣ 2898) ¶ ② Locul unde sînt aşezate toate vasele în care se storc sau se calcă strugurii [ngr.].

LINARIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în ciorchini dese în vîrful tulpinii; numită şi „in-sălbatic", „buruiană-de-in" „inărică", „gura-mîţei", etc. *(Linaria vulgaris)* (▣ 2899) [cuvînt savant din lat. l i n a r i a].

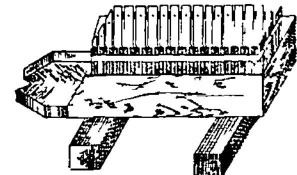

Fig. 2898. Lin.

Fig. 2899. Linariţă.

○ **LINCERI** ☛ LINCIURI.

○ **LINCHI** ☛ LIMPI.

○ **LINCIURI**, LINCERI (-resc) *vb. refl. Mold. Bucov. Olten* A se bălăci: nu te-i mai ~ atîta în cele ape, îi scăpa de blăstămul broaştelor şi-i da răgaz morilor să umble (CRG.); cum se linciureşte raţa în apă, aşa să se linciurească el în băutură (VOR.); ştiu numai... să se lincerească în apă (GRL.).

LINDINĂ (*pl.*-ini) *sf.* Ou din care se naşte păduchele (▣ 2900): îi făcu (pe voinic) o ~ şi-l ascunse chiar în coada fetei, fără să simtă ea (ISP.) [lat. vulg. *l ĕ n d î n e m = clas. l e n d e m].

Fig. 2900. Lindini.

LINDINOS *adj.* Cu l i n d i n i, plin de lindini: Piersică păroasă, Bucăţică lindinoasă (GOR.), *ghicitoare despre* „smochină".

*__LINEAMENT__, LINIAMENT (*pl.*-te) *sn.* ① Tră-s(ăt)ură a feţei, linie ¶ ② Prima schiţă a unei lucrări [fr.].

*__LINEAR__, LINIAR *adj.* Privitor la linii: problemă ~ă; măsură ~ă, cu care se măsoară lungimile; desen ~, care se face cu linii, în care se întrebuinţează construcţiuni geometrice [fr.].

○ **LINGĂ** = LINGĂ.

○ **LINGĂI** (-ăesc) *vb. tr. Trans.* (PSC.) = LINGUŞI [l i n g ă u].

†**LINGAREŢ**, LINGARIŢ *adj.* şi *sm.* ① Căruia-i place să l i n g ă din bucate; care are obiceiul de a mînca la mesele altora, linge-talere, lingău: au nu-i mîţa dobitocul cel mai lingareţ din toate? (SB.) ¶ ② Linguşitor: unii... lingariţi domneşti... toacă la ureche Domnului cîte ale toate (JIP.).

LINGĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* ① A linguşi ¶ ② A mînca, ca un lingău, cînd la unul, cînd la altul. 2. *vb. refl.* A se linguşi [l i n g e].

LINGARIŢ ☛ LINGAREŢ.

LINGĂTOR *adj. verb.* LINGE. ① Care linge ¶ ② ~ de talere, lingău: de la ~ de talere... a ajuns astăzi biciul oamenilor cinstiţi (FIL.).

LINGĂU *sm.* ① Cel ce obicinueşte de a mînca cînd la unul, cînd la altul, linge-talere, lingareţ, parazit: nici ţipenie de ~ prin saloane şi pe scări (ALECS.); să te fereşti de ciocoi lingăi şi de nopărci linguşitoare (ALECS.); Ce-ţi dă de pe masă, rozi ca un ~ (ISP.); Dar şi tu minte să ţii. Măi ~ de farfurii (GN.) ¶ ② Linguşitor: nu ştie el că lingăii o să-l ducă pe calea peirii? (ISP.) ¶ ③ Căruia-i place să l i n g ă din bucate: să nu fim lingăi şi lacomi ca şoarecele (CRG.).

LINGE (ling) 1. *vb. tr.* ① A trece cu limba peste ceva: ~ o farfurie; a-şi ~ buzele; Bălan, după ce mă linse de două, trei ori pe obraz, se culcă lîngă patul meu (GN.); a-şi ~ degetele ☛ DEGET ①; ~ în bot pe cineva ☛ BOT ③; *F*: linge unde a scuipat, se linguşeşte, se umileşte pe lîngă acela pe care l-a hulit altădată; laudă ce a defăimat; F: ~ picioarele cuiva, a se umili, a se înjosi ¶ ② Ⓕ A linguşi: în faţă te linge, în dos te frige (ZNN.).

2. *vb. refl.* A se linge pe sine; a linge unul pe altul; a se ~ pe bot de ceva, a se ~ în bot cu cineva ☛ BOT ③ [lat. l î n g ĕ r e].

*__LINGERIE__ *sf.* ① Rufărie [fr.].

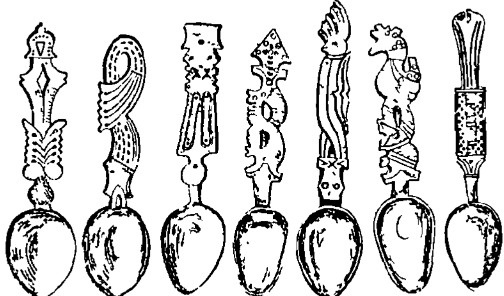
LINGE-TALERE, *Mold.* LINGE-TALGER(E) *sm.* Cel ce se hrăneşte de la mesele unora şi altora, parazit; ciocoiu, slugă la boieri: cele mai din urmă şi mai nevoiaşe ~ îi dau porunci şi ea cu voie bună le făcea pe toate (POP.); afară, eu? ian, ascultă, măi linge-talger! (ALECS.) [după germ. T e l l e r l e c k e r; comp. fr. p i q u e - a s s i e t t e s].

LINGOARE ☛ LÎNGOARE.

*__LINGUAL__ *adj.*. ① Ce aparţine limbii: nerv ~ ¶ ② Ce se articulează cu limba: consonantă ~ă [fr.].

*__LINGUIST__ *sm.* Învăţat care se ocupă cu linguistica [fr.].

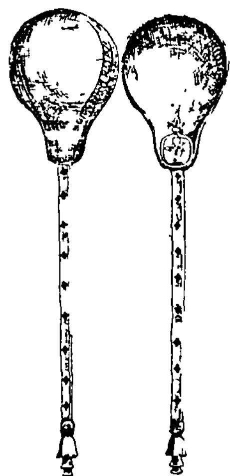
*__LINGUISTIC__ *adj.* Privitor la linguistică [fr.].

Fig. 2901. Linguri de lemn din diferite regiuni ale ţării.

*__LINGUISTICĂ__ *sf.* Studiul limbilor, din punctul de vedere al raporturilor lor între ele [fr.].

LINGURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① ✕ Unealtă de masă cu care se mănîncă supa sau alte mîncări lichide: ~ de lemn (▪ 2901); ~ de tinichea, de cositor, de argint (▪ 2903); lingura are un găvan şi o coadă; ⓟ: cu lingura îţi dă dulceaţă şi cu coada îţi scoate ochii, se zice despre cei făţarnici; ☛ OALĂ ①; Ⓕ: a mînca banii, averea cu lingura, a risipi, a cheltui nebuneşte: un bărbat care i-a mîncat toată averea cu lingura (ALECS.); *F*: a-i pune, a-i atîrna, a-i spînzura lingura în (*sau* de, la) brîu, a-i lega lingurile de gît (CIAUŞ.), a nu-i da nimic de mîncare (pentru că a

Fig. 2902. Lingură.

Fig. 2903. Lingură de argint a lui Ştefan Tomşa, Domnul Moldovei (Măn. Neamţ).

venit prea tîrziu, etc.): **lupinul bucătar ne spînzură lingurile la brîu şi se duce la primblare** (ALECS.) ¶ ② Conţinutul unei linguri: ~ **de apă**; F ⓟ **a bea, a sorbi pe cineva într'o ~ de apă**, a-i veni să-l mănînce, de drag ce-i este: **îi venea flăcăului, de drag, să o soarbă într'o ~ de apă** (ISP.) ¶ ③ **Lingura (pieptului)**, apendicele cartilaginos al sternumului, lingurea, lingurică ¶ ④ Unealtă a rotarului, un fel de sfredel cu care găureşte căpăţîna roţii, spre a face loc osiei (▪ 2902) ¶ ⑤ = **POPIVNIC; REMF** ¶ ⑥ **LINGURA-MAICII-DOMNULUI** (LAUG.), **LINGURA-MAICII-PRECEȘTE** (VLAH.), **LINGURA-STRIGOAIEI** (VLAH.) **LINGURIȚA-ZINEI** ¶ ⑦ *Băn.* Mormoloc [lat. lingula].

LINGURAR 1. *sm.* Meşter care face şi vinde linguri de lemn (mai adesea Ţigan): **era odată un Ţigan ~ şi s'a dus în pădure ca să-şi caute un paltin bun de linguri** (SB.) ¶ ② *Pr. ext.* Nume dat unei clase de Ţigani cari se ocupă cu fabricarea lingurilor şi altor vase de lemn: **el a fost unul din robii noştri, Ţigan ~ de soiul lui, însă pitar de meserie** (I.-GH.).

2. (*pl.*-are) *sn.* Dulăpior sau poliţă unde se ţin lingurile şi alte unelte de masă sau de bucătărie (▪ 2904).

Fig. 2904. Lingurar (Bucovina).

○**LINGURAȘ** *sm. Băn.* Mormoloc [lingură].

LINGUREA *sf.* ① Apendicele cartilaginos al sternumului, lingura pieptului, lingurică ¶ ② Golul mai jos de furca pieptului: **a simţit un fel de slăbiciune la ~, parcă-l lua o apă** (CAR.); **sfîrşala... care-ţi vine omului cînd simte un gol de haos la ~** (CAR.); **m'apucă doru'n furca pieptului, la ~** (JIP.) ¶ ③ Mică plantă medicinală, originară din nordul Europei, cu frunzele în formă de linguriţă, cu flori albe aşezate în ciorchine *(Cochlearia officinalis)* (▪ 2905) [lingură].

Fig. 2905. Lingurea.

LINGURICĂ *sf.* = **LINGUREA** ① : **rachiu de drojdii... îţi ia durerea de la ~ cu mîna** (D.-ZAMF.) [lingură].

LINGURIȚĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* **LINGURĂ**. Lingură mică (▣ 2906): ~ **de cafea, de dulceaţă** ¶ ② Conţinutul unei linguriţe: **acum îi dăm o ~ de revent şi mîine... o să vedem** (VLAH.) ¶ ③ = **LINGUREA** ① ③: **mi s'a pus un nod aicea, mă doare la ~** (LUNG.) ¶ ④ Linguriţă de aur sau de argint, cu coada în chipul crucii, cu care se distribue în biserică sfînta cuminecătură (▪ 2907) ¶ ⑤ **LINGURIȚA-ZINEI**, un soiu de ciupercă necomestibilă, de coloare galbenă-roşiatică, cu coada lungă şi miezul tare ca iasca; pălăria e concavă, avînd oarecare asemănare cu găvanul unei linguri; poporul o pune prin staule, unde sînt vaci ca să le ferească de strigoi; numită şi „lingura-Maicii-Domnului", „lingura-Maicii-Preceste", „lingura-strigoaiei" sau „urechiuşă" *(Fomes lucidus)*.

Fig. 2906. Linguriţe de lemn: A. din Muntenia; B.C. din Haţeg.

Fig. 2907. Linguriţă.

○**LINGUROIU** (*pl.*-oaie) *sn. augm.* **LINGURĂ**. Lingură mare; polonic: **prindea cu un ~ spuma trandafirie** (GRIG.).

○**LINGURUȘ** *sbst. Băn.* Mormoloc [lingură].

LINGUȘALĂ (*pl.*-şeli) *sf.* = **LINGUȘIRE**: **se gîndea cam ce ~ să cîrpească împăratului** (DLVR.).

LINGUȘI (-uşesc) 1. *vb. tr.* A lăuda pe cineva peste măsură cu scopul de a-l seduce: **încep u s'o linguşască cu vorbe miorlăitoare şi să se ia cu binele pe lîngă dînsa** (ISP.); **s'a lăsat... tras pe sfoară de toţi şarlatanii cari îl linguşeau** (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se lua pe lîngă cineva cu binele, măgulindu-l sau lăudîndu-l peste măsură: **nu se mai uita la acea bucătăriţă, ori-cît s'ar fi linguşit ea pe lîngă dînsul** (SB.) [linge].

LINGUȘIRE *sf.* ① Faptul de a linguşi ¶ ② Laudă peste măsură cu scopul de a plăcea cuiva, de a-l seduce: **ura şi dispreţuia lipsa de demnitate şi ~a** (I.-GH.).

LINGUȘITOR, -TOARE 1. *adj. verb.* **LINGUȘI**. Care linguşeşte: **fetele acelea erau linguşitoare şi ştiau să-şi arate iubirea... mai mult decît o aveau** (ISP.); **să te fereşti de ciocoi lingăi şi de nopărci linguşitoare** (ALECS.).

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care linguşeşte: **fugi de linguşitori şi de cari te laudă în faţă** (PANN); **Cu ochii mari şi limpezi, mă farmecă linguşitoarea!** (VLAH.).

***LINIA** (-iez) *vb. tr.* A trage linii.

***LINIAMENT** ☛ **LINEAMENT**.

***LINIAR** ☛ **LINEAR**.

***LINIATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Tiparul liniilor orizontale sau verticale la caiete, registre sau alte imprimate [germ.].

***LINIE** *sf.* ① Trăsătură făcută cu condeiul, cu creionul, cu creta, etc. socotită ca neavînd nici lăţime nici grosime ¶ ② ~ **dreaptă**, trasă drept, fără a se abate într'o parte sau alta, cea mai scurtă între două puncte; ~ **frîntă**, compusă din mai multe linii drepte; ~ **curbă**, linie încovoiată, care nu e nici dreaptă nici frîntă (☛ **TAB. XXXIII**) ¶ ③ Unealta care serveşte pentru tras linii drepte, riglă ¶ ④ Veche măsură de lungime: în Muntenia, a zecea parte dintr'un „deget" = 0,00246 m.; în Moldova, a douăsprezecea parte dintr'un „palmac" = 0,0029 m. ¶ ⑤ Trăsătură: **i se strîmbaseră toate liniile obrazului vorbind astfel** (D.-ZAMF.); **îşi schiţa planul în linii mari** (VLAH.) ¶ ⑥ Direcţiune: **a merge în ~ dreaptă**; F : **a urma linia datoriei**, a urma calea datoriei, a se purta aşa cum cere datoria ¶ ⑦ ~ **de conduită, de purtare**, regule după care se poartă cineva ¶ ⑧ Rang: **a pune pe cineva în prima ~**; **armata de prima ~**, aceea care e chemată să se bată mai întîiu ¶ ⑨ Şirul membrilor unei familii, urmaşilor unei rase ¶ ⑩ Rînd de cuvinte într'o pagină scrisă sau tipărită, şir ¶ ⑪ Placă de metal ce se pune între rîndurile culese spre a le mai rări sau spre a tipări linii (▣ 2908) ¶ ⑫ Poziţiunea trupelor sau vaselor de războiu, în ordine de bătaie ¶ ⑬ **Trupe de ~**, infanterie (▪ 2909) ¶ ⑭ ~ **de apărare**, aceea pe care o constitue locurile întărite aşezate de-a lungul hotarului unei ţări ¶ ⑮ ~ **telegrafică**, sîrma, firul care leagă staţiunile telegrafice între ele ¶ ⑯ ~ **de drum de fier**, cale ferată ¶ ⑰ Şinele unui drum de fier, unui tramvaiu, etc.: **vagonul a sărit de pe ~** [lat. linea].

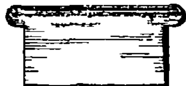

Fig. 2908. Linie de cules.

Fig. 2909. Soldat român de linie (1861).

LINIȘOR, ○**LINIȘEL** *adj. dim.* **LIN**.

LINIȘTE *sf.* ① Stare lină, neturburată de nimic: **atîta ~ e 'n aer, că frunzele nemişcate ale sălciilor îţi par înmărmurite ca de o vrajă** (VLAH.); **trăia în pace şi în ~ cu soţia şi cumnatele sale** (ISP.) ¶ ② Lipsă de sgomot, tăcere: **în ~a nopţii; în casă e o ~ adîncă** ¶ ③ Pace: **schelă de grîne în timp de ~, cetate de apărare în războiu** (VLAH.) ¶¶ © ☛ **NELINIȘTE**.

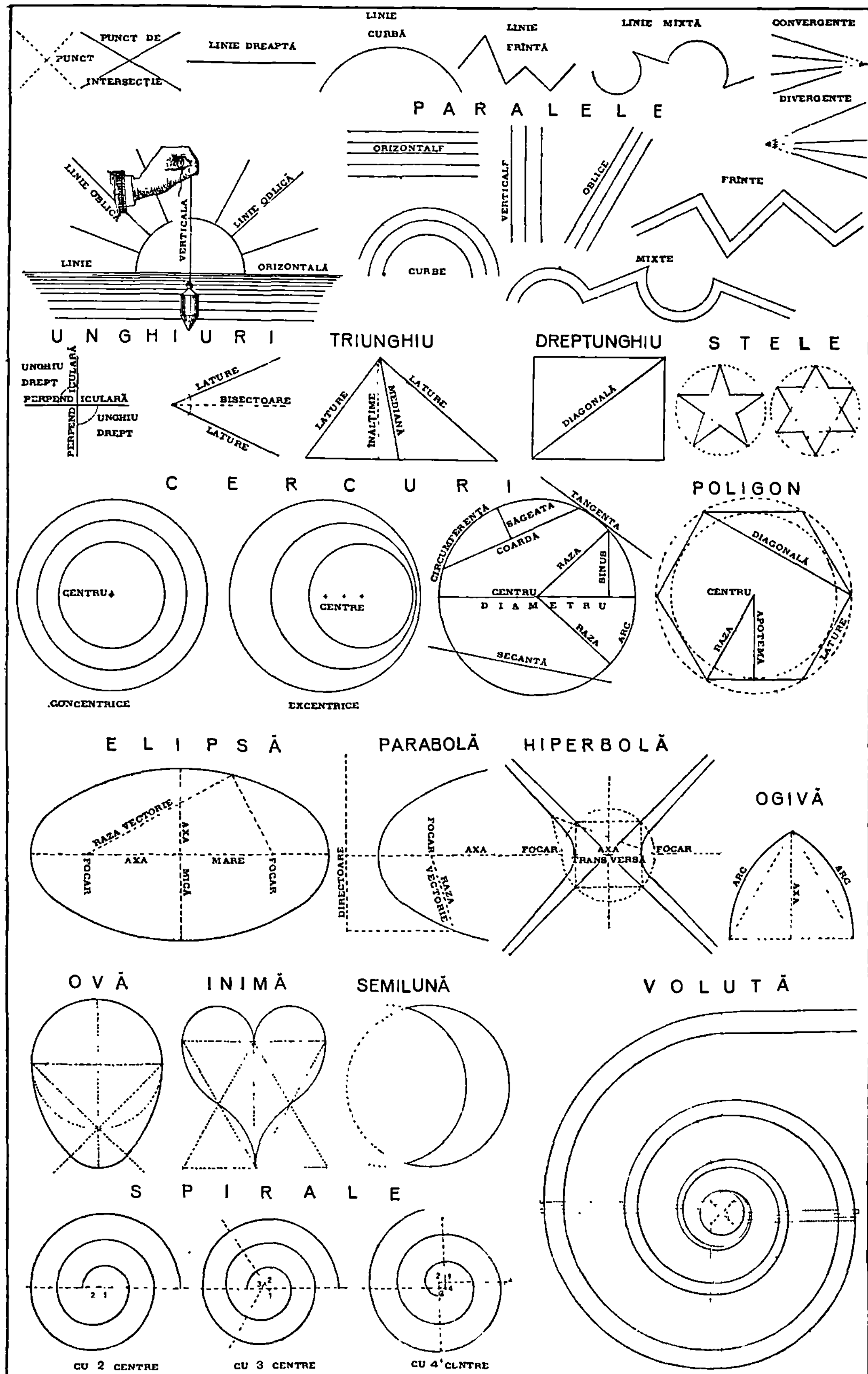
LINIȘTI (-tesc) 1. *vb. tr.* A face să fie linişte; a potoli ¶¶ © ☛ **NELINIȘTI**.

2. *vb. refl.* A se face linişte; a se potoli.

LINIȘTIRE *sf.* ① Faptul de a linişti ¶ ② Linişte: **Frumoasă e cîmpia cu dulcea-i ~** (ALECS.).

LINIȘTIT 1. *adj.* ① *p.* **LINIȘTI** ¶ ② Neturburat de nimic, lipsit de sgomot, tăcut; potolit; pacinic: **Noaptea-i dulce 'n primăvară, ~ă, răcoroasă** (ALECS.); **marea e ~ă** ¶¶ © ☛ **NELINIȘTIT**.

2. *adv.* În linişte, în pace: **dacă vrei să trăeşti ~, să nu vezi, să n'auzi, să taci** (PANN).

PUNCT
PUNCT DE INTERSECȚIE
LINIE DREAPTĂ
LINIE CURBĂ
LINIE FRÎNTĂ
LINIE MIXTĂ
CONVERGENTE
DIVERGENTE
PARALELE
ORIZONTALE
VERTICALE
OBLICE
FRÎNTE
CURBE
MIXTE
LINIE OBLICĂ
VERTICALĂ
LINIE ORIZONTALĂ
UNGHIURI
UNGHIU DREPT
PERPENDICULARĂ
LATURE
BISECTOARE
TRIUNGHIU
ÎNĂLȚIME
MEDIANĂ
DREPTUNGHIU
DIAGONALĂ
STELE
CERCURI
CENTRU
CONCENTRICE
CENTRE
EXCENTRICE
CIRCUMFERENȚA
SAGEATA
COARDĂ
TANGENTA
RAZA
SINUS
DIAMETRU
ARC
SECANTĂ
POLIGON
APOTEMA
ELIPSĂ
RAZA VECTORIE
AXA
MARE
MICĂ
FOCAR
PARABOLĂ
DIRECTOARE
HIPERBOLĂ
AXA TRANSVERSĂ
OGIVĂ
OVĂ
INIMĂ
SEMILUNĂ
VOLUTĂ
SPIRALE
CU 2 CENTRE
CU 3 CENTRE
CU 4 CENTRE

LINIŞTITOR *adj. verb.* LINIŞTI. Care linişteşte; care potoleşte: **sora cea mai mare alină frica surorilor celor mici cu cuvinte liniştitoare** (ISP.).

*__LINIUŢĂ__ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* LINIE.

*__LINOLEUM__ *sbst.* Un fel de muşama groasă formată din cauciuc amestecat cu praf de plută şi întins pe o pînză; serveşte ca aşternut pe podeală, în loc de covor (▪ 2910) [fr.].

Fig. 2910. Linoleum.

*__LINON__ *sbst.* Pînză de in foarte fină [fr.].

*__LINOTIP__ (*pl.*-ipuri) *sn.* Maşină cu clape ca la maşina de scris, cu ajutorul cărcia se culeg literele de tipar, în loc de a fi culese cu mîna [fr.].

LINS *adj.* 1 *p.* LINGE ¶ ② **Cu părul ~**, bine pieptănat, neted, lucitor: **un tînăr nalt şi uscăcios, cu părul ~** (GN.); **calul... rămîne cu părul ~ prelins şi tînăr ca un tretin** (CRG.) ¶¶ C NELINS.

*__LINŞA__ (-şez) *vb. tr.* A aplica unui răufăcător legea lui Lynch, omorîndu-l pe loc, fără judecată [fr. l y n c h e r].

LINTE *sf.* ① Plantă leguminoasă, cu foile în formă de pană, cu floare albăstruie, al cărei fruct e o păstaie cu două seminţe *(Lens esculenta)* (▪ 2911) ¶ ② Bobul acestei plante, comestibil, care constitue un aliment aproape tot aşa de hrănitor ca şi carnea ¶ ③ FRIGE-~ ☞ FRIGE-LINTE ! ¶ ④ ~-BROSTEASCĂ, ~-DE-BALTĂ, ~A-BĂLTILOR ~-SĂLBATICĂ = LINTIŢĂ ① ¶ 5 ~A-PRATULUI, ~-DE-PRATURI, plantă leguminoasă, cu frunzele terminate printr'un cîrcel ramificat, cu flori galbene; numită şi „măzăriche" *(Lathyrus pratensis)* (▪ 2912 ¶ 6 ~-NEAGRĂ — ORĂSTICĂ ① ¶ ⑦ LINŢI *pl.* (✓ şi *sg.*~) Boală a porcilor, numită şi „spurcăciune" sau „măzăriche", caracterizată prin nişte boabe albicioase de mărimea seminţei de cînepă care se formează în carnea lor; trichină: **din sită sau ciur, de se dă mîncare... la mascuri... fac linţi** (VOR.): **să nu dai cu mătura în capul porcului, că face linte** (PĂC) [lat. l e n t e m].

Fig. 2911. Linte.

Fig. 2912. Lintea-pratului.

*__LINTEL__ (*pl.*-ele) *sn.* BOIANDRIC: **uşa aceasta are mai multe ciubuce în cadru şi, sus, un ~ mare** (ПG.) [fr. l i n t e a u].

LINTIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Gen de plante ce trăesc plutind la suprafaţa apelor stătătoare sau care curg lin, formînd colonii mai mult sau mai puţin întinse; numite şi „linte-broştească", „linte-de-baltă", „lintea-bălţilor", „linte-sălbatică", etc. *(Lemna)* (▪ 2913) ¶ 2 *pl.* Ⓟ Petişoare roşii ce se formează pe faţă şi pe mîini; pistrui [l i n t e].

Fig. 2913. Lintiţă.

*__LINŢOLIU__ (*pl.*-lii) *sn.* Giulgiu: **Pe-un pat alb ca un ~ zace lebăda murindă** (EMIN.) [fr. l i n c e u l].

*__LINX__ *sm.* — RÎS¹ [fr.].

LIOAPĂ, LIOARBĂ *sf.* F Gură: **tacă-ţi lioapa** *sau* **lioarba; şi-ar strînge lioarba acasă, n'ar mai dîrdîi de geaba asupra căişorilor mei** (CRG.).

LIOARCĂ 1. *sf. Băn.* Brotăcel.

2. LIOARCĂ, LEO(A)RCĂ *adv.* Udat pînă la piele, plin de apă; **paparudele... muiate lioarcă de doniţa vecinelor** (ODOB.); **dacă aducea la gură o bărdacă de apă, peste poate să nu se facă leoarcă de sus pînă jos** (CAR.); **ud leoarcă şi tremurînd de frig** (SP.); **a început baba să-şi lepede cojoacele, ude leoarcă** (VLAH.); **se deşteptă speriat, leoarcă de sudoare** (S.-ALD.).

○ **LIOARFĂ** ☞ LIORFĂ.

LIOATĂ ☞ LIOTĂ.

○ **LIOCEI** (-ceesc) *vb. intr. Trans.* A bălăci; a împroşca cu apă: **auzim ceva lioceind în fîntînă** (RET.).

LIOP! *interj.* Imită sunetul produs de un lucru ud care se lipeşte cu sgomot de ceva, sau de un lucru, de cineva care cade pe un loc ud ori alunecos: **atunci plăcinta, liop! tocmai în vîrful capului** (SB.); **il trînteşte liop! pe paveaua Iaşilor** (NEGR.) [onom.].

LIOPCIOFLEANDURĂ *sf.* F *iron.* Ciocoiu de rangul cel mai de jos: **din ~, ciocoiu de coada trăsurii, am ajuns... vătav de ogradă** (ALECS.).

LIOR = LĂOR.

○ **LIORBĂI** (-ăesc) *vb. tr.* şi *intr. Mold.* F *iron.* A flecări (SEZ.) [l i o a r b ă].

○ **LIORBĂU** *sm. Mold.* (SEZ.) Flecar [l i o r b ă i].

LIORCĂ¹ = LIOARCĂ.

LIORCĂ² ☞ LIURCĂ.

○ **LIORCĂI** (-ăesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) uda cu apă, a (se) face l i o a r c ă; a bălăci.

○ **LIORFĂ**, LIOARFĂ (*pl.*-te) *sf. Băn.* Masă.

LIOTĂ, LIOATĂ, LE(A)OTĂ, LEAHOTĂ (*pl.* -te) *sf.* Mulţime, droaie, gloată, grămadă: **pînă şi liota de copii dau năvală cu întrebările** (DLVR.); **o liotă de cîni tărcaţi... înaintează pînă la o distanţă respectuoasă** (D.-ZAMF.); **faţă fiind toată lioata lor zeiască** (ISP.); **dar de unde să poţi răzbi cu două mîini atîta leotă?** (BAS.); **Ştefan auzise şi el de paguba ce face ţării leahota asta de desmetici** (ISP.) [srb. bg. l i h o t a, rut. l y h o t á, pol. l i c h o t a „lucru rău, netrebnic"].

○ **LIP**¹ *sbst. Mold.* Murdărie grasă, lipicioasă; **nici nu i s'a dus ~ul de după urechi şi duhăneşte ca un ursar** (SAD.) [vsl. l ĕ p ŭ].

LIP!² **LIP!** *sau* LIPA! LIPA! *interj.* ① Imită sgomotul produs de tîrîtul picioarelor sau încălţămintei: **ne-am pomenit cu cîteşi trei, lip! lip! cu picioruşele goale pe scînduri** (BR.-VN.); **Într'un papuc şi-o opincă, Lipa! lipa! nea Stănică** (PANN) ¶ ② Imită plescăitul limbii cînd bea cineva apă: **una, o căprucă subţiratecă, lipa! lipa! bea apă** (UR.).

LIPACI *sm. pl. Mold.* Căpriorii alipiţi de aceia cari alcătuesc sapa casei, numiţi aiurea „copileţi".

LIPĂI (-ăesc) *vb. intr.* ① A tîrî cu sgomot picioarele sau încălţămintea: **mi-aş fi auzit tălpile lipăind pe scînduri** (VLAH.); **vine... pe poteca dintre pruni cu papucii lipăind** (BR.-VN.) ¶ ② A sorbi ceva cu sgomot, plescăind din limbă [l i p a!].

LIPAN¹ *sm.* ① = BRUSTUR(E) ①: **cei mai răsăriţi îngăimează cîte ceva din fluier ori din frunză de ~** (LUNG.) ¶ ② Foaie de brusture: **pune foaie de ~ pe deasupra pletelor albe** (DLVR.); **cu oblojeli de ~** (DLVR.); **Aleargă ~ s'adune, Rupe, împrejur îşi pune** (PANN); **Vulpea, ca totdeauna, veni la adunare... Şi cu un ~ mare la cap înfăşurată** (ALX.) ¶ ③ — LUMÎNARE ③ [bg. l ĕ p j a n ŭ].

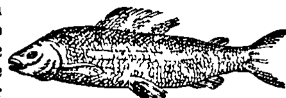

Fig. 2914. Lipan.

LIPAN², LIPEAN *sm.* Peşte ce seamănă cu păstrăvul, dar cu capul mai ascuţit şi gura mult mai mică; e cel mai gustos dintre toţi peştii; trăeşte în rîuleţele de la munte *(Thymallus vulgaris)* (▪ 2914) [srb. l i p e n].

LIPAN³ — LIPCAN.

LIPĂNI (-ănesc) *vb. refl. Olten.* A se usca de foame, de nemîncare, a se face ca scîndura (CIAUŞ.) (CONV.) [l i p a n¹].

○ **LIPAR** *sbst. Olten.* (CIAUŞ.) Arşiţă mare, căldură dogoritoare.

○ **LIPCĂ** *adv. Mold. Bucov.* Alipit, lipit ca un scaiu, nedespărţit: **şezi ~ pe unde te duci** (CRG.); **Zaharia... era de faţă totdeauna şi şedea acolo ~** (SAD.); **el a rămas tot una ~ cu ochii pe carte** (SB.); **a se ţinea ~**, a se ţinea scaiu, a sta nedespărţit: **prostia şi lenevia se ţineau ~ de dînşii** (FLOR.); **cîte o bătrînică se ţine ~ de văcuţa ei cu lapte** (LUNG.) [bg. l ĕ p k a].

LIPCAN *sm.* ① ‡ Neam de Tătari originari din Lituania stabiliţi în ţinutul Hotin din Basarabia; Turcii îi întrebuinţau în calitate de curieri: **un**

bătrîn ~ Tătar din Bugeac (ODOB.) ¶ ② ⚔ ‡ Corp de trupe alcătuit din aceşti Tătari sub comanda marelui postelnic sau a pîrcălabului de Hotin ¶ ③ ‡ Curier, olăcar, stafetă: doi ~i de olac se trimiseră cu această veste banului şi vătafului Neagu (ODOB.); aştept din ceas în ceas să pice ~ul cu ţidula paşii din Rusciuc (I.-GH.) [tc. lipkà].

LIPEALĂ *sf.* Faptul de a lipi; lipitură a casei cu pămînt sau a ferestrelor cu hîrtie.

LIPEAN ☞ LIPAN².

LIPI (-pesc) 1. *vb. tr.* ① A uni strîns, a împreuna un lucru de altul cu cleiu sau cu altă substanţă cleioasă: ~ o hîrtie ruptă; ~ o scrisoare, o ţigară; ~ tapetele pe pereţi; ~ cu plumb, cu cositor ¶ ② ~ cu pămînt, cu lut, cu humă, cu baligă, etc., a astupa găurile sau crăpăturile cu pămînt, etc.: fata lipi şi şterse cuptorul şi-şi căută de drum (ISP.); în primăvară, luă un Ţigan, îl puse să frămînte imală şi-şi lipi casa (SLV.); ~ ferestrele, a astupa crăpăturile dintre cercevele ¶ ③ Ⓕ F ~ cuiva o palmă, a trage o palmă ¶ ④ A pune foarte aproape un lucru de altul, a-l aşeza strîns de altul: a-şi ~ fruntea de geam; ~ scaunele de perete ¶ ⑤ ‡ A alipi.

2. *vb. refl.* ① A se uni strîns cu o substanţă cleioasă: foile se lipesc între ele cu gumă; tablele de tinichea se lipesc una de alta cu cositor; Ⓕ: nu se lipeşte învăţătura de el ¶ ② A se apropia strîns de cineva: de frică, s'a încleştat de gîtul lui... şi s'a lipit de dînsul (CRG.) ¶ ③ A se astupa găurile sau crăpăturile cu pămînt, cu lut, cu plumb, etc.: pereţii caselor se lipesc cu humă; găurile vaselor de metal se lipesc cu cositor ¶ ④ A se alipi: se lipise de noi doi cu inima şi cu sufletul (I.-GH.) ¶ ⑤ A se atinge: trase cu toate săgeţile..., dară aşi! unde să se lipească săgeţile de pielea lui? (ISP.); (*în spec. vorb.* de o boală, de farmece a se prinde (aducînd vătămare): făcîndu-se un porumbel, ca să nu se lipească farmecele de el (ISP.) ¶ ⑥ A prii, a aduce un folos: mănînc bine, dar nu se lipeşte de mine [vsl. lěpiti].

LIPICIOS 1. *adj.* ① Care se lipeşte, cleios: zeamă lipicioasă ¶ ② F Cu lipiciu: Ce folos de chip frumos, Dacă nu e ~? (PANN) ¶ ③ ✗ Molipsitor, contagios: boala de care mureau soldaţii cu miile, nu era nici ciumă nici boală lipicioasă (I.-GH.); rîsul e boală lipicioasă, se ia de la unul la altul (BR.-VN.).

2. LIPICIOASĂ *sf.* ♣ ① Plantă cu tulpina culcată şi ramificată, acoperită cu peri aspri şi recurbaţi, cu flori mici albastre-roşietice *(Asperugo procumbens)* ([▪] 2915) ¶ ② Plantă cu tulpina vîscoasă, cu flori roşii rar albe; se cultivă uneori prin grădini ca plantă decorativă *(Viscaria vulgaris)* ([▪] 2916) ¶ ③ Plantă cu flori alburii, vîscoase, dispuse cîte trei sau mai multe la vîrful ramurilor *(Silene nemoralis)* ¶ ④ = TURIŢĂ [lipi].

Fig. 2915. Lipicioasă.

Fig. 2916. Lipicioasă.

.500 **LIPICIU** (*pl.*-ciuri) 1. *sbst.* ① Atracţiune, nuri, ceea ce încîntă, seduce, farmecă: ei nu se puteau deslipi de dînsa, căci şi vorba-i şi faţa îi era cu ~ (ISP.); în faţa atîtor lipiciuri şi a drăgălaşelor sale forme (ISP.); se dă ea pe lîngă mulţi..., da. ce face, ce drege, că n'are ~ (DLVR.) ¶ ② ✗ Ⓟ Boală din dragoste care face pe om să lîncezească, să se topească d'a-n-picioarele: unul dintr'înşii zise că-i e teamă să nu dobîndească ~ (ISP.).

Fig. 2917. Lipiciu.

2. *sbst.* ♣ ① Plantă cu frunzele păroase, cu flori albastre *(Lappula myosotis)* (▪ 2917) ¶ ② = TORTEL ¶ ③ = TURIŢĂ ① ¶ ④ = LIPICIOASĂ ② ③ ¶ ⑤ = HOLERĂ ③ [lipi].

○**LIPIDEU** = LEPEDEU.

LIPIE *sf.* ① ✕ Pîine rotundă şi turtită făcută din cocă fără aluat: cine-mi aducea ~ caldă de la tîrg? (JIP.) ¶ ② F Palmă peste obraz, labă, scatoalcă (CIAUŞ.) [srb. lepinja].

○**LIPINĂ** (*pl.*-ini) *sf.* *Băn.* (LIUB.) ✕ LIPIE ①.

LIPIT 1. *adj.* ① *p.* LIPI ¶ ② Sărac ~ (pămîntului), foarte sărac (aluziune la starea de servitute a ţăranului, legat de pămîntul pe care-l locuia): era sărac ~, de n'avea după ce bea apă (ISP.); baba... a rămas de tot săracă, ~ă pămîntului (CRG.) ¶ ③ ~ de foame, lihnit de foame: cum fu ~ de foame... se sătură de se făcu burduf (RET.) ¶¶ Ⓒ NELIPIT.

2. *sbst.* Faptul de a lipi: ~ul caselor, ferestrelor, afişelor.

LIPITOR 1. *adj. verb.* LIPI. Care lipeşte.

2. LIPITOR *sm.* Cel ce lipeşte: ~ de afişe.

3. LIPITOARE *sf.* ① ✹ Vierme negru care suge sîngele acelora de cari se lipeşte; se întrebuinţează spre a scoate sîngele de prisos la un bolnav *(Hirudo officinalis)* (▪ 2918): a pune cuiva lipitori; s'a încleştat de gîtul lui moş Nichifor şi s'a lipit de dînsul ca ~a (CRG.); se svîrcolea ca ~a cînd îi dai sare (ISP.); suge ca o ~ sîngele locuitorilor, se îngraşă din sudoarea lor (ALECS.) ¶ ② Ⓕ Cămătar, speculant: într'un an... ~a l-a băgat în judecăţi şi l-a lăsat sărac lipit (DLVR.) ¶ ③ ♣ = PĂPĂLUDĂ ¶ ④ ♣ Plantă cu flori albastre *(Asperula arvensis)* ([▪] 2920); ~ de vopsit, plantă cu flori albe aşezate în vîrful tulpinei; se întrebuinţează de boiangii pentru vopsit în roşiu *(Asperula tinctoria)* ([▪] 2919).

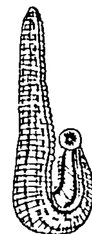

Fig. 2918. Lipitoare.

Fig. 2919. Lipitoare.

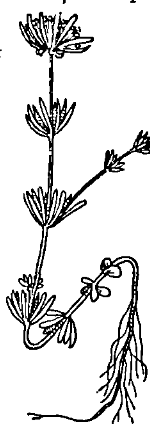

Fig. 2920. Lipitoare.

LIPITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a lipi pereţii casei cu lut, ferestrele cu hîrtie, etc., lipeală; substanţa cu care se lipesc pereţii casei, podeala, etc.: suprafaţa lemnelor se teslueşte ca să se prinză lipitura sau tencuiala (MAN.); argăţelul lepăia cu picioarele desculţe pe lipitura odăii (SAD.) ¶ ② ✗ Ⓟ Boală din dragoste, sau din frică, care face pe bărbaţi sau femei să tînjească, să-i ia cu fiori, să sufere de piroteală, etc.; bolnavul din lipitură sare din somn, bîigue şi slăbeşte văzînd cu ochii.

LIPOVEAN, LIPOVAN *sm.* ① Comerciant sau bîrjar rus (aşezat în Moldova) ¶ ② ● Locuitor rus de prin bălţile Dobrogei [rus. lipovaninŭ].

LIPOVENIME *sf. col.* LIPOVEAN. ● Neamul, colectivitatea Lipovenilor: se vede că mireasa mea are cunoştinţi prin ~ (ALECS.).

LIPSĂ (*pl.*-se, -suri 1. *sf.* ① Faptul de a lipsi de undeva, neaflare, absenţă: nu ştiu cum să-mi explic lipsa lui de la această întrunire; în lipsa mea, să nu vă mişcaţi de acasă; a osîndi pe cineva în ~, cînd nu se înfăţişază înaintea judecăţii; în ~ de, nefiind: în ~ de altele, ne mulţumim şi cu acestea ¶ ② Ceea ce lipseşte; parte care lipseşte; lacună, cusur, defect: n'a putut împlini lipsa banilor din casă; fie-care dintre noi vede lipsurile şi cusururile societăţii noastre (CAR.) ¶ ③ Nevoie, trebuinţă: multele lipsuri, multele necazuri, ce suferise muma viteazului (ISP.); a duce, a avea ~ de ceva, a nu mai avea un lucru de care e mare nevoie: ducem ~ de

buni dascăli; am auzit că aveți ~ de sare... și am venit să fac o mare înlesnire celor încercați (ISP.) ¶ 4 *Trans. Băn.* mi-e ~, am nevoie; e de ~, e nevoie: nu e de ~ să te duci acolo; nu este de ~ a grăi mult pentru dînsele (TICH.) ¶ 5 Sărăcie: trăește în mare ~ ¶ ⑥ *F* ~ de, mă lipsesc de, renunț la: decît să mă tot dojenești, mai bine ~ de ajutorul tău; *abs.*: ba de găsit se găsește (o slugă)... dar mai bine ~! (BR.-VN.).
2. *adv.* Din care lipsește o parte, cu lipsă: am găsit marfă ~; mi-a vîndut ~ la cîntar; impune consumatorilor pîine ~ la dram (I.-GH.) [gr.-biz. λιπσός].

LIPSCAN *sm.* ① Negustor de mărfuri aduse de la Lipsca ¶ ② Cel ce vinde articole de manufactură.

LIPSCĂNIE *sf.* ① Marfa ce vinde un lipscan ¶ ② Prăvălia unui lipscan: eu îl urmai pînă la o boltă de ~ (FIL.).

LIPSCĂNOAICE *sf. pl.* Plantă, originară din America de Nord, cultivată la noi pentru florile ei galbene și roșii-negricioase dispuse în capitule *(Coreopsis tinctoria)* (▣ 2921).

Fig. 2921. Lipscănoaice.

LIPSI (-sesc) 1. *vb. tr.* A lăsa fără ceva de care are trebuință, a-l împiedeca de a se folosi de un lucru, a face să ducă lipsă de ceva, a priva: m'a lipsit de ajutorul lui.
2. *vb. intr.* ① A nu se afla undeva, a nu fi de față, a fi absent; a nu se înfățișa: a lipsit de la școală; nu era sărbătoare să lipsească el de la biserică (GRIG.); a lipsit de-acasă nouă ani și s'a întors cu doi bani (PANN); ~ de la judecată ¶ ② A fi mai puțin, a nu fi, a nu avea cît trebue: lipsesc zece foi din carte; mai îmi lipsesc cinci sute de lei, ca să împlinesc suma; *F*: îi lipsește o doagă, o Sîmbătă ☞ DOAGĂ ①, SÎMBĂTĂ ¶ ③ *F* A o șterge, a pieri din ochi, a dispărea: mă, tîlharule, nu ți-am poruncit odată să lipsești de aicea? (ALECS.); lipsești din ochii mei, că întru acuș într'un păcat (ALECS.) ¶ ④ A nu ~ de..., a nu uita, a nu se opri, a nu se abține, a nu se da înapoi: cioclii... nu lipseau de a arunca zdrențe rupte de la ciumați (I.-GH.) ¶ ⑤ A nu împlini: ~ de la datorie.
3. *vb. refl.* A se abține, a renunța, a se priva: nu se lipsește de nici o petrecere; decît să mă închin lui, mai bine mă lipsesc; eu unul m'aș lipsi de asemenea frumusețe și fericire (FIL.) [gr.-biz. viit. λείπσω < λείπω].

LIPSIRE *sf.* ① Faptul de a lipsi ¶ ② Neaflare într'un loc, absență, lipsă.

LIPSIT *adj.* ① *p.* LIPSI ¶ ¶ © ☞ NELIPSIT ¶ ② Căruia-i lipsește ceva: ~ de inimă, de sentiment, de minte, de bani ¶ 3 Ⓕ Lipsit de minte, țicnit, smintit: l-ai dat să 'nvețe carte la un nebun și ~ (PANN).

○ **LIPȘIT** LEPȘIT.

***LIRĂ**[1] (*pl.*-re) *sf.* ① Instrument de muzică, cu coarde, întrebuințat în vechime (▪ 2922): începu Apolon a-și instruna lira și cîntă vr'o două cîntece (ISP.); și din liră curgeau note și din ochi lacrimi amare (EMIN.) ¶ ② Ⓕ Talentul, verva poetică ¶ ③ ☆ LIRA, constelațiune din emisfera septentrională alcătuită din 21 de stele, din care cea mai strălucitoare e Vega; poporul numește această constelațiune „Ciobanul cu oile” (☞ ▣ 1179) ¶ ④ Pasăre foarte frumoasă, cu coada în forma unei lire, care trăește prin pădurile de eucaliptus din Australia; numită și „pasărea-liră” *(Menura superba)* (▣ 2923) [fr.].

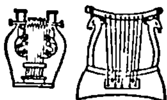

Fig. 2922. Lire.

Fig. 2923. Pasărea-liră.

***LIRĂ**[2] (*pl.*-re) *sf.* ① Monedă de argint italiană, corespunzătoare francului francez și leului nostru (▣ 2925) ¶ ② ~ (turcească), monedă de aur de 100 de piaștri, valorînd, în timpuri normale, aproape 22 lei, 75 (▣ 2924) ¶ ③ ~ sterling sau livră (sterling), monedă de aur engleză, de 20 șilingi, valorînd, în timpuri normale, 25,20 lei (▪ 2926) ¶ ④ ~ (egipteană), monedă de aur, întrebuințată în Egipt, de aceiași valoare ca lira (sterling) engleză (▣ 2927) [it.].

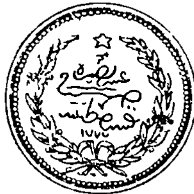

Fig. 2924. Liră turcească.

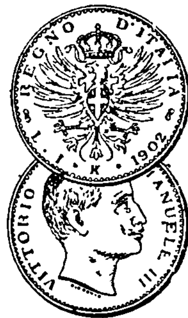

Fig. 2925. Liră italiană.

Fig. 2926. Liră sterling.

Fig. 2927. Liră egipteană.

***LIRIC** 1. *adj.* ① Se zice despre ori-ce poezie pe care cei vechi o cîntau pe liră sau, astăzi, despre poeziile compuse din stanțe sau strofe, ca odele, imnurile, etc., care pot fi cîntate sau puse pe muzică: poezie ~ă; genul ~ ¶ ② Care face poezii lirice: poet ~ ¶ ③ Tragedie ~ă, operă ¶ ④ Comedie ~ă, operă comică ¶ ⑤ Teatru ~, teatru unde se reprezintă numai piese puse pe muzică ¶ ⑥ Artist ~, actor la un teatru liric; ☞ SOPRANO ④ ¶ ⑦ Ⓕ Plin de avînt, de inspirație poetică: răspundea pe un ton ~, să te rupă la inimă (GN.).
2. *sm.* Poet liric: lirici greci [fr.].

***LIRICĂ** *sf.* Poezie lirică [fr.].

***LIRISM** *sbst.* ① Caracterul stilului poetic ¶ ② Ⓕ Avînt, entuziasm, căldură [fr.].

○ **LIS** *adj.* Cu părul alb (despre cai sau cîini).

LISARCĂ (*pl.*-arci) *sf. Băn.* = LIȘIȚĂ [srb.].

○ **LISEIU** *sm. Băn.* Se zice unui cîine care e lis pe frunte (L'UB.).

***LISTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Însemnare de mai multe nume sau lucruri: ~ de bucate; ~ de cărți; ~ civilă, suma votată de Adunările legiuitoare pentru cheltuielile de întreținere ale suveranului în monarhiile constituționale [fr.].

LIȘTAV, LIȘTAV *adj. Trans.* ① Limpede, curat (DENS.) ¶ ② Lucios (VIC.) [comp. LIȘTAI, LIȘTEAV].

○ **LISTRĂ** = LISTĂ.

LIȘIȚĂ, LEȘIȚĂ (*pl.*-țe,-ți) *sf.* Pasăre din ord. picioroangelor, de coloare negricioasă, care trăește în cîrduri pe bălți, ascunzîndu-se printre sălcii sau în stuf *(Fulica atra)* (▣ 2928): din desișuri întunecoase de sălcii ies lișiți și gîște sălbatice (VLAH.); leșițele speriete se da afund și se ascundeau în stuful și în papura de pe mal (ODOB.) [comp. bg. liska, liškavecĭ].

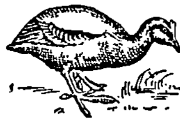

Fig. 2928. Lișiță.

LIȘIȚE *pl.* Cele două lemne încovoiate și prinse cruciș de inima carului; numite și „furculițe”, „gemănări” sau „ciorobărițe” [srb. lisice].

○**LIȘTAI** *adv. Mold.*, **LIȘTEAV** *Olten.* ① Întocmai, aidoma, curat: **să te ferești de omul roș, căci e liștai dracul în picioare** (CRG.); **lapte lișteav de vacă** (CONV.) ¶ ② *Olten.* Liorcă, îmbibat cu apă (CONV.) [comp. **LISTAV**].
○**LIȘTAV** *adj.* ① ☛ **LISTAV** ¶ ② Întocmai, curat, sadea (RV.-CRG.) [comp. **LIȘTAI, LIȘTEAV**].
○**LIȘTĂV** *adj. Băn.* Fără gust, searbăd (*vorb.* de mîncare).
LIȘTEAV ☛ **LIȘTAI.**
LITANIE *sf.* ① Rugăciune în care se invocă, pentru o nevoie comună, ajutorul lui Isus, al Maicii Domnului și al tuturor sfinților, numindu-i pe rînd ¶ ② Ⓕ Înșirare lungă, plicticoasă [vsl. < gr.].
*__LITARGĂ__ *sf.* Protoxid de plumb topit, care se prezintă ca o substanță cristalină, de coloare roșcată; se întrebuințează în laboratoare și în industrie la prepararea miniului, a acetatului bazic de plumb, în ceramică și sticlărie [fr. l i t h a r g e].
LITCĂ *sf. Trans.* (VIC.) = **MATCĂ.**
*__LITERĂ__ (*pl.*-re) *sf.* ① Fie-care din caracterele alfabetului, slovă: **~ capitală, majusculă** *sau* **mare; ~ mică** *sau* **minusculă** ¶ ② Caracter de imprimerie care reprezintă în relief o literă a alfabetului: **~ de tipar; ~ italică** *sau* **cursivă; ~ grasă; ~ compactă** (☛ **TAB. XII**) ¶ ③ **~ moartă,** (decret, lege, act) care nu mai are valoare ¶ ④ *pl.* Științe, cunoștințe literare; literatură: **facultate de litere; student în litere; om de litere,** persoană care studiază literatura, compune scrieri literare [lat.].
*__LITERAL__ 1. *adj.* ① Conform, întocmai cum e scris în text: **sensul ~ al unei fraze** ¶ ② **Traducere ~ă,** făcută cuvînt cu cuvînt ¶ ③ ± **Cantitate ~ă,** cantitate algebrică reprezentată prin una sau mai multe litere.
2. *adv.* Vorbă cu vorbă: **a traduce ~** [fr.].
*__LITERAR__ *adj.* ① Ce ține de literatură, ce se ocupă cu literatura: **revistă ~ă** ¶ ② Care cultivă literatura: **lumea ~ă** ¶ ③ **Proprietate ~ă,** dreptul de proprietate al unui autor asupra scrierilor sale ☛ **PROPRIETATE** ③ ¶ ④ Îngrijit, elegant: **într'o formă ~ă** ¶ ⑤ **Limbă ~ă,** limba scrisă, limba oamenilor cultivați, în opoziție cu limba vorbită de popor ¶¶ Ⓒ **NELITERAR** [fr.].
*__LITERAT__ *sm.* Acela care posedă cunoștințe întinse de literatură; om de litere [fr. l e t t r é, refăcut după l i t e r ă].
*__LITERATOR__ *sm.* Scriitor care se ocupă cu literatura [fr.].
*__LITERATURĂ__ (*pl.*-turi) *sf.* ① Totalitatea cunoștințelor privitoare la regulele și materiile literare ¶ ② Totalitatea producțiunilor literare ale unei țări, ale unei epoci: **literatura română, latină, greacă, franceză, germană, slavă; literatura veacului al XVII-lea** ¶ ③ Tot ce s'a scris într'o ramură de știință sau literară: **literatura medicală, muzicală, poetică, dramatică** ¶ ④ **Literatura populară,** totalitatea plăsmuirilor populare (cîntece și descîntece, basme, ghicitori, proverbe, etc.) care se transmit din tată în fiu, de la unul la altul, fără intervenția cărților sau cărturarilor [fr.].
LITFĂ (*pl.*-fe), **LITVĂ** (*pl.*-ve), **LIFTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① F Termen de dispreț aplicat popoarelor păgîne sau socotite ca atare, celor de altă lege sau neamurilor străine cu care Românii aveau de luptat odinioară: **Și eu rămîn să mor pe-aici cu liftele păgîne!** (COȘB.); **ce pîrdalnicul de liftă spurcată ai fi fiind, de să nu știi tu rugăciunea?** (ISP.); **cîți Cazaci, căpcîni și alte lifte spurcate au căzut morți aici** (CRG.); **Ion ieși, blestemînd pe Nemți și pe toate liftele străine** (D.-ZAMF.); **liftele străine, Nemți, Turci și Muscali, care se băteau mereu pe biata țară** (I.-GH.); **multă litvă și norod din altă țară a mai văzut el pe la vatra lui** (GRIG.) ¶ ② Străin, venetic: **litfa dracului! c'o mînă fură și cu alta ucide** (ALECS.) [‡ L i t f a, L i t v a „Lituania" < sl. L i t v a].
*__LITIAZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* Boală caracterizată prin prezența unor calcule (pietre) în ficat, rinichi, plămîni, etc. [fr. l i t h i a s e].
LITIE *sf.* ① Procesiune religioasă, cu rugăciuni și cîntări: **e datina ca Lunea, după Duminica Tomii, preotul să iasă cu litia în țarină și să facă rugăciuni împotriva grindinii** (GRM.) ¶ ② Slujbă făcută de către preot, la biserică, după vecernie, avînd dinainte-i, pus pe o tabla, cinci pîini, vin, grîu și untdelemn, pentru ca să înmulțească Dumnezeu roada creștinilor; cu acel untdelemn sfințit se ung pe frunte credincioșii: **femeile cer de la ~, pentru leacuri, grîu sfințit** (VOR.) ¶ ③ Pîine sfințită la litie sau destinată a fi sfințită la litie: **~ se trimite în Moldova la sărbători mari de către mai mulți credincioși** (VOR.) [gr.].
LITIER (*pl.*-ere) *sn.* Tabla, tavă pe care se pune l i t i a (• 2929).

Fig. 2929. Litier de argint de la Mănăstirea Secu.

*__LITIGIOS__ *adj.* Ce se află în litigiu, ce poate face obiectul unui litigiu: **afacere litigioasă; punct ~** [fr.].
*__LITIGIU__ (*pl.*-gii, -giuri) *sn.* Price, pricină de judecată: **o înțelegere prealabilă asupra teritoriilor în ~ din Asia** (I.-GH.); **sînt chemați a judeca toate aceste litigiuri** (I.-GH.) [fr.].
*__LITINĂ__ *sf.* Hidrat de litiu (**LIOH**) [fr. l i t h i n e].
*__LITIU__ *sbst.* Metal alcalin, alb ca argintul, moale și foarte ușor (**Li**) [fr. l i t h i u m].
*__LITOCROMIE__ *sf.* Un fel de cromolitografie [fr.].
*__LITOGRAF__ *sm.* Cel ce tipărește prin litografie [fr.].
*__LITOGRAFIA__ (-fiez) *vb. tr.* A tipări prin litografie [fr.].
*__LITOGRAFIC__ *adj.* Privitor la litografie, ce se întrebuințează în litografie [fr.].
*__LITOGRAFIE__ *sf.* ① Procedeu prin care se reproduce pe hîrtie un desen, un scris, făcut pe o piatră specială cu un creion gras sau cu o anumită cerneală: **litografia a fost inventată în Germania de Senefelder, în 1796** ¶ ② Foaie tipărită cu ajutorul litografiei ¶ ③ Atelierul unui litograf [fr.].
*__LITORAL__ (*pl.*-aluri) *sn.* Țărmul marii, regiunea unei țări ce se întinde de-a lungul mării: **~ul mării Negre** [fr.].
*__LITOSFERĂ__ *sf.* Sfera solidă a pămîntului, cuprinsă între hidrosferă și pirosferă [fr.].
*__LITOTĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Figură de retorică prin care se zice mai puțin spre a face să se înțeleagă mai mult; e contrariul iperbolei. Ex.: **nu e frumos** — e urît; **nu e așa de prost** = e deștept [fr.].
LITRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Veche măsură de greutate și de capacitate de 100 de dramuri = ¼ de oca ¶ ② *Pr. ext. Olten.* Măsură agrară (— ¼ de pogon) [ngr.].
‡**LITROSI** (-osesc) *vb. tr.* ① A prăpădi, a nimici, a distruge ¶ ② ‡ A mîntui, a scăpa [ngr. λυτρώνω].
*__LITRU__ *sm.* ① Măsură de capacitate din sistemul metric egală cu un centimetru cub ¶ ② Sticlă ce conține un litru (2930) ¶ ③ Băutura conținută într'o astfel de sticlă: **a băut un ~** [fr.].
LITURGHIE, LETURGHIE *sf.* ① Partea din

urmă a serviciului divin oficiat de preot în chip solemn, în care se săvîrşesc sfintele taine; dintre liturghiile scrise şi practicate în biserica ortodoxă e liturghia Sfîntului Ioan Chrisostom, care se săvîrşeşte în toate zilele, sărbătorile şi Duminicile de peste an, afară de unele zile prevăzute în tipicul bisericesc, cînd se întrebuinţează aceea a Sfîntului Vasile sau a Sfîntului Grigore Dialogul: **înainte de a se începe lupta, puse de se făcu o sfîntă liturghie înaintea oştilor** (ISP.); *F* ⓟ **~ cu bragă**, lucru prost făcut; ca aluzie la plata preotului pentru facerea

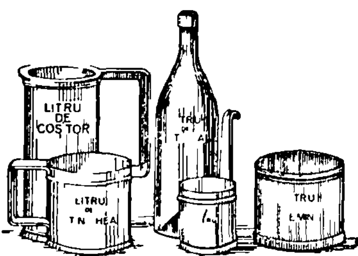

Fig. 2930. Litri.

Fig. 2931. Din *Liturghierul slavonesc*, tipărit la Mănăstirea Dealului în a. 1646.

unei liturghii: **vindea şi mai scump decît predecesorul său liturghiile şi parastasele** (I.-GH.) ¶ ② Carte ce conţine rînduiala liturghiei; numită şi „liturghier" (▣ 2931, 2932) ¶ ③ *F* Înjurătură de cele sfinte (de cruce, de biserică, de liturghie, etc.): **ridică pescarul cîteva cruci şi liturghii Moş Crăciunului, dar rămase şi fără peşte şi fără coşuri** (DLVR.) [ngr.].

LITURGHIER (*pl.*-ere) *sn.* = **LITURGHIE** ②.

LITURGHISÌ, **LETURGHISÌ**, **LITURGISÌ** (-isesc) *vb. tr.* A săvîrşi, a oficia liturghia: **de astă dată fie-care preot este obligat să leturghisească** (MAR.); **au mers în biserica aceea unde liturgisea fratele boierului** (SB.) [vsl. < gr.].

***LITURGIAR**, **LITURGIER** (-re) *sn.* Cartecare conţine rugăciunile pentru săvîrşirea liturghiei.

***LITURGIC** *adj.* Privitor la liturghie [fr.].

***LITURGICĂ** *sf.* Ştiinţa privitoare la administrarea cultului.

***LITURGIE** = **LITURGHIE** [fr.].

***LIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Sîrmă alcătuită din mai multe fire subţiri, întrebuinţată la lucrările de electricitate [germ. L i t z e].

† **LIUBOV** *sbst.* Iubire, dragoste [vsl.].

‡ **LIUDE**, **LUDE** *sm.* (*pl.*-uzi) şi *sn. invar. la pl. Maram.* ① Contribuabil; **~ birnic**, care plăteşte bir; **~ scutelnic**, scutit de dări ¶ ② ✕ Cel înrolat la jandarmii călări, care însă, din lipsă de cal, era nevoit

să alerge pe jos, *de aci*, *loc.*: **~ printre călăraşi**, a cincea roată la car [bg. srb. l j u d e].

○ **LIULEA**, **LIULE...** ☛ **LULEA...**

○ **LIULIU!** *interj. Mold. Bucov. Trans.* = **NANI!** [comp. rut. l j u l i - l j u l i].

○ **LIULIUŢ** (*pl.*-ute, -uţuri) *sn. Maram.* Leagăn [l i u l i u !].

○ **LIURCĂ**, **LIORCĂ** *sf. Mold.* ① Zeamă proastă ¶ ② Vin prost, băutură proastă [rut. l j u r a].

LIVADĂ, **LIVEDE**, ○ **LIVADE** (*pl.*-vezi) *sf.* ① Întindere de loc pe care creşte numai iarbă de cosit pentru fîn: **ce livede e asta? îl întrebam trecînd prin nişte guşi de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fîn proaspăt cosit** (ODOB.) ¶ ② Grădină de pomi roditori: **~ de pruni; în spatele caselor vesele se 'ntind livezi mari de pomi roditori** (VLAH.); **părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini** (CAR.) [vsl. l i v a d a].

‡ **LIVAN** *sbst.* Tămîie [vsl. < gr.].

LIVANT, **LIVANŢICĂ** ☛ **LEVANT**.

LIVEDE ☛ **LIVADĂ**.

***LIVID** *adj.* Vînăt, învineţit, plumburiu, albăstruiu care bate în negru [fr.].

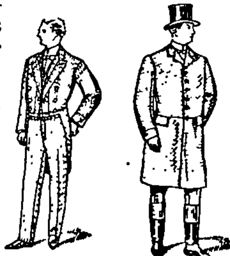

Fig. 2932. Titlul *Liturghierului* Mitropolitului Dosoftei, tipărit în a. 1679.

***LIVIDITATE** *sf.* Starea celui învineţit la faţă [fr.].

***LIVRA** (-rez) *vb. tr.* A preda, a furniza [fr.].

***LIVRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Veche măsură de greutate în Franţa, care varia după provincii; livra din Paris valora aproape $^1/_2$ de kilogram ¶ ② Veche monedă franceză care valora aproape un franc ¶ ③ Măsură engleză de greutate, pentru cereale ¶ ④ = **LIRĂ** ③ [fr.].

***LIVREA** (*pl.*-rele) *sf.* ① Costumul purtat de un lacheu, de o slugă de casă mare, adesea împodobit cu galoane (▣ 2933): **a văzut un om călare, îmbrăcat în livreaua curţii** (GN.); **costumele acelor slujitori... livrele galonate şi cu peruci pudrate** (ODOB.) [fr.].

Fig. 2933. Livrele.

***LIVRET** (*pl.*-ete) *sn.* Cărticică, condicuţă [fr.].

***LIZIBIL** *adj.* Citeţ ¶¶ ⓒ ☛ **ILIZIBIL** [fr. l i s i b l e].

LÎNĂ (*pl.*-ni) *sf.* ① Părul moale şi elastic, mai mult sau mai puţin lung, mai adesea ondulat sau încreţit, care acopere corpul oilor şi a altor cîteva animale: **haină de ~; postav de ~; lîna se tunde, se spală, se scarmănă, se piaptănă şi apoi se toarce** ¶ ② Toată lîna

de pe o oaie ¶ ⑧ ♣ **LÎNA-BROAȘTEI** ☛ **MĂTASE** ⑥ ¶ ④ *pl.* **LÎNURI**, diferite țesături sau varietăți de lînă ¶ ⑤ ⁂ **LÎNA DE AUR**, *a)* ordin de cavalerie instituit în 1429 de Filip cel Bun, ducele Burgundiei și care constitue în Spania și în Austria decorația cea mai înaltă (☞ 2934); *b)* ☛ **P. IST.** [lat. l a n a].

Fig. 2934. Lîna de aur.

LÎNAR *sm.* Negutător de l î n ă.

LÎNĂRIȚĂ, **LÎNARIȚĂ**, **LÎNĂRIȚĂ** *sf.* ♣ = **BUMBĂCARIȚĂ** [l î n ă].

LÎNĂRIE *sf.* ① Filatură de lînă ¶ ② Mărfuri de lînă și prăvălia unde se vînd ¶ ③ Ⓣ Îmbrăcăminte de lînă: **femei îmbrăcate în cițuri și lînării murdare** (IRG.) [l î n a r].

LÎNCED, ‡**LÎNGED** *adj.* ♯ ① ‡Bolnav ¶ ② Slăbit din cauza boalei, lipsit de putere sau de vioiciune, fără energie [lat. l a n g u i d u s].

LÎNCEZEALĂ, **LÎNGEZEALĂ** (*pl.*-**eli**) *sf.* ① Starea unei persoane slăbite de boală ¶ ② Slăbiciune fizică sau morală: **lîncezeala de care pătimește mie nu-mi prea place** (ISP.); **oamenii mari cînd sunt pătimași de lîngezeală** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Lipsă de activitate, de mișcare, de energie, toropeală: **singurul mijloc de a scoate pe oameni din lîncezeala... vieții de toate zilele** (BR.-VN.) [l î n c e z i, l î n g e z i].

LÎNCEZI, **LÎNGEZI** (-**ezesc**) *vb. intr.* ① A fi într'o stare de slăbiciune fizică sau morală, a tînji: **rușinea ce rămăsese asupra numelui său... o făcu de lîncezea și se topea d'a'n-picioarele** (ISP.) ¶ ② A fi lipsit de activitate, de mișcare, de energie, de vioiciune: **spiritul lîngezește într'o atmosferă uricioasă ce usucă inima** (ALECS.) [l î n c e d, l î n g e d].

LÎNEȚURI *sf. pl.* = **LÎNURI**: **șandramale... pline cu ~ (și) cu piei de tot felul** (GRIG.).

LÎNGĂ *prep.* ① Exprimă apropierea, alăturarea; aproape de, alături de: **eram ~ dînsul**; **șade ~ palat**; **băiatul de ~ mine** ¶ ② **Pe ~** *loc. prep.* Exprimă: *a)* situațiunea aproape de ceva sau de cineva: **rîul trece pe ~ grădina noastră**; **se învîrtește mereu pe ~ dînsa**; **pe ~ lemnul cel uscat arde și cel verde**; *b)* o exclusiune, afară de: **pe ~ aceste două case, mai are una la țară**; **să nu ai alți Dumnezei pe ~ mine**; **pe ~ aceea**, afară de aceea; *c)* o comparațiune: **frumusețea ei nu e nimic pe ~ aceea a nepoatei mele** [lat. l o n g o].

LÎNGED... ☛ **LÎNCED...**

LÎNGOARE, **LINGOARE**, **LUNGOARE** *sf.* ① ♯ ‡Boală ¶ ② ♯ Tifos: **se bolnăvi de lîngoare... și în curînd tiranul se văzu la ușa mormîntului** (NEGR.); **lingoarea neagră... devine puțin violentă la acei cari au mai fost loviți de ea** (I.-GH.); **cînd am căzut bolnavă de lungoare la Iași** (ALECS.) ¶ ③ ♣ **IARBĂ-DE-LÎNGOARE**[1], **FLOARE-DE-~**, **RĂDĂCINĂ-DE-~**, plantă erbacee, cu flori galbene, numită și „gălbinele” *(Lysimachia punctata)*; **IARBĂ-DE-LÎNGOARE**[2] = **USTUROIȚĂ**; **IARBĂ (FLOARE, RĂDĂCINĂ)-DE-~**[3] = **GĂLBĂJOARĂ** ¶ ④ Lîncezeală (după fr. l a n g u e u r): **feciorul de împărat se trezi din somn îngreuiat de lîngoare și de inimă rea** (ODOB.) [lat. l a n g u o r e m].

LÎNICĂ *sf.* Tort fin de l î n ă, de diferite colori, cu care se coase sau se brodează: **negrul des al linicii de pe rîurii altițelor îi fac și mai negri ochii** (LUNG.).

○ **LÎNIȘOARĂ** (*pl.*-**re**), **LÎNIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* ① *dim.* **LÎNĂ** ¶ ② — **LÎNICĂ**.

LÎNOS *adj.* ① Care are multă lînă; Ⓟ: **o vrei și lînoasă și lăptoasă, să vie și de vreme acasă**, se zice cînd cineva caută un lucru sau o persoană care să aibă toate calitățile și nici cel mai mic cusur ¶ ② Care seamănă cu lîna ¶ ③ Acoperit cu un fel de puf ce seamănă cu lîna [lat. l a n o s u s].

LÎNUȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* ① *dim.* **LÎNĂ** ¶ ② = **LÎNICĂ**.

○ **LOADBĂ** ☛ **LODBĂ**.

○ **LOATRĂ** ☛ **LOTRU**.

LOAZĂ (*pl.*-**ze**) *sf.* ① ♣ Viță de vie ¶ ② ♣ Ramură verde, vlăstar ¶ ③ *F* Nerod, prost, secătură: **vii să mă rogi pentru vre-o ~ de elev de-ai mei** (CAR.); **~ îmbăierată, viță încălțată** (PANN); **toate secăturile, toate lozile 'mbăierate ale satului și ale orașului** (JIP.) [sl. l o z a].

***LOB** *sm.* ① Partea unui organ despărțită de alta prin cute sau crestături rotunjite: **~ii ficatului, creierului** ¶ ② Capătul de jos, rotunjit și moale, al urechii ¶ ③ ♣ Crestătură adîncă, tăietură largă și rotunjită la unele frunze [fr.].

***LOBAT** *adj.* ♣ Care prezintă lobi: **frunză ~ă** (☞ 2935) [fr. l o b é].

LOBDĂ ☛ **LODBĂ**.

LOBIDRAG *sm. Olten.* ♣ = **CONDURUL-DOAMNEI** [srb. l j u b i d r a g].

LOBODĂ *sf.* ♣ ① Gen de plante *(Atriplex)*, una din varietățile căruia, **LOBODA-DE-GRĂDINĂ** *sau* **~-BUNĂ**, adesea roșie ca sîngele, se cultivă, fiind întrebuințată în bucătărie ca și spanacul *(Atriplex hortensis)* (▪ 2937); *F* **se plimbă ca Vodă prin ~**, se plimbă fără nici o grijă ¶ ② = **CĂPRIȚĂ** [2] ¶ ③ **~-DE-DRUMURI**, plantă cu frunzele verzi strălucitoare, pe partea superioară, iar pe cea inferioară, albe argintii *(Atriplex nitens)* (▪ 2936) ¶ ④ **~-PUTUROASĂ**, plantă cu miros urît de țîri, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele albe-cenușii și făinoase pe o parte și pe alta *(Chenopodium vulvaria)* (▣ 2938) ¶ ⑤ **~-SĂLBATICĂ**, plantă cu flori verzui dispuse într'un spic terminal fără frunze; crește pe locuri inculte, umede și sărate *(Atriplex tataricum)* [vsl.].

Fig. 2935. Frunza lobată.

Fig. 2936. Loboda-de-drumuri.

Fig. 2937. Lobodă-de-grădină.

Fig. 2938. Lobodă-puturoasă.

LOC (*pl.*-**curi**) *sn.* ① Spațiul pe care-l ocupă un lucru: **un corp nu poate fi în acelaș timp în mai multe ~uri** ¶ ② Spațiul pe care-l ocupă o persoană; Ⓟ: **nechematul n'are ~**; Ⓟ: **omul sfințește ~ul (nu ~ul pe om)**, omul face cinste acelora printre cari se află, iar nu aceia cu cari e adunat îi măresc cinstea; **a nu-și afla, a nu-și găsi ~(ul), a nu-l încăpea ~ul**, a nu avea astîmpăr, odihnă (de supărare, de bucurie, etc.) ¶ ③ Parte din spațiu, luat în genere: **~ deschis**, neînchis între munți, dealuri sau păduri; **~ de trecere**, pe unde poate să treacă cineva; **a-și face ~**, a căuta să treacă, să pătrundă, să răzbată; **a face ~**, a se da în lături ca să treacă cineva ¶ ④ **~ de naștere**, țara, orașul, satul unde s'a născut cineva ¶ ⑤ *F* Condițiune socială, situațiune, pozițiune; **a se pune în ~ul cuiva**, a-și închipui că ar fi în situațiunea în care se află celălalt ¶ ⑥ Punctul, momentul, timpul potrivit: **nu e ~ul aici să ne certăm** ¶ ⑦ Întindere de pămînt, ținut, regiune: **~uri băltoase, păduroase** ¶ ⑧ Întindere, bucată mai mare sau mai mică de pămînt destinată pentru un anumit scop: **~ de pășune**; **o palmă de ~**; **a cumpărat un ~ de casă**; **a arvunit un ~ la cimitir** ¶ ⑨ Pasaj dintr'un scriitor ¶ ⑩ **~ geometric**, totalitatea punctelor care au o proprietate comună: **circonferența e ~ul geometric al punctelor egal depărtate de centrul ei** ¶ ⑪ *pl.* **Locurile sfinte**, localitățile din Palestina unde a trăit Mîntuitorul ¶ ⑫ Rînd, ordine, șir: **în primul ~**; **a ocupa ~ul al doilea** ¶ ⑬ **Locului**, pe loc, în acelaș loc: **a lăsa, a sta, a rămînea ~ului**; **cînd o văzu, stătu ~ului, temîndu-se să nu fie vre-o nălucă** (ISP.) ¶ ⑭ **La fața ~ului**, pe locul, la locul însuși de care e vorba, unde s'a pe-

trecut ceva ¶ ⑪ Din capul ~ului, de la început ¶ ⑯ În legătură cu unele verbe: a avea ~, a se întîmpla; a fi făcut: ceremonia a avut ~ la biserică; a da ~, a avea drept urmare, a da naştere; a ţinea ~ (de...), a ocupa o situaţiune care e de fapt a altuia, a fi pus ca să înlocuească pe alt cineva sau altceva: unchiu-său îi ţine ~ de tată; anunţul acesta ţine ~ de invitaţiune ¶ ⑰ În legătură cu unele prepoziţiuni: 1. De ~, *a)* de fel, nicidecum: nu se domirea de ~, de ~. ca ce să însemneze un asemenea vis (ISP.); *b)* † îndată, imediat, pe loc: cum vine, de ~ îl cunoaşte (RET.). — 2. Din ~, de pe locul obicinuit, unde se află sau s'a aflat înainte: nu se mişcă din ~; a umbla din ~ în ~, dintr'o parte într'alta; a-i sări inima din ~ (de frică, etc.). — 3. În ~, *a)* pe acelaşi loc: a se opri în ~; a sta în ~; minte de stă soarele în ~ (RET.); *b)* în schimb: i-am dat alta în ~; în ~ de, *a)* arată raportul între două idei opuse: în ~ de a-şi vedea de treburi, umblă toată ziua pe drumuri; în ~ de cuvinte de recunoştinţă m'am ales cu înjurături; *b)* ‡ca, drept: în ~ de mulţămire, l-au îmbrăcat domnul cu contăş de samur (LET.); în ~ să, arată raportul între două idei opuse, în loc de: în ~ să înveţe, se joacă. — 4. La ~, iarăşi pe locul dinainte: treci la ~! pune cărţile la ~; se minună... cînd văzu că, în locul capetelor tăiate, cresc altele la ~ îndoite (ISP.); a-i veni inima la ~, a-i trece frica, sperieciunea, a-i reveni curajul; la ~ul lui, ei, lor, *a)* iarăşi la locul dinainte; *b)* la locul unde se cuvine, bine pus, bine aşezat, bine întrebuinţat: acest om nu e la ~ul lui într'o astfel de casă; această expresiune nu e la ~ul ei aci; cînd da cîte o vorbă dintr'însul, vorba era vorbă, la ~ul ei (CRG.); la un ~, în acelaşi loc, împreună, laolaltă. — 5. Pe ~, *a)* pe acelaşi loc: a sta, a se opri pe ~; *b)* la faţa locului: să mergem acolo pe ~; *c)* îndată, imediat. — 6. Peste tot ~ul, pretutindeni, în toate părţile ¶ ⑱ Casa copilului, placentă [lat. l o c u s].

*LOCAL 1. *adj.* ① Ce ţine de un anumit loc, propriu unui anumit loc; din partea locului: obiceiurile ~e; autorităţile ~e; boală ~ă, mărginită la o anumită parte a corpului ¶ ② Coloare ~ă, coloare proprie fie-cărui obiect; adevăr în ce priveşte amănuntele şi care, într'o operă de artă, reproduce timpul şi locul acţiunii.

2. (*pl.*-aluri) *sn.* Clădire, încăpere, considerată în raport cu dispoziţiunea, cu starea, sau cu destinaţia sa: un ~ încăpător, vast, prea strîmt; s'au clădit case frumoase în stil modern şi ~uri pentru autorităţi (BR.-VN.); salonul său să fie ~ de întîlnire a făcătorilor de rele (I.-GH.) [fr.].

*LOCALITATE *sf.* Loc, oraş, sat anumit, spaţiu sau ţinut deosebit: o ~ fertilă; diferitele localităţi ale ţării [fr.].

*LOCALIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face local, a fixa într'un loc: ~ un incendiu ¶ ② A aşeza cu gîndul într'un loc determinat: frenologia localizează sensaţiunile în creier ¶ ③ A da un caracter local: ~ o comedie.

2. *vb. refl.* A se fixa într'un loc: boala s'a localizat [fr.].

LOCALNIC 1. *adj.* Local, din partea locului: blajina ~ă stăpînire ne a îngăduit să trăim ca în sînul lui Avram (ODOB.).

2. *sm.* Om din acea localitate, din partea locului: în această societate de emigraţi şi de ~i (NEGR.); ~ii... merseră îndată să-i arate biserica (VLAH.) [rus. l o k a l n y j.

LOCANDĂ, LOCANTĂ (*pl.*-de, -te) *sf.* Birt, ospătărie; han: această locandă nu era alt decît un han: mulţime de camere nemobilate şi fără sobe (BOL.); vezeteul trăsurii... ne duse la cea mai bună locantă (ALECS.) [ngr.< it].

*LOCANDIER, LOCANTIER *sm.* Cel ce ţine o locandă, birtaş, hangiu: locantierul ne vorbi despre un vulcan ce s'ar fi aflînd în apropierea satului (ALECS.) [it. l o c a n d i e r e].

LOCAŞ, † LĂCAŞ (*pl.*-şe) *sn.* ① ‡ Casa, locuinţa cuiva: de va fi mers cu ucigătoriul... pînă la lăcaşul lui (PRV.-MB.) ¶ ② Locuinţă, sălaş (cu o nuanţă de respect sau de solemnitate): tăcerea adîncă ce domnea în locaşul dumnezeesc (ALECS.); peste trei zile aveam durerea a-i întovărăşi rămăşiţele la ultimul locaş (I.-GH.); acopere cu bălării cel din urmă locaş al nostru (DLVR.) [ung. l a k á s, refăcut după l o c].

*LOCATAR *sm.*, -TARĂ (*pl.*-re) *sf.* Chiriaş(ă) [fr.].

*LOCATIV 1. *adj.* ① Care cade în sarcina chiriaşului: reparaţiuni ~e ¶ ② Valoare ~ă, venitul ce ar aduce o casă dacă ar fi dată cu chirie.

2. (*pl.*-ive) *sn.* Caz al declinării în unele limbi, prin care se exprimă locul unde se găseşte persoana sau obiectul [fr.].

*LOCAŢIUNE, LOCAŢIE *sf.* ① Închiriere, dare sau luare cu chirie ¶ ② Chirie, preţul casei luate cu chirie [fr.].

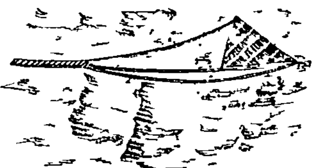

Fig. 2939. Loch.

*LOCH *sbst.* Instrument cu care se măsoară iuţeala călătoriei unui vapor sau unei corăbii (▪ 2939) [fr.].

LOCMA (*pl.*-male) *sf.* ① F Bucăţică bună, gustoasă: nu-ţi cere inima de ceva locmale? (ALECS.) ¶ ② Chilipir: să stai tu la îndoială, cînd îţi cade aşa ~ în mînă! (D.-ZAMF.) ¶ ③ F Sumă grasă: Pe cînd domnii greci... Aici alergau. Lipsiţi de parale, Şi se 'mbogăţeau înghiţind locmale (ALECS.) [tc.].

*LOCO *adv.* Chiar în acest loc, în acest oraş [lat.].

LOCOMI... = LĂCOMI...

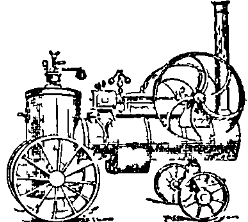

Fig. 2940. Locomobilă.

*LOCOMOBILĂ (*pl.*-le) *sf.* Maşină cu aburi aşezată pe roate şi care se poate muta din loc în loc; întrebuinţată în industrie şi la lucrările agricole (▣ 2940): Lăstar de nevoieşi, crescut la umbra unei locomobile (VLAH.) [fr.].

*LOCOMOTIVĂ (*pl.*-ve) *sf.* Maşină cu aburi sau electrică aşezată pe roate care pune în mişcare

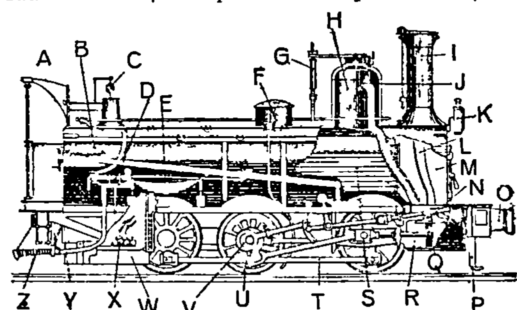

Fig. 2941. Locomotivă.

A. Marchiza. — B. Cazan. — C. Fluier. — D. Injector de apă. — E. Resort. — F. Nisipar. — G. Balanţă (supapă de siguranţă). — H. Dom. — I. Coş. — J. Regulator. — K. Felinar. L. Ţeava de emisiune. — M. Cutia de fum. — N. Săltarul de distribuţie. — O. Tampon. — P. Scară. Q. Piston. — R. Cilindru. — S. Ţevi de fum. — T. Bielă. — U. Roată. V. Excentric. — W. Cenuşar. — X. Focar. — Y. Schimbatorul de mers. — Z. Ţeava de cuplare.

vagoanele unui tren ce umblă pe şinele drumului de fier (▪ 2941) [fr.].

*LOCOMOŢIUNE *sf.* Mişcarea, transportarea dintr'un loc într'altul: mijloace de ~; lăsînd călăreţului libera facultate... de a-şi urma calea cu ori-ce alt mijloc de ~ (ODOB.) [fr.].

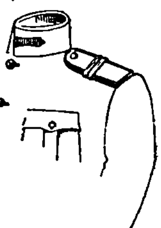
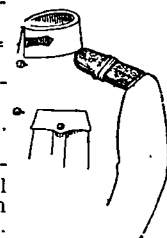

Fig. 2942. Locotenent.

*LOCOTENENT *sm.* ① Locţiitor al domnitorului ¶ ② Ofiţer de un grad inferior căpitanului (▪ 2942): ~ de cavalerie, de artilerie, de administraţie ¶ ③ Locotenent-colonel, ofiţer de un grad superior maiorului şi inferior colonelului (▪ 2943) [it. l o c o t e n e n t e].

*LOCOTENENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Calitatea de loc-

ţiitor al domnitorului şi durata acestei misiuni (*în spec.* despre interimatul după abdicarea lui Cuza, în 1866): **locotenenţa domnească** [it.].

Fig. 2943. Locotenent-colonel.

○**LOCOTIŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf.* = **CLOCOTICI** ②.

○**LOCŞĂ** *sf. Băn. Trans.* Tăieţei [ung. l a k s a].

LOCŞOR (*pl.*-**şoare**) *sn. dim.* **LOC**.

LOCŢIITOR *sm.*, **LOCŢIITOARE** *sf.* Persoană care ţine locul alteia, care înlocueşte pe alta în mod provizoriu [l o c + ţ i i t o r].

LOCUI, † **LĂCUI** (-**uesc**) *vb. tr.* şi *intr.* ① ‡ A trăi: **să lăcuească neştine frumos şi drept, ca să nu vinuească pre nimenea** (PRV.-MB.) ¶ ② A şedea într'un loc (cu casa), a-şi avea locuinţa, domiciliul; a trăi undeva: **li primi să locuească în curtea palatului** (ISP.) [ung. l a k n i, refăcut după l o c].

LOCUINŢĂ, † **LĂCUINŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf.* Casa în care locueşte, unde şade cineva: **un bordeiu într'un colţ al curţii li se dete spre ~** (ISP.) [l o c u i, l ă c u i].

LOCUITOR, † **LĂCUITOR** *sm.* Cel ce locueşte într'un loc, într'un oraş, într'o ţară: **România are aproape 17 milioane de locuitori** [l o c u i. l ă c u i].

LOCULEŢ (*pl.*-**eţe**), **LOCUŞOR** (*pl.*-**şoare**) *sn. dim.* **LOC**.

LOCUSTĂ = **LĂCUSTĂ**.

***LOCUŢIUNE** *sf.* ① Fel de a vorbi particular, expresiune deosebită ¶ ② ~ **adverbială, conjunctivă, prepozitivă**, reunire de mai multe cuvinte care echivalează cu un adverb, cu o conjuncţiune, cu o prepoziţiune ¶ ③ ~ **proverbială**, expresiune care se deosebeşte de proverb prin faptul că verbul poate varia după împrejurări, după persoană, gen şi număr, etc. Ex.: **a lăsa la sapă de lemn** [fr.].

LODBĂ, ○ **LOADBĂ** (*pl.*-**be**), **LOBDĂ** (*pl.*-**de**), *Trans. Bucov.* **LODVĂ** (*pl.*-**ve**) *sf.* Bucată de lemn lungă de 1-2 m. despicată cu securea dintr'un trunchiu de copac: **un car încărcat cu lodbe de fag** (CRG.); **păreţii sînt închegaţi din loadbe grosolane ce se încheie la muchi** (IRG.); **sărmanul nu era în stare să ducă nici o lodvă bună, necum un copaciu întreg** (SB.) [rut. l o d v a].

○**LOGĂCEL** *sm.*, **LOGĂCIŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf. Băn.* = **STICLEŢE** [comp. **LUGACIU**].

***LOGARITM** *sm.* şi (*pl.* -**me**) *sn.* ± Număr luat într'o progresiune aritmetică, ce corespunde unui alt număr luat într'o progresiune geometrică: **tablă de ~i** [fr.].

○**LOGHIOTAT** *sm.* Învăţat grec (titlu dat dascălilor greci din epoca fanariotă pînă în prima jumătate a veacului al XIX-lea): **dascalii greci, loghiotaţii care năucesc pe bieţii şcolari români** (ALECS.); **vezi, ~e, că am învăţat a ceti** (NEGR.) [ngr.].

***LOGIC** *adj.* ① Conform cu logica ¶ ② **Analiză ~ă** ☛ **ANALIZĂ**⑦ ¶¶ C **NELOGIC** [fr.].

***LOGICĂ** *sf.* ① Ştiinţa care ne învaţă să raţionăm ¶ ② Carte care tratează despre această ştiinţă ¶ ③ Dispoziţiune de a raţiona just ¶ ④ Raţionament, metodă; fel particular de a raţiona ¶ ⑤ Şir de idei [fr.].

***LOGICIAN** *sm.* Persoana care ştie bine logica, care raţionează just: **îţi filosofează rece, ca cel mai sever ~** (VLAH.) [fr.].

LOGODI (-**odesc**) 1. *vb. tr.* ① A promite solemn în căsătorie ¶ ② A celebra logodna: **venea popa acasă de-i logodea** (MAR.).

2. *vb. refl.* A-şi făgădui reciproc să se căsătorească împreună: **făcură vorba şi, iute iute, se logodi şi el cu dînsa** (ISP.) [vsl. l a g o d i t i].

‡**LOGODINŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf.* (PRV. LP.) = **LOGODNĂ** [l o g o d i].

LOGODIRE *sf.* ① Faptul de a (se) l o g o d i ¶ ② Logodnă.

LOGODIT *adj. p.* **LOGODI** ¶¶ C **NELOGODIT**.

LOGODNĂ (*pl.*-**ne**) *sf.* ① Promisiune solemnă de căsătorie: ~ **se zice cea mai întîiu cuvîntare de tocmeală a nunţii** (LEG. CAR.) ¶ ② Serbarea care se face cu această ocaziune, cînd tinerii ce urmează a se căsători împreună îşi schimbă inelele: **bătrînul adusese verigile de ~** (VLAH.) [vsl. l a g o d î n ŭ].

LOGODNIC *sm.*, **LOGODNICĂ** (*pl.*-**ce**) *sf.* Persoană care s'a logodit, mire(asă): **dragul meu logodnic, trebue să ştii că şi eu sînt fată de împărat** (ISP.); **după ce se cununară fiii împăratului cu logodnicele ce-şi ale seseră fie-care** (ISP.) [vsl. l a g o d î n ŭ].

LOGOFĂT *sm.* ① ‡ Mare boier, dregătorul cel mai înalt şi prezidentul divanului domnesc în Moldova, care se ocupa cu întocmirea hrisoavelor şi punea pe ele pecetea domnească păstrată totdeauna de dînsul; el judeca şi hotăra în pricinile privitoare la moşii şi era mai mare peste ispravnicii Curţii; în Muntenia, **marele-** ~, venea în rang după „marele-ban" şi avea aproape aceleaşi atribuţiuni ca în Moldova (☛ 2944): ~ **mare, giudecător şi alesător de ocini, ispravnic pe o samă de oameni de frunte, ce sînt curteni la ţară şi judecător tutulor cine sînt ou strîmbătăţi în ţară şi luător de samă tutulor ispravnicilor ce sînt la Curtea domnească** (GR.-UR.) ¶ ② **Al doilea** (*sau* **vtori**), **al treilea** (*sau* **treti**) ~, boieri, de un rang inferior, ce făceau parte din cancelaria divanului ca ajutori ai marelui ~ ¶ ③ ‡ ~ **al dreptăţii**, ministrul de justiţie; ~ **al credinţei**, ministrul cultelor; ~ **de obiceiuri**, maestrul de ceremonii al Curţii: **era în acea zi primire mare la Curte: ~ul de obiceiuri îngrijise de toate** (FIL.); ~ **de taină**, secretar domnesc ¶ ④ ‡ Titlu onorific dat boierilor fără funcţiune care stăteau la ţară ¶ ⑤ ‡ Scriitor de documente, numit uneori ~ **de divan**; secretar; copist: **~ul iaste de-a scriere cuvintele lucrurilor boiarilor cele de cinste** (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Notar într'o comună rurală: ~ **de sat** ¶ ⑦ Mai marele peste isprăvniceii sau feciorii boiereşti la o moşie, sub directa ascultare a proprietarului, arendaşului sau vechilului (= *Mold.* **VĂTAV**) ¶ ⑧ **Făt-~** ☛ **FĂT** ④ [gr.-biz. λογοθέτης].

Fig. 2944. Mare-logofăt (după o pictură din colecţiunea Academiei române).

‡**LOGOFETEASĂ** (*pl.*-**ese** *sf.* Soţia unui (mare) l o g o f ă t.

LOGOFEŢEL *sm. dim.* **LOGOFĂT**. Copist inferior.

LOGOFEŢIE *sf.* ‡ ① Demnitatea, dregătoria, cancelaria marelui l o g o f ă t: **logofeţiile şi vorniciile cele mari... se mai dau pămîntenilor** (I.-GH.) ¶ ② Slujba unui logofăt.

***LOGOGRAF** *sm.* Nume dat primilor scriitori în proză ai vechilor Greci [gr.].

***LOGOGRIF** (*pl.*-**fe**) *sn.* Un fel de ghicitoare care constă dintr'un cuvînt ale cărui litere combinate în felurite chipuri dau naştere la alte cuvinte care iarăşi trebuesc ghicite; ☞: **Postelnicul... credea că descifrase ~ul din inima Grecoaicei** (FIL.) [fr.].

***LOGOMAHIE** *sf.* Ceartă de vorbe (deşerte) [fr.].

LOGOR *sbst. Băn.* Drojdie [srb.].

LOGOS *sbst.* F *iron.* Cuvîntare, discurs: **cu chiu cu vai, ~ul se sfîrşi** (D.-ZAMF.) [ngr.].

***LOIAL...** — **LEAL...** [fr. l o y a l].

LOITRĂ (*pl.*-**re**) *sf.* Fie-care din părţile laterale ale unui car, avînd forma unei scări aşezate în lat; ele se sprijinesc, în partea de sus pe leuce, iar în partea de jos pe vîrtej şi perinoc (☛ 2945): **îşi legă calul de loitra unui car** (SLV.) [srb.].

Fig. 2945. Loitră.
A. Cercel, scoabă, ghermec;—SS. Spetele; CC. Carîmbi.

***LOJĂ** (*pl.*-**ji** *sf.* ① Odăiţă, la intrarea unei

case mari, unde stă portarul ¶ ② ✪ Mic cabinet într'un teatru, într'o sală de spectacol (▪ 2946) ¶ ③ ✪ Cameră în care se îmbracă actorii ¶ ④ Adunare de francmasoni [fr. l o g e].

Fig. 2946. Lojă.

LOJNIȚĂ ☛ LOZNIȚĂ.

LOLOTĂ (*pl.* -te) *sf.* *Trans.* ① Sgomot confuz de glasuri, gălăgie: **Vrea bietul atunci ceva să zică, Dar numa ~ neînțeleasă s'aude** (BD.-DEL.) ¶ ② ♀ Rachiu, basamac (FR.-CDR.).

LOLOTI (-otesc) *vb. intr.* *Trans.* A face sgomot [l o l o t ă].

LOLOȚI[1] *sm. pl.*, **LOLOAȚE** *sf. pl.* Lațe ce se desprind din lîna oilor și se acață de spini: **~i culeși dau cea mai bună calitate de lînă** (PAMF.).

LOLOȚI[2] (-oțesc) *vb. tr.* și *refl.* *Trans.* (VIC.) A (se) încîlci, a (se) înnoda [l o l o a ț e].

○ **LOM** *sn.*, *mai adesea* **LOMURI** *pl.* *Băn.* *Maram.* Arbori doborîți, crăci uscate și rupte îngrămădite pe pămînt srb. l o m, rut. l i m, ł o m u].

***LOMBARD** *sbst.* ⚖ Împrumut sau avans de bani pe titluri depuse ca amanet [germ.].

***LOMBARDA** (-dez) *vb. tr.* ⚖ A împrumuta pe t tluri depuse ca) amanet [germ.].

***LONGEVITATE** *sf.* Viață lungă, îndelungată [fr.].

***LONGITUDINAL** *adj.* În lung, în direcțiunea lungimii unui lucru [fr.].

***LONGITUDINE** *sf.* ⊕ Arcul ecuatorului pămîntesc cuprins între meridianul unui loc oare-care de pe suprafața pămîntului și între un alt meridian care trece printr'un loc anumit ales în mod arbitrar; acest din urmă meridian se numește „primul meridian" (▪ 2947 : **Francezii calculează ~a după primul meridian pe care-l socotesc că trece prin Paris** [fr.].

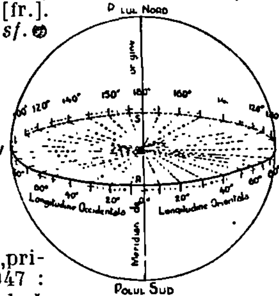

Fig. 2947. Longitudine.

† **LONTRU** LĂUNTRU.

LOPAR *pl.*-are *sn.* *Băn.* Fund de mămăligă, scîndură pe care se răstoarnă mămăliga din ceaun [srb.].

LOPATĂ (*pl.*-peți) *sf.* ① Unealtă de lemn sau de fier (mai adesea cu coadă de lemn cu care se ridică de pe jos pămînt, nisip, zăpadă, gunoiu băligar, cu care se vîntură grîul, etc. (▪ 2948 ; ⓟ: **lopata grămădește și sapa risipește** (PANN); **cu ~**, cu grămada, în cantitate mare: **curaj cu chila și minciuni cu lopata** (VLAH.); ⓟ: **nu e cu lopata, ci cu judecata**, dreptatea nu trebue să și-o caute cineva cu bătaia; **de acum, sapa și lopata**, acum s'a sfîrșit cu mine, nu mai am nici o nădejde, nu-mi mai rămîne decît să aștept moartea ¶ ② Unealtă de lemn, cu coada foarte lungă, de băgat pîinea în cuptor (▪ 2949 ¶ ③ ⛴ Unealtă de lemn cu care se vîslește o luntre, vîslă ▪ 2950 : **apucînd lopețile cu putere, se îndepărtă de la mal într'o clipă** (D.-ZAMF.) [vsl.].

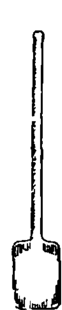

Fig. 2948. Lopată de lemn.

Fig. 2949. Lopată de brutărie.

Fig. 2950. Lopeți de vîslit.

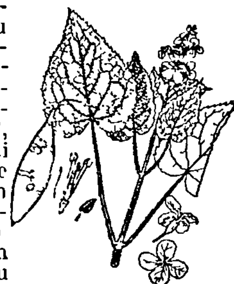
LOPĂTA (-ătez *vb. intr.* ⛴ A vîsli: **cîrmi luntrea... și începu a ~ din toate puterile** (S.-ALD.) l o p a t ă].

LOPĂTAR *sm.* ① ⊕ Cel ce face l o p e ț i ¶ ② ⛴ Cel ce vîslește o luntre cu lopețile, vîslaș: **nu băgase de seamă că ~ii depărtaseră corabia de uscat** (ISP.) ¶ ③ 🐦 Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung și găvănat în formă de lingură; corpul e alb, pieptul gălbuiu, iar pe cap are un moț de pene lungi (*Platalea leucorodia*) (▪ 2951 ¶ ④ 🐦 **RAȚĂ-LOPĂTAR** ☛ RAȚĂ ①.

Fig. 2951. Lopătar.

○ **LOPĂȚIȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* ① *Băn.* Spata de la porc ¶ ② *Trans.* (DENS.) ♁ Omoplat [l o p a t ă].

LOPĂȚEA (*pl.*-țele) *sf.* ① *dim.* LOPATĂ ¶ ② ❀ Plantă cu flori mari liliachii (*Lunaria rediviva*) ▪ 2952).

Fig. 2952. Lopățea.

LOPĂȚICĂ (*pl.*-țele) *sf.* ① *dim.* LOPATĂ ¶ ② Mică lopată de fier, cu coada scurtă, de pus cărbuni în sobă ¶ ③ *Mold.* = **BULFEU** ¶ ④ Bucata de lemn cu care se strunește sfoara ferestrăului, numită și „struneală", „lemnuș", „întinzător", „răsucitoare", „limbă", „cordar", „săgeată", etc. ¶ ⑤ Scîndurică cu mai multe găuri. la războiul de țesut, în care se vîră un cuiu spre a împiedeca sulul de a se da înapoi ☛ ▪ 106) ¶ ⑥ ✕ Bucată de lemn sau scîndurică îngustă cu care se tăpșește mămăliga în ceaun, după ce s'a mestecat ¶ ⑦ ♁ **Lopățica umărului**, numele popular al omoplatului ¶ ⑧ ❀ = **LOPĂȚEA**②.

LOPEȚICĂ = LOPĂȚICĂ.

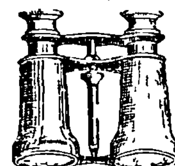
LOPTĂ (*pl.*-te) *sf.* *Băn.* Minge.

LOR 1. *pron. pers.*

2. ① *adj. pos.* ¶ ② **Al, a, ai, ale ~**, *pron. pos.* [lat. I l l o r u m].

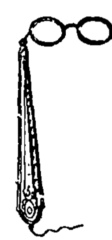
***LORD** *sm.* ① Titlu de înaltă nobleță în Anglia: **Ca mulți lorzi de viță veche Din întunecatul Nord, Lordul John e 'ntr'o ureche** (COȘB.) ¶ ② ✪ **Camera lorzilor**, adunare parlamentară engleză, alcătuită din lorzi și înalți funcționari ai Marei-Britanii, corespunzătoare întru cîtva senatului nostru ¶ ③ ✪ **~ mayor**, titlu dat primarului Londrei și al altor orașe mari (Dublin, Liverpool, Manchester și Belfast) [engl.].

***LORNIETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ✪ Ochian mic de teatru (▪ 2953): **~ cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului** (NEGR.) ; **doamnele și domnișoarele își luară lornetele de la ochi** (GN.) [fr. l o r g n e t t e].

Fig. 2953. Lornietă.

***LORNION** (*pl.*-oane) *sn.* ① Ochelari prinși pe nas cu ajutorul resorturilor ▪ 2954) ¶ ② Ochelari cu mîner de care se servesc doamnele (▪ 2955) [fr.].

Fig. 2954. Lornion.

Fig. 2955. Lornion.

LOSNIȘOR = LĂSNICIOR.

LOSTOPANĂ (*pl.*-ne) *sf.* *Mold.* ① Bucată mare de pămînt ruptă din-tr'un mal ¶ ② Bucată mare de lemn, buturugă; buștean: **ea aduce lostopanele de brad pe care o mașină le taie în bucățele** (IRG.).

LOSTOȚĂ, **LOST(R)IȚĂ** (*pl.*-țe, ✓ -ți), ○ **LOSTICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* 🐟 Soiu de păstrăv mare care poate ajunge pînă la 1 m., 20 lungime și la 10-12 kgr. greutate (*Salmo hucho*)

Fig. 2956. Lostriță.

([▪ 2956): **pădurile au căprioare, izvoarele păstrăvi, și Bistrița lostriți** (VLAH.) [comp. bg. srb. l o s o s (ŭ)].

LOSTUN — **LĂSTUN**.

*__LOT__ (*pl.*-turi) *sn.* ① Porțiune dintr'un tot împărțit între mai multe persoane: **la noi un ~ de pămînt este de patru hectare** (I.-GH.)¶ ② 🎲 Ceea ce se cîștigă la o loterie: **la amîndouă am cîștigat ~urile mari, ale mari de tot!** (CAR.) [fr.].

○ **LOTCĂ** (*pl.*-ci) *sf. Mold.* Luntre de pescuit: **vre-o două bărci grecești și un șir întreg de lotci lipovenești** (D.-ZAMF.) [rus. l o d k a].

*__LOTERIE__ *sf.* 🎲 ① Joc de noroc în care se trag la sorți mai multe numere care dau dreptul la cîte un cîștig acelora ale căror bilete poartă numerele ieșite la sorți ¶ ② Ⓕ Joc de noroc [fr.].

*__LOTON__ *sbst.* 🎲 ① Joc de noroc compus din cartoane cu diferite numere tipărite pe ele și din 90 de numere înscrise pe niște bile care se scot unul cîte unul dintr'un săculeț. Acela ale cărui numere de pe întreg cartonul pe care l-a cumpărat sau numai de pe o linie a cartonului, s'au tras mai întîiu, cîștigă partida (▪ 2957) ¶ ② Cartoanele și numerele acestui joc: **al drag ~! îl aduce madama din odaia de alături și așază cartoanele pe masă** (BR.-VN.) [fr. l o t o].

Fig. 2957. Loton.

○ **LOTRU** *sm.*, **LOATRĂ** (*pl.*-re) *sf. Tr.-Carp.* ① Hoț (hoață), tîlhar: **noaptea să-i păzești bine casa de lotri** (TICH.) ¶ ② Ștrengar, ștrengăriță ¶ ③ Isteț [sl. l o t r ŭ].

*__LOTUS__ *sbst.* ♣ ① Plantă ale cărei fructe, după credința celor vechi, făceau pe străini să-și uite de patrie ¶ ② Plantă ce crește pe apă în Egipt și în India (▪ 2958) [fr. < gr.].

Fig. 2958. Lotus.

*__LOȚIUNE__ *sf.* Spălarea unei părți a corpului (*in spec.* a capului) cu un preparat farmaceutic [fr.].

‡ **LOVEALĂ** (*pl.*-eli) *sf.* Lovitură [l o v i].

LOVELE *sf. pl.* ⊕ Bani.

LOVI (-vesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A atinge cu putere, cu violență, a izbi: **l-a lovit cu parul în cap, cu muchia toporului, cu palma peste obraz; a doua oară fiică-sa lovi cu mărul în cap tot pe cheleș** (ISP.) ¶ ② ⚔ A ataca: **oastea i-a lovit pe la spate** ¶ ③ A da peste, a cădea peste cineva: **l-a lovit o mare nenorocire; de cîte ori te va ~ dorul de ea, totdeauna voiu merge și ți-o voiu aduce** (RET.) ¶ ④ A fi atins de o boală, a cădea bolnav: **l-a lovit ciuma** ¶ ⑤ Ⓕ A jigni, a vătăma, a aduce o atingere, o pagubă: **,,Iașii în carnaval''... lovește în acei ce au mare interes a nu se forma la noi o opinie publică** (ALECS.); **~ în interesele cuiva.**

2. *vb. refl.* ① A se atinge cu putere, cu violență, a se izbi: **s'a lovit cu capul de perete; te lovești la un deget și te doare trupul tot** (ZNN.); **cînd tună întîiu, să te lovești cu o pietricică în cap, ca să ți se facă capul tare** (GOR.) ¶ ② ⚔ A se încăiera, a se ataca: **oștile din amîndouă părțile se loviră ca niște turbați** (ISP.) ¶ ③ A se potrivi, a se nemeri: **cînd au cercat... păpucul pe piciorul fetei babei, au văzut că nu se lovește** (SB.); **Se lovesc la duh, la minte, și trăesc ca frățiori** (PANN); **se lovi ca nuca în perete și vorba ta** (ISP.) ¶ ④ A se învoi, a cădea la învoială: **ce zici, jupîne, ne lovim cu tîrgu?** (ALECS.) [vsl. l o v i t i ,,a vîna''].

LOVITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a l o v i și rezultatul acestei acțiuni: **dintr'o ~ îl făcu în două bucăți** (ISP.); Ⓕ: **loviturile soartei** ¶ ② **~ de bursă,** speculație îndrăzneață sau schimbare bruscă a cursurilor bursei, care îmbogățește pe unii și sărăcește pe alții.

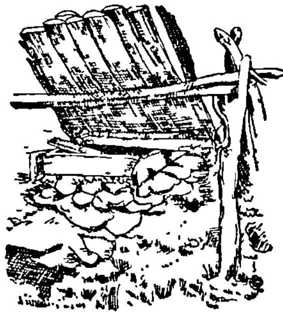
*__LOZ__ (*pl.*-zuri) *sn.* ① 🎲 Bilet de loterie ¶ ② Acțiune cu cîștiguri care se trag la sorți [germ.].

○ **LOZI** (-zesc) *vb. tr. Olten* A vorbi într'aiurea, în neștire, a aiura; a vorbi de clacă (CIAUȘ.) (R.-COD.).

LOZIE *sf. Mold.* ♣ Numele unor varietăți de răchită (=**MLAJE** ①; **RĂCHIȚĂ-ROȘIE** : **Prutul șerpuește în desișuri de trestie și de lozii** (VLAH.); **în poiană vede o căsuță umbrită de niște lozii pletoase** (CRG.) [sl. l o z i j e].

LOZINCĂ (*pl.*-ci) *sf.* ☛ Parolă, cuvînt sau nume convențional pe care trebue să-l rostească soldații dintr'aceiași armată, spre a se recunoaște între ei: **lozinca sau parola de recunoaștere între soți era cuvîntul ,,opincă'', la care celălalt răspundea , par''** (I.-GH.); **se grăbea să rostească lozinca cu multă conștiință, ori de cîte ori îl oprea vre-o santinelă** (D.-ZAMF.) [germ. L o s u n g; comp. și srb. l o z i n k a].

LOZNIȚĂ, **LOJNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold. Trans.* Groapă deasupra căreia se pune o leasă de nuiele pentru uscat prunele (▪ 2959): **la noi acasă... aveam o lozniță și uscam poamele** (GRIG.) [rut. l o z n i ć a].

Fig. 2959. Lozniță.

†**LU** — **LUI**.

LUA (iau, iei, ia, luăm, luați, iau; *-pf.* luai; *-part.* luat) 1. *vb. tr.* ① A prinde cu mîna, a apuca ceva spre a ținea în mînă: **~ cu mîna, cu degetele; ~ armele,** a se înarma; Ⓕ: **~ în mînă o afacere,** a se ocupa de aproape de ea ¶ ② A prinde, a apuca pe cineva de o parte a corpului: **~ de mînă, de braț, de păr, de piept, de gît, de mijloc; ~ în brațe, în ghiare;** Ⓕ: **~ în unghii** ¶ ③ A prinde, a apuca altfel decît cu mîna: **~ jar din sobă cu lopățica** ¶ ④ A băga în gură, a bea, a mînca; a respira: **iei cu noi un pahar de vin? — Nu iau nimic dimineața; n'am luat nimic în gură astăzi; ~ aer,** a se plimba spre a respira aer curat; *pr. ext.* **~ apă,** a intra, a pătrunde apa în ceva (într'o încălțăminte, într'o încăpere, etc.): **~ apă la galoși; o corabie ce luase apă se legănă odată la dreapta** (S.-ALD.) ¶ ⑤ A pune, a așeza pe o parte a corpului său: **~ pe genunchi; ~ în circă, în spate** ¶ ⑥ A cuprinde: **vedeai numai focuri în toate părțile, cît luai cu ochiul** (I.-GH.); **a-l ~ fiori, groaza, jalea** ¶ ⑦ A pune stăpînire, a se face stăpîn pe ceva sau pe cineva; a ocupa cu sila, a cuceri: **l-a luat Dumnezeu; să-l ia dracul; ~ cu asalt; ~ un oraș, o cetate, un tun, un steag** ¶ ⑧ A apuca cu sila, a răpi; ⓟ: **cu sila poți ~ omului, dar cu sila nu-i poți da; ~ cuiva pîinea de la gură** ¶ ⑨ A face să piardă, să se prăpădească: **această lucrare mi-a luat prea mult timp** ¶ ⑩ **~ viața, sufletul cuiva; să nu dormi în ziua de Sfîntu-Gheorghe, că iei somnul mieilor** (GOR.); **~ auzul,** a asurzi: **clopotele mari și mici sunau la o sută de biserici, de luau auzul** (I.-GH.); **~ ochii,** a orbi: **sclipeau diamantele de pe dînsa, de luau ochii celor ce se uitau la ea** (ISP.); **~ mintea, mințile,** a face să-și piardă mintea ¶ ⑪ A paraliza, a poci: **~ o mînă, un picior,** a rămînea olog, damblagiu: **ielele i-au luat gura și picioarele** (CRG.) ¶ ⑫ A pierde: **își luase nădeidea de la dînsa** (ISP.) ¶ ⑬ A tăia, a reteza: **zmeii, cum intrau, el, hîrști le lua capul** (ISP.); **Făt-frumos îi luă un picior cu săgeata** (ISP.) ¶ ⑭ A fura: **pungașul mi-a luat toți banii din buzunar** ¶ ⑮ A ridica spre a duce undeva: **l-au luat pe sus** ¶ ⑯ A scoate: **~ din cutie, din dulap; a-și ~ pălăria din cap; ~ sînge** ¶ ⑰ A extrage, a împrumuta, a-și însuși: **am luat acest pasaj din Seneca; am luat acest cuvînt de la Francezi** ¶ ⑱ A duce cu sine: **a-și ~ bastonul, pardesiul, cărțile; te iau cu mine la teatru** ¶ ⑲ A se îmbrăca: **~ doliul,** a se îmbrăca în haine de doliu ¶ ⑳ A se folosi, a se servi de ceva sau de cineva; a alege pentru un anumit scop: **~ un scaun, o trăsură, trenul, vaporul; ~ de martor,** a invoca mărturia cuiva; **~ de model; ~ un titlu,** a-și da un titlu: **a luat titlul de domn** ¶ ㉑ A alege, a dispune, a se hotărî într'un fel: **~ o hotărîre; ~ măsurile cuvenite** ¶ ㉒ A face o anumită mișcare: **~ fuga; a-și ~ sborul** ¶ ㉓ A merge, a apuca pe un drum, a se îndrepta într'o anumită direcție: **~ un drum greșit; să dăm foc satului și să luăm calea pădurilor** (ISP.); **a-și ~ cîmpii** ☛ **CÎMP** ⑨; **a-și ~ lumea în cap** ☛ **CAP** ㉑ ¶ ㉔ A cumpăra, a-și procura ceva, a se îngriji cu ceva pentru uzul personal: **a-și ~ o pălărie; ~ o casă cu chirie; ~ pe datorie; ~ informațiuni, note** ¶ ㉕ A primi: **~ sfatul.**

părerea cuiva; ~ lecţiuni ¶ ⑳ A tocmi, a primi în slujbă: ~ o bucătăreasă, o fată în casă, un rîndaş; ~ un profesor de muzică ¶ ㉗ ~ de nevastă, de soţie, a se însura; ~ de bărbat, a se mărita ¶ ㉘ A primi la sine (în gazda, etc.): ~ în pensiune; ~ un copil să-l crească ¶ ㉙ ~ asupră-şi ☛ ASUPRA④ ¶ ㉚ P ~ în pîntece, a rămînea însărcinată ¶ ㉛ A socoti drept altul, a confunda cu altul: l-am luat drept secretarul şcoalei ¶ ㉜ A înţelege, a pricepe într'un fel sau altul, a tălmăci, a interpreta: ~ în nume de bine; ~ în înţeles rău; ~ în serios, în glumă ¶ ㉝ A trata pe cineva, a se purta cu cineva: ~ în rîs, în batjocură, în bătaie de joc, peste picior; ~ cu binişorul; cum o să ştie el răbda, cînd l-or ~ cu răul? (VLAH.); nu mă ~ aşa! ¶ ㉞ A cere (un preţ): cît ia pentru o pereche de ghete? ¶ ㉟ ♯ A primi (ceea ce se oferă): ia tot ce i se dă; ~ mită, bacşiş ¶ ㊱ ~ înapoi, a retrage: a-şi ~ vorba înapoi ☛ ÎNAPOI 1 ¶ ㊲ A căpăta, a dobîndi: a-şi ~ licenţa, doctoratul ¶ ㊳ A-şi însuşi: ~ un obiceiu rău ¶ ㊴ A căpăta o boală prin molipsire ¶ ㊵ A se trage, a deriva, a purcede: a-şi ~ naştere; a-şi ~ numele ¶ ㊶ A începe: ~ ofensiva; ~ foc, a începe să ardă, a se aprinde; ~ la purtare, a începe să poarte; ~ la bătaie, la ceartă, a începe să bată, să certe; ~ cuvîntul, a începe să vorbească ¶ ㊷ A o ~, a apuca, a se îndrepta: a o ~ la dreapta, la stînga; zăriră nişte palaturi care se învîrteau după soare şi o luară într'acolo (ISP.); a o ~ la picior, la fugă, la sănătoasa, a începe să alerge, a fugi ¶ ㊸ A-l ~, a-l cuprinde, a avea o anumită senzaţie: a-l ~ cu cald, cu frig, cu fiori ¶ ㊹ Construit cu anumite substantive, formează locuţiuni cari se pot înlocui adesea cu un verb simplu: ~ aminte ☛ AMINTE ⑤; ~ apărarea, a apăra; ~ fuga, a fugi; ~ îndrăzneala, a îndrăzni; ~ loc, a se aşeza; ~ parte, a participa; ~ pielea, a despuia (de piele); a-şi ~ rămas bun, ziua bună, a se despărţi cu urările obicinuite înainte de plecare; a-şi ~ răspunderea, a se face răspunzător; ~ la răspundere, a face răspunzător; ~ seama, etc. ☛ SEAMĂ; ~ cu vorba, a face să se gîndească la altceva; ~ la ochi(u) ☛ OCHIU 1 ⑤.

2. *vb. refl.* ① A se prinde cu mîna, a se apuca de ceva: a se ~ cu mîinile de păr ¶ ② A se ~ după cineva, *a)* a merge după dînsul, a-l urma, a-l urmări: văzîndu-l că iese din casă, m'am luat după el; se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două, şi nu-l nemeri (ISP.); *b)* a imita pe cineva, a face ca dînsul, a-l asculta, a urma sfatul cuiva: rău e şi ciudat a se ~ omul după gura satului (JIP.); m'am luat după capul tău cel sec (CRG.) ¶ ③ A se căsători: deşi sînt aproape zece ani de cînd ne-am luat... n'am ajuns încă să fim... prieteni (VLAH.); de cînd se luaseră, duceau de geaba dorul unui copil măcar (CAR.) ¶ ④ A se purta: a se ~ bine, cu binişorul pe lîngă cineva ¶ ⑤ ♯ A căpăta o boală molipsitoare: boala asta se ia prin atingere; rîsul e o boală lipicioasă, se ia unul de la altul (BR.-VN.) ¶ ⑥ A se apuca să facă ceva: a se ~ la ceartă, la bătaie, la vorbă ¶ ⑦ F A se ~ cu 'uleaua, a se ameţi cu băutura, a se îmbăta uşor ¶ ⑧ A se ~ de gînduri ☛ GÎND ⑩ ¶ ⑨ A uita de griji, de urît, etc. ocupîndu-se cu ceva, a se distra: se lua cu treaba şi uita de urît (CRG.); ne duceam băieţii şi fetele unii la alţii cu lucrul, ca să ne luăm de urît (CRG.); ziua ca ziua, mă mai iau cu caprele, dar noaptea toate stihiile năpădesc pe mine (ALECS.) [lat. lĕvare „a ridica"].

LUARE *sf.* ① Faptul de a (se) lua ¶ ② ~ aminte ☛ AMINTE⑥.

LUAT 1. *adj.* ① *p.* LUA ¶¶ © NELUAT ¶ ② Ologit, paralizat: de dambla se trezeşte omul într'o bună dimineaţă cu o mînă sau cu un picior ~ din iele Ⓟ; ☛ IELE①.

2. *sbst.* Faptul de a lua, luare.

LUĂTOR 1. *adj. verb.* LUA. Care ia: începu să o dojenească cu nişte vorbe cam luătoare în rîs (ISP.); vre-un cumătru îi făcea luători de samă la aceste deprinderi rele (SB.); ~ aminte ☛ AMINTE⑦.

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care ia.

LUBĂ (*pl.*-be) *sf.* ♣ = DOVLEAC [comp. LUBENIŢĂ].

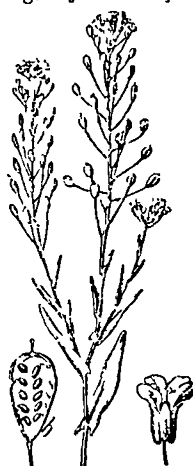
LUBENIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Olten. Băn. Trans.* ♣ = PEPENE-VERDE [srb. bg.].

LUBIŢ *sm.*, LUBIŢĂ *sf.* ♣ Plantă din familia Cruciferelor, cu flori galbene; numită şi „gălbenuş(e)", „gălbănuşul-inului" sau „oul-inului" (*Camelina sativa*) (▣ 2961) [srb. bg. ljubica].

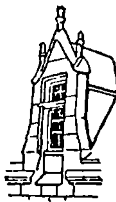
***LUBRIC** *adj.* Care aţîţă poftele trupeşti, plăcerile de dragoste: privirile ~e ce se abăteau... pe braţele ei goale (VLAH.) [fr.].

***LUBRICITATE** *sf.* Pornire peste măsură la plăcerile de dragoste [fr.].

***LUCARNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Ferestruică verticală aşezată pe povîrnişul unui acoperiş (▣ 2960) [fr.].

Fig. 2961. Lubiţ.

LUCEAFĂR *sm.* ① ☆ Numele popular al planetei Venus, şi anume: ~UL-DE-DIMINEAŢĂ *sau* DE-ZIUĂ (zis şi ~UL-PORCILOR *sau* ~UL-BOULUI), cînd se vede dimineaţa, înainte de a răsări soarele; ~UL-DE-SEARĂ *sau* DE-NOAPTE (zis şi „steaua-ciobanului"), cînd se arată seara pe cer: pe cînd se ridica ~ul de ziuă, eram la Moviliţa (I.-GH.); de atuncea a răsărit ~ul de ziuă, fiul împăratului, Busuioc, şi ~ul de noapte, fiul roabei, Siminoc (ISP.); sprinten ca ~ul sclipitor al dimineţii (ODOB.); cînd răsare ~ul de seară sau steaua ciobanului, atunci se începe seara (MAR.); mîne dimineaţa, cînd răsare ~ul boului, noi adăpăm, şi ziua ne prinde în cîmp (SLV.); mai 'nainte de a răsări ~ul porcilor, cînd toţi porcii se deşteaptă (ISP.) ¶ ② ☆ ~UL-DE-ZORI *sau* ZORILĂ, numele dat de popor stelei Sirius; ~ul cel mare de miezul nopţii *sau* ~ul cel frumos, numele stelei Vega, din constelaţiunea Lirei ¶ ③ Ⓕ Se întrebuinţează metaforic ca tipul frumuseţii desăvîrşite: avea o fată ca un ~ de mîndră (MERA) ¶ ④ Reprezentant strălucit: literatura a pierdut în el pe unul din luceferii săi (I.-GH.) [lat. lucĭfer].

Fig. 2960. Lucarnă.

LUCEFEREL *sm.* ☆ *dim.* LUCEAFĂR.

LUCEFLENDER *sm.* Ⓟ Diformare populară a numelui Lucifer, dat lui Satan, tartorul dracilor: fugiţi, zmeilor... căci iată că vine... ~u, să vă ia suflegheru (ISP.).

LUCERNĂ = LUŢERNĂ.

LUCI (-cesc) *vb. intr.* ① ☆ A lumina, a răspîndi lumină (*vorb.* de soare, de astre) ¶ ② A străluci, a fi lucios: izbuti a face să lucească armele ca oglinda (ISP.) [lat. vulg. *lucīre = lucĕre].

***LUCID** *adj.* Luminos; limpede: spirit ~ [fr.].

***LUCIDITATE** *sf.* Limpezime: văzusem lucrurile cu atîta ~, încît nimeni... n'ar fi putut să mă încredinţeze că nu era aşa (D.-ZAMF.); ~a stilului [fr.].

LUCINUL *sm.* Ⓟ Sărbătoare băbească ţinută în unele părţi în ziua de 18 Octombre (Apost. Luca), pentru ca oamenii să fie feriţi de lupi.

***LUCIOLĂ** *sf.* = LICURICIU [it.].

LUCIOR *adj. dim.* LUCIU.

LUCIOS *adj.* Cu luciu; (stră)lucitor: aşa de frumos era oul şi ~, ~, încît parcă-i era milă să puie mîna pe dînsul (ISP.); bidiviul lui Pitache, gras ca pepenele şi ~ la păr, parcă e uns cu untdelemn (BR.-VN.).

LUCIRE *sf.* ① Faptul de a luci ¶ ② Lumină; strălucire.

LUCIT *adj.* ① *p.* LUCI ¶ ② *Olten* (VÎRC.) Răspicat, limpede: vorbă ~ă.

LUCITOR *adj. verb.* LUCI. Care luceşte.

LUCIU 1. *adj.* ① ‡ Lucitor, strălucitor ¶ ② Care resfrînge lumina, lucios, cu lustru: faţa apei lucie ca o oglindă (ISP.); Albă ca zăpada iernii, lucie ca apa lină (EMIN.); pe păreţii căreia atîrnă mii de stalactite lucii şi străvezii (VLAH.); roţile sburau pe pietrişul ~ al şoselei (ALECS.) ¶ ③ Neted, gol, pe care nu se află nimic: nu mai rămînea Turcilor decît o pustietate întinsă şi lucie (ISP.); Ce se 'ntrec pe cîmpul ~, scoţînd aburi lungi pe nare (ALECS.) Ⓕ: sărăcie lucie, sărăcie goală, mare sărăcie: în casa trîndavului e sărăcie lucie (PANN); e să-

răcie lucie: strălucesc lăițele lustruite goale (VOR.); *de aci, pr. ext.:* lipsă lucie de afaceri (BR.-VN.), lipsă desăvîrșită de afaceri.

2. LUCIU (*pl.*-ciuri) *sn.* ① Strălucire: punea pietrile cele scumpe jos și la ~l lor își căuta hrana trebuincioasă (SB.) ¶ ② Suprafață netedă ca o oglindă: ici și colo pe ~l apei tremură stropi de lumină (VLAH.); măsoară (cu ochii) ~l zăpezii fără de cărare (ODOB.) [l u c i].

† **LUCOARE** *sf.* Lumină; strălucire: neputînd ține ochii țintă la cuptor, căci o orbise ~a (ISP.); scoarțe de mesteacăn svîrlite în jar sporiră lucorile focului (SAD.) [lat. l u c ō r e m].

LUCRA (-crez) *vb. tr.* ① A face, a săvîrși ceva dîndu-și mai multă sau mai puțină osteneală, a munci: șase zile să lucrezi și a șaptea să te odihnești; ~ opt ore pe zi; ~ cu ziua, cu săptămîna; cine lucrează și tace, mai multă treabă face; parcă mi-a lucrat și nu i-am plătit (ZNN.); ✓ ~ pămîntul, a-l ara, a-l cultiva ¶ ② ⚒ A da o formă: ~ fierul ¶ ③ A avea un efect: medicamentul a început să lucreze ¶ ④ F A fi în mișcare, în agitațiune, a se frămînta: creierul lui lucrează fără încetare ¶ ⑤ Ⓕ A uneltí: lucrează contra guvernului ¶ ⑥ Ⓕ F ~ pe cineva, a căuta prin diferite mijloace să-i facă rău: las', că te voiu ~ eu! [lat. l u c u b r a r e „a veghia noaptea pentru a lucra"].

LUCRARE *sf.* ¹ Faptul de a l u c r a și rezultatul acestei acțiuni, muncă; ceea ce se face, operațiune: o ~ grea, ușoară; Ⓕ: ~a minții; ✓ lucrările cîmpului, toate operațiunile pe care le face cultivatorul ¶¶ C ☛ NELUCRARE ¶ ③ ✍ Scriere, publicațiune, operă: e o ~ de mare valoare ¶ ③ *pl.* Discuțiuni, deliberațiuni: lucrările Camerei; lucrările Academiei ¶ ④ *pl.* ⚙ Lucrări publice, acelea care se fac cu cheltuiala și sub privegherea Statului: Ministerul Lucrărilor publice.

LUCRAT 1. *adj.* ① *p.* LUCRA ¶ ② Tăbăcit: opinci ~e ¶¶ C NELUCRAT.

2. *sbst.* Faptul de a lucra: ~ul inei.

***LUCRATIV** *adj.* Care aduce cîștig: o meserie ~ă ¶¶ © NELUCRATIV [fr.].

LUCRĂTOR 1. *adj. verb.* LUCRA. Care lucrează; albină lucrătoare ☛ ALBINĂ ①; zi lucrătoare, zi de lucru, în care se lucrează (în opoziție cu „sărbătoare"): săracul n'are soare, nici zile de sărbătoare, ci tot zile lucrătoare. (JIP.).

2. *sm. f.* ① Acel care, aceea care lucrează la ceva, munc tor, muncitoare: ~ul mănîncă de unde lucrează (ZNN.); lucrătorii de la bina; lucrătoarele atelierului ¶ ② LUCRĂTOARE, zi lucrătoare, zi în care se lucrează ¶ ③ *Trans. Băn.* LUCRĂTOARE, atelier: se învață a lucra... și are bani cu ce să-și deschidă ~a (RET.).

LUCRIȘOR ☛ LUCRUȘOR.

LUCRU (*pl.*-cruri) *sn.* ① Muncă, osteneală: zile de ~, zile în care se lucrează; ~ greu, ușor; a se apuca de ~; a se pune pe ~; a-și căuta de ~; a găsi de ~; a avea de ~; a da de ~; a lăsa ~ul; a ședea fără ~; leneșului îi e greu să se apuce de ~, căci de lăsat, lasă ~l ori-cînd; ⓟ: bun de gură, rău de ~; ⓟ: la joc toate se adună, dar la ~ nici una; ⓟ: la mîncare ca lupul și la ~ ca butucul ¶ ② Treabă, ceea ce este de făcut; ⓟ: ~l de astăzi nu-l lăsa pe mîine ¶ ③ Ceea ce se lucrează sau s'a lucrat: ~ de mînă ¶ ④ ‡ Faptă ¶ ⁵ Tot ce e neînsuflețit (*în opoz.* cu „ființă"), obiect: ~l rău nu piere cu una cu două (CRG.); i-au vîndut toate ~rile din casă; ~ de preț, de mare valoare; ~ de nimica ¶ ⁶ Fapt, întîmplare (întrebuințat adesea în loc de „ceva"): e grozav ~, e ceva grozav; de un ~ mă mir, mă mir de ceva; e un ~ de mirare; nu-i ~ de glumă; (e) ~ mare, ceva neobicinuit, din cale afară: că 'nsemnați cu stemă 'n frunte, ce-au scris ei e ~ mare! (VLAH.); cît un ~ mare, grozav, foarte mult, peste măsură: se necăji zmeul de această întîmplare cît un ~ mare (ISP.) [l u c r a].

LUCRUȘOR, LUCRIȘOR (*pl.*-oare), LUCRULEȚ (*pl.* -ețe) *sn. dim.* LUCRU: în toate lucrișoarele din odaie vede pe ființa aceea bună, răbdătoare, evlavioasă (VLAH.); în sîn ține luleaua, ștergarul... și alte lucrulețe (JIP.).

LUCUM (*pl.*-muri) *sn.* ✕ Turtiță făcută din aluat de făină, unt și miere [tc. l o k u m].

‡ **LUD** *adj. Trans. Băn. Olten.* Prost, nătîng; naiv: se prefăcea ~ă și firetică (MERA) [srb. bg.].

○ **LUDAIE** *sf. Băn. Trans.* ♣ Dovleac, bostan [srb.].

‡ **LUDE** ☛ LIUDE.

***LUFT** *sbst. Trans. Olten. Maram.* ¹ Aer curat (PAP.) ¶ ② = CURENT 2 ④ [germ.].

LUGACIU *sm. Băn.* ① ♣ — VARGA CIOBANULUI ¶ ② 🐦 = BOT-ROȘ [bg. l u g a č k a].

LUGER ☛ LUJER.

LUGOJANA *sf.* Numele unui joc popular, originar din Banat [L u g o j].

***LUGUBRU** *adj.* Care te umple de jale, care impresionează în mod jalnic: un sgomot ~ se izbea de pereții goi (VLAH.) [fr.].

LUI *adj. pos.* 1. Întrebuințat cînd e vorba de un singur posesor masculin: calul ~; casa ~; copiii ~; cărțile ~.

2. Al, a, ai, ale ~, *pron. pos.*

3. *Art. def. proclitic* ¹ Întrebuințat pentru formarea dativului: ~ Dumnezeu; ~ Ioan ¶ ② Al, a, ai, ale ~, *art. def. proclitic* întrebuințat pentru formarea genitivului: al ~ Dumnezeu; a ~ Vasile, etc. [lat. ĭ l l u ī].

LUICĂ *sf. Olten.* — LEAGĂN ④: a se da luica, a se da în leagăn.

LUJER, LUGER *sm.* ♣ — HLUJ, HLUJAN: tulpina spinului se prefăcuse în luger verde (GRL.); lugerii după Ispas nu mai sînt buni pentru că-i scuipă strigoile (PAC.).

○ **LULĂ** (*pl.*-le *sf. Băn.* Lulea, pipă: Bănățenii zic, în glumă, că Ardeleanul a furat „lula" Bănățeanului și a botezat-o „pipă", ca să n'o cunoască; ☛ LULEA [srb.].

LULACHIU 1. *adj.* Indigo.

2. *sbst.* Coloarea indigo [l i l i a c h i u].

LULEA, *Mold. Bucov.* LIULEA, LIULE (*pl.*-ulele), *Băn.* LULĂ (*pl.*-le) *sf.* U nealtă de fumat alcătuită dintr'o țeavă numită „ciubuc" și dintr'un capăt mai gros și scobit, numit „lulea", în care se pune tutunul; pipă (• 2962): cată-ți de drum, pînă ce nu scot luleaua de la ciubuc (ALECS.); toată ziua e cu luleaua 'n gură; caută luleaua și el cu ea 'n gură (ZNN.), despre cei ce caută un lucru pe care-l țin în mînă sau îl au la dînșii; *F* a se lua *sau* a se afuma cu luleaua, a fura *sau* a lua luleaua Neamțului (cu zale cu tot), a se cam îmbăta, a se ameți puțin de băutură: eu, se vede, că m'am luat ieri cu luleaua (CRG.); îi zicem pre limba noastră:... „a luat luleaua Neamțului" și, cînd este mai matosit, adăogăm „cu zale cu tot" (ISP.); *de aci:* beat lulea, beat mort, beat turtă; amorezat lulea, foarte îndrăgostit: într'un rînd căzu amorezat, dar amorezat lulea (GN.); lasă, dragă, că doar toate sînteți amorezate lulea (D.-ZAMF.) [tc. l ü l è].

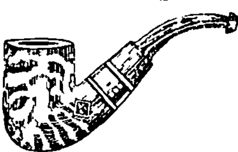

Fig. 2962. Lulea.

○ **LULELUȘĂ** (*pl.*-șe) *sf.* 🐦 — PITULICE ②.

○ **LULEUȚĂ**, LIULEUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov. dim.* L(I)ULEA: colăcelul de tutun negru cu care-și umplea... luleuța galbănă (GRIG.); Numa 'n piele și 'n căciulă și cu liuleuța 'n gură (VOR.).

LUMĂR... = NUMĂR...

LUMARIȚ *adj.* — LUMEȚ.

LUME¹ *sf.* ¹ Lumină: i se întunecă ~a înaintea ochilor (CRG.); nu-mi văd ~a înaintea ochilor de năcaz (CRG.); se socotea unde s'ar duce, ca să iasă la ~ (ISP.); ‡ ~a ochiului, ochilor, lumina ochilor, pupila; P ~a inelului, piatra (diamantul, etc.) inelului ¶ ² Totalitatea ființelor și lucrurilor create: Dumnezeu a făcut ~a în șase zile ¶ ③ Soarele cu planetele și stelele: ~a noastră e numai un punct în univers ¶ ④ Univers, întreg cerul și pămîntul: sfîrșitul lumii; *F* că (doar) nu piere ~a, nu se va întîmpla cine știe ce lucru mare, nu va fi o pagubă grozavă: vom merge altădată că nu piere ~a (ALECS.); parcă toată ~a era a mea (a ta, a lui, etc.), eram (erai, etc.) bucuros, mulțumit, fericit din cale afară: îmi mergeau după plac..., de parcă era toată ~a a mea (CRG.); ~ albă ☛ ALB 1 ⑫ ¶ ⁵ Globul pămîntesc: a făcut înconjurul, ocolul lumii; la capătul lumii; a-și lua ~a în cap ☛ CAP¹ ㉑. a porni în ~, în toată ~a, a pleca departe, fără gînd de întoarcere; ⓟ: a îndrepta ~a cu umărul ☛ UMĂR; a veni pe ~, a se naște ¶ ⁶ ~a veche, *a)* suprafața pămîntului cunoscută de cei vechi (părți din Europa, Asia și Africa); *b)* generațiunile, oamenii din trecut; ~a

nouă, *a)* America; *b)* generaţiunile de astăzi, oamenii de acum ¶ 7 Întindere vastă şi foarte populată: Parisul e o ~ mică ¶ ⑧ Neamul omenesc, omenire: Isus Hristos e mîntuitorul lumii ¶ 9 Mulţime mare, sumedenie de oameni: niciodată n'am văzut atîta ~ la teatru; ~ după (*sau* de pe, peste) ~, foarte mulţi oameni: venea ~ după ~ de se uita la dînşi (ISP.); vara, ~ de pe ~ se adună pe plajele ei calde (VLAH.); s'a adunat ~a de pe ~ la această mare şi bogată nuntă (CRG.); vede alaiu mare, ~ peste ~ (I.-GH.) ¶ 10 Oamenii în genere: ~a e răutăcioasă; gura lumii ☞ GURĂ ⑩; de ochii lumii, din consideraţie pentru ceilalţi, pentru oameni; a (se) face de rîsul lumii; aşa i ~a, aşa sînt oamenii; toată ~a, toţi oamenii; parcă toată ~a-i e datoare ☞ DATOR ①; în faţa lumii, în public ¶ 11 Totalitatea oamenilor cari au aceeaşi civilizaţie, aceeaşi doctrină, aceleaşi ocupaţiuni, etc.: ~a creştină, toţi creştinii laolaltă; ~a savantă, intelectuală, toţi învăţaţii, intelectualii; ~a politică, persoanele care se ocupă de politică ¶ ⑫ Neam; popor: ~a cea sălbatică şi îngrozitoare a Hunilor (VLAH.) ¶ ⑬ Societate: a veni în ~; a purta, a scoate în ~; ~a mare, persoane din înalta societate ¶ ⑭ Persoane care vin în casă, în vizită, mosafiri: e ~ în salon; a primi ~; i-am scris că mîine avem şi noi ~ la masă (VLAH.) ¶ ⑮ Viaţă: cînd ţi-e ~a mai dragă, mai amară; ~a de apoi, ~a cealaltă, *Mold.* ceea ~, viaţa de apoi, viaţa viitoare, viaţa sau lăcaşul sufletului după moarte; a se duce pe ~a cealaltă, a muri; a trimite pe cealaltă ~, a omorî; duşii de pe ~, cei morţi ¶ ⑯ Viaţa seculară, în opoziţiune cu cea monastică; cîntec de ~, poezie de dragoste: cînticele de ~ erau bine primite, fiind cîntate de lăutari la mese, nunţi, petreceri (ALECS.); ~a albă ☞ ALB 1 ⑫ ¶ ⑰ În expresiuni de afirmare sau de negare, energice, exagerate: e omul cel mai bun din ~; pentru nimic în ~ *sau* pentru toată ~a, cu nici un preţ; de cînd ~a (şi pămîntul), de totdeauna, de cînd există lumea; niciodată: gîndeai că, de cînd ~a, acolo au fost (RET.); se duse şi el... de pare că n'a fost de cînd ~a şi pămîntul (ISP.); cît ~a, cît e ~a (şi pămîntul), totdeauna, vecinic: părea că are să trăească cît ~a (GRIG.); doar n'am a trăi cît ~a, ca să moştenesc pămîntul (CRG.); bătrîn ca ~a, foarte bătrîn: Bătrîn ca ~a, gîrbov... El pare că de secoli au fost uitat de moarte (ALECS.); cîte în ~ *sau* în lună şi în soare, tot ce există, nenumărate lucruri: cînd se făcu ca de nouă ani, ştia cîte 'n ~ şi în soare (ISP.); ne făgăduesc cîte în ~ şi în soare (I.-GH.) ¶ ⑱ ca ~a, cum se cuvine, cum se cade; ca vai de ~, foarte rău, foarte prost [lat. l u m e n „lumină"].

LUME[2] = NUME.

LUMENICICĂ *sf. Băn.* Foc de nuiele de alun ce se face lîngă vatră în dimineaţa de Joi-mari şi la care căsenii vin să se încălzească, cînd se scoală: scoală căsenii să se încălzească la ~ şi le dă cîte un colac (NOV.) [l u m i n ă].

LUMESC *adj.* ① Din l u m e, privitor la lume ¶ 2 Profan, ce ţine de lumea trecătoare, deşartă ¶ 3 ✗ Boală lumească, boală venerică.

LUMEŢ *adj.* Căruia-i place l u m e a, cu plăcerile, cu deşertăciunile ei; frivol; mama preoteasa, femeie chipeşă şi destul de lumeaţă în vremea ei (VLAH.); dacă are cineva strungă între dinţii deasupra... se zice că este ~ (GOR.).

LUMI NUMI.

LUMINA (-inez) 1. *vb. tr.* şi *intr.* ① A da, a împrăştia, a răspîndi lumină: soarele luminează pămîntul; soarele luminează ziua, iar luna noaptea ¶ ② A ţinea cuiva lumina ¶ ③ Ⓕ A deschide mintea, a face să priceapă; a lămuri, a desluşi: ~ mintea copiilor; faceţi cum vă va ~ Dumnezeu mai bine (ISP.); să ne luminăm unii pe alţii şi Dumnezeu să ne lumineze pe toţi (CRG.) ¶ ④ Ⓕ A călăuzi, a îndrepta: să ne ducem unde ne-o ~ Dumnezeu (ISP.).

2. *vb. refl.* ① ○ A se face lumină; s'a luminat de ziuă, s'a revărsat de ziuă ¶ 2 ○ A se însenina: cerul s'a luminat ¶ ③ A i se deschide mintea, a pricepe, a se lămuri [lat. l u m i n a r e, refăcut după l u m i n ă].

LUMINĂ (*pl.*-ini) *sf.* 1 Efectul produs de razele soarelui sau de ori-ce alt corp luminos care ajută să se vadă şi să se deosebească lucrurile (C „întunerec": lumina soarelui, lunii, zilei; stelele au lumina lor proprie; o rază de ~; a da, a împrăştia ~; luminarea de seu dă mai puţină ~ decît cea de stearină; Ⓟ: ce se naşte pe'ntunerec trebue să se vază la ~ (PANN); ~ electrică, aceea produsă de electricitate; lumina lămpii, candelei; Ⓕ: a ieşi la ~, a ieşi la iveală; a scoate, a da la ~, a scoate, a da la iveală, în vileag; a publica ¶ ② Ori-ce slujeşte ca să lumineze obiectele (lampă, luminare, opaiţ, etc.): a aprinde, a stinge lumina; a lăsa fără ~ ¶ ③ *Trans. Băn. Bucov.* Luminare: la Înviere trebue să aducă cu sine şi o ~ pe care o aprinde (MAR.); Fă-mă ~ de ceară Şi mă pune susuoară (IK.-BRS.) ¶ ④ Ⓟ Foc mic: fă o ţîră ~, că-i frig (VIC.) ¶ ⑤ Efectele luminii imitate într'un tablou ¶ ⑥ Lumina casei, faţada ¶ ⑦ Ⓕ Ceea ce luminează mintea după cum lumina luminează corpurile; ceea ce lămureşte, face să se priceapă un lucru: lumina ştiinţei, adevărului, filosofiei ¶ ⑧ Ⓕ Om de mare merit, foarte învăţat, genial: n'au fost opriţi de a deveni nişte lumini ale ştiinţei (I.-GH.) ¶ ⑨ *spec.* Lumina ochiului *sau* ochilor, pupila; a iubi, a-i fi drag, a păzi, a îngriji ca lumina ochiului *sau* ochilor, a-i fi foarte drag, a păzi, etc. cu cea mai mare îngrijire: un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor (ODOB.); am şapte feciori... şi mi-s dragi ca lumina ochilor (VLAH.); împărăteasa îşi iubea fata ca luminile ochilor (DLVR.); ei aveau numai o fată şi o păzeau ca lumina ochilor lor (ISP.); să-i îngrijeşti ca pe lumina ochilor tăi (ISP.); *de aci, pl.* lumini, ochi: plîngea năbuşit, pînă ce pleoapele îi sgîriau luminile (DLVR.) [lat. *l u m (ĭ) n ī n a < l u m e n].

LUMINARE *sf.* ① Faptul de a l u m i n a ¶ ② Luminăţie, alteţă: o scrisoare pentru ~a sa prinţul (ALECS.).

LUMINAT 1. *adj. p.* LUMINA ¶¶ Ⓒ NELUMINAT ¶ ① Cu lumină: odaie ~ă; străzile ~e cu electricitate; Ⓕ: spirit ~, deşteptat prin învăţături şi experienţă ¶ ② Săptămîna ~ă, săptămîna Paştilor (între Dumineca Paştilor şi Dumineca Tomii) ¶ ③ Ilustru (epitet adăugat la titlul suveranilor): luminate împărate!

2. *sbst.* Faptul de a lumina.

LUMINĂTOR 1. *adj. verb.* LUMINA. Care luminează.

2. *sm.* ① Corp luminos: ~ul zilei, soarele; Te urmăresc ~i, Ca soarele şi luna (EMIN.) ¶ ② Ⓕ Cel ce luminează mintea, spiritele: un ~ al poporului, al bisericii.

LUMINAŢIE *sf.* Ⓟ Iluminaţi(un)e: nu m'am plimbat eu la ~ în trăsură cu Zoe? (CAR.); mulţimea... privea cu gurile căscate o păcătoasă ~ (ALX.) [rus. l j u m i n a c i j a].

‡ **LUMINĂŢIE** *sf.* ‡ Titulatură dată în trecut Domnilor români şi familiei princiare; alteţă: ai petrecut şi chefuit... cu luminăţia sa Împărăteasa (DLVR.) [l u m i n a t].

○ **LUMINICĂ** (*pl.*-inele) *sf. dim.* LUMINĂ.

LUMINICICĂ — LUMENICICĂ.

LUMINIŞ (*pl.*-işuri) *sf.* ① L u m i n ă mărginită, oprită de jur împrejur (de nori, de obstacole, etc.), petec de lumină: prin ~urile lăsate între norii fugari, soarele zîmbeşte vesel spre pămînt (ODOB.) ¶ ② ♣ Rarişte, loc gol în mijlocul unei păduri, de unde se poate vedea un petec de cer: dibuind prin codru... ieşi la un ~ şi acolo, în mijlocul ~ului, zăreşte un foc mare (ISP.).

Fig. 2963. Luminiţă.

LUMINIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* LUMINĂ: vede noaptea o ~ mititică, departe (VOR.) ¶ ② ♣ Plantă, numită şi LUMINIŢA-NOPŢII, cu tulpina dreaptă acoperită cu peri moi, cu flori mari galbene (*Oenothera biennis*) (☞ 2963).

Fig. 2964. Luminoasă.

LUMINOS 1. *adj.* ① Plin de l u m i n ă; care dă, răspîndeşte lumină: căsuţele albe, luminoase ale satului se ivesc una cîte una de după perdelele de sălcii (VLAH.); un corp ~ ¶ ② Ⓕ Senin: mă uit la figura blîndă şi luminoasă a moşneagului (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Care luminează, deşteaptă mintea ¶ ④ Strălucit, de o inteligenţă vastă: un spirit ~.

2. LUMINOASĂ (*pl.*-se) *sf.* ♣ ① Plantă cu flori

albe acoperite cu peri moi; numită și „năprasnic(ă)" sau „curpen-drept" *(Clematis erecta)* (▣ 2964) ¶ ② = CLOCOTEL ① ¶ ③ — VIȚĂ-ALBĂ.
○**LUMINUȚĂ** *sf. dim.* LUMINĂ.
LUMIȚĂ *sf. dim.* LUME¹: Cît am trăit pe ~, N'am văzut verde frunzuță Ca la mîndra 'n grădinuță (IK.-BRS.).
LUMÎNĂRAR *sm.* ⊕ Cel ce face sau vinde lumînări.
LUMÎNĂRĂRIE *sf.* ① Fabrică sau prăvălie de lumînări ¶ ② *col.* Cantitate mare de lumînări.
LUMÎNARE *sf.* ① Fitil de bumbac înconjurat de seu, de stearină sau de ceară, mai adesea în formă de sul, mai gros sau mai subțire, și care servă la luminat (▣ 2965): ~ de seu; ~ de ceară; a aprinde, a stinge o ~; la aprinsul lumînărilor; un muc de ~; a da lumînări de pomană; (a sta, a rămînea drept ca ~a; ~a de la Paști e bună de aprins cînd sînt furtuni și grindină (GOR.); cel care va muri fără ~ în mînă, pe lumea cealaltă șade în întunerec (GOR.); a ținea cuiva ~a, a sta lîngă cineva care trage să moară; a căuta cu ~a, a-și da toată osteneala ca să găsească: și-a găsit gineri în sfîrșit? slavă Domnului! că mult o mai umblat căutîndu-i cu lumînarea (ALECS.); a căuta ceartă, sfadă, gîlceavă, pricină cu ~a, a căuta ceartă cu ori-ce preț, pentru un lucru de nimic ☛ PICA 2 ¶ ② Prăjina de care atîrnă găleata puțului ¶ ③ ♣ Plantă cu flori mari galbene dispuse într'un spic lung și dens; numită și „lumînărică", „lumînărica-Domnului", „coada-boului", „coada-lupului", „coada-mielului", „coada-vacii", etc. *(Verbascum phlomoides)* (▣ 2966) [lat. luminaria].

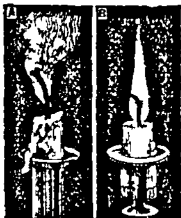

Fig. 2965. A. Luminare de seu. B. Luminare de stearină.

Fig. 2966. Luminare.

LUMÎNĂRICĂ, LUMÎNĂREA (*pl.*-rele) *sf.* ① *dim.* LUMÎNARE: Sava se întoarse cu o ~ de trei parale (I.-GH.); țineau cu mîna stîngă lumînărele mici de ceară galbănă (ALECS.) ¶ ② ♣ Plantă cu frunze mari și cu flori galbene, aproape fără miros, dispuse într'un spic lung și drept; numită și „coada-lupului", „coada-vacii", etc. *(Verbascum thapsus)* (▣ 2967): cîmpul, acoperit mai tot de lumînărică se întindea departe (GRL.); lumînărelele, drepte și bățoase, întreceau fînul și stau de streaje... cu flori galbene și bătute pe același picior (DLVR.) ¶ ③ ♣ = LUMÎNARE ③ ¶ ④ ♣ = LUMÎNĂRICA-PĂMÎNTULUI ¶ ⑤ ♣ LUMÎNĂRICA-DOMNULUI = LUMÎNARE ③ ¶ ⑥ ♣ ~-ALBASTRĂ, LUMÎNĂRICA-PĂMÎNTULUI, plantă cu tulpina înaltă, cu numeroase frunze și flori mari, albastre, cu puncte mai întunecate; numită și „lumînărică", „ințură", „bășicuță", „tăietură", etc. *(Gentiana asclepiadea)* (▣ 2968).

Fig. 2967. Lumînărică.

Fig 2968. Lumînărica-pămîntului.

LUNĂ (*pl.*-ni) *sf.* ① ☆ Satelit al Pămîntului care se învîrtește în jurul lui în 27 de zile, 7 ore, 43 de minute și 11 secunde și-l luminează în timpul nopții; luna e de 385 de ori mai apropiată de noi decît soarele și e de 49 de ori mai mică decît Pămîntul; ea n'are lumină proprie, ci o primește de la soare (▣ 2969, 2970; diferitele aspecte pe care le prezintă, după cum primește mai multă sau mai puțină lumină de la soare pe fața pe care o vedem noi, se numesc „fazele lunii": se zice că e ~ nouă, cînd stă drept între pămînt și soare și nu se vede de loc pe cer; poporul numește însă ~ nouă, faza lunii cînd apare pe cer numai ca o secere (vezi mai jos); e ~ plină, Ⓟ ~ veche, cînd pămîntul stă în linie dreaptă între lună și soare; se zice că e „primul pătrar" sau „ultimul pătrar", cînd luna se arată numai ca un corn sau ca o secere; „primul pătrar" e numit de popor ~ nouă *sau* „craiu nou" (☛ ▪ 2056), ☛ CRAIU ⑥; luna răsare, apune, crește, descrește; răsăritul, apusul lunii; minte, de stă soarele 'n loc, iar luna se bagă după nor de rușine (R-T.); cearcănul (*Mold.* țărcălanul) lunii; petele din ~; poporul vede în petele din ~ scena uciderii lui Avel de către Cain; eclipsă, întunecime de ~; cînd e întunecime de ~, poporul crede că o mănîncă vîrcolacii; cînd pe ~ o mănîncă vîrcolacii, va fi războiu ori răzmiriță (GOR.); Ⓟ: cîte în ~ și în soare, tot ce-și poate cineva închipui, de toate: rugăciuni și cîte 'n ~ și în soare se făcuseră, ca să scape Dumnezeu pe biata omenire de acest nesățios balaur (ISP.); Ⓟ: a lătra ca cînele la ~, a striga împotriva aceluia căruia nu-i poate face nici un rău, a amenința pe cineva fără să-i poată face vre-un rău; a asvîrli, a împușca cu barda în ~ ☛ BARDĂ ①; împușcă 'n-lună ☛ ÎMPUȘCĂ'N-LUNĂ ¶ ② ○ Lumina lunii; pe ~, la lumina lunii, cînd strălucește luna pe cer: noaptea, pe ~, le spune povești (VLAH.) ¶ ③ ☆ Satelitul unei planete: lunile lui Jupiter ¶ ④ Fie-care din cele 12 părți ale anului, de cîte 30 sau 31 de zile (afară de Februare, care are numai 28 sau 29): luna Marte are 31 de zile; în luna lui Maiu cîmpul e presărat de flori; la începutul, la sfîrșitul lunii; pe ~, pe timpul unei luni: are o mie de lei pe ~; luna de miere, întîia lună a căsătoriei ¶ ⑤ Ⓟ Soroc, menstruație [lat. luna].

Fig. 2969. Aspectul suprafeței lunii.

Fig. 2970. Luna (la dreapta) în comparație cu Pămîntul.

LUNAIU *sm.*, LUNAIA *sf.* Nume dat de țăran vitei născute într'o Luni.
***LUNAR** 1. *adj.* ① ☆ Ce ține de lună, privitor la lună: vulcan ~; ciclu ~; an ~ ☛ AN ④ ¶ ② Pe o lună, pe timpul unei luni: leafa ~ă.
2. *adv.* Pe lună: primește o mie de lei ~ [fr.].
‡**LUNĂTĂCI** (-ăcesc) *vb. refl.* A fi lunatec, a deveni lunatec (PRV.-MB.).
‡**LUNĂTĂCIE** *sf.* Somnambulism, boala de care sufere cel lunatec (PRV.-MB.).
LUNATEC, LUNATIC *adj.* și *sm.* ① Somnambul, supus pretinsei influențe a lunii: ai noștri toți au adormit, Eu singur stau ca un lunatic (VLAH.) ¶ ② Cu idei ciudate, bizare, zănatec: mă bucur cînd văd în ceata noastră un lunatec mai mult (GN.); toate iluziile lunatece dinaintea căsătoriei se împrăștiară ca norii la vînt (D.-ZAMF.): E nebună, lunatică, Umblă ca o zînatică (PANN) ¶ ③ Ⓟ Născut în aceeași lună cu altul: cînd doi frați sînt lunateci, și unul moare, îl pune pe cel rămas în fiare cu cel mort, pentru ca și el să nu moară (GOR.); fata și băiatul care ar fi lunatici... să nu se căsătorească împreună (JIP.) [lat. lunaticus].
LUNCĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① ♠ Pădure pe lîngă apă: prin luncile și dumbrăvile cele pline de mîndrețe (CRG.) ¶ ② Cîmpie întinsă și joasă, acoperită cu fînețe, în apropierea unui rîu sau la poalele unui munte: o ~ veselă, luminoasă, se deschide jos la poalele codrilor (VLAH.).
LUNCULIȚĂ, ○LUNCUȚA (*pl.*-țe) *sf.* ♠ *dim.* LUNCĂ.
LUNEA ☛ LUNI¹.
LUNECA... ☛ ALUNECA...
LUNEL *sm.*, LUNICA *sf.* Nume dat unei vite născute într'o Luni.
***LUNETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Instrument de optică alcătuit dintr'un tub în care sînt așezate diferite lentile, cu ajutorul căruia se pot distinge mai bine obiectele de la o mare depărtare; ochian: ~ă astrono-

mică (▪ 2971) ¶ ² *pl.* Ochelari: **un bătrîn cu lunete rotunde, legate la ceafă cu două găitane** (DLVR.) [fr.].

LUNG 1. *adj.* ① De o mare întindere de la un capăt pînă la celălalt, ale cărui capete sînt mult depărtate unul de altul (C lui „scurt"): **păr ~; barbă ~ă; coadă ~ă; nas ~; urechi lungi; picioare lungi;** Ⓕ: **a avea mîna ~ă, degete lungi,** a avea obiceiul să fure; **a căzut cît e de ~; o prăjină, o nuia ~ă; haină ~ă;** Ⓟ: **femeia-i poale lungi și minte scurtă; drum ~; cale ~ă; poezie ~ă; discurs ~;** *F*: **vorbă ~ă,** vorbire care nu se mai sfîrșește; om care vorbește mult, care nu mai isprăvește cu vorba; **e ~ la vorbă,** vorbește prea mult, spre a spune lucruri care se pot relata pe scurt; *F* P: **ciorbă ~ă, zeamă ~ă,** discurs, vorbire care nu se mai sfîrșește; — despre timp: **vreme ~ă; zilele de vară sînt lungi; viață ~ă; domnie ~ă; după o ~ă așteptare; după cercetări lungi** ¶ ② 🕮 **Vocală ~ă, silabă ~ă,** vocală, silabă a cărei pronunțare are mai multă durată decît una scurtă.

Fig. 2971. Lunetă astronomică.

2. *sbst.* ① Lungime; **își cunoaște ~ul nasului,** își dă seama cît de puțin e în stare să facă cu cunoștințele, cu puterile lui, etc.; **nu-și cunoaște ~ul nasului,** nu-și dă seama de puțina lui valoare, de măsura pe care trebue s'o păstreze față de alții ¶ ② **în ~ul** *loc. prep.* În direcțiunea, în sensul lungimii: **am apucat în ~ul pădurii** ¶ ③ **În ~ și în lat,** în lungime și în lățime; **scoțînd niște metanii... începu a se juca cu ele, preîmblîndu-se în ~ și în lat prin mica cămăruță** (NEGR.) ¶ ④ **De-a ~ul** *loc. prep.* Urmînd direcțiunea lungimii; mergînd aproape de țărm, de margine, etc.: **de-a ~ul rîului, zidului, străzii; de-a ~ul și de-a latul,** lungiș și curmeziș, în direcțiunea lungimii și a lățimii.

3. *adv.* Vreme lungă, mult timp: **țăranii ceilalți au început... a se uita ~ unul la altul** (CRG.) [lat. l o n g u s].

LUNGAN, LUNGANĂ (*pl.*-**ne**) *adj.* și *sm. f.* *F* L u n g la trup, (om, etc.) cît o prăjină: **să aibă îndrăzneala să-mi spuie, mie, că lunganul lui iubește pe fata mea!** (GRL.).

LUNGĂREȚ *adj.* Mai mult l u n g decît lat; cam lung: **era o slovă lungăreață și fină** (VLAH.).

LUNGI (-**gesc**) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face mai l u n g: **altădată așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mîna la lună** (CRG.); **fălcile îi tremurau și buza de jos i se lungea din ce în ce** (DLVR.); **~ viața, zilele,** a da o viață mai lungă, a face să trăească mai mult: **Dumnezeu să-ți dea noroc și să-ți lungească zilele** (ISP.); **~ vorba,** a întinde prea mult vorba: **hai, nu mai lungiți vorba și vă porniți acu 'ndată la lemne** (ALECS.); **~ pasul,** a o lua repede la drum: **lungi pasul la drum și aide aide, trei zile și trei nopți** (ISP.); *F* **a i se ~ urechile de foame,** a nu mai putea de foame (*vorb.* de cineva care așteaptă prea mult pînă să poată mînca): **vi s'or fi cam lungit urechile de foame, pentru că pe aici obicinuiți a mînca pe la amiază** (ALECS.) ¶ ② A (se) întinde pe jos, pe un pat, etc. (cît e de lung): **lungise trupul mort și alb al copilului** (DLVR.); **vulpea... se lungește în mijlocul drumului, ca și cum ar fi fost moartă** (CRG.); **Nu 'nceta în lături tot să se întinză, Să se mai lungească, loc să mai coprinză** (PANN); **te lungești pe canapeaua de catifea roșie** (I.-GH.).

LUNGIME *sf.* ① Întinderea unui obiect socotită de la un capăt pînă la celălalt: **~a unei prăjini; măsură de ~** ¶ ② Întinderea unei suprafețe socotită după cea mai mare dimensiune a ei: **~a unui loc, unei pagini** ¶ ³ Durată, întinderea de la început pînă la sfîrșit: **~a nopților de iarnă; ~a unui discurs** ¶ ⁴ ⚖ Tărăgăneală, încetineală: **lungimile procedurii** [l u n g].

LUNGIȘ *sbst.* și *adv.* În sensul lungimii, în l u n g: **în ~ul ogrăzii, aceeași namilă... sta culcată la pămînt** (DEM.); **de-a ~ și de-a curmeziș** *sau* (**în ~ și curmeziș**, în lung și în lat, în toate direcțiunile: **au trimes cărți prin toată lumea, de-a ~ și de-a curmeziș** (SB.); **cutreieră lumea în ~ și curmeziș** (ȘEZ.); **rar ai mai afla. și de ai umbla țara ~ și curmeziș** (RET.).

LUNGIT *adj.* ① *p.* **LUNGI** ¶ ② Întins pe jos, pe pat, etc. cît e de lung: **zace ~ la pămînt.**

LUNGOARE ☛ **LÎNGOARE.**

LUNGUIEȚ, LUNGUIAȚ, ○ **LUNGUIEȚIC** *adj.* Mai mult l u n g decît lat, lungăreț: **are un cap prea lunguieț, prea îngust, prea nu știu cum croit** (VLAH.); **niște stufișuri, unele rotunde și cu flori, altele lunguiețe și cu pomișori** (ISP.); **în cortul lunguiețic... se sbuciumă încă o grămadă de oameni** (GRIG.).

LUNGULEȚ *adj.* = **LUNGUIEȚ**: **începu să-l îmboldească cu un băț mai ~** (PANN); **ootariul este o omidă lunguleață și subțire, de coloare cenușie** (MAR.).

LUNGURICĂ *sf.* ♣ Plantă cu tulpina acoperită cu peri vîrtoși, cu flori roșii sau alburii înconjurate la bază cu o aureolă galbenă pătată cu roșu (*Galeopsis tetrahit*) (▪ 2972) [l u n g o a r e].

LUNI¹ (*art.* **Lunea**) *sf.* ⓓ ① A doua zi a săptămînii între Duminecă și Marți: **plec ~; sărbătoarea a căzut într'o ~;** — *adv.* **Lunea,** în ziua de Luni: **Lunea viitoare, trecută; să nu dai nimic din casă Lunea, că toată săptămîna păgubești** (GOR.) ¶ ② **Lunea păstorilor,** a doua zi după Dumineca lăsatului de carne; **Lunea curată,** a doua zi după Dumineca lăsatului de brînză; **Lunea morților,** a doua zi după Dumineca Tomii; **Lunea rătăcită,** Lunea între Înălțare și Rusalii [lat. vulg. *l u n i s = l u n a e (dies)].

Fig. 2972. Lungurică.

‡ **LUNI**² (-**nesc**) *vb. refl.* ✗ A fi lunatec, a pătimi de somnambulism (COR.) [vsl. l u n i t i s ę].

LUNICA ☛ **LUNEL.**

‡ **LUNIE** *sf.* ✗ Somnambulism (COR.) [l u n i²].

LUNIȚĂ *sf. dim.* **LUNĂ.**

LUNTRAȘ *sm.* ⛴ Cel ce mînă o l u n t r e, vîslaș: **~ul prinse să vîslească** (GN.).

LUNTRE *sf.* ⛴ Mic vas de lemn cu care se plutește pe apă, mînîndu-se cu lopeți, barcă, caic (▪ 2973): **o ajută să se urce în ~ și, apucînd din nou lopețile, își făcu vînt înapoi spre stuf** (D.-ZAMF.); Ⓟ: **a se face** (*sau* **a se pune**) **~ și punte,** a întrebuința toate mijloacele posibile: **se făcea ~ și punte și-și scăpa țara de nevoi** (ISP.); **a umbla în două ~** (*sau* **luntri**) [lat. vulg. *l ŭ n t e r < clas. l ĭ n t e r].

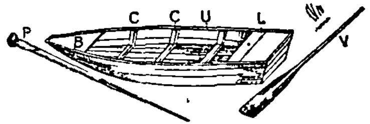

Fig. 2973. Luntre.
A. Bot, botniță, bour, pisc.—F. Fund, pod. — U. Usnă, slaiu, vatră. — C. C Carboși, cirje, chingi, crivace, cujbe, cocirle.—L. Ladă, chichiță, chilnar, ciciu. —V. Vislă, lopată. — P. Prăjină, șifan, sticiu, cechie, opintitor, tojag.

LUNTRI (-**tresc**) *vb. intr.* ⛴ A pluti cu l u n t r e a, a mîna o luntre: **s'au pus într'o luntre... și au luntrit către ostrovul acela** (SB.).

LUNTRICICĂ (*pl.*-**icele**), **LUNTRIȘOARĂ** (*pl.*-**re**), **LUNTRIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* ① ⛴ *dim.* **LUNTRE**: **zăriră o luntricică ce 'nainta, despicînd valurile** (ODOB.); **douăsprezece luntrișoare cu vîslași muiați numai în fir... le așteptau la margine** (ISP.); **la început era numai întunerec și apă, și Dumnezeu umbla cu o luntriță pe deasupra apei** (RET.) ¶ ② ♣ **LUNTRICICĂ,** plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori galbene, cu semințele închise în niște păstăi mici, ovale și umflate, acoperite cu mici peri negri (*Oxytropis campestris*).

LUNTRU = **ÎNĂUNTRU.**

LUP *sm.* ① 🐾 Gen de mamifere carnivore, din familia cînilor, dușmanul cel mai neîmpăcat al turmelor de oi; e foarte de temut, iarna, cînd e flămînd, căci atunci umblă în cete numeroase, atacînd și oamenii (*Canis lupus*) (▣ 2974); viața aproape excluziv păstorească, dusă în timpurile primitive de Români, i-a familiarizat mult cu acest animal, al cărui nume apare în o mulțime de expresiuni figurate, în proverbe și locuțiuni proverbiale: **~ bătrîn,** om foarte șiret, cu multă experiență; **are urechi de ~,** are un auz foarte fin; **a mînca**

ca un ~, a mînca cu lăcomie; parcă se bat doi ~i la gura lui, se zice despre cel ce înghite cu lăcomie: mînca, de parcă se băteau doi ~i la gura lui (ISP.); la mîncare ca ~ul şi la lucru ca butucul, îi place să mănînce mult, dar la lucru e leneş; a scăpa (ca) din gura ~ului, a scăpa un lucru aproape pierdut, a salva din ghiarele răpitorului: trebue să fac ce-oiu face, ca să-i scap averea din gura ~ului (ALECS.); Ⓟ: ce intră în gura lupului nu se mai poate scoate; Ⓟ: ~ul mănîncă şi din oile numărate, cu toate măsurile de pază pe care le ia cineva, se întîmplă un accident care strică tot; de omul răpitor nu te poţi apăra de ajuns; Ⓟ: cine se face oaie, îl mănîncă ~ii, cine e prea bun, cine se lasă prea moale, dă prilej celor răi să-i facă neajunsuri; a fi oaie între ~i, despre cel bun, blînd, moale, în mijlocul celor răi, celor hrăpăreţi; a umbla ca ~ii pe lîngă oi; a da oile în paza ~ului, a da un lucru în păstrarea aceluia de care tocmai trebue să te fereşti mai mult; a lăsa pe cineva într'un loc, într'o slujbă unde poate face mult rău, unde poate să jefuească nesupărat de nimeni; ~ îmbrăcat în piele de oaie, om rău, şiret, care se preface că e bun şi cu vorbe mieroase caută să-şi ajungă scopul; Ⓟ: ~ul nu se sperie de pielea oii, cel tare nu se intimidează uşor, nu se lasă a fi speriat de ori şi ce ameninţare; Ⓟ: nici ~ul flămînd, nici oaia cu doi miei, nu trebue să dai unuia tot sau prea mult, iar celuilalt nimic; Ⓟ: fie şi un ~ mîncat de o oaie; Ⓟ: ~ul îşi schimbă părul, dar năravul ba, rare ori cel rău îşi schimbă năravul, devenind bun; deprinderile cele rele şi învechite nu se lasă cu una cu două; Ⓟ: ~ul, cînd îmbătrîneşte, îl latră cîinii, cînd un om mare scapătă, cînd cel puternic ajunge slab, cei mici îl încolţesc, îşi bat joc de dînsul; vorbim (sau vorbeşti) de ~ şi ~ul la uşă, se zice cînd pomeneşti numele cuiva şi acesta tocmai soseşte; Ⓟ: iarna n'o mănîncă ~ii ☞ IARNĂ; de cînd ~ii albi ☞ ALB 1 ⑱ ¶② Teama pe care a inspirat-o totdeauna lupul, mai ales păstorilor, a făcut ca oamenii de la ţară, să consacre ca sărbători o mulţime de zile peste an (zilele ~ilor, sărbătoarea ~ilor) spre a fi feriţi atît ei înşişi, cît şi turmele şi vitele lor de acest animal nesăţios; astfel sînt, în ordinea calendarului: Circovii de iarnă (16-18 Ian.), Pilipii (25-30 Ian.), Mărtinii (1-3 Febr.), Stoborul Sîm-Pietrului (30 Iunie), Teclele (24 Sept.), Lucinul (18 Oct.), Sf. Dumitru (26 Oct.), Pilipii (12-21 Noemvrie), Sf. Andrei (30 Noemvrie), etc. ¶ ③ Blană de lup ¶ ④ Colţ de ~ ☞ COLŢ 1 ② ¶ ⑤ LUPUL-VRĂBIILOR[1], pasăre cu ciocul vîrtos şi încovoiat, care se hrăneşte cu insecte şi cu păsărele; numită şi sfrancioc (-mare)", „berbecel-mare", „berbecuţ", „capra-dracului", „şoimuţ", etc. (Lanius excubitor) (▣ 2975); — LUPUL-VRĂBIILOR[2] = SFRANCIOC-MIC; — LUPUL-PĂSĂRILOR = COROIU ¶ ⑥ ♣ COADA-LUPULUI = LUMÎNARE③, LUMÎNĂRICĂ② ; — IARBA-LUPULUI = IARBA-CIUTEI; — MĂRUL-LUPULUI = DALAC ②; OCHIUL-LUPULUI, mică plantă ierboasă, cu florile dispuse în mici spice ovoide (Plantago arenaria) (▪ 2976); PIPERUL-LUPULUI = POPIVNIC; — SPINAREA-LUPULUI, o varietate de ferigă (Athyrium filix femina); — TALPA-LUPULUI = COADA-MIŢEI[1]; — TURTA-LUPULUI, seminţele foarte toxice ale unui arbore din India (Strychnos nux vomica), din care se extrage strichnina [lat. lupus].

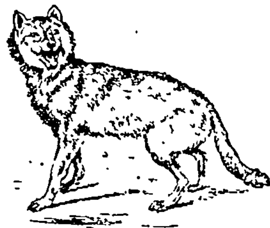
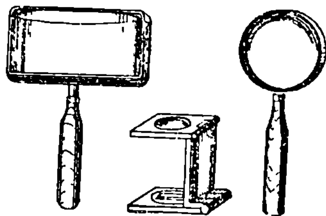

Fig. 2974. Lup.

Fig. 2975. Lupul-vrăbiilor.

Fig. 2976. Ochiul-lupului.

***LUPĂ** (pl.-pe) sf. 1 ✗ Bubă, bolfă, gîlcă, umflătură sub piele care creşte uneori foarte mare ¶ ② ♣ Crescătură lemnoasă ce apare pe trunchiul sau pe ramurile unor arbori ¶ ③ Lentilă biconvexă întrebuinţată spre a se vedea prin ea mărite unele obiecte mici, litere prea mărunte, trăsături prea subţiri, etc. (▣ 2977) [fr. loupe].

Fig. 2977. Lupe.

LUPAN sm., LUPANĂ sf. Nume dat unor vite cu părul de coloarea lupului [lup].

***LUPANAR** (pl.-are) sn. Casă de femei desfrînate, pierdute; bordel [lat.].

○**LUPARIŢĂ** sf. ♣ — LUPOAIE ③.

○**LUPAV** adj. Olten. (CIAUŞ.) = HÎLPAV.

LUPESC adj. De lup, al lupului: de acum înainte vai şi amar de neamul ~ (ODOB.); de năravul cel ~... tare trebue să ne temem (TICH.); foame lupească.

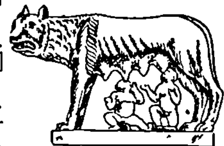
LUPEŞTE adv. Ca lupul, în felul lupului: lungi pasul ~... de nu mai dete mîna cu dînsul (ISP.); a mînca ~, a înghiţi lacom: iară eu, mîncînd ~, mă făceam smerit (CRG.) [lupesc].

LUPI(S)DRAGI sm. pl. Olten. ♣ = CONDURUL-DOAMNEI [srb. ljubidrag].

○**LUPIŞ** adv. Ca lupii, lupeşte.

LUPIT adj. Care seamănă cu lupul; iute: nu c'aveam cine ştie ce lupiţi de cai (GR.-N.).

LUPOAICĂ (pl.-ce) sf. Femela lupului (▣ 2978).

Fig. 2978. Lupoaica capitolină (simbolul Romei).

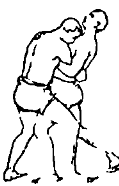
LUPOAIE sf. Băn. Olten. ① Lupoaică ¶ ② ♣ Plantă de coloare albăstrie, care devine gălbuie după înflorire, cu frunze mici ca nişte solzi, cu flori albe-gălbui sau albăstrii, dispuse în ciorchini la vîrful tulpinii; creşte parazită pe rădăcinile de tutun, de cînepă, etc. (Orobanche ramosa) [lup].

LUPOIU sm. augm. LUP. Lup mare, bătrîn: Un ~ cu plete sure (ALECS.).

LUPTA (lupt) 1. vb. refl. ① A se prinde piept la piept cu cineva spre a-l doborî la pămînt: se luară la luptă dreaptă, se luptară ce se luptară şi, înfrîngînd pe zmeu, îi tăie şi lui capul (ISP.) ¶ ② A se încăiera ¶ ③ ⚔ A căuta să învingă unul pe celălalt, lovindu-se cu armele, a se bate (vorb. de doi adversari, de două oştiri) ¶ ④ Ⓕ A avea de îndurat; a-şi da toate silinţele ca să scape de o nevoie: luptîndu-se cu foamea, cu setea şi cu somnul (ISP.); a se ~ împotriva vîntului, împotriva valurilor mării; a se ~ cu moartea, a trage de moarte, a fi în agonie.

2. vb. intr. A se sili din răsputeri să stîrpească un rău, să înlăture pe un adversar, etc.; a combate: ~ împotriva corupţiunii, abuzurilor, alcoolismului, mizeriei; ~ împotriva duşmanilor ţării; ~ împotriva conservatorilor; ~ pentru libertate [lat. luctare].

LUPTĂ (pl.-te) sf. ① Încercare a puterii în care doi adversari se prind piept la piept şi caută să se trîntească unul pe altul, trîntă (▣ 2979): apoi se luară la ~: se sguduiau unul pe altul, de se cutremura pămîntul (ISP.); ~ dreaptă ¶ ② ⚔ Încăierare cu armele, bătaie, bătălie: lupta de la Griviţa; o ~ pe viaţă şi pe moarte; cumplită a fost lupta şi mult sînge s'a mai vărsat (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Silinţă din răsputeri ce-şi dă cineva ca să scape de o nevoie, ca să stîrpească un rău, ca să înlăture pe un adversar, etc.: ~ împotriva mizeriei; lupta pentru libertate ¶ ④ Acţiunea a două

Fig. 2979. Luptă dreaptă (luptă romană).

forțe care lucrează în sens contrariu: **lupta elementelor; lupta luminii cu întunerecul** [lat. l u c t a].

LUPTACIU *sbst.* Plasă, voloc de prins pește din cel mare [comp. **LĂPTAȘ**].

LUPTĂTOR, LUPTĂTOARE *adj. verb.* **LUPTA** și *sm. f.* Care se luptă: **~ii sînt piept la piept** (VLAH.).

*__LUPUS__ *sbst.* Boală a pielii, de natură tuberculoasă [fr.].

LUPUȘOR *sm.* *dim.* **LUP.**

○ **LURBĂR** *sm. Trans.* = **DAFIN** [germ. dial. L u r b e r < L o r b e e r].

LUSCĂ *sf. Oaș.* Nume ce se dă unei oi cu lînă albă, frumoasă.

LUSTRAGIU *sm.* Văcsuitor, lustruitor de ghete (2980) [l u s t r u].

*__LUSTRAL__ *adj.* ① Care slujește la purificat (la vechii Romani și Greci): **apă ~ă**, apa de care se serveau pentru purificațiunile religioase ¶ ② **Zi ~ă**, ziua în care un copil nou-născut își primea numele sau era purificat pentru întîia oară [lat.].

Fig. 2980. Lustragiu.

*__LUSTRAȚIUNE, LUSTRAȚIE__ *sf.* ① Ceremonie prin care vechii Romani și Greci purificau o persoană, o armată, un oraș, un cîmp, etc. ¶ ② Ceremonie în care se stropea cu apă sfințită un copil nou-născut [lat.].

*__LUSTRINĂ__ (*pl.*-**ne**) *sf.* Stofă de bumbac sau de mătase lustruită, întrebuințată mai ales pentru căptușit haine [fr.].

LUSTRU[1] (*pl.*-**truri**) *sn.* ① Luciu, strălucire, suprafață sclivisită: **a da ~** ¶ ② Materia, unsoarea cu care se freacă sau se ung obiectele spre a le face lucioase ¶ ③ Ⓕ Spoială: **~l de învățătură ce li s'a dat e tocmai de ajuns ca să-i umple de pretenții** (VLAH.) [ngr. < lat.].

*__LUSTRU__[2] *sm.* Spațiu, interval de 5 ani; **e în vîrstă de opt lustri**, e de 40 de ani [lat.].

LUSTRUI (**-uesc**) *vb. tr.* A da l u s t r u, a sclivisi; a văcsui.

LUSTRUIT *adj. p.* **LUSTRUI.** Cu lustru, sclivisit; văcsuit ¶¶ Ⓒ **NELUSTRUIT.**

LUSTRUITOR *sm.* Cel ce l u s t r u e ș t e; lucrător ce lustruește anumite obiecte în fabrici, ateliere, etc.; văcsuitor, lustragiu.

Fig. 2981. Lușcă.

LUȘCĂ *sf.* O varietate de b ă l u ș c ă *(Ornithogallum pyrenaicum)* (2981).

LUT (*pl.*-**turi**) *sn.* ① Pămînt galben și gras din care se fac oale, cu care se lipesc pereții, etc.: **calcă ~ și lipi cuptiorul, îl humui și-l griji** (CRG.); **într'un sfeșnic de ~ ardea o luminare subțire de ceară** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Trup: **Privesc apoi ~ul... culcat în sicriu** (EMIN.); **el știa că ~ul lui se va duce acolo de unde a fost luat** (ISP.) [lat. l u t u m].

LUTĂRIE *sf.* Loc, groapă de unde se scoate l u t: **lutăria a picat pe el** (MAR.).

*__LUTERAN, LUTERANĂ__ 1. *adj.* Conform cu doctrina lui L u t e r.

2. *sm. f.* Persoana care a adoptat religiunea propovăduită de Luter.

*__LUTERANISM__ *sbst.* Doctrina protestantă a lui Luter; credința, religiunea luteranilor [fr.].

LUTIȘOR *sbst.* Un fel de argilă, colorată în roșu sau galben de compușii fierului, foarte întrebuințată în pictură [l u t].

LUTOS *adj.* Care conține mult lut, plin de lut [lat. l u t o s u s].

*__LUTRĂ__ (*pl.*-**re**) *sf.*, **LUTRU** *sm.* ① Vidră ¶ ② Blana acestui animal: **știe el că e imitație nurca dinăuntru și tot imitație și lutrul de la guler, dar e blană** (BR.-VN.) [fr.].

○ **LUTUNOAIE** — **LĂTUNOAIE.**

*__LUȚERNĂ__ (*pl.*-**ne**) *sf.* O varietate de culbeceasă, originară din regiunea mediteraneană, cultivată ca plantă de nutreț *(Medicago sativa)* (2983) [germ.].

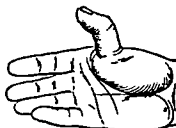

Fig. 2982. Luxațiune.

Fig. 2983. Luțernă.

*__LUX__ (*pl.*-**xuri**) *sn.* ① Fală, măreție, splendoare desfășurată în îmbrăcăminte, la masă, în mobile, etc. ¶ ② Belșug, îmbelșugare ¶ ③ Podoabă, ornament [fr.].

*__LUXAȚIUNE, LUXAȚIE__ *sf.* Scrintitură, scrinteala unui membru (2982) [fr.].

*__LUXOS__ *adj.* Care desfășură lux, care arată lux; bogat ¶¶ Ⓒ **NELUXOS** [fr.].

*__LUXURIANT__ *adj.* Îmbelșugat, mănos, foarte roditor, care produce cu prisos: **vegetațiune ~ă** [fr.].

*__LUZERNĂ__ = **LUȚERNĂ.**

DIN CAZANIA LUI VARLAM (IAȘI, 1642).

